קובץ

גם אני אודך

בעניני חנוכה

(חלק ח׳)

קובץ כ״ז

עזרי מעם ה׳

גמליאל הכהן רבינוביץ

מח״ס גם אני אודך

ופרדס יוסף החדש על המועדים

כסליו תשפ"ו

© כל הזכויות שמורות

יו"ל ע"י
מכון "גם אני אודך"

הערות והארות יתקבלו בשמחה רבה
להרב גמליאל הכהן רבינוביץ
ת.ד. 539
בני ברק
טל: 052-7128536
7128536@gmail.com
פקס: 03-5201299

תוכן עניינים

הגאון רבי אברהם פלאג'י זצ"ל
דרוש לחנוכה מתוך ספר "והוכיח אברהם"
מתורגם משפת הלאדינו ללשון הקודש ..... א
הגאון רבי לוי הכהן רבינוביץ זצ"ל
הדלקת נרות חנוכה בחמאה שנתבשלה בבשר ..... יב
הגאון רבי אשר חנניה זצ"ל
הרבה שאלות בפרטי דיני הדלקת נרות חנוכה ..... יג
הגאון רבי יוסף ליברמן זצ"ל
הדלקה בפתח הבית כשבחלון יש יותר פירסו"נ ..... כד
אופן הדלקת נר חנוכה במלון ..... כד
הדלקת נר חנוכה בהיכל הישיבה ..... כו
מקום הדלקת נר חנוכה לבחורי ישיבה ..... כז
חתן שחתונתו בחנוכה היכן ידליק ..... לג
טעם הנחת המנורה בשמאל ..... לג
מקום נר חנוכה בדלת נגררת ..... לה
מקום הנחת המנורה כשבימין יהי' יותר פירסו"נ ..... לה
אם בחלון צריך להדליק בימין ..... לו
הדלקת נ"ח למעלה מכ' אמה ..... לו
הדלקת נ"ח למעלה מעשרים בתוך הבית ..... לז
טעם ההדלקה למטה מעשרה טפחים ..... לח
טעם מצות נ"ח ע"י פתח ביתו בשמאל ולמטה מי' טפחים ..... לט
בענין גובה נר חנוכה בין ג' לי' טפחים ובביהכ"נ ..... מב
הדלקת נר חנוכה למטה מעשרה טפחים, והאידנא שמדליקין בפנים ..... מד
הדלקת נ"ח בחלון, כשעי"ז הנר למעלה מי' טפחים
ובחלון הגבוה מכ' אמה מרה"ר ..... נ
נר חנוכה בחלון גבוה מכ' אמה ..... נז
הדלקת נ"ח בקומה נמוכה שאינו נראה ..... נח
אכילה לפני הדלקת נר חנוכה כשהוא בדרך ..... נט

אשה באכילה ושתיה קודם הדלקת נ"ח ..... ס
עשיית מלאכה כשהנרות דולקות ..... סא
עשיית מלאכה לאחר שכבו נ"ח ..... סב
הפעלת מכונת כביסה בזמן הדלקת נ"ח ..... סג
לקיחת גפרור שלא ברשות כדי להדליק נ"ח ..... סה
בירך על נ"ח ונשפך השמן ..... סו

הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א

שו"ת ופסקי הלכות בעניני חנוכה ..... סח

הגאון רבי אלחנן יעקב דוד הכהן רבינוביץ שליט"א

דרוש על ברית מילה בחנוכה..... עג

הגאון רבי משה בראנדסדארפער שליט"א

להדליק נרות חנוכה בחוץ על פתח סגור על מנעל ובריח ..... עח

הגאון רבי אשר אנשיל שוורץ שליט"א

אבא שאינו נמצא בבית בחנוכה מי ידליק בבית להוציא
את בני הבית האם האמא או הבן הגדול?..... פג
אבא שנמצא בחו"ל במדינה שהשעות אינם שווה לארץ ישראל
האם יוצא בהדלקה שאשתו הדליקה בביתו בארץ ישראל ..... פד

הגאון רבי משה הלוי פרקש שליט"א

שו"ת בעניני חנוכה ..... פה

הגאון רבי צבי רייזמן שליט"א

פרסומי ניסא בד' כוסות ונר חנוכה ..... פז
הדליק בלילה ראשון של חנוכה שני נרות ..... קד
קידוש בשבת וביו"ט והדלקת נר חנוכה בבית הכנסת..... קיג

הגאון רבי ישראל טויב שליט"א

בדין הדלקת נ"ח במוצאי ש"ק ..... קמח
המשך בענין הנ"ל..... קנה
המשך בענין זמן הדלקת נ"ח..... קעג
בעניני חנוכה ..... ר

הגאון רבי אלעזר זומר שליט"א

טעם שלא אומרים בנר חרס של חנוכה משומש זה הדרו ..... רד

הגאון רבי רחמים משה שעיו שליט"א
לקח שמן בלי רשות הבעלים והדליק נר חנוכה אם יצא ידי חובה..... רה
כשהדליק נר חנוכה בשינוי אם יצא..... רו
אכסנאי שהשתתף עם בעה"ב אם ראוי לברך הברכות לעצמו ..... רז
אם מספיק להניח את השלחן שעליו הנרות בטפח הסמוך לפתח ..... ריב
אם לחכות לאשה בשביל להדליק נרות חנוכה ..... ריג
אם יש להקדים טבילת מצוה לנר חנוכה ..... ריד
אם מועיל להדליק נר חנוכה נר שמחזיק לשמנה ימים ..... רטו
אם מחשבה לכבות את נרות חנוכה של קטן מבטלות את המצוה..... רטז
אשה שמדליקה פעם ראשונה ביום שני אם תברך שהחיינו ..... ריח

הגאון רבי פינחס סאמעט שליט"א
בירור בדין דאיכא חשדא בהדלקת נרות חנוכה ..... רכ

הגאון רבי יוסף חיים אוהב ציון שליט"א
קונטרס "ישראל לסגולתו" – סגולות לימי חנוכה ..... רכב

הגאון רבי אביגדור ברגר שליט"א
אדם שאין לו כסף לקניית שמן לנר חנוכה מה יעשה ..... רל

הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א
ענינים נפלאים בכוח העצום של ימי החנוכה ..... רלח

הגאון רבי משה צבי אריה הכהן טשעסיר שליט"א
כמה נידונים השייכים לברכת הרואה ..... רמו

הגאון רבי דן שכטר שליט"א
ברכת הרואה בנרות חנוכה ..... רנו

הגאון רבי עקיבא יוסף לוי שליט"א
שריפת הפתילות ..... רס

הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א
במנהג חלאב להדליק נר נוסף בחנוכה ..... רסז
איסור אכילה קודם שהדליק נרות ההידור בנרות חנוכה ..... רעח

הגאון רבי משה חליוה שליט"א
שו"ת שונות בהלכות חנוכה - א ..... רצ

שו"ת שונות בהלכות חנוכה – ב' . . . . . רצד
בחילוק מצות נר חנוכה שמדליק בחוץ מאכילת מצה שאוכלים בבית . . . . . שא

הגאון רבי יוסף אביטבול שליט"א

הפסקת צום למי שהדליק נרות בערב חנוכה בפלג המנחה . . . . . שב
גדרי ודיני איסור עשיית מלאכה לאור נרות חנוכה . . . . . שב

הגאון רבי אברהם פלאג'י זצ"ל
גאב"ד אזמיר

דרוש לחנוכה מתוך ספר "והוכיח אברהם"
מתורגם משפת הלאדינו ללשון הקודש
[נערך ונסדר ע"י הגאון רבי יוסף חיים אוהב ציון שליט"א
מח"ס עתה באתי ועו"ס]

פתח דבר על ספר "והוכיח אברהם" ומחברו [מאת: י"ח וא"י אוהב ציון הי"ו]

ישמחו החכמים ויגילו המעיינים, בהגלות נגלות אור יקרות, הכא תרגימו פרק נאה מהאי ספרא טבא "והוכיח אברהם" היוצא מלב טהור ומידי הקודש של מרן הגאון המופלא כמהר"ר אברהם פאלאג'י זצוק"ל, אשר עד יומא כהאידנא תורה מונחת בקרן זוית, והיה ספון וטמון בלא ביאור, כי בזמנו הדפיסו הגאון המחבר בשפת הלאדינו למען יהגו בו כל שכבות עמך בית ישראל, וכמ"ש הגר"ח פאלאג'י בספר מועד לכל חי (סי' כד אות כה) אחר שהביא תפלה למעוברת בעת שאוכלת האתרוג של ד' המינים, וז"ל, ובני הגדול אברהם אוהבי נר"ו העתיק הדברים האלה בלשון לע"ז בספרו והוכיח אברהם פרק כד כדי שתהא התפלה שגורה בפי המעוברות וכו'. ע"כ. [וע' בס' "בית הלל" (פוסק, עמוד עו), והבן].

ענוה גדולה מכולן

המחבר זצ"ל לרוב ענותנותו ייעד במחשבתו את ספרו רק לבעלי בתים פשוטים וכיו"ב, ולא עלתה על דעתו שישיחו בו כל יושבי שערים המצויינים, וכאשר כותב גם בדברי הקדמתו לספר הגדול "שמו אברהם" הסובב הולך על כל עניני אברהם אבינו בהלכה ובאגדה, כי חיבר ספר זה לבני הכפרים אשר אין הספרים מצויים להם, ואשר עין לו יראה כמה דברים נפלאים יש בספר הנורא הזה, בבקיאות אדירה ודברי עיון ובינה, ואיהו לא מחזיק טיבותא לנפשיה. וכך עולה ומתבאר בלשון של זהורית שלו בסוף פרק יב של חנוכה הניצב לפנינו. ע"ש. וע' בדברי פתיחה שכ' לספרו אברהם אנוכי שמשפיל עצמו באומרו, כי הוא ידוע שדבריו דלים ואין בהם טעם, ומ"מ הביא הרבה מספרי המפרשים והמעיין יוציא אוכל מתוך פסולת וכו'. ע"ש.

גם בצוואתו לבניו שהדפיס בספרו אברהם אזכור (סוף מע' צ, דמ"ח ע"ד) אשר בה מונה כמה ספרים

השייכים למועדים שונים כגון אורה ושמחה על פורים ועתרת החיים של אביו וכעזה״ד, ומספרו הנחמד ״והוכיח אברהם״ הוא מתעלם לגמרי. והסיבה ברורה. ובמידות שירגיל בהם האדם אשר סידר רבינו בספר הנ״ל (מע׳ מ אות פד) כתב, ״ענוה גדולה באמת, מלב ומנפש, כי האדם צל עובר״. ע״כ דבריו הברורים ה יוצאים מלב טהור. וע״ש בשאר מדות נכונות שסידר ע״ס א״ב, וצרף למה שכתב בצוואה הנ״ל (אות יג) שבמדות הנ״ל הוא מסכים שישבחוהו בהספדים שיעשו עליו. והבן.

לרוב ענוותו הטהורה נתקיים בו לענוים יתן חן, וכאשר עין רואה איך נשתעשעו גדולי ישראל בדבריו, ולדוגמא מהערצת רבני דורו כלפיו, נביא את לשון הגר״י בורלא בשו״ת וישב יוסף (ירושלם תרס״ה, חאה״ע סי׳ ה, דל״ג ע״ג) וכדלהלן, ״ראה ראיתי האי פסקא דדינא דשדר לי מעלת הרה״ג סבא דמשפטים שלשלת יוחסין רב אחאי גאון נהירו דעיינין כמהרי״צ אבולעפייא הי״ו מעיר דמשק, ואותי ציוני למען אפנה עצמי מכל עסק לחזות בנעם אמריו, ואצרף עמי חכמי ורבני בי״ד יכב״ץ בכדי להציל את האשה מכבלי העיגון, והגם כי באותם הימים היו ימי זמן בי״ד, נטפלתי בענין בכדי להשיבו יפה שעה אחת קודם, אלא דעכ״ב היתה עד עתה, כי הן בעון למאי דביני ביני באה השמועה רעה מעיר ואם בישראל איזמיר יע״א, מפטירת הגאון מר קשישא סבא דמשפטים ארי בן ארי כמהר״ר אברהם פאלאג׳י ז״ל, ונמס לבי והיו למים והייתי עסוק בהספדו, כי ביום כח טבת באה השמועה וביום כט טבת נעשה ההספד, ודרשתי עליו והיו עיני ברכות בחשבון עיני עיני יורדה מים, ומרוב בכייתי לא יכולתי לאחוז קן קולמוסא בידי, יה״ר תנצב״ה, ולא ישמע עוד שוד ושבר בכל גבול ישראל כיר״א. עכ״ל. [ההספד נמצא בספר הנ״ל, קונטרס ״שובו בנים״ דרוש ח. ע״ש]. וע״ע בפתיחת הס׳ פדה את אברהם הנד״מ.

הדפסת הספר ויוקר מציאותו

הספר נדפס פעם אחת בלבד, חלק ראשון בשאלוניקי שנת תרי״ג, וחלק ב׳ נדפס באיזמיר שנת תרכ״ב, ומהדורא שניה מספר זה יצאה בשנת תרל״ז, תרמ״ב. [א. יערי, במאמר ״הדפוס העברי באזמיר״, (״ארשת״ כרך א, עמ׳ 154 179). וע׳ פרידברג, ״בית עקד ספרים״ (אות ו מס׳ 34). ע״ש]. שרי המסכים לספר זה הלא המה, אביו שר התורה מרן הגר״ח פאלאג׳י, וכמהר״ר חיים נסים אבולעפייא מירושלם, המכונה רב חנ״א. ספר זה הוזכר בכמה ספרים מרבני דורו והלאה, [כגון ס׳ ״מעם לועז״ אשר גם הוא חובר מלכתחלה בשפת הלאדינו, והגאון שדי חמד היה קובע בו שיעור יום יום לבעלי בתים, ע׳ בספר היקר ״אור החמה״], ובפרט הוזכר לרוב עשרות עשרות פעמים בכל ספרי מר אביו

הגר"ח כאשר עין המעיין תחזה. כיום ספר זה הוא יקר המציאות, הן מפני רוב השנים שעברו מאז הדפסתו, והן מפני השפה שנכתב ואינה שגורה כלל בפי ההמון.

שם הספר מלשון הכתוב

כהרגלו של רבינו קרא את שם הספר מלשון הכתוב (בראשית כא, כה), וכך עשה בקריאת שמות כל ספריו שהנם ע"פ לשונות הלקוחים מלשון התורה, וכאשר הביע אומר בזה בספרו וימהר אברהם (מע' ס אות ק) שנהגו להניח שם הספר מלשון הכתוב. ע"כ. ונוסף גם הוא כל ספריו נקראו ע"ש פסוקים בתורה שמוזכר בהם שמו, וכדרכו של אביו הגר"ח. [לאפוקי ס' "צואה מחיים" (איזמיר תרכ"ח, לדמותו של אביו), וס' "כבוד יעקב" (איזמיר תרנ"ב, בענין מאע"ל), שיש סיבה ברורה למה שלא הוזכר שמו עליהם כמובן]. ועמש"כ הרפי"כ זצ"ל בטעם הענין במאמר "שמות הספרים ומזלם" שנדפס בירחון התורני "מוריה" (שבט תשנ"ח, עמ' קא). וע"ע בס' "שמות הספרים העברים" (זלאטקין, עמ' 32).

מדתו של אברהם אבינו

וספר זה שמו נאה לו, מלבד שעוסק בתוכחת מוסר, עוד בו כי אברהם אבינו גם כן מדתו היתה להוכיח את אנשי העולם והיה מחדיר בהם אמונה כנודע. ורבינו הגדול שמא קא גרים ליה שהיה מתהלך בדרכו של אברהם במדת התוכחה, ועל כולנה מדת החסד ראה לדוגמא עדות אחיו הגאון ר' יצחק נסים רחמים פאלאג'י בפתיחת ספר יפה ללב חלק שמיני וז"ל, ואפריון נמטייה לגדול המזכה רב פעלים פא"ר הדור והדרו אשר המלך חפץ ביקרו הגאון המפורסם מו"ר ניהו רבה בישראל גדול שמו אברהם נר"ו רב אחא משבחא אפ"י מלכא משיחא פיזר נתן אשר מן הבא בידו מנחה להוציא לאור וכו'. ע"כ. וראה בהקדמתו לספרו אברהם את עיניו שמגלה טפח על מסירותו הגדולה בעבור הדפסת ספרי אביו. [וע' הקדמת "חיים לראש", והקדמת "עיני כל חי". ובהתנצלות המחבר לס' "שמע אברהם". ודו"ק]. ובס' "ר"ח פאלאג'י וספריו" (י. חסידה, עמ' לא) הביא שהריל"מ ביקר באזימיר אצל רבינו וקיבל ממנו את כל ספריו במתנה ואף את רוב ככל ספרי אביו.

ורבינו הגדול זצ"ל כתב ספר שלם על אברהם אבינו ובהקדמתו שם מרמז על שורשו הנעוץ באברהם אבינו וז"ל, כי מיום שראו עיני מאמרם ז"ל בפ"ק דמגילה (טז ע"ב) דדרש ר' בנימין בר יפת כמה דרשות על בנימין בן יעקב אבינו ע"ה על סדר הפסוקים וכו', אמרתי אחכמה דלא על חנם זכו ליה משמיא לר' בנימין בר יפת שיהיה נאה דורש אלו הדרשות, והוקבעו בתלמוד בזה אחר זה משמו הטוב, אינו אלא דהשם גורם דלפי שורש נשמתו אליו

ל׳ו יגיעו שידרוש כזה וכזה על בעל השם קדמאה שלים ש׳ם בנימין, ומאז נטיתי לבי דנלכה באורחותיו כמעשהו ממנו לי לשמי שם קטן משם גדול הנאמר באברהם, לאסף ולקבץ עד מקום אשר תשיג ידי מספרי דבי רב הנמצאים אתי במחיצתי, הם המדברים בכל עניני אברהם אבינו ע״ה זיע״א, אולי אוכל להבנות שיתוקן בזה ללקט את כל אשר פזרנו, ולחבר את כל אשר הפרדנו שיורד על פי מדותיו וכו׳. עכ״ל.

וע׳ בס׳ יפה ללב חלק תשיעי (דרוש א להספד, דף מא ע״א) בהספדו הגדול סמוך למלאת שלשים יום לפטירת אחיו רבינו המחבר זצ״ל, וזה לשונו, ויסע מלאך האלהים ההולך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם, רמז אל הלקח ארון האלהים תפארת ישראל אחי וראש גדול הנאמר באברהם זצוק״ל, שהיינו משתעשעים עמו בכל עת ובכל רגע כבמזמוטי חתן וכלה, ולבי אומר לי כי הן אמת דבכל צדיק יוצאים לקראתו שלשה כיתות של מלאכי השרת (כתובות קד ע״א), הנה בארון הזה גדול הנאמר באברהם ויוסף אברהם, נמצא אתו שיצא לקראתו אברהם אבינו, ונשקו וחבקו והכניסו תיכף לגן עדנו, אשר הוא יושב בפתח גן עדן (עירובין יט ע״א), על נחת רוח וכבוד גדול שעשה לו, שכמה טרח בחיבורו הגדול שמו אברהם ראשון ושני בפעולותיו הטובות, שהוא הפלא ופלא נפלאות מתורתו, ברוך שחלק מחכמתו וכו׳. עכ״ל. [וע׳ ב״ק (קיא ע״ב). ובס׳ חסידים (סי׳ תקנט), ובס׳ קב הישר (פי״ד אות טו״ב), ובהקדמת נכד המחבר לספר מגיני שלמה על הש״ס, ובס׳ וימהר אברהם (מע׳ ס אות קז). ועמש״כ בס׳ מסעות ירושלים (עמוד קסט) בשם האדמו״ר ממונקאטש. ואכמ״ל], ועמש״כ בזה בהרחבה בשו״ת יעלת חן (ח״א, עמ׳ יג בהערה).

הדפסת ספרי רבינו

כעת נתעוררנו בס״ד להוציא את הפרק שכתב רבינו בספר הנ״ל על עניני חנוכה, הוא פרק יב, אשר מדובר בו נכבדות כאשר תחזינה עיני המעיינים, ליהודים היתה אורה זו תורה מפוארה, ופרק זה הוזכר לשבח בספר מועד לכל חי (סו״ס כז). ע״ש. והנה זה כמה שנים שהתחילו להדפיס ספריו של רב האי גאון ובעידודו של מרן הגרי״ח סופר שליט״א נדפסו שני ספרי השו״ת שלו הלא המה שו״ת שמע אברהם ושו״ת ויען אברהם, ואח״כ נדפס על ידו ס׳ ״צואה מחיים״ אשר יד אברהם היתה בו וגם הוא תורגם מלאדינו, ואחר שנים יצא הספר ״פדה את אברהם״ [מהדורת אבירי״ם, יחד עם הגאון הנ״ל, וע״ש ב״מכתב ברכה״ שלו], וגם אנא זעירא השתתפתי אח״כ בההדרת ספרו ״וישכם אברהם״ על תהלים, וכמו כן לאחרונה נדפס פירוש שמו אברהם על הפסיקתא, וכן נדפס ספרו אברהם את עיניו ע״י ידידי ר׳ שמעון וענונו שליט״א, וכן ספר ויוסף אברהם שחיברו הוא ורב

אחאי ר' יוסף פלאג'י, ונדפס מחדש ע"י ידידי חו"ב ר' אברהם אליעזר סופר שליט"א, ועוד היד נטויה.

ובס"ד אנו מדפיסים חלק זה השייך לחנוכה מתוך הספר הגדול "והוכיח אברהם", [כעתירתו של מורינו היח"ס שליט"א בס' זכות יצחק ח"ב (עמ' רפה) שיתורגם ספר זה], ואנו ליה וליה עינינו ותפלתנו על חכנו, תן בנו כח להמשיך הלאה בעבודת הקודש ולעשות להגהמ"ח נחת רוח, כי תורת רבינו אברהם, יש בה מתיקות נפלאה, שהניח את ברכתו בכל חלקי התורה ממש ביאורים על תנ"ך ע"ד הפרד"ס, וחיבורים על מדרשי חז"ל, וספר שלם על תלמוד בבלי וירושלמי, וספרי פלפול בהלכה ושו"ת, וספרי דרושים לכל זמן, וספרי מערכות בכל עניני התורה, ודברי מוסר המעוררים את הלב, ונתקיים בו ואברהם זקן שקנה חכמה, בא בימים, וה' ברך את אברהם בכל, שנתן את ידו בכל חלקי התורה.

אחרית ימיו של רבינו

ובהיותינו בזה ראינו להביא פרט מעניין על רבינו, אשר כתב כמה ימים קודם פטירתו בפתיחת ספרו "ואברהם זקן" וז"ל, המביא תנין דאפיסת הכוחות דין גרמא, להיות שמעתתא ואגדתא בעירוב פרשיות מערי"ב ערבי"ם שלא בחכמה, ולא דבר ריק הוא דכך סידר ספריו הנעימים הרב השקדן בתורה בספר טהרת המים בשיורי טהרה, בלול בכל תורת ה' תמימה וכו'. עכ"ל. וע"ש שמרמז כמעט בבירור על יום מותו כי קרוב הוא, ורוח ה' דיבר בו כי ממש אחר שבוע ימים הלך לבית עולמו. [הקדמתו נכתבה ביום ט"ז טבת תרנ"ט, ונח נפשיה ביום כג טבת תרנ"ט]. וכבר ידוע מה שכתוב בזהר כי הצדיקים יודעים שלושים יום קודם פטירתם כי הגיע עתם. [ורבינו זצ"ל לא זכה לראות בהופעת ספרו הנ"ל, ויש בידינו עותק מהספר הנ"ל ובראשו הקדשה להגאון ראשון לציון יש"א ברכה וחתים עליה ר' שלמה פאלאג'י בן עט"ר הגאון המחבר זצוק"ל, וזה עד ממהר להשערתינו הברורה שלא ראה את ספרו, ובניו הם ששלחו את ספרא טבא הדין לרבני הדור. ולזה העיר ידידינו ר' חזקיה בהגרי"ח סופר שליט"א].

***

ראינו כי טוב לסיים את הסקירה הקצרה הזאת בלשונו של רבינו בסיום צוואתו בס' אברהם אזכור שם אשר יש בה הרבה חיזוק לפע"ד, וזה לשון קודשו, "מיום שעמדתי על דעתי מה שבא לידי להתגבר על יצרי הרע, וקמיה שמיא גליא את עוניי ואת יגיע כפי ואת כל התלאה כדי לעבוד את ה', ושלא לבא לידי חטא עד יכולתי, אלהים אתה ידעת. וימצאו לי מליצי יושר, על כי כוונתי ומגמתי שיהיה הקב"ה מרוצה ממני, ולא להכעיסו, ובוחן לבות וכליות

אלהים צדיק, דכל ימי שבתי וקומי היו עיני ולבי לעשות רצון אבינו שבשמים. ובכן הנני חוזר בתשובה שלמה על כל חטאותי ועונתי ופשעי, ותהא מיתתי לאחר אריכות ימים ושנים כפרה על הכל, ולא יזכרו ולא יפקדו שום עוון ואשמה ורשע, ועם נברא יהלל יה אמן״.

ע״כ.

תדפיס מתוך ספר והוכיח אברהם אזמיר תרל״ז פרק י״ב חנוכה

יתהלל היוצר ויתפאר הבורא על הנסים ונפלאות שעשה עמנו השי״ת בימים האלה ובזמן הזה בחודש כסלו וקבעו שמונה ימי חנוכה אלה בהלל ובהודאה. ועיקר הכל הוא לתת הדעת לעשות הדלקת נרות חנוכה כתקונן. ויום אחד לפני חנוכה יבקש לקחת בידו שמן זית זך בקנקן, מופרש עבור שמונה לילות ולא יקמץ בשל היוקר, כי מצווה מן המובחר היא בשמן זית, ורמזו על כך בסמיכות של סדר תרומה לסדר תצוה: וכל יתדות החצר נחשת, ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך - שתיבת "נחשת" היא נוטריקון: נ'רות ח'נוכה ש'מונה ת'דליק."ואתה תצוה" שיהיה זה משמן זית זך וצריך שיבקש במקום שהוא היותר זך.

ובלקיחת כלי מיוחד זוכה לשלושה דברים:

האחד, שבעת שעושה הכנה והזמנה בעניין של מצווה תשרה קדושה, וכך היה עושה הרב כנסת הגדולה ז״ל בקידוש והבדלה. היה לו בקבוק מיוחד לכך.

הב' הוא, שיעשה זכר לנס, שכך היה הדבר בבית המקדש, שהצלוחית [=קנקן] שנחתמה בידי הכהן הגדול נעשה בה נס להדליק ח' לילות.

השלישי, כאשר מפריש כלי מיוחד, אין חשש שיקחו מן השמן הזה לבשל בו, מאחר שהוא מופרש כבר. ולא כן הדבר כאשר אינו מופרש, ובא הדבר לידי כך שיקחו מן השמן ההוא לבשל בו, וכשיבוא בעל הבית בערב והנה לא נותר די שמן להדליק ויש חשש כי תפרוץ קטטה בין איש לאשתו, במקום להדליק הנרות בשמחה ובטוב לבב. ומביא לשם הסטרא אחרא במקום השראת שכינה.

לכן הטוב והמובחר הוא שיהיה לו קנקן נפרד להדליק נר חנוכה. ויש להכין גם כן את הפתילות כדי שיהיו מזומנות לכל שמונה הלילות, כדי שלא יהיה עליו לטרוח בשעת ההדלקה ולא ייעצב אל ליבו.

וראוי והגון להזהיר בעלי הבתים שטרודים מאוד בעסקי העולם, שבימי החנוכה יבואו אל ביתם מוקדם ויקיימו מצוות הדלקת נר חנוכה בזמנה. שזמנה הוא עד שתכלה רגל מן השוק. ואפילו אם יש לו מישהו אחר שמדליק בעבורו, מכל מקום, מצווה בו יותר מבשלוחו. חוץ מזה, כשעושה ההדלקה בעצם ידו, סגולה היא שינצל מהריגת דם שזהו מספר נרות חנוכה ארבעים וארבע, כפי מה שכתב בספר חמדת ימים. וכן זוכה שיהיו לו בנים תלמידי חכמים כפי מה שכתב בספר שיורי ברכה יע"ש. ובספר שם טוב קטן כתב שאחרי ההדלקה טוב לומר ויהי נועם יושב בסתר עליון עד סוף המזמור ז' פעמים בכל לילה. ובזה יהיה בטוח שהשי"ת ישמרהו ויצילהו משריפה ודליקה יע"ש.

ובעת שבעל הבית עצמו אינו נוכח בבית, מפסיד כל זאת, מפני שאדם אחר המדליק בעבורו לא יבטא המלים באופן שלם, ונראה לדעתי כדי לנמק הסגולה הזו, במה שהודיע הרב חיד"א ז"ל בספר מדבר קדמות על הטעם שנקראים [הימים האלה] חנוכה על פי מה שמביא בספר בן גוריון פרק י"ב שכאשר חזרו בני חשמונאי לנצח במלחמה ובאו לירושלים, תקנו את המזבח ורצו להקריב קרבנות לא מצאו אש של קדושה ויזעקו אל ה', מפני שחפצו באש של קדושה, ויצאה אש מבין אבני המזבח עד הגולה השלישית ועשו חנוכת המזבח באש הזו שיצאה. על כן ראוי הוא לקראו חנוכה משום שעשו חינוך [=חנוכת] המזבח באש ו"מנורה" בגימטריא היא "אש", שנעשה נס במנורה ובאש, עד כאן לשונו. [א.ה. יחא"צ עיין להגחיד"א בספרו מדבר קדמות סוף מערכת ח ובספרו מחזיק ברכה א"ח סימן תרע, ס"ק א].

ובזה רמז עט"ר הרב מר אבי נר"ו הפסוק בסדר נשא: וזאת חנוכת המזבח ביום המשח אותו. ו"זאת" היא נוטריקון של: ז'עקו א'ש ת'צא. "ביום המשח" נוטריקון: ביום ה'חזרת מ'לחמה ש'נצחו חשמונאים. אלו דבריו הי"ו. ומאחר שכך, ראוי לומר ויהי נועם ה' ז' פעמים לפני נרות החנוכה, כי בהיות שהיתה השליטה אז נתונה בידי שר של אש ובדרך נס לא גרם כל נזק, לבד מאשר [הוציא אש] לצורך הקרבן, על כן השעה ההיא הינה שעת רצון לגרום

לכך שאפילו לא תצא אש בבתינו לעולם לעשות נזק בשום עת וזמן, ונשמר מכל רע אמן.

והאיש אשר יעשה לו סגולה זו, צריך שיזהר בערב שבת של חנוכה להדליק נר חנוכה מוקדם כדי שתמצא לו השעה לומר בישוב הדעת ז' פעמים ויהי נועם ואחרי כן להדליק נר של שבת. כי לפי הדין צריך לומר תחילה מנחה ואחר זאת נרות חנוכה ולבסוף נר של שבת. אינו יכול לשנות מן הסדר הזה. וגם במוצאי שבת אינו יכול להדליק נר חנוכה, אלא אומר הבדלה על הכוס ואחר ההבדלה, קודם שיאמר ויתן לך ויתר הפסוקים, יקום להדליק נר חנוכה תכף אחרי אומרו ברכה על הגפן, ואל יאחר לבל ישכח. ואחרי אומרו שבע פעמים ויהי נועם,מיד סמוך להדלקה, יחזור למקומו לומר ויתן לך, כנהוג בכל מוצאי שבת.

עוד זאת אדרוש לבית ישראל: מי יתן והיה, שזה אשר חנן אותו השי"ת בעושר, שיתקין לו נרות חנוכה [=חנוכיה] מכסף ואשריו ואשרי חלקו אם עושה כן, שמקיים בכך מצוות זה אלי ואנוהו - התנאה לפניו במצוות. חסרון גדול הוא לאדם, שיהא מתהדר בתכשיטים שעונדות אשתו וכלותיו ובנותיו, המהלכות מקושטות בתכשיטים, ויש לו מגש וספל וקנקן וקערה - כולם מכסף, וכיוצא בו "בהראותו את עושר כבוד מלכותו את בני אדם", כזה הנתון כולו להבלי העולם, ובכל הנוגע לשי"ת לדבר מצווה, ושהוא פרסומי ניסא, אינו דואג שיהיו מכסף. וארמון יש לו מצובע היטב, ורהיטי הבית מאוד משובחים ומתוקנים כבהיכל מלך, ונותן במגוריו אלה חנוכיות אחדות שבינו לבין היותר עני בישראל אין כל הפרש. ודומה הוא לזה הלובש בגדי מלכות לגוף הנגוף, ומשלם הרבה כדי להלך בבגד מגוהץ היטב, והטלית גדול וטלית קטן שהם לבוש לנשמה "כבודה בת מלך פנימה" הראויים להיות עשויים ממשבצות זהב לבושה, הם אצלו מאוד ירודים! בוודאי גמור הוא שעוונו גדול מאוד. והוא הדבר, בזה שיש לו עושר גדול וארמונות מלך ואינו נותן המזוזות בתיק כסף. ופעמים הרבה בעומדו לפני המזוזה, מוציא קופסת כסף לטבק לקחת ממנה קמצוץ, ובאותו רגע מושיט ידו לנשק המזוזה, לצאת ולבוא, והמזוזה נתונה בתוך פח [פשוט]. ולא מאת השם הוא זה. כי הושטת היד למזוזה מקורה בפסוק "זה אלי ואנוהו", כמו שכתב בספר רוח חיים יו"ד סי' רפ"ח, והכיצד זה שלא יקיים את הדרש של הפסוק הזה בעצמו, שהוא: התנאה לפניו במצוות.

ואמינא ולא מסתפינא, שזה הנזהר לעשות בעושרו הידור מצווה, בוודאי יתקיים בו שעושרו יימשך לדורי דורות ולא ימוט לעולם, מפני שהעושר ניתן מידי השי"ת לאדם כדי לקיים בו מצוות, שהרי רוב מצוות התורה אינן נעשות בלי מעות, ויש מצוות שנדרש בהן כסף רב, ואם נותן כספו בהבלי העולם, עד מהרה יאבד. עלית על כולנה היא הצדקה והמחזיק ביד לומדי התורה, שכפי שעושה כן ימצא. ולי, הפחות שבישראל, נראה, כי כל אדם מישראל ראוי שיהיה מתנדב בחנוכה כפי יכולתו לעילוי נשמת ר' מאיר בעל הנס ז"ל, שהזמן הזה ראוי לעשות בו כן, ושיתן הכסף ביד גבאי קופת ר' מאיר בעל הנס. ואם אין לו יכולת לתת כסף, שייקח לפני היכל ה' מעט שמן או נר וידליק לעילוי נשמתו של הצדיק. ואת זה למדתי ממה שכתב מהרש"א ז"ל בח"א בפ"ק רע"ז ששאל שם כיצד היה מייחד עליו ר' מאיר את שם בורא עולם בימי חייו, מאחר שמקובלים אנו שאין הקב"ה מייחד שמו על הצדיקים בחייהם, שכן כך אומר הפסוק: "אלהי אברהם ופחד יצחק"? וענה על כך, שלא אמר אלהא דמאיר אלא בתור סימן בעלמא בשמו, ולא היתה לו כוונה כלל בעבור עצמו אלא בעבור השי"ת, שביקש לומר אלהא דמאיר לארץ ולדרים עליה הוא יעננו; או שביקש לומר: אלהא דמאיר לנו במלכות יוון בנס של נרות חנוכה, כמו שאמר הפייטן: ומי יאיר לך מאיר הוא יעננו להציל אותנו בנס מידם. ע"כ.

מוכח מכאן, שהנוסח הזה, לומר בשעת מצוקה "אלהא דמאיר עננו", מתוקן הוא בעבור נס חנוכה, ובזה ראוי בימי החנוכה להיות מתנדב לעילוי נשמת הצדיק, לעורר זכותו עלינו ועל כל ישראל אחינו. וכך היא המידה, שמי שאינו תולה הזכות בעבור עצמו, תולים אחרים הזכות בעבורו ואשר סבר שר' מאיר ביקש לתלות בזכותו, צריך היה שאיש לא יהיה תולה בזכות ר' מאיר ח"ו, אלא האמת היא, שר' מאיר לא היה תולה בזכותו. לכן זכה שיהיו הכל תולים בזכותו, כדי להודיע לכל העולם הטועים לחשוב שהיה תולה בזכותו.

ומזה הלשון של מהרש"א מוכח גם כן שאין צריך לומר "אלהא דר' מאיר עננו", אלא "אלהא דמאיר עננו", [א.ה. יחא"צ עיין להגאון רבי עובדיה יוסף זצוק"ל בספרו הליכות עולם ח"ח (פרשת ראה, אות ב), מ"ש בזה], והוא כפי שכתב הרב רבנו שמשון ז"ל בספר קרנים כי על פי הסוד הגימטריא של הלשון הזה "אלהא דמאיר עננ" פעמיים היא כמניין הכלבים הנדבקים תחת

קליפות טבת, שהם תתקמ"ד ע"ש. ולפיכך, מה טוב שהנדבה הזו או השמן למאור יעשהו בראש חודש טבת, שהוא חנוכה, לפי הפשט של מהרש"א וטבת לפי הסוד של רבנו שמשון, להכניע הקליפות. ודבר בעיתו מה טוב.

ובראש החודש הזה צריך לעשות כבוד רב [=לכבדו] יותר מאשר כל ראש חודש במאכל ומשתה ובכסות נקיה ועניים ותלמידי חכמים לשולחנו כפי יכולתו, מאחר שהנס היה שביקשו לבטל ר"ח ומילה ושבת, כמו שאמרו רבותינו כנודע, ונראה לי, שרמוז הדבר בנוסח של על הניסים שבפינו: "ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה" כי תיבת "שם" היא נוטריקון ש'בת מ'ילה. הן השבת והן המילה יש להם תואר גדול, כל אחד בפני עצמו. כמו שאמרו רבותינו בפסוק "כי הגדלת על כל שמך אמרתך" ועל כן אמר "שם גדול".

השלישית היא, כי שראש החודש רמוז במה שאומר "וקדוש בעולמך", שהוא בעבור קידוש החודש. שמתוך קידוש החודש הוא מורה כי עולמך אינו כסברה הכוזבת שאומרים כי העולם קדמון הוא. לפיכך הקפיד לומר "לך עשית". שאלו שלושת הדברים נוגעים לשי"ת במצוותיו ובנוסף על כך בנו, "ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה" שהושיענו מסכנת נפשות. ברוך פודה ומציל.

נמצא שבתוך אמירת על הניסים, אנו נותנים הודאות בעבור אלה שלושת הדברים, וצריך שיזהר היטב ושיתן דעתו הרבה יותר בימים האלה שלא להכשל בשום מכשול כלל בשום דין בשלושת אלה: חודש ושבת ומילה ולבל יהיה עושה כבוד של חנוכה בדברים הנוגעים לקיבתו, ולשמוע למה שאמר רבנו נסים, שטוב להכין מאכלי גבינה בחנוכה, זכר לנס שנתנה לו יהודית לאכול ולשתות חלב לצר. בשל כך בזמן הזה, יושבים חבורות חבורות לאכול מיני מטעמים של גבינה מבצק טוב ובוריקאס וכיוצא בהם ויין ושיכר הרבה ומשתכרים יותר מן השיעור, ולפעמים ח"ו לא יבצר מן הכיעור ומן הדומה לכיעור. והעוון בימים האלה הינו הפגם הרב ביותר, כמו שמביא בספר חמדת ימים. ולא יאבה ה' אלה העושים בלילות חנוכה משתאות רעים עד אור הבוקר באכילה ושתיה ושירים ונגינות ומשתכרים ומשתעשעים אלה עם אלה. אכלו רעים שתו ושכרו דודים. וגם אם אינם מחוללים שום פגם, אין

מי שיחזיר מה שיחסיר מהליכת בית הכנסת בבוקר השכם לומר תפילה והלל בציבור ולשמוע קריאת ס"ת.

ואשרי איש ירא ה' ששמחתו היא שמחה של מצווה על הנסים שעשה עמנו השי"ת ומבקש לקרוא כאשר ידע, יותר מאשר בלילות אחרים, שהרי ביקשו לבטל גם כן לימוד התורה וזה רמוז בפסוק האומר "כי נר מצוה ותורה אור" להיות עוסק בתורה שהיא נר חנוכה וצריך גם כן "ותורה אור" רוצה לומר כי "נר מצוה" שהוא נר חנוכה, נזקק גם כן ל"ותורה אור" להיות עוסק בתורה, כנגד זה שרצו לבטל תלמוד תורה. לכן, חיבר נר מצוה לתורה אור. ליהודים היתה אורה, זו תורה. ושאינו יודע לקרוא, יש לו תיקון ודרך חיים תוכחות מוסר. שייקח ספר כלשהו של מוסר בלאדינו ושיקרא להביא אליו חכם, שיקרא לו מוסר ועל ידי כך יש לו חיים בעולם הזה ובעולם הבא. אורך חיים עולם ועד. אמן כן יהי רצון.

הגאון רבי לוי הכהן רבינוביץ זצ"ל
בעל מעדני השלחן ועו"ס

הדלקת נרות חנוכה בחמאה שנתבשלה בבשר

בס"ד יום הששי לסדר בלק י"א תמוז תש"ס

לכבוד ידידי וחביבי החשוב ש"ב רבי חיים דוד קובלסקי שליט"א רב ביהמ"ד סאכטשוב בני ברק ראש מפעל מאורות דף היומי
אחדשה"ט באה"ר

במאורות דף היומי (כתובות דף ק"ח – קי"ב, י"ג תמוז תש"ס גליון 60), על הדלקת נר חנוכה בחמאה, מובא דברי הבאר היטב (אורח חיים סימן תרע"ג ס"ק א')בשם שו"ת שער אפרים (סימן ל"ח)על חמאה שנתבשלה עם בשר, הגם שאסורה בהנאה, מ"מ מותר להדליק בה נרות חנוכה, שהרי אסור להנות מאורם של נרות חנוכה, והנאת המצוה אינה נחשבת להנאה (ע"כ).

רציתי להעיר שבשו"ת שער אפרים (שם)אוסר להדליק בה נר חנוכה, אע"פ שאסור להשתמש לאורה, ואין כאן רק הנאת המצוה, ומצוות לאו ליהנות, מ"מ אסור להדליק בה, כיון דנר חנוכה בעי שיעור, וכיון דבשר בחלב אסור בהנאה, כתותי מיכתת שיעורא.

וכבר העיר זאת השערי תשובה (סימן תרע"ג ס"ק א')על הבאר היטב, שלא ראה את השער אפרים, רק העתיקו מלקט הקמח, וזה ט"ס.

גם הפתחי תשובה (יו"ד סימן פ"ז ס"ק ד')הביא השו"ת שער אפרים (הנ"ל)שאסור להדליק נרות חנוכה, בחמאה שנתבשלה בקדירה של בשר בת יומא, הבאתיו בספרי מעדני השלחן (סימן פ"ז מטעמי השלחן ס"ק א' ד"ה חמאה).

בברכת כל טוב ונחת
לוי הכהן רבינוביץ

הגאון רבי אשר חנניה זצ"ל
מח"ס שערי יושר

הרבה שאלות בפרטי דיני הדלקת נרות חנוכה

לכבוד ידידי הרה"ג **גמליאל בן הרה"ג ר' אלחנן י.ד. הכהן רבינוביץ** שליט"א מח"ס "גם אני אודך" על תהילים והש"ס באגדה והל' שלום וברכה רבה וכט"ס

הדליק ביום א' דחנוכה נר שדולק ברצף כל ימי החנוכה, ובליל שני הדליק עוד נר שדולק כל החנוכה, וכן הלאה

א) מה ששאל במי שהדליק נר א' ביום ראשון של חנוכה שדולק כל החנוכה, ובליל שני מדליק עוד נר שדולק כל החנוכה, וכן הלאה, האם יוצא בזה י"ח ההידור דבכל יום הולך ומוסיף. נר' לענ"ד דכיון שהדליקם לשם נרות חנוכה, וניכר בכל לילה שהולך ומוסיף נר נוסף כמנין הימים, יוצא בזה בדיעבד י"ח ההידור שבכל יום הולך ומוסיף. אבל לכתחילה לא ראוי לעשות כך, אלא להדליק בכל לילה את כל הנרות שצריך להדליק באותו לילה.

הדליק למעלה מכ' אמה, אך במשך זמן ההדלקה דחצי שעה, הפתילה יורדת מאליה למטה מעשרים אמה

ב) ומה ששאל במי שהדליק למעלה מעשרים אמה, אולם במשך זמן ההדלקה דחצי שעה, הפתילה יורדת מאליה למטה מעשרים אמה, האם יוצא בזה י"ח. נר' דכיון שקיי"ל שהדלקה עושה מצוה, ובשעת ההדלקה הפתילה היתה למעלה מעשרים אמה, לא יצא י"ח, ולא דמי למה שמדליקים בע"ש לפני הזמן, ויוצאים בזה י"ח על סמך שאח"כ הנרות ידלקו חצי שעה אחר צה"כ שכת"ר ניסה לדמות ני"ד להתם, דהתם כיון שאין שום אפשרות אחרת לקיים את המצוה רק ע"י הדלקה מע"ש, מעיקרא כך היתה תקנת חז"ל שהמצוה היא להדליק מע"ש, וזהו זמן ההדלקה לכתחילה, בעוד שבני"ד כיון שתיקנו להדליקה למטה מעשרים אמה, והדלקה עושה מצוה, אם בשעת ההדלקה הדליקה למעלה מעשרים אמה ל"י י"ח.

שכח להדליק נ"ח, ובשבת הוצרך להדליק נר לחושיב"ס - לצאת בו

ג) ומה ששאל במי ששכח להדליק נר חנוכה, ובשבת ל"ע יש חושיב"ס שצריך להדליק נר בשבילו, האם יכול לכוון בנר שמדליק לחולה גם לנר חנוכה. נר' שלא מהני כיון שמדליקו לצורך מצות פיקו"נ דחושיב"ס, ונרות חנוכה צריך להדליקם לשם המצוה

לראותם בלבד זכר לנס ולא לשום שימוש אחר, דהו"ל תרתי דסתרי.

כיון דההדלקה עושה מצוה היאך יוצאים, הא בשעת ההדלקה מתחברים הלהבות של המדליק והמודלק יחד

ד) ומה ששאל במאי דקיי"ל דהדלקה עושה מצוה, איך יוצאים י"ח בכל הדלקת נר חנוכה, הרי בשעת ההדלקה מתחברים הלהב של הנר שמדליק בלהב של הנר שהדליק, והוי כמדורה שאסור כמבואר בשו"ע (סי' תרע"א ס"ד) עיי"ש. נר' דכיון דא"א להדליק בענין אחר רק בכה"ג, אין בזה איסור דמדליק כמדורה, ורק כשמדליק באופן שישאר דולק כמדורה, אסרו הדלקה כזו ול"י בזה י"ח.

בשעת ההדלקה אין עדיין מזוזה מימין, ורק אחר ההדלקה יניחו מזוזה מימין, היכן ידליק

ה) ומה ששאל אם בשעת הדלקת נרות חנוכה, אין מזוזה בימין, ועוד כמה דקות יניחו מזוזה בצד ימין, האם ידליק חנוכיה בצד ימין או בצד שמאל. נר' לענ"ד דאזלינן בתר שעת ההדלקה, וכיון שבשעת ההדלקה אין מזוזה בימין, צריך לקיים את המצוה בימין, מאחר שצד ימין חשוב יותר. אבל אם המזוזה נפלה ממקומה, ורק צריך לחזור לקבוע אותה, ובידו לקבוע אותו מיד, נר' שיקבע אותה מיד, וידליק חנוכיה בשמאל, מאחר ולדעת השדי חמד מערכת מ' (כלל קט"ו) בשם כמה פוסקים יש איסור לדור בבית בלי מזוזה עיי"ש. ומה שמאחר את הדלקת נרות חנוכה דקה או שנים אחר תחילת זמנה, אין בזה כ"כ קפידא, בפרט בימינו שהזמן של כלתה רגל מהשוק מתארך הרבה יותר מחצי שעה כמש"כ חכמי דורינו.

המוכר שמן ופתילות, האם יכול לשאר בחנותו שמא מאן דהו יצטרך להם

ו) ומה ששאל האם מותר לאדם שמוכר שמן ופתילות לחנוכה להשאר בחנותו אחר השקיעה, שמא יבוא אדם שאין לו שמן או פתילות להדלקה, או שצריך קודם להדליק נרות חנוכה. נר' שצריך קודם ללכת לביתו ולהדליק נרות חנוכה, כיון שהדלקת נרות חנוכה הוא מצוה שבגופו, והוא חיוב שמחוייב בו עתה ודאי, בעוד שלסחור בשמנים ופתילות הוא רק הכשר מצוה, ועוד דהוא רק ספק אולי יבוא אדם שצריך שמן או פתילות, ואין ספק מוציא מידי ודאי.

וכן מוכח מהדין של כותבי ומוכרי תפילין, דמבואר בשו"ע (סי' ל"ח סעיף ח') דהם ותגריהם ותגרי תגריהם, פטורים מהנחת תפילין כל היום, אבל בשעת ק"ש ותפילה חייבים, אא"כ היו צריכים לעשות בשעת ק"ש ותפילה, דהיינו שנזדמן להם קונה סת"ם שצריך

לפרוש עכשיו בים, וא"א לו להמתין עד שיקראו ק"ש או יתפללו, וחייבים להכין לו כעת כדי שלא יפסיד מצות אלו, שאז פטורים מק"ש ותפילה כדי להכין לו סת"ם, כמש"כ המשנ"ב שם (בס"ק כ"ו) בביאור דברי השו"ע עיי"ש. וזה אפי' בכותבי תפילין דחשיבי כעוסקים בגוף המצוה, דכתיבת סת"ם חשיב כעוסק בגוף המצוה, כמבואר בביה"ל שם בד"ה הם ותגריהם עיי"ש. א"כ כ"ש בני"ד שמכירת שמן ופתילות דהו"ל רק הכשר מצוה, ודאי שחייב קודם בקיום המצוה שבגופו של הדלקת נרות חנוכה בזמנה, ולא יבטל מצוה זו, מחשש שמא יבוא קונה שרוצה לקנות שמן ופתילות. ורק אם יש לו כעת קונה, אז מותר לו קודם למכור לו, אפי' שעי"ז עלול לא להספיק להדליק נרות חנוכה בתוך חצי שעה מצה"כ דהוא זמנה לכתחילה. ועוד דכל הדין הזה, זהו דוקא שעיקר כוונתו במכירה הוא לשם מצוה, להמציא חפצות של מצוה לצריכים לקיים בהם מצות הדלקה, דאז אע"פ שגם מריווח מזה, בכ"ז חשיב לעוסק במצוה, אבל אם עיקר כוונתו לרווח שמרוויח מזה, לא חשיב לעוסק במצוה, ובכל גוונא חייב קודם לקיים את המצוה שבגופו המוטל עליו, כמבואר במשנ"ב שם (ס"ק כ"ד) עיי"ש. ומי יאמר בדורינו זכיתי לבבי שעיקר מטרתו היא לשם מצוה לזכות את הציבור בחפצות של מצוות, ואין עיקר כוונתו לרווח של הכסף, ולכן נר' פשוט שצריך קודם ללכת לביתו להדליק נרות חנוכה בזמנה, ואח"כ יחזור למכור בחנותו.

ביום הראשון, האם מותר להשתמש בשמש, שהרי אומרים "הנרות הללו"

ז) ומה ששאל האם בלילה הראשון דחנוכה אסור להשתמש גם בשמש, שהרי אנו אומרים בלילה הראשונה הנרות הללו קודש הם, בלשון רבים הכולל גם את השמש. נר' דכיון דבשאר לילות צריך לומר לשון רבים הנרות הללו וכו', ממילא השאירו נוסח זה גם על יום ראשון, דלא רצו לשנות הנוסח, אבל פשוט שגם ביום הראשון דחנוכה מותר להשתמש בשמש.

שימוש באש הנרות לעשית מחיצה סביב הנרות שלא יכבו

ח) ומה ששאל האם מותר להשתמש באש של נרות חנוכה להדביק מחיצה סביב הנרות שלא יכבו. נר' שאסור, מאחר שאפי' לדעת הי"א שכתב השו"ע (בסי' תרע"ד סעיף א') שמתירים להדליק נר מנר ע"י נר של חול עיי"ש. היינו דוקא בכה"ג שהדלקת הנר של חול היא היוצרת את הדלקת נרות חנוכה האחרים, אבל בני"ד שההשתמשות שמשתמש בנרות חנוכה לחפצא של חול, אינה יוצרת הדלקת נרות חנוכה אחרת, אלא רק גורמת שהנרות הדלוקים לא יתכבו, ע"ז אין לנו גילוי שמותר, ומסברא נר' קצת דחשיב כביזוי מצוה. ויש להחמיר

דאסור, ובפרט אם בלא"ה לא חייב לעשות מחיצה לנרות, דלא ברור בודאי שיתכבו תוך חצי שעה, רק לרווחא דמילתא רוצה לעשות להם מחיצה מחשש שיתכבו ברוח, ודאי שאסור, דאין זה נחשב כצורך נרות חנוכה, אך אפי' אם צריך בהכרח למחיצה לצורך הנרות, דבלא"ה ודאי שיתכבו תוך חצי שעה, בכ"ז כיון שזה לא מביא להדלקה נרות חנוכה רק מונע קלקול בנרות חנוכה, נראה להחמיר שאסור, בפרט שלדעת סתם השו"ע והרמ"א בלא"ה אסור, כל שמשתמש בנרות חנוכה באמצעי של חול.

שמן הדולק בנ"ח נטף לסלט

ט) ומה ששאל בנטף שמן של נר חנוכה בשעה שהנר דולק לסלט, האם הסלט נאסר. אם יש בסלט ששים כנגד הטיפות שנפלו בטל בששים, כמבואר בשו"ע (סי' תרע"ז סעיף ד'), ואף אם אין בסלט ששים כנגד השמן, יש לסמוך על האחרונים שכתבו שיכול להוסיף עליו עד שיהיה בו ששים לבטלו, ואף שהמג"א כתב שצריך להחמיר שלא להוסיף עליו ולבטלו משום דהוי דשיל"מ, דמעיקר הדין יכול לשמור את השמן לשנה הבאה, בני"ד שנתערב בסלט ול"ש לשמור אותו ולהשתמש בו בשנה הבאה, גם הוא מודה שמותר להוסיף עליו ולבטלו.

המאריך בכוונות האר"י בברכות ההדלקה, האם יכול להניח הנר על השולחן, ובגמר הברכה לקחתו

י) ומה ששאל במי שמכוון הרבה בברכות של הדלקת נרות חנוכה, כמבואר בסידורי המקובלים כוונות האר"י ז"ל באורך, האם מותר לו להניח את הנר על השולחן, וכשיגמור את הברכות יקח את הברכות הנר בידו וידליק, או שצריך דוקא לאחוז את הנר בידו. נר' שלכתחילה צריך להחזיק את הנר בידו, כמש"כ השו"ע (בסי' ר"ו סעיף ד') שכל דבר שמברך עליו לאוכלו, צריך לאוחזו ביד ימין בשעת הברכה, וכתבו האחרונים בשם המרדכי והראבי"ה דה"ה בכל דבר מצוה שמברך עליו, והביאום המשנ"ב שם (בס"ק י"ח), וכה"ח (ס"ק ל') עיי"ש. אך אם קשה לו להחזיק את הנר כ"כ הרבה זמן, חשיב כדיעבד ויכול להניחו על השולחן, וכשיגמור את הברכות יטול אותו וידליק.

טעה במוצ"ש ובירך להדליק נ"ח לפני שהבדיל בתפילה ובכוס

יא) ומה ששאל במי שטעה במוצ"ש חנוכה ובירך להדליק נר של חנוכה לפני שהבדיל בתפילה ובכוס, האם מותר לו לומר ברוך המבדיל בין קודש לחול בין הברכה להדלקה, או אסור דהוי הפסק[א]. נר' דכיון שהרמ"א (בסי'

א. עי' לקמן בתשובות החדשות מכת"י לחלק ו', ששוב דיבר בזה הרב, וכנראה שמשנה אחרונה

רצ"ט סעיף י') כתב שהעיקר כדעה ראשונה שאסור להדליק את הנר בלי לומר ברוך המבדיל בין קודש לחול, וכן במשנ"ב שם (ס"ק ל"ט) הביא למג"א והאחרונים שפקפקו על המנהג שנהגו להקל להדליק נר בלי לומר ברוך המבדיל וכו' עיי"ש, חשיב לאמירת ברוך המבדיל וכו' כלצורך ההדלקה, ומותר לו לומר את זה בין הברכה להדלקה ולא חשיב להפסק, דלא גרע מהאומר הביאו מלח בין ברכת המוציא לאכילה, דלא חשיב להפסק בין הברכה לאכילה, אע"פ שטיבול הפת במלח אינו לעיכובא, א"כ כ"ש בני"ד שהרבה פוסקים ס"ל שאמירת ברוך המבדיל וכו' הוא לעיכובא, ובלי זה אסור לו להדליק את הנר.

מדליק ממש סמוך לשקיעה בע"ש, ורוצים לכוללם בברכה אחת

יב) ומה ששאל באדם שסמוך לשקיעה בע"ש דחנוכה, רוצה לברך בברכה אחת אשר קדשנו וכו' להדליק נר חנוכה ושבת, וברכת שעשה ניסים, כדי להספיק להדליק נרות חנוכה ונרות שבת לפני השקיעה, האם יכול לעשות כן או לא. נר' דבשעת הדחק כזו שעלול להגיע לחילול שבת, יכול לברך כך, ולהדליק את שניהם על סמך ברכה א' כזאת. דעיין בכה"ח (סי' מ"ו ס"ק מ"ו) שכתב דמי שטעה ובירך בברכה א' פוקח עורים והנותן לשכוי וכו', דטעה והקדים ברכת פוקח עורים ונזכר מיד ואמר גם הנותן לשכוי וכו', וכן בטעה ואמר זוקף כפופים מתיר אסורים, וכל כיו"ב, יצא י"ח שניהם, והביא ראיה לזה ממש"כ השו"ע ביו"ד (סי' של"א סעיף ע"ח) דהמפריש תרו"מ כוללן בברכה א', ואף שבברכות השחר אין לעשות כן, עכ"פ בדיעבד שעשה כך יצא י"ח עכתו"ד עיי"ש. ואע"פ שיש לדון טובא בדימוי שדימה כה"ח את ברכות השחר לברכה של הפרשת תרומות ומעשרות, ששם מעיקרא תיקנו לכלול את כל הפרשת התרומות ומעשרות בברכה א', משא"כ בברכות השחר, עכ"פ בני"ד שמצינו כעין זה בהדלקת נרות של שבת ויו"ט, שכולל את שניהם בברכה א', א"כ י"ל דה"ה בני"ד, ואף שעדיין לא דמי לגמרי להתם, דבנרות שבת ויו"ט בהדלקה אחת מקיים את שניהם, לכן גם בברכה כללו את שבת ויו"ט בברכה א', אבל בהדלקת נרות חנוכה ושבת זה שני מצות הדלקה נפרדות, עכ"פ כיון שמצינו בנוסח הברכה דהדלקה נוסח הכולל שני מצות הדלקה בברכה א', ובצירוף דברי כה"ח שאם בירך על שתי מצות [או שני הודאות] בברכה א', יצא בדיעבד י"ח שניהם, י"ל דבני"ד דהוי שעת הדחק וכדיעבד שאם יברך שני ברכות, להדליק נר חנוכה, ולהדליק נר

עיקר. העורכים.

של שבת, עלול לבוא עי״ז לידי חילול שבת, יכול לכלול את שניהם בברכה א׳.

יג) וידי״נ הרה״ג משה זרביב שליט״א העיר לי שלנוהגים לברך על נרות שבת אחר ההדלקה, יברך על נרות חנוכה, ועל נרות שבת יברך לאחר שידליקם. אך כיון שאם אחר שהדליקם הגיע השקיעה, לא יכול לברך עליהם ויפסיד הברכה, כמבואר באחרונים דבשעה שאסור להדליק, לא יכול לברך על נרות שבת, להדליק נר של שבת, ע״כ מחוורתא כדאמרינן מעיקרא. עוד העיר שני״ד לא דמי לנידון של כה״ח, דברכות השחר הם ברכות ההודאה, וכיון שצריך להודות על שני דברים, א״כ כשכלל את שניהם בברכה א׳, יצא י״ח הודאה על שניהם, בעוד שהברכה להדליק נר של שבת וחנוכה היא ברכת המצות, וכשהוסיף מילת ״חנוכה״ בין הברכה להדליק נר של שבת, להדלקת נרות שבת, הוי הפסק בין הברכה למצוה ולא יצא י״ח. אך אחה״מ במקור שהביא כה״ח לזה מבואר שלא הוי הפסק, דהרי מקור דבריו הוא משו״ע יו״ד (סי׳ של״א סעיף ע״ח) שכ׳ מרן וז״ל: המפריש תרומה גדולה וכו׳, מברך קודם שיפריש אקב״ו להפריש תרומה, וכן המפריש מעשר ראשון מברך קודם להפריש מעשר וכו׳, ואם הפריש הכל זה אחר זה מיד ולא סח ביניהם, כוללן בברכה אחת ומברך להפריש תרומות ומעשרות עכ״ל. ומבואר מזה דאף בברכת המצות מה שמפסיק במילת מעשרות, בין הברכה על הפרשת תרומה להפרשת התרומה, לא חשיב הפסק בין הברכה למצוה דהפרשת תרומה, דכיון שנזדמנו לו שני מצות ביחד, ויכול לכלול את שניהם בברכה א׳, לא חשיב להפסק, א״כ ה״ה בני״ד. ואם יש להעיר על כה״ח, יש להעיר כנ״ל, דאפשר שדוקא תרומות ומעשרות שכולם ענין א׳, מעיקרא תיקנו לכוללם בברכה א׳, משא״כ בשאר מצות.

ובכה״ח שם ציין לדברי המג״א (בסי׳ ר״ט סוס״ק ה׳) שכתב וז״ל: והיכא דבעי למימר בא״י אמ״ה פוקח עורים, וטעה בדיבורו ואמר מלביש ערומים, וחזר ואמר תוכ״ד פוקח עורים, צ״ע אם יצא ידי פוקח עורים עכ״ל. ושהאחרונים האריכו בביאור דברי המג״א, וסיים ע״ז והנר׳ לענ״ד כתבתי עיי״ש. והנה בנתיב חיים שם, וכן בשו״ת פנים מאירות ח״א (סי׳ נ״ח), הגיהו בדברי המג״א וצ״ע אם יוצא ידי מלביש ערומים, משום שהוקשה להם דלגבי פוקח עורים מאי מספקא ליה למג״א אם יצא, הרי זהו הדין שכ׳ השו״ע שם (בסעיף ב׳) שנטל כוס של שכר, וטעה ואמר עליו בורא פה״ג, ותוכ״ד תיקן וא׳ שהכנ״ב יצא, א״כ ה״ה בנידון המג״א ודאי שיצא י״ח פוקח עורים, לכן הגיהו המג״א וצ״ע אם יוצא ידי מלביש ערומים. ואף שבעיקר קושיתם האחרונים תירצו לקושיתם. ועוד י״ל דבנידון השו״ע כיון

שברכת בורא פה"ג ל"ש על שכר, לכן שתיקן תוכ"ד וא' שהכנ"ב מהני, בעוד שבפוקח עורים, ומלביש ערומים כיון שחייב בשניהם, כשהקדים מלביש ערומים לפוקח עורים הברכה כבר נתפסה על המלביש ערומים, ולכן המג"א הסתפק אם יוצא גם י"ח פוקח עורים. עכ"פ לפי הבנת הנתיב חיים והפ"מ צריך לומר דמה שהסתפק המג"א אם יצא י"ח מלביש ערומים, זהו מפני שלא כיוון לברכת מלביש ערומים, רק שטעה בלשונו וא' מלביש ערומים, דאי לא"ה מאי מספקא ליה, הרי אמר ברכת מלביש ערומים כהוגן, לפ"ז יצא שאם בתחילת הברכה כיוון לברכת מלביש ערומים, ורק אחר שסיים מלביש ערומים נזכר שצריך להקדים פוקח עורים למלביש ערומים, ולכן תיקן פוקח עורים, ונמצא שכיוון לשתיהם, גם למלביש ערומים וגם לפוקח עורים, יצא י"ח שניהם, וזה סייעתא לכה"ח, אך לדברי שאר אחרונים במג"א, יצא דלא ככה"ח, והדברים ארוכים ואכמ"ל, ובעז"ה עוד חזון למועד.

הדליק נ"ח בחדר בבית, ומיד אח"כ סוגר הדלת כדי שלא יפילוה

יד) ומה ששאל במדליק נרות חנוכה בחדר בבית, ומיד אח"כ סוגר את הדלת שהילדים לא יפילו את החנוכיה, האם יוצא י"ח בהדלקה זו. נר' לענ"ד שיוצא, דאם הוא מהסוברים שגם בימינו חייבים לעשות פירסומי ניסא לרבים, רק שמהני לעשות את זה במה שמניח בחלון הפונה לרה"ר, א"כ גם בני"ד אם שם את החנוכיה בחדר בחלון שפונה לרה"ר, קיים בזה למצות פירסומי ניסא לרבים, ומה שלבני הבית אין אחרי ההדלקה פירסומי ניסא, כיון שמיד אח"כ סוגר את הדלת של החדר מפני הילדים, אין בכך כלום, דגם בזמן חז"ל שהיו מדליקים בחוץ, כל הפירסומי ניסא לבני הבית היה רק בשעת ההדלקה, דאח"כ היו נכנסים לבית והיו סוגרים את הדלת של הבית ולא רואים יותר את הנרות, ובפרט אם היו מדליקים בפתח החצר, דאז אפי' כשהיו פותחים את הדלת של הבית באקראי בלילה, לא היו רואים את הנרות, ואף אם הוא מהסוברים שבימינו אין חיוב לעשות פירסומי ניסא לרבים, אלא רק לבני הבית, ומדליק בפתח החדר וכיו"ב, בכ"ז נר' שיצא, במה שבשעת מעשה ההדלקה היתה פירסומי ניסא לבני הבית, דלא גרע ממי שהדליק בפתח ביתו מבפנים, ומיד אחרי ההדלקה סוגר את הבית ונוסע למרחקים עם כל בני ביתו.

זוג פרודים הדרים בבתים נפרדים, האם האשה צריכה להדליק בביתה בנפרד

טו) ומה ששאל בבעל ואשה שכל א' מהם גר בבית נפרד מפני מריבה שביניהם, אבל האשה לא קיבלה עדיין גט, האם האשה צריכה להדליק בנפרד בביתה בברכה. נר' לענ"ד שכיון שאינה

חושבת לחזור יותר לעולם לבית בעלה, בית בעלה אינו נחשב יותר לביתה, אלא הבית שגרה בו כעת הוא נחשב לביתה, וצריכה להדליק שם עם ברכה.

בחור ישיבה הנמצא במטוס ולא יכול להדליק שם, האם יי"ח בהדלקת אביו בא"י כאשר אצלו עדיין אינו זמן ההדלקה

טז) ומה ששאל בבחור ישיבה שצריך לטוס במטוס בחנוכה, ויודע שלא יתנו לו להדליק נרות חנוכה במטוס, האם יכול לצאת י"ח בהדלקה של אביו, באופן שכשאביו מדליק עליו בא"י בלילה, במקום שהוא נמצא במטוס עדיין זה יום ואינו זמן הדלקה. נר' לענ"ד דיכול לצאת י"ח בהדלקה של אביו אע"פ שבזמן שאביו מדליק עליו, עדיין אינו זמן הדלקה אצלו, דכיון שרוצה לצאת בהדלקת אביו מדין נר איש וביתו וטפל לאביו, החיוב הדלקה שלו הוא בזמן שאביו מדליק בביתו, ויוצא י"ח בהדלקת אביו. ומטעם זה נר' דה"ה להפך, אם כשאביו מדליק עליו, במקומו במטוס זה כבר שעה מאוחרת בלילה שכלתה רגל מן השוק, בכ"ז יוצא י"ח בהדלקת אביו כנ"ל. שו"ר שכ"כ הגרש"ז אוירבך בהליכות שלמה מועדים ב' (עמוד ר"ס) בדבר הל' שם (ס"ק ח') עיי"ש. ולמעשה זוהי השאלה הידועה כשא' מבני הבית נמצא במדינה אחרת, וזמן ההדלקה שם אינו שווה לזמן ההדלקה שמדליקים עליו בביתו, האם יוצא בהדלקתם או לא, ועיי"ש בהליכות שלמה (סעיף ד') שכתב ע"ז שיוצא י"ח בהדלקתם. וכ"כ בס' ילקוט יוסף מועדים (בעמוד רל"א) עיי"ש, וכן נר' לענ"ד העיקר להל', אע"פ ששמעתי שיש גדולים שחולקים על זה. ע"ע בחזו"ע חנוכה בדין אכסנאי במה שהאריך בזה עיי"ש.

האם יש להמנע מלטוס בחנוכה מחמת חשש הנ"ל

יז) ומה ששאל אם צריך להמנע מחמת זה שלא לטוס במטוס בחנוכה. נר' דבני אשכנז הנוהגים שכל א' מדליק לעצמו, ואם יטוס במטוס לא יוכל להדליק בעצמו, אלא יצטרך לסמוך על הדלקת אביו, יש מקום להמנע מחמת זה שלא לטוס במטוס בחנוכה, אבל בני ספרד שסומכים תמיד על ההדלקה שהאבא מדליק לכל בני הבית, נר' דאין מקום להמנע שלא לטוס במטוס בחנוכה, אע"פ שזמן ההדלקה של אביו בביתו, וזמן ההדלקה שלו במטוס אינם שווים, דנר' בפשטות שיוצא י"ח בהדלקת אביו אף בכה"ג כמשנ"ל.

הדליק בחלון וטפטף שמן על בגד השכן

יח) ומה ששאל באדם שהדליק נר חנוכה על החלון וטפטף שמן על בגד של השכן האם חייב בנזק, נר' שאם הניח את החנוכיה באופן שלא היה סבירות שיטפטף ממנה שמן, כיון שהניחה שם ברשות, ושמר על ממונו

כראוי שלא יזיק פטור, אבל אם זלזל בהנחתה, והניחה באופן שהיה עלול לטפטף ממנה חייב בנזק, דדמי לאבנו סכינו ומשאו שהניחם בראש גגו, ונפלו ברוח מצויה והזיקו דרך נפילתם, דחייב משום אש כמבואר בב"ק (דף ג' ע"ב) עיי"ש. ואע"פ שיש לדון דשמא חשיב כהזיקו לאחר נפילתם, דחשיב לבור כמבואר שם בסוגיא, ובור פטור על כלים ובגדים, נר' לענ"ד דחשיב כהזיקו דרך נפילתם, וחשיב לאש שחייב על כלים ובגדים, וכן משמע מהסמ"ע (בסי' תי"א ס"ק א') עיי"ש.

עני שקיבל צדקה לאכילה, האם יכול לקנות בזה שמן זית לחנוכה

יט) אגב דאתינא עד כאן נימא בה עוד מילתא, מה שנשאלתי מידידי הג"ר אפרים גרינבלט שליט"א בעני שקיבל צדקה לאכילה, האם יכול לקנות בזה שמן זית לחנוכה, או לא כיון שאסור להנות מאורם, וציין לגמ' בב"מ (ע"ח ע"ב) דמגבת פורים לפורים ואסור לשנותם לדבר אחר, וא"כ י"ל דה"ה בני"ד. לענ"ד נר' שיכול לקנות בזה שמן לחנוכה, משום דאף במעות פורים שאסור לשנותם לדבר אחר, היינו שהגבאים לא יכולים לשנות לדבר אחר, אבל העני אחרי שקיבל את הכסף, יכול לעשות בו מה שירצה כמבואר בשו"ע והרמ"א (סי' תרצ"ד סעיף ב') עיי"ש. וא"כ ה"ה בני"ד אפי' שאמרו לו שנותנים לו את זה לשם אכילה, יכול לעשות בזה מה שירצה ולקנות בזה שמן לחנוכה, בפרט שהוי אומדנא שמה שאומרים לו שנותנים לו את זה לאכילה, היינו לכתחילה לאכילה, אבל אם מאיזה סיבות שהם לא יצטרך את זה לאכילה, מסכימים שיעשה בהם שאר צרכיו, וודאי ששאר צרכיו כולל גם צורכי מצוה שצריך לעשות, דאין לך צרכיו גדול מזה, אע"פ שמצוות לאו להנות ניתנו, אלא א"כ התנו אתו מפורש שנותנים לו רק ע"ד שיקנה בהם אוכל, ואם לא, לא נותנים לו, דבכה"ג אה"נ שלא יכול להשתמש בכסף זה, רק לצורכי אכילה, וממילא לא יכול לקנות בו גם שמן לחנוכה. והנר' לענ"ד בכ"ז כתבתי, וצור ישראל יצילנו משגיאות שלא נכשל בדבר הל'.

הדינים העולים מהנ"ל

א. המדליק בליל ראשון דחנוכה נר הדולק כל החנוכה, ובליל שני מדליק עוד נר שדולק כל החנוכה, וכן הלאה בכל לילה, נר' שבדיעבד קיים בזה את הדין של מהדרים דהולך ומוסיף נר נוסף בכל יום, אבל לכתחילה ראוי להדליק בכל לילה את כל הנרות של אותו לילה.

ב. הדליק למעלה מעשרים אמה, באופן שהפתילה יורדת מאליה למטה מעשרים אמה בתוך החצי שעה דצאת הכוכבים, לא יצא ידי חובת הדלקת נרות חנוכה.

ג. שכח להדליק נר חנוכה בערב שבת, ובליל שבת יש חולה שיש בו סכנה

שצריך להדליק לו נר, וכיוון בהדלקת הנר לחולה גם לשם מצות נר חנוכה, לא יצא בזה ידי חובת הדלקת נר חנוכה.

ד. אע״פ שבשעת הדלקת נר חנוכה מתחבר הלהב של הנר שמדליק בו, עם הלהב של הנר שהדליק, אין בזה חשש של מדליק כמדורה, ויוצא לכתחילה בהדלקה כזו בלי שום פקפוק.

ה. אם בשעת הדלקת נרות חנוכה אין מזוזה בימין, אע״פ שנראה לו שעוד מעט יביאו לו מזוזה ויניחה בצד ימין, בכל זאת כיון שבשעת ההדלקה אין מזוזה בצד ימין, ידליק את החנוכיה בצד ימין, אבל אם המזוזה נפלה ממקומה, ובידו להחזירה מיד למקומה, יחזירה מיד למקומה, ואח״כ ידליק חנוכיה בשמאל.

ו. אף מי שמוכר שמנים ופתילות לחנוכה, בשעת הדלקת נרות חנוכה, צריך קודם ללכת לביתו ולהדליק נרות חנוכה, ואחרי כן יחזור לחנותו למכור שמנים ופתילות לחנוכה. אך אם בשעת הדלקת נרות חנוכה נזדמן לו קונה שצריך שמן ופתילות, ימכור לו בזריזות ואח״כ ילך לביתו להדליק נרות חנוכה. וכן הדין בכותבי תפילין וכל כיו״ב, דאם יש לו כעת קונה שאם לא יכתוב לו כעת תפילין, לא יהיה לו תפילין ויפסיד מצות תפילין, יכתוב לו אפי׳ שע״י זה מפסיד ק״ש ותפילה, אבל על הספק אולי יבוא קונה שצריך תפילין, צריך להפסיק באמצע כתיבתו לק״ש ולתפילה.

ז. מותר להשתמש בשמש לדברי חול אף בליל ראשון דחנוכה, ומה שאומרים בליל ראשון דחנוכה הנרות הללו בלשון רבים, הוא אגב שאר לילות דלא רצו לשנות הנוסח דליל ראשון מהנוסח דשאר ימים.

ח. אין להשתמש בנרות חנוכה להדביק מחיצה סביב הנרות שלא יתכבו מהרוח, אפי׳ אם בלי המחיצות הנרות יתכבו תוך חצי שעה, וכ״ש כשעושה מחיצות רק מחשש שעלולים להתכבות מהרוח.

ט. אם נטף שמן מנר הדולק דחנוכה לתוך סלט, אם יש בסלט ששים כנגד השמן שנטף מהנר, לכו״ע בטל בששים בסלט, ולא חשיב כדבר שיש לו מתירים.

י. המאריך בכוונות האר״י ז״ל בברכות של הדלקת נרות חנוכה, לכתחילה צריך להחזיק את הנר שמדליק בו כל זמן אמירת הברכות, אך אם קשה לו להחזיק את הנר שמדליק בו כל כך הרבה זמן, יכול להניחו על השלחן.

יא. אם שכח במוצאי שבת דחנוכה להבדיל בתפילה ועל הכוס, ובירך על נרות חנוכה, ונזכר שעדיין לא הבדיל לא בתפילה ולא על הכוס, מותר לומר ברוך המבדיל בין קודש לחול בין הברכות שבירך על נרות חנוכה

להדלקה[ב].

יב. אם סמוך לשקיעה בע"ש דחנוכה, מחשש שלא יספיק להדליק נרות חנוכה ונרות שבת לפני השקיעה, רוצה לכלול בברכה א' את הדלקת נרות חנוכה ונרות שבת, ולומר אשר קדשנו וכו' להדליק נר של חנוכה ושבת, נראה דבשעת הדחק כזו שעלול להגיע לחילול שבת, יכול לעשות כן.

יג. המדליק נרות חנוכה בחדר שבבית, ומיד אח"כ סוגר את החדר כדי שהילדים לא יפילו את החנוכיה, יצא בדיעבד אפי' אם לא מדליק בחלון הפונה לרה"ר, כמו מי שמדליק נרות חנוכה בתוך הבית, ומיד אח"כ סוגר את ביתו ונוסע למרחקים.

יד. בעל ואשה שעומדים להתגרש וכל א' גר בבית אחר, אע"פ שהאשה עדיין לא קבלה גט מבעלה, בכל זאת צריכה להדליק בביתה עם ברכה.

טו. בחור ישיבה שטס בחנוכה לחוץ לארץ, ואינו יכול להדליק נרות חנוכה במטוס, יוצא בדיעבד ידי חובת הדלקת נרות חנוכה בהדלקת נרות חנוכה של אביו, בין אם בזמן שאביו מדליק עליו בארץ ישראל אצלו במטוס זה עדיין יום, ובין להיפך שכשאביו מדליק עליו בא"י אצלו במטוס, זה שעה מאוחרת שכבר כלתה רגל מן השוק.

טז. בחור ישיבה הרוצה לטוס במטוס בחנוכה, ואינו יכול להדליק במטוס נרות חנוכה, אם הוא מבני אשכנז שכל א' מדליק לעצמו, ראוי להמנע מלטוס במטוס בחנוכה, אבל אם הוא מבני ספרד שיוצא ידי חובת בהדלקה של אביו לא צריך להמנע מלטוס במטוס בחנוכה, אפי' שזמן ההדלקה שלו במטוס אינו שווה לזמן ההדלקה של אביו.

יז. הדליק נר חנוכה בחלון ביתו וטפטף שמן על בגד של השכן שתחתיו וקלקלו, אם הניח את החנוכיה באופן שבצורה טבעית לא היה צריך לקרוא דבר כזה, פטור מלשלם כיון שהניח ברשות, אבל אם הניח באופן שבצורה טבעית היה עלול לטפטף, חייב לשלם את הנזק.

יח. מי שקיבל כסף צדקה לקנות אוכל, מותר לו לקנות בזה שמן זית להדלקת נרות חנוכה, אלא א"כ התנו עמו שנותנים לו רק כדי לקנות אוכל ואם לא, לא היו נותנים לו, שאז אינו יכול לקנות בזה רק אוכל.

ב. עי' לקמן בתשובות החדשות מכת"י לחלק ו', ששוב דיבר בזה הרב, וכנראה שמשנה אחרונה עיקר. העורכים.

הגאון רבי יוסף ליברמן זצ"ל
בעל משנת יוסף

הדלקה בפתח הבית כשבחלון יש יותר פירסו"נ

בס"ד כ' טבת תשע"א
שוכט"ס לידידי אב בחכמה ורך בשנים, מופלג בהפלגת חכמים, מעלה פנינים יקרים, חריף ובקי להפליא ה"ה הרב מתתי'הו גבאי הי"ו לאי"ט

אחדשה"ט, על דבר שאלתך היכן להניח את המנורה כשבחלון יש פרסו"נ יותר מאשר על פתח ביתו.

מפורש במג"א (תרעא סק"ח) שאם יש לו חלון סמוך לרה"ר יניחנו בחלון. ופי' הלבושי שרד משום דפרסו"נ עדיף מסברא שיכנס בין ב' המצוות עכ"ל. וכ"כ הערוך השלחן (תרעא, כד) שכן נוהג הוא. — והיינו שהאמנם שיש טעם ע"פ הסוד להדליק על הפתח מול המזוזה וכנ"ל, בכל זאת גם להדליק בחלון יש טעם ע"פ הסוד, בכדי להאיר החוצה לרה"ר למקום חיצונים (כמ"ש במקו"א).

ונראה בזה כשאין לו בפתח ביתו פרסו"נ. אבל כשיש לו, אלא שבחלון יש יותר, ידליקנו בדלת. כי אין לנו שיעור קצוב פרסו"נ. וגם מי שגר בסמטא קטנה נידחה, שכמעט שאין עוברים ושבים שם, מדליק בפתח ביתו, כמו מי שגר ברחוב ראשי וסואן. לכן כל שיש לו פרסו"נ בפתח ידליקנו שם.

אופן הדלקת נר חנוכה במלון

בס"ד י"ב כסלו תשע"ג
אלקי המערכה, יברך ברוב ברכה, את מע"כ הרה"ג החריף ובקי, משנתו קב ונקי, מו"ה אלחנן פרינץ שליט"א מח"ס אבני דרך ה' חלקים בד"ח שו"ע, בית שמש ת"ו אחדשה"ט,

בענין הדלקת נר חנוכה במלון כתבתי בס"ד שידליק בחדרו, ששם הוא עכשיו, ושם כל השתמשותו, וטוב שיאכל בחדרו כל יום סעודה אחת [ובחדר אוכל אי אפשר להדליק, כי סגור שם כל היום]. — ועל זה מעיר מעכ"ת בצדק, שלמעשה בעלי המלון אינם מתירים להדליק שום אש בחדר (וכמו שכתבתי לגבי נר שבת בשו"ת משנ"י ח"ט סי' עח). — מעתה שואל מעכ"ת אם מותר להתארח בחנוכה לכתחילה במלון.

ועצת כת"ר נכונה היא, לקנות קופסת זכוכית בה מדליקים נ"ח על יד

הפתח בחוץ, ולהדליק במלון על מרפסת חדרו בחוץ, ואם אין לו מרפסת, וא"א לו להדליק בחדרו, ימנה שליח שידליק בביתו.

ולא ברור לענ"ד, כי בשו"ע (תרעז, בג"ר סק"ט) מדובר בבית והבעל אכסנאי במק"א, ובזה מעיקר הדין יוצא בהדלקתה, שאז מתקיים נר איש "וביתו" באשתו שכגופו דמיא, ובבית שלהם דולק נ"ח. — אבל כשהבעל ואשתו שניהם נסעו, א"כ עקרו מביתם באופן זמני [כעין מוקף או פרוז בן יומו], ויל"ע אם בכה"ג ששליח מדליק בביתם יוצאים הם י"ח. דסו"ס חיוב נ"ח הוא "על הגברא בביתו", ולא על ביתו בלי הגברא, וכשהבעל ואשתו עקרו, אין חיוב שבביתם הריק יודלק נ"ח ע"י איש זר, וכמש"כ הביה"ל (תרעז, א ד"ה במקום שאוכל) דכיון שאין שום אדם בבית למי ידליק עכ"ל. אלא חיובם בבית שנמצאים בו עכשיו. — ואם נמצאים מכל סיבה שהיא במלון, אז עכשיו שם ביתם, ושם חיוב הדלקתם, אלא שהשאלה באיזה מקום במלון ידליקו.

והנה להאדם בדירתו אם היא מרווחת, בדרך כלל יש כמה הדרים, סלון לשהות בו, בלימוד, ובסעודות שבת וכדומה, ומטבח ופינת אוכל לאכילת כל השבוע, וחדר שינה, וחדר ילדים והול כניסה לכל חדרים אלו. — ואין חילוק והגבלה היכן ידליק נ"ח, כי כולם הם ביתו. וכמו בשנות קדם הי' חדר אחד מחולק ע"י וילונות לכמה פינות ושימושים שונים, כן היום יש דירה אחת מחולקת לכמה חדרים כנ"ל, וכולם נחשבים כביתו, ומדליק במקום שיש פרסו"נ יותר. — [ומש"כ בפוסקים שמדליק במקום שאוכל, כתבנו במק"א דהיינו ביש לו בחצר שני חדרים נפרדים בנויים כל א' לעצמו, אז אוכל בחדר שאוכל בו].

וא"כ המתאכסן במלון, כולו עכשיו כביתו ששכר, חדרו בעיקרו לשינה בלילה, ולמנוחה ביום, חדר האוכל לאכילתו, והלובי הוא הסלון שלו, לשהות וללמוד ולקבל אורחיו שם, ושפיר יכול לכאורה להדליק שם נ"ח בברכה. — וכמובן העיקר בחדרו הפרטי, אם מרשים להדליק שם. ואם לאו הלובי אולי עוד עדיף מחדר האוכל, כי הלובי פנוי לו תמיד, משא"כ ח' האוכל דשלא בשעת אכילה המלצרים ועובדי הנקיון עובדים שם. — ומה שהלובי משותף לכל אורחי המלון, כן הוא גם בחדר האוכל, וכולם הם כאכסנאים הדרים עכשיו בדירה אחת ואוכלים ביחד בחדר האוכל, ושותפים יחד בלובי שכל אחד מדליק שם, ואם אפשרי להתפזר, שכל א' ידליק ע"י פתח אחר, או במקום אחר שיש בו פרסו"נ.

הדלקת נר חנוכה בהיכל הישיבה

בס"ד טו"ב טבת תשע"ב
רוכב בערבות, יברך ברוב ברכות, את הרב מורה ההוראות, ויראהו בתורתו נפלאות, ה"ה הרב הגאון רבי פנחס קורין שליט"א, רב ומו"צ בעיר ביתר, מח"ס מעיין הטהרה, ופסקי הטהרה
אחדשת"ה,

בשאלה שהוצגה לפניו בישיבה, אשר כנהוג בכל בתי הכנסת להדליק נר חנוכה, מדליקים גם בהיכל הישיבה לפני מעריב, ושאל הבחור המדליק בברכות, אם צריך להדליק עוד הפעם לעצמו בחדר השינה בפנימי׳ה של הישיבה, או בבית הוריו. ואפילו אם ירצה להחמיר ע״ע ולהדליק שנית, האם רשאי, ולא יהיו ברכותיו לבטלה, כיון שכבר הדליק ובירך בישיבה. — וכת״ר מצדד לכל צדדי ההלכה בטוטו״ד, והבנתי מתוך דבריו, שהורה לא לברך שנית, וכן נכון לענ״ד. [וביום הראשון פשיטא שלא יברך שנית שהחיינו (כמשנ״ב תרעא סקמ״ה)].

בנושא זה כתבתי בס״ד בפרטות בשו״ת משנת יוסף (ח״ד או״ח סי׳ מז), ותמצית הדברים בקיצור נמרץ הוא, שאם בנין הישיבה אחד הוא, והיא ישיבה גדולה, שיש לבחורים רשות ואפשרות לגשת בין הסדרים לחדרי השינה, אז כל הבנין נחשב כדירה אחת, ואפילו הן בשתי קומות, ה״ז דומה לדירת קומתיים (קוטג׳), שלמעלה חדרי השינה ולמטה חדר המגורים (סלון) וחדר האוכל. ובדירה אחת לא נאמר הכלל שצריך להדליק בחדר האוכל, כי זה במי שיש לו שני בתים או חדרים נפרדים זה מזה לגמרי, בזה ידליק במקום שאוכל (כתרעז, א באכסנאי). אבל בדירה אחת אין חילוק באיזה חדר מדליק, ואין עדיפות לח׳ האוכל, אלא ידליק במקום שיש פרסו״נ יותר, דעיקר מצות נ״ח הוא הפרסו״נ. — ובישיבה לצעירים, שהפנימיות סגורות כל היום, ואין להם אפשרות לגשת לשם כרצונם, נאמר כלל זה רק לגבי היכל הישיבה וחדר האוכל, עיי״ש.

וא״כ בבנין ישיבה כשהכל בבנין אחד כרגיל, לעולם היה יכול להדליק בביהמ״ד ולא דמי להדלקה בבית הכנסת (תרעא, ז) שהיא רק משום מנהג לפרסם הנס, דביהמ״ד בישיבה הוא ביתו (ביתא דרבנן, מגילה כו:) שבו הוא קבוע יומם ולילה. וחדרי השינה אינן ביתו הנפרד, אלא הכל דירה א׳. — אלא דכל הבחורים לא יכולים להדליק בהיכל הישיבה, בה מדליקים רק מנורה אחת [וגם זכר למקדש שהדליקו במנורה בהיכל (כהטור תרעא, והכל בו סי׳ מד דף ד.) מנורה אחת. לכן ידליקו בחדר האוכל, בחלונות סביב, וישבו יחד להודות ולזמר לה׳. או בחדרי השינה, במקום שיש יותר פרסו״נ.

נמצא שהבחור שהדליק בהיכל הישיבה, הרי הדליק במקום 'הלכתחילה', בחדר המגורים, בו מבלה יותר שעות מאשר בשאר המקומות. ואין זה חסרון במה שבהדלקה זו גם מוציא הרבים יד"ח המנהג להדליק בביהכ"נ. ולמה לכוין שלא לצאת בהדלקה זו, ויכנס לספק ברכה ובטלה, או ברכה שאינה צריכה. — ואם קבוע בישיבה, אפילו הוא לן בבית הוריו, כבר פסקו גדולי ההוראה המנחת יצחק (ח"ז סי' מח) ושבט הלוי (ח"ג סי' פג) בכדי למעט בביטול תורה ידליק בישיבה, ויאכל סעודה אחת בישיבה. — והנני מצרף גם צילום משו"ת משנת יוסף (ח"ט סי' קס) בענין הדלקה בבהכ"נ ואח"כ בבית, ולהיפך.

מקום הדלקת נר חנוכה לבחורי ישיבה

בס"ד כ"ב כסלו תשנ"ט פעה"ק ירושלם תובב"א

בימי חנוכה, אורה ושמחה, לנכדי היקר והאהוב הב' המופלג חריף ושנון שוקד עה"ת יומם ולילה כמר שמעון וויים נ"י לאי"ט.

אחדשה"ט באה"ר, הנני בזה לדון בשאלתך היכן ידליקו בחורי ישיבה נר חנוכה. והאפשרויות השונות יתבארו בס"ד בתוך דברינו.

א) בחורי ישיבה חייבים להדליק מעיקר הדין, כי אינם סמוכים על שלחן בעה"ב, ואין יוצאים בהדלקת אביהם.

עלי להקדים כי בחורי ישיבה חייבים מעיקרא דדינא להדליק לעצמם נר חנוכה, ואינם רק כמהדרין. — כי אין דינם כאכסנאי, שפירש"י (שבת כג.) אורח. והוא הסמוך על שלחן בעה"ב, וכיון שאינו מבני ביתו ממש, שהרי אינו בן המשפחה, לכן צריך להשתתף בפרוטה, ולשמוע הברכות מבעה"ב (משנ"ב תרעז סק"ד). דבחורים אינם סמוכים על שלחן ראש או מנהל הישיבה, אלא יש להם לבדם חדרים ללימוד לשינה ולאכילה. ולפעמים ראש הישיבה אינו גר כלל בישיבה. ואפילו אם הוא גר שם, הרי הוא מנהל ביתו לעצמו, בלי קשר עם הבחורים. [ואם היו סמוכים על שלחנו כ' הבאה"ט (תרעז, א) דבחור נעשה כב"ב].

גם אין הבחורים יוצאים י"ח במה שאביהם מדליק בבית. כי אנו הרי כולנו נוהגים כל הדורות כהמהדרין מן המהדרין, שכל א' מבני הבית מדליק לעצמו, ומוסיף והולך (רמ"א תרעא, ב). והוי כקבלת הרבים שחלה עליהם ועל זרעם, ואפילו לא קיבלו עליהם בני העיר בהסכמה אלא שנהגו כן מעצמם [לסייג או למצוה] (שו"ע יו"ד ריד, ב). וגם הוי כמקום שנהגו בחומרא זו, שגם הבא ממקום אחר חייב לנהוג כן (או"ח תסח, ד). — וחוץ מזה האב יכול להוציא את בנו רק כשהבן אצלו, ולא

יכול להדליק עבורו כשנמצא במקום אחר. דדין מדליקין עליו בביתו (שבת כג. ותרעז, א) הוא רק באיש ואשתו שנחשבים לאחת, דאשתו כגופו דמיא וטפלה לו (עי׳ מש״כ בזה באז נדברו ח״ג סי׳ נג). וגם בזה אם דעתו להדליק בעצמו ולא לסמוך על אשתו, ה״ז מחוייב מדינא בנ״ח (תרעז, ב ומשנ״ב סק״ב), ומצוה בו להדליק בעצמו (משנ״ב תרעז סוסק״ג וסק״ז).

מעתה השאלה איפה המקום שידליקו, ויש בזה כמה אופנים.

ב) מקום הדלקת נ״ח בישיבה שהכל בבנין אחד, הבדל בין ישיבה גדולה לישיבה לצעירים.

אם הכל בבנין הישיבה, בית המדרש, חדרי השיעורים, חדר האוכל, וחדרי השינה. — אז לכאורה ה״ז כבית דירה של משפחה, שאין נפק״מ באיזה חדר מדליק, ולא נהגו עלמא להקפיד בכך, אלא בוחרים במקום שיש שם פרסומא ניסא ביותר. וכ״כ בשו״ת מנחת יצחק (ח״ז סי׳ מח עמ׳ קכא.) ובשו״ת שבט הלוי (ח״ג סי׳ פג) שבדירה אחת אין קפידא עיי״ש. — והאמנם שהט״ז (תרעז סק״ב) דייק מתשו׳ הרשב״א (ח״א סי׳ תקמב) שחדר האכילה הוא העיקר, יותר מחדר השינה עיי״ש, הכונה מפני ששם נמצאים בני הבית והוי שם יותר פרסו״נ. — ובלא״ה לענ״ד אין לדייק מהט״ז שבדירה אחת יש עדיפות לחדר האכילה. דאמנם נקט הט״ז לשון ״חדר״ אבל כונתו למקום נפרד, שהרי קאי על תשו׳ הרשב״א במי שאוכל על שלחן בעה״ב ושוכב ״בבית״ שני. וכן הביא לזה דברי מהרש״ל (תשו׳ פה) שאם חתנו ישן ״בבית״ אחר ידליק במקום שישן, הרי דלא איירי בחדרים שבדירה אחת, אלא שבמקומות שונים. וא״כ בדירה אחת אין קפידא איפה שידליקו אלא יבחרו במקום פרסו״נ.

דענין פרסו״נ יש בו ב׳ ענינים, הא׳ לו ולמשפחתו [כעין ד׳ כוסות בליל פסח דהוי פרסו״נ הגם שהוא רק לבני ביתו]. וה״נ נ״ח צריך להדליק כשב״ב עוד ערים ולא כשישנים כבר (סו״ס תרעב במ״א ומ״ב) מפני שצ״ל פרסו״נ לב״ב. — והענין הב׳ פרסו״נ לרה״ר. וכ״כ בשו״ת שבט הלוי (ח״ז סו״ס פד) ביסוד ב׳ מיני פרסו״נ, לב״ב ולרה״ר. — וא״כ כשמדליק בבית צ״ל במקום שיש פרסו״נ לב״ב, ובודאי הדור מצוה הוא שכולם יראו הנרות כל זמן שדולקים. ולכן אם בחדר המגורים נמצאים בני ביתו, ויש לו דלת או חלון ברה״ר ידליק שם, ולא בחדר השינה שאינו נכנס לשם כי אם לישן, ולא בחדר הלימוד שלו שאין בני המשפחה נכנסים לשם.

מתוך כך יש להסתפק במי שחדר השינה שלו פונה לרחוב ואם ידליק שם הוי פרסו״נ, וחדר המגורים שלו פונה לחצר והמקום מוסתר מהרואים. כך שלבני רה״ר הוי פרסו״נ

מחדר השינה, ולב"ב הוי פרסו"נ מחדר המגורים. — ואם כמה מב"ב מדליקים, פשוט שידליקו בשני המקומות. אבל אם רק בעה"ב מדליק, השאלה היכן ידליק. — ונראה שידליק בחדר השינה שפונה לרה"ר, ויקבץ כל ב"ב לשם בעת ההדלקה, וישהה שם כל משך חצי שעה שחיוב הנרות להיות דלוקים. דחיוב פרסו"נ לרה"ר הוא בפתח החצר הסמוך לרה"ר מבחוץ (שו"ע תרעא, ה כתוס' כא:), הגם שעי"ז נראה יותר לבני רה"ר מאשר לבני הבית היושבים בפנים הבית, בכ"ז פרסו"נ לרבים עדיף. [ובחנוכה בעת הגשמים אין יכולים בכלל לצאת לחצר, ובכ"ז ידליק ברה"ר מבחוץ].

ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סי' מח עמ' קכב.) הביא שיש מדקדקים להדליק בחדר האכילה דוקא, מדיוק לשון הט"ז הנ"ל. וכ' על זה המנח"י די"ל דמיירי באופן שאין פרסו"נ בחדר אחר יותר מבחדר האכילה, אבל אם יש פרסו"נ בחדר אחר יותר מבחדר האכילה מדליק במקום פרסו"נ יותר, שהרי מה"ט מדליק האכסנאי בחדר השינה שלו כשפונה החוצה עכתו"ד. — וכבר נתבאר שאין מלשון הט"ז ראיה להעדיף חדר אכילה על חדר אחר, אלא בית שאוכלים בו אם הוא נפרד מהבית שישן בו. — וגם אין ראי' מהט"ז אפילו אם נפרש "חדר" ממש בתוך הדירה, כי הוא איירי במי שיש לו רק שני חדרים, וחדר האוכל הוא חדר המגורים, שהוא עדיף מחדר השינה. — וא"כ מי שיש לו חדר אוכל מיוחד, או פינת אוכל, אין עדיפות להדליק שם, אלא בחדר המגורים בהם נמצאים בני הבית. וכ"פ המנח"י (שם).

מעתה בבנין ישיבה שכל השימושים בבנין אחד, יש להדליק במקום שיש פרסו"נ ביותר. — ובית המדרש הוא כחדר המגורים ששם נמצא ביותר, ובחדר השינה חוץ מהשינה גם מסדר שם חפציו ועניניו, ונמצא שם בין הסדרים. ובחדר האוכל אוכלים ג' פעמים ביום, אבל אחרי האכילה מיד עוזבים המקום. — וא"כ הי' יכול להדליק בביהמ"ד, ולא דמי להדלקה בבית הכנסת (תרע"א, ז) שהיא רק משום מנהג לפרסם הנס, דביהמ"ד שבישיבה הוא ביתו שבו הוא קבוע יומם ולילה.

ויש לעיין אם חלונות ביהמ"ד פונות לרה"ר אם להדליק שם. דיש שם השתמשות משותפת לכל בני הישיבה, ואין שם בעלות מיוחדת ונפרדת לכל א', ומה שמחייב בן ישיבה להדליק בישיבה הוא מפני שכל א' נחשב כבעה"ב בחדר שלו שהועמד לרשותו מהנהלת הישיבה, ודומה למש"כ בשו"ת מהרש"ם (ח"ד סי' קמו) שאורח במלון אם משלם, נעשה החדר כקנוי לו למשך שהייתו שם ונחשב לבעה"ב. וא"כ בחדר שינה נחשב יותר לבעה"ב. והגם שכל בחור מקבל בחדר שינה מקום ללון, ובחדר אוכל מקום לאכול,

ובביהמ״ד מקום לישב. בכ״ז בביהמ״ד ובחדר אוכל הוא שותף עם יתר התלמידים, ובחדר שינה הוא בעה״ב מיוחד. אא״כ נאמר שגם בחדר שינה הוא שותף עם עוד בחורים, וא״כ מה נפק״מ אם הוא שותף עם ג׳ בחורים בחדר, או עם מאה בביהמ״ד וחדר אוכל. — שו״ר בשבט הלוי (ח״ג סי׳ פג ד״ה היוצא) דאפשר להדליק בביהמ״ד כיון שהוא באותו בנין, והוא כחדר א׳ בדירה פרטית, וביהמ״ד נקרא בי רבנן (מגילה כו:) על שם ששוהים שם כבביתם, ומותר ללומדים גם לאכול בביהמ״ד (או״ח קנא, א).

אלא שבביהמ״ד מדליקים כנהוג מנורה אחת בכותל הדרומי (תרעא, ז), ודבר חדש יהיה זה להדליק הרבה מנורות בביהמ״ד. וגם זו שבביהמ״ד היא דומיא דמנורה שבמקדש, ולא היו במקדש עוד מנורות להאיר. חוץ מעשר שהוסיף שלמה המלך, וגם בה נחלקו אם הדליקו בכולן (מנחות צט.), והמשך חכמה (פ׳ תצוה) כ׳ שבבית שני היתה רק מנורה אחת. ועי׳ מה שהאריך בזה בס׳ ברכת שמעון (על מס׳ ב״ק הוצאה ראשונה סי׳ לב). — ובלא״ה קשה במציאות שכל הבחורים ידליקו ע״י החלונות והדלתות, באופן שיוכר כל א׳ בנרו. ואם ישתתפו בפרוטה, א״כ לא הוי מהדרין מה״מ, וכנ״ל קבלנו עלינו לנהוג כמהדרין מה״מ. — ולפ״ז לפעמים גם קשה במציאות שכולם ידליקו בחדר אוכל. — ולהדליק שלא ע״י דלת או חלון, אינו כהלכה, דרק בשעת הסכנה מעמידה על שלחנו (שבת כא:).

ומהאי טעמא הכי טוב להדליק בחדר השינה, שיכולים להדליק ע״י החלון או הדלת. ובכדי שיהיה פרסו״נ, וישהה שם זמן דליקת הנרות, ויעלה לביהמ״ד ושם ג״כ יהי׳ לו פרסו״נ ע״י הנרות שהדליקו שם.

אכן מצאנו מבואר שבחדר האוכל יותר טוב מבחדר השינה, משו״ע (תרעז, א) דאכסנאי שיש לו חדר מיוחד לשינה ידליק שם אפילו אוכל על שלחן בעה״ב. ובטור (בשם תשו׳ הרא״ש) דהטעם משום חשדא, דכיון שיש לו חדר מיוחד לשינה, ורואים אותן נכנס ויוצא בו, איכא חשדא אם אינו מדליק שם, שאין העולם יודעים שאוכל במקום אחר (משנ״ב סק״ט). — ובב״י וד״מ הביאו תשו׳ הרשב״א שידליק במקום שאוכל, וזה לדידן דליכא חשדא, וכ״כ ב״ח ט״ז (סק״ב) ומג״א (סק״ו). — ולפ״ז בישיבות שהכל בבנין אחד, כולם יודעים שאוכלים בחדר האוכל, וליכא חשדא אם לא ידליק בחדר השינה. — עוד כ׳ האחרונים שבזה״ז שהרבה מדליקים בפנים ממש כהמנהג בחו״ל, שוב אין חשד, כי יחשבו שמדליק בפנים. וא״כ שאין טעם בחשד שעבורו ציוה הרא״ש להדליק במקום שינה, שפיר דמי להדליק בחדר אוכל. וכ׳ בס׳ תשובות והנהגות (ח״ב סי׳ שמג) שכן הורה החזון איש ז״ל, אבל פעמים הורה

להדליק בחדר אוכל בברכה, ואח"כ בחדר שינה בלי ברכה.

גם לפי משנ"ת לעיל, וכפי היוצא מהמנחת יצחק (ח"ז סי' מח הנ"ל) העיקר להדליק במקום שיש יותר פרסו"נ. וא"כ בחדר האוכל שמתאספים כל הבחורים ומדליקים ביחד, ואח"כ מזמרים מהללים ומודים להשי"ת על הנסים והנפלאות, ה"ז פרסו"נ גדול.

היוצא לנו מהאמור שבישיבה שהכל בבנין אחד, אפשר להדליק בביהמ"ד או בחדר אוכל, [והנ"ל בד"ה אלא אינו לעיכובא] באופן שכל א' יכול להעמיד נרותיו ע"י החלון ולא יתערבבו הנרות זב"ז. — אבל המסתבר הוא להדליק בחדר השינה כיון ששם קביעות דירתו של הבחור וכמו שנתבאר. — אלא שתלוי איפה יש פרסו"נ יותר לרה"ר, אשר זהו הפרסו"נ הנזכר בגמ'. אם בחדר שינה, שפונים לרחוב, ידליק שם, ואם בביהמ"ד או בחדר אוכל ידליק בהם.

גם יש לחלק בין ישיבות גדולות, שבהן חדרי השינה הן קביעות דירות הבחורים: משא"כ בישיבות לצעירים שהפנימיות סגורות כל היום, ולא מרשים להדליק בחדר השינה מחשש שריפה ח"ו, בהן י"ל שאין חדר השינה קביעות דירתם, כיון שיש על הבחורים השגחה תמידית, ואין יכולים לעשות בחדר השינה חפציהם, רק לישן ולא יותר, אין עדיפות לח' השינה שלהם על חדר האוכל, ושפיר מדליקים בחדר אוכל. — ואם בחדר השינה יותר פרסו"נ לרה"ר, יכולים להדליק ע"י הפתח הפונה לרחוב, או שבכל חדר ידליק רק אחד וישהה שם כל זמן שהנרות דולקים ובהשגחה.

עד כה דברנו מישיבה שהכל בבנין א'. ואם אין הכל בבנין אחד יהיו בזה כמה חילוקים וכמו שיתבאר בס"ד.

ג) אם לומדים בביהמ"ד, ואוכלים וישנים במקום אחר. בכזה לא ידליק בביהמ"ד.

דעד כאן לא נתבאר שביהמ"ד הוא כמקום המגורים, אלא כשהוא יחד עם חדרי השינה והאוכל. אבל כשביהמ"ד נפרד, אי אפשר לומר שזה חדר המגורים שלו, אלא גר הוא בביתו דהיינו בפנימיה, והולך ללמוד לביהמ"ד. והרי הבחור בזה ככל בני העיר, שאפילו השקדן הכי גדול הלומד יומם ולילה בביהמ"ד, חייב ללכת לביתו להדליק נ"ח, כי בביתו נתחייב מחיובא דנר איש וביתו (שבת כא:).

ד) ואם לומדים וישנים בבנין אחד, ואוכלים במקום אחר, ידליקו בחדר השינה.

כמש"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סו"ס מח, עמ' קכג.) דלפמ"ש בשו"ע או"ח (סי' תט, ז) תלמידים

האוכלים אצל בעה״ב שבתיהם בשדה, וחוזרים ולנים בבית רבם, מודדים להם תחומם מבית רבם, שהוא מקום לינתם, שהוא להם עיקר, ששם היו חפצים גם לאכול אילו היה שם מזונם ע״כ, וכן הוא גם בעירובי חצרות, ולפי מה שהט״ז (תרעז סק״ב) מדמה נ״ח לעירובי חצרות, גם בנדון כזה י״ל כן, וממילא תלמידים הישנים בישיבה עיקר דירתם שם, אף שאוכלים במקום אחר עכ״ד. [וכ״כ במועדים וזמנים (ח״ו סי׳ פה) ואינו תח״י כעת לעיין בו]. — ונראה שבאופן זה ידליק בחדר שינה דוקא, ולא בביהמ״ד. דכיון שאין אוכלים בישיבה, נתפרדה החבילה בין חדרי הדירה, וכיון שחדר האוכל נתפרד, גם ביהמ״ד כבר אינו חדר פרטי של הדירה, דלא תתכן דירה שח׳ האוכל שלו במקום אחר, וא״כ כבר אין שלשתם דירה א׳, אלא כל א׳ לחודא קאי, ויל״ע.

ה) אם לומדים ואוכלים במקום אחד, וישנים במקום שני

באנו למחלוקת הרשב״א (בתשו׳ תקמב, הנ״ל תחילה אות ב) דס״ל שידליק במקום שאוכל, והרא״ש דס״ל במקום שישן. והגם שכ׳ הרמ״א (תרעז, א) דבזה״ז שמדליקים בפנים ידליק במקום שאוכל, וכ׳ המג״א (סק״ו) שגם הרא״ש מודה בזה״ז, שהוא הורה במקום שישן מפני החשד, והאידנא דליכא חשד עדיף במקום שאוכל. — מ״מ הנדון דידן הוא במדליקים ע״י הפתח, כמנהג רובא דעלמא בא״י, וכהלכתא דגמ׳. וא״כ חזר החשד למקומו אם לא ידליקו בחדרי השינה. — אלא שהבאנו לעיל (אות ב׳ ד״ה אכן מצאנו) י״א שבזמנינו לא חיישינן לחשד מאחר ויש הרבה המדליקים בפנים ממש, ויש המאחרים. א״כ הרואה שלא מודלק, יתלה שהוא אחד מאלה. — וא״כ שוב עדיף במקום שאוכל, ובצירוף ששם גם ביהמ״ד בו לומד יומם ולילה.

אבל כבר כתבנו לעיל (אות ב׳ ד״ה ובשו״ת מנח״י) דחדר אוכל עדיף מחדר שינה, מפני שחדר אוכל הוא גם חדר המגורים בו שוהים יותר מבחדר שינה. וא״כ בנדו״ד שהתלמידים אחרי ארוחתם עוזבים המקום מיד, חדר השינה הוא יותר קביעותם, כי שם המקום הפרטי המיוחד לדירת כל א׳, ושם מסדרים חפציהם השונים. — וא״כ אם מדליקים בחדרי השינה, וגם בבנין הישיבה בביהמ״ד, שפיר דמי. — וגם ליכא חשדא אם לא ידליקו בחדר אוכל, שהרי העובר בזמן ההדלקה רואה שאין שם איש, כי לא גרים שם בחדר אוכל, ויתלה שמדליקים במקום קביעות דירתם.

ו) אם לומדים ואוכלים בישיבה, וישנים בבית הוריהם.

כתב בשו"ת מנח"י (ח"ז סו"ס מח הנ"ל) שידליקו במקום שינתם בבית, ויקבעו שם סעודה בכל יום בחנוכה. אבל אם יהיה מזה בטול תורה ידליקו בישיבה, דיש לצרף לימודם בישיבה כל היום לאכילתם שם. וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' פג הנ"ל) שאם קבועים בישיבה ואוכלים שם בחנוכה בכל יום סעודה אחת, יכולים להדליק בישיבה. [ובאיזה מקום בישיבה נתבאר לעיל אות ב].

ז) מי שקבוע לגמרי בישיבה בלימוד אכילה ושינה,

הגם שהוריו גרים בעיר זו, אפילו אם הולך לכל שבת הביתה להוריו, פשיטא שידליק בישיבה, כי עכשיו שם ביתו הקבוע לו.

חתן שחתונתו בחנוכה היכן ידליק

בס"ד ז' טבת תשע"א
שוכט"ס לכבוד הרה"ג רבי מאיר כהן שליט"א בק"ק קרית ספר ת"ו

אחדשת"ה, על דבר שאלתו היכן ידליק חתן שחתונתו בחנוכה.

כבר כתבו בזה פוסקי זמנינו, ולענ"ד שאם עדיין דירת החתן בבית הוריו, רק שהביאו חפציו לדירתו החדשה, אבל הוא עדיין בבית אביו, ומשם יוצא, ידליק שם, ובערב ילך משם לחופה. — ואם עזב כבר בית אביו, ועבר לדירתו החדשה, ידליק שם, ומשם ילך לחופה. — ובחנוכה עורכים החופה בלילה, ולא אחה"צ כשמתקרבת מצות הדלקת נ"ח.

טעם הנחת המנורה בשמאל

בגמרא (שבת כב.) והיכא מנח ליה [לנר חנוכה] רב אדא בריה דרבא אמר מימין, רב שמואל מדפתי אמר שמואל משמאל, והילכתא משמאל כדי שתהא נר חנוכה משמאל ומזוזה מימין.

טעמו של רב אדא לא נתפרש, מ"ט בימין. ובפשטות צ"ל כדקיי"ל (בשו"ע תרעא, ז) שאם אין מזוזה, מניח נ"ח בימין, דכל מידי דמצוה ימין עדיף. ועוד דאיכא פירסומי ניסא טפי שהכל פונים לצד ימין (משנה ברורה סקל"ד). — ובשאילתות (פ' וישלח) מבואר טעמו הואיל ואתעביד ביה חדא מצוה (מזוזה) ליעבד ביה מצוה אחריני. וטעמו של שמואל כנ"ל. ומסיים שם "הלכתא מאי, ת"ש ושמרתם מצוותי

ועשיתם אותם ובאו חכמים ופירשו עשו סייג לתורה" עכ"ל. ראה מה שכתבו בזה בשערי שמחה ודעת סופר (לחנוכה, סו"פ מקץ), והביאו שהגאון רבי ישעי' פיק ז"ל בפירושו לשאילתות הניחו בצע"ג.

ולענ"ד גם השאילתות אזיל בטעם ש"ס דילן, דנ"ח משמאל כדי שתהא נ"ח משמאל ומזוזה מימין, וכמש"כ הראשונים כדי שיהא מסובב במצוות, בעה"ב עם ציצית באמצע, וחונה מלאך ד' סביב ליראיו. אלא דבא לפרש זאת, דלכאורה הרי נ"ח רק מצוה דרבנן היא, וא"כ היה סברא לצרפה למזוזה שהיא מצוה דאורייתא, וכדמצינו לגבי אין עושין מצוות חבילות חבילות שזה רק בשתי מצוות דאורייתא, כמו שדייקו האחרונים מהרמב"ם (הל' שבת כט, יג) ולא יברך (בהמ"ז דערב שבת) ויקדש על כוס אחד, שאין עושין ב' מצוות בכוס אחד, שמצות קידוש ומצות ברכת המזון שתי מצוות של תורה הן עכ"ל. עי' בשד"ח (פאת השדה, כללים, מע' א' סי' צ"ה) בשו"ת ערוגת הבשם (או"ח סי' ר' אות ה') וחתן סופר (או"ח שער הטוטפת יז, ג-ו).

והחת"ס (בחי' פסחים קב. בסוגיא דבני חבורה שהוי מסובים) הסביר טעמו, למה במצוה א' דאורייתא וא' דרבנן לא מיקרי חבילות, "דרבנן לגבי תורה כרשות חשיבי, ותורה לגבי רבנן חשיבות הוא לגביה, לצרף דרבנן עם מצוה דאורייתא, ועילוי בקודש הוא" עכ"ל. כלומר שמצוה דרבנן מתעלית כשמצטרפת לדאורייתא, ואז לא מיחזי כמשוי עליו, דמי שרואהו עושאם יחד, אומר שלא משום דמשוי הן עליו עושה כן, אלא משום עילוי מצוה דרבנן.

ולפ"ז היה סברא לומר שאדרבא נ"ח בימין עדיף, שנצרף מצוה דרבנן לדאורייתא, ותתעלה עי"ז. — וגם שמירה לבעה"ב, איך תשמור מצוה דרבנן לעומת מצוה דאורייתא, דלכאורה בטלה הדרבנן להדאורייתא, והו"ל להניח נ"ח בימין לצרף שמירת מצוה דרבנן לשמירת מצוה דאורייתא. — קמ"ל ושמרתם מצוותי וכו' עשו סייג לתורה, שגם מצוה דרבנן כחה יפה כמצוה דאורייתא, דיש כח לחז"ל לעשות סייג לתורה, וזה ג"כ דאורייתא, כמפורש בתורה ושמרתם מצוותי ועשיתם אותם. וכדאמרינן (שבת כג.) שעל מצות נ"ח דרבנן מברכים וצונו, שגם היא דאורייתא, מלא תסור. וא"כ יש לה חשיבות לעצמה להניחה בשמאל, בכדי שיהא בעה"ב מסובב במצוות, וגם מצוה דרבנן כחה יפה לשומרו יחד עם הדאורייתא.

מקום נר חנוכה בדלת נגררת

בס"ד ה' כסלו תשע"ב
שוכט"ס לידידי האברך היקר, בגבורת התורה נאזר, מו"מ בתוי"ש ושקדן גדול הרב שמואל יעקב אברהמי שליט"א, בית שמש ת"ו
אחדשה"ט באה"ר.

הנך מסתפק היכן להדליק נר חנוכה בדלת הזזה, ששני כנפי הדלת נפתחים א' על גבי השני. והמזוזה היא בימין וכשפותחים הכנף הימני הוא נגרר לפני השמאלי, האם ידליק שם במקום גמר פתיחת הכנף הימני שע"י המזוזה. או ע"י משקוף הדלת, אשר גם שם אפשר לפתוח את הכנף השמאלי, ולגוררו לפני הימני, ובאמת עושים כן שלפעמים פותחים הכנף השמאלי.

אם כנף אחד נפתח על צירים או בגרירה, והשני קבוע שאי אפשר להזיזו, אז דינו כמשקוף וקובעים עליו מזוזה, וכן מדליקים על ידו נר חנוכה. אבל אם הוא נפתח, אפילו אם ע"פ רוב סגור, מ"מ כיון שיש אפשרות לפותחו אין דינו כמשקוף, אלא משקוף הדלת הקבוע הוא המשקוף למזוזה ולנ"ח.

ונאמר לי שכן כתוב ב"פניני חנוכה" בשם הגאון הגרי"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל]. ומובן מאד מצד הסברא.

מקום הנחת המנורה כשבימין יהי' יותר פירסו"נ

בס"ד כ' טבת תשע"א
שוכט"ס לידידי אב בחכמה ורך בשנים, מופלג בהפלגת חכמים, מעלה פנינים יקרים, חריף ובקי להפליא ה"ה הרב מתתי'הו גבאי הי"ו לאי"ט

אחדשה"ט, על דבר שאלתך בהא דקיי"ל (תרעא, ז) שיניח נר חנוכה בשמאל כדי שתהא מזוזה בימין ונ"ח בשמאל. אם באופן שהנ"ח יהי' בימין יותר טוב והוי פרסו"נ טפי. היכן יניחנו.

ראה במשנת יוסף על סוגיות (או"ח ח"ב סי' לג, עמ' רלד) שכתבנו דאמנם פרסו"נ היא עיקר מצות נ"ח, אכן יש בכל עניני המצוות טעמים כמוסים ע"פ הסוד, ושכ' בספה"ק בשם סידור האר"י ז"ל שלכן נ"ח בשמאל משום שהוא בחי' הוד, ונצח הוא בימין והוד בשמאל, ושלכן אפילו שאין מזוזה יש להניח הנ"ח בשמאל ע"פ הסוד. ושכתוב בזוה"ק (פ' ויחי דף רלח:) כי כל ביתה לבוש שנים, אל תיקרי שָׁנִים אלא שְׁנַיִם, כגון מילה ופריעה, ציצית ותפילין, מזוזה ונר חנוכה ע"כ.

הרי מבואר שיש ענין מיוחד אפילו בפחות פרסו"נ להניח הנ"ח בשמאל, מול המזוזה, וכשאין מזוזה, שייך הטעם הנ"ל משום הוד, להניחו בשמאל. ולפי הזוה"ק משמע שרק כשיש מזוזה שניהם קשורים זל"ז, זה מול זה, אבל כשאין מזוזה יכול וצריך להניח נ"ח מימין. - ובעניני הסוד מי בא בסוד ה'.

אם בחלון צריך להדליק בימין

שאלה: כשמדליק נרות חנוכה בחלון, האם צריך להעדיף צד ימין החלון.

תשובה: צד ימין הוא החשוב גם בחלון, וכן בנרתיק של טו"ת יניח תפילין בימין וטלית בשמאל. [גם אני אודך – משנ"י, תשובות קצרות סימן מח]

הדלקת נ"ח למעלה מכ' אמה

בס"ד, כ"ז אדר א' תשע"ו
שוכט"ס לכבוד הרה"ג ר' אלישע חן שליט"א, ירושלים

אחדשה"ט, בדבר אשר כתבנו בשו"ת משנ"י (ח"ט סי' קסא) להתיר הדלקת נ"ח לדר בקומה הגבוה למעלה מכ' אמה משום שיש בו פרסו"נ לשכנים הדרים ממולם בבניינים גבוהים, והם תוך כ' אמה שלו, או ליושבים בספסל בסביבות הבתים הגבוהים, או לנשענים על גבי מכוניות ועיניהם כלפי מעלה כרגיל. ומסתפק מע"כ ברחוב הבנוי בדרך עלייה כך שלמעלה ברחוב רואים את הנרות מהבתים שבתחתית הרחוב, אם גם שם מהני.

הנה דברינו אמורים לענין שכנים הדרים ממולו, או שיושבים בספסל או במכונית מולו, שרואים היטב את הנרות, ושפיר נחשב לפרסו"נ. משא"כ הרואים את הנרות בבתים שבתחתית הרחוב, לא מסתבר לומר דהראיה ממרחק רב כ"כ תהא חשובה ראיה ופרסו"נ, דהלא זה היה גם בזמן חז"ל שתיקנו לפי המציאות, ואעפ"כ אסרו למעלה מכ' אמה. וראה מש"כ בס"ד באריכות במשנ"י על סוגיות (או"ח ח"ב סי' לג) בדין הדלקת נ"ח למעלה מכ' אמה.

הדלקת נ"ח למעלה מעשרים בתוך הבית

בגמרא (שבת כב.) תרי מימרות דרב תנחום, נר חנוכה שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה כסוכה וכמבוי. והבור ריק אין בו מים, מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו.

יל"פ סמיכות תרי מימרות אלה בהקדם שיטת רבינו יואל הלוי (בטור סי' תרע"א) דנ"ח למעלה מעשרים פסול, דוקא כשמניחה בחוץ, אבל כשמניחה בבית אפי' למעלה מעשרים אמה כשרה, כדאמרינן גבי סוכה אם דפנות מגיעות לסכך אפי' למעלה מכ' אמה כשרה דשלטא ביה עינא, והשיג עליו הטור, שאין הנדון דומה לראיה, דבסוכה בעינן שתשלוט עינו בגג, וכיון שמחיצות מגיעות לגג על ידם ישלוט עינו בגג, אבל בנ"ח שצריך שישלוט עינו בנרות, כיון שהוא למעלה מכ' דלא שלטא ביה עינא, מאי נפקא מינה בגג שהוא עדיין למעלה ממנו [ר"ל עוד יותר גבוה מהנרות] בשבילו לא שלטא ביה עינא טפי [בנרות] עכ"ד.

וסברת ר"י הלוי דהמסתכל בדפנות נמשכת ראייתו עם גובה הדפנות עד שהוא רואה את הגג, גם אם הוא גבוה מכ' אמה, וא"כ כמו"כ נמשכת ראייתו עם הדפנות עד שרואה את הנ"ח. — והטור חולק דה"מ גג שהוא רחב והוא סוף הדופן, לשם מגיעה ראיית האדם ע"י הדפנות. אבל לנקודה מסויימת שבאמצע הדופן, לא מגיעה הראייה, שישים לב אל הנקודה ההיא. ולכן בנ"ח וכן בקורת מבוי שהיא רק ברוחב טפח, אפי' דפנות מגיעות אליהן פסולות.

וזה שאמר רב תנחום נ"ח שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה "כסוכה", ואי תימא א"כ בדפנות מגיעות לגג יהא כשר בנ"ח כמו בסוכה כשיטת ר"י הלוי, לזה אומר "וכמבוי" ובו לא מועיל אם הדפנות מגיעות לקורה, כיון שרחבו רק טפח, וכמו"כ גם נקודה קטנה כמו נ"ח לא רואים על הקיר, ורק את הגג רואים כיון שהוא רחב וסוף הדופן, כשיטת הטור.

וכן היה בבור שלתוכו השליכו את יוסף, דכיון שהיו בו נחשים ועקרבים, א"כ איך אמר ראובן להשליכו הבורה, והתורה הרי מעידה עליו "למען הצילו מידם". אלא ודאי הגם שהיה הבור עמוק מאד [כמבואר בזבחים דהשלכה היא כ' אמה וא"כ הי' הבור יותר מכ' אמה עמוק], יותר מכ' אמה, בכ"ז ע"י עומק הדפנות ובהמשך ההסתכלות בהם ראה את תחתית הבור, שהוא ריק ואין בו מים, ועי"ז בא להצילו. אבל נקודות קטנות כנחשים ועקרבים לא ראה, ואפי' נחש כקורה

טפח הרי אינו נראה כקורה במבוי, כמו שגם בנ״ח אין רואים אותו גם אם הדפנות נמשכות עמו לגובה יותר מכ׳ אמות.

וע״ד מוסר י״ל שהאדם צריך להסתכל תמיד למעלה ולמטה. דע מה למעלה ממך, והנה ה׳ נצב עליו, שהשכינה שרויה עליו, וכמש״כ בספר החרדים שעל כל איש ישראל שורה עליו שם הוי׳ ב״ה, י׳ דחילו ה׳ רחימו ו׳ תורה ה׳ מצוה, ועל זה נאמר דע מה למעלה ממך. וזהו ששומר את האדם מלחטוא בהתבוננו שכביכול השכינה נצבת עליו. וגם מה למעלה ״ממך״, כל ״מה״ שנעשה ״למעלה״, הכל הוא ״ממך״. כי האדם השפל כאן בעולם השפל בכחו לפעול בעליונים, ע״י מחשבות קדושות ותורה ומצוות, לעורר חסד ורחמים למעלה ולהמשיך שפע רב מלמעלה. — ולעומת זאת צריך גם להסתכל ללמטה, וכמ״ש (סנהדרין ז.) שהדיין צריך להסתכל כאילו גהנם פתוחה לו תחתיו. כן כל אדם צריך לפחד מחטא פן יפול ח״ו לגהנם, ולא רק שיטבע ח״ו במים הזדונים, אלא גם ע״י עבירות נותן כח לקליפות לנחשים ועקרבים רח״ל להרבות טומאה בעולם.

והוא המרומז בתרי מימרי דרב תנחום. נר חנוכה הקדוש שבו מתנוצץ אור הגנוז, צ״ל למטה מכ׳ אמה, שישלוט בו העין, ויסתכל האדם תמיד כלפי מעלה, לדעת מה למעלה ממנו. וכמו״כ ידע כי כלפי מטה יש בור, שאם לא נזהרים אפשר ליפול לתוכו, שאפשר ח״ו ליטבע במים הזדונים. ואפילו אם נדמה לו שאין בו מים ואינו עושה עבירה, אבל נחשים ועקרבים יש בו, הפותחים גרונם תמיד ומוכנים לבלוע כל נצוץ מהקדושה אל תוכם. ולכן הזהיר האר״י הקדוש ז״ל ע״י תלמידו רבינו חיים ויטאל ז״ל (בסוף הקדמתו לעץ החיים) ״יזהר שלא יבא לידי חטא אפי׳ בשוגג, שלא יהי׳ להם [לקלי׳] שייכות בו, לכן צריך להזהר מהקלות״.

בן תורה צריך תמיד להסתכל כלפי מעלה, אל הנר מצוה ותורה אור המאיר על ראשו, להתבונן בו ולהשתוקק להנות מאורו. השתוקקות אמיתית תעוררהו לנצל כל שעותיו וכל רגעיו וכל כשרונותיו וכל כח ריכוזו לתורה ועבודת הבורא ית״ש.

טעם ההדלקה למטה מעשרה טפחים

במס׳ שבת (כב.) אמר רב תנחום נר חנוכה שהניחה למעלה מכ׳ אמה פסולה, וא״ר תנחום מה דכתיב והבור ריק אין בו מים וכו׳, מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו. — והגם דדרך הגמ׳ להביא ביחד מימרות מחכם אחד, בכ״ז קשרו כמה מפרשים ב׳ מימרות אלו, שקשר אחד להם.

ויל"פ בס"ד, ע"פ הידוע מהספה"ק שהארות נ"ח מאירות גם למקומות הנמוכים ביותר, שלכן מקום ההדלקה הוא לרה"ר [רה"י מקום הקדושה, ורה"ר ההיפך], ולמטה מעשרה טפחים, דלעולם לא ירדה שכינה למטה מי' טפחים (סוכה ה.). - וז"ש רב תנחום דלמעלה מכ' אמה פסול, דא"צ להאיר למעלה, אלא למטה, למקום דשלטא עינא להאיר חשכת האפילה, ועוד א"ר תנחום, שבעומק הבור היו נחשים ועקרבים, וגם לשם שולח נ"ח הארותיו לבטל שליטת הקלי' והסט"א, ולהאיר לשם באור הקדושה.

טעם מצות נ"ח ע"י פתח ביתו בשמאל ולמטה מי' טפחים

הנראה ברמז הלכה זו בעזה"י: ידוע הוא מהספרים הקדושים כמה גדול האור והשפע הרוחני בימי החנוכה. והנה שורשו מהתעוררות הכהנים הקדושים, שבמסירות נפשם לד', נעשה ע"י ההתערותא דלתתא שלהם, אתערותא דלעילא. וכמו בימים ההם, כן בזמן הזה בכל חנוכה מתעוררים החסדים והשפע הנשפע מן השמים עלינו (עיי' בקדושת לוי), ולכן ימי החנוכה מסוגלים להתקרבות לד', ולתקן פגמי נפשו בנתינת צדקה (עיי' יסוד ושורש העבודה), וזה מפני גודל האור המאיר אז.

שונה בזה חנוכה משאר הימים טובים, שכל הי"ט נצטוינו עליהם מהשי"ת תחילה, ואח"כ ע"י שמירת צוויו אנו מתקנים ומעוררים שמחה בכל העולמות. משא"כ חנוכה, שתחילת ההתעוררות היתה שלנו, שכיון שמסרו אבותינו נפשם על התורה והמצוות, גרמו הם בזה שנקבע יו"ט על נס חנוכה, שלולא שנלחמו עם היונים וטהרו המקדש, לא היו מוצאים פך השמן שבו נעשה הנס. וכיון שיו"ט של חנוכה נעשה ע"י מלחמת החשמונאים נגד הסט"א, נקבעו ימי החנוכה לדורות לימי התרחקות ממנה, וממילא אפשר להתקרב להשי"ת ביתר שאת, ולתקן בהם כל פגמי נפשו.

אכן תחילת ההתעוררות היתה משלנו, אבל רק בבחי' מאמרם ז"ל פתחו לי פתח כחודו של מחט, ואני אפתח לכם פתח כפתחו של אולם (עיי' בזוה"ק פ' אמור דף צה. ובמדרש שהש"ר פ"ה ס"ב בשינוי לשון). כי אין ערוך למעשינו, לתשועתו הגדולה, שהיתה הרבה הרבה יותר ממעשינו, אפילו בבחי' ההתעוררות עצמה. שהתעוררות כחודו של מחט, הספיקה לקבלת סיעתא דשמיא להתעוררות חדשה כפתחו של אולם. ונאה פירש כקח"ז הרה"ק רבי אשר מרופשיץ זי"ע

(בפ׳ בלק כד, ב) וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו, ופירש״י ראה שאין פתחיהן מכוונים זה כנגד זה. דהיינו שאין ״פתחיהן״ מכוונים, כי פתחן של ישראל הוא כחוד המחט, ופתחו של הקב״ה כפתח האולם, ומשראה גודל מעלתם וחביבותם אצל הקב״ה, שבהתעוררות מועטת פותח להם שערי רצון, התחיל לברכם.

לא כן היה בפסח, שהיו שקועים במ״ט שערי טומאה עד שלא יכלו להתמהמה אף רגע אחד, ולא יכלו בעצמם לעשות פעולה להתקרבות להשי״ת, והוצרך הקב״ה באתערותא דלעילא תחילה להוציאם מאפילה לאורה, ופתח להם פתאום מ״ט שערי בינה, והכל בחסדי ה׳ עלינו, בלי אתערותא דלתתא. וכמו שמפרשים מקרא דפ׳ בא (יב, כג) ועבר ד׳ לנגוף את מצרים וראה את הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות ופסח ה׳ על הפתח וגו׳. ר״ל שהגם שישראל לא היו מוכנים לגאולה, כמו שקטרגו עליהם הללו והללו עע״ז הם, בכל זאת יפסח ד׳ וידלג על ה״פתח״, הוא הפתח כחודו של מחט שצריכים ישראל לפתוח, על זה יפסח ד׳ ויוותר עליו, ויגאלם בעצמו ברוב חסדיו.

לענין זה מרמז נר חנוכה, שצריך להדליקו אצל הפתח למטה מעשרה טפחים. שהרי קיי״ל (סוכה ה.) לעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה, ששם הוא רשותן של בני אדם, ושייך לעוה״ז, והוא בכלל והארץ נתן לבני אדם. ולכן בחנוכה שכל ההשפעות באו ע״י ההתעוררות מלמטה, והפתח שפתחו ישראל במסירות נפשם, תיקנו להדליק את נר החנוכה שהוא לזכר הנסים והנפלאות, על יד הפתח, לרמז שהפתח הנפתח לישראל, ושממנו מאירים בפירסומא ניסא לכל העולם החוצה, בא ע״י למטה מעשרה מבני האדם ע״י אתערותא דלתתא.

משא״כ בפסח, ששם כל הפתח הנפתח להם כפתחו של אולם, בא רק מאתערותא דלעילא, לכן נצטוו לתת את הדם על המשקוף שהוא למעלה מעשרה, כי כל פתח שאינו גבוה י׳ טפחים אינו פתח, וא״כ נתנו את הדם למעלה מעשרה, לרמז שכל ההתעוררות היתה מלעילא. — ומובן בזה ביותר הדרש בפסוק הנ״ל, ועבר ד׳ לנגוף את מצרים, וראה את הדם על המשקוף וגו׳ — ויראה כביכול שאין הם בעצמם יכולים להתחיל באתערותא דלתתא, ומחכים הם לעזרתו מקודש, לכן — ופסח ד׳ על הפתח, ויוותר על התעוררותם, אלא ישפיע הוא תחילה את שפע קדשו מן השמים.

*

נר חנוכה בשמאל הפתח, כדי שתהיה המזוזה בימין ונר חנוכה בשמאל (שבת כב.)

בהמשך הדברים האמורים לעיל, יש לרמז גם בהלכה זו. דהנה מצות מזוזה על הפתח הוא לאות ולזכרון לנו שהקב"ה שומרינו ומצילנו מכל הרעות. ויותר מזה כתב כק"ז מרן החת"ס (בדרשות ח"א דף ס"ה ע"ג) בביאור ענין המזוזה, שעבדיו יושבים בפנים והוא משמרם מבחוץ (ע"ז יא.), דכשישראל עושים רצונו של מקום, אז הקב"ה עלינו בבחי' מלך שיושב בפנים בדבר קדשו הארון והלוחות וכו', ומשרתיו סובבים מבחוץ, בכ"ד מקומות הכהנים והלויים שומרים בביהמ"ק (כבריש מס' מדות), אמנם כשאינם עושים רצונו ח"ו, אז הקב"ה בבחי' מבחוץ ח"ו כמאמר הנביא (ישעיה נז, ח) ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרונך, אבל מ"מ גם אז הקב"ה שומרם ומצילם עיי"ש. — נמצא שלזה מרמזת המזוזה בחוץ, שבכל הזמנים הקב"ה שומרינו, גם כשאין ח"ו אתערותא דלתתא, בכל זאת הקב"ה מרחמם ומושיעם.

ואינו כן בענין חנוכה, שהיו ישראל משועבדים ליונים שנים הרבה, והצירו להם בגזירות קשות לבטל מהם עיקרי הדת, ובכל זאת מי כמוך באלמים ד', הרואה כביכול עלבונו ומתאפק, ומחכה על מסירות נפש של ישראל עם קדושו, שהם יקדשו שמו תחילה במסירות נפשם לד', ואז מרחמם ועושה להם נסים ונפלאות.

והנה אחז"ל (סוטה מז.) לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת. ולכן באה מזוזה בצד ימין, להורות שבענין השמירה הקב"ה מקרבינו תמיד, בבחי' ימין מקרבת, אבל נר חנוכה בצד שמאל מרמז שבגזירות רוחניות הקב"ה כביכול מתנהג אתנו בבחי' שמאל דוחה, וכביכול רואה בעלבון תורתו, ושותק ומצפה שבניו יעשו את ההתחלה, ואז פותח להם שערי רצון בנסים ונפלאות, ומגדל שמו הגדול בעולמו.

כל זה לגבי הקב"ה, המזוזה היא בבחי' ימין המקרבת בכל עת, ונר חנוכה בבחי' שמאל הדוחה בעת גזירות על הדת, ומצפה למסי"נ של ישראל. לא כן לגבי ישראל העומדים בפנים הפתח, שאצלם הנר הוא בימין, צריכה להיות העיקר המסירות נפש, ולעשות לטפל את המזוזה שבשמאל, ולא להיות שקטים בשלום עלי נפשי, ולראות ח"ו כבלע את הקודש, אלא אדרבא לעשות את נר החנוכה לימין ועיקר, ולמסור נפשינו על כבוד שמו ית', ואז הוא יעשה את שלו, וישמרנו ויראנו נסים ונפלאות, כבימים ההם כן בזמן הזה, בביאת משיח בן דוד בב"א.

בענין גובה נר חנוכה בין ג׳ לי׳ טפחים ובביהכ״נ

בס״ד כסלו תשס״ג פעה״ק ירושלם תובב״א
שוכט״ס לכבוד הרב המופלג בתורה ויר״ש,
כהן שדעתו יפה, מה׳ ישא ברכה, מו״ה
גמליאל בהרב אלחנן י״ד הכהן רבינוביץ
שליט״א, בבני-ברק, מח״ס גם אני אודך.
אחדשה״ט

א

בדבר שאלתו במה שפסק בשו״ע (תרעא, ו) מניחו למעלה מג׳ טפחים, ומצוה להניחו למטה מי׳ טפחים, ואם הניחו למעלה מי׳ טפחים יצא. וכ׳ הפר״ח (מובא במשנ״ב סקכ״ו) שבדיעבד אם הניחו למטה מג״ט יצא [ואמר לה מסברא דכמו שלמעלה מי״ט יצא, כמו״כ למטה מג״ט]. — ושואל במי שאינו יכול להדליק בין ג׳ לי׳ טפחים, אלא או למטה מג׳ או למעלה מי׳ הי מינייהו עדיף.

מקור ההלכה בגמ׳ (שבת כא:) שבעל חנות שהניח נרו בחוץ, ועבר גמל טעון פשתן והדליק את הבירה, חנוני חייב, ר׳ יהודה אומר בחנוכה פטור. אמר רבינא משמיה דרבא זאת אומרת נר חנוכה מצוה להניחה בתוך עשרה, דאי ס״ד למעלה מעשרה, לימא ליה היה לך להניח למעלה מגמל ורוכבו. ודילמא אי מיטרחא ליה טובא אתי לאמנועי ממצוה. — ונפסק להלכה בטוש״ע (תרעא, ו) כנ״ל, וכתב הרא״ש דאע״ג דבגמ׳ דחי ליה, בכ״ז הלכה כרבינא [אבל אמר רק ש״מצוה״ למטה מי״ט ובדיעבד יצא] וגם איכא פרסום הנס טפי כשהיא למטה, דדבר העשוי לאור אין דרך להניחה כ״כ למטה, וכ״כ ר״ח ורבינו ירוחם (נ״ט ח״א) ור״ן בשם רבינו יונה והרשב״א. — וכתב הרב״י שכ״פ סמ״ק וסמ״ג, דלא שבקינן מאי דפשיטא לרבינא משמיה דרבא מפני הדיחוי בגמ׳ בדרך ודילמא. — והענין נתבאר בס״ד אצלנו בארוכה במשנ״י (על סוגיות, ח״ב סי׳ לב) עיי״ש.

ולמטה מג׳ שאין להניח, מקורו ממהר״ם מרוטנבורג (הובא בטור ובמרדכי שבת סי׳ רסח), ומסבירים הב״י והב״ח, דכל למטה מג״ט כארעא סמיכתא דמא, כאילו הניח בקרקע ואין ניכר שבעה״ב הניחה שם, כמו שאם הרחיקו מהפתח, שפירש״י (כב. ד״ה מצוה) שאינו ניכר. — וי״ל שגם הרא״ש הנ״ל מודה לזה, דאע״ג שכתב דאיכא פרסו״נ טפי כשהיא למטה, מ״מ אין כונתו עד לארץ, אלא הני מילי עד ג״ט מהקרקע, ולמטה מזה ה״ז ג״כ נראה כאילו הדליקה לצורכו, להאיר על הארץ שלא יכשלו בנ״א, או לחפש משהו שנפל, ודוקא מג׳ עד י׳ טפחים אין דרך השתמשות בנ״א, והוי היכר לפרסו״נ. - [ועי׳ בשו״ת להורות נתן (ח״ב סו״ס סג) שהסתפק אם סגי שהשלהבת היא למעלה מג׳ או דבעינן שגם המנורה תהא למעלה מג׳. דהב״ח כתב דבפחות מג׳ הוי כהניחו בקרקע, ואם בהנחה תליא, אז שמא גם את עצם

המנורה לא יניח בג' הסמוכים לקרקע, ונשאר בצ"ע, עיי"ש, ויש להעיר משעה"צ (תרעא סקל"ג) דהעיקר תלוי בלהב, ועי' בשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' ס"ה, ב)].

וכשבאנו לדון הי מינייהו עדיפא להדליק למטה מג"ט או למעלה מי"ט, לכאורה חיוב הדלקה למטה מי"ט מפורש בגמ' (כא: הנ"ל), ולמעלה מג"ט מהר"ם מרוטנבורג אמרה, והגם שי"ל שהרא"ש מודה וכנ"ל, מ"מ לא מפורש בגמ' אלא מסברא אתמר, וא"כ עדיף להדליק למטה מג"ט.

לעומת זאת יש מגדולי הראשונים שלא הצריכו כלל למטה מי"ט, ולדידהו לכתחילה מדליקים למעלה מי"ט. דהרי"ף והרמב"ם השמיטו למימרא דרבינא הנ"ל, וכ"כ בהגמי"י (פ"ד אות ט) בשם ראבי"ה (סי' תתמג) דכיון שנדחה הדיוק של רבינא, אין קפידא בהכי (שיצטרך להדליק למטה מי"ט), וזה אפילו ברה"ר בזמן התלמוד שהדליקו בחוץ (עי' ב"י סי' תרעא). — ולדידהו בנדו"ד ידליק למעלה מי"ט.

ובפרט למאירי (כא:) וסדר היום (מובא בא"ר תרעא) דסברי שיש להדר ולהדליק בדוקא למעלה מי"ט, בכדי "להרבות בפרסומה". כיון דדינא דרבינא משמיה דרבא נדחה, פשיטא שעדיף בנדו"ד להדליק למעלה מעשרה, מאשר למטה משלשה, שהוא למאירי וסדה"י מיעוט בפרסומה. שאם מג' עד ט' לא הוי כל כך פרסו"נ, כש"כ למטה מג"ט, שמשם נראה פחות לבנ"א כשקרוב לארץ. — וא"כ בנדון דידן ידליק למעלה מעשרה.

ב

גובה המנורה דחנוכה בבית הכנסת

בבית הכנסת כתב המשנ"ב (תרעא סוס"ק כז) שהמנהג שהמנורה במקום גבוה (פמ"ג סי' תרעה א"א סוסק"ב). — וסלקא דעתיה דהפמ"ג היתה שגם בבהכנ"ס יניח נ"ח למטה מי"ט, אלא שהמנהג אינו כן. — ולפ"ד המאירי וסדה"י הנ"ל דלמעלה נראה פרסום הנס יותר [ולמטה מי"ט יש רק היכר שלא לצורכו הדליקה], א"כ טעם זה עדיף בביהכ"נ, שכל מטרת ההדלקה בו היא להראות לרבים פרסום הנס. ולכן מדליק גבוה שיראו כולם. דאילו ידליק פחות מי"ט יתכן ורוב הצבור לא יראו כלל את הנר, דלא דמי לפתח או חלון לרה"ר, דשם העוברים ושבים רואים יותר טוב שהודלק למצוה למטה מי"ט, אבל בביהכ"נ לא עוברים ושבים אלא עומדים על מקומותיהם ומסתכלים אל המנורה שנראית יותר טובה כשהיא בגובה.

ויל"ע במנורה בביהכ"נ באופן שיוצאים יד"ח בהדלקה זו, אם לעשותה פחות מי"ט כהלכתה. ומסתבר שע"פ

הלכה שפיר יוצאים למעלה מי״ט (כהראשונים הנ״ל, ריי״ף ורמב״ם וסייעתם). ובבית כנסת יש גם צבור הממלא את ביהכ״נ, ומסתירים בגופם ובשולחנות וספסלים את הנרות אם יהיו למטה מי״ט. א״כ שפיר דמי להדליק למעלה מי״ט, בכדי שכולם יראוה היטב, ועי׳ מה שכתבנו בס״ד בענין זה במשנ״י על סוגיות (או״ח ח״ב סוס״י לב), ובמשנ״י על הל׳ בית הכנסת (סי׳ מא, ג), דהדלקה בביהכ״נ זכר להדלקת מנורה בבית המקדש, ושם היה גבוהה י״ח טפחים (כמנחות כח:) עיי״ש ולא נכפיל הדברים.

הדלקת נר חנוכה למטה מעשרה טפחים, והאידנא שמדליקין בפנים

במס׳ שבת (כא:) תנן התם גמל שטעון פשתן ועובר ברה״ר ונכנסה פשתנו לתוך החנות ודלקה בנרו של חנוני והדליק את הבירה, בעל הגמל חייב, הניח חנוני נרו בחוץ חנוני חייב, ר׳ יהודה אומר בחנוכה פטור. אמר רבינא משמיה דרבא זאת אומרת נ״ח מצוה להניחה בתוך עשרה דאי ס״ד למעלה מעשרה לימא ליה היה לך להניח למעלה מגמל ורוכבו. ודילאמ אי מיטרחא ליה טובא אתי לאמנועי ממצוה.

ופסק הטור והשו״ע (תרעא, ו) שמצוה להניחו למטה מי׳ טפחים, ואם הניחו למעלה יצא. וכ׳ הרא״ש דאע״ג דדחי ליה, מצוה להניחה למטה מי׳ כדאמר רבינא משמיה דרבא, וגם איכא פרסום הנס טפי כשהיא למטה דדבר העשוי לאור אין דרך להניחה כ״כ למטה, וכ״כ רבינו חננאל, ורבינו ירוחם (נ״ט ח״א) ור״ן בשם רבינו יונה והרשב״א. - וכ׳ הב״י שכן פסקו סמ״ק וסמ״ג. אבל הריי״ף והרמב״ם השמיטוה, משמע דס״ל דכיון דדחו בגמ׳ להא דרבינא לא קיי״ל כוותיה. [וכמ״ש בהגה׳ מיי׳ פ״ד אות ט׳ בשם ראבי״ה (סי׳ תתמ״ג) דכיון דנדחה הדקדוק של רבינא אין קפידא בהכי]. ומ״מ למעשה יניחה בתוך י׳ שבזה יצא לכו״ע. - זהו מדין התלמוד.

ובזמן הגלות שמדליקין בפנים כמ״ש תוס׳ והראשונים, כתב המרדכי (ר״פ במה מדליקין סי׳ רס״ו) דנראה דאין קפידא להניחה למעלה מי׳ טפחים [הגם] דליכא פירסום. וכ׳ מחצהש״ק בשם בהר״י דטעמו מפני שב״ב יודעים שהדליקו למצות נ״ח. - וכתב עליו הב״י, דכיון שהטור סתם דבריו, משמע דלא שני ליה בין מניח מבפנים למניח מבחוץ, ובכל מקום יניחה למטה מי׳ טפחים, וכן נהגו המדקדקים. - וכ״פ הלבוש דאפי׳ לדידן בפנים יניחנה למטה מי״ט, מטעמו הנ״ל של הרא״ש.

ותמה האלי' רבה (תרעא, יא) על העולם שאין נזהרים בזה. ולמד עליהם זכות דמדכתבו הב"י והד"מ שהמדקדקים נהגו כן, משמע דרובא דעלמא סומכים על המרדכי, ובפרט שלרי"ף ורמב"ם לעולם אין קפידא, שוב ראיתי בסדר היום שכתב לא יגביה למעלה מכ' אמה, ולא למטה מי' טפחים, ומצותה מי' ולמעלה, עד י"ח טפחים, שכן גובה של המנורה היה י"ח טפחים ע"כ, ותמיהני דאף המרדכי לא כתב אלא שאין קפידא בזה"ז, ולרי"ף ורמב"ם גם בזמן התלמוד לא היתה קפידא, אבל שיהא אסור למטה מי' טפחים הוא לכאורה נגד הש"ס וכל הפוסקים, עכ"ד הא"ר. - ור"ל דהעולם שפיר נוהגים לפי סדר היום, שכתב להדליק דוקא למעלה מעשרה טפחים, הגם שדברי ספר סדר היום צ"ע דהוא לכאורה נגד ש"ס ופוסקים.

שוב מצאתי בס' מקור חיים להגאון בעל חות יאיר (לשו"ע או"ח תרעא, ו) שכתב: א"א הגז"ל [גאב"ד וירמייזא] היה מדליקן למעלה מי"ט, ואמר דהוי טפי דוגמה לנס הנעשה במנורה עכ"ל. וזה כסדר היום הנ"ל, וא"כ טעמא בעי, כמו שהקשה הא"ר.

והנראה לענ"ד בהסבר שיטת המרדכי וספר סדר היום הנ"ל. כי הנה למדנו מהרא"ש הנ"ל טעם למה שאמרו שיניחה למטה מי"ט, שעי"ז הוי פרסו"נ טפי, כי דבר העשוי לאור אין דרך להניחה כ"כ למטה. - וטעם זה שייך לכאורה גם בפנים, דהגם שבני ביתו יודעים, מ"מ צריך לעשות להם היכר, דכמו שצריך להדליק להם נ"ח, ולא אמרינן יודעים הם שחנוכה היום, אלא צריך להדליק ולהראות להם הנרות, כן צריך שיהיה בנרות היכר שהודלקו למצות נ"ח. - וכעין שכתב הטור (סי' תרכ"ח) דאע"פ שיצאנו ממצרים בניסן, לא ציונו לעשות אז סוכה, לפי שהוא קיץ ודרך כל אדם לעשות סוכה לצל "ולא היתה ניכרת עשייתנו בהם שהם במצות הבורא ית'", ולכן ציוה בתשרי שהוא זמן הגשמים וכו' "בזה יראה לכל שמצות המלך היא עלינו". - וא"כ כמו כן בנ"ח גם אם בני ביתו יודעים שהודלק למצותו, ליבעי היכר שעשייתו במצות הבורא ית'.

והנה הרשב"א הקשה מנא ליה לרבא שיניח נ"ח בתוך י', לימא צריך להניחה למטה מגמל ורוכבו, דהא גמל ורוכבו למעלה מי"ט הוי טובא. וי"ל דקסבר דכיון דאפקת ליה מכ' אמה כסוכה וכמבוי, מוקמינן ליה לעשרה שהוא הכשר סוכה נמי, שנתנו לו חכמים שיעור אחד ידוע מן השיעורין הקבועים בשאר המצוות, וכיון דמפקת ליה מעשרים שהוא למעלה הרבה מגמל ורוכבו, אוקמוה עשרה עכ"ל. - ולכאורה צ"ע שהרי סוכה שאינה גבוהה י' טפחים פסולה, כמש"כ הרע"ב (בריש מס' סוכה) דלאו דירה היא, אלא דירה סרוחה. וא"כ איך זה יליף נר חנוכה משיעור סוכה, שבנ"ח צריך להיות

דוקא פחות מי״ט. ואי מסוכה ילפינן היה נ״ח צריך להיות דוקא למעלה מעשרה, וכמו סוכה ששיעורה בין י׳ לכ׳, כן נאמר בנ״ח.

וצריך לומר בכונת הרשב״א, דהיא הנותנת, מפני שבסוכה פסול למטה מי״ט משום דלאו דירה ראויה היא, משום הכי יניח שם נ״ח, כהרא״ש כדי שיהא היכר גדולש לא לצרכו הדליקה, אלא רק למצוה, דאין דרך בנ״א להניח מנורה העשויה לאור למטה מי״ט, כיון שאין ראוי להשתמשות כ״כ נמוך. - וזאת אומרת שגם דעת הרשב״א נוטה בזה להרא״ש.

ובדעת המרדכי צ״ל דסובר דדי במעשה ההדלקה, ובפנים א״צ היכר. ובאמת לפי טעם הרא״ש הנ״ל לא ידענו למה לא חש לו המרדכי. דאילו בשני הדברים האחרים שהזכיר המרדכי שם דלא שייכי האידנא שמדליקים בפנים, טעמם מובן, חשד בשני פתחים כיון דידעי בני הבית ששני הפתחים שלו. וכן שיעור זמן ההדלקה חצי שעה מהשקיעה עד שתכלה רגל מהשוק, לא שייך בפנים. ג״כ מובן דמה שייכות יש לכלתה רגל בשוק לאנשי הבית הנמצאים רק בפנים. - אבל לעשות היכר לנ״ח שמדליקו לשם מצוה, ולא לשם אורה, לכאורה שייך גם בפנים וכנ״ל.

והגם שכ׳ תוס׳ (כתובות ס.) דהא דכל מה שאסרו חכמים משום מרה״ע, אפי׳ בחדרי חדרים אסור, הוא רק במידי דאורייתא, אבל לא אם יחשדוהו שעובר אדרבנן. ולגבי בשר בחלב שקדים כ׳ (ביו״ד פז, ג) הנחלת צבי ובפת״ש דאפי׳ הוא בפני בני ביתו נחשב לחדרי חדרים (כאו״ח סי׳ רמ״ג) מפני שב״ב יודעים הדבר על בוריו עיי״ש. - וא״כ בנר חנוכה לא יחשדוהו שהדליקה לצרכו, דב״ב יודעים. מ״מ יש לחלק, כי גם אם אין חשד, אבל גם היכר אין, ובנ״ח בעינן היכר שהרי זהו ענין פרסו״נ לעשות היכר.

ונראה דתלוי בשתי הגירסאות בהא דאמרינן (כא:) ובשעת הסכנה מניחה על שולחנו ודיו, אמר רבא צריך נר אחרת ״להשתמש לאורה״. והגר״א מחק ב׳ התיבות (להשתמש לאורה). - דהיינו שלגירסא שלפנינו י״ל דבפנים בביתו א״צ היכר, שב״ב יודעים שאפי׳ על שולחנו הדליקה לנ״ח, ורק צריך נר אחרת להשתמש לאורה. וכ״כ הריטב״א מכת״י וצריך נר אחרת כדי שלא ישתמש לאור נר חנוכה כלל. וכ״כ הלבוש (תרעא, ה) וצריך נר אחרת להשתמש לאורו שלא ישתמש לאור נ״ח עכ״ל. והשיג האליהו זוטא (שם): ליתא שכיון שהניחו על השלחן א״א שלא ישתמש לאורו, אלא משום היכרא צריך נר אחרת כדפירש״י ור״ן [שכ׳ דעל שולחנו על כרחו משתמש לאורו, והנר האחד הוא רק להיכרא. הביאו המג״א תרע״א סק״ה] וכ״מ בב״ח סו״ס תרע״ג, עכ״ל. - והכונה דמשום הכי

מחק הגר"א ב' התיבות, מטעם האליהו זוטא, כי הנר האחר הוא רק להיכר, וכדפירש"י להדיא: נר אחרת לעשות היכר לדבר. ואי איכא מדורה וכו' ויש היכרא שהנר של מצוה. ואי אדם חשוב וכו' צריך נר אחרת דאי לא לא הוי היכר עכ"ל. הזכיר כאן ג' פעמים שהנר האחר הוא להיכר שהנ"ח הודלק למצותו, וזאת אומרת שגם בפנים לבני ביתו צריך היכר, וכמשנ"ת לעיל, שזה חלק מהפרסומי ניסא.

ומובנת שפיר שיטת המרדכי, דס"ל כגירסא שלנו שבסכנה מניחה בפנים וצריך נר אחר להשתמש לאורה, אבל לא להיכרא, דבפנים לב"ב א"צ היכר. ולכן כתב שיכול להניחה בפנים למעלה מי"ט. - והטור יסבור כרש"י ור"ן ולא יגרוס להשתמש לאורה, והנר הנוסף הוא רק להיכר וא"כ בעינן גם היכר למטה מי"ט. - [אלא דלפ"ז יל"ע בשיטת הלבוש, שבתרע"א סעיף ה' הנ"ל כ' דהנר האחר הוא להשתמש לאורה, ואעפ"כ כתב בסעיף ו' הנ"ל שגם בפנים יעשה היכר ויניחה למטה מי"ט].

עוד ראיה יש מסוגיין לשיטת המרדכי, שבביתו א"צ היכרא, מדאמרינן ובשעת הסכנה מניחה "על שלחנו ודיו". - ולכאורה למה לא אמרו בסתמא מניחה "בפנים בביתו" ודיו, והוי אמרינן שגם בבית יהדר להניחה ע"י הפתח למטה מי"ט שיהי' היכר לבני הבית, וגם שתהא מזוזה בימין, ונ"ח בשמאל, ובעה"ב בציצית באמצע. ואה"נ שאם יוכר לאויבים עי"ז ויסתכן, יניחה על שולחנו, אבל כשלא יוכר למה לא יהדר לכתחילה להניחה למטה מי"ט בפנים ע"י הפתח. - וכ"כ הרמב"ם (ד, ח) בימי הסכנה מניח אדם נ"ח בתוך ביתו מבפנים, ואפילו הניחו על שולחנו דיו עכ"ל. הרי דלכתחילה יניחה בביתו, ומשמע כהלכתו ע"י הפתח [דאילו למטה מי"ט השמיט הרמב"ם לגמרי וכנ"ל], ואפילו הניחו על שולחנו שאין היכר כלל דיו. - אלא מדקאמר הש"ס בסתמא מניחה "על שלחנו ודיו" משמע דבפנים א"צ היכר דלמטה מי"ט וליד הפתח.

ובהסבר הדבר י"ל דמחלקותם תלויה, מה היתה תקנת חכמים שבסכנה ידליק בפנים, אם ביטלו אז לגמרי הפרסו"נ דרה"ר ואמרו שא"צ להניחה בחוץ, וא"צ להיכר שהוצרך בחוץ, ודי בפרסו"נ זוטא לב"ב לבד בלי היכר. וכן ס"ל למרדכי. - או שביטלו רק הפרסו"נ שבחוץ, אבל את הפרטים הדרושים להיכר השאירו, וא"כ בפרסו"נ זוטא דלבני ביתו בלבד ג"כ צריך היכרא דלמטה מי"ט וכן ס"ל לטור ושו"ע.

ומעתה י"ל דסדר היום ס"ל כמרדכי דבפנים א"צ היכרא, ולכן עדיף לעשות זכר למנורה שהיתה גבוהה י"ח טפחים. ואינו נגד הש"ס המדבר בזמן התלמוד שהדליקו בחוץ לפרסו"נ, ואז צריך הכירא. אבל סדר היום איירי

האידנא שאי אפשר בפרסו״נ בחוץ, ונתבטל הפרסו״נ וההיכרא.

אך צריך ביאור למה א״כ גם בפנים ס״ל למרדכי שצריך להדליק בטפח הסמוך לפתח. - כי המרדכי הזכיר מה שהאידנא לא שייך, והם: א) שא״צ להדליק עד שתכלה רגל, אלא מדליק בפנים כל הלילה. ב) כשיש לו ב׳ פתחים א״צ להדליק בשניהם דבפנים לב״ב ליכא חשד. ג) שא״צ בפנים שיעורא דחצי שעה. - אבל תיכף אחרי זה כתב בסתמא שמניחה לצד שמאל הפתח כדי שתהא מזוזה בימין וכו׳, ולא חילק בין לדידהו לדידן האידנא, ומשמע דגם עתה צריך לעשות כן. וכן הביא הד״מ (תרע״א אות ד׳) ממהרי״ל שגם האידנא הדליק בפנים בטפח הסמוך לפתח, וכמש״כ בתרומת הדשן (סי׳ ק״ו) כן מהמרדכי עיי״ש. והכונה עכ״ח כנ״ל מדלא חילק המרדכי בזה. - ואי ס״ל להמרדכי שכשביטלו ההדלקה בחוץ מסכנה, ביטלו גם ההיכר שהוצרך בחוץ למטה מי״ט. א״כ למה השאירו בפנים היכר זה שידלקי בטפח הסמוך לפתח, שטעמו משום היכרא כמש״כ רש״י (כב.) שאם ירחיקנו להלן מן הפתח אינו ניכר שבעה״ב הניחו שם עכ״ל.

ואם תמצי לומר שאה״נ משום היכירא א״צ בפנים להדליק ע״י הפתח, אלא טעמא אחרינא אית ביה כדי שתהא מזוזה מימין ונ״ח משמאל, וכמ״ש בשאילתות ובעה״ב בציצית באמצע, שיהא מוקף במצוות, בבחי׳ חונה ה׳ סביב ליראיו, וזה שייך גם בפנים. - א״כ למה הביא המרדכי בשם רבינו יקר דאם אין מזוזה ידליק נ״ח בימין. דמסתימת לשונו משמע שגם בפנים כן. דאי נימא דבפנים א״צ היכרא דע״י הפתח, ורק משום מזוזה, א״כ אם אין מזוזה א״צ להדליק ע״י הפתח כלל. - וגם אין לומר דס״ל למרדכי כראבי״ה (סי׳ תתמ״ג עמ׳ בהערה למטה) ומיהו עבדינן על הפתח מבפנים מאי דמצינן עכ״ל, דא״כ נעביד גם מאי דמצינן להדליק למטה מי״ט. וצ״ע.

[שיטה חדשה למאירי שיש להדר ולהגביה למעלה מי׳ טפחים]

והנה המאירי (כא:) ס״ל כרי״ף רמב״ם וראבי״ה (הנ״ל בתחילת דברינו), וכתב: נ״ח שהניחה למעלה מכ׳ אמה פסולה וכו׳, ומ״מ למטה מעשרה מותר לא הושוית לסוכה ומבוי אלא למעלה מעשרים. ומ״מ הדור מצוה להגביהה עשרה [טפחים, המעתיק] להרבות בפרסומה, ויש פוסקים בהפך, ממה שאמר רבינא בכאן זאת אומרת מצוה להניחה בתוך עשרה, ולא יראה כן שהרי נדחית בטעם הראוי, עכ״ל.

ויל״ע טובא, דנהי נמי שהגמ׳ דוחה ראיית רבינא מהמשנה דגמל הטעון פשתן, דאין ראיה משם שיהא מצוה להניחה למטה מי״ט, אבל מ״מ סברא היתה לו לרבינא משמיה דרבא בטעם מצוה זו להנמיך למטה מי״ט,

וכהרא"ש משום היכר, וזה לא נזכר בגמ' שדחו סברת רבינא. וא"כ איך זה נאמר אנחנו סברא להיפך, שהמצוה דוקא להגביה.

וכנראה מהמאירי דלא ס"ל כהרא"ש שטעמו של רבינא משום דלמטה מי"ט ניכר טפי שהודלק למצוה. אלא טעם אחר היה לו לרבינא, ומשנדחתה ראייתו מהמשנה דגמל, ומותר להדליק למעלה מי"ט, א"כ הדרינן לטעם הידוע בחנוכה שהעיקר תלוי בפרסומי ניסא, ובזה אמרינן דלמעלה מי"ט הוי פרסו"נ טפי. - אלא שלא פירש לנו המאירי טעמו של רבינא, וצ"ב.

ומצאתי שהריטב"א (מכת"י) בכלל לא ס"ל שלמטה מי"ט הוא מטעם היכר כהרא"ש. אלא נתן טעם חדש דבתוך עשרה עדיף טפי דהוי איהו ונרו ברשות אחת לגמרי, דכל תוך עשרה חשיב רשות, כדאמרינן בכל דוכתא עד עשרה חשיב רשות היחיד, וכן שיער גבי סוכה, ואמרינן נמי (סוכה ה.) שלא ירדה שכינה למטה מעשרה וכו'. ועכשיו נהגו העולם להניחה למעלה מעשרה טפחים, ואפשר שלא נאמר כן אלא במניחה ברה"ר וכו', אבל עכשיו שאנו מניחים אותה בפנים אין קפידא בדבר, דעד לרקיע כוליה חד שיעורא ורשותא חשיב וכו' עכתו"ד עיי"ש.

ואם נאמר שהמאירי פי' ג"כ כהריטב"א בעטמו של רבינא. שפיר כתב דכיון דנדחתה ראייתו, א"כ אדרבא מגביהין למעלה מעשרה, דבכהאי גונא הוא דהוי פרסו"נ טפי. ולפ"ד המאירי שפיר נהגו העולם להניחה למעלה מי"ט, כיון שלדעתו כן ראוי לעשות משום פרסו"נ. - ולפי דבריו הדין כהמרדכי, הגם דהמרדכי עצמו לא ס"ל כהריטב"א בטעם הדבר, כי המרדכי הזכיר ענין פירסום בלמטה מי"ט, ואילו להריטב"א הוא מטעם אחר. וגם דין סדר היום א"ש להריטב"א.

והעירוני דלפ"ד סדר היום מובן מנהגינו להדליק בבית הכנסת למעלה מעשרה טפחים (פמ"ג הובא במ"ב תרע"א סקכ"ז), הגם שעיקר ההדלקה לפרסו"נ, ולפ"ד הרא"ש הרי יותר פרסו"נ כשהוא למטה מי"ט. דכיון דבביהכ"נ מדליקין זכר למנורה שהיתה בבית המקדש, שכן בית מקדש מעט שלנו רומז לנו לבית המקדש כידוע, ובבהמ"ק היתה המנורה בדרום, לכן מדליקים גם אנו בדרום, כבטור (סו"ס תרע"א) וכמו שכ' תרוה"ד (סי' ק"ד) בשם סמ"ק, ולכן מדליקים גם גבוה כדוגמת המנורה שהיתה גבוהה י"ח טפחים.

ומנהגינו בבתים אינו כסדר היום, וגם המדליקים בפנים מנמיכים ככל האפשר למטה מי"ט, לא מבעיא ע"י הדלת אלא אפי' ע"י החלון משתדלים. - ומצאתי סמך לזה דאין אנו חוששים להדמות למנורה שהיתה גבוהה י"ח טפחים. כי אמרינן (במנחות

כח:) דגובה המנורה י״ח טפחים, וכתבו תוס׳ בשם ר״ת שהמנורה היתה להאיר על השלחן עיי״ש. וכ״כ הרשב״ם בפ׳ תרומה בפסוק ועשית מנורת זהב: להאיר על השלחן, כדכתיב ואת המנורה נוכח השלחן עכ״ל. וא״כ בזה אין אנו יכולים לדמות נ״ח שלנו למנורה, כי נ״ח הוא לא להאיר דאסור להשתמש לאורו, ומשו״ה צריך בדוקא להנמיכו.

שוב ראיתי בס׳ ערך שי (לשו״ע או״ח סי׳ תרע״א) שכ׳ עפ״י ש״ס (מנחות כט.) אבן היתה לפני המנורה ובה שלש מעלות שעליה הכהן עומד ומטיב את הנרות. וידוע ממס׳ מדות שגובה מעלות המקדש היו חצי אמה כלומר ג׳ טפחים, וא״כ היה הקרקעית לפני המנורה בגובה ט׳ טפחים, והנרות גבוהים ממנה עוד ט׳ טפחים, כך שהיו פחות מעשרה טפחים מפני האבן שלפני המנורה. - [ועי׳ בערוך השלחן (תרעא, כב) שכ׳ דכשמדליק בפתח ויש שם אסקופה, חשבינן מן האסקופה ולא מן הקרקע, ויניח תוך י׳ טפחים סמוך לאסקופה, ולמעלה מג׳ טפחים מהאסקופה עיי״ש. וזה מתאים לד׳ הערך שי הנ״ל. אבל יל״ע בזה שהרי הטעם הוא כהרא״ש דדבר העשוי לאורה אין דרך להניחו נמוך. וא״כ חשבינן מרצפת אנשי הבית אשר הם הנהנים מהאור, ולא מהאבן או האסקופה שלפני המנורה. ולפ״ד הריטב״א הנ״ל א״ש, שהמדליק העומד על האסקופה הוא ברשות אחת כשמדליק פחות מי׳ מגובה האסקופה].

הדלקת נ״ח בחלון, כשעי״ז הנר למעלה מי׳ טפחים - ובחלון הגבוה מכ׳ אמה מרה״ר

סוגיא מפורשת (כא:) אם היה דר בעליה מניחה בחלון הסמוכה לרה״ר. והובאה להלכה בריי״ף רמב״ם טור ושו״ע. [ובאיזה אופן איירי, ולמה לא מדליק ע״י דלתו, או ע״י פתח רה״ר, כמו זה הדר למטה, עי׳ בב״י ומובא במ״ב תרע״א סקכ״ג].

וכתב המג״א (תרע״א סק״ו) דמניחה בחלון אפי׳ הוא למעלה מי׳ עכ״ל. ועי׳ במחצהש״ק שהאריך, ותוך דבריו הסביר דברי המג״א, דאין שתי ההלכות סותרות זו את זו, להניחה בחלון, ולהניחה למטה מי״ט. דלהניחה למטה מי״ט נאמר רק בדלת, וכטעמו של הרא״ש הנ״ל שיוכר שהדליק לנ״ח ולא לתשמישו, אבל בחלון הגם שאין שייך בו היכר זה דלמטה מי״ט, מ״מ מעלה אחרת לו שיש בו פרסו״נ לבני רה״ר. - וכ׳ הפר״ח דדבר ברור הוא שאם החלון הוא מעל לכ׳ אמה [מקרקע רה״ר, מחצהש״ק] שמניחו על פתח ביתו עכ״ל. וטעמו כמש״כ המחצהש״ק, כיון דלמעלה מכ׳ אמה ליכא היכרא לבני רה״ר, ולבני הבית עדיף היכרא דידהו סמוך לפתח ונמוך מי״ט. - אך

הפמ"ג (תרע"א משב"ז ה') כ' דלדידן דמדליקין בפנים רשאי להניח בחלון ומ"ש [נר' דצ"ל: ומ"מ] יש היכר קצת לבני רה"ר ועדיף כן עכ"ל.

ובזמנינו שישנם הרבה בנינים גבוהים, שחלונותיהם למעלה מכ' אמה מרה"ר. יש לדעת איפה המקום הראוי להם להדלקת נ"ח. - ואיני דן כעת אם להדליק למטה בפתח הבית הראשי המשותף לכל הדיירים או בפתח החצר. כי אם בזה המדליק בביתו, אם יש לו תועלת להדליק בחלון, הגם שיש לו תרתי לריעותא, שאדן החלון הוא גבוה מכ' אמה, וגם הנר גבוה מי' טפחים מרצפת הדירה. או שיותר טוב לו להדליק ע"י דלת פנימית מול המזוזה.

ונלע"ד שיש סברא שידליק בחלון. דלגבי מה שעי"ז הנר למעלה מי"ט מהרצפה, יש כמה טעמים להיתר:

א) שלכמה ראשונים [ריי"ף רמב"ם ראבי"ה] לית הלכתא כרבינא (שבת כא:), וא"צ בכלל להניח נ"ח למטה מי"ט, אפי' ברה"ר בזמן התלמוד שהדליקו בחוץ (עי' ב"י סי' תרע"א).

ב) שיותר מזה כתבו המאירי וסדר היום (המובא בא"ר) שיש להדר ולהניחה דוקא למעלה מי"ט.

ג) אפילו לטור ושו"ע (תרעא, ו) שפסקו ברה"ר להניחה למטה מי"ט [כדס"ל גם לר"ן בשם רבינו יונה והרשב"א], אבל בפנים הבית, כתב המרדכי שא"צ להניחה למטה מי"ט, וכ' הריטב"א והא"ר שכן נהגו העולם להדליק בפנים למעלה מי"ט. והגם שהב"י והד"מ כתבו שהמדקדקים מדליקים גם בפנים למטה מי"ט, הני מילי כשהדליקו בפנים ממש כמש"כ הרמ"א, אבל אם מדליקים בחלון, הרי כ' המג"א הנ"ל שיש להדליק למעלה מי"ט, וכמו שנתבאר לעיל. - זהו הנוגע להדלקה בפנים בחלון למעלה מי"ט.

ד) ולגבי הדלקה בחלון למעלה מכ' אמה, כבר הזכרנו דעת הפמ"ג שכתב שטוב להדליק כן, כי יש היכר קצת לבני רה"ר. - ולכאורה היה אפשר להביא לו סמוכין משיטת רבינו יואל הלוי המובא בטור (סי' תרע"א) דדוקא כשמניחה בחוץ פסול למעלה מכ' אמה, אבל כשמניחה בבית אפי' למעלה מכ' אמה כשרה, כדאמרינן גבי סוכה אם דפנות מגיעות לסכך אפי' למעלה מכ' אמה כשרה, דשלטא ביה עינא. ודחה הטור שאין הנדון דומה לראיה, דבסוכה בעינן שתשלוט עינו בגג, וכיון שמחיצות מגיעות לגג, על ידם ישלוט עינו בגג, אבל הכא שצריך שישלוט עינו בנרות, כיון שהוא למעלה מכ' אמה דלא שלטא ביה עינא מאי נפק"מ בגג וכו' עיי"ש. - והב"י מיישב ד' רבינו יואל, והב"ח והט"ז דוחים דבריו, עי' בדבריהם.

והיה אפשר להסביר ד' רבינו יואל עפי"ד המאירי (ריש סוכה) שאדם עשוי ליתן עיניו במה שלפניו,

וכשהוא נותן עיניו בכותל אינו מפסיק בהבטתו עד שיראה את כולה, וכשמביט בראש הדופן המחובר לסכך, הרי קצה הסכך הסמוך לדופן נראה עמו, וישיבתו שתחת הסכך ניכרת לו עכ"ל. - אבל א"כ למה כ' רבינו יואל דכשמניחה בחוץ פסול למעלה מכ' אמה. אם טעמו הוא שהבטתו נמשכת עד סוף גובה הכותל.

ויש להסביר עפי"ד תוס' (סוכה ב:) שכ' דסוכה שדפנותיה מגיעות לסכך שכשרה, אינו דומה לנ"ח וקורת מבוי דלא חשיב היכר למעלה מכ', אע"פ שהקורה ע"ג כתלים, דהתם קורה טפח לא שליט בה עינא כמו בסוכה דרחבה טובא עכ"ל. והנה תירצו התוס' קורה ולא תי' נ"ח. ויובן לפ"ד הפמ"ג (תרע"א משב"ז ה') שכ' דכמו קורה לא מינכרא אף שמונח על כותלי המבוי, דטפח לא מינכרא, הוא הדין נ"ח עכ"ל. וכונתו דגם נר חנוכה קטן הוא כמו קורה טפח, ולא שלטא ביה עינא בגובה כ' אמה, ולא דמי לגג שהוא רחב. - וא"כ שפיר אמר רבינו יואל שנ"ח בחוץ לא מינכר בגובה מפני קטנותו, דגם אם הבטתו נמשכת עד סוף גובה הכותל, אינו שם לבו לנקודה קטנה. אבל בתוך הבית כאשר עין האדם שולטת עד התקרה, רואה גם נ"ח. ועל זה חולק הטור, דאה"נ את הגג רואה, אבל לא את נר החנוכה. - ולפ"ז הכשיר רבינו יואל רק נ"ח בתוך הבית בגובה כ' אמה, ולא בחלון בגובה כ' מרה"ר, שבזה אין עין בני רה"ר שולטת בנ"ח קטן.

והמאירי (בעירובין ג. ד"ה אף הם חזרו) הקשה על תירוץ זה, שקורה אינה נראית מפני שצרה רק טפח, דא"כ אם היתה הקורה רחבה ז' טפחים כשרה, א"כ היאך נשמט התלמוד מלהזכיר זאת. ולכן מפרש שסוכה מתוך נויין שבה אד נותן עיניו בכותל ואינו מפסיק בהבטתו עד שיראה את כולה, וכשהוא מביט בראש הדופן המחובר לסכך, קצה הסכך הסמוך לו נראה עמו עכ"ל. - ולפ"ז נר חנוכה הנמצא בחלון בכותל בית רגל, אין אדם נותן עיניו בכותל סתם. - וגם לא ס"ל להמאירי בזה כרבינו יואל, אלא סבר שבתוך הבית, כשאין נוי שימשוך עינו, אין האדם מביט לגובה.

ובשו"ת פנים מאירות (ח"א סי' מ"ז) ביאר דעת רבינו יואל כעין שכתב המאירי (בעירובין ג.) הנ"ל דאין לתרץ למה בסוכה למעלה מכ' בדפנות מגיעות לסכך כשר, ובקורת מבוי פסול, דסוכה דלישיבה שלטא בה עינא, אבל מבוי דלהילוך לא שלטא בה עינא, שהרי בסוגיין (בעירובין ג.) אמר צריכא דאי אשמעינן סוכה בהא אמר ר' יהודה דכיון דלישיבה עבידא שלטא ביה עינא, אבל מבוי דלהילוך אימא לא צריכא וכו' עכ"ל. וכתב שזו כונת רבינו יואל, דנ"ח כשהוא בחוץ להולכים ברה"ר לא ניכר, אבל בבית ליושבים בו ניכר והוי

פרסו"נ דשלטא ביה עינא ע"י גובה הכתלים עיי"ש.

ובזה נבין מש"כ הפמ"ג הנ"ל שבחלון גם למעלה מכ' יש היכר קצת לבני רה"ר. אשר זה לכאורה נגד גמ' מפורשת דלמעלה מכ' לא שלטא ביה עינא. - ולפי המציאות היום נוכל להבין זאת, כי הבנינים הגבוהים אינם עומדים צפופים זל"ז, אלא מרוחקים, וביניהם ספסלים שיושבים עליהם ברה"ר, ובישיבה שפיר הוי היכר גם למעלה מכ'. וגם נוסעים במכוניות שיושביהם רואים כל גובה הבתים, ונרות החנוכה ניכרים היטב בחלונות.

ועכ"פ אם לפ"ד ריטב"א וא"ר נהגו העולם להדליק בפנים למעלה מי"ט, אפילו לא ע"י חלון, כש"כ שעדיף אז להניח את נ"ח על החלון, גם אם לא יראוהו מרה"ר בהיותו למעלה מכ', מ"מ לא הפסיד בזה, דעכ"פ לפ"ד הפרי מגדים הנ"ל יש היכר קצת לבני רה"ר.

[ומדי דברי בשיטת רבינו יואל, אזכיר מש"כ עליו הד"מ בשם מהר"א מפראג, דהא דכשר למעלה מכ' אמה כשדפנות מגיעות לסכך, היינו למ"ד (בסוכה ב.) דסוכה גבוהה מכ' פסולה דלא שלטא ביה עינא, ולכן אם הדפנות מגיעות לסכך כשר, והיא סברת רבה. אבל לדידן דקיי"ל כרבא דאמר טעמא דפסול משום דהוי דירת קבע, בכל ענין פסול וכמש"פ בסי' תרל"ג עכ"ד. - ולפ"ז כ' הפמ"ג (תרע"א משב"ז ה') דזה שאמרו בגמ' (שבת כב.) נ"ח פסולה למעלה מכ' אמה כסוכה וכמבוי, לומר מה מבוי אף במגיע הכותלים לקורה פסול ה"ה כאן עיי"ש. - וצ"ע שהרי בסוכה לרבא טעמא אחרינא אית בה, דבעינן דירת ארעי, וזה לא שייך בנ"ח כלל. וא"כ איך מדמה הש"ס נ"ח לסוכה. והלא בפשטות אימא לך שאני סוכה שלמעלה מכ' הוי דירת קבע ולכן פסול. והדמיון בין נ"ח לסוכה מובן יותר אם הוא לענין היכר ושלטא עינא לרבה. וא"כ אדרבא נאמר כרבינו יואל, דכמו בסוכה בדפנות מגיעות לסכך שלטא עינא וכשר, כן בנ"ח].

ה) טעם נוסף יש להדליק בחלון למעלה מכ', כאשר סמוכים לבית שלו עוד בנינים גבוהים, שאז כמה דיירים רואים נרותיו מחלונותיהם, כשהם תוך כ' אמה שלו, אפי' אם נמוכים או גבוהים ממנו, וכש"כ באלה השוים לו בגובה. ובזה הוי פרסו"נ הן לבני ביתו, והן לעוד משפחות, שיכול להיות בהן יותר מעשר נפשות. ופרסו"נ לעשרה בנ"א הוי פרסו"נ (כסנהדרין עד:), שלכן הרי מדליקים בבית הכנסת לפני מנין אנשים (כבשו"ע תרעא, ז ועי' שם בביאור הלכה ד"ה ויש נוהגין, דף קמ.). - וראיה שפרסו"נ סגי אפילו כשהוא רק לשכנים, גם כשאינו לרה"ר, משיטת רש"י שמדליק על פתח ביתו הפתוח לחצר, הגם שבעיקר נראה לשכנים שבחצר, וקצת נראה החוצה לרה"ר,

א״כ הה״ד הכא כשנראה לשכנים שבבתים ממול הוי פרסו״נ לדידהו.

וכבר כתבנו לעיל שגם המדקדקים שהדליקו למטה מי״ט כנזכר בב״י ד״מ וא״ר, הני מילי כשהדליקו לגמרי בפנים, ולא היה שום היכר לרה״ר, אבל כשיש שתי ברירות לפנינו, או בפנים לב״ב בלבד, ולמטה מי״ט, או הן לב״ב והן גם אפילו רק קצת פרסו״נ החוצה, בודאי הא עדיפא (וכנ״ל אות ג׳). שהרי הרמב״ם (בהל׳ חנוכה ג, ג) הדגיש שעיקר מצות נ״ח היא ״להראות ולגלות הנס״, וכן שם (ד, יב) ״להודיע הנס״.

ו) והאמנם שאם ידליק בפנים ע״י הדלת, יקיים ההלכה שיהא נ״ח משמאל, ומזוזה מימין, ובעה״ב באמצע, ובנוסף לכך יהי׳ גם למטה מי״ט. כבר כ׳ המג״א (תרע״א סק״ח) שאם יש לו חלון סמוך לרה״ר יניחנו בחלון. ופי׳ הלבושי שרד משום דפירסומי ניסא עדיף מסברא שיכנס בין ב׳ מצוות עכ״ל. וכ״כ הערוך השלחן (תרעא, כד) שכן נוהג הוא. - וא״כ לא מיבעיא בחלון שהוא למטה מכ׳ אמה, שידליק בחלון, אלא אפי׳ כשהחלון למעלה מכ׳, יש עדיפות בחלון, וכמו שנתבאר.

וכשמניחו בחלון יניחו בצד ימין [אם עי״ז גם ייראה טוב החוצה], וכמש״כ הטור ושו״ע (תרעא, ז) שפתח שאין בו מזוזה מניחו בימין. וכתב בהגהות מיימוני (אות ח׳) דימין עדיפא לכבוד המצוה. והב״ח נתן עוד טעם דיש יותר היכר בצד ימין, שכל פינות שאדם פונה הוא לימין. וא״כ זה שייך גם בחלון.

אכן כפי שנזכיר להלן שיש בכל עניניה מצוות טעמים כמוסים ע״פ הסוד, לפ״ז י״ל שבכל גונא יניח נ״ח משמאל, גם כשאין מזוזה בימין. כי בספר מאיר עיני חכמים (אור חדש, שער ט׳ פרק א׳) מביא מסידור האר״י שסידר הרה״ק ר׳ יעקב קאפל ז״ל שלכן נ״ח בשמאל משום שהוא בחי׳ הוד עיי״ש. ולפ״ז גם בחלון שמא עדיף בשמאל. - ובזה נבין למה נ״ח בשמאל, הרי יש עדיפות בימין, הואיל ואתעביד ביה מצוה חדא דמזוזה ליעבד ביה אחרינא, עי׳ בשאלתות (פ׳ וישלח כ״ו) אמנם ע״ד הסוד א״ש שיש לו טעם לחוד, כי נצח הוא בימין והוד בשמאל.

כל זה עפ״י ההלכה, אבל בכתבי האר״י ז״ל (בשער הכוונות, ופרי עץ חיים, ובסדורי האר״י ז״ל, ומשנת חסידים וכו׳) מובאת כונה עפ״י סוד על מקום הנחת נ״ח, למעלה מג׳ טפחים, למטה מי״ט [ובשע״ת תרע״א סוף אות ח׳ ובבן איש חי פ׳ וישב כתבו שע״פ סוד יניח בין ז׳ לי׳ טפחים], ובטפח הסמוך לפתח. [ולגבי נ״ח בשמאל ומזוזה בימין עי׳ בזוה״ק (פ׳ ויחי דף רלח:) כי כל ביתה לבוש שנים, אל תיקרי שָׁנִים אלא שְׁנַיִם, כגון מילה ופריעה, ציצית ותפילין, מזוזה ונר חנוכה. הרי ששניהם

קשורים להדדי כמילה ופריעה. ולכן צ"ל נ"ח מול המזוזה. ואולי לכן כ' המאירי (שבת כא:) כדי שתהא נ"ח משמאל. ופירשו בהגדה ויבא בעל הבית "בתפליו ובטלית מצוייצת" ביניהם חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם עכ"ל. ולפנינו בשאילתות כתוב בעה"ב בטלית מצוייצת ולא נזכר תפיין. שהרי ההדלקה בשקיעת החמה. אבל לזוה"ק א"ש שהמצוות האלה הן זוגות, מזוזה ונ"ח, תפילין וציצית, וא"כ שייכי אהדדי. ואולי ס"ל להדליק רגע לפני השקיעה בטלית ותפילין, וכהרשב"א שיכול להקדים ולהדליק סמוך לשקיעה. וצ"ע].

ולגבי הדר בעליה לא נזכר באר"י ז"ל מאומה. ויתכן שכמו בכל ההלכות בנגלה, שנתן להם רבינו האר"י ז"ל טעם עפ"י סוד, כן גם בהלכה זו שמדליק בעליה בחלון, יש טעם עפ"י סוד. כי גם להאיר החוצה למקום החיצונים ברשות הרבים יש לו רמז בדברי האר"י ז"ל. [ועי' גם בבני יששכר, ומש"כ במאמר ג' ל"ט בשם עוללות אפרים למה שאנו מדליקין בפנים, ע"ד אגדה אם ראית דור שח"ו אין התורה חביבה כנס. זה נתינת טעם למש"כ הקדמונים שהאידנא מדליקין בפנים, אבל אין זו הוראה להלכה].

אבל מ"מ מה שלא כתוב בכתבי האר"י ז"ל, אין בכחינו לחדש לו כונה. וא"כ יש מעליותא למדליק ע"י הפתח בין ג' לי' טפחים, שמקיים בזה גם הסוד, וכמו שהזהיר על זה היסוד ושורש העבודה. משא"כ על החלון לא גילה לנו כונה ע"פ סוד בזה. - [ומצאתי ברבינו ירוחם (נ"ט ח"א) דיש נוהגים להדליק מבפנים לפתח הסמוך לחצר, משום דשכיחי גוים וגנבים, ועוד שאין רגילין לקבוע מזוזה לפתח הפתוח לרה"ר משום גוים שיטלו אותה, ויש מזוזה לפתח הפתוח לחצר, ויהי' מזוזה לימין ונ"ח בשמאל עכ"ל. הרי שויתרו על פרסו"נ שבחוץ, והדליק בפתח של חצר, כדי לקיים מזוזה ונ"ח].

ולכן כמובן מי שיכול בקומה גבוהה (וכש"כ בנמוכה) להדליק ע"י הדלת הפונה למרפסת פתוחה הנראית החוצה, יקיים בזה הנגלה והנסתר. אבל כשאין לו דלת כזו, והברירה לפניו רק או להדליק בחלון או ע"י דלת פנימית בדירתו. הסברא לכאורה אומרת, שאיש המתנהג בשאר הנהגותיו עפ"י מנהגי האר"י ז"ל, ינהג גם בזה כן, וידליק ע"י הדלת בין ג' [או ז'] לי' טפחים. ומי שאינו מתנהג בדרך כלל כמנהגי האר"י ז"ל ידליק בחלון. - כל זה בקומה גבוהה מכ' אמה. אבל למטה מכ' אמה, כשיש חיוב פרסו"נ מעיקר ההלכה, מי שירצה להדליק עפ"י הסוד, לא יזניח ההלכה, אלא חוץ מהדלקתו ע"י הדלת, ידליק בכיוון השני של דירתו הפונה לרה"ר ע"י החלון, כמש"פ (תרעא, ח) בחצר שיש לה ב' פתחים שידליק בשתיהן. [וגם הרוצה לשבת בביתו ולהאריך בהלל והודאה לד' ע"י הנרות

הקדושים, יכול לנהוג כן, להדליק בחוץ, ובפנים מצד אחר].

וכיון שאין אנו רגילים להדליק בשני כיווני הבית, הרציתי דבריי הנ"ל לפני שני ידידיי הגדולים בנגלה ונסתר, והג"ר יעקב הלל שליט"א ראש ישיבת "אהבת שלום" פעה"ק ירושלם ת"ו ומחבר ספרים רבים, אמר לי שזה כמה שנים הוא נוהג כן, ומדליק בב' מקומות בבית, ע"י החלון לפרסומי ניסא, וע"י הדלת שאין בה פירסו"נ, אבל הנר הוא מול המזוזה ולמטה מי' טפחים.

והג"ר שריה דבליצקי (שליט"א) [זצ"ל] מחשובי חכמי בני ברק ומחבר ספרים רבים, כתב לי את המכתב הרצוף פה, בצירוף מאמרו בקובץ "אור תורה" (בני ברק כסלו תשל"ו) בו מביא (בסי' ב') לשון הריטב"א (מכת"י) שכ' דר בעליה פירוש וסתמא קאמר אע"פ שהיא גבוהה לבני רה"ר למעלה מכ' אמה, דבדידיה משערינן כיון דלא אפשר אלא בהכי וכדאמרינן עכ"ל. הרי שדעת הריטב"א להדליק בעליה בחלון גם אם הוא גבוה יותר מכ' אמה מרה"ר. - ומסיק שם (בדינים העולים אות א') דהרוצה להחמיר ידליק שתי חנוכיות, אחת על פתח החצר, ואחת על פתח הבית, ויברך על זו שבפתח החצר, וז"ל במכתבו:

יום י"א טבת תשמ"ט
למע"כ יד"ע הג"מ בנו"נ שמו מפארים וכו' מוהר"י ליברמן שליט"א
שלו' וברכה וכטו"ס.

היום קבלתי בשמחה דבריו הנעימים, והנני שולח לוטה בזה מה שכבר כתבתי בענין זה לפני יותר מעשר שנים. והנה יש ריטב"א מפורש להדליק בחלון אף גבוה מכ', ודברי הפרמ"ג אמרתי ת"ל מסברא דנפשאי.

ולכן לשואלים אותי בענין זה אני אומר: - גם אם החלון גבוה מכ' יש להדליק בחלון, רק ישתדל שהקיר של החנוכיה הפונה אחורנית לצד הבית יהיה שקוף, ולא מברזל, כדי שהנרות יראו גם בבית, דאם אין בזה דין של מניחה בחלון, הוי כמדליק בפנים, שיוצא עכ"פ בזה בדיעבד, ודוחה ספק זה מעלת מזוזה משמאל וכו', כי כל דין מזוזה משמאל וכו' אינו דין עצמאי, אלא שאם אתה מדליק בפתח כדין, אז תהדר לשים בצד שמאל. אבל מצד עצמו אין בזה הוראה לקביעת מקום להדלקת נר חנוכה ואין הכי נמי אם במרפסת יש דלת ואם ישים שם בשמאלו יראו למטה הוי שפיר טוב, ואם לא יראו, ישים שם על החלון או על אדן המעקה של המרפסת. ולמעשה ברוב ככל הדברים שכתב כת"ר שליט"א אנחנו משתווים בס"ד.

מ"ש כת"ר שליט"א לשון המאירי שבת, ובעל הבית בתפיליו,

תודה רבה על שהאיר עיני, ואני מקיים זה מסברא. אבל מה שכותב כת"ר שמשום זה ידליק רגע לפני השקיעה זה לא סבירא לי, אלא שמוכרחים לומר שמ"ד זה, ובעה"ב בטלית ותפילין, הרי בטלית סובר כהרא"ש דכסות יום חייב בלילה וכמדומה דאף להרמב"ם חייב עד צאה"כ, וס"ל למ"ד זה להדליק בשקיעה גופא.

ומ"ש בתפילין נראה דס"ל כשו"ע דלילה זמן תפילין ורק להניח אסור מדרבנן אבל בהיו עליו מבעו"י מותר להשהותן ועוד מקיים ממילא כל רגע ח' מצוות עשה אלא שזה הלכה ואין מורין כן, ולמעשה גם לרמב"ם הסובר דלילה לאו וכו' ועובר בלאו המניחן. עכ"פ, בהיו עליו מבעו"י גם הוא פוסק דמותר להיות עליו רק שאינו מקיים שום מצוה ולדידיה קשה לומר שאם יעמוד שם עם התפילין שיהיה בזה איזה הידור.

עכ"פ יהיה איך שיהיה, בכל לילה מלילות חנוכה שאני מדליק בשקיעה אני פושט מקודם התפילין שהלכתי אתם כל היום ונשאר כמובן רק בט"ק ומקיים בזה פשטות השאלתות דגרסי טלית. - אך בערב שבת שבשעת ההדלקה עוד היום גדול מנהגי בל"נ להדליק לבוש תפילין ולפעמים גם ט"ג ולפעמים לא, ועכשיו הנני שמח שגם המאירי גרס כן, (אינני מהשוללים תפילין בערב שבת אחר חצות היום, זאת היא תורה חדשה, ומבואר להדיא בחמדת הימים ובנגיד ומצוה להניח תפילין גם במנחת ער"ש, כ"ש שאין לפושטן, והרי אחת מהתקיעות היא לשפיטת תפילין, וגם המעשה דר' אליעזר שהיה חולה ופשט תפילין בין השמשות).

יד"ע המקצר מתוך הכרח הזמן ומברכו בכל חותמי ברכות ברו"ג עם כל משפחתו הנ'.

ש. דבליצקי

נר חנוכה בחלון גבוה מכ' אמה

בס"ד ג' טבת תשס"ט
שוכט"ס לכבוד הרה"ג ר' אלי' רוזנבלום שליט"א בכולל מיר ירושלים ת"ו.
אחדשה"ט,

במכתבו העלה ספק נאה בנר חנוכה המדליקו בחלון שהוא גבוה כ' אמה מקרקעית רה"ר, אבל ברחוב ההוא עוברים הרבה אוטובוסים ומקרקעית האוטובוס עד לחלון הוא פחות מכ' אמה, אם בכה"ג הוי פרסומי ניסא, וידליק בחלון ולא בפנים הבית בדלת.

במשנת יוסף על סוגיות (או"ח ח"ב סי' לג) העלנו עפ"ד הפמ"ג (תרעא משב"ז ה') שעכ"פ גם בגבוה מכ' אמה יש היכר קצת לבני רה"ר. — בפרט

לבנ״א היושבים על ספסלים בסביבות הבתים הגבוהים, או במכוניות, כשנשענים על גבם ועיניהם כלפי מעלה כרגיל, אז רואים היטב הנ״ח גם בקומות הגבוהות, וממילא שפיר מדליקים בחלון אפי׳ למעלה מכ׳ אמה, וכש״כ כשמקרקעית האוטובוס עד לחלון [ר״ל עד לנר] אין כ׳ אמה.

והזכרנו שם (אות ה) טעם נוסף להדליק נ״ח בחלון למעלה מכ׳ מרה״ר, כאשר סמוכים לבית שלו עוד בנינים גבוהים, שאז כמה דיירים רואים נרותיו מחלונותיהם, כשהם תוך כ׳ אמה שלו, אפי׳ גבוהים או נמוכים ממנו, כש״כ בשוים לו בגובה. ופרסו״נ לעשרה בנ״א הוי פרסו״נ (כסנהדרין עד:). והרי ד׳ רש״י שמדליק בפתח ביתו הפתוח לחצר, הגם שבעיקר נראה לשכנים שבהחצר, וקצת נראה החוצה לחצר, א״כ ה״נ כשנראה לשכנים שבבתים ממול הוי פרסו״נ לדידהו.

הדלקת נ״ח בקומה נמוכה שאינו נראה

בס״ד ד׳ כסלו תשע״ב

בירח הישועות והנפלאות׳, תתברך ממעון הברכות׳, האברך היקר השוקד עה״ת ימים ולילות׳, מופלא ומופלג בתורה ויר״ש וכליל המעלות׳, מו״ה משה בהג״ר בנימין זאב בצרי שליט״א, בני ברק.

אחדשה״ט, במכתבך שאלת אודות הדלקת נר חנוכה, שאתה גר עם אשתך בקומת מינוס, דהיינו קומה מתחת מפלס הכניסה לבית, ופתחיך פונים לחצר ולא לרה״ר. וכיון שלא פירטת המצב צריך לבאר לך בכמה אנפין.

ונקדים מה שנתבאר אצלינו במשנת יוסף על סוגיות (או״ח ח״ב סו״ס לא, עמ׳ רכו-רכז) שיש פרסו״נ ויש זכרון הנס, כמדוייק מלשון הרמב״ם (הל׳ חנוכה ג, ג) שכ׳ להראות ולגלות הנס, ושם (ד, יב) להודיע הנס. ושם (ד, יג) זכרון הנס. — וזה להורות שגם איש יחידי המדליק לו בפנים בביתו, ואין איש עמו, מ״מ גם אצלו נ״ח זה עדיף מיין לקידוש. — וכן הביא הרב״י (ריש סי׳ תרעז) מארחות חיים מי שהלך לכפר שאין בו ישראל, ואין לו בית מיוחד, מדליק ומברך זכר לנס ומניחו על שלחנו.

כי ישנן ג׳ מדרגות: א) פרסו״נ דרבים לרה״ר. ב) פרסו״נ לבני ביתו בפנים. ג) זכרון הנס אפילו ביחידי בביתו. וזה נקרא פרסום הנס לעצמו. וגם זה עדיף מקידוש היום. — ודייקנו כן מהביאור ההלכה (תרעא, ז ד״ה יש נוהגין) שכ׳ שעצם ההדלקה שציוו חכמים על כלל ישראל הוא נקרא פירסום הנס עכ״ל. ר״ל כאשר כלל ישראל מדליקים והוא מדליק עמהם במקומו ה״ז ג״כ בכלל פרסו״נ.

וא״כ די אם אתה ואשתך רואים הנרות, וא״צ רבים, דנ״ח ״איש וביתו״.

— אבל יתכן מאד שיש אצלך יותר מזה, שרואים נ"ח מהבתים הסמוכים, אפילו הם מסתכלים אליך כלפי מטה. — וגם אם השכנים שלך בקומת מינוס נכנסים לדירותיהם דרך החצר, הרי יכולים לראות נרותיך. רק אם כולכם נכנסים דרך חדר המדרגות, אז אין הם רואים, כי אם אלה שפתחיהם או חלונותיהם, אפי' למעלה, מול חלונך. ודי בזה. — ואם גם זה אינו, אלא שום שכן אינו רואהו, כבר נתבאר דדי אם הוא ואשתו רואים הנרות.

וליתר הידור מצוה, אפשר בנוסף לכך להדליק מנורת חנוכה (פשוטה מפח) למעלה בדלת הכניסה לבית, אשר כל הדיירים שותפים בחדר המדרגות, ונחשב כחצר שלהם, וכמו שרבים נוהגים [הגם שלפי החזו"א ח' המדרגות אינו כחצר כיון שאינו להשתמשות, אבל לפעמים יש חדרי כניסה לפניו ומניחים שם עגלות תינוקות.]. — ויברך בבית ואח"כ יעלה וידליק ע"י פתח הכניסה לבית.

חזק ואמץ בשקידת התוה"ק ובהנהגת ביתך בקדושה וטהרה דושה"ט

אכילה לפני הדלקת נר חנוכה כשהוא בדרך

בס"ד ח' טבת תשע"ה

שלו' וברכה, ברביה והמשכה, לאשרי שלו ככה, כבוד הרה"ג המופלג והמהולל בתשבחות רבי מרדכי חיים שליט"א עורך ומחבר הגליון החשוב 'פנינים'

על דבר השאלה במי שנמצא בנסיעה בדרך להדלקת נר חנוכה אם מותר לו לאכול.

הנה האכילה לפני קיום המצוה אסורה, כדמצינו בכמה מקומות, בחנוכה במשנ"ב (תרע"ב סק"י) ובשעה"צ בשם הב"ח שיש כאן חומרא משום שנר חנוכה היא פירסומא ניסא. במגילה בשו"ע (סי' תרצ"ב, ד' בהג"ה). בתפילה ובק"ש (בסי' פ"ט). בבדיקת חמץ בשו"ע (סי' תלא, א) וכתב במשנ"ב ובביאור הלכה דמלשון השו"ע משמע שרק אכילת קבע בפת אסורה לפני מצוה וכשהגיע זמן המצוה גם לא פירות.

אבל כתב הביאור הלכה שם לחלק בין ק"ש ותפילה לבדיקת חמץ, דבק"ש ותפילה יש הרבה זמן עד סוף זמנם. רק בפת חיישינן שימשך וישכח לגמרי, משא"כ בדיקת חמץ שזמנו דוקא בתחילת הלילה לא רק האכילה אסורה אלא השהיה עצמה אסורה, אפי' ללא אכילה עיי"ש.

לפי"ז ה"ה בנר חנוכה שיש זמן מוגבל עד שתכלה רגל מהשוק אפי' פירות יהא אסור לאכול, דגם דלחששא שמא ישכח אסור רק פת, אבל כדי שלא ישהה אפילו בלי טעימה אסור. — אפי' מדליק בפנים איתא בשו"ע (תערב, ב)

שידליק בתחילת הזמן, א״כ כל טעימה אסורה לפני הדלקת נר חנוכה.

אבל יש לעיין בנמצא במקום שא״א להדליק, כגון שנוסע באוירון או באוטובוס בנסיעה למרחק וזמן הנסיעה ארוך, אם חיישינן שימשך בסעודתו וישכח, ואת״ל שאעפ״כ אסור, אם מותר לאכול פירות [ומשכחת לה גם במי שח״ו נמצא בבית החולים או בבית האסורים וישוחרר הערב ומביאים לו לאכול פת או פירות האם מותר לו ומה].

והוא שיש במקרה כזה ענין שהרעב עצמו יזכירו שצריך להדליק נר חנוכה ויוכל לאכול, אבל לצורך זה לסימן להזכירו לא היה צריך שהרעב יזכירו, אלא די אם יעשה לעצמו איזה סימן שיזכירו שצריך להדליק. — ומסתבר שאין הרעב סימן, אלא חשש שמא ימשך בסעודה, וא״כ כשאי אפשר להמשך בסעודה כי בהגיעו למחוז חפצו יצטרך לרדת מהאוירון או מהאוטו, יהא מותר לו לאכול אפי׳ פת, כי זמן הנסיעה יותר ארוך מזמן הסעודה שיאכל. — אבל עכ״פ צריך שיעשה לעצמו איזה סימן מובהק ורישום ניכר שצריך להדליק נר חנוכה.

אשה באכילה ושתיה קודם הדלקת נ״ח

בס״ד, כ״ז כסלו תשע״ו
שוכט״ס לידי״נ היקר ש״ב הרה״ג ר׳ פנחס זעליג בלויא שליט״א, מח״ס ׳אדני פז׳, בית שמש.
אחדשה״ט,

ע״ד שאלתך בדברי המ״ב (סי׳ תער״ב סק״י) דמשהגיע זמן הדלקת הנרות אסור ללמוד, וכ״ש אכילה ושאר דברים שאסור לעשותם קודם תפלת מנחה (כבסי׳ רלב ס״ב). ויש לדון מה הדין באשה שבעלה מדליק והיא יוצאת ממנו, אם ג״כ אסורה באכילה ושאר דברים, כיון שיוצאת בהדלקתו. או דילמא כיון שאין החיוב בפועל עליה רק על בעלה, והוא לא ישכח להדליק מפני שמונע עצמו מאכילה וכדו׳ סגי בכך. — וכן יש להסתפק במי שנמצא בדרך ומינה שליח שידליק עבורו בביתו, אם משהגיע הזמן יש לו ג״כ להימנע מלאכול ויתר הדברים, הואיל ומחוייב בהדלקה, או דילמא דמותר לו כיון דהשליח לא ישכח להדליק.

לכאורה כיון שהיא מינתה אותו לשליח, א״כ מסרה לו לקיים את חיובה והיא נסתלקה מהחיוב, וממילא מותרת לאכול ולישן, מפני שהשליח מדליק. וזה כדין אכסנאי דילפינן מר׳ זירא (שבת כב.) שפטר עצמו במה שאשתו מדלקת עליו בביתו והוא הי׳ בביהמ״ד. וחזינן שלא פסק מלימודו כלל, רק סמך על הדלקתה. — ויש להסמיך לזה את אשר כ׳ בעזר

מקודש (אבהע"ז סה, ח) דנשים מותרות לאכול ע"י נוסח המבדיל, כיון דחיובן אחר המבדיל רק מדרבנן, וכיון שישמעו מבעליהן אין חשש שישכחו. וא"כ ה"נ בנידו"ד.

אלא שמדין אכסנאי (בשו"ע סי' תרעז) חזינן שלכתחילה ישתתף בפרוטה עם בעה"ב כדי שיהי' לו חלק בנרות, א"כ זה הנר שלו [ואולי זה לא משום שליחות]. וראה במ"ב (תרעז סק"ד) שאכסנאי המשתתף עם בעה"ב צריך לשמוע הברכות מבעה"ב. הרי דלא סגי בהשתתפות, וכמש"כ המקור חיים (להחוות דעת) שצריך לעמוד אצל הנרות חצי שעה ולהודות ולהלל לה'. — א"כ ישתדל להיות אצל ההדלקה, וכן האשה אצל בעלה כשמדליק.

עשיית מלאכה כשהנרות דולקות

בס"ד י"ח טבת תשס"ה
שוכט"ס למע"כ המופלג בתורה חריף ובקי ובעל סברא ישרה ה"ה הרב מרדכי זיידל שליט"א, בק"ק בית שמש.
אחדשה"ט וש"ת, לא ידעתי איך לכנותו ויסלח לי.

כתב הטור (בסי' עתר) דימי חנוכה הן ימים טובים לומר בהן הלל ועל הנסים, אבל מותרים בעשיית מלאכה, ונוהגות הנשים לא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות, ואין להתיר להן, גם אם נהגו איסור מלאכה בכל היום אין להקל להן, משום דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור אי אתה רשאי להתירם בפניהם (פסחים נא.). — והרב"י חולק די"ל דכיון דאין בחנוכה שום סרך איסור לעשות מלאכה, ל"ש בזה משום דברים המותרים, שהוא רק בשיש איזה סרך איסור, לאסור הא אטו הא, אז אין להתיר עיי"ש.

והקשה כב' על הב"י שהרי בשו"ע (ביו"ד ריד, א) דבכלל דברים המותרים, שנהגו בהם איסור, שאין להתירם, הן תעניות שלפני ר"ה ועשי"ת, ואיזה סרך איסור, יש בזה.

י"ל דא"צ סרך איסור ממש, אלא צד ומקור בהלכה, ובימי התשובה, יש צד מבחי' הלכות תשובה, להתענות בהם. לכן אם רגיל בהן הוי כנדר.

עוד מקשה דפורים אסור בעשיית מלאכה, מטעם דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור (מגילה ה:). והרי אין בו סרך איסור לעשות מלאכה. — וי"ל דפורים הם ימי משתה ושמחה, והגם דאיסור מלאכה לא קיבלו עליהם (כבגמ' שם) דלבסוף כתיב רק משתה ושמחה ולא כתיב יו"ט, מ"מ ביטול מלאכה הוא גדר למשתה ושמחה, שאם יעמול במלאכתו לא יהא לבו פנוי לעשות משתה ושמחה. — משא"כ חנוכה הם רק ימי אמירת הלל והודאה בעל הנסים (בפירש"י שבת כא:), ואין שום גדר בביטול מלאכה בהם, כי הנשים צריכות רק לשמוע הברכות

ולראות הפרסו״נ. וכן ס״ל להרב״י דאין דרך איסור מלאכה, לכן מותר להתיר להן, מטעם נדר.

ולולא דברי הרב״י, הי׳ אפשר לפרש דעת הטור, דס״ל שגם בחנוכה יש סרך איסור במלאכה בחצי שעה שהנרות דולקות, כדי שיתנו דעתן לפירסו״נ ולהודות לה׳ עליו, ומשו״ה אם נהגו כל היום באיסור מלאכה, ורוצות להתיר נדרן אין מתירין. — אכן אין הרב״י מפרש כן דברי הטור [אלא דהטור ס״ל גם באין סרך איסור אין מתירין הנדר].

עשיית מלאכה לאחר שכבו נ״ח

בס״ד טבת תשע״ג

שוכט״ס לכבוד הרה״ג החריף ובקי מו״ה רועי צבי תמיר שליט״א, בית שמש ת״ו

אחדשת״ה, שמחתי עם שאלותיך המחממות בעניני חנוכה.

עשיית מלאכה בכבו הנרות בתוך חצי שעה, דכיון דקיי״ל דכבתה אין זקוק לה, האם מותר לנשים לעשות באותו זמן מלאכה, שהרי אין הנרות דולקות כבר, או שמא כיון שהוא עיקר זמן שהנרות צריכות לדלוק נשארה התקנה למניעת מלאכה.

נלע״ד שתלוי בשני הטעמים העיקריים של איסור מלאכה, הרב״י (סי׳ עתר) כתב, כדי שיהא להם היכרא שאסור להשתמש לאורן, וכ״כ הכלבו (חנוכה סימן מד ד ע״א) ושלטי גבורים (על הגהות מרדכי), ומשנ״ב (עתר סק״ד). — אבל הב״ח בשם צידה לדרך כתב, שקבלו עליהן איסור מלאכה כדין יו״ט ואין להקל עליהן, ובשם מהרי״ל (אות יא) כ׳, שקבלה בידינו שאין לאדם לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות, ויש אומרים גם (נדצ״ל ורק, הגהות) ביום א׳ וביום ח׳ מנהג רבותינו נ״ע לאסור מלאכה עכ״ל. — וכ׳ על זה הב״ח שרמוז ב״חנו-כה״ ר״ל שחנו ממלאכה, וכמו הנשיאים שחנו ממלאכה ביום הקרבתם, וכדין ר״ח עכ״ד.

והיינו שלא חמור כ״כ כיו״ט, אלא רק כר״ח, שיש להמנע מכביסה ותפירה וכדומה, אבל מותרות בעבודת הבית, הכנת המאכלים וניקוי הנצרך. — אבל מלשון מהרי״ל ״שאין לאדם לעשות מלאכה״ מבואר שגם אנשים בכלל. - ובמג״א (סק״ב) וט״ז (סק״ב) ובהגר״א ושע״ת משמע, דלהלכה נקטינן שרק הנשים קבלו ע״ע הנהגה זו, אבל לא רק חצי שעה, אלא ״כל זמן שנרות בית הכנסת דולקות״, והוא עד כחצות (מג״א), שכן היה דרכם שנרות ביהכ״נ דלקו עד חצות (לבו״ש). — והמשנ״ב (ס״ק ג-ד) נקט בשניהם לקולא, שרק הנשים, ורק כחצי שעה.

ויש לעיין לפ״ז להמג״א בזמנינו שאין נרות ביה״כ דולקות עד כחצות

לילה, אדרבא מכבים אותן לאחר שעזבו המתפללים, [כי אם אולי בביכ"נ כ"שטיבלאך" שמתפללים רצופים עד חצות], אם נוהג איסור מלאכה עד חצות. — ומאידך יש לעיין לדידן שמדליקים בפתילות שבתוך זכוכית, הדולקים כחמש שעות, אולי יש סברא להמנע ממלאכה כ"ז שנרותיו דולקים, בפרט אם נחוש שזמן "כלתה רגל מן השוק" הוא מאוחר מהזמן בחז"ל, והוא בערך בשעה תשע בערב, אם עד אז יש ענין של מניעת מלאכה.

וא"כ הגם שהמשנ"ב הקיל כטעם הרב"י, שמניעת המלאכה היא רק לנשים ומשום היכר, ורק כחצי שעה. והמקיל יש לו עמוד לסמוך עליו, בפרט אם המלאכה נצרכת לפרנסתם, ובפרט בכבו הנרות, ובאיש יש בודאי מקום להקל. — אבל מי שנשאו לבו להדר בזה להמנע כל זמן שהוא חיוב, לחוש שעדיין לא כלתה רגל מהשוק, ומטעם שקבלו עליהם אנשים ונשים כיו"ט, ורק כחומרת ראש חודש, תבא עליו ברכה, וגם אם כבתה אין זקוק לה, מ"מ מצוה לחזור ולהדליקן שיהא פרסומא ניסא.

הפעלת מכונת כביסה בזמן הדלקת נ"ח

בס"ד, כ"ז אדר א' תשע"ו
שוכט"ס לכבוד הרה"ג ר' אלישע חן שליט"א, ירושלים.

אחדשה"ט, ע"ד שנסתפק בדין עשיית מלאכה לנשים בזמן הדלקת נרות חנוכה, האם הגדר בזה כאיסור מלאכה בחוה"מ, או תליא באם המלאכה קשה או קלה. ונפק"מ לענין כיבוס במכונת כביסה, שהיא מלאכה שאין בה טירחא רק לחיצה על כפתור, אם יש להתיר מטעם זה.

הנה כפי שנתבאר בשו"ת משנת יוסף (חי"ג סי' רכג) יש שני טעמים עיקריים לאיסור מלאכה בזמן הדלקת הנרות, הרב"י (סי' עתר) כתב, כדי שיהא להם היכרא שאסור להשתמש לאורן, וכ"כ הכלבו (חנוכה סימן מד ד.) ושלטי גבורים (על הגהות מרדכי), ומשנ"ב (עתר סק"ד).

והב"ח כתב בשם צידה לדרך, שקבלו עליהן איסור מלאכה כדין יו"ט ואין להקל עליהן, ובשם מהרי"ל (אות יא) כ', שקבלה בידינו שאין לאדם לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות, וי"א גם (נדצ"ל רק, הגהות) ביום א' וביום ח' מנהג רבותינו נ"ע לאסור מלאכה עכ"ל. וכ' על זה הב"ח שרמוז ב"חנו-כה" ר"ל שחנו ממלאכה, וכמו הנשיאים שחנו ממלאכה ביום הקרבתם, וכדין ר"ח עכ"ד. ומדברי הב"ח עולה שאיסור מלאכה בחנוכה לא חמירי כ"כ כיו"ט, אלא כר"ח, שיש להמנע מכביסה ותפירה וכדומה, אבל מותרות בעבודת הבית, הכנת המאכלים וניקוי הנצרך.

אבל מלשון מהרי"ל מבואר שאיסור מלאכה בחנוכה הוא כיו"ט, שהרי איסור מלאכה בר"ח נוהג רק בנשים, ואילו בחנוכה כתב המהרי"ל "שאין לאדם לעשות מלאכה", והיינו שגם הנשים בכלל וכדין יו"ט. אך ממג"א (סק"ב) ט"ז (סק"ב) ביאור הגר"א ושע"ת משמע, דלהלכה נקטינן שרק הנשים קבלו ע"ע הנהגה זו, ולא רק חצי שעה, אלא "כל זמן שנרות בית הכנסת דולקות", והוא עד כחצות (מג"א), שכן היה דרכם שנרות ביהכ"נ דלקו עד חצות (לבו"ש). — והמ"ב (ס"ק ג-ד) נקט בשניהם לקולא, שרק הנשים, ורק כחצי שעה.

ובנידו"ד לא מבעיא למהרי"ל שאיסור מלאכה בחנוכה כדין יו"ט, דפשיטא שאסור לכבס במכונה. אלא אפילו להב"ח שנקט שאיסור מלאכה בחנוכה הוא כדין ר"ח, נראה לאסור כיבוס ע"י מכונה. וכמו שמחמירים שלא לכבס במכונת כביסה בר"ח, וכמו שנתבאר בשו"ת משנ"י (חי"ג סי' קלג) ועיי"ש בטעם מניעת מלאכת נשים בר"ח שהוא משום מעלת היום.

והגם שהכיבוס במכונת כביסה היא מלאכה שאין בה טירחא אלא לחיצה על כפתור, מ"מ נחשבת למלאכה גמורה, וכמ"ש החזו"א (או"ח סי' לו סק"א, ובב"ק סו"ס יא) לגבי שביעית דהחורש במכונת חרישה חשמלית חשוב כח ראשון וחייב על זה בשבת ובשביעית משום חורש. וכן בזריעה, צורת הזריעה היא אחרת ממה שראינו בימים הקדמונים. דכל מלאכה שנאסרה בזמן חז"ל אסורה גם בימינו אע"פ שאין בה טרחה מרובה. — וראה עוד בשו"ת משנ"י (ח"ז סי' נג) שתקנת עזרא לכבס ביום חמישי נוהגת גם בזמננו שיש מכונת כביסה, מכמה טעמים שהבאתי שם.

וכיון שבר"ח נוהגים איסור במכונת כביסה, אזי בחנוכה ממה נפשך אסור, או משום דדינו כיו"ט שאסור, או כר"ח שאסור. — וה"ה לפי טעם הראשונים (הנ"ל) שהמלאכה בחנוכה נאסרה משום היכר, גם כיבוס ע"י מכונה אסור, דבזה שאנו אוסרים את הכיבוס הוא כהיכרא שאסור להשתמש לאור הנ"ח.

והני מילי להפעיל את המכונה בעוד הנרות דולקות. אבל באופן שהמכונה פועלת מקודם זמן ההדלקה, נראה שאין צריך לכבות, דכבר נתבאר במשנ"י (חי"ג שם), דבר"ח לא נאסר עצם המלאכה כמו בשבת ויו"ט, אלא כיון שהוא לנשים כיו"ט, אין להן לחללו ע"י עשיית מלאכה שאינה לצורך

היום. וא"כ בנידו"ד שהמכונה הופעלה מקודם הדלקת הנרות ואינן עושות מלאכה בידים ליכא בית מיחוש. ואף אי איסור מלאכה בחנוכה הוא כיו"ט ממש, וכדמשמע מלשון מהרי"ל הנ"ל, הלא ביו"ט גופיה א"צ לכבותו אלא משום דאוושא מילתא והוי עובדין דחול וזילותא, ולא משום שנקרא מלאכה ממש, וכמ"ש בשו"ת משנ"י (חי"א סי' נה) שאין להתיר הפעלת מכונת כביסה אוטומטית בע"ש משום אוושא מילתא וזילותא, יעויי"ש. וא"כ בחנוכה שלא שייך טעם זה, א"צ לכבות.

וגם לראשונים שפירשו בטעם איסור מלאכה בחנוכה להיכרא שאסור להשתמש לאור הנרות, נראה שאין צריך לכבות את המכונה, כיון שעיקר החשש שיבוא להשתמש בנרות חנוכה הוא כשעושה מלאכות בשעה שהנרות דולקות, אבל בענייננו שהמכונה הופעלה מקודם הדלקת הנרות ליכא חשש זה.

לקיחת גפרור שלא ברשות כדי להדליק נ"ח

בס"ד, כ"א אב תשע"ו
הרבה הצלחות, ברכות וישועות, לכבוד הרה"ג החריף ובקי טובא, מו"ה מתתיהו גבאי שליט"א, מח"ס 'בית מתתיהו'. אחדשה"ט,

בענין שאלתך בעובדא דהוי באב שרצה לפדות את בנו הבכור, וביקש לקנות מן הכהן כסף חמשה סלעים, ולא היה ביד הכהן סלעים והלך לבית אביו לקחת ממנו, אך אביו לא שהה בביתו ולקח הכהן הכסף שלא ברשות ונתנם לאב, והלה פדה את הבכור במעות אלה, אם אמרינן דחל הפדיון משום דניחא ליה לאיניש דליעבד מצוה בממונו, והיינו שאבי הכהן הפודה ניחא ליה בכך, או דכיון שאינו אלא הכשר מצוה לקיום מצות פדה"ב, ואינו חפץ של מצוה כטלית ותפילין, אין אומרים בזה הכלל דניחא ליה לאיניש ולא חל הפדיון.

והגם שמצינו דגם בהכשר מצוה אמרינן הכלל דניח"ל לאיניש, וכמש"כ המג"א (סי' תקפו סק"ד) שמותר ליקח שופר שלא מדעת מדין ניח"ל. וכן משמע מדברי הב"ח (או"ח סי' שסז, ג) שכתב, דאשתו של אדם מערבת שלא מדעתו משום דניח"ל לאיניש. וכ"מ משו"ת מהרי"ל (סי' קצח) דשואל חלוק מותר לקורעו לקיים מצות קריעה משום ניח"ל, ואח"כ ישלם לו. מ"מ בנידו"ד יל"ע בזה כיון שאין הכהן עושה מצוה אלא האב, כדאיתא בגמ' (פסחים קכא:), ואמנם למש"כ הצל"ח שם שהכהן מסייע במצות הפדיון, א"כ גם בזה י"ל ניח"ל לאיניש, דהו"ל הכשר מצוה.– עוד כתבת להסתפק, אם גם בהכשר דהכשר מצוה אמרינן ניח"ל לאיניש, וכגון לקחת עגלה של חבירו בלא רשות כדי להעביר בה קרשים לסוכה, עכתו"ד השאלה.

מסתבר שגם בהכשר דהכשר מצוה, וכ״ש בהכשר מצוה עצמו, אמרינן ניחא ליה לאיניש, דמאי נפק״מ אם זה גוף המצוה או הכנה למצוה, העיקר שע״י ממונו תיעשה המצוה, וכדאמרינן ניחא ליה באדם שלומד עם ספר או סידור של חבירו, והרי הספר הוא רק הכשר מצוה שעל ידו הוא יכול ללמוד או להתפלל, והמצוה היא מה שהלה לומד בפיו, ועכ״ז אמרינן ניח״ל. ואפילו כשרק מעביר ע״י עגלת חבירו קרשים לסוכה, מסתבר דאמרינן ניחא ליה לאיניש, דסוף כל סוף זוכה זה שע״י עגלתו בא חבירו לידי מצוה וניחא ליה בזה.

וא״כ גם בנידו״ד, הגם דאין גוף החפץ מצוה כציצית ותפילין, מ״מ אמרינן בזה דניחא ליה לאבי הכהן שיעשה המצוה בממונו, והיה מותר לקחת אותם. ובפרט שהאב קונה אותם מאבי הכהן והוא מקבל מעות תמורתם, דבודאי ניחא ליה בכך.– וכ״ז מצד ניחא ליה לאיניש, אך עדיין יל״ע אם לא חסר כאן דעת מקנה, כיון שנוטלן שלא ברשות המוכר דהיינו אבי הכהן הפודה, וא״כ אפשר שאין אבי הבן זוכה בהן ואין הסלעים שלו.

אבל מה שהבאת להוכיח ממה שכתבתי בתשובה להרה״ג רבי גמליאל רבינוביץ שליט״א (נדפס בשו״ת גם אני אודך, עמ׳ רסט) שמותר לקחת גפרור מחבירו ולהדליק נר חנוכה משום דניח״ל לאיניש. יש לחלק, דהתם הגפרור אינו שוה פרוטה, ובדבר מועט כזה ודאי שאין מקפידים, ובודאי ניחא ליה.

בירך על נ״ח ונשפך השמן

בס״ד י״ט טבת תשע״א

שוכט״ס לכבוד ידידי הרה״ג החו״ב. משנתו קב ונקי, לן בעמקה של הלכה מו״ה ראובן דנישבסקי שליט״א, יושב עה״ת בק״ק נתיבות אחדשה״ט.

במכתבך הצעת שאלה בא׳ שבירך בליל א׳ דחנוכה את ג׳ הברכות, ולא הספיק להדליק עד שילד הפיל את המנורה ונשפך השמן, ותיכף לקח פתילות ומילא שמן מהבקבוק שהי״ה לפניו והדליק, והסתפקת אם חייב לברך הברכות שנית.

ולנכון כתבת שאין צריך לחזור ולברך אפילו ברכת להדליק, וכעין מש״כ הט״ז (או״ח סו״ס רעא) במי שקידש בשבת על כוס ונמצא שהוא מים, שצריך לקדש שנית, אא״כ היה שם יין לפניו מוכן לשתות, שאז ימלאנו יין וישתה הכוס וא״צ לחזור לקדש ולברך (וכ״ה במ״ב סי׳ רעא סקע״ח). — וא״כ ה״נ היה השמן מוכן לפניו, וא״צ לברך שנית, כיון שלא הפסיק בדיבור.

הנה הדבר מפורש גם בהל׳ חנוכה בכף החיים (סי׳ תרעו, יא) דהוה עובדא

שבירך הברכות בחושבו שהיה שמן, ולא נמצא כי שכחו ליתן שמן, ודמהו להט"ז הנ"ל, שאם השמן היה לפניו א"צ לחזור ולברך.

ויל"ע אם נדון דידן עדיף מהעובדא של הכה"ח. דשם לא מילאו כלל שמן. ובכ"ז אם היה שמן אחר לפניו א"צ לחזור ולברך, כש"כ אם בירך על שמן אלא שנשפך. — או דילמא גרע מהתם. דשם עדיין לא מילא שמן, והיתה חסרה רק פעולת המילוי וזה עשה אחר הברכה, ויצא בה יד"ח כיון שהשמן היה לפניו, אבל כאן כבר מילא השמן, אלא שנשפך, א"כ נתקלקל וצריך לפעולת מילוי חדשה.

אבל למעשה הדמיון עולה יפה, בין בכוס שמילאהו מים, בין בכוס ריקה, בין בנשפך היין מהכוס, אם היין האחר היה לפניו א"צ לחזור ולברך, וכמו"כ בשמן לנ"ח.

אלא שכתב המשנ"ב (רעא סקע"ח) אבל אם היה היין מוכן לפניו "ודעתו היה לשתות ממנו אח"כ א"צ לקדש שנית" דהוי כאילו קידש על כל היין שמוכן לפניו עכ"ד. וזו הוספה על דברי הט"ז שלא הזכיר תנאי זה של דעתו לשתות ממנו, ולקחו המשנ"ב מהמג"א (סו"ס רעא). [והמג"א לא הזכיר שהיה יין לפניו, רק היה דעתו לשתות עוד יין, והט"ז לא הזכיר שהיה דעתו לשתות עוד, וחיבר המשנ"ב ב' הדעות]. — ולפ"ז בנר חנוכה שנשפך הרי לא היה דעתו להשתמש בלילה זו בעוד שמן מהבקבוק, וא"כ לא סגי במה שהיה לפניו עוד שמן.

אכן כשנעיין נראה דשפיר דמי, עפ"ד המשנ"ב וביתר ביאור בשו"ע הרב (רעא, כח) שאם הי' לפניו עוד רביעית יין מוכן אז א"צ לחזור לברך בפה"ג ולקדש, אלא ישתה ממנו, שה"ז כאילו קידש על היין ההוא. שאף שצריך לאחוז הכוס, מ"מ אין האחיזה מעכבת עכתו"ד. — וא"כ ה"נ תיקנו ג' ברכות נ"ח על המדליק או הרואה נ"ח דלוק, שמברך לפני שמדליק, ואם נשפך השמן, ה"ז כאילו בירך על השמן שבבקבוק שלפניו. שהגם שצריך שיהא מוכן בפתילות להדלקה, שאל"כ הוי "עובר דעובר לעשייתן", מ"מ אין זה מעכב. וידליק בלי הברכות.

וצריך שיהא היין או השמן אצלו דוקא, שאל"כ אפילו יש לו יין או שמן בחדר השני, הגם שהוא שלו ובידו לקחתו, אבל הברכות האלו נתקנו לאמרם על היין בקידוש, ועל הדלקת הנר בנ"ח, ואם אינו אצלו לא בירך כתקחז"ל, לאמרם על היין ועל הדלקת נר.

הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א
בעל תשובות והנהגות

שו"ת ופסקי הלכות בעניני חנוכה [נכתב ונערך על ידי הגאון רבי משה הכהן טשעסיר שליט"א]

א) איזה מלאכות אסור לאשה לעשות בשעת שנרות חנוכה דולקות.

רק לתפור וכדו'. אבל לאפות ולבשל מותרת[א].

ב) מה הזמן לכתחילה להדליק נרות חנוכה (בירושלים).

עשרים דקות לאחר השקיעה.

ג) מה הזמן הדלק"נ בע"ש.

י"א שצריך להדליק קודם מ' דקות לפני השקיעה כמו הדלק"נ בכל ערב שבת. אבל הגרימ"ט בלוח שלו כ' שידליק שלשים דקות לפני השקיעה. והנשים אין מדליקות נרות שבת עד לאחר הדלקת נרות חנוכה.

ד) מה הזמן הדלק"נ במוצ"ש.

תלוי לפני מנהגו של אדם. אם מקפיד תמיד על שי' ר"ת אין להדליק קודם ר"ת.

ה) האם צריך לדקדק שהנרות של הקטנים יהי' ראוין לדלק חצי שעה.

כן.

א. וכן ראיתי בשם הגר"ש וואזנר זצ"ל (קובץ מבית לוי ח"י עמ' ג') והגר"ח קניבסקי זצ"ל (תורת המועדים. אולם לדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (פניני חנוכה עמ' קלא' – קלב' ושו"ת רבבות אפרים ח"ו סי' תט') אסורות בכל מלאכה שיש בה הסיח הדעת, ואפי' בישול ואפיה (וכן שטיפת כלים. ומכונת כביסה ג"כ אסר, אבל פעמים התיר, עיי"ש). וכן דעת הגרח"פ שיינברג זצ"ל (שו"ת רבבות אפרים שם, חוץ משטיפת כלים שמתיר). ובשו"ת רבבות אפרים ח"א סי' תלו' מביא בשם הגרי"י פישר זצ"ל שמנהג ירושלים שהנשים אינן עושות שום מלאכה ואפי' בישול ואפיה. וכן נהגו הנשים בבית הגרש"ז אויערבך זצ"ל שלא לעשות שום מלאכה ואפי' כתיבה, חוץ מטיגון סופגניות וכדו' הנאכלות באותה שעה. (הליכות שלמה חנוכה פ' טז' ארחוצ הלכה 14). ובח"ד סי' קסג' אות ו' מביא בשם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל שאסורות בהמלאכות שאסור לעשותן בחוה"מ. וע"ע בשו"ת שרגא המאיר ח"ו סי' פז' אות ב' שכ' דלפי הלבוש שכ' דמשום דהוא יו"ט וודאי דבישול מותר, דהרי מותר לבשל ביו"ט. אבל לפמש"כ הב"י דהוא כדי שתהי' הכיר שאסור להשתמש לאורה, כל מלאכות אסורות. ושמעתי מהרה"ג ר' עזריאל אויערבך שליט"א שאין לעשות שום מלאכה שאסור בחוה"מ, ואפי' כתיבה שלא לצורך.

ו) גם בערב שבת יש לדקדק שתהי׳ שם כדי להדליק עד חצי שעה לאחר צאה"כ.

לכאורה.

ז) מה עדיף, להדליק פחות מעשרה טפחים כשאין שם פרסומי ניסא כ"כ, או למעלה מ"י שיש שם פ"נ.

מצד הלכה יניח למעלה מעשרה, דהעיקר היא הפ"נ. אבל מצד הקבלה יש להדליק למטה מ"י משום ׳אין השכינה למטה מעשרה׳[ב].

ח) מה יותר טוב, להדליק כל הנרות בתוך חלל הפתח[ג] אבל יהי׳ נראה לרבים רק נר א׳. או עדיף שרק קצה המנורה יהי׳ בתוך הפתח, וכל הנרות יהי׳ נראים לרבים.

לכתחילה עדיף שתהי׳ הכל בתוך חלל הפתח, כדברי הט"ז. אבל אם אין מקום (ורק מקצת המנורה הוא בתוך הפתח) ג"כ טוב.

ט) בביהכ"נ שיש שם כמה מנינים של מעריב, האם יש להדליק לפני כל מנין.

רק במנין ראשונה.

י) בביהכ"נ, האם יש לחזור ולהדליק הנרות קודם שחרית.

א"צ. אבל יש נוהגין כן עפמש"כ הרמב"ם שהיו מדליקין הנרות גם ביום.

יא) מקום קבוע שמתפללין שם מעריב, האם יש להדליק שם נרות חנוכה.

לא.

יב) מקום שמתפללין שם רק בשבת, האם יש להדליק נרות במוצ"ש.

לא.

יג) מה הדין בערב שבת.

איני יודע. י"א דצריך שתהי׳ שם מנין בשעת ההדלקה. הגר"ח מבריסק מקפיד ע"ז. אבל י"א דאפי׳ אם יבוא מנין לאח"כ יש להדליק.

יד) בישיבה, האם יש להדליק בביהמ"ד בזמן, או קודם מעריב.

קודם מעריב.

ב. עי׳ מש"כ רבינו שליט"א בשו"ת תשובות והנהגות ח"א סי׳ שצו׳.

ג. עי׳ במשנ"ב סי׳ תרעו׳ ס"ק ט׳ שכ׳ "ומה טוב ונכון אם יכול לסדר כולם בתוך חלל הפתח שיהיו כולם שוין בטפח הסמוך לפתח", עיי"ש בכ"ד ובביה"ל.

טו) בחור שמדליק במקום השינה, האם יקפיד לאכול שם.

א"צ. אבל יש מקפידין ע"ז, דלפי הרמ"א יש להדליק במקום אכילה. אבל אי עיקר היא מקום שינה א"צ לאכול. אבל החסידים נוהגין להדליק בפנים אצל הפתח.

טז) בחור שמדליק במקום שינה בבנין הישיבה, האם אמרי' דכיון שאוכל באותו בנין בקומה תחתונה חשיב כל הבנין למקום אכילה.

לא.

יז) בישיבות שעושין צורת הפתח רק לימי חנוכה כדי שידליקו כמה בחורים סמוך לפתח, האם צריך לקבוע שם מזוזה.

לא. כל שבוע משתמשים בצורת הפתח רק לצורך עירוב אין מניחין מזוזה. אבל יש שמניחין מזוזה רק לימי חנוכה[ד].

יח) בישיבות שעושין ארונות אצל הפתח כדי שידליקו שם הבחורים, האם כל הארון חשיב טפח הסמוך לפתח.

הכל חשיב טפח סמוך לפתח אם כל המנורות נוגעות זו בזו דהוא המשך.

יט) בחור ספרדי שלומד בישיבה חוץ מביתו, איך ינהוג בנרות חנוכה.

הוא בעיא. יש מחלוקת אם ידליק בישיבה. ונראה יותר שידליק בישיבה, אבל בלי ברכה. וי"א שאפשר לברך – לא שצריך לברך, אלא אפשר לברך[ה].

ד. רבינו שליט"א מדליק בחוץ ליד פתח הבנין (מלבד מהמנורה שמדליק בפנים במרפסת) ויש שם צורת הפתח ומזוזה. וכשנשאל רבינו שליט"א בזה השיב שלדעתו א"צ מזוזה, רק שהשכן שלו קובע שם מזוזה.

ה. בשו"ת תשובות והנהגות ח"ד סי' קסט' מביא רבינו שליט"א מה שהורה אחד מחכמי הספרדים לבני ישיבה שלא צריכים לברך, ואם יברכו הוי ברכה לבטלה, ועליהם להשתתף אם אפשר, אבל לא להדליק ולברך דהוה ברכה לבטלה. ויש בעלי הוראה שהורו שיברך. וכ' "ולע"ד נראה דהא דאמרינן בגמ' (שבת כג'.) דרב פפא אמר כי נסיבנא איתתא לא מדלקינא שמדליקין עלי בגו ביתי, היינו דוקא באשתו שהיא כגופו וגם נחשב ביתה כביתו הואיל דשייך לשניהם, אבל בני ביתו שאינם מדליקין, והוא בא לפטור אותם בהדלקתו, הקילו חז"ל בנ"ח שהמצוה באיש וביתו וסגי בהכי, אבל כשנמצאים הבנים בישיבה כעת, הלוא עכשיו אינם בני ביתו, לכאורה מחוייבין הם להדליק בברכה ואינם יכולים לפטור עצמם ע"י הדלקתו.
ובאמת אני מסתפק על בחור ספרדי הלומד בישיבה ובשבת חנוכה נוסע לביתו ונמצא עם ב"ב, אי נימא שאז הדרא לדינא שהבחור מב"ב והאב פוטרו להדליק, או דלמא כשאינו בבית אלא ליום, אף אם חיובו להדליק כעת שמה, לא נעשה כב"ב ליום לבד, ונראה שכדאי לו להשתתף לצאת מכל ספק, ועיין בפר"ח בנשוי דמשמע שלזה דנין על כל ימי החנוכה, ולא לפי כל יום ויום, עכ"ד.

כ) סופגניות שאוכלין בתוך סעודת חנוכה, האם חשיב דברים הבאים מחמת הסעודה.

אם אוכלם כדי לשבוע אין מברכים. אבל אם אוכלו משום שיש טעם טוב צריך לברך.

כא) האם סופגניות שעולה על שלחן מלכים רק בחנוכה, יש משום בישול עכו"ם.

לא[ו].

כב) האם שוקולד וכדו' שמשים בתוך סופגניות ונאפה ביחד מצטרף לשיעור כזית.

אינו מצטרף.

כג) אבל תוך יב' חודש האם מותר ללכת למסיבת חנוכה של משפחתו.[ז]

אם יש מוזיק אסור. ואפי' בלי מוזיק אם יש שם דברי תורה מותר. אבל אם יש רק דרשה של כמה דקות אינו כלום.

כד) מה הביאור במה שאומרים "והדליקו נרות בחצרות קדשיך". הרי הדליקו בפנים.

משום שיש ריבוי שמחה בתוספת נרות[ח]. הכל מדברים בזה.

כה) הנוסע במטוס בזמן הדלקת נרות חנוכה[ט], האם יש לו להדליק 'פנס' במטוס'.

אינו כלום.

ו. עי' מש"כ בשו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' תמד' וח"ב שפו'.

ז. עי' בספר ירושלים במועדיה – בין המצרים עמ' רצט'.

ח. עי' בדברי רבינו שליט"א בשו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' שצד'. (וע"ע בדרשות חת"ס לחנוכה שנת תקצב').

ט. עי' בספר פניני חנוכה (עמ' יג') בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל דמי שקבע טיסה בחנוכה באופן שלא יהי' אפשר לקיים מצות הדלקת נ"ח, ואם יבטל הטיסה יגרם לו הפסד כספי גדול, אינו מחיוב לבטל הטיסה אם זמן טיסתו הוא קודם זמן הדקל"נ, שאין אדם מחויב חמכור כסותו קודם שהגיע זמן המצוה. (כדמבו' בנשמת אדם כלל סח' אות ג').

י. יש בזה ב' שאלות. א) אם יוצא בהדלקת נר חשמלי. ב) אם בכלל יש חיוב הדלק"נ במטוס, דלא חשיב ביתו. והנה לדעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל (הליכות שלמה פרק טו' אות ג') מאור החשמל, כשניכר שהוא לשם נר חנוכה, יש צדדים להסתפק אם כשר למצותו. אבל מי שאין לו ברירה אחרת, רשאי להדליק פנס של מנורת ליבון ולברך עליו, ובלבד שיש בו כדי לדלוק

כו) האם יעשה שליח להדליק בביתו.

כז) טעה ואמר חצי הלל בחנוכה האם חוזר ואומר הלל שלם בברכה"נ.

כח"א. **אם** כבר בירך, אינו חוזר ומברך"ג.

חצי שעה, דהיינו פנס הנדלק ע"י בטריה. וכ"כ תלמידו הגר"א הלוי נבנצל שליט"א בספרו ירושלים במועדיה (חנוכה עמ' רמג' – רמה'), והוסיף שמקיים בזה עיקר המצוה של הדלקת נר חנוכה ולא רק בתורת 'זכר'. אך יראה שלא תהא מנורת 'לד' אלא נורית להט. (ובכל אופן צריך להזהר שלא להנות מאורה. ולכן א"א להדליק האור שנמצא למעלה מראשו). וע"ע בספר שערי ימי חנוכה (עמ' פה' – פז'). (ע"ע בפוסקים לענין הדלקת נ"ח בחשמל, ואכמ"ל).

יא. בשו"ת תשובות והנהגות ח"ו ריש סי' קס' כ' רבינו שליט"א "מי שנוסע לחו"ל יחד עם בני משפחתו בימי החנוכה ויוצא מביתו כאן קודם פלה"מ ויגיע לחו"ל למחרת בבוקר, ונמצא שכל משך זמן ההדלקה לא יהיה בבית, עליו למנות שליח שידליק עליו בביתו כאן. ונראה דאף שנוסע מכאן, מ"מ כיון שיחזור קודם ל' יום הרי"ז כלא נעקר מביתו עדיין ושפיר כשמדליקין בביתו עליו יצא יד"ח".

יב. עי' בשעה"צ סי' תפח ס"ק ב שבימים שצריך לומר הלל שלם ודילג תיבות שמשתנה המשמעות, לא יצא.

יג. וכ:כ בשו"ת שבט הלוי ח"ז סי' סב, שחוזר וקורא הלל אבל אינו חוזר ומברך. אבל יש חולקים. ע"ע בספר אשי ישראל פרק מא, חוט שני (יו"ט עמ' שמ) ובשיעורי הגרי"ש אלישיב עמ"ס ברכות דף יד.

הגאון רבי אלחנן יעקב דוד הכהן רבינוביץ שליט"א
מח"ס מועדי קדשיך ושא"ס

דרוש על ברית מילה בחנוכה

סעודת ברית - יום ה' מקץ נר ז' דחנוכה ב' טבת תשפ"א לניני רך הנימול **לוי** בן הרב **שלמה** שליט"א, בן בני **הרב גמליאל** שליט"א

אודה ה' בכל לבב, בסוד ישרים ועדה, שיושבים עתה בסעודת ברית של ניני רך הנימול, שנקרא על שם אאמו"ר הגה"צ זללה"ה, להבדלחט"א לוי. בן נכדי החשוב והלמדן הרב שלמה בן בני הרה"ג רבי גמליאל שליט"א. מה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי.

א. ברית שעושים בחנוכה, הוא ממש בעתה ובזמנה, ובפרט שהילד רך נימול הוא מ"שבט הכהונה", ואבאר דברי בס"ד.

ידוע שהיוונים רצו לבטל ג' מצות אלו "חודש" "מילה" "שבת" (מגילת אנטיוכוס ס"ק י"א, בני יששכר מאמרי חודש כסלו טבת מאמר ד' ס"ק פ"ח).

והבני יששכר (שם) מביא בשם הרב הגדול החיד"א זצלה"ה (ראש דוד פרשת מקץ ד"ה ויתכן לומר) לתרץ הקושיא שהקשו רבותינו הקודמים (מאירי שבת דף כ"א ע"ב, ב"י או"ח סימן תר"ע סעיף א' ד"ה ואיכא) על מה עשו ככה, בית דינו של חשמונאי, לקבוע המועד שמונה ימים, הלא לא היה הנס רק שבעה ימים.

כי רצו (בית דינו של חשמונאי) שיהיו נרמזין בימי הישועה הללו, כל הג' מצוות שרצו היוונים לבטל.

דהנה יש בימים הללו "ראש חודש" ו"שבת", וקבעו שמונת ימים, לרמז על מצות מילה, שניתנה לשמונה ימים (עכ"ד הבני יששכר בשם החיד"א).

והסבר דבריו הוא, היות שהיונים רצו לבטל "חודש" "מילה" "שבת", והקב"ה הפר עצתם, ומביטול גזירה זו תהיה נס חנוכה, בכל שנה ושנה, וקבעו שמונת ימים אלו להודות ולהלל, רצו בית דינו של חשמונאי, שיהיה רמזים על ג' מצוות אלו בתוך ימי חנוכה, ולכן מה שרצו לבטל "חודש", על אפם ועל חמתם, ראש חודש טבת חל תמיד בחנוכה, וגם תיקנו שחנוכה יהיה שמונה ימים, שאז תמיד יהיה "שבת" באמצע חנוכה (ולפעמים גם ב' שבתות), וגם עצם שמונה ימי החג, מרמז ל"שמונה ימי מילה".

היוצא מדברי החיד"א, שתקנו לנו שמונה ימי חנוכה, לרמז על שמונה ימי מילה, כיון שהיוונים רצו לבטל מילה.

ב. על אחת כמה וכמה, כשמילה עצמה עושים בחנוכה, הוא ממש דבר מושלם, בעתה ובזמנה. ובני הרה"ג רבי יחיאל שליט"א הראה לי עכשיו בסעודת הברית, דברי רבי חיים פלאג'י ז"ל, בספרו מועד לכל חי (סימן כ"ז ס"ק פ') וז"ל: ירוץ לברית מילה בחנוכה, אפילו שיתבטל מתלמוד תורה (עכ"ל).

ובפרט ברית זה, דלשון הבני יששכר (שם) הוא "חודש מילה שבת", ואתמול יום רביעי היה "ראש חודש טבת", והיום יום חמישי הוא "מילה", ומחר כבר "ערב שבת", נמצא שעכשיו נתקיים "חודש" "מילה" "שבת" לפי הסדר.

ג. רמז נוסף, ברית לחנוכה, רואים במדרש תהלים (ל', א'), ומדרש שוחר טוב (תהלים ל', א') "מזמור שיר חנוכת הבית" זה שאמר הכתוב (איוב מ"א, ג') "מי הקדימני ואשלם" לו, מי חושב בלבו לעשות מצוה לפני, ולא השלמתי לאחריו, מי עשה מילה, ולא נתתי לו אני קודם הבן, - מי שחושב בלבו לעשות מצוה, ונאנס ולא עשאה, אני מעלה עליו כאילו עשאה, שהרי דוד חשב לבנות בית המקדש, ונקרא על שמו, שנאמר "מזמור שיר חנוכת הבית לדוד".

רואים כאן שמזמור זה "מזמור שיר חנוכת" שאומרים בחנוכה כל יום ג' פעמים, בשחרית אחרי התפלה (מסכת סופרים פרק י"ח הלכה ב', כל בו סימן מ"ד, אליה רבא סימן תרפ"ג ס"ק א', מעשה רב הלכות חנוכה סימן רמ"א) ומנהג חסידים בירושלים לאמרו גם במעריב, במקום שיר למעלות אשא עיני. ובהדלקת נרות חנוכה (סידור יעב"ץ ברכת נר חנוכה, יסוד ושורש העבודה שער י"ב פרק א', דרכי חיים ושלום סימן תתי"ד, ליקוטי מהרי"ח סדר דיני ומנהגי חנוכה דף קי"ב ע"א ד"ה ועיין).

מזמור זה שייך למילה, שכתוב "מזמור שיר חנוכת הבית לדוד", בו בזמן שדוד לא בנה הבית המקדש (שמואל ב. ז', א'-י"ז. גמרא מכות דף י' ע"א. ירושלמי שקלים פרק ב' הלכה ה'), רק כיון שרצה לבנות, נחשב להקב"ה כאילו בנה, וגם מי שחושב לעשות ברית מילה, נותן לו הקב"ה בן, שיוכל לקיים מצות מילה.

ד. ועכשיו נשאר לבאר, החשיבות של ברית מ"שבט הכהונה", ואקדם דברי רביה"ק בעל חוקי חיים זי"ע, שאמר בדרוש לחנוכה (ליל ז' של חנוכה, נדפס בקובץ קול אמונים כסלו תשמ"ו דף קמ"א - קמ"ג) שהקשה, מה שייך "מזמור שיר חנוכת" לנרות חנוכה, והגם שאומרים זאת בשביל "חנוכת בית החשמונאים", שחינכו את הבית

המקדש מחדש בחנוכה, אחרי ששיקצוהו היוונים.

אמנם בשביל טעם זה, די שיאמרו זאת אחר תפלת שחרית, בכל ימי חנוכה, אבל מה שייכות מזמור זה לומר בעת "הדלקת נרות חנוכה".

והסביר רביה"ק זי"ע, שבמזמור שיר חנוכת, מרומז הדלקת הנרות של המנורה בבית המקדש, והר"ת של מ'זמור ש'יר ח'נוכת ה'בית, הם אותיות "משחה", שמרמז על משיחת "שמן המשחה", שמובא בספרי תלמידי הבעש"ט זי"ע, שהגם שבצלאל עשה את כל הכלים במשכן (שמות ל"ה, ל'-ל"ה. ל"ו, א'- ב'), עכ"ז לא נתקדשו, כל זמן שלא משחם משה רבינו ע"ה בשמן המשחה, שבזה הכניס בהם קדושה, בבחינת נשמה. כי הכלים היו בבחינת גוף, והשמן שמשחו, היה בחינת הנשמה להכלים.

והנה בבית המקדש, לא מצינו שנמשחו הכלים, כמו שעשה משה במשכן, כי החיות והקדושה שהמשיך משה רבינו ע"ה, על כלי המשכן נמשכו גם על כל כלי המשכן, עד לעתיד לבוא.

ובזה יובן למה אומרים "מזמור שיר חנוכת" בנרות חנוכה, כי הנס של חנוכה, היה על ידי זרע אהרן ובניו, שנמשחו בשמן המשחה, הנרמז כאן בר"ת של מ'זמור ש'יר ח'נוכת ה'בית ל'דוד שהוא אותיות "למשחה", כמו שדרשו חז"ל (יומא דף ט"ו ע"א) "למשחה" "לגדולה".

ומובא בבני יששכר (מאמרי חודש כסלו טבת מאמר ב' ס"ק ט"ז) "שם אצמיח קרן לדוד, ערכתי נר למשיחי" (תהלים קל"ב, י"ז) שמרמז על נרות חנוכה, שהמה הכנה לאורו של משיח (עכ"ד).

ולכן אומרים "מזמור שיר חנוכת הבית לדוד" בחנוכה, בזמן הדלקת הנרות דייקא, כיון שנתגלה עכשיו אור העתיד, שמזמור זה מרמז על חנוכת בית המקדש השלישי, שיתחנך על ידי דוד המלך ע"ה, ובן דוד צדקנו, (עכת"ד רביה"ק זי"ע).

הרי שלך לפניך ש"מזמור שיר חנוכת" שיש לזה קשר לברית מילה (מדרש שוחר טוב הנ"ל ס"ק ג'), מזמור זה אומרים בחנוכה, שנס חנוכה נעשו, על ידי זרע אהרן ובניו.

והיום שהיונים רצו לבטל "חודש" "מילה" "שבת", ובשביל זה חנוכה שמונה ימים, נגד שמונה ימי מילה (כנ"ל ס"ק א' בשם החיד"א), נמצא כשיש ברית מ"שבט הכהונה", מישך שייכי יותר לחנוכה, ברית של כהן.

ה. גם בקריאת התורה של חנוכה, נפסק בשו"ע (או"ח סימן תרפ"ד סעיף א') שביום הראשון של חנוכה, מתחילין ב"ברכת כהנים", וז"ל הטור (שם) ויש

מקומות שמתחילים בברכת כהנים, ומנהג יפה הוא, לפי שנעשה הנס על ידי כהנים, וכ״כ אבודרהם (קריאת התורה בחנוכה דף ר״ג) מפני שנעשה הנס על ידי חשמונאי ובניו, שהם כהנים, (וכ״ה בלבוש החור סימן תרפ״ד סעיף א׳, ט״ז שם ס״ק ב׳, מ״ב שם ס״ק ב׳, כף החיים שם ס״ק ב׳).

רואים כאן ג״כ, שחכמינו ז״ל, תיקנו להתחיל קריאת התורה של חנוכה, עם ״ברכת כהנים״ בשביל שהנס היה על ידי כהנים. הרי שמכל הצדדים, רואים הקשר של ברית של כהן, לחנוכה.

ו. היום יום חמישי בשבת פרשת מקץ, וכבר הבאנו לעיל (ס״ק א׳) שהיוונים רצו לבטל ״חודש״ ״מילה״ ״שבת״, ושלשתם מרומז בפרשתינו פרשת מקץ.

״חודש״ מרומז בפרשת מקץ, דכתוב שם (בראשית מ״א, א׳-מ״ו) יציאת יוסף מבית האסורים, ואיתא בגמ׳ (ר״ה דף י׳ ע״א, י״א ע״א) ״בראש השנה יצא יוסף מבית האסורים״, והרי ראש השנה הוא ״ראש חודש״.

״מילה״ מרומז בפרשת מקץ, דכתיב שם (בראשית מ״א, נ״ה) ״ותרעב כל ארץ מצרים, ויצעק העם אל פרעה ללחם, ויאמר פרעה לכל מצרים, לכו אל יוסף, אשר יאמר לכם תעשו״, ואיתא במדרש רבה (שם פרשה צ״א ס״ק ה׳) נתקבצו המצריים, ובאו אצל יוסף, אמרו לו, תנו לנו לחם, אמר להם ״אלקי״ אינו זן את הערלים, לכו ומולו עצמכם, ואתן לכם (הובא ברש״י פרשת מקץ, מ״א, נ״ה).

״שבת״ מרומז בפרשת מקץ, דכתיב שם (בראשית ״מג, ט״ז) ״ויאמר לאשר על ביתו, הבא את האנשים הביתה, וטבוח טבח והכן״ ואיתא במדרש רבה (במדבר פרשה י״ד ס״ק ב׳) אמר רבי יוחנן, ערב שבת היתה, ואין והכן אלא לשבת, שנאמר (שמות ט״ז, ה׳) ״והיה ביום הששי, והכינו״ (והארכתי בזה בספרי חרותה ליום השביעי חנוכה פרשת מקץ ס״ק ג׳).

ז. ילד רך הנימול, נקרא על שם אאמו״ר הגה״צ זללה״ה ״לוי״, לא אאריך בשבחיו של אאמו״ר הגה״צ זללה״ה, רק אספר ב׳ עובדות, מרביה״ק בעל חוקי חיים זי״ע, א) שמעתי מנכד של רביה״ק זי״ע הרב ר׳ פנחס געלדצעלער שליט״א, באחד הפעמים שאאמו״ר הגה״צ זללה״ה, ביקר אצל רביה״ק זי״ע, וכשיצא, פנה רביה״ק בעל חוקי חיים זי״ע לנכדו, ואמר לו יהודי זה אני מקנא, הוא עושה רצון השי״ת בלי רעש.

ואני זוכר סעודת ברית, של נכדי הבחור החשוב והמופלג שמעון אהרן, בן בני הרה״ג רבי אליעזר שליט״א, שרביה״ק זי״ע היה סנדק, וגם השתתף בסעודת הברית, ובאמצע הסעודה פנה לאאמו״ר הגה״צ זלה״ה, ושאל אותו

האם הייתם אצל הרבי מבעלזא זי"ע, ואאמו"ר הגה"צ זללה"ה, ענה לרביה"ק זיע"א, שהיה אצלו כמה פעמים, וסיפר שהיה בקבלת פנים ליד שערי צדק הישן (רחוב יפו), ואז לא היה שייך ליתן שלום, מרוב הקהל והצפיפות שהיה שם, רק למחרתו שמע שנמצא בדירה ברחוב שמואל הנביא, והלך לשם למנחה, ואחרי מנחה עברו ליתן לו שלום, וכשנתן לו ידו, שאל אותו מה שמו, ושם אחיו, ואם יש לו משפחה וכו' ומה עושה לפרנסה כו', ורביה"ק זי"ע ,שמע ואמר בהתפעלות "אזוי האט דער רוב גיפרעגט, אזוי האט דער רוב גיפרעגט" (ואאמו"ר הגה"צ זללה"ה, לא המשיך לספר, מה שסיפר לי, שבשעת מעשה, לא חשב שזה חשיבות, רק אח"כ שמע שאנשים שואלים, מי זה האברך, שהרבי מבעלז דיבר אתו, הבין שזה חשיבות, ולכן עזב את המקום).

ואחרי ברכת המזון, קרא לי רביה"ק זי"ע לחדרו, ואמר לי אני רואה שהרבי מבעלז זי"ע, הכיר כבר את אביך, כשהיה עוד אברך בשנים. (זה היה בשנת תש"ד, והיה אז בן כ"ד שנים).

השי"ת יעזור, שזה הקטן גדול יהיה, וכשם שנכנס לברית, עם כל הזיידעס והבאבא'ס, והמשפחה, כן יכנס לתורה ולחופה ולמעשים טובים, וכולנו נזכה לראות נחת ממנו, וההורים יגדלו אותו לתורה ולחופה ולמעשים טובים.

ועומדים אנחנו באורות של חנוכה, הרחמן הוא יעשה לנו נסים, כמו שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, בפרטות ובכללות. ושנזכה כבר מהרה לאור חדש על ציון, ונזכה כולנו יחד מהרה לאורו, אמן כן יהי רצון.

הגאון רבי משה בראנדסדארפער שליט"א
גאב"ד היכל הוראה

להדליק נרות חנוכה בחוץ על פתח סגור על מנעל ובריח

בס"ד, יום כ"ז כסלו תשע"ב לפ"ק
בבי מדרשא היכל הוראה ירושת"ו

נשאלתי מבחור אחד שדר ביחד עם חבריו תלמידי הישיבה בדירה, והיות שכל הבחורים מדליקים בפתח הבית מבחוץ ואין שם הרבה מקום לכולם, הבחין אחד הבחורים שיש לבית עוד פתח שיכולים להדליק שם הנרות בפתח הנוסף, אך אמנם פתח זה אינו פונה לרשות הרבים וגם הוא סגור ומסוגר ואין לבחורים מפתח לפתוח הדלת ולצאת משם, וגם בעה"ב עצמו לא השתמש בפתח זה זמן מרובה ואף לא הניח שם מזוזה, ובא אלי הבחור לשאול אם אפשר להדליק את הנרות מבחוץ על הפתח ההוא.

והשבתי שלענ"ד נראה דאין להדליק שם, חדא, משום דכל הענין שמדליקים בפתח הוא משום שיהיה מסובב במצוות וכאן שאין לו מזוזה שוב אינו מסובב במצוות, ועוד דכיון דאין רואים את הנרות ברשות הרבים אין כאן פרסומי ניסא [ובכלל יש כאן שאלה אחרת דמאחר שהפתח הזה סגור ומסוגר עד כדי כך שאף מזוזה לא הניחו שם, נכנסנו לספק אם יש לו בכלל שֵׁם פתח לחייבו במזוזה ואיני נכנס כעת לשאלה זו דיתכן שצריך שם מזוזה אע"פ שהוא סגור באופן קבוע דכיון שאין משתמשים בפתח זה אין לו כלל שם פתח או אפשר דחייב לקבוע שם מזוזה ועיין מש"כ בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א סימן קעז)]. ועל כן הוריתי לו למעשה שלא ידליק על הפתח ההוא.

רשמתי את אשר חנני השי"ת
משה בראנדסדארפער

מילי דהוראה

הואיל ואתא לידן האי ענינא דהדלקת נרות לתלמידי הישיבה על פתח הבית נימא בה מילתא, מה שאנו רואים היום על הפתח הראשי של בנין הישיבה יש הרבה בחורים שמדליקים שם וכמובן שהמהלך שם אינו יודע כל מנורה מי הדליקה, וא"כ מה הועילו חכמים בתקנתם להדליק על הפתח שהרי כל מה שאמרו חז"ל להדליק על הפתח מיירי בחצר שבזמניהם שכל אחד יודע שמנורה זו שייכת לבית זה, ובחצרות שבזמניהם היו לכל היותר שני דיירים, אחד לימין החצר ואחד לשמאל החצר או ארבעה דיירים שהיו דרים בעליות, ועל כן כשמדליקים על פתח החצר יודעים כל מנורה למי היא שייכת

ובכך הוה פרסומי ניסא, אבל בזמנינו שכל בחורי הישיבה מדליקין באותו מקום או הדרים בבנין גבה קומות שכל אלו הדרים בקומות העליונות מדליקים למטה אצל פתח הבנין הרי אין אפשרות כלל לדעת כל מנורה מי הדליקה ולאיזה דירה שייכת, והוי כבני מבוי שודאי אין יכולים כל בני המבוי להדליק על פתח המבוי, ופשוט שאין נפקותא אם המבוי לאורך ורוחב החצר או לגובה, ולדוגמא בשכונות ירושלים העתיקות הבנויות בצורה שהם מסוגרות מכל צידיהן ויש להם שער שדרכו נכנסים לכל החצר כגון בתי אונגארן, מאה שערים, שערי חסד, הרובע היהודי בעיר העתיקה וכדומה, ודאי אין הוה אמינא לומר שכל בני החצר ילכו וידליקו על שער הכניסה הראשי של השכונה, שהרי זה נדון כמו ראש מבוי שודאי אין מי שיאמר שיוצאים ידי חובת הדלקת הנרות כשידליקו על שער המבוי, ועל כן ודאי עדיף שידליקו כל אחד בביתו על שולחנו או ליד החלון אם הוא פחות מעשרים אמה מן הקרקע או ליד פתח הבית.

ודברינו אלה אין להם שייכות למחלוקת הידועה בין החזו"א להרב מבריסק זצ"ל אודות מה חשיב פתח החצר ששם צריך להדליק נרות חנוכה, דגם לדעת הגרי"ז מבריסק זצ"ל בנד"ד שאני דהוא מיירי בחצרות שבזמנו שהיו בהם רק כמה דיורים קומה אחת או שתי קומות, לא כן בזמנינו שמיירי בבנינים גבוהים בני ארבע חמש קומות ויותר ואפילו עשר קומות שכולם צריכים לרדת ליד פתח הבנין ולהדליק שם ויש שם עשרות דיירים שמדליקים באותו מקום ויש מקומות הן של תלמידי הישיבות והן של דיירי הבנינים שיש שם הרבה שמדליקים אצל פתח הבנין עד שגם המדליק עצמו אינו יודע היכן מונחת המנורה שלו.

וכל זה כתבתי על פי העובדא שהיתה אצל אאמו"ר זצ"ל שפעם הלכתי עמו בימי החנוכה לנחם אבלים בשכונת עזרת תורה וראה שם בכניסה הראשית לבנין עשרות מנורות של הדיירים שהדליקו שם ואמר לסובבים אותו דעו לכם שלדעתי כל אלו שהדליקו כאן לא יצאו ידי חובת הדלקת נרות חנוכה דודאי לא גרע מפתח המבוי שאין יוצאים חובת הדלקת נרות חנוכה כשמדליקים על פתח המבוי. ושאלתי אותו הרי הם עושים כן על פי דעתו הרמה של הגרי"ז מבריסק זצ"ל, ואמר לי שאין כן דעת הגרי"ז כי הוא מיירי בבית של קומה אחת שהוא דר שם לבדו ופשוט שהחצר שלו בלבד ולכן היתה לו האפשרות לקיים המצוה כהלכתה כדינא דגמרא משא"כ בבנינים גבוהים כמו שיש היום.

ולכאורה אפילו אי נימא שלדעת הגרי"ז יכול לצאת ידי חובתו בהדלקה על פתח הבנין ולא דמי לפתח המבוי כיון שלדעתו בנין מגורים

כל החדר מדרגות והחצר שייך לכל אחד מבני הבית לא כן במבוי שודאי שהמבוי עצמו לא שייך לכל אחד מבני החצירות אלא שייך לכלל בני המבוי, מכל מקום הרי פסק המחבר (או"ח סימן תרעא סעיף ח') דחצר שיש לה שני פתחים משתי רוחות, צריך להדליק בשתיהן מפני החשד. ואם כן בנד"ד אכתי יש חשד שהרי אף אחד לא יודע של מי המנורה שהוא מדליק בה ועדיין לא יצאו המדליקין ידי חובת הדלקה שצריכים להדליק מפני החשד.

וכשדברתי עם אחד מבאי בית הגרי"ז זצ"ל וסיפרתי לו עובדא הנ"ל מאאמו"ר זצ"ל טען כנגדי שהרי בנו של הגרי"ז – הרה"ג רבי רפאל הלוי זצ"ל - היה דר בבנין של שלש קומות שהיו בו ששה דיירים וגם הוא הדליק בכניסה לחצר על פי הוראת אביו הגרי"ז ואמרתי לו שמזה אין ראיה שהרי הוא היה דר בבנין שדרו בו יהודים שלא שמרו תומ"צ רח"ל שלא הדליקו נרות חנוכה להוציא יהודי אחד שהיה חסיד והדליק הנרות בתוך ביתו ואם כן כל מי שעבר ליד הבית ידע בבירור שהמנורה הזו שייכת לרבי רפאל הלוי זצ"ל, ואפשר שזו היא סיבת ההוראה שנתן לו אביו הגרי"ז זצ"ל שידליק על פתח הבנין וראיה לזה שהרי שאר בניו של הגרי"ז הרבנים הגאונים שליט"א אינם מדליקים על פתח הבנין אלא בפתח הפונה למרפסת.

ועוד ראיה לדברינו שאין זו הוראה כללית ממה ששמענו על עוד כמה אנשים שהגרי"ז אמר להם להדליק על פתח החצר, ובכל אלו היה הגרי"ז עצמו בא לשם לראות את המקום ורק אחרי שראה הורה להם שינהגו כן, ואם נימא דזו הוראה כללית למה היה צריך לברר בכל מקרה לגופו, ובהכרח שכן היה דעתו שדבר זה אינו הוראה כללית אלא כל מקרה נדון לגופו ותלוי במיקום הבית ובאופי דיירי הבנין כדי שיהיה ניכר תמיד מי הוא המדליק במנורה זו.

והעירני אחד דאי משום הא נימא שיכתוב על המנורה שהיא של פב"פ מבית פלוני הדר בקומה פלונית, ותו ליכא חשדא, ובאמת דהן אמנם דאפילו נימא דיש כאן פרסומי ניסא ואחר שיניח הפתק על המנורה תו ליכא חשדא, מכל מקום נראה לי דהנחת הפתק לא מהני, דהנה מצאנו בהלכות בשר בחלב (סימן צז) דאין ללוש עיסה בחלב שמא יבא לאכלו עם בשר ואם לש כל הפת אסורה וכתבו שם הפוסקים (עיין בגליון מהרש"א שם) דלאחר שאפה לא יועיל לחקוק בו אותיות חלב כי כבר נאסר, ומשמע דקודם האפיה מועיל אם יחקוק בו, ומעתה בנדון דידן לכאורה ג"כ היינו יכולים לומר דכיון שקודם ההדלקה שם פתק וכתב עליו מי הוא המדליק וכו' הוה כמו שחקק בו קודם האפיה ומהני, אך זה אינו דשאני דיני חנוכה מדיני בשר בחלב דהתם הפתק הוא סימן היכר

בשבילו דהיינו למי שהוא אוכל את הפת שלא יבא לאכול בשר בחלב אבל כאן בהל' חנוכה צריך שיראו הרואים ויתפרסם הנס ולא רק בשביל המדליק, והרי אין דרכן של בני אדם להתבונן בפתקים המודבקים על המנורות לדעת של מי הן וגם צריך שיהיה פרסום הנס ולא שיבואו אצלו, ולכן לא יועיל הפתק שישים על המנורה.

עוד ראיתי לנכון להעיר כאן מענין לענין באותו ענין על אלו המדליקים בפתחי הישיבות שמריבוי הבחורים שמדליקים שם יוצא שאין כמעט אחד מהם שמדליק בטפח הסמוך לפתח שכן הדרך בזמנינו שמדליקים על מדפים הקבועים בקיר החצר או על הגדר וכדומה אחד אחרי השני, ורק בודדים יכולים להדליק בטפח הסמוך ואילו השאר מרחיקים והולכים עד כמה וכמה אמות, ופשוט שאין יוצאים בזה ידי חובה והרי זה כמדליק נרות חנוכה באמצע הרחוב, ומה שכתב הרמ"א בסימן תרע"א (סעיף ז') ומיהו בזמן הזה שכולנו מדליקין בפנים ואין היכר לבני רשות הרבים כלל, אין לחוש כל כך אם אין מדליקין בטפח הסמוך לפתח. ובדרכי משה (שם אות א) כתב ועוד דמאחר שמדליקין בפנים כל אחד יוכל להדליק במקום מיוחד ולא בעי להדליק בטפח הסמוך לפתח וניכר הנרות שמדליק כל אחד ואחד ואיכא הכירא כשמוסיף והולך בשאר הלילות ומבואר מדבריו דבכה"ג לא רק דאין לחוש אלא שאין צריך להדליק בטפח הסמוך לפתח.

אמנם באמת אינו ענין לנד"ד שהרי הרמ"א מיירי באלו המדליקים בתוך ביתם דכל בני הבית הרי יודעים כמה מנינם ולכך סגי באחד שמדליק בטפח הסמוך לפתח אבל מי שמדליק מחוץ לפתח ביתו והמנורה עומדת רחוק מן הבית יותר מטפח הסמוך הוי כמדליק ברחובה של עיר, שאין לברך על הדלקת מנורה זו כלל ואפילו ברכת הראיה אין לברך עליה מאחר דודאי אין יוצאים ידי חובת הדלקה בהדלקה זו שהרי הדלקת נר חנוכה היא חובת הדר ולא חובת גברא דהיינו כל אדם שיש לו בית שידליק בביתו או בפתח חצירו ולא ברחובה של עיר. ולפי זה בנ"ד נראה דרק אותם שידליקו בטפח הסמוך לפתח יוצאים ידי חובתם אבל מי שאין לו מקום בטפח הסמוך ומניחים בהמשך הקיר מנורה אחר מנורה נראה דלא יצאו ידי חובתם ועדיף שידליקו בחדרם הפרטי היכן שישנים שם משידליקו באופן זה.

עכ"פ נראה שכדי לצאת יד"ח לשיטת הסוברים שאפשר להדליק במקום שיש הרבה מנורות, אם יתקינו ארון מיוחד שיהיה בו מקום להנחת הרבה מנורות ויעמידו הארון בטפח הסמוך לפתח בכה"ג שפיר אפשר לומר

דכל הארון ההוא נמשך אחר הטפח הסמוך, והוא כמו אלו המדליקין נרות חנוכה בארון זכוכית מיוחד [בית מנורה] דאין מקפידין שהמנורה עצמה תהיה בטפח הסמוך אלא מקפידים שהבית מנורה יהיה בטפח הסמוך דכל הבית מנורה הוה כגוף אחד, וכמו כן נראה לומר דבית מנורה שמכיל מנורות הרבה גם הוא נחשב כגוף אחד, אולם פשוט הוא שלא יועיל אלא לארון אחד אבל אם יניחו עוד ארון אף אם יניחו אותו בסמוך לארון הראשון לא עלה בידם כלום. אך כל מה שמועיל הארון הוא לשיטתם, אך כאמור לעיל לדעת אאמו"ר זצ"ל אינם יוצאים בזה ידי חובתם כשאינו ניכר מי הוא המדליק

דאינו מקיים בזה הפרסומי ניסא.

הנ"ל

הגאון רבי אשר אנשיל שוורץ שליט"א
מח"ס מעדני אשר

אבא שאינו נמצא בבית בחנוכה מי ידליק בבית להוציא את בני הבית האם האמא או הבן הגדול?

יש לחקור אבא שאינו נמצא בבית בחנוכה מי ידליק בבית להוציא את בני הבית האם האמא או הבן הגדול קימ"ל בש"ע או"ח סימן תרע"ה אשה מדלקת נר חנוכה, שחייבת בזה.

ובביאור הלכה סימן תרע"ה כתב דמן הדין יכולה להוציא אפילו בעלה, אבל ידוע מה שארז"ל ברכות כ' בן מברך לאביו ואשה מברכת לבעלה אבל אמרו חכמים תבא מארה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו, ומה שאמר בגמ' דקא מדליקי עלי בגו ביתאי, מפני שלא היה אז בביתו ועיקר החיוב מונח על הבית, א"כ לפי זה לכאורה עדיף שהאשה תדליק כיון שהוא שותפה בבית, ולא הבן, כך פסק לי הגאון רבי מרדכי ברנט שליט"א דומ"צ וראש הכולל קרית צאנז נתניה.

אבל אחי הגאון ישראל שוורץ שליט"א רב חסידי צאנז ביתר גבעה א' פסק דעדיף שהבן הגדול ידליק: ע"פ מה שכתב בשו"ת עולת שמואל סימן ק"ה דנשים אינם באותו דרגא של חיוב כמו אנשים, ומה שאמר ריב"ל שאף הן היו באותו נס לומר שהן טפילות וכמש"כ התוס' מגילה ד' ע"א דנשים רק טפילות, ולכן בנ"ח אינן בכלל המהדרין והוין רק טפילות לאנשים, וא"כ מסתבר שידליק מי שהוא בדרגא של בר חיובא יותר גדול, ולא רק כטפל, וכ"מ מדברי המשנ"ב תרע"ה סק"ט שכתב וכשאין האיש בבית תדליק האשה דהוי בת חיובא ובברכה ולא ידליק קטן עכ"ל, ומשמע קצת דס"ל שאפילו אשה היודעת לברך מ"מ אם יש בן גדול שמדליק הגדול, ועכ"פ שאין עדיפות שתדליק דוקא היא, ועיין היטב טו"ז סימן תרעז סק"א בסופו, וכן פסק לי הגאון אריה פינק שליט"א דומ"צ בעלזא בית שמש.

וכן פסק בהליכות שלמה על חנוכה פרק שלשה עשר בארחות הלכה 19 כתב בפירוש שהבן הגדול ידליק ולא האמא.

ויש שהעיר: לפי מה שכתב בחתם סופר שבת כ"א עמוד ב' וז"ל דלכן נשים לא מדליקים בזמננו נר חנוכה, דבתחילה כשתקנו נר איש וביתו על פתח ביתו מבחוץ, ונמצאו בישראל מהדרין שיצאו לחוץ והדליקו בעצמם, נוסף על הדלקת של בעל הבית, אז לא נמצא שום אשה שתהיה מהמהדרים כי אין כבודה לצאת בחוץ ברשות הרבים

לעתותי ערב ולהדליק בין האנשים, והשתא אף על גב שכולם מדליקין בפנים מ״מ מנהג הראשון לא זז ממקומו, א״כ מיסתבר שהבן ידליק ולא האמא ורק כשאין בן ידליק האמא, כך פסק הגאון רבי אברהם שטגליץ שליט״א חבר בד״ץ ביתר ורב חסידי צאנז גבעה ב׳.

אבא שנמצא בחו״ל במדינה שהשעות אינם שווה לארץ ישראל האם יוצא בהדלקה שאשתו הדליקה בביתו בארץ ישראל

הנה במשנה ברורה סימן תרע״ז ס״ק ב׳ כתב כשאשתו מדלקת נר חנוכה בביתו הוא יוצא ידי חובתו בהדלקתה אף שהוא במקום רחוק מביתו וא״צ שוב להשתתף אפילו בפריטי ועיין בט״ז בשם רש״ל דדוקא כשהוא יודע בבירור שאשתו מדלקת עליו אבל אם אינו יודע יש לו להדליק וגם לברך.

יש לחקור כשהאבא נמצא בחו״ל במדינה שהשעות אינם שווה לארץ ישראל האם יוצא בהדלקה שאשתו הדליקה בביתו בארץ ישראל או דילמא כיון שלא הגיע עדיין הזמן איפה שהוא נמצא הוא בגדר אינו בר חיובא

הנה בשו״ת מנחת יצחק חלק ז׳ סימן מ״ו נשאל בשאלה הנ״ל ומסיק דאם יש הפרש זמן במקום הבעל שהוא כעת, עוד יום בעת שהאשה מדלקת, לא מיבעיא אם לא הויא עוד חנוכה כגון בערב חנוכה, אלא אף אם בשאר ימי חנוכה, אם במקום הבעל עדיין יום א׳, והאשה מדלקת את נ״ח של ליל ב׳, וא״כ האיך יכול הבעל לצאת בהדלקת נ״ח של אשתו, רק אם הי׳ להיפוך במקום הבעל מקדים לבוא הלילה, אז י״ל כנ״ל, דאף אם כשאשה מדלקת, כבר אצלו יום, אבל הוי עוד אותו יום מימי החנוכה כמו במקום אשתו, יכול לצאת בהדלקתה מטעם הנ״ל, אבל להיפוך קשה, ולכן למעשה יש לכוון שלא לצאת בהדלקת אשתו, ולהדליק בפ״ע או להשתתף בפריטי, כמו מי שאין לו בית.

וכן מביא בספר שבות יצחק בשם הגרי״ש אליישיב זצוק״ל דכיון דאצל הבעל עדיין יום אינו יכול לצאת בהדלקה של אשתו

אבל בשו״ת מנחת שלמה תניינא סימן נ״ח כתב בני ביתו של אדם שפיר נפטרים ויוצאין בהדלקת בעה״ב ולא מפני שליחות רק מפני שמעיקרא החיוב חל רק על אחד מבני הבית והשאר נפטרים ממילא, ולכן חושבני שאפילו אם האשה או האיש שוהים במדינה אחרת בזמן שלא נכנס עדיין חנוכה, וכמו״כ בשאר הימים אף על גב שההדלקה היא בזמן שאצלו עדיין הוא בוקר ג״כ מקיימים את המצוה ויוצאים ידי חובתם בהדלקה של הבית.

הגאון רבי משה הלוי פרקש שליט"א
מח"ס עקדת משה

שו"ת בעניני חנוכה

עשרה בטבת תשס"ה

שוכט"ס לכ' הרה"ג מוה"ר **גמליאל ב"ר אלחנן הכהן רבינוביץ** שליט"א
בעמח"ס גם אני אודך.

שאלותיו בעניני חנוכה קיבלתי אתמול, ויתכן שמע"כ נ"י שלח בעתו ובזמנו בחנוכה, אמנם לידי לא הגיע רק כעת במאוחר של שבוע מעניני דיומא, בכ"ז אענה מה שחנני ה' בזה, ורק בקיצור נמרץ.

שאלה א. מי שהדליק נר חנוכה ביום ראשון של חנוכה, ודולק כל החנוכה, וביום שני מדליק עוד נר ודולק כל החנוכה, וכן הלאה, [שכל יום מוסיף רק עוד נר אחד], האם יוצא בזה ידי ההידור שיהיו דולקים כל יום מנין הנרות של הימים.

תשובה: בשבת (כ"ג רע"א) אמר ריב"ל עששית שהיתה דולקת והולכת כל היום כולו למוצ"ש מכבה ומדליקה, ומחלוקת הראשונים אי הדליקה בע"ש לצורך שבת או למצות חנוכה, ורש"י פי' שהדליקה למצות חנוכה בע"ש, וכן נקט המחבר בשו"ע או"ח (סי' תרע"ה ס"א), הרי דאפילו אם הדליקה לשם מצות חנוכה מ"מ במוצ"ש צריך לכבותה ולהדליק שוב לשם מצות חנוכה. והנה המחבר פסק שם (סי' תרע"א ס"ב) דבכל לילה מוסיף והולך עד שבליל אחרון יהיו שמונה, ולפי"ז בהא דעששית מיירי בנר שכבר הדליק אתמול בע"ש והיום במוצ"ש מוסיף נר חדש, ומברך על נר החדש כדאיתא בשו"ע (סי' תרע"ו ס"ה) שמברכין על הנוסף, ובכ"ז הנר של אתמול צריך לכבותה ולהדליקה מחדש, הרי מוכח דאפילו אם מדליק עוד נר חדש, ומברך עליה, בכ"ז מה שהיה דולק מאתמול צריך לכבותה ולהדליקה מחדש.

ואין לומר דמה שכתב המחבר דנר הדלוק מע"ש, במוצ"ש מכבה ומדליקה, מיירי במדליק נר אחד בכל לילה ובכה"ג צריך לכבות כדי לקיים מצות הדלקה, אבל כשמוסיף עוד נר אינו צריך לכבות את הישנה, דכבר הוכיח כ"ק אדמו"ר מערלוי שליט"א בספר יומין דחנוכה (סי' ט"ו) דשיטת המחבר דהא דכל יום מוסיף והולך הוי מעיקר הדין, ולא רק מהמהדרין, וכן דקדק הפרמ"ג (סי' תרע"א במשב"ז סוף אות א') שהמחבר ס"ל שההוספה היא מדינא, וכן כתבו להדיא כמה גאונים

וראשונים, ה"ה: ספר הלכות קצובות המיוחס לרב יהודאי גאון ז"ל (ירושלים תש"ב) בריש ה' חנוכה (עמ' פ"א) וז"ל: בחנוכה חייב אדם להדליק נר אחת בלילה ראשונה, בלילה שני' שתים, ויוסיף אחת בכל לילה, וכ"כ בסדור ר' שלמה ב"ר שמשון מגרמיזא (חבירו של רבותיו של רש"י), ומוכרח סברא זו בשיטת רש"י בפרדס הגדול ה' חנוכה (סי' קצ"ח), וכן בראב"ן (סי' ל"ה). ועפ"י סברא זו מיישב כ"ק אדמו"ר שליט"א כמה קושיות, עיי"ש באריכות דברים, ולפי"ז נתחזק לנו דשיטת המחבר דמה שמוסיפין כל יום היא מעיקר דינא, ועפי"ז יוצא לנו דנר שהיה דלוק מע"ש אעפ"י שאין מברכין עליו, בכ"ז צריכים לכבותה ולהדליקה מחדש וכנ"ל.

***

שאלה ב. הדליק נר למעלה מעשרים אמה אולם במשך זמן ההדלקה יורד הפתילה ללמטה מעשרים אמה, האם יוצא בזה נר חנוכה, [וכמו בער"ש שמדליקים קודם הזמן ואח"כ דולק גם כשיעור בלילה].

תשובה: נראה כיון דקיימ"ל הדלקה עושה מצוה וכדאיתא כמ"פ בשו"ע (סי' תער"ג ס"ב, סי' תרע"ה ס"א), ובשעת הדלקה הי' למעלה מעשרים אמה, ע"כ נראה דלא יצא יד"ח, וכעי"ז בשו"ע (שם ס"ב) כ' המחבר דכיון דהדלקה עושה מצוה צריך שיתן שמן בנר כדי שיעור קודם הדלקה, אבל אם בירך והדליק ואח"כ הוסיף שמן עד כדי שיעור לא יצא יד"ח. הרי דבשעת הדלקה צריך שיהי' מוכן באופן שיוצאים ידי חובת הדלקה, וה"ה בנ"ד. – ושאני ע"ש דא"א באופן אחר, ואין דנין אפשר משא"א.

***

שאלה ג. שכח להדליק בער"ש נר חנוכה, ובשבת ל"ע יש לו חולה בבית שצריך להדליק נר בשבילו, האם יכול לכוין גם על נר חנוכה כשמדליק לחולה, והטעם.

תשובה: הרי קיימ"ל דאסור להשתמש לאורה בין בשבת בין בחול, כדאיתא בשו"ע (סי' תער"ג ס"א), וא"כ איך יכוין לשם מצות חנוכה, הרי א"א להשתמש לאורה, ומה יואיל בשביל החולה, ונר אחר לשמש בודאי אסור להדליק בשביל החולה, ופשוט.

ובזה אתן קנצי למילין זעירין, ויה"ר שצום העשירי יתהפך לששון ולשמחה.

בכבוד רב
משה הלוי פרקש

הגאון רבי צבי רייזמן שליט"א
מח"ס רץ כצבי

פרסומי ניסא בד' כוסות ונר חנוכה

- א -

הרמב"ם (הלכות חנוכה פרק ד הלכה יב) כתב: "מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד וצריך האדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הניסים שעשה לנו, אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק".

וביאר המגיד משנה על אתר, שמקור דברי הרמב"ם שעני חייב לשאול או למכור כסותו בכדי לקיים את מצות הדלקת נר חנוכה, הוא מהדין המבואר ברמב"ם (הלכות חמץ ומצה פרק ז הלכה ז) לגבי ד' כוסות בליל הסדר: "ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה לא יפחתו לו מארבע כוסות", ומקורו בדברי המשנה (פסחים צט ע"ב) ריש פרק ערבי פסחים, וכתב המגיד משנה: "והטעם [היינו לגבי ד' כוסות] משום פרסומי ניסא, וכל שכן בנר חנוכה דעדיף מקידוש היום כמו שיתבאר בסמוך".

וכוונתו למבואר בדברי הרמב"ם בהלכה י"ג הסמוכה: "הרי שאין לו אלא פרוטה אחת ולפניו קידוש היום והדלקת נר חנוכה, מקדים לקנות שמן להדליק נר חנוכה על היין לקידוש היום, הואיל ושניהם מדברי סופרים מוטב להקדים נר חנוכה שיש בו זכרון הנס", עכ"ל. ומבואר בדברי הרמב"ם שהסברא של פרסום זכרון הנס היא יסוד הדין להקדים נר חנוכה לקידוש היום. ואם כן אומר המגיד משנה, שאם בדין ד' כוסות גם עני מחוייב משום פרסומי ניסא, הרי כל שכן שיש לחייב עני בנר חנוכה משום פרסום הנס, מכיון שנר חנוכה "עדיף מקידוש היום".

וכוונת הרב המגיד ב"כל שכן" הוא, דכשנעיין בדברי הרמב"ם בהל' חמץ ומצה, לא נאמר שם כלל הדין שעני שואל ומוכר כסותו כדי לקיים מצות ד' כוסות, כמו שנאמר לגבי נר חנוכה, ורק מובא שם הדין שגם עני המתפרנס מן הצדקה לא יפחתו לו מד' כוסות, כלומר גבאי הצדקה חייבים לתת לו מעות לד' כוסות, ולא נזכר שם כלל הדין של שואל ומוכר כסותו כמובא בהלכות חנוכה. ואם כן נלמד מכך שחיוב הפרסומי ניסא בנר חנוכה גדול יותר מחיוב פרסומי ניסא בד' כוסות. ולכן אם בד' כוסות יש דין שלא יפחתו לעני מד' כוסות בגלל הפרסומי ניסא,

כל שכן שבנר חנוכה שחיוב הפרסומי ניסא גדול יותר, יש חיוב שואל ומוכר כסותו בגלל הפרסומי ניסא.

אלא שזה גופא טעון ביאור והגדרה, מדוע באמת חיוב הפרסומי ניסא בנר חנוכה גדול יותר, ולכאורה גדרי החיוב משום פרסומי ניסא בנר חנוכה ובד׳ כוסות שווים, וכפי שאמנם הקשה הלחם משנה מהו ה״כל שכן״ שכתב המגיד משנה שיש מד׳ כוסות על נר חנוכה, שאם בד׳ כוסות יש חיוב שואל ומוכר כסותו מדין פרסומי ניסא כל שכן שיש חיוב בנר חנוכה, והרי לכאורה החיוב של ד׳ כוסות הוא בגלל פרסומי ניסא בדיוק כמו שבנר חנוכה יש חיוב מדין פרסומי ניסא, ואם כן אפשר ללמוד מד׳ כוסות על נר חנוכה בגלל שבשניהם יש דין זה ושניהם שווים בדיניהם, ומדוע כתב המגיד משנה שיש ״כל שכן״ מד׳ כוסות לנר חנוכה, כלומר שיש הבדל בחיוב הפרסומי ניסא בין נר חנוכה לד׳ כוסות, ומשמע מדבריו שבנר חנוכה החיוב גדול מזה. ונשאר הלח״מ בצ״ע.

[**לעומת** הרמב״ם שלא הזכיר כלל דין ״שואל ומוכר כסותו״ בד׳ כוסות, הנה בשו״ע (או״ח סימן תעב סע׳ יג) כתב: ״אפילו עני המתפרנס מן הצדקה ימכור מלבושו או ילוה או ישכיר עצמו לד׳ כוסות״. והמג״א והגר״א מציינים מקור לדין זה את דברי הרשב״ם (פסחים צט, ב) שכתב בביאור המשנה במסכת פאה (פרק ח משנה ז) ״מי שיש לו מזון שתי סעודות לא יטול מן התמחוי״, וז״ל: ״אפילו הכי אם לא נתנו לו גבאי צדקה ימכור את מלבושו או ילוה או ישכיר את עצמו בשביל יין לד׳ כוסות״. נמצא לדעה זו, בין בנר חנוכה ובין בד׳ כוסות יש חיוב דומה של ״שואל ומוכר כסותו״, ולכאורה חיובם שווה ונובע מאותה סיבה].

- ב -

בדברי האחרונים נאמרו כמה מהלכים בביאור דברי המגיד משנה

השדי חמד (מערכת חנוכה סע׳ כא) מביא בשם שו״ת כנף רננה לבאר את דברי הלחם משנה, שעיקר ענין הפרסומי ניסא בליל הסדר אינו על ידי שתיית הד׳ כוסות, שהיא תקנת חכמים, אלא על ידי אכילת מצה ומרור ואמירת ההגדה שחיובם מהתורה, שעל ידי האכילה וההגדה מפרסמים את הנס. שתיית הד׳ כוסות, מהווה רק חלק קטן מענין פרסום הנס בליל הסדר. אולם בחנוכה, הדלקת הנרות היא היא הענין המרכזי של פרסום הנס של חנוכה, שהרי אין בחנוכה מצוות אחרות. ולכן יש לומר, שבנר חנוכה עדיף ענין פרסום הנס מד׳ כוסות. והיינו דברי המגיד משנה, שיש ״כל שכן״ מד׳ כוסות על נר חנוכה, שאם בד׳ כוסות שענין פרסום הנס איננו העיקר, יש חיוב לתת לעני המתפרנס מן הצדקה יין לד׳ כוסות, כל שכן שיש חיוב בנר חנוכה,

שכל מהותו ועיקרו הוא ענין פרסום הנס.

אלא שיש להקשות על דברי הכנף רננה, שכן ענין "פרסומי ניסא נאמר רק במצוות דרבנן, דוגמת מצות נר חנוכה וד' כוסות, ורק בדברים אלו יש חיוב של "שואל ומוכר כסותו", מה שאין כן במצוות דאורייתא, לא מצאנו שיש דין של פרסומי ניסא, וגם אין דין של "שואל ומוכר כסותו". ולכאורה דבר ברור הוא שאין דין "שואל ומוכר כסותו" באכילת מצה ומרור בליל הסדר. ואם כן קשה מאד לומר כדברי הכנף רננה שעיקר דין פרסומי ניסא בליל הסדר הוא באכילת מצה ומרור ואמירת ההגדה, ושתיית הד' כוסות הוא רק חלק קטן מהענין הכולל של פרסומי ניסא בליל הסדר, ולכן יש "כל שכן" מד' כוסות לנר חנוכה. ולכאורה אדרבה, כל דין "שואל ומוכר כסותו" בליל הסדר נאמר רק בד' הכוסות, שזהו עיקר דין הפרסומי ניסא, ואם כן שווים דיני נר חנוכה וד' כוסות, ואין "כל שכן" מהאחד לשני, והדרא קושיית הלחם משנה שתמה מה ביאור ה"כל שכן" שכתב הרב המגיד.

[ובתוספת ביאור, מדוע דין "שואל ומוכר כסותו" בליל הסדר נאמר רק בשתיית ד' כוסות, שהיא רק תקנת חכמים, ולא באכילת מצה ומרור ואמירת ההגדה שחיובם מהתורה, יש להביא את המובא בספר ויברך דוד (להגאב"ד דפיעטרקוב בשבת בסוגיא דכבתה) בשם החידושי הרי"מ, שביאר שענינים שבאו על ידי נס שלא כדרך הטבע, יש חיוב לקיימם גם כן בדרך של נס ושלא כדרך הטבע, דהיינו שגם אם אין לאדם כסף, עליו לשאול ולמכור כסותו כדי לקיימם. ומעתה, בנס חנוכה שהיה שלא כדרך הטבע, וכן בשתיית ד' כוסות שנתקנו כנגד ארבע לשונות של גאולת מצרים שהיתה שלא כדרך הטבע, בזה יש להתאמץ לקיימם שלא כדרך, והיינו שיש חיוב "שואל ומוכר כסותו"].

– ג –

במרכבת המשנה (הלכות חנוכה פרק ד הלכה יב) מבאר את דברי המגיד משנה על פי ההלכה שאם יש לאדם רק כוס אחת של יין, חייב לעשות עליה קידוש בליל פסח, והגם שעל ידי שתיית כוס היין לקידוש לא ניכר כלל ענין יציאת מצרים, שהרי בכל ליל יו"ט עושים קידוש על היין. ואין אומרים שכדי להבליט את החיוב של שתיית ד' כוסות, צריך לשתות את הכוס היחידה שיש לו לאחר נטילת ידים ויאמר עליה את ההלל וההגדה, ובכך יהיה ניכר יותר ענין פרסום הנס [וכן מבואר במג"א (סימן תפג ס"ק א) וז"ל: "נראה לי דמי שאין לו אלא כוס אחת יקח אותו לקידוש, דהא יש אומרים דברכת המזון אינה טעונה כוס, ואם יש לו שנים יקח לקידוש ולברכת המזון, ואם יש לו שלוש יקח לקידוש והכוס שני יאמר ההגדה עד גאל ישראל ועל השלישי

יברך ברכת המזון ואחר כך יאמר חצי הלל בלא כוס״.

ולעומת זאת, בנר חנוכה, כמו שהבאנו לעיל מדברי הרמב״ם, אם יש לו כסף לקנות יין לקידוש או נר חנוכה, צריך לקנות נר חנוכה. ואם כן נלמד מכך שנר חנוכה עדיף מקידוש היום, מה שאין כן חיוב ד׳ כוסות, שכוס של הקידוש חשובה ממנו, ונמצא שדין פרסום הנס בנר חנוכה חשוב יותר מדין פרסום הנס של ד׳ כוסות. וזהו ה״כל שכן״ שכתב הרב המגיד שיש מד׳ כוסות על נר חנוכה, שאם בד׳ כוסות שענין פרסום הנס פחות חשוב מפירסומי ניסא של חנוכה, בכל זאת יש חיוב של שואל ומוכר כסותו מדין פירסומי ניסא, כל שכן שבנר חנוכה חיוב הפירסומי ניסא גדול יותר, בגלל שנר חנוכה עדיף מקידוש היום.

מהלך נוסף בביאור דברי המגיד משנה כתב האבני נזר (או״ח סימן תקא), והקדים לבאר מדוע אמנם נר חנוכה קודם לקידוש היום בגלל דין פרסומי ניסא, והרי שבת היא עדות על חידוש העולם, כמו שאומרים בקידוש ״זכר למעשה בראשית״, וחידוש העולם הוא פלא יותר גדול מיציאת מצרים, וכשם שבד׳ כוסות יש פרסומי ניסא של ניסי יציאת מצרים, גם שבת היא ״פרסומי ניסא״ של ענין חידוש העולם, ואם כן מה העדיפות והקדימות של נר חנוכה לקידוש היום.

וביאר האבני נזר, שיש הבדל בין ליל פסח שהמצוה היא לפרסם בין בניו ובני ביתו את האמונה בה׳ ובחידוש העולם, וכמו שנאמר בתורה (שמות יג, ח) ״והגדת לבנך ביום ההוא״, לבין שבת, שהחיוב הוא להשמיע לעצמו את ענין חידוש העולם, ואין בזה ענין של פרסומי ניסא לאחרים. ולכן מכיון שבאמירת הקידוש אין ענין של פרסומי ניסא ואין בזה חיוב של ״שואל ומוכר כסותו״, קודם נר חנוכה לקידוש היום

ולפי זה מבוארים היטב דברי המגיד משנה שיש ק״ו מד׳ כוסות על נר חנוכה, מכיון שבד׳ כוסות הפרסומי ניסא הוא רק לבניו ובני ביתו, מה שאין כן בנר חנוכה שמניחה על פתח ביתו מבחוץ, הפרסומי ניסא הוא לכל הרואים מבחוץ, וזהו בודאי פרסום הנס גדול יותר. ולכן יש ״כל שכן״ מד׳ כוסות על נר חנוכה, שאם בד׳ כוסות שיש בהן פרסומי ניסא פחות מהפירסומי ניסא של חנוכה, ובכל זאת יש חיוב שואל ומוכר כסותו מדין פירסומי ניסא, כל שכן שבנר חנוכה שיש בו פירסומי ניסא גדול יותר יש חיוב ״שואל ומוכר כסותו״

ומצאתי בשו״ת שבות יעקב (או״ח ח״ג סימן מט) שכתב לבאר את ההלכה שנר חנוכה קודם לקידוש היום כעין דברי האבני נזר, שבקידוש היום הפרסומי ניסא לפרסם את הנס הגדול של בריאת ויצירת העולם הוא רק בתוך

ביתו של האדם, לעומת הדלקת נר חנוכה בפתח הבית שיש בה פרסומי ניסא לעוברים ושבים, וזהו ענין גדול יותר, ולכן נר חנוכה קודם לקידוש היום. וביאר לפי זה את דברי הרב המגיד, וכמו שביאר האבני נזר בדבריו.

ומביא השבות יעקב ראיה למה שמצאנו כמה דרגות בענין פרסומי ניסא, מדברי התוס' (שבת כד, א ד"ה מהו) שכתבו על דברי הגמרא "מהו להזכיר של חנוכה [על הניסים] בברכת המזון", וז"ל: "בתפלה פשיטא ליה דמזכיר משום דתפלה בציבור הוא ואיכא פרסומי ניסא, אבל בברכת המזון שבבית ליכא פרסומי ניסא כולי האי". ומבואר שבתפילה יש להזכיר על הניסים, מכיון שתפילה היא בציבור ויש בזה ענין של פרסום הנס, מה שאין כן בברכת המזון שהאדם אומר בביתו ואין בה כל כך פרסומי ניסא. הרי לנו יסוד לחלק בין דברים שיש בהם יותר פרסומי ניסא ופחות פרסומי ניסא.

- ד -

אולם בספר צפנת פענח על הרמב"ם (הלכות חנוכה פרק ד הלכה יב) מציין לדברי הגמרא במגילה (כז, ב) שמבואר דגם בקידוש היום יש דין של "שואל ומוכר כסותו", ומשם אפשר ללמוד ק"ו וכ"ש על נר חנוכה עכ"ד, שהרי נר חנוכה עדיף על קידוש היום", עכ"ד. וכוונתו לדברי הגמרא שרבי זכאי אמר "לא ביטלתי קידוש היום, אמא זקינה היתה לי, פעם אחת מכרה כפה שבראשה והביאה לי קידוש היום". ומכך שאמו של רבי זכאי מכרה את הכפה שבראשה כדי שבנה יוכל לעשות קידוש היום, מפורש שיש דין "מוכר כסותו" גם בקידוש היום. ואם כן יש ללמוד מכך קל וחומר על נר חנוכה.

נמצאנו למדים, כי לדעת האבני נזר והשבות יעקב בקידוש היום אין דין "שואל ומוכר כסותו", ברם לדעת הצפנת פענח יש בקידוש היום דין "שואל ומוכר כסותו".

ובדעת האבני נזר והשבות יעקב שלא חששו לראיית הצפנת פענח מהגמרא במגילה יש לומר, כי מכיון שבשו"ע לא הובא הדין "שואל ומוכר כסותו" לגבי קידוש היום, יתכן שמעשה אמו של רבי זכאי היה חומרא בעלמא, ואין זה מלמד הלכה למעשה שיש בקידוש היום דין "שואל ומוכר כסותו".

ומאידך, יש להקשות על דברי הצפנת פענח, שאם יש דין "שואל ומוכר כסותו" בקידוש היום, מה פשר דברי הרמב"ם (הלכות חנוכה פרק ד שהבאנו לעיל) במש"כ "הרי שאין לו אלא פרוטה אחת, ולפניו קידוש היום והדלקת נר חנוכה, הואיל ושניהם מדברי סופרים, מוטב להקדים נר חנוכה שיש בו זכרון הנס", ומשמעות הדברים לכאורה שענין "זכרון הנס", דהיינו "פרסום הנס", יש רק בנר חנוכה ולא בקידוש היום. ומאחר והטעם להלכה

ש"שואל ומוכר כסותו" הוא פרסום הנס, ואם נר חנוכה קודם לקידוש היום אם כן נמצא שאין בקידוש היום פירסומי ניסא וממילא גם אין דין "שואל ומוכר כסותו", שלא כדברי הצפנת פענח.

ואולי יש לומר על פי דברי השבות יעקב שהוכיח מהתוס' בשבת שיש דרגות בפרסומי ניסא, וממילא כוונת הרמב"ם גם לפי הצפנת פענח, שענין הפרסומי ניסא גורם להלכה ש"שואל ומוכר כסותו" בקידוש היום כמו בנר חנוכה, אלא שבנר חנוכה יש פרסומי ניסא גדול יותר מקידוש היום, ולכן כאשר ביד האדם מעות המספיקות לאחד הדברים, יש עדיפות לנר חנוכה על דין קידוש היום, אך לא בגלל שבקידוש היום אין בכלל הדין של פרסומי ניסא [אמנם מלשון הרמב"ם "מוטב להקדים נר חנוכה שיש בו זכרון הנס" יותר משמע שרק בנר חנוכה יש פרסומי ניסא ואילו בקידוש היום אין כלל ענין של "זכרון הנס", דהיינו פרסומי ניסא, וצ"ע].

ועוד יש לבאר את דברי הרמב"ם לפי דעת הצפנת פענח, על פי דבריו הידועים של המג"א (או"ח סימן רעא ס"ק א) שמהתורה יוצאים ידי חובת קידוש בתפילה, שכן נאמר (שמות כ, ח) "זכור את יום השבת לקדשו", והרי זכר את השבת בתפילה, וכל דין קידוש על היין הוא רק מדרבנן, [ובהגהות הגרע"א שם הוסיף חידוש גדול, שמהתורה יוצאים ידי חובת קידוש אפילו על ידי אמירת "שבתא טבא"].

ומעתה יש לומר לפי הצפנת פענח, שאם כי יש חיוב "שואל ומוכר כסותו" עבור קידוש היום, אך מכיון שכבר יצא ידי חובת קידוש מהתורה בתפילה, על חיוב מדרבנן אינו צריך למכור כסותו, ודברי הרמב"ם במש"כ שנר חנוכה קודם, היינו קודם לחיוב קידוש היום לאחר שכבר התפלל ויצא ידי חובתו מהתורה "ומשם אפשר ללמוד ק"ו וכ"ש על נר חנוכה", כי רואים אנו שנר חנוכה קודם משום שהוא פרסום הנס. [והמבואר לפי דברי הצפנת פענח בדברי הגמרא במגילה שאמו של רבי זכאי מכרה את בגדה עבור קידוש היום, יש לומר שמדובר באופן שלא יכל להתפלל וחיוב הקידוש היה מהתורה, או שהחמירה על עצמה אפילו בדרבנן].

- ה -

בביאור הגר"א לשו"ע (או"ח סימן תרעא סע' א) כתב מקור לדין "שואל ומוכר כסותו" בנר חנוכה, מדברי הגמרא בפסחים (צט, ב) ופירוש הרשב"ם שם [מובא לעיל אות א] שמבואר חיוב שואל ומוכר כסותו בד' כוסות. והנה הוסיף הגר"א לציין מדברי הגמרא בפסחים (קיב, א). שהגמרא שואלת על דברי המשנה שיש חיוב לתת לעני ד' כוסות מהתמחוי - "פשיטא", ומשיבה הגמרא: "לא נצרכה אלא

אפילו לר' עקיבא דאמר עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות הכא משום פרסומי ניסא מודה". כלומר, החידוש הוא לפי ר"ע שסובר שמי שאין בידו כדי הוצאות לשבת עדיף ש"יעשה שבתו חול" ואל יטול מהבריות, בפסח לעומת זאת, מודה ר"ע שבגלל שיש דין פרסומי ניסא, יטול העני מן התמחוי כדי לקיים מצות ד' כוסות. ומביאה שם הגמרא: "תנא דבי אליהו, אע"פ שאמר ר"ע עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, אבל עושה הוא דבר מועט בתוך ביתו".

ולמד מכך הגר"א ש"על דבר מועט" יש חיוב "שואל ומוכר כסותו" גם בשבת, והיינו לצורך קידוש, שזהו דבר מועט, שכן קידוש קודם לסעודה. ומעתה, מכיון שנר חנוכה קודם לקידוש היום, הנה מכך ראיה שבנר חנוכה יש דין "שואל ומוכר כסותו".

נמצא מפורש בדברי הגר"א כדעת הצפנת פענח שגם בשבת יש דין של "שואל ומוכר כסותו", אלא שראייתו מהגמרא בפסחים, ולא מהגמרא במגילה שממנה למד הצפנת פענח דינו. וכמו כן מפורש בדברי הגר"א, שדין "שואל ומוכר כסותו" בנר חנוכה לא נלמד מד' כוסות כדברי המגיד משנה, אלא נלמד מחיוב קידוש בשבת. ובשבת הרי אין "פרסום הנס", ואף על פי כן יש חיוב מכירת כסות, דלא כהמגיד משנה שסובר שכל חיוב "שואל ומוכר כסותו" נובע מצד הדין של פרסומי ניסא. וזהו שלא כדעת האבני נזר והשבות יעקב הסוברים שבקידוש בשבת אין דין מכירת כסותו.

- ו -

והנראה בביאור הענין, דיש לברר ולחקור בהגדרת חיוב פרסומי ניסא בד' כוסות ובנר חנוכה, האם הפירוש הוא, שעצם קיום המצוה תלוי במצב של פרסומי ניסא, ואם קיום המצוה לא היה באופן שיש בו פרסומי ניסא, לא יהיה כלל קיום מצוה. או שנאמר שהחיוב לפרסם הנס הוא פרט בקיום המצוה, ואמנם הוא פרט חשוב ומרכזי באופן קיום המצוה, אך אין זה תנאי הכרחי לעצם קיום המצוה, וגם אם לא נעשית המצוה בפרסום נחשב שקויימה כדבעי.

ונראה שזהו יסוד ההבדל בין דין פרסומי ניסא בנר חנוכה ובין דין פירסומי ניסא בד' כוסות. בחנוכה דין פרסומי ניסא הוא עצם קיום המצוה, וללא פרסום הנס אין יוצאים ידי חובת קיום מצות נר חנוכה. מה שאין כן לגבי מצות ד' כוסות, ענין הפרסומי ניסא הוא פרט בקיום המצוה, אך אינו דין לעיכובא, שבלא הפרסומי ניסא, אין קיום מצוה.

ויש להוכיח שבחנוכה דין פרסומי ניסא הוא עצם קיום המצוה, וללא פרסום הנס אין יוצאים ידי חובת קיום מצות נר חנוכה, מכמה מהלכות חנוכה:

[א] הרמב"ם (הלכות חנוכה פרק ד הלכה ה) כתב: "זמן הדלקת נר חנוכה היא משתכלה רגל מן השוק, ואם עבר זמן זה ולא הדליקו אינו מדליק". ומפורש בדבריו שמכיון שהדלקת נר חנוכה תלויה בענין פרסום הנס, אם אין למי לפרסם, אין מצות הדלקה. הרי ברור, שבנר חנוכה ענין הפרסומי ניסא הוא דין המעכב בעצם קיום המצוה.

ואף שבשו"ע (סימן תרעב ס"ב) פסק שאם עבר הזמן (משתכלה רגל מן השוק) מדליק והולך כל הלילה, ולכאורה היה אפשר ללמוד מכך שדין פרסום הנס העומד ביסוד ההלכה שזמן חיוב ההדלקה הוא עד שתכלה רגל מן השוק אינו דין לעיכובא ממש. אכן בשער הציון (שם ס"ק יז) מביא בשם ספר חמד משה שאם לא הדליק עד שכל בני הבית ישנים, חייב להעיר את אחד מבני הבית כדי שיהיה פרסומי ניסא באחרים. ואם אי אפשר להקיצם, מכל מקום ידליק ויברך. אולם בשער הציון עצמו הכריע מדין ספק ברכות להקל שאם אי אפשר להעיר אף אחד מבני הבית ולא יהיה פרסומי ניסא באף אחד מבני הבית, לא יברך. הרי לנו שדין פרסומי ניסא בנר חנוכה הוא דין לעיכובא, ואינו פרט בקיום המצוה.

[ב] ראיה נוספת שבנר חנוכה ענין פרסום הנס הוא לעיכובא, יש ללמוד מדברי הרמב"ם (שם הלכה ז) שכתב: "נר חנוכה שהניחו למעלה מכ' אמה, לא יצא ידי חובתו, כיון שאינו ניכר". ובדבריו שעיקר הדלקת הנר היא כדי שיהיה ניכר פרסום הנס, מפורש שענין פרסום הנס בנר חנוכה הוא יסוד המצוה.

[ג] עוד ראיה נוספת שבנר חנוכה הפרסומי ניסא הוא עצם קיום המצוה, כתב בספר "מקראי קודש" (חנוכה סי' כד) בביאור מש"כ רבי יעקב עמדין (מור וקציעה, סימן תערב אות שסב) את פסקם של הטור והמחבר בשו"ע (או"ח סימן תערב סע' ב) "אם עבר זה הזמן [עד שתכלה רגל מן השוק] ולא הדליק, מדליק והולך כל הלילה". וכתב המג"א (ס"ק ו) כי משמע מסתימת הדברים שידליק בברכה. והקשה רבי יעקב עמדין, מה שונה נר חנוכה משאר המצוות מדרבנן שאין מברכים כאשר יש ספק בחיוב המצוות משום ש"ברכות אינן מעכבות".

ותירץ, שאף על פי שאין הברכות מעכבות, מכל מקום ברכת נר חנוכה שאני "וברכתה מעכבת משום שכל עיקרה לפרסומי ניסא, וכי מדליק בלי ברכה לא מידי עבד, דהרואה סבר שלצרכו הוא דאדליק, ולא מינכרא מילתא כלל דלשם מצוה קעביד". ובספר מקראי קודש (חנוכה סימן כד) הסביר הגרצ"פ פראנק את דבריו: "דהיינו שאין ברכת להדליק נר חנוכה כשאר ברכת המצות שאינה רק ברכה על המצוה, אלא שהיא חלק מגוף המצוה משום שעיקרה לפרסומי ניסא,

וצריך שתהא הדלקתו מוכחת מעצמה שהיא לא לצרכו, אלא לשם מצות נר חנוכה, ועל ידי הברכה שהוא מברך נעשתה הדלקתו מוכחת שהיא לא לצרכו אלא לשם חנוכה, והפרסומי ניסא מוכח מתוכה. ומכיון שהברכה מעכבת והיא חלק מעצם מצות ההדלקה, דין הברכה כאן כעצם עשיית המצוה שחייב לעשות מספק".

ומעתה, אם הברכה על הדלקת נר חנוכה שונה במהותה מכל ברכת המצוות, שכן היא חלק מגוף המצוה לפרסם את הנס, כי רק על ידי הברכה מוכח שההדלקה היא לצורך פרסום הנס ולא לצרכים עצמיים, ודאי וודאי שהדלקת הנרות במקום שיש בו יותר פרסומי ניסא, היא חלק מגוף המצוה

ומאידך גיסא, במצות ד' כוסות, ענין הפרסומי ניסא הוא פרט בקיום המצוה ואינו דין לעיכובא.

וראיה לכך ממה שכתבו המג"א ומרכבת המשנה [הובא לעיל אות ג], שמי שיש לו רק כוס יין אחד בליל הסדר, יקח אותו לקידוש. ואם היה ענין פרסום הנס לגבי ד' כוסות, חלק מהמצוה, לכאורה היה צריך להיות, שאם יש לו רק כוס אחד, עדיף שישתה אותו יחד עם קריאת ההלל, שאז יש יותר פרסום הנס דיציאת מצרים, שהרי קידוש עושים בכל ליל יו"ט, ולא רק בליל יו"ט של פסח. הרי לנו ראיה ברורה שבמצות ד' כוסות, ענין הפרסומי ניסא אינו חלק מעצם המצוה, אלא רק פרט חשוב במצוה שאינו מעכב.

ראיה נוספת לכך, מדברי הביאור הלכה (סימן תעב סע' ח ד"ה שלא כסדר לא יצא) שהביא את שיטת הבית יוסף שבדיעבד אם שתה את ארבעת הכוסות ושהה ביניהם ולא אמר את ההגדה, יצא ידי חובת שתיית ד' כוסות. והנה הרי ברור, שעיקר הפרסומי ניסא בליל הסדר, הוא על ידי אמירת ההגדה, שאילולא ההגדה וסיפור יציאת מצרים אין משמעות לשאר המעשים שעושים בליל הסדר, וכיון שחזינן שיוצאים בדיעבד ידי חובת ד' כוסות גם בלא ההגדה, נלמד מכך שענין הפרסומי ניסא בד' כוסות אינו מעכב, ואינו אלא חלק חשוב במצוה זו, אך לא מעכב.

- ז -

לאור האמור, מבוארים היטב דברי המגיד משנה שאם בד' כוסות יש דין "שואל ומוכר כסותו מחמת פרסומי ניסא, כל שכן בנר חנוכה". והקשה הלחם משנה מהו ה"כל שכן" מד' כוסות לנר חנוכה, כלומר שיש הבדל בחיוב הפירסומי ניסא בין נר חנוכה לד' כוסות, והרי לכאורה דין חיוב פרסומי ניסא בד' כוסות שווה לדין פרסומי ניסא בנר חנוכה, ונשאר הלח"מ בצ"ע, והבאנו לעיל בדברי האחרונים כמה מהלכים בביאור דברי המגיד משנה.

ולפי המבואר, דברי המגיד משנה מיושבים מאד, מכיון שאם רואים שבד׳ כוסות למרות שדין הפרסומי ניסא אינו מעכב והוא רק חלק מהמצוה, עם כל זאת יש בו את הדין ״שואל ומוכר כסותו״, כל שכן בנר חנוכה שהפירסומי ניסא הוא דין מהותי לעיכובא, שיש חיוב ״שואל ומוכר כסותו״.

וגם מדוקדק היטב מה שהבאנו לעיל, שבדברי הרמב״ם בהל׳ חמץ ומצה לא נאמר כלל הדין שעני שואל ומוכר כסותו כדי לקיים מצות ד׳ כוסות, כמו שנאמר לגבי נר חנוכה, ורק מובא שם הדין שעני המתפרנס מן הצדקה לא יפחתו לו מד׳ כוסות, כלומר גבאי הצדקה חייבים לתת לו מעות לד׳ כוסות. ולפי האמור הדברים מבוארים, שכן חיוב הפרסומי ניסא בנר חנוכה אכן גדול יותר מחיוב פרסומי ניסא בד׳ כוסות, מכיון שבנר חנוכה חיוב הפרסומי ניסא הוא עצם קיום המצוה, ולכן בפסח שהחיוב אינו עצם קיום המצוה אין חיוב לעני למכור את כסותו.

- ח -

והנה נחלקו הפוסקים במצות נר חנוכה עבור כמה נרות יש חיוב למכור כסותו, האם החיוב הוא למכור את כסותו רק עבור נר אחד לכל לילה, או שיש חיוב למכור גם עבור מצוות ההידור, כלומר מהיום השני שנים או שלשה נרות [וכיו״ב].

המשנה ברורה (סימן תרעא ס״ק ג) פסק שמחוייב ב״שואל ומוכר כסותו״ רק עבור נר אחד בכל לילה. אולם האור שמח (הלכות חנוכה פרק ד הלכה יב) כתב שיש ללמוד מדברי הרמב״ם שכתב [המובאים לעיל בתחילת הדברים] ״מצות נר חנוכה היא מצוה חביבה וצריך האדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח הא-ל״, אשר המשכם הוא ״אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק״ - שכוונתו להשמיע בייתור לשונו ״ולהוסיף בשבח הא-ל״ את הדין של שואל ומוכר כסותו גם לדין ההידור, ויש חובה למכור כסותו גם עבור נרות ההידור.

ומעתה יש להסתפק על דרך זה, בד׳ כוסות שגם יש דין ״שואל ומוכר כסותו״, האם יש דין ״שואל ומוכר כסותו״ בדין הידור בד׳ הכוסות, כגון בהלכה שיש ענין לשתות יין אדום בליל הסדר (או״ח סימן תעב סעיף יא), וכתב הט״ז שזהו ״מצוה מן המובחר זכר לדם שהיה פרעה שוחט בבני ישראל״.

ובמושכל ראשון יסוד הספק תלוי במחלוקת המשנה ברורה והאור שמח האם יש דין ״שואל ומוכר כסותו״ בדין הידור של נר חנוכה, וגם כאן זהו אותו ספק, האם יש דין ״שואל ומוכר כסותו״ בדין הידור בד׳ כוסות. לפי המשנה ברורה שאין דין ״שואל

ומוכר כסותו" עבור הידור של נר חנוכה כך גם אין דין "שואל ומוכר כסותו" עבור הידור בד' כוסות. ולפי האור שמח שיש בהידור של נר חנוכה דין "שואל ומוכר כסותו" גם בדין הידור של ד' כוסות יהיה דין "שואל ומוכר כסותו".

אולם לפי המבואר לעיל שחלוק דין פרסומי ניסא בנר חנוכה מדין פרסומי ניסא בד' כוסות, שבחנוכה דין פרסומי ניסא הוא עצם קיום המצוה, מה שאין כן לגבי מצות ד' כוסות, ענין הפרסומי ניסא הוא פרט בקיום המצוה, יש לומר, שבדין הידור בד' כוסות, גם האור שמח יודה שאין חיוב של "שואל ומוכר כסותו", כי כיון שדין ההידור נובע מענין הפרסומי ניסא, הרי שדוקא כאשר הפרסומי ניסא הוא עצם קיום המצוה יש גם בהידור דין "שואל ומוכר כסותו", ברם בד' כוסות שהפרסומי ניסא הוא רק פרט בקיום המצוה, ואיננו עצם קיום המצוה, יתכן שלא נאמר חיוב "שואל ומוכר כסותו" בדין ההידור שבד' כוסות.

והנה בענין מחצית השקל כתב הרמב"ם (הלכות שקלים פרק א הלכה א) "מצות עשה מן התורה ליתן כל איש מישראל מחצית השקל בכל שנה ושנה, אפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב ושואל מאחרים או מוכר כסותו שעל כתפו ונותן מחצית השקל כסף, שנאמר (שמות ל, טו) "העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט". ולכאורה צ"ב מנין למד הרמב"ם דין "שואל ומוכר כסותו" במחצית השקל, שכן אם כל הדין של "שואל ומוכר כסותו" הוא ענין של פרסומי ניסא כמבואר בדברי המגיד משנה, אם כן מה שייך ענין זה לגבי מצות מחצית השקל, ומה מקור הדברים.

וצריך לומר שבמצות מחצית השקל החיוב של מכירת כסותו לא נובע מהמצוה עצמה, אלא החיוב הוא דין ממוני, כי אם אדם חייב לשני כסף, הוא צריך למכור את כל שבידו כדי לשלם את חובו, וחידש לנו כאן הרמב"ם שחיוב מחצית השקל הוא חיוב ממוני, ולכן חייבים בזה למכור את הכסות.

- ט -

בעיקר ההלכה שבנר חנוכה יש חיוב "שואל ומוכר כסותו" משום פרסומי ניסא, הביא אבי מורי שליט"א בספרו "שיטות בהלכה" (חלק א סימן יא) להקשות, מהיכן נתחדשה הלכה זו, והרי במצוות עשה דאורייתא קיימא לן (כתובות נ, א) "המבזבז אל יבזבז יותר מחומש", ואם כן איך יתכן לומר במצות נר חנוכה שהיא מדרבנן שיש חיוב יותר גדול, ש"אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק"

והאדמו"ר בעל ה"פני מנחם" מגור השיב לו במכתבו אליו (נדפס שם בראש הספר) וז"ל: "ואני בחידושי רציתי לתרץ דהנה בגמ' סוכה

(מו, ב) ושבת (כג, א) אמרו היכן ציוונו [בנר חנוכה] ותירצו מלא תסור, והנה הדין הוא הגם שבמצוות עשה אין צריך ליתן כל ממונו, מכל מקום כדי שלא לעבור על לא תעשה חייב ליתן כל ממונו כדכתיב בכל מאדך (עי׳ בשו״ע יו״ד סימן קנז סע׳ א ברמ״א; והוא מדברי הר״ן בסוכה לג, א). ואם כן מתורץ שפיר למה בנר חנוכה צריך לתת כל ממונו ואפילו שואל ומוכר כסותו [ועי׳ משנה ברורה (סי׳ כה ס״ק ב) דבתפילין ובציצית א״צ לחזור על הפתחים אם אין לו]. ובזה גם יתורץ קושיית הר״ן (פ״ב בשבת) דנר חנוכה קודם לקידוש היום, והרי קידוש היום מהתורה ונר חנוכה מדרבנן, ולפי הנ״ל אתי שפיר, דקדוש היום מ״ע (זכור את יום השבת) ואילו נר חנוכה ל״ת בלא תסור״, ע״כ מכתבו של ה״פני מנחם״.

ואבי מורי שליט״א השיבו: ״לפי חידושו הנ״ל יוצא לנו דין מחודש שבכל מצוות דרבנן צריך למכור כסותו, שהרי הרמב״ם בהלכות ברכות (פרק יא הלכה לג) כתב: ״וכן כל המצוות שהן מדברי סופרים מברך עליהן אשר ציוונו״, על סמך הגמרא בשבת, אם כן למה לא פוסק הרמב״ם הדין של מוכר כסותו בכל מצוות דרבנן.

אמנם הרבה מנושאי כליו של הרמב״ם בספר המצות בשורש א׳ מחלקים בין נר חנוכה ומגילה לבין שאר מצוות דרבנן, וכותבים שגם הרמב״ם מסכים שכל מצוות דרבנן רק הסמיכום חכמים על לאו דלא תסור כפי שמבואר בברכות (יט, ב), ורק נר חנוכה ומגילה הם ממש דאורייתא כי בי״ד הגדול תקנום. אולם גם במגילה לא מצינו את הדין הנ״ל של מוכר כסותו. ועיין בתורה תמימה בפרשת שופטים (דברים פרק יז אות נח) שתמה על אלו שלומדים ברמב״ם שלא תסור הוא מדאורייתא.

ועוד, מה יהיה לשיטת הרמב״ן שלפיו לא תסור הוא בודאי רק מדרבנן, האם לא קיים אצלו הדין של מוכר כסותו. יתירה מזו, הפרי מגדים בהלכות לולב (סי׳ תרנד ס״ק א באשל אברהם) מסתפק לדעת המפרשים שהרמב״ם מתכוין ללאו ממש דאורייתא האם בל״ת דרבנן מחוייב לתת כל ממונו, אבל במצות עשה אין כל חשש לזה״, ע״כ מכתבו של אבי מורי שליט״א.

והגאון רבי יהודה סגל אב״ד קרית שלום בתל אביב, השיב לאבי מורי שליט״א (מכתבו נדפס בספרו שיטות בהלכה, ח״א עמ׳ עט) על מה שהקשה על דברי ה״פני מנחם״, וזה לשונו: ״ולק״מ, דבודאי כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, והמצוות מדבריהם ציוו שיהיו כמו עשה של תורה ולא יותר. נמצא דאם יצטרך ח״ו לכל רכושו לא מקיים רצון חכמים בזה, דהא לא תיקנו כן, אבל נ״ח וד׳ כוסות דיש בהם טעם משום פרסומי ניסא כמ״ש הרב המגיד פ״ד מהל׳ חנוכה

הי"ב, אם כן יש כאן משום קידוש השם, ושבקוה אגדרי קידוש ה'".

וחזר אבי מורי שליט"א והשיב על טענת הגר"י סגל: "לפי דעתו, בשני הדברים האלו, מצוה דרבנן שמקורה בלא תסור ובפרסומי ניסא, מחוייבים למכור כל רכושו, אם כן למה בנר שבת שאין שם טעם פרסומי ניסא, והדין הוא בשו"ע (או"ח סי' רסג סע' ג) ששואל על הפתחים ולוקח שמן ומדליק, ועיי' בביאור הלכה (הלכות לולב סימן תרנו ד"ה אפי') שהביא בשם ספר מור וקציעה קושיה זו. ובאבני נזר [המובא לעיל אות ג] שואל מאי טעמא נר חנוכה קודם לקידוש היום משום פרסומי ניסא, הלא שבת היא עדות על חידוש העולם".

ענף ב - דין "מוכר כסותו" בפורים

- י -

בשורש ההלכה שיש דין "פירסומי ניסא" ו"שואל ומוכר כסותו" בנר חנוכה ובד' כוסות, יש להבין מדוע בפורים, שגם בו יש ענין פרסום הנס הגדול שאירע, אין חיוב "שואל ומוכר כסותו", והרי דין זה לכאורה נובע מדין פרסומי ניסא.

ונראה שהטעם שבפורים אין חיוב "שואל ומוכר כסותו" מדין פרסומי ניסא הינו בגלל שגדר מצות פרסום הנס בפורים הוא רק אם יש מנין וציבור, וללא זה אין ענין ומצוה של פרסומי ניסא, וכפי שמפורש בדברי השו"ע בהלכות מגילה (או"ח סימן תרפט סע' ה) "מקום שאין מנין אם אחד יודע והאחרים אינם יודעים, אחד פוטר את כולם. ואם כולם יודעים, כל אחד קורא לעצמו". וכתב המג"א: "משמע דס"ל דאין היחיד מוציא חבירו אלא בעשרה, וצריך לומר דלא דמי לשופר, דקריאת המגילה הוי כמו תפילה דצריך עשרה". משמע מדברי המג"א, שדין קריאת המגילה הוא דין על הציבור.

ומעתה יש לומר לפי זה שאין דין "שואל ומוכר כסותו" במגילה, מכיון שאין שייך לחייב את אדם היחיד, למכור את כסותו עבור מצוה המוטלת על הכלל, על הציבור.

ובתוספת ביאור יש להטעים לפי דברי המהר"ל (דרך חיים פרק ה משנה א) שהמספר עשר הוא יחידה אחת בפני עצמה, ואינה צירוף של עשרה יחידות [ולפי זה מובן הדין המובא בשו"ע (או"ח סימן נה סע' ד) "יש מתירין לומר דבר שבקדושה בתשעה וצירוף קטן שהוא יותר מבן שש ויודע למי מתפללין", ואם מנין הוא דין של עשרה יחידים, הרי אין זה מובן, איך יכול קטן להצטרף לתשעה גדולים ויהיה נחשב מנין, הרי אין כאן עשרה יחידים גדולים, ומוכח מזה שמנין הוא דין נפרד של עשרה, וחידשו חז"ל דין, שתשעה וקטן נחשבים גם כן עשרה ויש עליהם דין מנין].

ולפי זה מוטעם מדוע אין היחיד מחוייב למכור כסותו עבור קיום מצוה של הציבור, כי הציבור אינו קבוצה של יחידים אלא יחידה בפני עצמה, ועל כן אין חיוב על היחיד בענין זה. ולכן אין בפורים דין "שואל ומכר כסותו", וכמו שנתבאר, שעל היחיד אין מצוה של פרסומי ניסא מכיון שצריך עשרה, ובשל כך גם אין חיוב על היחיד למכור כסותו.

ואף שיש מקום לטעון שאין ההלכה כפסק השו"ע, שאין היחיד מוציא את חבירו אלא בעשרה, אלא כמו שכתב המג"א שם בהמשך דבריו בשם המהרי"ל, שעדיף שאחד יקרא לכולם אפילו בפחות מעשרה. ולכאורה נראה מזה, שמצות קריאת מגילה אינה חיוב על הציבור אלא גם על היחיד, ואם כן שוב קשה, שאם המצוה היא חיוב על היחיד מדוע אין חיוב על היחיד למכור כסותו עבור פרסומי ניסא.

אלא לכשנעיין היטב בדברי המג"א בשם המהרי"ל, הרי שהטעם שעדיף שאחד יקרא לכולם אפילו בפחות מעשרה הוא משום "ברוב עם הדרת מלך". ולכאורה יש לדקדק מדוע לא נקט בפשטות שהטעם שהיחיד קורא לכולם הוא בגלל פרסומי ניסא. ואם כן אדרבה, מוכח מזה שבאמת ענין של פרסומי ניסא יש רק בעשרה, ולא ביחיד, ולכן הוצרך המהרי"ל לחדש סברא שבגלל "ברוב עם הדרת מלך", שהוא דין שנאמר בכל דיני התורה ולא רק בפורים, עדיף שאחד יקרא לכולם אפילו בפחות מעשרה. ושוב חוזרים אנו לדברינו, שדין פרסומי ניסא בפורים, הוא מצוה המוטלת רק על ציבור, וזו הסיבה שאין מחייבים את היחיד למכור כסותו עבור מצוה המוטלת על הציבור, וכמו שנתבאר.

***

על שיעור זה כתב לי הרב מרדכי שמואל אשכנזי, רבה של כפר חב"ד:

במה שדן בדברי המגיד משנה בסוה"ל חנוכה, וכבודו הבין דמ"ש המ"מ דהטעם בד' כוסות משום פרסומי ניסא וכ"ש בנר חנוכה דעדיף קאי לבאר טעם הרמב"ם דשואל ומוכר כסותו בשביל נ"ח. לענ"ד קאי המ"מ על משמעות הרמב"ם שנוטל מן הצדקה עבור נ"ח (וכדלהלן לפי משמעות אדה"ז) ועז"כ המ"מ דנלמד במכ"ש מד' כוסות. והביאור וכמו שהעי' מע"כ בהמשך דבריו דלא מצאנו עכ"פ בפירוש הרמב"ם ושו"ע שבמצוות אחרות ואפי' במצוות מן התורה יתחייב בשבילן ליטול מן הצדקה, ולכאו' הטעם דסתם צדקה היא לצרכי הגוף כאכילה ושתי' (עי' כתובות סז, ב) אבל צרכי מצוה בפשטות אינם נכללים בכלל צדקה (וכבר האריכו בזה האחרונים) ורק בד' כוסות ונר שבת שהם צרכי הגוף (עי' שו"ע אדה"ז רסג ס"ב שהוא בכלל עונג שבת) ולכן הי' מקום לומר שגם נר

חנוכה אין לה קשר לצדקה ועז"כ המ"מ דנלמד מד' כוסות משום פרסומי ניסא. ודו"ק בלשון הרמב"ם הל' חנוכה שכ' "זכרון הנס" (לא כ' פרסום הנס) ולדעת המ"מ גם הטעם בד' כוסות אינו רק כי הם צרכי הגוף אלא הודי' על הנס דהצלה ועצם ההודיה על הנס הרי הוא בכלל צרכי הגוף. ועל זה כתב המ"מ דנ"ח נלמד במכ"ש מד' כוסות כנראה דס"ל כמ"ש הכל בו (סי' מד) בהא דנשים חייבות בנ"ח שהן היו באותו הנס שהאויבים באו לאבד הכל אנשים נשים וטף היינו דבחנוכה הי' נס דהצלה ממות לחיים (ועי' ברמב"ם בתחילת הל' חנוכה) וע"פ מה שלמדה הגמ' במגילה יד, א. ק"ו משעבוד לגאולה אומרים שירה ק"ו להצלה ממות לחיים וה"ה לחנוכה ומובן מ"ש המ"מ כ"ש לנר חנוכה שהוא ממות לחיים דנלמד במכ"ש מד' כוסות שהוא משעבוד לגאולה. ולכן שואל על הפתחים לנ"ח כיון שהוא צרכי הגוף דהודיה על ההצלה ממות לחיים. וכנראה דזהו מה שהוסיף המ"מ "דעדיף מקידוש היום" דר"ל דהודיה על הנס עדיפא מזכרהו בכניסתו וכו'.

[ד"א בזכרוני בא' המקומות בלקוטי שיחות נראה מכ"ק אדמו"ר שהפי' ב"להודות ולהלל" דלהודות הוא בהדלקת הנרות שהוא הודיה על הנס והלל הוא הילול למי שעשה הנס].

ובמ"ש שכוונת המ"מ רק ליתן טעם עמ"ש הרמב"ם דנוטל מן הצדקה ולא עמ"ש דשואל או מוכר כסותו ד"ז למדתי לענ"ד ממ"ש אדה"ז בסי' תעב ס"ל: אפי' עני המתפרנס מהצדקה וכו' חייב ללוות או למכור כסותו או להשכיר עצמו. וכעי"ז בטושו"ע או"ח סי' תרעא לגבי נ"ח: שואל או מוכר כסותו. והנה המ"ב בשם הגר"א כ' דהיינו שואל על הפתחים. ולכאו' לדעת אדה"ז אין הכוונה כן אלא שואל היינו לווה וכמ"ש בשם המ"מ בשם המ"מ וא"ר דנלמד מד' כוסות ושם נת' דהיינו לווה וכ"מ ברמב"ם שקלים פ"א ה"א: "שואל מאחרים". ועפי"ז מובן מה שבסי' תע"ג שינה רבנו מסדר השו"ע והקדים ללוות למוכר כסותו. דנקט כהסדר בשו"ע בהל' חנוכה ולא כפי שכ' השו"ע בסי' תעב שהקדים מוכר כסותו ללוה.

וכנראה שלדעת אדה"ז הפי' במ"ש הרמב"ם בסוה"ל חנוכה: וצריך האדם ליזהר בה כדי להודיע הנס וכו' "אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה". וזהו הקטע הראשון ברמב"ם, ור"ל שכיון שצריך ליזהר בה מאד אפילו מתפרנס מן הצדקה צריך ליטול מן הצדקה, ועז"כ המ"מ המקור מד' כוסות. ואח"כ הוסיף הרמב"ם עוד פרט ששואל מאחרים או מוכר כסותו ולדעת אדה"ז ה"ה בד' כוסות א) נוטל מן הצדקה. ב) שואל מאחרים. ג) מוכר כסותו.

ומשמע שלשיטת אדה"ז יש בזה ב' חלוקות, בצרכי שויו"ט לוה רק על המשכון (כמבואר בסי' רמב), ובנ"ח וד' כוסות משום פרסומי ניסא צריך ללוות אפי' שלא על המשכון. וכנראה שהחידוש בשואל או לווה שהוא אפי' שלא על המשכון דאילו על המשכון ה"ז כמו מוכר כסותו דמהו הנ"מ אם ממשכן כסותו או שמוכרו לגמרי. ויש להאריך בזה ואיה"ש עוד חזון למועד.

***

מכתב נוסף ובו הערות על שיעור זה, כתב לי הרב בצלאל בלידשטיין, ראש ישיבת אור מרדכי בבני ברק:

לכב' ידידי היקר והחביב כמר הרב ר' צבי שליט"א אחדשה"ט באהבה ובכבוד רב.

בשיחתנו האישית אצלך בבית כבר הזכרנו דברי הביאור הלכה בסי' תרנ"ו. ועי' בספר שלמי תודה, עניני חנוכה דמוכיח מרע"א בגליון השו"ע סי' תרע"א דגם בשאר מצות עשה אינו חייב למכור כסותו דלא כהביאור הלכה שרוצה לומר לדידן דלא כהירושלמי. ובדברך אתה רוצה ליישב התמיהה מפני מה החמירו בנר חנוכה יותר מפורים או מכל מצות עשה של תורה. ורעיונך מתוק.

והנני להוסיף בזה עפ"י דברי רע"א שם שהשיג על הפרמ"ג במשב"ז ס"ק ג' שכתב דכמו באתרוג אל יבזבז יותר מחומש מנכסיו ה"ה גבי נר חנוכה. והשיג עליו רע"א דהא עני המחזיר על הפתחים מוכר כסותו לנר חנוכה ולעני כזה נראה דכסותו הוא בכלל הון רב ואפשר יותר מחומש שבנכסיו אלא בע"כ דמשום פרסום הנס החמירו בו חז"ל יותר ממצות עשה. עכת"ד.

וזה גופא צריך בירור הא גם החמירו יותר מפרסומי ניסא של פורים. ועי' בספר שלמי תודה עמ' רמ"ח בשם הגאב"ד דפוניבז' זצ"ל דמדייק מלשון הרמב"ם דבנר שבת אפי' אין לו מה יאכל שואל על הפתחים ולוקח שמן ומדליק הנר ולא כתב "או מוכר כסותו" כמו בנר חנוכה. משמע שבנ"ח מחויב יותר מנר שבת בזה שמוכר כסותו. ונשאלת השאלה מדוע לפירסום נ"ח מחוייב ביותר [ואם בשבת מוכר כסותו כדיוק הרמב"ם כבר חלקו בזה, ע"ע שם בספר הנ"ל].

ונראה לענ"ד בזה דשניא נס חנוכה משאר הניסים וממילא גם בחיוב הפרסום, דכתוב ברמב"ם בנר חנוכה פ"ד הי"ד וז"ל מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד וכו' ולא מצאנו בשום מצוה שיכתוב הר"מ כן רק בנר חנוכה וכן בסוכה דף מ"ו הקשה בתוס' למה תקנו ברכה בחנוכה על הראיה גם אם לא הדליק ותי' משום חביבות הנס וכן במסכת שבת דף מ"ד בתוס' לפרסומי ניסא משום חביבותא דנס ע"ש.

וצריך בירור מש"נ מנס דיציאת מצרים דיש גם מצות ד' כוסות לפרסומי ניסא וכלשון הגמ' בער"פ ולא מצאנו שם משום חביבות המצוה כמו בנר חנוכה. וצ"ע.

ונראה לענ"ד, עפ"י דברי הפנ"י בסוגיא דחנוכה במס' שבת שהקשה למה לו לנס של פח השמן הרי טומאה הותרה בציבור ותי' דכיון שמסרו נפשם עיקר הנס לא נעשה אלא להודיע להם חיבת המקום עליהם וכו' להודיע שחזרו לחיבתן הראשונה. עכ"ל.

ומבואר מהפנ"י שיש שני אופנים של ניסים א) נס שהקב"ה עושה להצלה ולישועה לכלל ישראל וכמו ביצ"מ הניסים היו כדי להושיע ולהצילם ממצרים. ב) נס שמצד עצמו אין בו צורך כלל אלא כל המטרה להודיע חיבתו לישראל ושחזרו לחיבתן הראשונה, פי' שהיו מקודם במצב של ריחוק, ר"ל. וזכו לגלוי מיוחד על חזרת החיבה של הקב"ה ומש"ה נעשה הנס ומסירות נפשם על קדה"ש הביאם לגלוי הנס להודיע חיבתן לישראל. ויתכן לומר דגם שניא בזה מנס פורים שבקשו הגוים להשמידם והצילם הקב"ה כמו מגלות מצרים וע"ז יש פרסומי ניסא בפורים אבל בחנוכה שהגזירה הייתה על הרוחניות וע"י מסירות נפשם זכו לחזרת חביבות הקב"ה ומש"ה נעשה הנס בשמן.

ולפ"ז, תקנת מצות נר חנוכה היא כדי לשבח ולהודות בעיקר על נס השמן שנעשה להודיע שחזרו לחיבתן הראשונה וא"כ המצוה הזאת חביבה ביותר פי' היא חביבה בעצם משום שיש בזה גלוי מיוחד על חביבות של הקב"ה לכל ישראל וא"כ גם כלל ישראל מראה בזה חביבותם למצוה.

ומש"ה תקנו במצוה זו יותר חיובים ומוכר כסותו וכו' כחלק מחביבות מצוה זו שמוכן ישראל למכור אפי' כסותו להראות מידה זו, בגדר חיבה יתירה נתנה לישראל שהם בנים למקום. ומה שלמדין מד' כוסות, צריך לומר, דילפינן מהתם דמשום פרסומי ניסא יש חיוב גם למכור כסותו ועוד, א"כ כש"כ נר חנוכה ומדוע כש"כ, משום שפרסומי ניסא של חנוכה הוי ביותר משום גלוי החביבות המיוחדת שאין לי הוכחה לזה גופא בפסח וגם לא בפורים. ועי"ה בנקודה זו, שהיא לדעתי נפלאה.

אסיים בזה, אני מקוה למצא אותך בשמחה ובאושר ומאחל לך וכל בני ביתך חנוכה שמח וכלשון הרמב"ם "ימי שמחה".

בברכת כל טוב ובידידות כנה
בצלאל בלידשטיין

על מכתב זה השבתי:

זאת חנוכה תשס״ו

כב׳ ידידי היקר השוחה בים התלמוד והפוסקים הרה״ג הרב בצלאל בלידשטיין שליט״א, החונה כעת בבני ברק ומצודתו פרוסה על כל כנפי תבל, ראש ישיבת אור מרדכי, השלום והברכה.

בעונג ובשמחה קיבלתי את מכתבו מיום י״ב בכסלו השתא ובו ניסה כב׳ להסביר מדוע החמירו חז״ל בפרסומי ניסא דחנוכה יותר מאשר בפורים, ועוד שאל כב׳ מאי שנא מנס יציאת מצרים דיש גם מצות ד׳ כוסות לפרסומי ניסא... ולא מצאנו שם משום חביבות המצוה כמו בנ״ח וצ״ע. וכב׳ תירץ תרוץ נעים ונחמד המתיישב על דרך מוסר ומחשבה, ואילו למעשה לפי דברי האבני־נזר בדבריו בסימן תק״א שבו הוא שואל את שאלתו הידועה של הלח״מ על המגיד משנה מדוע יש בפרסומי ניסא דחנוכה יותר פרסום מאשר בפסח (במיוחד שהמ״מ משתמש בלשון ״כל שכן״) ומשיב האב״נ שמבחינה פרקטית הפרסום נס בחנוכה הוא גדול יותר, כי הוא מכוון לכל העוברים ושבים ברחובות ואילו פרסום הנס בפסח מכוון רק כנגד בני הבית. וכנראה פרסום הנס בפורים מכוון רק כנגד האנשים הנמצאים בבית-הכנסת בעת שמיעת קריאת המגילה.

מכל ברור ברור שבחנוכה הפרסום גדול יותר מאשר פסח ובפורים, וזוהי הסיבה שהרמב״ם משתמש בלשון המיוחד ״מצוה חביבה״. - כי הפרסום הוא לכל״. (אגב המשנה שכר ח״א ס״ר מחדש שפרסום הוא רק לבני - ישראל ״דמה לנו לפרסם הנס בין העמים, מה לנו ולהם עכ״ל).

הדליק בלילה ראשון של חנוכה שני נרות

- א -

כתב רבי שלמה קלוגר (בהגהות חכמת שלמה על השו״ע סי׳ תרעא; שו״ת האלף לך שלמה סימן שפב) וז״ל: ״הנה אם הדליק בלילה ראשון שני נרות, אם יצא או לא. נראה לפענ״ד דיצא, דתוספת על הדבר אינו מזיק בכהאי גוונא. כמו שכתב הרמ״א (סי׳ רסג סעי׳ א) בהלכות שבת דיכול להוסיף נגד מנין המכוון, ובלבד שלא יפחות עי״ש, והוא הדין בזה״.

כוונת החכמת שלמה למש״כ הרמ״א בהלכות הדלקת נרות שבת: ״ויכולין להוסיף ולהדליק שלושה או ארבעה נרות, וכן נהגו״. דברי הרמ״א נאמרו על מש״כ שם השו״ע: ״ויש מכוונים לעשות שתי פתילות, אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור״. ומבואר שלמרות שמספרם של הנרות בשבת הוא שתים דווקא, יכול להוסיף ולהדליק עוד נרות כרצונו, ואין זה גורע בעיקר התקנה להדליק שני נרות. ומכאן

למד החכמת שלמה, שהוא הדין אם הדליק בלילה הראשון של חנוכה שני נרות, למרות שעיקר התקנה היה להדליק נר אחד, מכל מקום אין התוספת מזיקה וגורעת בעיקר התקנה.

ובשו"ת דברי ישראל (ח"א סימן רז) פסק כדברי החכמת שלמה גם אם הדליק בליל רביעי של חנוכה חמשה נרות, יצא ידי חובה מכיון שאין התוספת גורעת בעיקר התקנה. ומבואר לפי זה, שדברי החכמת שלמה לא נאמרו דווקא בלילה ראשון שהדליק שני נרות, אלא גם בכל יתר ימי החנוכה - אם הדליק נר אחד יותר מחובתו להדליק באותו יום, יצא ידי חובה.

ונשאלת השאלה, האם גם יצא ידי חובה כשהדליק ביום השמיני של חנוכה תשעה נרות, וצ"ע.

- ב -

על דבריו של החכמת שלמה כתב בשו"ת משנת שכיר (סימן קצט) וז"ל:

"**ולפי** עניות דעתי יש לפקפק בזה, דבשלמא שם בהדלקת נרות שבת, דעיקר ההדלקה הוי משום שלום בית, ורק דיש כוונה נוספת כנגד זכור ושמור, אז בהוסיף נרות דמתווסף הנאת שלום בית, לא יזיק לן מה שאינו בדיוק כנגד מנין המכוון. וכן במה שכתבו הרא"ש (ראש השנה פ"ד סימן ג) והמרדכי (שם סימן תשכ) דיוסיף [עוד פסוקים בסדר המלכויות בתפילת מוסף של ראש השנה, בנוסף על עשרת הפסוקים שתקנו חז"ל] והכל בכלל הברכה... אלמא דאין קפידה בהוספה. אבל הכא בנר חנוכה דניתקן כל יום כנגד הנס שנעשה בו, וצריך היכרא באיזה יום אנו עומדים, לכן נראה לי פשוט דלא יצא, וצריך לכבות שתיהן ולהדליק מחדש נר אחד".

כלומר, אין כל ראיה ממה שמותר להוסיף עוד נרות שבת מלבד שתי הנרות שמחוייבים, להוספת עוד נרות חנוכה יותר ממה שצריך להדליק. כי דווקא בנרות שבת, שטעם ההדלקה הוא משום "שלום בית" - שיהיה אור בבית בליל שבת, כאשר מוסיף עוד נרות מלבד שתי הנרות שמדליק אחד כנגד זכור ואחד כנגד ושמור, מאחר ועל ידי ריבוי האור מתווספת הנאת שלום בית, אין גרעון במה שמנין הנרות אינו מכוון בדיוק כנגד זכור ושמור, שכן בארבע או חמש הנרות שמדליק נכללים שתי הנרות כנגד זכור ושמור, ומתקיים טעם ההדלקה משום "שלום בית". מה שאין כן בחנוכה, שמנין הנרות מכוון כל יום במספר מסויים בדווקא, נמצא שאם מדליק בלילה הראשון שני נרות, הוא מגרע וגורם לחסרון בהדלקת הנר הראשון, כי עתה אינו ניכר לרואה שעכשיו הוא הלילה הראשון של חנוכה, ולכן אינו יוצא ידי חובה.

ומציין המשנת שכיר: "אחר כך ראיתי בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן

עה) שכתב גם כן כחילוקי הנ״ל, דדווקא בנרות [שבת] כל מה שמדליק עדיף טפי, וכן בקריאת התורה כיון דאין בו ביטול מלאכה יכולים לקרוא הרבה גברי, וכן בתפילה כל מה שמשבחין בשבחו של מקום מעלי טפי, על כן אין קפידא בהוספה. אבל בעלמא שפיר איכא קפידא״.

וכאמור, מסקנת המשנת שכיר היא שלא כדברי החכמת שלמה, ולדעתו יש לכבות את הנרות ולהדליק מחדש את המנין המדוייק של הנרות שצריך להדליק באותו הלילה. והוא מסיים: ״ואפשר דאפילו בברכה, דכיון דצריך הכירא ובשעת ההדלקה לא היה היכרא, על כן לא יצא כלל. אבל עוד לא החלטתי זאת אם צריך הדלקה בברכה, אבל בלא ברכה פשיטא דידליק מחדש״.

- ג -

ואכן מצאנו בהלכות הדלקת נרות חנוכה, שיש להקפיד שמנין הנרות שמדליקים יהיה בדיוק כפי שצריך להדליק באותו הלילה.

כתב הטור (או״ח סימן תרעג סע׳ ב) ״שאלו לאחי ה״ר יחיאל, נרות חנוכה שמדליקין אחד יותר בסתם לשמש, ולא פירש איזה מהם, אם יכול אחר כך לברור איזה שירצה להיות שמש אפילו הראשון או האמצעיות, או דווקא האחרון, והכי מסתברא. תשובה, נרות חנוכה אין להפסיק בהן, הלכך האחרון יהיה שלא לשם נר חנוכה, שאם ישתמש לאורן ישתמש לאור אותו הנר, ואין שֵם שמש עליו כי השמש הוא המדליק בו הנרות״. ובדרכי משה (שם ס״ק ד) הוסיף: ״יש מקשים מאי נפקא מינה דאין שֵם שמש עליו. ונראה דרצה לומר דאסור לעשות כן דהרי מוסיף על הנרות שמחוייב להדליק וליכא היכרא לימים היוצאים. ולזה אמר, אם תאמר שמש שנהגו בו היתר היכי דמי. לכן פירש שאין זה קרוי שמש, כי הוא מדליק בו הנרות, ואיכא היכרא לימים היוצאים״.

ומדברים אלו הוכיח בשו״ת אהל משה (ח״ב סימן סט) שלא כדברי החכמת שלמה: ״מבואר דבנרות איכא איסורא בהוספה, מה שאין כן בנרות שבת דעיקר המצוה היא משום שלום בית, וכל מה שמרבה עדיף. ולכן אף על פי שאין המנין מכוון לפי בעלי רמזים, עי׳ במג״א שם דיש מדליקין ז׳ נרות ויש אומרים יו״ד נרות, מכל מקום בריבוי בנרות איכא משום מצוה ולא משום ביטולה, ולכן יכול להוסיף. אבל בנרות חנוכה איכא בהוספה משום ביטול עצם המצוה בגלל הרואים״.

ובמקום נוסף (ח״ג סימן כא) חיזק האהל משה את דבריו: ״מה שהעיר כב׳ על מה שכתבתי (בח״ב סימן סט) לדחות פסק הגאון מבראדי זצ״ל (החכמת שלמה) באם הדליק בליל ראשון של חנוכה שני נרות דיצא, ולדעתי יש בהוספת הנר משום ביטול

כוונה וגם ביטול מצוה משום דהרואה יסבור שלצורכו הדליקה כיון שהדליק יותר מן הצורך, וכת"ר דחה סברא זו משום דשונה הלכה זו שלא נאמר בה בדברי הראשונים הלכה כבית הלל [שמדליק כנגד הימים היוצאים] אלא נהגו כבית הלל, ועיקרא דמילתא היא ההדלקה ולכן ההוספה לא מזיק, ע"כ תוכן דבריו. ובמחילת כבוד תורתו הרמה, לא דק בזה. דעיקר השאלה שדן בזה הגאון מהרש"ק הוא, על מה דפסקינן בשו"ע (או"ח סי' תרעא) דבליל ראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך בכל לילה (ועי' בהגהת חכמת שלמה שהביא שם דין זה, ומשם לקוח מה שהדפיסו בספרו האלף לך שלמה סימן שפ). אם כן מאי נפקא מינה אם הלכה כבית הלל או נוהגין כבית הלל, העיקר לדידן שמדליקין בליל ראשון רק נר אחד, יש לדון אם ידליק שני נרות מה דינו. ולדידי יש בזה משום ביטול עיקר הכוונה, והרואה שהדליק יותר מן הצורך יסבור שלצורכו הדליקן ולא למצות נר חנוכה כיון שלא הדליק לפי ההלכה המבוארת בשו"ע, וכן נוהגים".

- ד -

עוד נפסק ברמ"א (סי' תרעא סע' ז) שהדלקת הנרות צריכה להיות באופן שיהיה ניכר מנין הנרות שצריך להיות באותו לילה, וז"ל: "ומכל מקום המנהג להדליק בטפח הסמוך לפתח כמו בימיהם, ואין לשנות אלא אם כן רבים בני הבית, שעדיף יותר להדליק כל אחד במקום מיוחד מלערב הנרות ביחד ואין היכר כמה נרות מדליקין".

ובשו"ע (סי' תרעג סע' א) כתב: "ונוהגים להדליק נר נוסף כדי שאם ישתמש לאורה יהיה לאור הנוסף שהוא אותו שהודלק אחרון, ויניחנו מרחוק קצת משאר נרות מצוה". ובמשנה ברורה (ס"ק טו) הוסיף בביאור הדברים: "ויניחנו מרחוק, כדי שיהיה היכר כמה נרות מדליקין באותו יום ולא יחשבוהו עמהם". והרמ"א כתב שם: "ובמדינות אלו אין נוהגים להוסיף, רק מניח אצלן השמש שבו מדליק הנרות והוא עדיף טפי. ויש לעשותו יותר ארוך משאר נרות שאם בא להשתמש ישתמש לאותו נר". וביאר המשנה ברורה (ס"ק יט) "דבזה מוכח בהדיא לבני הבית שאינו ממנין הנרות".

ומכוחם של הלכות אלו כתב בשו"ת רבבות אפרים (ח"ב סימן תלד) לדחות את דברי החכמת שלמה: "וחשבתי דאולי יש לחלק, דבנר שבת הענין של שלום בית, ובעי לכל הפחות ב' נגד זכור ושמור. אבל בנר חנוכה הענין לפרסום נס, ובמדליק בליל ראשון ב' נרות ההוספה מקלקלת דיחשבו שכעת זה ב', ואין הדמיון שוה. ועוד הא בסימן תרע"א ס"ז מבואר שאם רבים בני הבית ידליק כל אחד במקום מיוחד, ופה אחד מדליק בעד ב'. וכן בסימן תרע"ג ס"א דיניח מרחוק שיהיה היכר, ועוד דיאמרו דלצורכו הדליק,

ואם כן איך יכול להדליק ב׳ נרות בלילה הראשון. וכן עיין בשו״ת אהל משה (ח״ב סימן סט) דהעיר בזה, דבמוסיף נרות חנוכה איכא בהוספה משום ביטול עצם המצוה בגלל הרואים״.

ומסקנת הרבבות אפרים היא: ״ואם כן משום זה נראה דיש לדקדק בדיוק כמספר כל לילה ולא להוסיף, כי יצא קלקול מזה. ובדיעבד בוודאי אפשר לסמוך על האלף לך שלמה [חכמת שלמה] בהדליק ב׳ נרות בלילה הראשון דיצא״.

- ה -

רבי אליהו שלזינגר, רבה של שכונת גילה בירושלים, כתב בספרו מצות נר איש וביתו (סימן ג הערה ט) כי השאלה מה הדין כשהדליק שני נרות בלילה הראשון, תלויה במחלוקת בית שמאי ובית הלל מהו סדר הדלקת הנרות בחנוכה כמובא בגמ׳ (שבת כא, ב): ״בית שמאי אומרים יום ראשון מדליק שמונה, מכאן ואילך פוחת והולך. בית הלל אומרים יום ראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך. אמר עולא, פליגי בה תרי אמוראי במערבא, ר׳ יוסי בר אבין ור׳ יוסי בר זבידא. חד אמר טעמא דבית שמאי כנגד ימים הנכנסים וטעמא דבית הלל כנגד הימים היוצאים, וחד אמר טעמא דבית שמאי כנגד פרי החג וטעמא דבית הלל דמעלין בקודש ואין מורידין״. ובביאור הלכה (סימן תרעא סע׳ א ד״ה בלילה) ביאר דעת ההלכה שהיא כדברי בית הלל, והטעם כנגד ימים היוצאים וזה היום שעומד בו נמנה עם הימים שיצאו כבר, והיינו שבזה ידעו ויזכרו הכל כמה ימים יצא בהתמדת הנס, וכשיזכרו זה שהיה הנס משך זמן רב, יש בו פרסומי ניסא ושבח יותר להשי״ת. ועוד, שמעלין בקודש״.

ולפי זה כתב הרב שלזינגר: ״ונראה בזה עוד נפקא מינה לדינא במה שנסתפק בעל חכמת שלמה דיש לעיין באם הדליק בליל ראשון שני נרות האם יצא ידי חובת הדלקת נר חנוכה או לא. ונראה דהדבר תלוי בהאי פלוגתא דצריך היכר משום הימים היוצאים, הרי פשיטא דאם יוסיף על המספר שצריך להדליק באותו זמן, הרי לא ניכר אלו ימים היוצאים. אלא אם נאמר כמו שכתב באליה רבה (ריש סימן תרעא) שבלילה ראשון אין צריך היכרא, ולכן יכול להדליק גם יותר מנר אחד, משום שעדיין אין כאן ״ימים היוצאים״ ורק בשאר הימים יהיו נכונים דברינו. אולם לטעם דיש לו להיות מן ״המעלין בקודש״, הרי לא איכפת לן במה שמוסיף ובלבד שיהא מוסיף יותר ממה שהדליק אתמול, דרק בזה מקיים ענין זה של מעלין בקודש״.

ומכל מקום מסיים הרב שלזינגר: ״אולם כבר כתבנו לעיל דברור שאין להוסיף לכתחילה גם למאן דס״ל הטעם דמעלין בקודש, כי גם למאן דאמר זה אי אפשר להתעלם מן הסוברים דצריך שיהיו ניכרים על פי

הימים היוצאים, ועל כן פשיטא דלכתחילה אין להוסיף ואין לגרוע, ועל כגון דא נאמר כל המוסיף גורע".

ויש להעיר, שלפי המבואר בדבריו, שהטועה והדליק יותר נרות ממה שהיה צריך להדליק, יצא ידי חובה כי שפיר קיים את ה"מעלין בקודש", מאחר שהדליק יותר ממה שהדליק ביום הקודם - יוצא שאם לדוגמא טעה והדליק ביום השני ג' נרות, אזי עליו להדליק ביום השלישי ד' נרות, וכן כל יום להוסיף על מספר הנרות שהדליק [בטעות] ביום הקודם. שהרי אם לא כן, לא קיים את דין "מעלין בקודש".

ודבר זה הוא חידוש גדול מאד, וצ"ע בזה, כי יוצא שביום השמיני הוא צריך להדליק יותר משמונה נרות, וזה לא מסתבר.

וגם בעיקר השאלה, מה הדין כשהדליק ביום השמיני של חנוכה תשעה נרות, לא מסתבר שיצא ידי חובה, שהרי לא יתכן שיוסיף על מנין שמונת הנרות שתיקנו חז"ל.

- ו -

הרב שלזינגר הזכיר בדבריו את שיטת האליה רבה, שביום הראשון של חנוכה לא צריך "היכר" במספר הנרות.

דברי האליה רבה נסבו על פסק המחבר בשו"ע (סי' תרעא סעי' ג) "נר שיש לו ב' פיות עולה בשביל שנים". וכתב על כך המג"א (ס"ק ב) "ונ"ל דלדידן דמוסיפין בכל לילה לא ידליקו ב' אנשים בנר אחד, דאז לא יהיה היכר כמה נרות מדליקין". ועל דברי המג"א כתב האליה רבה: "ולענ"ד בליל ראשון אין צריך היכר".

ומבואר בדברי האליה רבה, שבלילה הראשון של חנוכה רשאים שני אנשים להדליק בנר שיש לו ב' פיות, כי בלילה הראשון אין צריך היכר כמה נרות הדליק. והיינו כי ההיכר דרוש רק בזמן שמחוייב להדליק מספר מסוים של נרות [מנר שני ואילך]. כדי שהרואים יבחינו במספר המדוייק של הנרות, ואז צריך כל אחד ואחד להדליק באופן שיהיה ניכר כמה נרות הדליק, ושהנרות שלו לא יתערבו עם נרות של אחרים - כי רק כך יבחינו במספר הנרות, ויתפרסם הנס כראוי. אבל בלילה הראשון הרי אין מנין מסוים, אלא עצם ההדלקה היא המצוה ואין צורך להקפיד שההדלקה תהיה ניכרת, ויכול כל אחד להדליק גם בסמוך לחברו.

אולם הפרי מגדים (סי' תרעא אשל אברהם ס"ק ב) חלק על האליה רבה, וכתב שגם בלילה הראשון צריך היכר משום "לא פלוג", ולכן גם בלילה הראשון לא ידליקו שני אנשים בנר אחד עם ב' פיות.

ובשו"ת שרגא המאיר (ח"ד סימן עג) כתב, שהשאלה מה הדין כשהדליק בלילה הראשון ב' נרות, תלויה במחלוקת זו: "לפי שיטת האליה

רבה, שאינו צריך היכר בליל ראשון של חנוכה, ממילא מה שהוסיף אינו גורע כלום. מה שאין כן לפי שיטת הפרי מגדים, שגם בלילה הראשון צריך היכר, ממילא יש לומר שלא יצא, כי בזה שהוסיף אינו ניכר באיזה יום הוא, וגם בלילה הראשון צריך היכר באיזהו יום הוא".

והנה בדברי הפמ"ג מבואר, שהסיבה לכך שאינו יוצא ידי חובה כשהדליק ב' נרות בלילה הראשון למרות שאינו צריך היכר בליל ראשון של חנוכה, היא משום "לא פלוג" - שלא לחלק בין הלילה הראשון לשאר הלילות שבהן צריך היכר במנין הנרות [ואז כשידליק יותר, מנין הנרות הראוי לא יהיה ניכר].

אולם ניתן להבין שאינו יוצא ידי חובה כשהדליק ב' נרות בלילה הראשון, בגלל שבלילה הראשון של חנוכה אמנם אין דין היכר לדין "מהדרין מן המהדרין", כי כולם מדליקים נר אחד - אך יש צורך בהיכר לדין ה"מהדרין" שכל אחד מבני הבית מדליק, וכאן ודאי צריך היכר שלא ידליקו כמה אנשים ביחד, שאז יראה הדבר כאילו הדליקו יותר מנר אחד.

ואילו החכמת שלמה כנראה סבר כדעת האליה רבה, שאינו צריך היכר בליל ראשון של חנוכה, וממילא מה שהוסיף אינו גורע כלום.

- ז -

לבסוף מסייג בשו"ת שרגא המאיר את דבריו: "אבל באמת יש לומר שלכולי עלמא יצא, דגם להפרי מגדים לא כתב כן רק שלכתחילה לא יעשה כן, אבל אם עשה כן יצא, ובזה שהוסיף אין שום גרוע".

למסקנא דומה הגיע גם בשו"ת קנין תורה (או"ח סימן מח) - שלא מסתבר לומר שלא יצא ידי חובה כשהוסיף לאחר שעשה המצוה כראוי, כי לאחר שבירך והדליק נר אחד בלילה הראשון "משעה זו כבר יצא ידי חובה, ולא מסתבר כלל לומר דמשום שאחר כך הוסיף והדליק עוד, נתבטלה המצוה שכבר קיימה, בזה ליכא למאן דאמר. ואפילו אם מתחילה טעה וחשב להדליק ב' נרות, מכל מקום מצוה שקיימה, קיימה... וכל הענין שצריך שיהיה לו היכר כמה מדליק, כל זה להידור ולא לעיכובא".

- ח -

והנה בעיקר הנדון בהדליק ב' נרות בלילה הראשון, לכאורה צריך עיון.

כידוע, עיקר מצות הדלקת נרות חנוכה היא נר אחד בכל בית, כדברי הגמרא (שבת כא, ב) "תנו רבנן מצות חנוכה נר איש וביתו. והמהדרין נר לכל אחד, והמהדרין מן המהדרין, בית שמאי אומרים יום ראשון מדליק שמונה, מכאן

ואילך פוחת והולך. ובית הלל אומרים, יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך". ומפורש כי בעיקר מצות הדלקת נרות בחנוכה אין שום הקפדה במנין הנרות, אלא עצם הדלקת הנר בבית היא המצוה, ומניין בנרות הוא ענין של מהדרין ומהדרין מן המהדרין.

ומעתה יש להבין במה הסתפק החכמת שלמה, וכפי שהעיר הרב יצחק יהודה וייס (אורייתא, קובץ חנוכה, עמ' קמב) "כיון דמעיקר הדין מצות נר חנוכה נר איש וביתו, ואין שום קפידא וענין במניין, לא לפחות ולא להוסיף. אם כן בודאי אין נפקא מינה אם מוסיף או פוחת, דמעיקר הדין ודאי יצא, שאין בו שום ענין של מכוון, ומה ספיקו של החכמת שלמה אם יצא או לא יצא"

וביאר הרב וייס: "וצריך לומר דספיקו הוא על החלק של ההידור שבמצוה, האם יצא על ידי זה שמוסיף על מנין המכוון, אבל בעיקר הדין בוודאי יצא אף שמוסיף ואינו מכוון. ועל זה מביא ראיה החכמת שלמה מדברי הרמ"א בסי' רס"ג שיכול להוסיף על דבר המכוון נגד דבר אחר, ובלבד שלא יפחות, בהסתמך על דברי הרא"ש (ראש השנה פ"ד סימן ג) ובמרדכי (שם) כמו שאפשר להוסיף על עשר פסוקי מלכויות ועל ז' קרואים, הגם שיש למנין מכוון, הוא הדין בנדון דידן".

אולם דברים אלו תמוהים, כי ביום הראשון אין כל דין הידור שהרי חייב להדליק רק נר אחד, ואם כן במה הסתפק החכמת שלמה, והרי את עיקר המצוה ודאי קיים, וגם אם הוסיף והדליק עוד נר, לכאורה אין בכך גריעותא במה שכבר הדליק וקיים את עיקר המצוה, וכפי שתמה הקנין תורה [המובא לעיל אות ו] "שלא מסתבר כלל לומר דמשום שאחר כך הוסיף והדליק עוד, נתבטלה המצוה שכבר קיימה". ואדרבה, החכמת שלמה היה צריך להסתפק דווקא באופן שהדליק ביום השני ג' נרות, שאז כבר חל דין ה"מהדרין", וצ"ע.

- ט -

עוד יש לתמוה בעיקר דבריו של רבי שלמה קלוגר, דלכאורה יש בהם סתירות מיניה וביה.

החכמת שלמה מביא ראיה שהמדליק בלילה הראשון שני נרות, יצא ידי חובה, מדין המוסיף על נרות שבת [מלבד ב' הנרות כנגד זכור ושמור] - וקבע שתוספת על הדבר אינו מזיק". וראה זה פלא, החכמת שלמה עצמו כתב על דברי הרמ"א [הובאו לעיל אות א] ש"יכולין להוסיף ולהדליק שלושה או ארבעה נרות, וכן נהגו", וז"ל: "אבל עיין בילקוט ראובני בשם המדרש בפרשת תרומה (ד"ה עורות תחשים) בפסוק (שמות כה, ה) עורות תחשים,

וזה הלשון, אחד עשר יריעות, שכל המוסיף גורע... מוכח דהמוסיף על ענין מכוון גורע ואין להוסיף על ענין מכוון, ועיין מה שכתבתי בזה בחיבורי על התורה בפרשת תרומה בשנת תרי"א".

ומבואר בדברי המהרש"ק, שלמד מדברי חז"ל שאין להוסיף על מנין היריעות שכיסו את אהל מועד, כי כאשר נאמר בתורה מנין מסוים ליריעות, הרי שכל המוסיף על המנין גורע - וכמו כן אין להוסיף על כל מנין מכוון שתקנו חז"ל וכל המוסיף גורע. ומעתה יש לתמוה מדוע שלא נאמר גם על מנין נרות החנוכה שנקבע בדקדוק על ידי חז"ל כדעת בית הלל כנגד הימים היוצאים - שאם בהדלקתו הוסיף נרות על מנין הנרות שהיה אמור להדליק באותו לילה, הרי זה בבחינת "כל המוסיף גורע", וצ"ע.

ועוד יש לתמוה על דברי החכמת שלמה, ממה שכתב בעצמו בהגהותיו לשו"ע (סי' תרעה) "נסתפקתי באם היו כל העולם משתמשים [להדלקת נר חנוכה] רק בנר שעוה וחלב ולא היה מנהגם להשתמש בשמן זית, ועתה הדליק אחד בשמן זית, אם נאמר דבזה לא שייך לומר דהרואה אומר לצורכו הוא דנקט לה, דאין דרך בנר כזה לצורכו, או אף בכהאי גוונא גזרינן דלא פלוג רבנן בתקנתן, וצ"ע לדינא".

ומתבאר בדבריו, שרק בגלל שהמדליק נרות חנוכה באופן משונה מהמנהג המקובל במקומו, יש להסתפק שמא בזה אין לחשוש שהרואה יבין שהדליק את הנרות לצרכיו הפרטיים, שהרי הדלקתו המשונה מראה על כך שהדליק בגלל המצוה. משמע, שאם הדליק נרות אחרים באופן הרגיל שבו מדליקים כולם נרות, ודאי יש לחשוש שהרואה יסבור שהדליק את הנרות לצרכיו הפרטיים ולא לשם מצוה.

ומכאן הסיק האהל משה [בהמשך דבריו המובאים לעיל אות ד] "ומינה ק"ו בן בנו של ק"ו, אם כל העולם מדליקים בליל ראשון רק נר אחד, ואיש אחד הדליק שני נרות, יש לומר דלא יצא, דאיכא בזה משום ביטול כוונת המצוה, וגם משום הרואה, כמובן לכל בר דעת".

נמצא שדברי המהרש"ק סותרים עצמם, שמצד אחד, משמע שאין להדליק נרות באופן שיש לחשוש שהרואה יסבור שהדליק את הנרות לצרכיו הפרטיים ולא לשם מצוה. ואילו בדין המדליק שני נרות בלילה הראשון, נקט בפשיטות שיכול להדליק, ואף שיש חשש שהרואה יסבור שהדליק את הנרות לצרכיו הפרטיים ולא לשם מצוה, וצ"ע.

קידוש בשבת וביו"ט והדלקת נר חנוכה בבית הכנסת

- א -

בשו"ע (או"ח סימן רסט סע' א) מובא המנהג לקדש בליל שבת בבית הכנסת, וכתב המחבר: "נוהגין לקדש בבית הכנסת ואין למקדש לטעום מיין הקידוש אלא מטעימו לקטן, דאין קידוש אלא במקום סעודה, ומעיקרא לא ניתקן אלא בשביל אורחים דאכלי ושתי בבי כנישתא להוציאם ידי חובתם. ועכשיו אע"ג דלא אכלי אורחים בבי כנישתא לא בטלה התקנה, זהו טעם המקומות שנהגו לקדש בבית הכנסת, אבל יותר טוב להנהיג שלא לקדש בבית הכנסת וכן מנהג ארץ ישראל". ודברי השו"ע צריכים ביאור, דבתחילת דבריו פתח ד"נוהגין לקדש בבית הכנסת", ואח"כ כתב ש"יותר טוב להנהיג שלא לקדש", אך יחד עם זאת, לא שלל לגמרי את המנהג לקדש, אלא רק כתב בלשון "יותר טוב להנהיג שלא", וכן ביאר את המנהג לקדש גם בימינו. כדי לבאר את דבריו יש להתחקות אחר שורש המנהג לקדש בבית הכנסת, ודעות הראשונים והאחרונים בענין זה.

המנהג לקדש בבית הכנסת בליל שבת מובא בגמרא במסכת פסחים (ק, ב - קא, א) "אותם בני אדם שקידשו בבית הכנסת אמר רב ידי יין לא יצאו ידי קידוש יצאו [רשב"ם: לפי רב אין צריכים קידוש במקום סעודה], ושמואל אמר אף ידי קידוש לא יצאו [רשב"ם: כדפרשינן טעמיה לקמיה אין קידוש אלא במקום סעודה דכתיב וקראת לשבת עונג, במקום שאתה קורא לשבת, כלומר קרייה דקידוש שם תהא עונג]". ומקשה הגמרא: "אלא לרב למה ליה לקדושיה בביתיה, כדי להוציא בניו ובני ביתו. ושמואל למה לי לקדושי בבי כנישתא, לאפוקי אורחים ידי חובתן דאכלו ושתו וגנו בבי כנישתא, ואזדא שמואל לטעמיה דאמר שמואל אין קידוש אלא במקום סעודה". ומבואר בגמרא שהטעם למנהג לקדש בבית הכנסת לפי שמואל שצריך שהקידוש יהיה במקום סעודה (וכך ההלכה, עי' בשו"ע או"ח סימן רעג סעיף א), הוא כדי להוציא ידי חובת קידוש את האורחים שאוכלים ושותים וישנים בבית הכנסת, ולכן צריכים לקדש במקום סעודתם - בבית הכנסת.

ואמנם בשל כך תמה הטור (או"ח סי' רסט) על התפשטות המנהג גם במקומות שבהם אין אורחים שאוכלים בבית הכנסת, וכך כתב בתחילת הסימן: "ואני תמה איך נתפשט זה המנהג, דהא קיימא לן כשמואל שאין קידוש אלא במקום סעודה ולדידיה אין מקדשין בבית הכנסת אלא לאפוקי אורחין דאכלי ושתו בבי כנישתא דלדידהו הוי מקום סעודה, וכיון דהשתא ליכא אורחין דאכלי התם קרוב הדבר להיות ברכה לבטלה". ובסוף הסימן הוסיף הטור וכתב: "שלא תיקנו אותו אלא

משום אורחין וכיון דליכא אורחין ראוי היה שלא לקדש, ואי איישר חילי אבטליניה, וכן כתב רב האי (מובא בספר העיתים עמוד קפג) שאם אין שם אורחין אין מקדשין בבית הכנסת".

וכדעת הטור מפורש בדברי התוספות בפסחים (ק, ב ד"ה ידי קידוש) שכתבו: "והיכא דליכא אורחים סמוך לבית הכנסת אין לקדש דהויא ברכה לבטלה דקיימא לן כשמואל". וכן כתב גם הרא"ש (פסחים פרק י סימן ה) וז"ל: "וכיון דהלכתא כשמואל המקדש בבית הכנסת אי ליכא אורחין נראה דהויא ברכה לבטלה".

גם בשו"ת הרשב"א (חלק א סימן לז) מבואר כדעת התוס' הרא"ש והטור, שכתב: "דעיקר קידושא דבי כנישתא מחלוקת ישנה היא בין אבות העולם ז"ל ורבינו האי ורבינו יצחק אבן גיאת ז"ל מן האוסרין בדליכא אורחין". וכן כתב (שם סימן שכג) "בהא מילתא איסתפקא מכמה שני וצווחו כמה גאוני עולם כקורקיא אין קידוש אלא במקום סעודה ולית דמשגח בהו".

- ב -

מאידך, מצאנו בדברי הראשונים כמה ביאורים להצדיק את המנהג לקדש בליל שבת בבית הכנסת גם בזמנינו שאין אורחים, וכפי שכבר העיד הרשב"א בדבריו הנ"ל שאע"פ שצווחו גאוני עולם כנגד המנהג "לית דמשגח בהו".

[א] הרא"ש (פסחים שם) הביא את דברי רבינו נסים ז"ל (מגילת סתרים) שכתב שההלכה שאין קידוש אלא במקום סעודה "היינו היכא שהיה בדעתו מתחילה לאכול במקום הקידוש ושוב נמלך ואכל במקום אחר אבל אם מתחילה קידש אדעתא דהכי לאכול במקום אחר יצא ידי קידוש". והביא רבינו נסים ראיה לכך, מדברי הירושלמי (ברכות סוף פרק כיצד מברכין) "מי שסוכתו עריבה עליו בליל יו"ט האחרון, מקדש בביתו ועולה ואוכל בסוכתו". כלומר, לפי רבינו נסים, יכולים האורחים לקדש בבית הכנסת אע"פ שלא מקדשים במקום הסעודה [בסוכה], כי אין חסרון בכך שבשעת הקידוש דעתם לאכול במקום אחר ולכן יוצאים ידי חובת קידוש אע"פ שהסעודה אינה במקום הקידוש אלא בסוכה.

אלא שדחה הרא"ש את ראיית רבינו נסים וכתב שהבבלי חולק על הירושלמי, וגם אם נאמר שאין מחלוקת, והירושלמי שכתב שיוצא ידי חובת קידוש כוונתו דווקא ממקום למקום באותו בית, כגון בנידון שמקדש בביתו ועולה ואוכל בסוכה, אבל מבית לבית, בזה גופא נחלקו רב ושמואל והלכה כשמואל שאין קידוש אלא במקום סעודה רק באותו בית, אבל מבית לבית, גם אם בשעת הקידוש היתה דעתו לשנות את מקומו, אין זה קידוש במקום סעודה. ואם כן הדרא קושיא לדוכתא היאך עושים קידוש

בבית הכנסת כאשר האורחים לא אוכלים וישנים בו, שכן גם אם בדעתם להיפטר בקידוש זה ולהמשיך ולאכול בביתם, אין זה מועיל כי הרי זה "מבית לבית", ואין יוצאים ידי חובת קידוש.

[ב] טעם נוסף למנהג, מבואר בדברי המרדכי (ערבי פסחים ד"ה כקולי רב; עמ' לה) שכתב וז"ל: "וה"ר שמואל היה אומר בשם השר מקוצי דמותר המקדש לשתות במקום אחר ולא חשיב כשותה קודם קידוש, וראיה מדאמרינן לעיל (דף ק, א) ידי יין לא יצאו, פירוש דצריך לחזור ולברך בורא פרי הגפן משום שינוי מקום, הא ליכא שינוי מקום היה יוצא ידי יין, ועל כרחך מיירי ששתה, דאי בלא שתה האיך נפיק אף באותו מקום כיון דאיכא היסח הדעת, אלמא משמע דמותר לשתות אף כי עושה קידוש שלא במקום סעודה".

כלומר, לשיטת השר מקוצי מותר למקדש לטעום מכוס הקידוש גם אם אינו סועד במקום הקידוש. וביאור דעתו, מדוע אמנם מותר לשתות מכוס הקידוש אם לא יצא ידי חובת קידוש [שהרי הקידוש לא היה במקום סעודה], נראה על פי דברי המנחת חינוך (מצוה שכה) שכתב שהאוכל בסוכה פסולה כזית ראשון בליל יו"ט ראשון של סוכות, הגם שבוודאי שצריך לחזור ולאכול בסוכה כשרה ולא יצא ידי חובת המצוה החיובית של אכילה בסוכה, מכל מקום לא עשה עבירה כשאכל בסוכה כזו ואין זה נחשב שאכל מחוץ לסוכה, שכן במציאות אכל בסוכה. ומעתה גם בענין טעימה מכוס של קידוש במקום שאינו יוצא ידי חובת הקידוש בקידוש זה, יש לומר שלמרות שלא יצא ידי חובת מצות קידוש שכן לא היה הקידוש במקום סעודה, מכל מקום אם טעם אי אפשר לומר שהטעימה נחשבת לטעימה בלא קידוש, שהרי בכל זאת קידש על היין, והטעימה היתה לאחר ששמע קידוש. כלומר, הגם שהקידוש לא הועיל לכך שיצא ידי חובת מצות קידוש מאחר ולא היה במקום סעודה, אולם בכל זאת פעל לענין זה שהשומע יוכל לטעום מכוס של קידוש.

ויסוד מחלוקת הטור והשר מקוצי, האם הקידוש שבבית הכנסת [שלא במקום סעודה] מתיר טעימה, מבואר על פי דברינו בספרנו רץ כצבי [ח"א סימן יא] בביאור מחלוקת רבותינו הראשונים, האם ההלכה שאין קידוש אלא במקום סעודה היא דין בקידוש, שרק קידוש במקום הסעודה נחשב לקידוש, ואם אינו במקום סעודה אינו נחשב כלל לקידוש. או שזהו דין בסעודה שיש "תנאי" שצריך שיהיה הקידוש במקום סעודה, כי סעודת שבת צריכה להיות יחד עם הקידוש. ואם אין הקידוש במקום סעודה, הגם שבקידוש עצמו אין חסרון, בכל זאת כיון שלא נתקיים התנאי של מקום סעודה יש לחזור ולקדש שוב כדי שיתקיים גם התנאי של מקום סעודה.

ומעתה נראה שהטור סובר שאם הקידוש אינו במקום הסעודה ממש, יש חסרון בעצם הקידוש, ואינו נחשב כלל קידוש. ולכן לדעתו אין להתיר טעימה, כי כדי לטעום צריך לשמוע קידוש, וקידוש שאינו במקום סעודה אינו קידוש. אבל השר מקוצי סובר שקידוש שאינו במקום סעודה אינו חסרון בעצם שם קידוש אלא חסרון בהשלמת התנאי שיהיה הקידוש במקום סעודה, ומסיבה זו צריך לקדש שוב, כדי לקדש קידוש שהוא במקום סעודה. ומכיון שכן, הקידוש שמקדשים בבית הכנסת, אפילו במקום שאין אורחים ואינו במקום סעודה, בכל זאת שם קידוש עליו ומתיר טעימה, בגלל שהטועם שמע קידוש ששם קידוש עליו, ואינו נחשב לטועם בלא קידוש.

ולפי זה מבוארים דברי ערוך השלחן (סי׳ רסט סע׳ ד) שכתב: ״וכתב רבנו הרמ״א דנהגו לעמוד בשעה שמקדשין בבית הכנסת עכ״ל, כלומר אע״ג דבבית מקדשין מיושב כמ״ש בסי׳ רע״א דהמנהג לקדש מיושב, מ״מ בבית הכנסת מקדשין מעומד. והטעם מפני כבוד הציבור, וזהו להש״ץ המקדש ולא לכל הציבור וכ״כ הלבוש. ויש מי שפירש דכל הציבור צריכין לעמוד״. משמע מדבריו שמאחר וביסוד ההלכה של קידוש בבית הכנסת אין דין בסעודה, אלא בדין בית הכנסת, לכן צריך לעמוד.

[ג] טעם נוסף למנהג לקדש בבית הכנסת גם כשאין שם אורחים, מבואר בדברי רבינו יונה שהביא הרא״ש (בפסחים הנ״ל) וז״ל: ״וה״ר יונה פירש דאינה ברכה לבטלה, דהא דאמרינן דאין קידוש אלא במקום סעודה היינו מדרבנן ואסמכוה רבנן אקראי וקראת לשבת עונג, ועיקר הקידוש מן התורה הוא כדכתיב זכרהו על היין בכניסה. הלכך כיון שיש בני אדם שאינם יודעים לקדש נהגו לקדש בבית הכנסת כדי שיצאו ידי קידוש מן התורה״. והרא״ש שם חלק על רבינו יונה ומדייק מהלשון ״אין קידוש אלא במקום סעודה״ שאין זה קידוש כלל.

ונראה מקור לדברי רבינו יונה בספר שערי תשובה מהגאונים (סימן קיד) ובתשובת הגאונים (סימן נב) ובספר מעשה הגאונים (סימן מא) שכתבו: ״הא דאמרו אין קידוש אלא במקום סעודה, שעת הדחק שאני, ונפק בההוא קידושא אי שוי רעותא למיפק ביה [אם מכוין לצאת ידי חובה]״. ומסתבר שהגאונים אזלי בשיטת רבינו יונה, כי אם נאמר כדברי הרא״ש שדין ״אין קידוש אלא במקום סעודה״ הוא מדאורייתא, איך נוכל להבין ״דבשעת הדחק שאני״, הרי בדין דאורייתא ״שעת הדחק״ אינו מועיל. אלא נראה שסוברים הגאונים כשיטת רבינו יונה שמדאורייתא יש קידוש על היין גם שלא במקום סעודה, ולכן בשעת הדחק כשאי אפשר לקיים את הדין דרבנן של

קידוש במקום סעודה, עדיף לקדש גם שלא במקום סעודה כדי לקיים לכל הפחות דין דאורייתא של קידוש, מאשר לא לקדש כלל.

[ד] בבית יוסף מובאת סיבה נוספת לקיים המנהג מדברי הר"ן (פסחים דף כ, א מדפי הרי"ף) וז"ל הב"י: "דכיון דמעיקרא איתקון משום אורחים, אמרינן ליה, שתקנות חכמים קבועות הם. וכדאשכחינן במעין שבע דמערב שבת (שבת כד, ב) דאתקון משום עם שבשדות הבאים באחרונה, ואפילו היכא דליתא להההיא טעמא כגון דאיתנהו כולהו בבי כנישתא אמרינן ליה, דכיון דאיתקן איתקן. וכן כתב הרב המגיד (פרק כט מהלכות שבת הלכה ח). וכן כתב הרמב"ם בתשובה (פאר הדור סימן קמח) גבי שליח ציבור שצריך לחזור התפלה אפילו אין שם מי שאינו בקי מפני שכבר התקינו לחזור התפילה". ומסיים הב"י שכן כתב הרשב"א בתשובה.

וכשמעיינים בשו"ת הרשב"א (סימן לז וסימן שכג) מבואר בדבריו תוספת למה שכתבו הראשונים הנ"ל. וז"ל הרשב"א: "ואפשר לומר עוד, דמעיקרא תיקנו לקדש בבית הכנסת ועיקרה של תקנה משום אורחין הוה ומשום זימנין דאיכא אורחין תקנו לקדש בין איכא בין ליכא, דומיא דברכה מעין שבע". ולמדנו מדבריו תוספת על דברי הראשונים שעיקר תירוצם היה שלאחר שתקנו חז"ל תקנה בגלל טעם מסויים, הכלל הוא שתקנה קבועה ממשיכים אותה גם כשבטל הטעם. שכן בדברי הרשב"א מבואר שענין התקנה לקדש בליל שבת חז"ל עצמם בשעה שתקנו את התקנה תיקנו אותה באופן קבוע, שיש לקדש בבית הכנסת, בין אם אורחים נמצאים ובין אם לא.

נמצא מבואר בדברי הרשב"א שגם כאשר אין אורחים בבית הכנסת הקידוש הוא מעיקר ויסוד התקנה שתיקנו לקדש בבית הכנסת. משא"כ לדברי שאר הראשונים, כשאין אורחים אין הקידוש מעיקר התקנה, כי התקנה היתה לקדש במקום שיש אורחים, אלא שאנו ממשיכים לנהוג כפי התקנה בגלל שתקנות חז"ל קבועות. ולפי הרשב"א זהו היסוד גם בשאר התקנות כגון מעין שבע וחזרת הש"ץ וכיו"ב, שכבר בשעת התיקון, תיקנו שינהגו את התקנות גם במקום שלא יהיה נוהג הטעם שבשבילו נתקנה התקנה. וזהו חידוש המבואר ברשב"א שלא כדברי הראשונים האחרים.

- ג -

ביסוד כל המהלכים שנתבארו לעיל ליישב את המנהג לקדש בליל שבת בבית הכנסת עומדת ההנחה שעיקר טעם התקנה לקדש בבית הכנסת הוא משום האורחים שהיו מצויים בבית הכנסת, וכמבואר בדברי הגמרא בפסחים הנ"ל, ומשום כך נתחבטו

ליישב את המנהג לקדש בבית הכנסת גם כשאין אורחים. אולם בתשובות אור זרוע (חלק א סימן תשנב אות ט) מצאנו דבר מחודש, ולדבריו, מנהג הקידוש בבית הכנסת לא נועד לצורך האורחים, אלא הוא תקנה מיוחדת של התנאים והאמוראים לקדש קידוש היום "ברבים" ולכן אין לבטל מנהג זה, וז"ל:

"**ואשר** כתבתי שאודיעך סמך לאותם שוטים מקידוש של בית הכנסת אחרי שאין יכולים לצאת באותו קידוש ואורחין אין כאן. צר לי עליך והיטב חרה לי כי נתת את פיך להחטיאך, ותמיה אני על חכם ונבון כמוך שהיית רשאי להוציא דבר מפיך, הלא ידעת כמה גאוני גאונים וקדושי עליון רבותינו שבמגנצ"א ושבוורמייש"א ושבשפיר"א, הלוא משם יצאת תורה לכל ישראל, הלא נהגו מיום שנוסדו כל הקהילות שבריינוס ושבכל ארץ אשכנז ומלכויות שלנו, נהגו אבותינו ואבות אבותינו צדיקים קדושים חכמים מחוכמים, ועתה אתה כותב עליהם שוטים והלכה אומרת, ואתם מכיון שנהגו אבותינו נוחי נפש אל תשנו ממנהג אבותיכם כי לא דבר ריק הוא, ואם הוא ריק, מחסרי הבינה ומריקני המוח הוא ריק. שאבותינו נהגו כדין וכתורה, כי תקנת התנאים והאמוראים הוא לקדש בערב שבת ובערב יו"ט, לקדש את השבת ולהעיד עליו בקידוש זה שיום קדוש הוא ושיום טוב הוא, לא נתקן עיקרו כלל בעבור האורחים בין לרב בין לשמואל, אלא לקידוש היום ברבים נתקן".

ומתבאר בדבריו, שהסיבה לקדש בשבת בבית הכנסת היא תקנה מיוחדת כדי לקדש את היום ברבים. ופשיטא שלדברי האור זרוע לא קשה כלל היאך מותר לקדש גם בזמנינו כשבבית הכנסת אין אורחים הצריכים לצאת ידי חובת קידוש, שהרי לפי דבריו טעם התקנה אינו משום אורחים אלא בגלל שיש לקדש את היום ע"י קידוש ברבים, וטעם זה שייך כמובן בכל זמן ובכל מצב, גם כשאין אורחים.

וכעין דבריו של האור זרוע כתב בשו"ת מן השמים (סימן כה) וז"ל: "ועוד נסתפקנו על המקדשין בבית הכנסת, כי יש מקומות שנהגו שלא לקדש ושלא להבדיל בעבור שאין אורחין שם, ושאלתי אם הדין עמהם וטוב למנוע המקדשים, או אם טוב לקדש ולהבדיל כמנהג רוב המקומות. והשיבו. אע"פ שאין קידוש אלא במקום סעודה מצוה לקדש ולהבדיל בבית הכנסת משום ברוב עם הדרת מלך, ועוד נרות חנוכה מדליקין בבית הכנסת אע"פ שכל אחד ואחד מדליק בביתו. ועוד כי יש אנשים שאינם יודעים לקדש ולהבדיל וכששומעים בבית הכנסת נותנים אל ליבם ולומדים ומקדשים בביתם". ומבואר גם בדברי שו"ת מן השמים, שעניינה של התקנה לקדש בבית הכנסת בשבת הוא כדי לקדש את

השבת ברבים, ומשום "ברוב עם הדרת מלך".

עוד למדנו מדבריו תוספת ביאור למש"כ האור זרוע - שענין התקנה לקדש בליל שבת ברבים הוא כעין התקנה להדליק נר חנוכה בבית הכנסת כל יום מימי החנוכה בין מנחה למעריב שהיא משום פרסומי ניסא [כפי שיבואר להלן בפרק ב].

ואמנם על דברי האור זרוע ושו"ת מן השמים יש להעיר מדברי הגמרא בפסחים המובאת לעיל, שמפורש בה שכל הטעם שמקדשים בבית הכנסת הוא כדי "לאפוקי אורחים דאכלו ושתו וגנו בבי כנישתא" וכפי שנתבאר בדברי כל הגאונים והראשונים שהבאנו, ולא כדי לקדש את השבת ברבים ומשום "ברוב עם הדרת מלך". וכמו שהעיר על טעמו של האור זרוע בשו"ת התעוררות תשובה (חלק ח"א סימן קכד) וז"ל: "יש לפקפק קצת מהא דמקשה בגמרא ריש פרק ערבי פסחים על שמואל דאמר אין קידוש אלא במקום סעודה, למה מקדש בבית הכנסת, ומתרץ להוציא אורחין ידי חובתן, דאכלו ושתו וגנו בבי כנישתא, ולהנ"ל [לדברי האור זרוע] מאי מקשה הגמרא הלא טעמא דקידוש אינו אלא לפרסם קדושת היום ברבים".

אמנם בהערות עקבי סופר על שו"ת התעוררות תשובה (סק"א) כתב שהמעיין בדברי האור זרוע יווכח שהרגיש בקושיה זו ומיישבה, ומביא את דברי האור זרוע שכתב בתוך דבריו שם: "והא דפרכינן אלא לשמואל למה לי לקדושי בבי כנישתא, הכי פרושא, למה לי לקדושי בבי כנישתא כדי להוציא הואיל ואין קידוש אלא במקום סעודה ומשני לאפוקי אורחים דאכלי ושתי בבית הכנסת, ואע"ג דעיקרו לאו להכי אתי מכל מקום דאי נתכוין לצאת בו מאן דלא אפשר ליה שיהא יוצא. אבל עיקר תקנה דתקון מעיקרא לקדש בבית הכנסת על היין לא לצאת בו קידוש שבבית אלא לקידוש היום ולכבוד היום כדפרישית, כך נראה בעיני כאשר פירשתי ועיקר".

מפורש איפוא בדברי האור זרוע, שעיקר התקנה לקדש בבית הכנסת לא היתה כדי להוציא את האורחים ידי חובת הקידוש אלא תקנה לכבוד השבת לקדש השבת ברבים, וכוונת הגמרא בפסחים להקשות למה לקדש בבית הכנסת כדי להוציא ידי חובה, ועל כך הגמרא משיבה: "כדי לאפוקי אורחים דאכל ושתו וגנו בבי כנישתא".

- ד -

למעשה, כפי שהבאנו בתחילת הדברים, השו"ע (או"ח סימן רסט) מביא את המנהג לקדש בליל שבת בבית הכנסת, אבל מסיים ש"יותר טוב שלא להנהיגו ושכן המנהג בארץ ישראל שלא לקדש". אך המג"א (שם

ס"ק ג) כתב: "המנהג לקנות בדמים את המצוה מי שיתן היין לבית הכנסת לקידוש", ומסיים: "ואין לבטל המנהג כי הרבה גאונים יסדוהו".

על סמך דברי המג"א פסק בשו"ת הר צבי (הלכות שבת סימן קנג) בשאלה "מאנשי ארץ ישראל שבעיר חולון שרוצים לחדש ולהנהיג לקדש בליל שבת בבית הכנסת" - הנה בירושלים אין נוהגים לקדש בבית הכנסת בליל שבת קודש, אבל מחוץ לירושלים יש שנוהגים לקדש על היין בליל שבת קודש, וכנגד הב"י שלא להנהיג כן הרי המג"א פוסק להנהיג כן, וכן מביאו המשנה ברורה במקומו (בסימן רסט). ולכן מחוץ לירושלים מי שרוצה להנהיג קידוש בליל שבת קודש על היין אין חשש בזה. וכדאי הוא המג"א רבן של ישראל לסמוך עליו ואין להאריך בזה".

ויש להעיר במש"כ ההר צבי בתוך דבריו: "ונגד הב"י שלא להנהיג כן הרי המג"א פוסק להנהיג כן", שלכאורה בדברי המג"א לא מצאנו שכתב להנהיג כן אלא שכתב "ואין לבטל המנהג כי הרבה גאונים יסדוהו". ומשמע מדבריו שבמקום שכבר נוהגים לקדש וקמים עוררין לבטל המנהג בגלל דעת הבית יוסף וסיעתו, להם פסק המג"א שלא יבטלו את מנהגם מאחר ו"הרבה גאונים יסדוהו", אבל לענין חידוש המנהג לקדש במקום שאין מנהג לקדש, לא נתבאר בדברי המג"א. ויתכן שבנדון זה מודה המג"א לדעת הב"י שיותר טוב שלא להנהיג לקדש בבית הכנסת.

אמנם בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יד סימן כו אות ד) כתב על דברי ההר צבי: "והנה עם כל הכבוד, לפענ"ד נראה דאין להנהיג כן בשום מקום בבית הכנסת בארץ ישראל, דהא הב"י בשו"ע שם כותב שם שני דברים, ראשית דיותר טוב להנהיג בכל מקום שלא לקדש בבית הכנסת, ושנית, מעיד ובא דכן הוא באמת מנהג ארץ ישראל שלא לקדש. ודברי המג"א שם אמורים רק בקשר לדבר הראשון למה שכתב הב"י שיותר טוב שלא להנהיג בכל מקום שלא לקדש בבית הכנסת, ועל זה בא המג"א ומיישב המנהג כן לקדש ושאין לבטל המנהג, וכן המה דברי המשנה ברורה בסק"ה שמעתיקו כך יעו"ש, אבל שיבטלו משום כך גם מנהג ארץ ישראל שלא לקדש זה לא עלה על דעתו כלל".

ומוסיף הציץ אליעזר ביתר תוקף: "ודבר זה שמנהג ארץ ישראל הוא שלא לקדש [ולא רק של ירושלים] מועתק ומוזכר בספרי המנהגים, יעויין בספר ארץ חיים (שער המפקד) ומנהגי ארץ ישראל, ועוד. ובשער המפקד (שם) כתב דמנהג ארץ ישראל שלא לקדש בבית הכנסת הוא משופה ומנוקה מכל ערעור".

בביאור הטעם למנהג ארץ ישראל שלא לקדש בשבת בבית הכנסת,

כתב בפירוש אלף למטה על המטה אפרים (סימן תרכה ס"ק סד) על פי מש"כ השו"ע (או"ח סי' קנא סע' א) "בתי כנסיות ובתי מדרשות אין אוכלים ושותים בהם". וכתב שם הביאור הלכה (ד"ה ואין אוכלין) וז"ל: "אסור לשתות מים בביהכ"נ ובביהמ"ד למי שאינו ת"ח (תשובת רשב"ש סימן רע"ד), והמנהג עתה ששותין העם מים בביהכ"נ [ברכי יוסף]. ואפשר שסומכין העולם על הסוברין דבתי כנסיות שבחו"ל על תנאי הן עשויין ומועיל אף בישובן. ולפי זה בארץ ישראל אין טעם להתיר". ומתבאר בדבריו, שמאחר ובארץ ישראל בתי הכנסת קבועים, ממילא מחמת קדושתם אין אוכלים בהם, ולכן מובן שאין לקדש בבית הכנסת בארץ ישראל, כי אי אפשר לשתות מהקידוש אחר כך.

הראי"ה קוק מבאר בשו"ת אורח משפט (או"ח סימן נח) טעם נוסף, מדוע לא נהגו בארץ ישראל לקדש בבית הכנסת. ודבריו שם נכתבו בתשובה לשאלה: "על דבר הקהל שבא מאשכנז שהם רגילים שם לקדש בבית הכנסת בשבת ויו"ט, ומתוך שחביב עליהם מנהג זה רוצים להנהיגו גם כן פה [בארץ ישראל], ואע"פ שכבר פשוט שבארץ ישראל המנהג הוא שלא לקדש בבית הכנסת, מכל מקום מאחר שישנם שם אנשים שאינם מקדשין בביתם אולי יש מקום להניח להם להנהיג לקדש בבית הכנסת".

ובתוך דבריו, מבאר הראי"ה קוק שהטעם שלא נהגו בארץ ישראל לקדש בבית הכנסת הוא "מפני שהיה לכולם יין לקדש עליו וכו', וכולם כנראה היו זהירים בקידוש, ועל כן נתבטל אז מנהג זה שהיה נמשך בהרבה מארצות הגולה כמו שהוא נמשך שם עד היום". ואמנם לפי זה יצא הרב קוק לחדש לדינא ש"אם ישנה עדה שמכירים הנמצאים בתוכה אנשים שאינם מקדשים בבתיהם וגם שיודעים שהמנהג של הקידוש בבית הכנסת מחבב קדושת השבת על הילדים הצעירים, חושב אני שאין כדאי למנוע אותם מזה".

בשו"ת חלקת יעקב (או"ח סימן פח) מביא שאלה שנשאל הגאון בעל שרידי אש, מהרב הראשי של פינלנד, על המנהג לקדש בליל שבת בבית הכנסת שהתבטל בשנות מלחמת העולם השניה מחמת חסרון יין, ולאחר המלחמה שכבר היה יין בנמצא, רצו בני הקהילה להנהיג מחדש את המנהג לקדש בליל שבת בבית הכנסת.

ודעת הגאונים השרידי אש והחלקת יעקב היתה שימשיכו בני פינלנד במנהגם לקדש כפי שנהגו מקדמת דנא. והביא החלקת יעקב ראיה לדבריו מדין הנחת תפילין בחול המועד, וז"ל: "הגע עצמך, במקום האשכנז שמניחין תפילין בחול המועד, ואם יהיה איזה מקום שבשעת המלחמה לא הניחו כלל תפילין מחמת חסרון תפילין, הכי יעלה על

הדעת שלאחר כן יהיה מותר להם להתנהג כמנהג הספרדים וחסידים שלא להניח תפילין בחול המועד מחמת שכבר נתבטל מנהג שלהם, ישתקע הדבר ולא יאמר דודאי אסור להם לשנות מנהגם, וכן בנידון דידן אסור לבטל מנהג הקדום, וכמבואר במג"א שהרבה גאונים יסדוהו".

והוא מסיים את דבריו: "בהא סלקנא דיש הרבה טעמים כמובא בראשונים לקידוש בבית הכנסת, ועי' בהגהות אשל אברהם בשם שב יעקב סי' רסט דאף במקום שלא נהגו מעולם לקדש בבית הכנסת אם רוצים להנהיג שאין מוחין בידם, מכל שכן בנידון דידן שהוא מנהג מקדמת דנא בכל תפוצות ישראל בפולין וברוסיה, ודאי שמחוייבים להחזיר עטרה ליושנה, וכלשון שו"ת מן השמים וכששומעין בבית הכנסת נותנים אל לבם ולומדים ומקדשים בביתם, ועי' בשו"ע הרב סי' רס"ט".

גם בשו"ת יחוה דעת (ח"ב סימן לד) נשאל בדבר "בית כנסת שנהגו זה שנים רבות שהשליח ציבור מקדש שם בליל שבת על הכוס, ויצאו מערערים על כך, מפני שהלכה רווחת בידינו אין קידוש אלא במקום סעודה האם ראוי להמשיך במנהג זה, או עדיף לבטלו". ומסקנתו, שלמרות דברי הב"י שהמנהג הנכון הוא שלא לקדש בבית הכנסת ושכן הוא מנהג ארץ ישראל, מכל מקום בבית הכנסת שנהגו לקדש בליל שבת יש להם על מה שיסמוכו. וחיזק את דבריו במה שכתבו האור זרוע ושו"ת מן השמים [המובאים לעיל] שעיקר הקידוש כדי לקדש ברבים וברוב עם הדרת מלך, וטעם זה שייך כמובן גם בזמנינו.

בדברי היחוה דעת לא מפורש האם השאלה היתה על בית הכנסת בחו"ל ובזה פסק שימשיכו במנהגם, או שתשובתו מתייחסת גם לבית הכנסת בארץ ישראל שמנהגם סותר את מנהג ארץ ישראל שלא מקדשים בבית הכנסת אולם מסתבר שמעצם העובדה שלא מחלק בין ארץ ישראל לחו"ל, שדעתו לקיים את המנהג לקדש בביהכנ"ס גם בארץ ישראל, ובפרט לאור זאת שהזכיר את דברי השו"ע שבא"י לא נהגו לקדש בביהכנ"ס, ומשמע שדעת הגר"ע יוסף לקיים את המנהג לקדש בביהכנ"ס גם בא"י. אמנם לא נתבררה בדבריו מה ההלכה בנידון שנחלקו בו ההר צבי והציץ אליעזר, כאשר רוצים לחדש מנהג זה במקום שאין כל מנהג, ובפרט בארץ ישראל.

והנה בתוך דבריו, הביא הגר"ע יוסף את דברי הגאון רבי אליהו חזן אב"ד אלכסנדריה בשו"ת תעלומות לב (ח"ג סימן כ) שכתב: "שאף על פי שלא נהגו במחנה קדשו לקדש בבית הכנסת, בראותו שרבים מקהל המתפללים אינם יודעים לקדש בביתם הנהיג לקדש בבית הכנסת, ואף שמרן כתב שהנכון כמנהג ארץ ישראל שלא לקדש בבית הכנסת,

בזמן הזה שנתמעטו הדורות ואחסור דרי, אדרבה למצוה רבה תחשב לזכותם במצות קידוש מן התורה". ומבואר בדעת שו"ת תעלומות לב, שיש מקום לחדש מנהג לקדש בבית הכנסת גם במקום שלא נהגו לקדש. אמנם אין להביא ראיה מדבריו, שכן ברור הדבר, שהטעם לכך שחידש לנהוג מנהג זה היה רק בגלל שראה שרבים מהמתפללים אינם יודעים לקדש בביתם, ומסתבר מאד שבמקום שסיבה זו לא קיימת, והמתפללים יודעים לקדש, לא מתיר התעלומות לב לחדש ולהנהיג לקדש בבית הכנסת.

פרק ב - קידוש בליל יו"ט שחל בשבת [סוכות שמיני עצרת ופסח]

- א -

כתב הטור (או"ח סימן תרמב) בהלכות סוכה: "סדר היום ערבית נכנסין לבית הכנסת וקורין קריאת שמע בברכותיה וכו' וברכת מגן אבות בדברו וחותם בשל שבת לבד ומקדש ש"צ ונפטרין לבתיהם לשלום ואוכלין ושותין בסוכה".

ותמה המור וקציעה (שם) וז"ל: "ומקדש הש"ץ. נוראות נפלאתי שקבע הטור דבר זה להלכה כאן בפשיטות כל כך, דסתמא מקדש בבית הכנסת משמע", ואם כן קשה היאך רשאי לקדש בליל סוכות בבית הכנסת, והרי אינו מקדש בסוכה שהיא מקום הסעודה, ואין זה קידוש במקום סעודה.

ואמנם כתב המור וקציעה: "ולא מצאתי ישוב הגון והתנצלות, אלא שרצה שלא לשנות מן המנהג של כל השנה". ומוסיף: "אע"ג דבלאו הכי מנהג מפוקפק הוא ביד הפוסקים גם בכל שבתות השנה, וכמ"ש הטור גופיה דאי איישר חיליה אבטליניה, ואף רב נטרונאי גאון המחזיק במנהג הלז בשבת דעלמא, לא אמר אלא במקום שיש מן הציבור שאין להם יין לקידוש, דלא שכיחי האידנא. ומכל מקום בחג לא שמעינן בהדיא לשום אחד מהגאונים ופוסקים קדמונים שיאמר כן. אעפ"כ הקלו בה עתה כמה קולות, לקדש שלא במקום סעודה. להטעים לקטן שהגיע לחינוך גם חוץ לסוכה. ואע"ג דטעימה חוץ לסוכה שריא, איברא שניא הך טעימה דבעיא קבע כסעודה, הא ודאי תרי קולי נינהו, משום סעודה ומשום סוכה. וכללא הוא דתרי קולי לא מקלינן בשום דוכתא, כ"ש במנהג שיש עליו עוררים כל עיקרו".

ומבוארת דעתו של המור וקציעה שאין לקדש בבית הכנסת בליל יו"ט ראשון של סוכות. אולם בשו"ת באר משה (ח"ה סימן קסד ס"ק ד) נשאל אם הש"צ יקדש בליל סוכות על הכוס בבית הכנסת, והשיב שהמנהג היה לקדש.

וציין הבאר משה למש"כ המטה אפרים (סי' תרכה סע' מ) וז"ל: "מקדש

הש״ץ בבית הכנסת במקום שנהגו לקדש בבית הכנסת, ובמקום שאין מנהג קבוע לקדש בליל חג הסוכות ינהגו שלא לקדש בבית הכנסת, וכן בליל שבת חול המועד וכן בליל שמיני עצרת״.

עם זאת, כבר כתב שם באלף למטה (ס״ק סד) לתמוה על דעת הטור שהמנהג לקדש בבית הכנסת בליל סוכות ״שאף בזמנם שהיו אורחים לא נתקן הקידוש לקדש בבית הכנסת בחג הסוכות, דהא לא מצי למיכל שם דהא חייבין בסוכה. ודוחק לומר לפי מש״כ המג״א דאכלו בבית הכנסת לאו דוקא דאסור לאכול בבית הכנסת ור״ל בבית הסמוך לבית הכנסת. ואם כן י״ל שאף בסוכות היו אוכלים שם בסוכה וכו׳, ודוחק לומר שהאורחים היו עושים להם סוכה סמוך לבית הכנסת ושולחנם ערוך ושומעים הקידוש בבית הכנסת ויוצאים בו כמבואר בסי׳ רעג, דדוקא בית רגילות הוא שיהיה סמוך לבית הכנסת מלון אורחים, אבל סוכה שהיא דירת ארעי משנה לשנה אין רגילות לעשות כן וכיון דמעולם לא ניתקנה ע״ז, גם עתה אין לקדש״.

ומביא שם האלף למטה את דברי הטור והשו״ע (או״ח סי׳ תפז סע׳ ב) שבליל ראשון של פסח ״נוהגין באשכנז שאין ש״ץ מקדש בבית הכנסת, לפי שאין עני בישראל שאין לו ד׳ כוסות, ואם כן כל אדם מקדש בביתו״, וכתב: ״והיינו דמעיקרא לא היתה התקנה על ליל פסח״ [וכן מפורש במג״א (שם ס״ק ד) שכתב, שגם אם אין יין בעיר אלא בבית הכנסת, לא יקדש בבית הכנסת ״דהא בכל השנים נמי רבים אומרים לא לקדש בבית הכנסת כמ״ש סי׳ רסט אלא שנוהגים מנהג ראשונים, ובפסח מעולם לא היה מנהג לקדש בבית הכנסת״.

אמנם המג״א חולק בזה על הט״ז שכתב שם ש״לפי הטעם של הטור אם הוא במקום שאין יין בעיר לכל הקהל רק ליחידים יש לקדש בבית הכנסת להוציא מי שאין לו יין״].

ומוסיף: ״ואם כן הוא הדין בסוכות לא היה התקנה על זה. ולפי זה אפילו בשבת חול המועד סוכות אין לעשות קידוש בבית הכנסת, וכן בשמיני עצרת, כיון דמיתב יתבינן בסוכה, אם כן אין תקנה בשביל אורחים כלל. ושוב מצאתי בספר מור וקציעה שתמה גם כן על הטור״.

עוד מבואר בדברי האלף למטה שם, בענין קידוש בבית הכנסת בליל ראשון של פסח, שאף שהיה מקום לומר שיש טעם לקידוש בבית הכנסת כמש״כ האליה רבה (סימן תקנט ס״ק ט) בשם הכלבו ״כדי להסדיר להמון העם סדר הקידוש, דלא גרע מתפילות של פרקים שצריך להסדיר״, ואם כן מטעם זה יש לקדש גם בליל ראשון של פסח. אלא שיש לדחות זאת, שכן יש חשש שמא יחשבו שכבר יצאו בקידוש בבית הכנסת, ואין צריכים בבית אלא ג׳

כוסות, וזו טעות, משום שהכוס של הקידוש היא הכוס הראשונה של ד' כוסות כמש"כ בשו"ע (או"ח סי' תעב). ולפיכך מכיון שכל עני יש לו ד' כוסות ואין צורך לתקן בשביל אורחים, בשביל הטעם להסדיר להמון העם את סדר הקידוש בלחוד, לא תקנו, משום חשש טעות זו.

[ובדומה לדברים אלו, מבואר בשו"ת רש"י (סימן שא) שכתב: "שני ימים טובים הראשונים של פסח אין אומרים קידוש על היין בבית הכנסת, לפי שהקידוש אחד מד' כוסות הוא, ואם שותה הוא בבית הכנסת אותו נמצא שותה ה' כוסות. ולפיכך אין מקדשין, שהרי אין כאן להוציא שום אדם ידי חובתו בפסח, מפני שאין לך עני בישראל הפוחת מד' כוסות של יין". ולהלן [פרק ג, אות ב] הבאנו את דברי שו"ת הריב"ש, וגם בדבריו מפורש שלא נהגו לקדש בבית הכנסת בליל פסח].

ומסיים האלף למטה: "ולפי זה בסוכות אפשר דיש לקדש בבית הכנסת מהך טעמא כדי להסדיר. ומכל מקום צ"ע כיון דמעיקרא לא תיקנו בשביל זה רק בשביל אורחים, והכא דאזלה התקנה אין לעשות כן לקדש בבית הכנסת ולומר ברכות שלא כתקנת חכמים דהוי ברכה לבטלה. ומי שמסדיר לו תפילתו נראה שאין להזכיר שום ברכה בשם כלל וכו', אם כן אין ראוי לקדש בבית הכנסת כלל".

מכל מקום בדברי שו"ת חתם סופר (או"ח סימן קמג), מצאנו שכתב ליישב את "מנהגינו בחזנא מתא מברכים שהחיינו בקידושא ביום טוב בבית הכנסת וחוזרין ומברכין בביתם והוי כעין ברכה לבטלה" [דבריו יובאו להלן פרק ג אות ד]. והחתם סופר לא כתב שמדובר רק בקידוש של יו"ט של שבועות, ומכאן ראיה שמנהגו היה לקדש בבית הכנסת בכל יו"ט וגם ביו"ט דסוכות ושמיני עצרת [וצ"ע אם נהג כך גם בליל ראשון של פסח שמפורש בשו"ע שאין נוהגים לקדש בבית הכנסת].

פרק ג - הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת

- א -

בפרק א [אות ג] נתבארו דברי האור זרוע בטעם המנהג לקדש בבית הכנסת בליל שבת משום "לקידוש היום ברבים", דהיינו תקנה מיוחדת לפרסם את ענין קידוש היום ברבים. והובאו בדברי שו"ת מן השמים שכתב "מצוה לקדש ולהבדיל בבית הכנסת משום ברוב עם הדרת מלך, ועוד נרות חנוכה מדליקין בבית הכנסת אע"פ שכל אחד ואחד מדליק בביתו", ומבואר בדבריו שהשווה בין המנהג לקדש בבית הכנסת בליל שבת ובין המנהג להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת, שטעמם אחד - משום ברוב עם הדרת מלך. והשוואה זו לא נזכרה בדברי האור זרוע.

וכדברי שו"ת מן השמים, מפורש גם בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סימן עד) שרצה ליישב את המנהג לקדש בבית הכנסת, ולא נחה דעתו מכל מה שנאמר בענין זה, וכתב בסיום דבריו: "שאין לנו שום תירוץ אלא מה שכתבו מקצת פוסקים שחכמינו ז"ל מעיקרא תיקנו אפילו אם אין אורחים שיקדשו בבית הכנסת כדי שיהא הקידוש נאמר ברבים ובפרהסיא, וכמו שמדליקין נרות חנוכה בבית הכנסת שהוא רק לפרסם הנס והאמונה בה' יתברך שמו".

ומעתה יש להבין מדוע אמנם לא השוה האור זרוע ביניהם. ודבר זה בולט מאד בדברי האור זרוע שמביא ראיות ודוגמאות ממקומות אחרים לכך שיש תקנות שניתקנו משום פרסום ברבים, כדבריו "אבל כדי להוציא אורחים לא נתקן כלל [קידוש בבית הכנסת] אלא לקידוש היום, כמו קידוש דראש חודש כשהיו מקדשים החודש במסכת סופרים, וכמו ז' ברכות דחתן וכלה שתקנו על הכוס אע"ג דאינה באה לצורך אכילה כלל". ומדוע הרחיק האור זרוע להביא לחמו מדין קידוש החודש שאינו נוהג בזמנינו, ומשבע ברכות של חתן וכלה, ולא הביא ראיה פשוטה מהדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת.

ונראה, דהנה יש לתמוה מדוע השמיט הרמב"ם את המנהג להדליק נר חנוכה בבית הכנסת ולא הזכירו כלל, ואילו את המנהג לקדש בליל שבת בבית הכנסת, הזכיר בהלכות שבת (פכ"ט ה"ח) וז"ל: "אין קידוש אלא במקום סעודה וכו', ולמה מקדשין בבית הכנסת מפני האורחים שאוכלין ושותין שם".

ומעתה יש לומר, שההבדל בין המנהגים הוא, שמנהג הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת שלא נזכר כלל בש"ס, הונהג כנראה לאחר חתימת התלמוד, ובמשך הדורות בזמן רבותינו הראשונים נתפשט המנהג לכל המקומות - וכפי שנבאר להלן את הטעמים למנהג הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת, שכולם מדברי הראשונים ואין מקור לכך שמנהג זה נהג בתקופת התנאים והאמוראים. ולכן אין פלא שלא הוזכר בדברי הרמב"ם מנהג זה, מכיון שיתכן ובמקומו עדיין לא נהגו במנהג זה, או שאולי לא התבסס כמנהג קבוע ומושרש ולכן לא הביאו הרמב"ם להלכה. אך לעומת זאת, המנהג לקדש בליל שבת בבית הכנסת מוזכר בגמרא במסכת פסחים הנ"ל, ומזמן התלמוד נהגו בו, ולכן הובא להלכה בדברי הרמב"ם.

ולפי זה מובן מדוע לא הביא האור זרוע ראיה לכך שיש תקנות משום פרסום ברבים, מהתקנה להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת. שכן יתכן שבמקומו או בזמנו של האור זרוע לא נהגו במנהג זה, שכאמור, אינו מזמן הגמרא אלא מתקופה מאוחרת יותר, או שעדיין לא השתרש מנהג זה עד כדי כך

שיכל להוות ראיה לקידוש ליל שבת בבית הכנסת.

- ב -

המנהג להדליק נר חנוכה בבית הכנסת נפסק בשו"ע (סימן תרעא סעיף ז) וז"ל: "ובבית הכנסת מניחו בכותל דרום כנרות המנורה מסדרן ממזרח למערב, ומדליקין ומברכין בבית הכנסת משום פרסומי ניסא". וברמ"א: "ואין אדם יוצא בנרות של בית הכנסת וצריך לחזור ולהדליק בביתו. ונוהגין להדליק בבית הכנסת בין מנחה למעריב".

המקור לדברי המחבר שטעם הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת הוא "משום פרסומי ניסא", הוא דברי הריב"ש (בתשובה סי' קיא). וכך נשאל הריב"ש: "מה שנהגו כל ישראל להדליק ש"צ או השמש בבית הכנסת, למה. אי לפרסומי ניסא, כל אחד חייב להדליק בביתו. ואי להוציא עניים ידי חובה כמו קידוש, הרי העני המתפרנס מן הצדקה חייב להדליק בביתו. וכמו שבליל פסח אין מקדשין בבית הכנסת, כמו כן ראוי לעשות בנר חנוכה, אם כן הברכה שמברך המדליק בבית הכנסת יראה שהיא לבטלה". הרי לנו, ששאלת השואל בשו"ת הריב"ש דומה לתמיהת הראשונים על מנהג הקידוש בבית הכנסת, שמכיון שאין בברכת נר חנוכה שבבית הכנסת כדי להוציא אף אחד ידי חובתו, לכאורה יש בזה חשש ברכה לבטלה.

השיב הריב"ש: "המנהג הזה להדליק בבית הכנסת מנהג ותיקין הוא משום פרסומי ניסא, כיון שאין אנחנו יכולין לקיים המצוה כתיקונה כל אחד בביתו שהיא להניחה על פתח ביתו מבחוץ, כדתנן (ב"ק פ"ו מ"ו) בההיא דגמל טעון פשתן וכו'. וכיון שעתה שיד האומות תקפה עלינו ואין אנו יכולין לקיים המצוה כתיקונה, ומדליק כל אחד בפתח ביתו מבפנים, ואין כאן פרסומי ניסא כי אם לבני ביתו בלבד, לזה הנהיגו להדליק בבית הכנסת לקיים פרסומי ניסא".

ומבאר הריב"ש היאך מברכים על ההדלקה ולא חוששים לברכה לבטלה, שהרי הדלקה זו אינה מעיקר תקנת חז"ל להדליק נר חנוכה: "ואע"פ שאין מברכין על המנהג, זהו במנהג קל, כמו מנהג של ערבה שאינו אלא חבטא בעלמא, אבל בזה שהוא לפרסם הנס בבית הכנסת ברבים מברכין עליו, כמו שנהגו לברך על ההלל של ראש חודש ואע"פ שאינו אלא מנהג, ואין בזה משום ברכה לבטלה כלל, וכדעת רבינו תם ז"ל (בתוספות ברכות יד, א ד"ה ימים). ומכל מקום באותה הדלקה של בית הכנסת אין אדם יוצא בה, וצריך לחזור ולהדליק כל אחד בביתו, דמצות חנוכה נר איש וביתו" [דברי הריב"ש הובאו בקיצור בבית יוסף].

והנה בשו"ת התעוררות תשובה (או"ח ח"ג סימן תס) כתב בתוך דבריו בביאור טעם המנהג להדליק נר חנוכה

בבית הכנסת: "ועוד י"ל כיון דאנו מדליקין בפנים ממש, ואין אנו מקיימים עיקר תקנת חכמים בפרסומי ניסא לרבים, רק הבני בית רואים אותם וכו', לכן מדליקים בבית הכנסת במקום שרבים נמצאים שם ומקיימים עיקר פרסומי ניסא, והוא כמו מעיקר תקנת חכמים לקיים פרסומי ניסא, ומברכים". ובהשקפה ראשונה נראה שדבריו הם ממש דברי הריב"ש שגם כתב כן בטעם ההדלקה בבית הכנסת. אולם כשנדייק בדברי ההתעוררות תשובה, נראה שיש בדבריו תוספת על דברי הריב"ש.

והדברים יבוארו בהקדם קושיית החכם צבי (סימן פח) על דברי הריב"ש שהכלל שאין מברכים על מנהג "זהו במנהג קל כמו מנהג של ערבה שאינו אלא חבטא בעלמא, אבל בזה שהוא לפרסם הנס ברבים מברכין עליו", והביא הריב"ש ראיה לכך ממה "שנהגו לברך על ההלל של ראש חודש ואע"פ שאינו אלא מנהג". ומעתה יקשה סתירה בדברי המחבר שפסק בהלכות ראש חודש (או"ח סימן תכב סע' ב) שעדיף שלא לברך על קריאת ההלל בראש חודש. ולפי זה גם אין לברך על הדלקת נר חנוכה של בית הכנסת.

ובשו"ת התעוררות תשובה תירץ את קושיית החכם צבי, וז"ל: "לכן מדליקים בבית הכנסת במקום שרבים נמצאים שם, ומקיימים עיקר פרסומי ניסא, והוא כמו מעיקר תקנת חכמים לקיים פרסומי ניסא ומברכים". ולפי זה נראה שיש חילוק בין ברכת הלל בראש חודש לבין ברכת נר חנוכה בבית הכנסת, כי המנהג לומר הלל בראש חודש הוא מנהג חדש שבא כתוספת לימים שגומרים בהם את ההלל, כלומר, מנהג זה אינו בא לקיים את עיקר התקנה לומר הלל, אלא תוספת של ימים שהונהג גם בהם לקרוא את ההלל. מה שאין כן מנהג הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת שאינו תוספת למנהג הדלקת נר חנוכה בבית, אלא חיזוק הדין להדליק נר חנוכה, שנבצר כעת מלקיימו כתיקונו בפרסום הנס כתקנת חז"ל בגלל שאנו מצויים בין הגויים ומדליקים בפנים, ומטעם זה אנו מדליקים בבית הכנסת בפרסום הנס כדי להשלים ולקיים את עיקר התקנה הראשונה שתקנו חז"ל להדליק נרות חנוכה בפרסום הנס.

ומעתה שפיר מיושבת קושיית החכם צבי, ויש לומר שגם אם פסק השו"ע בברכת ההלל בראש חודש כדעת הפוסקים שאין מברכים על הלל בראש חודש, אין זה אומר שאין לברך על הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת, שכן כמו שנתבאר, יתכן שדוקא קריאת ההלל שהוא מנהג חדש בתוספת לימים שקוראים בהם את ההלל, בזה שייך הכלל שאין לברך על מנהג, ברם הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת שבאה בכדי לקיים את עיקר תקנת חז"ל להדליק נרות חנוכה בפרסום הנס, שפיר אפשר לברך כשם שמברכים על עיקר הדלקת

נר חנוכה בבתים, מכיון שההדלקה בבית הכנסת היא כמו ההדלקה בבתים מאחר ובאה להשלימם.

ובשו"ת יביע אומר (ח"ז או"ח סימן נז) כתב באופן דומה ליישב את דעת מרן השו"ע שפסק שיש לברך על מנהג הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת למרות שדעתו שאין לברך על קריאת הלל בר"ח מכיון שהוא מנהג. ותוכן דבריו, שאמירת הלל בראש חודש לא היתה על פי חכמי ישראל שהנהיגו כן את העם אלא העם מעצמו נהגו כן, וכמו שכתב המאירי (ברכות יד, א) "ומגדולי המחברים כתבו שאין לברך על ההלל של ר"ח אף בציבור משום שלא תיקנו חכמים את קריאתו אלא העם נהגו כן מאליהם". אבל את המנהג להדליק נר חנוכה בבית הכנסת הנהיגו חכמי ישראל משום פירסומי ניסא, כמשמעות דברי הראשונים [שהבאנו לעיל], ולפיכך שפיר אפשר לברך על זה בלשון "וצוונו" כיון שגם המנהגים שהנהיגו חכמי ישראל הם בכלל "ושמרת לעשות ככל אשר יורוך".

- ג -

מלבד הטעם להדלקת נר חנוכה בבית הכנסת משום פרסומי ניסא, המבואר בריב"ש ובשו"ע, מביא הבית יוסף טעם נוסף, וז"ל: "ומה שכתב [הטור] שמניחין נר חנוכה בבית הכנסת, נראה שתקנו כן מפני האורחים שאין להם בית להדליק בו, וכמו שתיקנו קידוש בבית הכנסת משום אורחים דאכלו ושתו וגנו בבי כנישתא, וכן כתב הכל בו (סימן מד)".

טעם זה מובא גם בספר התניא (לאחד מהראשונים; סימן לה) וז"ל: "כתב בעל עשרת הדברות (ספר העיטור בהלכות חנוכה) נהגו להדליק נר חנוכה בבית הכנסת, ויש מקומות שמניחים אותה באמצע בית הכנסת. ושמא נהגו להדליקה בעבור האורחים, ובעבור מי שלא היה לו שמן להדליק נר חנוכה" [ולהלן נבאר דבריו].

וקצת יש להעיר על הבית יוסף שהביא את הטעם להדליק בבית הכנסת מפני האורחים, וציין ש"כן כתב הכלבו", שלכאורה בספר כלבו לא נזכר כלל טעם זה, וז"ל: "ונהגו בכל המקומות להדליק נר חנוכה בבית הכנסת להוציא מי שאינו בקי ואינו זריז בזאת. כי גם הוא הידור מצוה ופרסום הנס וזכר למקדש", ולא מפורש בדבריו שהטעם הוא משום אורחים אלא מטעם דומה "להוציא מי שאינו בקי ושאינו זריז בזאת", וכן מטעם אחר, שזהו "הידור מצוה ופרסום הנס וזכר למקדש".

ובשו"ת מנחת אליעזר (ח"ב סימן סח) שהרגיש בהערה זו, וז"ל: "והנה מה שכתב שיש להדלקת נ"ח בבית הכנסת ג' טעמים בפוסקים, אבל באמת מצאתי בזה ד' טעמים. [א] טעם הב"י סימן תרע"א לאפוקי אורחים. [ב]

טעם הכלבו שכתב להוציא מי שאינו בקי ואינו זריז בזאת. [ג] טעם השני של הכלבו משום הידור מצוה ופרסום הנס זכר למקדש. [ד] טעם הריב"ש משום פרסומי ניסא מפני שאין יכולים לברך כי אם על פתח ביתו מבחוץ מפני שיד העכו"ם תקיפה ע"כ מברכין בבית הכנסת לפרסומי ניסא".

ומוסיף המנחת אלעזר: "והנה הרואה בב"י שכתב שתקנו כן מפני האורחים וכו' וכן כתב בכלבו וכתב טעם אחר וכו', משמע לכאורה מלשון הב"י שבכלבו כתב גם כן כטעם הראשון הנזכר מפני האורחים. ובאמת בכלבו כתב רק להוציא מי שאינו בקי וזריז כנזכר. וכבר עמד ע"ז הגאון מהר"ש הכהן מווילנא בספר שו"ת בנין שלמה (סימן נג). והגאון בספר שדה חמד (סוף מערכת חנוכה סימן כד) יישב זה עי"ש. וגם זה כמה תמהתי ולא הבנתי כי מה מהני להוציא האורחים הא צריכין להשתתף בפרוטה מדינא דגמרא" [ובאמת כבר הקשה בספר התניא (הנ"ל) על הטעם שההדלקה היא משום האורחים: "אבל אם היו אורחים ישנים בבית הכנסת היו אורחים עצמם צריכים להדליקה, דקיימא לן אכסנאי חייב בנר חנוכה", וכיוון המנחת אלעזר לקושיית ספר התניא].

אולם כשנדקדק היטב בדברי הכלבו נראה שדבריו בטעם ההדלקה "כי גם הוא הדור מצוה ופרסום הנס וזכר למקדש" הם לכאורה שני טעמים נפרדים להדלקת נר חנוכה בבית הכנסת: [א] משום הידור מצוה ופרסום הנס. [ב] זכר למקדש. ואין זה רק טעם אחד כפי שהבין המנחת אלעזר בדבריו הנ"ל "טעם השני של הכלבו משום הדור מצוה ופרסום הנס זכר למקדש".

ולפי הטעם שההדלקה בבית הכנסת יש בה משום זכר למקדש, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סימן קנח) שלכתחילה אין לכבות את הנרות בבית הכנסת כשאין סיבה לכך, כי לפי הטעם שההדלקה בבית הכנסת היא זכר לנרות המקדש, הרי את נרות המקדש לא היו מכבים.

עוד מבואר לפי הטעם שההדלקה בבית הכנסת יש בה משום זכר למקדש, המנהג שנוהגים להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת ביום [מנהג זה מוזכר בשו"ת שב יעקב (או"ח סימן טו) ובפמ"ג או"ח סימן תער], וכבר תמה בשו"ת בנין שלמה (סימן נג) מאין יצא מנהג זה.

וכתב הבנין שלמה: "אולי יצא המנהג כדי לצאת דעת הרמב"ם דס"ל (הלכות תמידין ומוספין פ"ג הלכה י-יב), דגם בבוקר היה צריך להדליק נרות המנורה [בבית המקדש] אם מצאן כבויות, ועל זה כתב קרא בבקר בבקר בהיטיבו את הנרות וכו'. ועל פי זה עולה נכון המנהג להדליק בבית הכנסת גם בבוקר, משום שבמנורה נמי היה ניכר הנס גם בבוקר בעת ההטבה, דלא

היה בו רק להדליק ולהיטיב רק ליום אחד והדליקו בו שמונת ימים. והא דאין מדליקין בבית בבוקר היינו משום דביום ליכא פרסומי ניסא כלל דשרגא בטיהרא מאי אהני, אבל בבית הכנסת דהוא מקדש מעט שפיר נכון להדליק במנורה נר חנוכה כדי לעשות זכר לנס ההטבה". ומבואר בדבריו שהמנהג שמדליקים נרות חנוכה בבית הכנסת בשחרית, נובע מכך שבמנורת המקדש היה הכהן מדליק בבוקר את הנרות שכבו בלילה, ומשום כך הונהג המנהג להדליק נרות חנוכה בשחרית בביהכנ"ס [וראה עוד במה שנתבאר להלן פרק ד אות ג בענין זה].

[ומסיים שם הבנין שלמה בדבר מעניין: "וכן המנהג בכמה בתי כנסיות להדליק נר תמיד שדולק תמיד בלי הפסק כדי לעשות זכר לנס של נר מערבי שלא כבה לעולם בזמן שמעון הצדיק". וכן מיישב שם לפי דבריו את קושיית הבית יוסף הידועה (או"ח סי' תער) שהקשה דהלוא ביום הראשון של חנוכה לא היה נס כלל דהרי היה בו להדליק יום אחד. אכן לפי הרמב"ם הנ"ל מיושב, כי הגם שהיה בו להדליק ללילה אחד, מכל מקום לא היה בו שיעור להדליק גם בבוקר ונעשה נס והדליקו גם בבוקר ונמצא שהיה הנס גם ביום הראשון].

וכן מבאר הבנין שלמה שם מדוע בבית הכנסת מניח את המנורה בצד דרום (שו"ע סימן תרעא סע' ז) כמו שכתב הטור "ובבית הכנסת מניחה בדרום זכר למנורה שהייתה בדרום". והיינו כי עיקר ההדלקה בבית הכנסת הוא משום זכר למקדש, ולכן צריך שההדלקה תהיה במקום הדומה למקום הדלקת המנורה בבית המקדש שהיתה בדרום.

עם זאת, בדברי ספר המנהיג (לאחד מן הקדמונים), מצאנו שצירף את הטעם של פרסום הנס לטעם של זכר למקדש, וכללם ביחד, וז"ל בהלכות חנוכה: "ויראה לי שאין חיובא בבית הכנסת להדליק נר של חנוכה, כי אם בבית שאדם דר בו מדאמר כדי שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל, ובית הכנסת פטור מן המזוזה כדאמר בפ"ק דיומא, אלא א"כ יש שם בית דירה לדור בבית הכנסת. אלא נהגו כך על זה שהנס בא במקדש בית עולמים, ועושים כמו כן במקדש מעט בגולה לפרסם הנס לפי שכולם מתקבצים שם". ומבואר בדבריו שהטעם משום זכר למקדש ומשום פרסום הנס הם דבר אחד, שהנהיגו לפרסם הנס דווקא בבית הכנסת שהוא בית מקדש מעט זכר למה שהנס היה במקדש בית עולמים. ולפי זה מובן מדוע צירף המנחת אלעזר את שני הטעמים יחד.

נמצאנו למדים מהאמור לעיל חמשה טעמים למנהג הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת:

[א] כדי להוציא ידי חובת הדלקה את האורחים שאוכלים ומתגוררים בבית הכנסת, טעם זה מבואר בב״י, ונמצא גם בדברי ספר התניא.

[ב] דברי הכלבו, כדי להוציא את מי שאינו בקי ושאינו זריז בזאת. [ונראה, שטעם זה מבואר בדברי ספר התניא (המובא לעיל) במש״כ בסוף דבריו ״ושמא נהגו להדליקה בעבור האורחים, ובעבור מי שלא היה לו שמן להדליק נר חנוכה״, ומי הוא זה ״מי שאין לו שמן להדליק״, והרי ההלכה ש״אפילו עני המתפרנס מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן להדליק״ (שו״ע סימן תרעא סע׳ א), ומוכרח מזה שהכוונה למי ״שאינו זריז״ הנזכר בכלבו, שמתוך שאינו זריז אינו משתדל להכריח את עצמו לשאול על הפתחים או למכור כסותו ולכן אין לו שמן להדליק].

[ג] פרסומי ניסא, המוזכר בכלבו, וכפי שמביאו הבית יוסף ״שהוא כדי לפרסם הנס בפני כל העם ולסדר הברכות לפניהם שיש בזה פרסום גדול להשי״ת וקידוש שמו כשמברכין אותו במקהלות״. ופירוש זה במובן ״פרסומי ניסא״ משמעותו לעשות פרסום נוסף מעבר לתקנת חז״ל להדליק נר חנוכה, ואין זה ״במקום״ פרסום הנס שתקנו חז״ל.

[ד] פרסומי ניסא המבואר בדברי הריב״ש, שפירושו להשלים את חסרון פרסום הנס שנתהווה מאחר ואי אפשר להדליק נרות מבחוץ כפי תקנת חז״ל, וכדי להשלים חסרון זה הנהיגו להדליק בבית הכנסת לפרסומי ניסא.

[ה] הטעם המוזכר בכלבו שההדלקה בבית הכנסת היא ״זכר למקדש״.

ולפי המבואר בספר המנהיג, טעם זה זהה לטעם משום פרסומי ניסא, והיינו שהנהיגו לפרסם הנס דווקא בבית הכנסת שהוא בית מקדש מעט זכר למה שהיה הנס בבית המקדש.

- ד -

למרות שמנהג הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת הובא בשו״ע כדבר מוכרע, קמו עוררין על מנהג זה.

בספר התניא (דבריו הובאו לעיל) כתב בסוף דבריו: ״אבל מורי חביבי היה נמנע מלהדליקה בבית הכנסת כדי שלא לברך עליה״ [״ומורי חביבי״ הוא ר׳ יהודה ב״ר בנימין שהיה רבו של שבלי הלקט]. דעה זו הובאה בדברי הברכי יוסף (סימן תרעא אות ו) שכתב: ״אין לחוש למה שכתבו בספר תניא שיש שנמנע מלהדליק בבית הכנסת כדי שלא לברך עליה. וכמה רבנים ש״ץ היו מדליקין ומברכין בבית הכנסת ואחר כך מברכין כל הברכות ומדליקין בביתם״.

עם זאת, המהר״ם שיק (שו״ת חיו״ד סימן שעד) כתב בד״ה והנה אמת הדבר: ״ואעפ״י ששמעתי שמרן הגאון

בעל חתם סופר מנע את עצמו מלברך על הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת, מכל מקום כן הוא המנהג וסוגיא דעלמא בלי פקפוק".

והנה המהר"ם שיק לא העיד על מנהגו של רבו החתם סופר על פי ראיית עיניו אלא מפי השמועה. ונראה לדון בדעת החתם סופר מדברים שכתב בענין אחר (שו"ת חתם סופר או"ח סימן קמג) בסוף דבריו: "ומה שכתב להקשות על מנהגינו דחזנא מתא מברכים שהחיינו בקידושא ביום טוב בבית הכנסת וחוזרין ומברכין בביתם והוי כעין ברכה לבטלה, דהכא לא שייך לאפוקי בני ביתם ידי חובה, דשהחיינו הוי ברכת הנהנין, וכיון שהוא כבר יצא בבית הכנסת דאפילו אומרו בשוק יוצא בו ואפילו אומרו בחול וכמו"ש תוספות בסוכה (מו א, ד"ה נכנס לישב בה), אם כן שוב אינו מוציא בני ביתו, אלו דברי מעלתו, וגם בעיני יפלא".

ומתוך כך כתב החתם סופר: "אך אמרתי כי הש"ץ מכוין בתחלה שלא לצאת בשהחיינו דבית הכנסת ואיננו מברך אלא שלא לבטל תקנה ראשונה הקבועה אבל לא לצאת בו, וממילא אינו יוצא ידי חובה, וחוזר ומברך בביתו וכמ"ש מג"א (סי' תפט ס"ק ז), וידוע דלענין כוונה אין חלוק בין מצות לברכת הנהנין, כדמוכח ממ"ש והאריכו הפוסקים ורבינו יונה מכללם גבי פתח בחמרא וסיים בשיכרא ע"ש, ואם כן כי היכא דבספירת העומר אם מכוין שלא לצאת מהני וה"נ דכוותיה".

ומביא החתם סופר מדברי שו"ת שב יעקב (או"ח סי' יד) שרצה להוכיח נגד דעת הר"ן הסובר שהקידוש בבית הכנסת היא תקנה קבועה בכל מקום, מדברי הגמרא (בפסחים הנ"ל) "אותם בני אדם שקידשו בבית הכנסת", דמשמע שישנם מקומות שאין מקדשים בבית הכנסת, ונלמד מזה שלא נתפשטה התקנה בכל מקום. וכתב החתם סופר על דבריו: "ואני אומר אי כדברי הגאון ה"ל למימר אותם "בתי הכנסת" שמקדשים בהם ולא אותם "בני אדם" שמקדשים בבית הכנסת. אבל האמת יורה דרכו דפשטה התקנה בכל מקום ורק היו בני אדם שרצו להוציא בני ביתם ידי חובה, ולרב לא הוי מצי לאפוקי י"ח מפני שכבר שמעו בבית הכנסת, ואע"ג דבברכת המצות אע"ג שיצא מוציא, מ"מ לכתחלה לא שפיר דמי למיעבד הכי בלא אונס והכרח, על כן היו מכוונים שלא לצאת בבית הכנסת, והם אנשים שלא קידשו בבית הכנסת. אך אותם שאין להם בני בית והם מכוונים לצאת י"ח בבית הכנסת, והם אותם שקידשו בבית הכנסת ועליהם פליגי רב ושמואל, ולעולם פשטה התקנה בכל מקום".

ומסיים החתם סופר: "והא דרצו תוס' לומר בזמן הזה דליכא אורחים בבית הכנסת הוי ברכה לבטלה, לא משום דס"ל דהתקנה לא הוי קבועה

מתחלה, אלא אע״ג דהוי קבוע מתחלה לא דמי לחזרת ש״ץ התפלה דמייתי ר״ן, משום דהתם אין ברכה לבטלה דהלואי שיתפלל כל היום, משא״כ בברכה דקידוש. ומ״מ הרי כמו שכתבתי שיתכוין שלא לצאת״.

נמצאנו למדים מדברי החתם סופר: [א] שדעתו שעיקר תקנת הקידוש בבית הכנסת בשבת וביו״ט היא משום האורחים. [ב] ואע״פ כן זוהי תקנה קבועה בכל מקום. [ג] הש״ץ שמקדש ביו״ט בבית הכנסת ומברך שהחיינו, צריך לכוין בתחילה שלא לצאת בברכת שהחיינו של בית הכנסת כדי שלא יהיה חשש ברכה לבטלה כשאחר כך יקדש בביתו, וברכתו היא רק כדי שלא לבטל את התקנה הקבועה אבל לא לצאת ידי חובה, ואחר כך יכול לקדש ולברך בביתו.

- ה -

השערי תשובה (סימן תרעא ס״ק יא) הביא את דברי המחזיק ברכה (שם אות ט) שהביא בשם שו״ת זרע אמת (ח״א או״ח סימן צו) שאם הדליק נר חנוכה בלילה הראשון בביתו, ואחר כך הדליק בבית הכנסת יברך שוב שהחיינו. אבל אם הדליק קודם בבית הכנסת לא יברך בביתו ברכת שהחיינו אם לא שמדליק להוציא גם כן את אשתו ובני ביתו

ולכאורה לפי דברי החתם סופר יש לדון האם יוכל הש״ץ להשתמש בעצה הנ״ל שיכוין שלא לצאת ידי חובתו בברכת שהחיינו אלא יברך את הברכה כדי לקיים את המנהג להדליק בבית הכנסת, ושוב יוכל לברך אחר כך שהחיינו בביתו. וביותר צ״ע, לפי השמועה שמביא המהר״ם שיק שהחתם סופר נמנע מלברך על הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת מחשש כפילות הברכות כשידליק אחר כך בביתו, מדוע לא השתמש החתם סופר בעצה שהוא עצמו נתן לגבי ברכת שהחיינו בקידוש ליל יו״ט בבית הכנסת, וגם בברכה להדליק נר חנוכה בבית הכנסת שהש״ץ יכוין שלא לצאת בברכות אלא רק יכוין לקיים את התקנה הקבועה להדליק בבית הכנסת, ואחר כך יוכל לברך את ברכת להדליק נר חנוכה וברכת שהחיינו בביתו, ויכוין אז לצאת בשתי הברכות.

אכן לפי מה שנתבארו לעיל [פרק זה אות א] דברי הרמב״ם והאור זרוע, שמנהג הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת לא נזכר כלל בש״ס, ולכן לא הזכירו הרמב״ם, לעומת המנהג לקדש בליל שבת בבית הכנסת שמוזכר בגמרא במסכת פסחים ולכן הובא להלכה בדברי הרמב״ם - יבוארו דברי המהר״ם שיק ששמע על רבו החתם סופר שנמנע מלברך על הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת. ויתכן שטעמו של החתם סופר היה שלמרות שמנהג זה כבר נהג בזמנו, אך מכיון שלא נזכר בש״ס [וגם לא נזכר ברמב״ם] אין זה מנהג ותקנה קבועה, ולכן נמנע מלברך עליו.

ובכך מתבארים היטב דברי המהר"ם שיק, דהנה הנידון שבו עסק המהר"ם שיק היה במעשה בחנוכת בית כנסת חדש שהרב הדליק את "הנר תמיד" ובירך עליו "וציוונו להדליק נר תמיד" בשם ומלכות וגם שהחיינו. ודן המהר"ם שיק אם ברכתו של הרב היתה ברכה לבטלה, אמנם במה שכתב השואל שיש לומר שרק על מנהג שמוזכר בש"ס מברכים, העיר המהר"ם שיק שהגם שסברא זו הוזכרה בשו"ת רמ"א (סימן לה), אולם מנהג העולם לברך גם על מנהג שאין לו מקור בש"ס ופוסקים, והביא לכך ראיה מהמנהג להדליק נר חנוכה בבית הכנסת כפי שנפסק בשו"ע הנ"ל, ובתוך כך גם הזכיר ששמע שהחתם סופר "מנע את עצמו מלברך על הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת", משמע שהבין שהסיבה שנמנע החתם סופר מלברך היתה בגלל שמנהג זה אינו נזכר בש"ס כתקנה קבועה ועם זאת הכריע "שכן הוא המנהג [לברך על הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת] וסוגיא דעלמא בלי פקפוק".

- ו -

אולם עדיין יש לדון בדעת החתם סופר בענין המנהג להדליק נר חנוכה בבית הכנסת, ממה שכתב החתם סופר (שו"ת יו"ד סימן קצא; והזכירו המהר"ם שיק בתשובתו הנ"ל) להכריע מהו מנהג המחייב ברכה ונכון לברך עליו "וציונו", ואימתי המנהג אינו חשוב דיו כדי שיברכו עליו. ודבריו נסבו אודות השאלה, האם יולדת שטובלת ביום מ' לזכר ופ' לנקבה שאין זה אלא מנהג שנהגו להחמיר שלא לבעול על דם טוהר, יכולה לברך על טבילתה.

והביא שם את דברי הרמ"א (בשו"ע או"ח סוף סי' תצ) שלא לברך על קריאת המגילות כיון שאינם רק מנהגא, וכתב: "ומה שנלע"ד בזה לחלק בין קריאת הלל למגילות הללו, לפי מה שנתבאר לעיל דמשמע מתוס' דסוכה דלא ברירא להו שיהיה קריאת הלל מעשה רבה לברך עליו אם לא משום שהוא כקריאת התורה. והנה בשלמא הלל שעיקר קריאתו לשיר לא איכפת לן במה שאינו כתוב על הספר ובדיו על הגליון וכו', ולפעד"נ דכל שירי תהילות נאמרים בעל פה, דמעיקרא הכי נתקנו דלא נראה שהיו הלוים משוררים בבהמ"ק מתוך הספר או שיהיו עושי הפסח קוראים הלל מתוך הספר וא"כ מעיקרא הכי אתקין, ושפיר מברכים על ההלל כקורא בתורה וכו'. משא"כ המגילות הללו אילו היו מברכים עליהם היו צריכים לכותבו בגליון, ומעיקרא לא הנהיגו כך שלא להטריח על הציבור. וחילוק זה רמוז בתוך דברי רמ"א בתשו' הנ"ל אלא שלא ביאר כל צרכו".

ועוד כתב החתם סופר בהמשך דבריו שם, שבמנהג של "שב ואל תעשה" כגון שלא לעשות מלאכה בערב פסח, העובר על מנהג זה ועשה את מה שנהגו לאסור ממנהג, הרי זה עובר על

לאו מדברי קבלה "אל תטוש תורת אמך". אולם בקיום עשה כגון מנהג נביאים לחבוט בערבה, אם ישב ולא חבט ערבה אינו נקרא עבריין ולא נאמר על זה "אל תטוש", ולכן המקיים מנהג שכזה אינו מברך "וציונו". וכל זה רק בדבר שאין ניכר עשיית המצוה כל כך, כגון טלטול ערבה, אבל מנהג שניכר מצותו "ואיכא מעשה רבה" יש בו משום "אל תטוש" ומברכים "וציונו". ולפי זה מסיים החתם סופר: "ואם כן בנידון דידן נמי, כיון שהנהיגו איסור לבעול על דם טוהר והעובר על זה עובר על בל תטוש תורת אמך בלי ספק א"כ הטבילה היא מדינא ובעי ברכה באמת והכי נהוג".

נמצא שלפי החתם סופר יש לברך גם על מנהג מאוחר שאין לו מקור בש"ס כדוגמת המנהג שלא לבעול על דם טוהר, והמנהג של קריאת המגילות, שעליו כתב הרמ"א (בתשובה סימן לה) שאין לברך עליו משום שאינו נזכר בש"ס, ואילו לדעת החתם סופר היה צריך לברך על קריאת המגילה [אם היו צריכים מצד המנהג לכותבו על קלף]. וכן יש לברך אפילו על מנהג של קום ועשה אם יש בו "מעשה רבה" שאינו רק טלטול בעלמא.

ומעתה צ"ע מה שהביא המהר"ם שיק שהחתם סופר נמנע מלברך על הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת, שהרי לפי המבואר כאן מדברי החתם סופר יוצא שבודאי יש לברך על המנהג שנהגו להדליק נר חנוכה בבית הכנסת, כי ללא ספק מנהג זה הוא "מעשה רבה", ושייך לברך גם על מנהג מאוחר שאין לו מקור בש"ס, וצ"ע.

- ז -

בשו"ת תשובות והנהגות (או"ח ח"א סימן שצז) כתב בענין מנהג המקומות שקטן מדליק נרות חנוכה בבית הכנסת ומברך, וז"ל: "ונראה דאלו שנהגו בקטן הוא, כיון דעיקר ההדלקה בבית הכנסת בברכה רפיא בידן, שאין לזה מקור מהגמרא והרמב"ם, אלא שמכל מקום כן מנהג ישראל וכדאיתא בשו"ע (סי' תרעא), וידוע שהגאון החתם סופר זצ"ל מנע עצמו מלברך, כמובא בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סימן שעד), אבל בברכי יוסף (סוף סימן תרעא) כתב שכמה רבנים נהגו בעצמם להדליק בברכה בבית הכנסת ולברך בביתם וכדאיתא בשו"ע שמדליקין ומברכין בבית הכנסת. אבל כיון שבעיטור כתב בטעם המנהג שהוא עבור האורחים או מי שאין לו שמן, לכן יש שפקפקו לענין ברכה היום בבית הכנסת כיון שכל אחד מדליק בביתו, וחששו לברכה לבטלה, ולכן יש שנהגו להדליק בקטן שאין בו איסור ברכה לבטלה כשמכוין למצוה, כמבואר בתוספות (פסחים פח, א). ואם כן לדבריהם יש קפידא שקטן ידליק ויברך, ונסמוך על דעת הפוסקים שמוציא כאשר הגדולים מונעים עצמם מליכנס לחששות בזמן הזה. ומיהו אם גדול

רוצה להדליק ולברך פשיטא שאין מונעין אותו שיש לו על מה לסמוך כיון שכן הוא המנהג".

ומעתה היה מקום לומר, שאולי טעמו של החתם סופר שנמנע מלברך הוא בגלל שסובר כדעת בעל העיטור כי סיבת ההדלקה בבית הכנסת היא בגלל האורחים ומי שאין לו שמן, וזה לא שייך היום, וכפי שכתב בתשובות והנהגות לבאר בזה את כוונתם של הנותנים לקטן לברך על הנרות.

אולם זה אינו, שכן לפי המבואר בדברי החתם סופר בענין קידוש וברכת שהחיינו ביו"ט בבית הכנסת, שיש לכוין שלא לצאת בברכת שהחיינו בבית הכנסת על עצם היום אלא יכוין בברכה כדי לקיים את התקנה הקבועה מפני האורחים, מדוע שלא נאמר כן גם במנהג הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת - שהמדליק יכוין שלא לצאת בברכות אלא רק לקיים את התקנה הקבועה להדליק בבית הכנסת, ואחר כך יוכל לברך בהדלקה בביתו.

ויש להעיר, שהגר"מ שטרנבוך מצדד שלא לנהוג לתת לקטן להדליק נר חנוכה בבית הכנסת, כדבריו שם: "מבואר בב"י הטעם שתיקנו כן כדי להוציא האורחים שאין מדליקין, ולפי זה ודאי מעיקר התקנה הוא שגדול ידליק. ולכן לדעתי ראוי להשתתף ולשמוע הברכה בהדלקת נרות בבית הכנסת בחנוכה, שזוכה להשתתף במצות פרסומי ניסא. ולכתחילה נראה שאין להקל בהדלקת קטן, אף שנהגו כן, ויש גם פוסקים דס"ל דיכול קטן להדליק". וכן כתב בתשובות והנהגות (ח"ב סימן שלה) "ולא שמיע לי, כלומר לא סבירא לי הנוהגים לבקש קטן להדליק, וכמו שהבאתי בתשובות והנהגות ח"א, רק ראוי לבקש אדם נכבד שאינו מדליק בדינא דגמרא שיברך בכוונה ויוציא הקהל, וזהו כיבוד חשוב וראוי לרדוף אחריו מלבד שכר ברכות זוכה בכך".

[מש"כ שראוי לבקש ממי שאינו מדליק בדינא דגמרא שיברך, כוונתו לדבריו באותה תשובה לבאר מדוע נוהג שלא לברך על הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת, וכתב שם: "לא באתי ח"ו לפקפק על המנהג, דמנהג כל ישראל להדליק בברכה בבית הכנסת וח"ו להרהר אחרי מנהגי ישראל, ואני לעצמי מדקדק לא לברך מפני שאני נוהג גם כאן להדליק בחוץ כדינא דגמרא או בלילה בחלון, ולכן אין שורש להדליק בבית הכנסת ולברך שיסודה שמדליקים בפנים שאין פרסומי ניסא כמבואר בתשובת ריב"ש שלכן מדליקים בבית הכנסת שיש פרסומי ניסא, אבל מאחר ואני נוהג כדינא דגמרא חוששני שאני פטור ולכן אני נוהג שלא לברך בבית הכנסת"].

וכן כתב הגר"מ שטרנבוך בספרו ליקוטי הערות למועדים וזמנים (חלק ו סימן פט): "וראיתי מקומות שנוהגין

שקטן מדליק הנרות בבית הכנסת, ואתי שפיר לפי המג"א (תרעא ס"ק י) שמדליקין בבית הכנסת אם יבואו שם אח"כ עשרה ויהיה פרסומי ניסא, הרי שבזה הנחה עושה מצוה ולכן מועיל גם בקטן, ובחרו בקטן שאין לחוש לברכה לבטלה. ולענ"ד נראה דאין לחוש לברכה לבטלה, ואדרבה אם קטן מברך מדליק ומניח יש לחוש שאינו מוציא את הקהל, וזהו עיקר שורש המנהג להוציא את האורחים, ושפיר נהגו שהשמש מדליק ומברך ואין לחוש בזה כלל".

ומבואר בדבריו שבגלל הטעם שיש להדליק בבית הכנסת כדי להוציא את האורחים ואת מי שאין לו שמן עבור נר חנוכה - אין לתת לקטן להדליק, מאחר והקטן אינו יכול להוציא את האורחים הגדולים.

אמנם בעיקר הלכה זו של הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת על ידי קטן שהגיע לגיל חינוך כבר כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סימן סה), שדין זה תלוי בטעם ההדלקה בבית הכנסת: אם הטעם הוא משום פרסומי ניסא, כשרה ההדלקה גם על ידי קטן שהגיע לחינוך, אבל אם הטעם הוא מפני האורחים שאין להם בית להדליק בו, ודאי שקטן, אפילו הגיע לחינוך, לא ידליק, משום שלא אתי "תרי דרבנן" ומוציא "חד דרבנן". וטעם נוסף כתב המנחת יצחק שקטן לא ידליק משום "כבוד הציבור". [**ואף** שהמנחת יצחק אינו דן אם עדיף שקטן ידליק כדי שגדול ימנע מלברך על נרות בית הכנסת מחמת פקפוק בעצם חובת הברכה בהדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת, אלא שאלתו היתה באופן הפוך, כלומר האם מותר לקטן להדליק נרות בבית הכנסת או שרק גדול ידליקם. מכל מקום הצד השוה שבין דבריו לדברי התשובות והנהגות, שלדעת הסוברים שטעם הדלקת הנרות בבית הכנסת הוא כדי להוציא האורחים, אין להדליק על ידי קטן אפילו הגיע לחינוך. ואם הטעם הוא משום פרסומי ניסא, ודאי שגם על ידי הדלקת קטן מתקיים פרסומי ניסא].

ובאמת לפי דעת הפוסקים שאין לתת לקטן להדליק נר חנוכה בבית הכנסת, נמצא שגם בדבר זה שונה המנהג להדליק נר חנוכה בבית הכנסת מהמנהג לקדש בליל שבת בבית הכנסת, שמפורש בשו"ע (או"ח סימן רסט סע' א) ש"אין למקדש לטעום מיין הקידוש אלא מטעימו לקטן". ומתבאר, כי בקידוש על ידי קטן הטועם מהיין ניתן לקיים את מנהג הקידוש בבית הכנסת, לעומת הדלקת נר חנוכה שאין יכולים להוציא את האורחים ידי חובה על ידי הקטן.

- ח -

ונראה בביאור דעת החתם סופר, מדוע נמנע מלברך על הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת, על פי המבואר

לקמן [סימן ט] שיש בגדר מצות הדלקת נר חנוכה "חובת בית", כלומר, חיוב הדלקת נר חנוכה הוא על "הבית", וכפי שמפורש גם בדברי הריב"ש (הובאו לעיל) שכתב "ומכל מקום באותה הדלקה של בית הכנסת אין אדם יוצא בה וצריך לחזור ולהדליק כל אחד בביתו [ופסק כן הרמ"א בסי' תרעא סע' ז] דמצות חנוכה נר איש וביתו".

ואין לומר שהחיוב "נר איש וביתו", הוא חיוב על הבית בלבד ואין בזה חובת הגוף כבכל שאר מצוות, שכן לפי זה יוצא שאדם חסר בית שגם איננו אכסנאי אצל בעל בית אחר, לא יתחייב להדליק נר חנוכה בברכה, ובודאי שלא מסתבר לומר כן. אלא על כרחנו, שבגדר מצות הדלקת נר חנוכה יש גם חובת הגוף שנתחייב כל אחד ואחד להדליק נר חנוכה [בין אם יש לו בית ובין אם אין לו בית], וגם חובת בית, שתקנו חז"ל שמקום ההדלקה יהיה בבית. ויש לדקדק בדברי הריב"ש שרמז להגדרה זו בדבריו שגדר חיוב נר חנוכה הוא "נר איש וביתו", רצה לומר "איש" - דהיינו חובת הגוף, "וביתו" - היינו חובת הבית.

ולפי זה, בהדלקת נר חנוכה בבית הכנסת שיש בה רק קיום חובת הגוף בהדלקה ולא חובת הבית, נמצא שהמדליק בבית הכנסת מכיון שיצא רק ידי חובת הגוף ועדיין לא קיים את חובתו שבביתו ידלק נר חנוכה, צריך להדליק בביתו וגם צריך לברך [ופשוט שיוצא ידי חובת הגוף, מכיון שהדליק את הנרות ברשות, בגלל המנהג והתקנה להדליק, ואין זה דומה למי שהדליק סתם [שלא בביתו] שלא ברשות, שלא יצא כלל אף ידי חובת הגוף].

וכעין זה כתב הגאון רבי ברוך פרנקל בהגהותיו לשו"ע (או"ח סימן תרעא סע' ז) על דברי הרמ"א בשם שו"ת הריב"ש שאין אדם יוצא ידי חובה בנרות בית הכנסת, וכתב הגר"ב פרנקל: "נ"ב, בריב"ש מבואר הטעם דאין יוצאים בנרות המדליקים בבית הכנסת, דמצוות חנוכה נר איש וביתו. ולפי זה יש לכאורה לומר דאם אורח מדליק בנרות בית הכנסת אין צריך להדליק באכסניא, דגופיה נפטר במה שהדליק בעצמו בבית הכנסת, ובביתו מדליקין עליו" (דברי הגר"ב פרנקל הובאו בשער הציון, שם ס"ק נב). ומפורש בדבריו כמובא לעיל, שיש בהדלקת נר חנוכה שני חלקים: חובת הגוף וחובת בית, ולכן האכסנאי האורח יצא ידי חובת הגוף במה שהדליק בבית הכנסת, וידי חובת הבית יצא במה שמדליקים עליו בביתו.

ומעתה יתכן שהטעם לכך שהחתם סופר נמנע מלברך על הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת, מאחר וסבר שהיות וביסוד חובת הדלקת נר חנוכה יש גם חובת הגוף וגם חובת הבית, גם הברכה היא על שני חיובים אלו. נמצא שאמנם המדליק בבית הכנסת יכול לברך וכמו שמפורש בדעת החתם סופר

שמברכים על מנהג שיש בו "מעשה רבה", אולם מכיון שבהדלקה זו שבבית הכנסת יצא ידי חובת הגוף, אם כן אחר כך כשמדליק בביתו, הגם שבוודאי מחוייב להדליק בגלל שעדיין לא יצא ידי חובת הבית, אך יתכן שלא יוכל כבר לברך על הדלקה זו מכיון שלא מצינו שחז"ל תיקנו שתי ברכות על אותה מצוה. וכאשר חז"ל תיקנו לברך "להדליק" כוונתם היתה שבברכה אחת יצא הן ידי חובת הגוף והן ידי חובת הבית. ולכן סבר החתם סופר שאולי באופן זה יש להסתפק אם רשאי לחזור פעם נוספת על הברכה בהדלקה בבית, ולכן נמנע מלברך על ההדלקה בבית הכנסת, כדי שיוכל להדליק ולברך בביתו ללא כל חשש, [וכל הפוסקים שלא נמנעו מלברך בבית הכנסת, לא חששו לפקפוק זה, כי אפילו אם יצא ידי חובת הגוף עדיין נשאר עליו חיוב הבית, ועל חיוב זה יכול לברך].

ומיושב מה שהערנו לעיל, כי לפי דברי החתם סופר שיש לכוין שלא לצאת בברכת שהחיינו בקידוש ביו"ט בבית הכנסת על עצם היום, מדוע שלא נאמר כן גם במנהג הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת, שהמדליק יכוין שלא לצאת בברכות אלא רק לקיים את התקנה הקבועה להדליק בבית הכנסת, ואחר כך יוכל לברך בהדלקה בביתו. שכן לפי המבואר, יש לחלק בין קידוש בבית הכנסת, שאם מכוין שלא לצאת ידי חובת היום, כיון שלא יצא ידי חובתו מוטל עליו חיוב לקדש בביתו, ואין כל פקפוק שחייב ויכול לקדש בביתו. משא"כ בהדלקת נר חנוכה שעיקר תקנת חז"ל להדליק נר חנוכה ולברך הוא על קיום חובת הגוף וחובת בית, גם אם נאמר למדליק לכוין שלא לצאת בברכות אלא רק לקיים את התקנה הקבועה להדליק בבית הכנסת, אולם סוף סוף יצא ידי חובת הגוף בהדלקה ברשות שבבית הכנסת, ומתעורר פקפוק על חובת הברכה בהדלקה בביתו.

ממוצא הדברים נתבארו המנהגים בכלל ישראל בענין קידוש בבית הכנסת בליל שבת והדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת:

[א] המנהג שלא לקדש בליל שבת בבית הכנסת אך כן להדליק נר חנוכה בבית הכנסת. וכמו שנתבאר, שטעם המנהג לקדש בשבת בבית הכנסת לפי רוב שיטות הראשונים והאחרונים הוא מפני האורחים הנמצאים בבית הכנסת שתיקנו להוציאם ידי חובת הקידוש, ולכן בזמנינו, שאין האורחים אוכלים ולנים בבית הכנסת, נטו הפוסקים לבטל את המנהג כיון שעיקר טעמו התבטל, ומשום כך תוקפו רופף מאד, ובארץ ישראל כמעט ואין נוהגים בו, הגם ששורשו בדברי חז"ל בפרק ערבי פסחים. אולם מנהג הדלקת נר חנוכה, אף שאין לו שורש בש"ס וברמב"ם, מתקיים גם בזמנינו, מאחר ועיקרו

פרסומי ניסא, וטעם זה שייך כמובן גם בזמנינו. ואדרבה, כמו שנתבאר לעיל, יש בו ענין מיוחד דוקא בזמן הזה שאין מדליקים בחוץ בגלל הסכנה ולכן יש ענין לפרסם הנס בציבור כדי להשלים את המצוה.

[ב] המנהג לקדש בליל שבת בבית הכנסת וכן להדליק נר חנוכה בבית הכנסת. כמובא לעיל בדעת שו"ת מן השמים שהשווה בין המנהג לקדש בבית הכנסת בליל שבת ובין המנהג להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת, וכתב שטעמם אחד - פרסום הנס וברוב עם הדרת מלך [ובשבת היינו ענין פרסום קידוש היום].

[ג] מנהג החתם סופר, לקדש בליל שבת ויו"ט בבית הכנסת, אך להדליק נר חנוכה בבית הכנסת ללא ברכה.

[ד] יש נוהגים שלא לקדש בבית הכנסת, וגם לא להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת. וכפי שאמר לי האדמו"ר ממודז'יץ זצוק"ל בעל הנחלת דן, שבפולין לא נהגו להדליק נר חנוכה בשטיבלאך [חוץ מחסידי רוז'ין]. וידידי רבי דוד מנדלבוים מסר לי, שבבית המדרש הגדול של ויז'ניץ בבני ברק, מלבד ההדלקה המרכזית של האדמו"ר, היה ממונה חסיד מיוחד (הרה"ח רבי דוד לייב ז"ל) להדליק נרות בבית המדרש. בבית המדרש של חסידי אלכסנדר בבני ברק, מקפידים שקטן ידליק את הנרות בבית הכנסת. ומנהג אדמו"רי בית גור הוא: האדמו"ר הבית ישראל הדליק בפתח שבין דירתו לבית המדרש, מאחר והתפלל ודר שם כידוע. האדמו"ר הלב שמחה לא הדליק בבית המדרש אלא בביתו ברחוב אלפנדרי בירושלים. והאדמו"ר הפני מנחם, ולהבחל"ח האדמו"ר מגור שליט"א, שאינם דרים בבית המדרש כל השנה, היו באים לימי החנוכה להתגורר בבית המדרש, והדליקו שם].

פרק ד - מהות הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת

- א -

בספרנו רץ כצבי (ח"א סימן לו) בענין שומע כעונה במצות ספירת העומר, הבאנו את מש"כ בספר נפש הרב (ליקוטי הנהגות, חנוכה, אות א) על דעות האחרונים שרשאי ש"ץ להדליק נר חנוכה בבית הכנסת בערב שבת בברכה אפילו קודם תפילת המנחה, ואפילו אם עדיין לא התקבץ מנין בבית הכנסת. ואמר בזה הגאון רבי משה סולובייצ'יק שאין זה נכון "דהמנהג להדליק בבית הכנסת הוא שתהיה ההדלקה בתורת הדלקת הציבור, ואם אין שם עשרה נמצא שאין כאן הדלקת הציבור. ואפילו אם יש שם עשרה אלא שעדיין לא התפללו מנחה בציבור, גם כן נראה שאין המנהג מתקיים בהדלקה זו, דלקיום המנהג בעינן שתהיה ההדלקה מתקיימת על ידי ציבור של תפילה".

ומטעם זה בספר נפש הרב יצא חוצץ כנגד הנוהגים במקומות רבים בארה"ב להדליק נר חנוכה בברכה במסיבות חנוכה ציבוריות של המענ"ז קלו"ב [מועדונים]. וכתב שנראה "שאין בזה הקיום של מנהג הקדמונים והברכה תהיה ברכה לבטלה. ולא מקרי ציבור של תפילה אלא אם כן נצטרפו מקודם להתפלל מנחה, ועדיין נשארו במקומם בבית הכנסת מוכנים ועומדים להתפלל מעריב. אבל לאחר שגמרו מעריב, או לפני שהתפללו מנחה בציבור, אין עליהם חלות שם "ציבור של תפילה" שנאמר שבהדלקתן יקיימו את מנהג הקדמונים להדליק בציבור".

ולפי זה ביאר בספר נפש הרב את הפשרה שנוהגים בה רבים במוצאי שבת חנוכה, שבבית מבדילים קודם להדלקת נר חנוכה, ואילו בבית הכנסת מדליקים נר חנוכה לפני ההבדלה, מכיון דבבית הכנסת אם יבדילו תחילה, הרי על ידי זה יצא שהדלקת הנר חנוכה תהיה אחר גמר תפילת הציבור, ונמצא שכבר "פקע שם ציבור של תפילה", ולא יהיה בהדלקתם משום קיום המנהג הנ"ל. ומוסיף הנפש הרב: "ואף שבמוצאי שבת אי אפשר להדליק קודם מעריב, דאין עושין מלאכות קודם אמירת אתה חוננתנו, מכל מקום בבריסק דקדקו להדליק קודם ויהי נועם, כלומר, קודם גמר תפילת הציבור, דאמירת קדיש תתקבל היא היא גמר התפילה בציבור. ואפילו לפי המנהג הפשוט הנזכר בפוסקים שמדליקים בבית הכנסת אחר קדיש תתקבל קודם ויתן לך, נמי נראה לומר, דבמוצאי שבת הציבור של תפילה נשאר עומד בצירופו עד לאחר אמירת ההבדלה מדין תוספת שבת"

- ב -

אמנם בדעת המשנה ברורה מפורש שלא כדברי הגר"מ סולובייצ'יק. שכן על דברי הרמ"א (או"ח סי' תרעא סע' ז) "ויש נוהגין להדליק בערב שבת קודם מנחה", כתב המשנ"ב (ס"ק מז) "וכן כתב רש"ל, אבל בדרכי משה כתב שאין אנו נוהגין כן אלא אף בערב שבת מדליקין בבית הכנסת בין מנחה למעריב בשעה שהעולם מתחילין להתקבץ ואיכא פרסומי ניסא. אכן אם העולם מתאחרין לבוא וטרם שיבוא מנין לבית הכנסת יתקדש היום, לא ימתין כלל אלא יברך וידליק מיד אפילו קודם מנחה דמכל מקום איכא פרסומי ניסא כשבאים אחר כך לבית הכנסת ורואים הנרות".

ובביאור הלכה (שם ד"ה ויש) הביא את דעת המור וקציעה (המובא בשערי תשובה שם) שמכיון שההדלקה בבית הכנסת היא כדי לפרסם הנס ברבים צריך שיהיו דוקא עשרה בשעת הדלקה "דכוותה אשכחן נמי בכל פרסומי מילתא בעלמא דלא סגי בלאו עשרה, כדאשכחן בפ"ק דכתובות וכדאשכחן דאמר לו שמואל לר"י זיל

אייתי לי בי עשרה ואימא באנפייהו המזכה לעובר וכו'. וע"כ דעתו דצריך קהל ממש ואין עדה פחותה מעשרה והנה היחידים יוצאין לעצמן כ"א בביתו ולא נתקנו הנרות לשנותן בבית הכנסת אלא בציבור בלבד". וכתב על כך הביאור הלכה: "ולענ"ד פרסומי ניסא דחנוכה אינו תלוי כל כך בזה, דעצם הדלקה הוא בכלל פרסום הנס וכו' ולא אשכחן חד דאמר דוקא כשיש בי עשרה בשעת הדלקה. אלא ודאי דעצם הדלקה שציוו חכמים על כלל ישראל הוא נקרא פרסום הנס. ונהי דהדלקה זו של בית הכנסת הוא אינו מצד תקנת חכמים רק ההנהגה שהנהיגו כל ישראל כדי לפרסם הנס ברבים, כמו שכתבו הפוסקים, הרי על ידי זה גם כן יתפרסם הנס כשיבואו אחר כך כל הקהל בבית הכנסת ויראו נרות המנורה דלוקין כמו שכתב המג"א".

ומפורש בזה דעת המשנה ברורה, שהימצאות עשרה בשעת ההדלקה בבית הכנסת כלל אינה מעכבת, אלא העיקר שיראו את הנרות, וזה מתקיים גם אם באים לאחר ההדלקה. ופשוט לפי זה, שאין למהות הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת כל שייכות לענין תפילה בציבור כמו שסבר הגר"מ סולובייצ'יק, אלא עיקר מהות ההדלקה הוא ענין פרסום הנס. ולכן לדעת המשנ"ב אין צורך שיהיה ציבור של עשרה בשעת ההדלקה, וכפי שמסיים הביאור הלכה בסוף דבריו שם: "כשבאין אחר כך כל הקהל ורואין הנרות דלוקין במנורה אין לך פרסום הנס גדול מזה".

ועוד כתב שם הביאור הלכה: "וגם במהרי"ל איתא בהדיא שהדליק שמש העיר בערב שבת טרם בוא הקהל לבית הכנסת וכן מאבודרהם ומכל בו ומהרש"ל, שכולם דעתם שידליקו קודם מנחה ולא אישתמיט אחד מהם לומר דוקא כשנתקבץ שם עדה. ומה שכתב המור וקציעה דאפשר שהדליק השמש בלא ברכה, זהו דוחק, דאם כן היה להם לפרש דבאופן זה דוקא בלי ברכה. וע"כ נלענ"ד דהמדליק בברכה יש לו על מי לסמוך וכן העתיק החיי אדם דצריך להדליק בברכה. ואם בנקל לו להשיג מנין בשעת ברכה מה טוב". הרי לנו מבואר גם בדעת כל הפוסקים הנ"ל דלא כסברת הגרמ"ס, שכתב על מנהג זה "שאין זה נכון דהמנהג להדליק בבית הכנסת הוא שתהיה ההדלקה בתורת הדלקת הציבור".

עוד הביא בשער הציון (שם ס"ק נד) שלפי דברי המג"א שבערב שבת לא ימתין כלל אלא יברך וידליק מיד אפילו קודם מנחה [כי מכל מקום יש פרסומי ניסא כשבאים אחר כך לבית הכנסת ורואים הנרות] - הוא הדין ביום חול אפילו אין מנין רשאי לברך כשמדליק אחר מנחה [בנדון זה הסתפק גם המנחת אלעזר (ח"ב סימן סח) והכריע שידליק ללא ברכה].

וגם כאן מפורש שלא כדברי הגר"מ, כי לדעת הגר"מ ההדלקה "מתקיימת על ידי ציבור של תפילה", וכמו שכתב שם בנפש הרב שהבאנו לעיל ש"לא מקרי ציבור של תפילה אלא אם כן נצטרפו מקודם להתפלל מנחה, ועדיין נשארו במקומם בבית הכנסת מוכנים ועומדים להתפלל מעריב. אבל לאחר שגמרו מעריב, או לפני שהתפללו מנחה בציבור, אין עליהם חלות שם "ציבור של תפילה" שנאמר שבהדלקתן יקיימו את מנהג הקדמונים להדליק בציבור".

במקום נוסף בדברי המשנה ברורה מפורש שלא כדברי הגרמ"ס, שכתב על דברי השו"ע (או"ח סי' תרעא סע' ז) שמדליקים נרות חנוכה בבית הכנסת מניח בצד בדרום - "בבית הכנסת או בבית המדרש". ולכאורה לא מובן פשר הדברים, מה ההוספה במילים "או בבית המדרש". ונראה, שכוונתו לומר שאין להדלקת נר חנוכה שייכות עם בית הכנסת וענין התפילה אלא שייכת לכל מקום התכנסות של ציבור שיש בו פרסומי ניסא, ולכן בכלל זה גם בית מדרש. ולכאורה לדברי הגרמ"ס מהיכי תיתי שמותר להדליק נר חנוכה בבית מדרש במידה ואין ההדלקה "מתקיימת על ידי ציבור של תפילה".

בשו"ת רב פעלים (או"ח ח"ב סימן סב) נשאל האם ההלכה שצריך לומר בפני עשרה שמבקש ממנו מחילה ולא רצה חברו למחול לו כדי שלא יחשדוהו (שו"ע או"ח סי' תרו) - מתקיימת כשאומר כן בפני עשרה נשים. וכתב בתוך דברי תשובתו: "ועוד אני אומר, שספק זה יש להסתפק בו בדין אחר, והוא דאיתא בשו"ע (סי' תרעא) בדין נר חנוכה דמדליקין ומברכין בבית הכנסת משום פרסומי ניסא, וכתב המג"א (שם ס"ק י) דאם הוא סמוך לחשיכה בליל שבת, וטרם שיבואו מנין לבית הכנסת יתקדש היום, יברך וידליק מיד, דמכל מקום איכא פרסומי ניסא כשבאים אחר כך לבית הכנסת וכו'. וכתב הרב שערי תשובה בשם מור וקציעה כיון שהוא משום פרסומי ניסא צריך שיהיה עדה בשעת מעשה, ורק אם השעה דחוקה לא יבטל ההדלקה אלא ידליק בלא ברכה. וגם בזה יש להסתפק אם נמצא עשרה נשים ידליק בברכה ואפילו דאין השעה דחוקה, או דלמא אין מועיל פרסום אשר בפני נשים דאין נחשבים עדה כמ"ש רז"ל בדין הקדושה דכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל, ולא בנות ישראל". ומסקנתו שגם בפני עשרה נשים נחשב פרסום, ולכן יוכל להדליק בפניהן.

ופשוט שלדעת הגרמ"ס אין כל מקום לספקו של הרב פעלים וכל שכן להכרעתו, שהרי לפי הגרמ"ס שגדר הדלקת נרות בבית הכנסת הוא ענין השייך לציבור של תפילה, ודאי אין קיום דין זה יכול להעשות על ידי נשים, ופשיטא שלא יכולים לקיים את

ההדלקה על ידי הצטרפות עשרה נשים שעל ידן מתפרסם הנס.

- ג -

ונראה נפק"מ נוספות בין דעת המשנ"ב שסובר שאין גדר הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת שייך לדין ציבור של תפילה, לבין דעת הגרמ"ס שסובר שקיום ההדלקה "מתקיימת על ידי ציבור של תפילה".

[א] הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת ביום. לעיל [פרק ג אות ג] הבאנו את המנהג להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת ביום, והמקור למנהג זה נובע מכך שבמנורת המקדש היה הכהן מדליק בבוקר את הנרות שכבו בלילה, ואגב כך נשאר המנהג להדליק שוב את הנרות חנוכה בשחרית.

ונראה, שלדעת הגרמ"ס גם המנהג להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת בבוקר שייך לציבור של תפילת שחרית, ואם עדיין לא התקבץ ציבור של עשרה לבית הכנסת, אין להדליק נרות, וכפי שסבר לענין הדלקה בערב שבת [וכמו שהבאנו לעיל, המנחת אלעזר (או"ח ח"ב סימן סח) הכריע שאם בשעת ההדלקה בבית הכנסת לא שהו עשרה, יש להדליק ללא ברכה].

ברם לדעת המשנה ברורה שאין ההדלקה שייכת לדין התפילה, כבר נתבאר לעיל בשער הציון שגם ביום חול אפילו אם אין מנין כשמדליק אחר מנחה יכול לברך, ולפי זה הוא הדין בבוקר, אם מגיע לבית הכנסת ואין עשרה רשאי להדליק [אלא אם כן בנקל לו להשיג מנין בשעת ברכה, שבודאי עדיף, כמבואר לעיל בביאור הלכה לענין ההדלקה במנחה בערב שבת].

[ב] "שיעור הדלקה" בהדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת. בשו"ת מלמד להועיל (ח"א סימן קכא) נשאל האם צריך שידלקו נרות חנוכה בבית הכנסת שיעור הדלקה, והעיר השואל שבדברי האשל אברהם (סי' תרעה ס"ק ב) משמע שצריך שיעור, ומדברי המג"א (סי' תער ס"ק ב) והפמ"ג שם, משמע שהיו הנרות דולקים עד חצות הלילה.

וכתב המלמד להועיל, שבמקומות שנוהגים להדליק נרות עד חצות הלילה הם דולקים עד כלותם, אך במקום שמדליקים גם בבוקר, מכבים את הנרות לאחר תפילת ערבית כדי שישאר להדליק מהם בתפילת שחרית. ועדיף לצרף הדלקת שחרית שהעם מתאספים גם בבוקר להדלקת ערבית, מלהניח את הנר דולק בערבית ואין שם איש. והוסיף המלמד להועיל, שקשה להנהיג שהנרות ידלקו בבית הכנסת שיעור חצי שעה "דהיכי נעביד, ימתין השמש אחר תפילת ערבית עד חצי שעה, אם כן יאחר הדלקתו בביתו יותר מן הראוי, ואם יקדימו להדליק בבית הכנסת קודם הלילה, הא תינח בחול, במוצאי שבת מאי איכא למימר, ומעתה

נצטרך להטריח את השמש לילך אחר חצי שעה לבית הכנסת ולכבות את הנרות כדי שידלקו גם בבוקר, או לבטל את המנהג של הדלקת הבוקר ולהניח את הנרות דולקות עד כלה. ובשני האופנים האלו אין דעתי נוחה״.

ולכן הוא מסיק ש״במקום שאין עושין כמנהג פראנקפורט דמיין לעשות נרות גדולות שידלקו עד הבוקר, אין למחות לכבות הנרות אחר תפילת ערבית ולהדליקן שוב בבוקר״. וכתב המלמד להועיל שם, שכן המנהג בברלין בכל בתי הכנסיות.

וכדברי המלמד להועיל כתב גם בשו״ת שרגא המאיר (ח״ו סימן פו) שלאחר תפילת ערבית אין צריך להשאיר את הנרות דולקים בבית הכנסת ״כי לא מצינו בשום מקום שיעור הדלקה בבית הכנסת, וכיון דעיקר הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת הוא רק משום פרסומי ניסא וכמבואר בבית יוסף (סי׳ תרעא) בשם הריב״ש וכו׳, וכיון שאין אדם שם נראה לפענ״ד שמותר לכבותו״.

ולכאורה יש מקום לתלות נדון זה בדברי המשנ״ב והגרמ״ס. לפי המשנה ברורה שעיקר גדר ההדלקה הוא משום פרסום הנס, יש מקום לומר שלפרסום נס נקבע שיעור של חצי שעה, ולכן נצטרך תמיד לדאוג לכך שהנרות ידלקו במשך חצי שעה, וגם לאחר שנסתיימה התפילה. אולם לפי הגרמ״ס שעיקר דין ההדלקה הוא ענין השייך לתפילה, מסתבר שאין זה משנה מה שיעור ההדלקה, אלא צריך שידלק כל זמן התפילה, ולאחר שהסתיימה התפילה בודאי שיכול לכבות הנרות.

[ג] הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת על ידי קטן. לעיל [פרק ג אות ז] הבאנו את דברי שו״ת תשובות והנהגות (ח״ב סימן שלה) שכתב: ״ולא שמיע לי, כלומר לא סבירא לי הנוהגים לבקש קטן להדליק [נרות חנוכה בבית הכנסת], וכמו שהבאתי בתשובות והנהגות ח״א, רק ראוי לבקש אדם נכבד שאינו מדליק בדינא דגמרא שיברך בכוונה ויוציא הקהל, וזהו כיבוד חשוב וראוי לרדוף אחריו מלבד שכר ברכות זוכה בכך״.

ונראה שגם דין הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת על ידי קטן יהיה תלוי בדברי המשנ״ב והגרמ״ס. דלפי המשנה ברורה שעיקר גדר ההדלקה הוא משום פרסום הנס, יש מקום לומר שמכיון וגם בהדלקה על ידי קטן יש פרסום נס, אין בעיה לבקש מקטן שידליק. אולם לפי הגרמ״ס שעיקר דין ההדלקה הוא ענין השייך לתפילה וחלק ממנה, כשם שקטן אינו מצטרף להשלמת מנין ואינו שייך לתפילת הציבור, כך גם אינו יכול להדליק נרות חנוכה שהם מדין ״ציבור של תפילה״.

[ד] הדלקה במקום ציבורי ללא קשר לתפילה. כפי שהזכרנו לעיל [אות א], בספר נפש הרב יצא כנגד הנוהגים להדליק נר חנוכה בברכה במסיבות חנוכה ציבוריות על סמך חידושו של הגרמ"ס, מכיון שבאופן זה "אין עליהם חלות שם "ציבור של תפילה" שנאמר שבהדלקתן יקיימו את מנהג הקדמונים להדליק בציבור".

גם בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סימן שלו) נוטה שלא להדליק בברכה במנין שאינו קבוע, וז"ל: "וחוששני שאין להדליק בברכה אלא במנין קבוע, וכמו מגן אבות שתיקנו הברכה בליל שבת במנין קבוע דוקא, ולשון הירושלמי התם בבית הכנסת. ועיקר הברכה בחנוכה בבית הכנסת הוא חידוש שלא נמצא כן בש"ס ורמב"ם, הבו דלא להוסיף עלה, להדליק בציבור לא קבוע. אבל כמדומני שאין נוהגין כן, וצ"ע". וכן כתב בתשובות והנהגות (שם סימן תצח) שבחתונה שהתפללו שם מעריב אין להדליק בברכה, מכיון שאין זו הדלקה בציבור קבוע בבית הכנסת. ומבואר בדבריו כסברת הגרמ"ס, שרק במנין קבוע יש להדלקה שייכות עם התפילה, ורק בזה מקיים את התקנה של ההדלקה בבית הכנסת שעניינה חלק מהתפילה, ולכן במנין שאינו קבוע אין להדליק נרות חנוכה.

וכן פסקו המנחת יצחק (ח"ו סימן ס"ה), שבט הלוי (ח"ד סימן סה) ובשו"ת דברי יציב (או"ח ח"ב סימן רפו), שאין להדליק נר חנוכה אלא בבית הכנסת, אבל באסיפות ועצרות עם ומסיבות חג וכדומה המתקיימות בין באולמות ובין ברחובה של עיר, אין צריך להדליק נרות חנוכה, ובוודאי שאין לברך על הדלקה זו ואף אם מתפללים שם מנחה וערבית. אולם בילקוט יוסף (דיני חנוכה עמ' רד) מתיר להדליק באולמות שמתפללים בהם מנחה וערבית.

אמנם לפי דעת המשנה ברורה שעיקר גדר ההדלקה הוא משום פרסום הנס, יש מקום לומר שמאחר וגם בהדלקה באולמות ומקומות שאינם בית הכנסת יש פרסום נס, יכול להדליק שם ולברך. וכן מובא בספר פסקי תשובות (סימן תרעא אות טו) בשם שו"ת אז נדברו, שבעצרות עם גדולות ובמקומות שמן הסתם נמצאים שם יהודים אשר לא הדליקו ולא שמעו הדלקת נר חנוכה, מותר להדליק בברכה, ובפרט אם הוא ברחובה של עיר שאין לך פרסום הנס גדול מזה.

הגאון רבי ישראל טויב שליט"א
מח"ס תשובות ישראל ועו"ס

בדין הדלקת נ"ח במוצאי ש"ק

בעזה"י החל"ד
כבוד הרה"ג שליט"א
אחדש"ת

א) במה שכתב מרן זללה"ה שאנו נוטים לחשוב שהקדימו ערבית לנר חנוכה משום תדיר והתפללו עם צאה"כ בזמן ק"ש, אני עני לא הבנתי דברי מרן ז"ל, דכל דין תדיר וכו' תדיר קודם זהו בשאפשר לקיים שניהם והנידון את מי להקדים ובזה תדיר קובע, אבל אם הנידון שאם יקדים התדיר יפסיד לגמרי המצוה הרי פשוט דשאינו תדיר קודם כדי שלא יפסיד, וא"כ בנידון דידן צ"ל שהדליקו מיד בצאה"כ כדי שלא להפסיד המצוה, ואפי' אם אי"ז לעיכובא, ויכול להדליק אח"כ לבני ביתו אף שכלתה רגל מן השוק, מ"מ כיון שיש תקנה להדליק בזמן שיש רגל בשוק דהיינו שצריך בפתח החצר או פתח הבית שיהיה היכר לרה"ר א"כ אם מתפלל מעריב מפסיד עניין זו ומצוה זו של פרסום הנס לבני רה"ר, וא"כ לכאו' ודאי שלא אמרינן בזה תדיר קודם, וצ"ע, ושו"ר שכת"ר שליט"א כבר נגע בזה במכתבו.

ומש"כ מרן זללה"ה דגם אם מאחרים לאחר רגל מן השוק במוצ"ש מ"מ כך היתה התקנה צ"ע מה טעם בזה, ואולי שלא יזלזלו בשאר הימים, ולכן מיהרו כאילו להספיק בזמן.

ב) מש"כ כת"ר שלו יצוייר שמרן זללה"ה הוי רואה את המעשה רב הוי חוזר בו והיה מורה להדליק נ"ח ואח"כ מעריב, לענ"ד ליתא כלל ופשוט שראה [או שהראו לו] המע"ר וגם החזו"א כך נהג דקודם מעריב וכך נוהגים כל העולם, ולהלן נתבאר עוד בזה.

גם לא הבנתי למה אצל הגר"א הספיקו בתוך החצי שעה ואצלנו לא מספיקים.

עוד לא הבנתי כיון שהמצוה היא שידלק חצי שעה בזמן שיש רגל בשוק א"כ מה יועיל שיספיקו בתוך עשר דקות [פחות או יותר] לפני סוף זמן רגל מן השוק דעדיין צע"ג איך מקדימים ערבית, הא מפסידים 20 דקות של פרסום הנס שזה עיקר המצוה להדליק בזמן מיד כדי שיהיה פרסום גדול במשך חצי שעה, וא"כ הדרא קושיא לדוכתא שצריך להקדים נ"ח למעריב כיון דכל דין תדיר זה בעניני הקדמות ולא כשהנידון להפסיד רוב

ועיקר המצוה, והוי מצוה עוברת, ופשוט הוא שלהדליק בסוף החצי שעה זה בדיעבד גדול והפסיד עיקר המצוה.

במעשה רב לא כתוב כלל וכלל שאם הזמן עובר מקדימין נ"ח, ורק כתוב שמזדרזין מאוד שיספיקו להדליק בתוך הזמן, והמעשה שהובא שם שהורה לאחד להקדים נ"ח זה היה ביחיד ולא בציבור.

ג) ולענ"ד הטעם שלא מדליקים קודם מעריב משום ספק חילול שבת שאם היו מדליקים קודם מעריב היו בודאי כמה אנשים מדליקים בבין השמשות ח"ו ולכך תיקנו דקודם מעריב ואח"כ נר חנוכה [וביחיד הבא לשאול שקרה לו שאיחר מעריב יל"ד ואולי בזה מורין לו להקדים נ"ח כהוראת שעה וזה מה שהיה במעשה רב].

וכן יש חשש שיבטלו מצוות תוספת שבת דאו' כי ידליקו מיד בצאה"כ ולכך תיקנו שמעריב קודם, [ולהלן נתבאר עוד טעם בזה שבזמננו מקדימים מעריב ואח"כ נ"ח במוצ"ש].

ד) ולענ"ד פשוט כביעתא בכותחא שבזמננו ברוב המקומות שמסתובבים אנשים עד 11 בלילה ויותר מכך, פשוט שזהו זמן ההדלקה לכתחילה, ומעולם לא קבעו חז"ל חצי שעה אלא קבעו שידליקו בזמן שיש בנ"א ברה"ר וכל מקום לגופו, ומש"כ כת"ר שליט"א שלא פלוג רבנן ותקנה לא זזה ממקומה, לענ"ד אין לזה שחר ואין שום תקנה שדווקא בשקיעה או בצאה"כ אלא הכל לפי המציאות, וגם אם כן פשוט של"ש ל"פ רבנן והכל לפי המצב, ועי' ס"ק ו'.

ה) אין מציאות להספיק הדלקה בתוך חצי שעה לצאה"כ דאפי' יתחילו מעריב 35 דק' לאחר השקיעה הרי ק"ש וברכות כ-9 דקות ושמ"ע 10 דקות ויהי נועם ואתה קדוש עוד דקות והדלקה בבית הכנסת עוד כמה דקות ועלינו וקדיש ועד שבאים לבית כבר עובר חצי שעה בשופי, ממילא כל מה שמזדרזים זה הבל ורעות רוח.

ועיקר הדין גם להחזו"א דצאה"כ הוא 35 דקות לאחר השקיעה [והתיר למול בשבת בזמן זה] ממילא מה בצע להקדים מעריב הרי בין כך ובין כך יעבור חצי שעה מזמן 35 דקות לאחר השקיעה.

ו) ובתוס' שבת כ"א ב' ד"ה דאי לא אדליק מבו' להר"י פורת שגם כשמדליקים בתוך הבית יש ליזהר להדליק בלילה מיד שלא יאחר יותר מדאי ואם איחר מדליק מספק משום שיש בגמ' שינוייא אחרינא, ולר"י בתוס' שם אין לחוש מתי ידליק כיון שבין כך אין לנו היכירא אלא לבני הבית שהרי מדליקים בפנים, ולכאו' בזה פליגי דהר"י פורת סובר דהדין לא משתנה אף שההיכר רק לבני הבית וה"נ כשיש רבים ברה"ר לא יועיל דהדין לא

משתנה, והר״י סובר דהכל תלוי לפי המציאות.

אמנם יש לחלק דאם הרגל מן השוק לא נשתנה בזה סובר ר״י דאף שמדליקים בפנים מ״מ צריך כמו הזמן של בחוץ, אבל אם הרגל משתנה י״ל דהכל תלוי לפי המציאות של עכשיו מתי זה כלתה רגל מן השוק.

ובאמת לשון הברייתא מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, ומבו׳ דלא תיקנו כאן זמן מסויים שהיה נוהג באיזה זמן של חז״ל אלא תקנה קבועה שנו כאן דמצותה עד שתכלה רגל מן השוק ממילא כל מקום וכל שוק וכל רחוב נידון לפי המציאות מתי כלה משם הרגל ור׳ יוחנן קמ״ל דלא אזלינן בתר עיקר רוב בני אדם בשוק אלא אזלינן אפי׳ בתר יחידים שהם רגלא דתרמודוהי ואע״פ שעיקר בני השוק כבר לא נמצאים בשוק [כמבו׳ ברש״י] מ״מ אזלינן בתר התרמודים [אף שהם קצת בני אדם].

ושאלת הגמ׳ ועד כמה השאלה היא האם אזלינן בתר יחידים בשוק או בתר רוב בני אדם ועד כמה זה נקרא שלא כלתה רגל מן השוק.

ממילא פשוט בזמננו שיש רגל ברחובות עד 11 בלילה ויותר א״כ זהו הזמן וזהו מצוותה משתשקע החמה עד 11 בלילה.

שם דאי לא אדליק מדליק, לא אמרינן דמדליק והולך, אלא דאם לא הדליק מדליק, ומבו׳ דזה רק בדיעבד אבל לכתחילה צריך להדליק בשקיעת החמה כדי לעשות הרבה זמן פרסומי ניסא מהשקיעה ועד שכלתה רגל מן השוק, ממילא מי שמאחר הוא מבטל את התקנה דלכתחילה, כי ממעט בפרסום הנס.

בתוס׳ מבו׳ דלתירוץ ב׳ דהגמ׳ דזה לשיעורה נמצא דיכול להדליק גם משעבר הזמן, ולכאו׳ אין מובן דלמי ידליק והרי ברה״ר אין אף אחד, ונראה דהכוונה דיכול להדליק בביתו משא״כ לתי׳ א׳ אין יכול ועבר הזמן ולא ידליק.

והר״י סובר דכל זה כשיש אפשרות בחוץ, אבל בזמננו שהכל מדליקים בפנים שוב גם לתי׳ א׳ אין הגבלת זמן.

ז) מבו׳ בברייתא שזמן הדלקת נ״ח משתשקע החמה, ולדעת הגר״א והגאונים הכוונה בשקיעת השמש ממש דהיינו כשמתכסית מעינינו וביה״ש הוא 13.5 דקות או 18 ממילא מדליקין קודם מעריב כמבו׳ במעשה רב רל״ה, ופשוט שמתפרש בשקיעה ממש ולא רק קודם מעריב וכ״כ בבהגר״א רס״א ס״ק י״א דזמן נ״ח בתחילת שקיעת החמה, ופשוט לי שזה הכוונה במעשה רב, וקדם צאה״כ שכתב מתפרש שבעוד 13.5 דקות הוי צאה״כ והוא זמן הגאונים והגר״א, וכן נהגו תלמידי

הגר"א כאן בא"י, ואנן שמדליקים 20 דקות אחר השקיעה כמנהג החזו"א ומרן זללה"ה זהו דלא כהגר"א.

ולר"ת שיש ב' שקיעות זמן הדלקה בשקיעה ב' וכמש"כ בשו"ע תרע"ב ס"א עם סוף שקיעתה וסוף השקיעה הוא שקיעה ב', ולא מאחרים ולא מקדימים, ולשון משתשקע החמה הכוונה משתשקע, ומה שייך לומר שזה צאה"כ דר"ת הא משתשקע תניא בברייתא, והב"ח פירש שהכוונה בסוף שקיעה ב' ולא הבנתי איך אפשר לפרש כן, דלשון משתשקע פירושו מכאן עד כאן וא"כ זה השקיעה הב' דהיינו כרבע שעה קודם צאה"כ דר"ת, וכ"כ במ"ב ס"ק א' דזה דעת הרבה ראשונים דכוונת הגמ' על תחלת שקיעה ב' ולא סוף שקיעה ב'.

ממילא בזמן חז"ל היו מדליקין או בשקיעה א' או בשקיעה ב' ועדיין לא הגיע זמן מעריב שהוא בצאה"כ [או למקדימים מפלג המנחה א"כ כבר התפללו], ומש"כ כת"ר שליט"א שבזמן חז"ל היו מדליקין לפני מעריב מיד בצאה"כ זה אינו נכון כלל כי הזמן הוא משתשקע החמה ולא בצאה"כ כלל והב"ח והמג"א הם דעת יחיד [ועוד מעט שסוברים כוותייהו] ודעת הגר"א והגאונים שזה שקיעה א' ודעת הרבה ראשונים שזה שקיעה ב', עכ"פ לכו"ע זה לא בצאה"כ, נמצא דעת רוב הראשונים שלא מדליקים בצאה"כ ודלא כדברי כת"ר שליט"א, [ולא הבנתי דברי כת"ר בכל מה שכתב בסוגריים].

ולשון הטור מצותה מסוף שקיעת החמה עד חצי שעה מן הלילה, ונראה דלשון סוף שקיעת החמה הכוונה לשקיעה ב' ולא לשקיעה א' ולכן כתב הטור מסוף שקיעתה דיש לה ב' שקיעות וסוף שקיעתה הוא שקיעה ב', אבל פשוט דהזמן הוא בשקיעה ב' ממש ולא בצאה"כ.

ותדע שהרא"ש והטור כתבו הובא בב"י דשיעור שתכלה רגל מן השוק הוא חצי שעה משקיעת החמה ולא כתבו מצאה"כ אלא מפורש יוצא מפי הכהנים הגדולים משקיעת החמה עד חצי שעה, ומש"כ הרא"ש להדליק בתחלת הלילה, פשוט שהכוונה בשקיעה ב' דזה נקרא בתחלת הלילה דמתחיל ביה"ש וכבר חושך בעולם, וכן מש"כ הטור עד חצי שעה מן הלילה הכוונה משקיעה ב' חצי שעה, והדברים ברורים דזה מפורש בגמ' משתשקע החמה ואין מה לדון כלל לפרש אחרת ואטו לחינם אמרה הברייתא משתשקע החמה וגם במרדכי תנ"ה בהגהות כך מתפרש דכתב סוף שקיעה היינו צאה"כ, ופירושו בשקיעה ב' שעוד מעט צאה"כ בעוד 13.5 דקות וזה מפורש במרדכי דהביא שם משתשקע החמה, ולא עלתה על דעתו לפרש שזה לאו דווקא ופשוט דכך מתפרש, ולא נסלף הברייתא בגלל איזה לשון בתחלת הלילה, שברור שהכוונה בשקיעה ב'

וזה קרוב ללילה ולכן נקרא לילה בלשון הראשונים.

ולשון המרדכי פירוש מסוף שקיעת החמה דהיינו צאה״כ וכו׳ וכיון דהוי מהלך ד׳ מיל והשקיעה בסוף הד׳ מיל 13.5 דקות קודם לכך קרי ליה דהיינו צאה״כ והכוונה סמוך לצאה״כ, [ודם נפסל בשקיעה א׳ רק מדרבנן, ובתוס׳ זבחים כתבו דמודה ר״ת דדם נפסל מדאו׳ בשקיעה א׳].

ובכל הראשונים ור״ת בתוס׳ שבת ל״ה א׳ ד״ה תרי תילתי מיל, מפורש דלשון סוף שקיעתה הכוונה שקיעה ב׳ אחר שנכנסה חמה בעובי הרקיע וכן בכל הפוסקים, ממילא פשוט כביעתא בכותחא שמש״כ הטור מסוף שקיעה״ח הכוונה שקיעה ב׳ ממש, ואין מה לדון בזה, והב״ח והמג״א צע״ג ואין שום מרדכי לא כך, וכו״ע סברי כן, ולא מצאתי אף מ״ד דזמן נ״ח מצאה״כ [ולהיראים זמן נ״ח רבע שעה קודם שקיעה א׳ דגם הוא פירש לשון משתשקע כפשוטו וכהאמת אלא שזה לשון הקדמה קודם שתשקע, [ולא עלה ע״ד מישהו שמשתשקע הכוונה לצאה״כ]].

ח) ומש״כ כת״ר שלכו״ע מדליקין קודם מעריב בצאה״כ במוצ״ש וכן בכל יום, הנה בכל יום זה טעות גמור וכמו שנתבאר שמדליקין בשקיעה ב׳ ממש.

ומש״כ שהדלקה קודם צ״ע דבמ״ב ס״ק א׳ כתב דאם לא הדליק מקודם והגיע זמן צאה״כ, יקדים להתפלל מעריב משום תדיר וגם משום ק״ש דאו׳ והביא כן בשם שע״ת, וצ״ע ותמוה דיפסיד זמן הדלקה דיעבור חצי שעה משקיעה ב׳, ובשמ״ת ס״ק ב׳ לא הכריע בזה אלא שכתב וכן עיקר לדינא, עכ״פ כתב שם דהיכי דמצי למיעבד תרווייהו תדיר קודם וסיים שם שהמדליק קודם מעריב לא הפסיד שיש לחוש שיעבור חצי שעה, ותמוה דבודאי יעבור, ועוד תמוה דמפסיד טובא [אפי׳ אם לא יעבור] דהא לא מאחרין כדי לפרסם הנס חצי שעה, וא״כ אף שלא יעבור מפסיד רוב הזמן.

עכ״פ המ״ב צ״ע דמשמע דבריו דלעולם מקדים מעריב אף שיפסיד הזמן חצי שעה, וזה לא מבו׳ בשע״ת כך.

ועיין לקמן ס״ק י״א נתבאר.

ט) ונראה דבזמננו שהרגל מן השוק הוא ארוך טובא א״כ לכו״ע מעריב קודם ואפשר לברך בשופי כ״ז שיש רגל בשוק לכל הפוסקים ואין שום עניין למהר מעריב במוצ״ש וכן יגידו ויתן לך [ומעיקר הדין סגי בשמן חצי שעה משקיעה ב׳ ולא צריך מצאה״כ דר״ת עוד חצי שעה].

י) ובסעיף ב׳ כתב בשו״ע שכח וכו׳ ולא הדליק עם שקיעת החמה, ואני שואל אטו זה לא דברים ברורים שצריך להדליק בשקיעה ב׳ ממש וח״ו לא אחר כך.

יא) ולהלכה קיי"ל בסעיף ב' דמדליק כל הלילה עם ברכה וכתי' ב' דתוס' [ודלא כר"י פורת] ממילא פשוט שבין אם מדליקים בבתים בין אם בחלון ופתח הבית לרה"ר שעכ"פ הרגל בשוק הוא עד 11 ממילא פשוט שיכול להדליק בברכה ואף אחרי 11 אם רואים בבית ידליק בברכה.

ולכן פסק המ"ב דמעריב קודם בכל מצב אף אם יפסיד החצי שעה אי"ז כלום, ונשאר דין תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם.

ולכן המ"ב לא הביא השע"ת לגמרי אלא פסק דלא איכפת לן כלל וכמו שקיי"ל שמברך בביתו כשיש בני בית כל הלילה.

וכש"כ לדידן ברחובות שהרגל מן השוק הוא עד 11 וא"כ זה הזמן מדינא דגמרא לכו"ע.

יב) מש"כ כת"ר שבמוצ"ש התכלה יותר מאוחר זה הבל, דאדרבה לא עבדו בשבת ואין אף אחד ברחובות עכ"פ אין זכר לזה והתכלה רגל הוא בכל ח' ימי חנוכה, ופשוט ול"צ לפנים].

יג) נמצא להלכה למעשה:

א. אם הגיע זמן מעריב, מעריב קודם לנר חנוכה אף אם יאחר חצי שעה.

ב. אין צורך כלל וכלל למהר מעריב במוצ"ש.

ג. בזמננו שיש רגל בשוק עד 11 א"כ זהו הזמן לכתחילה להדליק.

ד. בזמן חז"ל דהיו מדליקים בפתחים ואחר חצי שעה כלתה רגל מן השוק נראה דבמוצ"ש הדליקו לאחר תוספת שבת של אחר צאה"כ ואח"כ התפללו מעריב, או שהתפללו מפלג המנחה, דכיון דכלתה רגל מן השוק באמת הרי ודאי שנ"ח קודם למעריב ול"ש בזה תדיר כיון שיפסידו המצוה.

ה. לדעת הגר"א שזמן נ"ח בשקיעה א' צע"ג מש"כ במעשה רב שהזדרזו במעריב והספיקו בתוך הזמן הא ודאי וודאי שעבר הזמן, ואולי הגר"א סובר שרגל מן השוק כלה חצי שעה לאחר צאה"כ נמצא דזמן ההדלקה והשיעור של השמן יותר מחצי שעה, וצ"ע.

ו. ובזמננו פשוט שכל זמן שיש רגל ברחוב יוצאין לכתחילה ממילא פשוט שמעריב קודם לנר חנוכה בכל מצב וכמו שנתבאר כבר, [ובזמן הגר"א הוי כלתה רגל מן השוק מוקדם בגלל שאין תאורה ברחובות, וכמו בזמן חז"ל והראשונים].

וגם לדעת הגר"א כן וגם לדעת המעשה רב כן שבזמננו הזמן ברוב המקומות עד מאוחר מאוד.

ז. דעת מרן זללה"ה שיש ענין למהר מעריב במוצ"ש כיון שתיקנו להזדרז דומיא דימות החול, דאף כשלא יספיקו הזמן מ"מ כדי שלא יזלזלו בחול לכך

תיקנו כן גם במוצ״ש, והרבה קשה ע״ז א. למה לא הדליקו קודם נ״ח ואח״כ מעריב, ב. אם אין אף אחד בשוק למי מדליקים [ועדיף במוצ״ש בבית שיהא פרסום ניסא לבני הבית], ועו״ק דמה קשה לומר שהדליקו נ״ח קודם מעריב, וצע״ג כל זה, והעיקר להלכה כמו שנתבאר.

ח. במקומות שהרגל בשוק מוקדם והגיע זמן מעריב אפי׳ אם יגמור מעריב ועדיין יש רגל בשוק מ״מ אם יישאר עד לסיום רגל מן השוק פחות מחצי שעה יקדים נר חנוכה וכש״כ אם יעבור הזמן ודאי יקדים.

נמצא דאף אם לא יפסיד החצי שעה מ״מ פשוט שאין כאן דין תדיר כיון דהמצוה היא לפרסם הנס חצי שעה לכה״פ ממילא חייב להדליק נר חנוכה לפני מעריב כדי שיישאר מספיק זמן לפרסומי ניסא.

ובזמן חז״ל דכלתה רגל חצי שעה לאחר השקיעה והגיע זמן מעריב ידליק נ״ח קודם מעריב.

וכן במוצ״ש בזמן חז״ל או בזמננו בישובים נידחים שכלה רגל מן השוק מוקדם ידליקו לאחר צאה״כ לאחר זמן של תוספת שבת במוצ״ש, וצריך ליזהר טובא בזה וח״ו לא לחלל שבת.

ואם אין כבר רגל בשוק ידליק בתוך ביתו עם ברכה.

ט. זמן ההדלקה בזמן חז״ל בשקיעת החמה, להגאונים זה בשקיעה א׳ ולר״ת בשקיעה ב׳, ולכו״ע אין שום זמן הדלקה של צאה״כ וזה מוסכם וזו דעת השו״ע והטור וכל הפוסקים שהזמן הוא בשקיעה בלבד.

ממילא בזמננו במוצ״ש לאחר מעריב כבר עבר הזמן בשופי ואנן נוהגים כהגאונים ממילא פשוט שלאחר מעריב כבר עבר הזמן, ואם מתחילים מעריב חצי שעה לאחר השקיעה כבר עבר הזמן אפי׳ לפני מעריב, אלא שאנו סומכים על המציאות של היום שרגל מן השוק זה עד 11 בערך ממילא פשוט שמתפללים מעריב במוצ״ש בנחת ושובה.

וכן יגידו בביהכנ״ס ויתן לך.

י. נמצא דפלוגתת ר״ת והגאונים זה גם במציאות מתי כלתה רגל מן השוק לר״ת חצי שעה לאחר שקיעה ב׳ ולהגאונים חצי שעה לאחר שקיעה א׳, וזה צ״ע.

יא. אם הוא לא מתפלל עכשיו מעריב לאחר נ״ח אין שום שאלה של תדיר דכיון דאין רוצה להתפלל עכשיו אין כאן תדיר ושאינו תדיר.

המשך בענין הנ"ל

בעזה"י החל"ד
כבוד הרה"ג שליט"א
אחדש"ת דבריו הגיעוני, ואנסה להסביר אשר עם דעתי.

א) מש"כ באות 1 דכך נקבעה התקנה ולא מזיזים תקנ"ח אני אומר שמעולם לא תיקנו חכמים זמן להדלקת נ"ח, אלא אמרו שצריך להדליק לעשות פרסומי ניסא ברחוב ומתי שיש אנשים ברחוב זהו הזמן וכך תיקנו ממילא אנחנו לא מזיזים שום תקנות אלא עושים בדיוק מה שחז"ל תיקנו.

מש"כ באות 2 שלא יתכן שזה מסור בכל מקום ומקום לא הבנתי למה לא וכל מקום לפי המצב, ומה זה קשור לנתת דבריך לשיעורים.

ועוד לא הבנתי למה חצי שעה אחרי שקעה"ח זה כן זמן בכל המקומות ויש מקומות שאין זכר לאנשים בשעה זו, ואטו יש תרמודאים בכל העולם, [ועוד אטו כולם גרים בשוק].

מש"כ באות 3 באמת לענ"ד מעיקר הדין אין דין של חצי שעה כלל אלא כל מקום צריך משתשקע החמה עד שתכלה באמת רגל מן השוק, אבל אני לא יכול לחלוק על מקצת הפוסקים שהוציאו דין זה, ולכן אני אומר שיש כאן סוד ה' ליראיו שחז"ל תיקנו רק חצי שעה אף שאינני יודע מאיפה הוציאו כן הפוסקים.

ועי' להלן ס"ק ג' נתבאר דבאמת להרבה פוסקים אין שום דין וזמן של חצי שעה, אלא יש חיוב להדליק משקעה"ח עד שתכלה ממש רגל מן השוק.

עכ"פ מה זה נוגע למה שכתבנו, בכל מקום ומקום מספיק חצי שעה אבל זמן ההדלקה אפשר משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק בכל מקום לפי ענינו, ואם זה עד 11 אפשר להדליק עד 11.

מי שיש לו שמן רק לחצי שעה ודאי ידליק בברכה כי כך קיבלו הפוסקים בסוד ה' ליראיו, וכנ"ל.

ועוד נראה דאפי' אם ננקוט שחיוב גמור להשים שמן עד 11 בלילה מ"מ ודאי שעדיף חצי שעה מכלום ולכן ידליק חצי שעה לכה"פ, ואמנם יל"ד שגם רבע שעה עדיף מכלום [ואף יברך על כך] אבל זה נקטו הפוסקים שבפחות מחצי שעה שמן לא מדליקים, [וג"ז צ"ע ותמוה, ועי' לקמן סוס"ק ו' בזה], ממילא ודאי שבשביל חצי שעה סגי לברך אף אם ננקוט שחיוב גמור כפשטות סוגיין משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק.

ב) ובריטב"א מפורש כמו שכתבנו דכתב דתרמודאי אלו מוכרי עצים והיו מתאחרים שם ברחוב העיר, ובכל מקום הדבר הזה כפי מה שהוא והמנהג הפשוט ששיעורו כל זמן שחנויות

המוכרים שמן וכיוצ״ב פתוחות, וכנראה שחנויות השמן הנצרך להדלקה בלילה היו מאחרות לסגור כי אנשים נזכרים בלילה שאין להם שמן להדליק האור בביתם.

ואין לפרש הריטב״א שבמקום שאין מוכרים עצים הולכים לפי מוכרי שמן דאם זה אותו זמן מאי קמ״ל, ופשוט כך ואטו תרמודאי מקודשים טפי ממוכרי שמן, ואיזה קדושה יש במוכרי העצים.

וע״כ שרבנו ז״ל אתי לאשמועינן שהכל כפי המציאות ובזמן הריטב״א מוכרי שמן היו האחרונים למכור ובכל מקום הדבר הזה כפי מה שהוא.

ופשטות הריטב״א שצריך להדליק כל זמן שיש רגל בשוק, ודוחק גדול לפרש שהנידון עד מתי מותר להדליק אבל לעולם סגי בחצי שעה, דפשטות הריטב״א קאי על הגמרא עד דכליא רגלא דתרמודאי וזה מתפרש שצריך ליתן שמן עד אז, וע״ז כתב ריטב״א שאזלינן בכל מקום לפי מה שהוא.

ג) וגם בשאר ראשונים לא כתבו כלל שזה זמן לדורות ולא משתנה ופשוט לא כך.

ומש״כ כת״ר שליט״א באות 4 אדרבה אם חולקים על הריטב״א למה לא כתבו כך והר״ז חידוש גדול, אלא אדרבה הם מסכימים להריטב״א והיה להם דבר זה כ״כ פשוט [שהכל תלוי במציאות של רגל בשוק לפי כל מקום ומקום] עד שלא הוצרכו לכותבו, אבל אם חולקים על הריטב״א איך שתקו בזה כאילו זה מובן מאיליו.

וכל הדין של חצי שעה, בהרבה ראשונים אין זכר לזה ובערוך כתב דתרמודאי אלו עניים מלקטין עצים וכו׳ והן שוהין מאוד בשוק, וכן בפסקי הרי״ד כתב והן שוהין בשוק הרבה, ול״מ כלל לשון שוהין בשוק הרבה על חצי שעה, עכ״פ אין זכר בדבריהם לחצי שעה.

והנה הרי״ף הזכיר חצי שעה אבל נראה כוונתו כמש״פ רש״י שהתרמודים מחכים עד שבני השוק יילכו ויגיעו הביתה ואז יראו שאין להם עצים ויחזרו לקנות אצלהם עצים, וזהו כוונת הרי״ף שהתרמודים מתעכבים כמו חצי שעה עד שיגיעו בני השוק לבית ויראו שאין להם עצים ואז חוזרים בחזרה לקנות, ונמצא דהזמן יותר מחצי שעה, דהא הם מתעכבים חצי שעה עד שיגיעו בני השוק לבתיהם ואז יחזרו לקנות, ונמצא דלא כתוב כאן זמן של חצי שעה אלא רק פירוש הדברים כאן שהם מחכים בהתחלה חצי שעה עד שהם יגיעו הביתה ואז מחכים להם עוד זמן כדי שיחזרו לקנות ואם לוקח להם חצי שעה להגיע לביתם הרי כשצריכים לחזור לשוק לקנות עצים לוקח עוד חצי שעה ואח״כ שקונים עצים ואח״כ שחוזרים

לביתם עם העצים שקנו, וזה הרבה זמן אולי כשעה ומחצה.

נמצא דהרי"ף לא התכוין כלל שהזמן חצי שעה אלא הרבה יותר מכך ואין שום זמן לחנוכה אלא הזמן הוא כל זמן שיש רגל בשוק, וזה אמת לאמיתה בביאור דברי הרי"ף.

ולשון הרמב"ם פ"ד ה"ה וכמה הוא זמן זה כמו חצי שעה "או יותר", עכ"ל קדשו, ומבו' דאין כאן שום זמן של חצי שעה אלא יותר או פחות הכל תלוי מה המצב בשוק בכל מקום ומקום, ומבו' ומפורש ברמב"ם וחיוב גמור ונורא מאוד שצריך ליתן שמן בנר יותר מחצי שעה עד שתכלה רגל מן השוק.

נמצא דזה לא רק ריטב"א אלא רמב"ם מפורש שהזמן הוא לא מוגבל כלל וכלל וזה יכול להיות גם שעתיים וגם שלש הכל לפי המציאות ברחוב של היהודי שמדליק עד שתכלה רגל מן השוק.

וגם הרי"ף כתב "כמו" חצי שעה ואף אם נפרש דבריו שזה גמר התכלה רגל, מ"מ הוא כתב "כמו", פירוש שאין כאן כלל וכלל וח"ו זמן של חצי שעה אלא בערך דיכול להיות יותר ויכול להיות פחות והכל לפי המציאות.

נמצא דהרי"ף לא בא כלל לקבוע זמן של חצי שעה, אלא רק נוקט המציאות שזה בערך חצי שעה ותלוי בכל רחוב ובכל מקום לפי מה שהוא.

ובלשון ריא"ז הובא בשלטי הגיבורים כתב דהחידוש בתרמודאי שלא הולכים לפי יחידים בשוק אלא לפי רוב אנשי השוק מוכרי עצים וחנוונים וכיוצ"ב שדרכן לאחר בשוק אחר חשיכה ובתוך זה השיעור יכול להדליק.

והנה רבנו לא כתב כלום מה השיעור, ואין כאן שיעור ולא כלום אלא הכל תלוי במציאות ואין זכר בדבריו וברוב הפוסקים לזמן של חצי שעה אלא אך ורק לתכלה רגל מן השוק.

הסכת ושמע רבי אפריים הזמן הוא עד שתכלה רגל מן השוק ואין שום זמן כלל וכלל של חצי שעה ורגל מן השוק זה מציאות מאז נס חנוכה עד ימינו כל שוק לגופו וכל רגל לגופו וכל רחוב לגופו.

וחיוב גמור להדליק עד שתכלה וזה לא חומרא אלא זהו עיקר הדין לדעת גדולי הפוסקים, גם ברבנו חננאל אין זכר לחצי שעה, [וכן בהלכות גדולות אין זכר] ועוד ועוד טובא לא הזכירו חצי מילה על חצי שעה.

וגם הרא"ש בסימן ג' כתב כמו חצי שעה, ופירוש כמו שאי"ז חצי שעה ממש אלא פחות או יותר ותלוי לפי המציאות ולפי"ז יש החיוב להדליק ולהשים שמן.

ויתכן מאוד שכוונת הרא"ש כרש"י וכהרי"ף שהם מחכים לבני השוק שילכו לביתם ויגיעו תוך חצי

שעה ואח״כ יחזרו ויבואו לקנות עצים, ורבותינו מספרים לנו כאן כמה זמן זה נמשך פחות או יותר, ואין כאן דין חצי שעה ולא כלום.

ותדע שאטו חצי שעה זה דין ומניין המציאו רבותינו כן ואטו הם יכולים לשער זאת ובאיזה שוק מדובר ואיזה אנשים ומה שייך לקבוע חצי שעה ואם חז״ל קבעו חצי שעה כשיעור וזמן איך יתכן שאין זכר לזה בגמרא, ובגמ׳ ובברייתא כתוב בהיפך ממש שהזמן עד שתכלה רגל מן השוק ולא כתוב שיעור זמן חצי שעה, ויש שווקים גדולים ויש קטנים ואיך קבעו חצי שעה ועל כרחך שבאמת לא קבעו כלום ואין כאן שום זמן ופשוט כן כביעתא בכותחא.

ד) ובטור תרע״ג כתב מצותה וכו׳ עד חצי שעה מן הלילה שאז העם עוברין ושבין ורואין אותה ואיכא פרסומי ניסא וכו׳ ולאחר זה הזמן אין עוברים ושבים וכו׳ ונ״ל שאף לדידן צריך לדקדק בשיעור שאע״פ שמדליקין בפנים כיון שמדליקים בפתח הבית והוא פתוח יש היכירא לעוברים ושבים, וכוונת הטור דבר״י הזקן כתב דלדידן דמדליקים בבית סגי להדליק וליתן שמן לרגע אחד ויש פרסום הנס לבני הבית ולא צריך יותר מזה כלום, וע״ז כתב הטור דמכל מקום כיון שיש היכר לעוברים ושבים [ור״י הזקן איירי שמדליק בתוך הבית ממש] צריך לדקדק בשיעור [דברחוב כל פעם מתחלפים העוברים ושבים ולכך צריך כ״ז שיש רגל בשוק משא״כ בבית סגי ברגע אחד].

ומבו׳ דאין שום דין של חצי שעה ובתוך הבית מסכים הטור לר״י הזקן דסגי בשמן לרגע אחד.

ומבו׳ דהכל תלוי במציאות של עוברים ושבים ואין שום דין של חצי שעה אלא רק אם כך המציאות, ומה נעים לפרש הטור דתלוי במציאות שהרי כך כתב שאז העם עוברין ושבין, והטור לא מספר מה היה בזמן הגמ׳ אלא אומר שזה המצב כהיום שיש עו״ש בחצי שעה, ומאיפה ומהיכי תיתי להמציא המצאות שיש כאן דין חצי שעה ואין שום טעם וריח לומר כן.

ועיין ב״י וב״ח הביאו חבל פוסקים שבמדליקים בבית לא צריך שיעור כלל וסגי בכל שהוא וכן בדרכי משה ס״ק א׳ האריך בזה, [ויש פוסקים דנקטו דגם כשמדליקים בחוץ לא צריך שיעור וכלישנא קמא].

ובב״י כתב דשיעור שתכלה הוא ״כמו״ חצי שעה פירוש כמו בערך פחות או יותר ותלוי במציאות בכל מקום.

ובמנהגי מהר״ש תק״מ כתב וז״ל ובסימני אשירי כתב שבזמן הזה נרות של חנוכה א״צ שיעור כי דווקא בימיהם שהיו עושין היכירא לבני רה״ר היה השיעור עד שתכלה רגל מן השוק ומהאי טעמא אמר מה״ר שלום

שמי שירצה יכול ליקח נרות קטנים אע"פ שאינם דולקות כי אם זמן מועט, ואפילו הכי נכון ליקח מעט שיעור לנר וכו' עכ"ל, ובד"מ גרס אין נכון ליקח מעט שיעור.

ובהגהות סמ"ק הביא מהשר מקוצי דגם עכשיו היה מצריך לעשות פתילות ארוכות, ופירש בד"מ שהכוונה כשיעורן אבל לא צריך עד חצי הלילה, והיינו במדליקים בבית והיכר רק לבני הבית סגי בזמן מועט ול"צ עד חצי הלילה, והיינו דמעיקר הדין בבית מספיק רגע אחד ומ"מ ראוי לעשות כחצי שעה כמו רגל מן השוק ואע"פ שברגל מן השוק זה כל הזמן אנשים אחרים מ"מ ראוי לעשות שיעור חשוב אבל ל"צ עד חצי הלילה כי זה בבית.

אבל במדליק בחוץ ויש רגל בשוק עד חצי הלילה פשוט שכך צריך לעשות וזה מצוה ממש וחיוב גמור וע"ז לא איירי הד"מ כלל ולא דיברו בזה הפוסקים.

וכן במהרי"ל כתב שיעור הנר לדלוק חצי שעה, דהמהרי"ל איירי במדליקין בתוך הבית ממילא לא צריך יותר מזה ואף זה סגי מעיקר הדין בפחות אלא שנהגו חצי שעה.

וכל זה אינו נוגע כלל וכלל לנידון דידן דמדליקים בחוץ ויש רגל עד מאוחר בלילה.

ה) כל מש"כ כת"ר שליט"א באות 5 ליתא כלל וההגדרה הברורה של תכלה רגל מן השוק הוא כל מקום לפי המציאות, וברוב הפוסקים כתבו שאם עבר הזמן ואין רגל בשוק, בזה יכול להדליק בביתו ולברך כל הלילה וכל מש"כ זהו שלא יכול להדליק בחוץ, ורוב הפוסקים חולקים על הרמב"ם שכתב דלא ידליק ותמהו עליו דידליק בביתו ומי גרע מכל המדליקים בביתם דיש להם כל הלילה עם ברכה, [ועיין לקמן ס"ק ז' בזה].

אין אף אחד מהפוסקים הקדמונים שאומר שהזמן הוא צאה"כ וזה שקר וכזב לומר כך וכולם כתבו או שקיעה ראשונה או שקיעה ב' כר"ת וזהו הלשון סוף שקיעתה ובפוסקים ציינו לדברי ר"ת בתוס' שהאריך בזה וזהו הלשון סוף שקיעתה השקיעה השנייה, וכך כתוב בגמרא משתשקע החמה ולא כתוב צאה"כ, ואין לך סילוף גדול מזה לומר שזה צאה"כ.

וגם אלו שכתבו צאה"כ התכוונו קרוב לצאה"כ בשקיעה ב' דר"ת, [ובמרדכי הוכיח דלשון משתשקע זה שקיעה א', ועכ"פ ר"ת מפרש שקיעה ב' אבל לא יותר מזה, והטור והרא"ש לא חולקים כלל על הרשב"א שזה שקיעה ב' דזהו הלשון סוף שקיעתה דהיינו כר"ת, ודלא כהבה"ל שעשה מחלוקת בזה בין הטור והרא"ש להרשב"א ור"ן ודבריו צע"ג].

ממילא כל מש"כ כת"ר שליט"א בזה הוא טעות גמור.

אני לא הבנתי את ה"ראיה הגדולה" של כת"ר שליט"א הרי כבודו נ"י מודה שהכל נקבע לפי זמן הגמ', ועכשיו הבן שואל בגמ' כתוב משתשקע החמה עד שתכלה וברור כשמש שהדין נקבע לפי המציאות של זמן הגמ', [וכאן אנחנו מתכווחים האם זה משתנה או לא משתנה אבל לית מאן דפליג שהגמ' קבעה השיעור לפי המציאות האמיתית שהיתה בזמנם].

וא"כ צע"ג עדיין דלהרמב"ם בזמן הגמ' כלתה הרגל משקעה או חצי שעה ולר"ת כלתה הרגל חצי שעה משקיעה ב' או מצאה"כ, וא"כ עד שכת"ר שואל ורוצה להוכיח הוכחה זו ישאל את עצמו איך הוא יסביר את הגמרא, וזה ויכוח על זמן הגמ' במציאות.

ברם י"ל שבאמת הם חולקים איך היתה המציאות בזמן חז"ל, אבל זה לא נכון כי כל רבותינו דיברו על זמנם דהטור דיבר בלשונו על זמנו וכן הרמב"ם וכל הפוסקים כולם דיברו על זמנם ולא דיברו על זמן הגמ', כדמוכח לשונם להדיא ואין זכר בלשונם שמדברים על זמן של הגמרא וא"כ ע"כ שחולקים במציאות.

ועוד דכמה כבר היו רחוקים מזמן הגמ' ובפרט הגאונים וכו' ואיך יתכן דפליגי בזה ולא הוכיחו מהמציאות של זמן הגמ' בשאלה הגדולה אם כר"ת או כהגאונים, והרי אם כלתה רגל מן השוק לאחר שקיעה א' היו יודעים המציאות הזו.

והאמת לאמיתה שאף אחד לא כתב חצי שעה אלא הכל השערות בערך וזה לא מעניין אף אחד מה היה בזמן הגמ' כיון דכל מקום נקבע לפי מקומו וכל רחוב לפי רחובו וכל סימטה לפי הסימטה ממילא אין כאן שום זמן ולא כלום, וגם אלו שהזכירו חצי שעה כתבו בערך פחות או יותר ואין כאן שום קביעות זמן.

ובזמן הגמ' כלתה הרגל אולי שעה וחצי לאחר השקיעה ואולי יותר ואולי פחות, ולא קבעו חז"ל שום שיעור בזה.

ולכו"ע הרגל בשוק היתה גם אחרי שקיעה ב' ואפי' חצי שעה וגם הכותב שקיעה א' שהוא הרמב"ם כותב שזה יכול להיות יותר מחצי שעה, ורוב הפוסקים לא הזכירו כלל שיעור זמן בזה.

ומש"כ כת"ר שכל רבותנו הראשונים והאחרונים כתבו חצי שעה ואין לברך זה שקר מוחלט, ואדרבה רובם כתבו דהזמן כל הלילה וההיכר לבני הבית, ופשוט שמברך, וכן פסק בשו"ע.

והדר במקום שיש עוברים ושבים יכול לברך לכתחילה אפי' שמדליק בחוץ ולא לבני הבית וכש"כ אם רואים גם בבית וגם בחוץ שיכול לברך, וכן פסק בשו"ע תרע"ב סעיף ב'.

וכל דברי כת"ר פטפוטי הבל במחילה.

ו) ומשה"ק כת"ר שליט"א איך מבטלים הכוללים זה לא קושיא, וטעם הדבר שצריכים לעשות עסק מהמצוות ואם לא ח"ו לא יישאר בידינו כלום ולכן ביטולה זהו קיומה.

וחוץ מזה מאריכים הסדר עד 3:30 וכן יש שמתחילים לאחר הדלקה, עכ"פ זהו הטעם בזה.

אדרבה אם לא פלוג רבנן היו מתקנים שידליקו עד חצות בכל מקום, אלא של"ש פה לא פלוג כי זה הדין שאם יש עוברים ושבים מדליקים ואם לאו לאו ותו לא מידי, וצריך שמן עד שתכלה רגל מן השוק כפשוטו.

כל מש"כ המ"ב בסימן תרע"ב ס"ק ו', המ"ב איירי כמפורש בדבריו בזמננו שמדליקים בתוך הבית ולכן אין מצוה, אבל כשיש רגל בשוק ומדליק בחוץ פשוט שחייב להוסיף שמן כדינא דגמ' עד שתכלה רגל מן השוק.

ולא הבנתי מה השייכות בין נידון דידן לדברי המ"ב, וכל דברי כת"ר בזה טעות גמור.

ובדעת מרן הגרי"ז זללה"ה יעויין בקונטרס חנוכה ומגילה סימן ה' אות ד' הביא דעתו כמו שכתבנו, ודלא כדברי כת"ר שליט"א, ועיין דרשו בשם מאורי המועדים.

ובבה"ל ד"ה לא מאחרים כתב להדיא בדעת הר"מ דזה לא חצי שעה אלא מעט יותר אח"כ ומבו' דאין כאן שום שיעור של חצי שעה אלא תלוי במציאות בלבד, ממילא המדליק בחוץ יכול לברך בשופי כל זמן שיש אנשים ברחוב ואף ב-12 בלילה כך הדין, ופשוט, [ואמנם הבה"ל שם תמוה דאם המציאות שיש רגל א"כ מה הנידון ואם לאו מה יועיל לנו אם זה שקיעה ב' או א', ואטו אפשר להדליק בחוץ לאחר שאין אף אחד ברחוב אפי' אם זה בתוך חצי שעה לדינא דגמ', ואם מדובר בביתו הרי זמנה כל הלילה.

עכ"פ הר"מ לא כתב מעט יותר אלא יותר, והיינו דהכל לפי המציאות ואין לנו שום שיעור בזה מחז"ל.

והפמ"ג כתב דאם אין לו שיעור ידליק בלא ברכה, ולא הבנתי הרי יכול להדליק כ"ז שיש רגל בשוק אף בחמש דקות אחרונות [וכמבו' בגמ' דאי לא אדליק מדליק, ולישנא בתרא לא חולקת על כך אלא היא חולקת שיכול להדליק גם אחרי הזמן], וא"כ מה גרע שחסר לו בשיעור השמן לכל הזמן תיסגי במקצת ויכול לברך.

אני לא חוזר בי, ולא מצאתי אף אחד שאומר צאה"כ ואני לא נבהל גם אם כתוב במ"ב אחרת.

ז) בסוגיין דאי לא אדליק מדליק, ויל"ע שיקח הנר וידליק בביתו ויהיה היכר לבני הבית וידליק כל הלילה ונהי שאין רגל בשוק מ"מ אטו הוא גרע מכל המדליקים בביתם, ודוחק לפרש

שבאמת מדליק בביתו וכאן איירי רק שלא יכול להדליק בחוץ.

וצ"ל דאם המנהג להדליק בחוץ ואיחר ואין כבר רגל בשוק לא יכול להדליק בביתו עם ברכה משא"כ אם נוהגים בפנים יכול כל הלילה עם ברכה.

והטעם בזה דאם ידליק היום בבית אף מחר יעשה כך ותתבטל תקנת פרסומי ניסא לבני רה"ר לכן במצב שמדליקים בחוץ אמרו חז"ל שאם כבר אין תכלה רגל הפסיד המצוה באותו לילה.

ובטור מבו' דיכול להדליק בחוץ כל הלילה ומשמע עם ברכה ודחה דברי הרמב"ם, [ובראש מבו' לא כך שיש בזה תרי לישני בגמ' וראוי להחמיר, ומבו' דלא יברך שהרי זה תרי לישני בגמ', ולשון הטור עדיין זמנה כל הלילה משמע שכך הדין לגמרי ויכול לברך, וסובר הטור דכוונת הגמ' דהפסיד עיקר המצוה אבל יכול להדליק לעצמו בחוץ ולברך, א"נ כמש"פ הב"ח שתופסים כל"ב לקולא, וצ"ע אם בגלל כן יכול לברך].

עכ"פ מבו' שתלוי איך נוהגים, אבל זה ודאי שלא יכול ליקח הנר ולהדליק בבית, משא"כ לאחר שנהגו להדליק בבית יכולים לברך לכתחילה כל הלילה.

ועי' להלן מהריטב"א.

ויל"ע מי שאין לו חלון לרה"ר מה יעשה בזמן שנוהגים להדליק בחוץ, ואטו לא ידליק כלל ולא יברך עכ"פ, וי"ל דהוא מדליק בפנים כל הלילה, וגם מברך.

וכן בזמננו שיש מנהג חסידים שמדליקים בפנים האם תלוי כל אחד לפי מנהגו.

עכ"פ אם יש רגל בשוק פשוט שיכול לברך כל זמן שיש רגל בשוק, ואם אין רגל בשוק לא יועיל שרואים הנר גם בבית כיון דהמנהג עכשיו בחוץ [להנוהגים כן וכמו מנהגנו] ואין רגל בשוק ממילא לא יכול לברך.

ברי"ף מדוייק שהשיעור הזה הוא עד שתכלה רגל מן השוק ומשקעה"ח, ורק בהמשך דבריו כתב כבדרך אגב עד שתכלה עד כמה, ומפורש כדברנו שהשיעור הזה של חז"ל הוא משקיעה עד תכלה רגל מן השוק כל מקום לפי מקומו, ורק אח"כ כתב כדין נוסף שאזלינן בתר תרמודאי [בין אם נפרש שצריך רוב בין אם נפרש שהחידוש שאזלינן בתר המיעוט שנמצאים בשוק], עכ"פ יסוד הדין זה לא תרמודאי, אלא השיעור הזה הוא משקיעה עד שתכלה ולא יתכן שיכתוב הרי"ף השיעור הזה ויתכוין לשיעור שיתבאר רק בהמשך דבריו, ודבריו ברור מללו שהשיעור הזה הוא לפי המציאות ממש.

שו"ר שבריטב"א כתב לפרש שזהו כוונת הגמ' דאי לא אדליק מדליק עד ההוא שיעורא בלחוד ומכאן

ואילך עבר זמנו בחוץ אבל בתר הכין אינו מדליק אלא בפנים דגם לדידהו [שהדליקו בחוץ בדרך כלל] אטו משום שלא מצי למיעבד היכירא לרה"ר הוא נפטר לגמרי, ובודאי נשאר מחוייב לעשות היכר לבני ביתו דהא בשעת הסכנה מדליקה על שלחנו ודיו.

ומבו' דרבנו ז"ל מפרש דודאי יכול להדליק בביתו בברכה וכל הזמן הוא רק אם מדליק בחוץ אבל אח"כ ייכנס לביתו וידליק שם עם ברכה כל הלילה, וכך פירש הריטב"א דברי ספר התרומה.

ובסברא מוכרח כהריטב"א דמי גרע משעת סכנה, אבל נראה ממשמעות הפוסקים דלא פירשו כהריטב"א, וצ"ע, [ועיין לעיל הטעם בזה].

ח) כת"ר שליט"א כתב בשם תוס' שיש כאן זמן של חצי שעה, ובוקי סריקי תלה בתוס' ואין זכר כלל בדבריהם לזמן של חצי שעה.

והנה הר"י פורת בתוס' כתב דיש ליזהר ולהדליק בלילה מיד [היינו בשקיעה ב' דר"ת] שלא יאחר יותר מדאי [ולשון לא לאחר יותר מדאי משמע יותר מחצי שעה, דהר"י פורת למד שהמציאות שהיה רגל בשוק יותר זמן] ומ"מ אם איחר ידליק מספק כיון דנחלקו בזה ב' תירוצי הגמ' דלפי תי' ב' נקטינן שיכול להדליק גם אחרי הזמן ואף שמדליק בחוץ ואין עובר ושב כבר מ"מ יכול להדליק עד הבוקר ופרסום הנס וההדלקה לעצמו או גם לבני ביתו שיוצאים עימו ומדליקים בפתח החצר או פתח הבית וזה כדעת הטור שסובר שהזמן של רגל בשוק זה לא לעיכובא אלא רק לכתחילה, עכ"פ לתירוץ ב' יוצא שיכולים להדליק כל הלילה בחוץ.

והנה פשוט שגם בזמן הר"י פורת מבעלי התוס' היו נוהגים להדליק בתוך הבית כמבו' בהמשך התוס' בשם ר"י ומכל מקום כותב הר"י פורת דמדליק אח"כ רק מספק דהוא סובר שלא פלוג רבנן ואם כלתה רגל בשוק גם בבית אין מדליקים יותר מאוחר והכל תלוי מה המצב בחוץ כך הדין בבית רק כיון שיש ב' תירוצים בגמ' הרי לתי' ב' אפשר להדליק גם בחוץ כל הלילה ורק אם מדליק בזמן ישים שמן עד שתכלה רגל ואם מדליק אח"כ ישים כל שהו שמן [ואולי ישים כמו הזמן שתכלה רגל, ולא מסתבר, ויל"ע בזה], ועיין ס"ק י'.

ותמוה הר"י פורת הא מדליקים בפנים, אלא מוכרח שהוא סובר שגם בפנים נשאר הדין כמו המצב בחוץ ומה שיעשו בחוץ בלא סכנה כך יעשו בפנים כשיש סכנה.

והר"י בתוס' חולק עליו דאין כזה דבר כאן ל"פ רבנן אלא כיון שמדליקים בפנים ידליק בברכה כל הלילה לב' תירוצי הגמ', והגמ' בלשון אחד מדברת כשמדליקים בחוץ ואז

באותו יום שאיחר הזמן לא אומרים לו תדליק בפנים ותברך כי א״כ גם מחר ידליק בפנים ובטלה תקנת היכר לרה״ר על כן אומרים לו תדליק בחוץ בלא ברכה, אבל אם כל ימות חנוכה מדליקים בפנים משתנה הדין ומדליק כל הלילה עם ברכה.

ומש״כ כת״ר שליט״א שלא נחלקו הר״י פורת עם הר״י והר״י פורת דיבר על זמן הגמ׳ אני חושב שזה הבל דאיך אפשר לפרש כך, הרי הר״י פורת אומר הלכה למעשה דיש ליזהר ולהדליק בלילה מיד וכו׳, ואטו הוא דיבר על זמן הגמ׳ שיש ליזהר וכמה מן ההבל בפירוש זה.

ומוכרח ומוכרח שיש כאן פלוגתא עצומה בין ב׳ תירוצי התוס׳ להר״י פורת התקנה שלא מדליקים לאחר הזמן במקומה עומדת גם אם מדליקים כולם בפנים, ולהר״י התקנה לא עומדת במקומה מכיון שההיכר רק לבני הבית יכול להדליק כל הלילה.

ט) כת״ר שליט״א כותב שבראשונים מפורש שהזמן הוא צאה״כ וכותב על דברנו וכו׳, ואני מבקש אנא לצטט לי לשון ראשון אחד שכותב שהזמן הוא צאה״כ, ואני כתבתי הכרחים גמורים שלשון סוף שקיעתה זה לשון של ר״ת שזה שקיעה ב׳, ואטו מישהו יכול לחלוק על הגמ׳ שאמרה משתשקע החמה.

ואדרבה מיהו בעל ההבלים אני או כת״ר שליט״א.

י) יש פלוגתא בפוסקים כמה שמן מניחים כשמדליקים בבית, בשלטי הגיבורים נקט בדעת הרי״ף והרמב״ם שצריך ליתן שמן כזמן רגל מן השוק דהיינו אף שמדליקים בתוך הבית מ״מ צריך ליתן שמן לפי המצב ברחוב שהוא גר אם ברחוב יש רגל עד 11 יתן שמן עד 11 בביתו ואם עד 10 יתן עד 10.

ובדעת הסמ״ג ותוס׳ נקט שסגי בכל שהוא כיון שההיכר רק לבני הבית, ויתכן שהר״י פורת סובר שיתן שמן כמו בחוץ, והר״י סובר שסגי בכל שהוא.

והר״ן בריי״ף סובר כהר״י דמדליק בברכה בתוך הבית כל הלילה, וכל העניין להדליק בשקיעה״ח משום זריזין מקדימין למצוות.

בשלטי הגיבורים כתב דרוב המפרשים והפוסקים סוברים דאפי׳ במדליק בחוץ יכול להדליק בברכה לאחר שכלתה רגל וכל מה שאמרינן דזהו הזמן זהו לכתחילה למצוה מן המובחר, ובשם הרמב״ם והרי״ף כתב דזה לעיכובא.

והנה סברת הרמב״ם נראה דאף שמדליקים בפנים מ״מ כך תיקנו שתלוי לפי הרגל בשוק [באותו רחוב כמובן] דל״פ רבנן בתקנה בין מדליק בפנים למדליק בחוץ וכיון

שמחר שאין סכנה צריך להדליק בזמן ממילא נשארה התקנה גם כשמדליק בפנים.

ולכן כתב הר"מ כחצי שעה או יותר, כדי שנידע שגם כשמדליק בתוך הבית צריך לבדוק מה המצב בשוק וזה פחות או יותר חצי שעה בזמנו של הרמב"ם ולכן כתב זמן להזהיר את העם שישימו לב על אף שמדליקים בפנים.

אבל ברי"ף אין הכרח כלל שסובר כהרמב"ם שהוא הביא רק את הגמ' ולא כתב נחרצות שאין להדליק לאחר הזמן באופן שיש סכנה שמדליקים בביתם, וצ"ע ואולי כך משמע מסתימת דבריו.

בר"מ וריי"ף נראה דסברי דב' תירוצי הגמ' לא פליגי ופסקו לב' התירוצים.

יא) בזמן הטור היו מדליקים בפתח הבית [ולא בפתח החצר] והיה היכר גם לבני הבית וגם לעוברים ושבים כמבו' בלשון הטור, ובד"מ ס"ק ט' תרע"א ותרע"ב ס"ק ד', וסובר הטור דזמנה כל הלילה ודלא כהרמב"ם והטור חולק על הר"מ בתרתי, א. שגם בזמן הגמ' שמדליק בפתח החצר לרה"ר מ"מ זמנה כל הלילה עם ברכה, ב. וכש"כ בזמננו שיש היכר גם לבני הבית כיון דמדליק בפתח הבית, וצריך לדקדק לכתחילה על הזמן כיון שסו"ס רואים את הנר גם ברה"ר, והד"מ כתב דבזמננו שלא רואים בחוץ כלל א"צ לדקדק על הזמן כלל [ומהרי"ל חשש לשיטת הרמב"ם שתיקנו בפנים כמו בחוץ ולכן הקפיד בשקיעה"ח להדליק].

והנה רבנו הב"י כתב שדקדק הטור לכתוב סוף שקיעתה משום דתחילת שקיעה עדיין היום גדול כמש"כ התוס' בפרק במה מדליקין ל"ה א' ד"ה תרי.

ומבו' דמהו סוף שקיעתה שקיעה ב' דר"ת ולא צאה"כ ח"ו ואטו בשקיעה ב' היום גדול, ועוד דהב"י ציין לתוס' ל"ה דהיינו לשיטת ר"ת ומבו' דזה הנידון ורק זה הנידון האם שקיעה א' או שקיעה ב' וא"כ צאה"כ מאן דכר שמיה, ובשו"ע כתב אותו לשון ממש כמו בטור וא"כ מי מסלף דעת השו"ע האם אני או כת"ר שליט"א שלא יורד לסוף דעת החולקים עליו ומי כותב דברי הבלים אני או כת"ר שליט"א, [ופשוט שגם הפר"ח שכתב צאה"כ מתכוין לשקיעה ב' שהיא קרוב לצאה"כ כמבו' שם להדיא שפירש שזה לשיטת ר"ת].

נכון הגענו למצב שאין צורך להתייחס לדברי הב"י ח"ו וח"ו והכל מעניות התורה של דורנו שלא מתעמקים בעומק הסוגיות ולא רואים את האמת לאמיתה, או שמשועבדים למה שכתבו אחרים אבל לא זו הדרך ולא זו העיר, ותורה היא וללמוד אני צריך ואני לא יזוז מהאמת בסיעתא דשמיא עד ביאת גוא"צ, ואני חוזר

ואומר אין שום שיטה בעולם של צאה"כ וזה נגד הגמרא.

ולא צריך להיבהל אם כתוב אחרת פה ושם, כי האמת אהובה מכל והאמת נצחית וניתנה למשה בסיני תורת אמת וזולתה הכל הבל.

יב) בב"י מבו' דנקט כהרמב"ם וכר"י פורת ותמה על הטור, ודבריו צ"ע דהא יש עוד תירוץ בתוס' והוא דעת ר"י שהזמן לכתחילה כל הלילה כיון דמדליקים בפנים ויש היכר לבני הבית וגם אם מדליק בחלון או פתח הבית מ"מ כיון שיש היכר לבני הבית שפיר מדליק ומברך כל הלילה, והגמ' איירי כשמדליק בפתח החצר, ואז אמרו שאין עיצה להדליק בבית [או כפי' הריטב"א] אבל לאחר שביטלו פתח החצר משום הגויים ונהגו בפתח הבית או בתוך הבית הזמן הוא כל הלילה, ועדיין י"ל שכיון שיש היתר גם לבני רה"ר [כגון בחלון ופתח הבית] ממילא נשאר הדין שיש זמן עד שתכלה וכן מצוי שבפתח הבית אין היכר לבני הבית כיון דהדלת סגורה, אבל י"ל דאם יש היכר גם לבני הבית יכול להדליק כל הלילה ולברך.

וי"ל שגם במדליק בחלון נהי דיש היכר גם לבית, מ"מ הרי יש היכר גם לרה"ר וא"כ אם ביום שאיחר ידליק כל הלילה ה"נ יעשה מחר ותתבטל תקנת רה"ר, ולכך י"ל דגזרו עליו חז"ל שלא יכול להדליק ולברך, ואינו מוכרע דסו"ס הגמ' דיברה כשמדליקים בפתח החצר ואין היכר בבית ובזה לא תיקנו לו שידליק היום בבית

עכ"פ זה פלא שהב"י מתעלם מדעת ר"י בתוס' וכן דעת מנהגים ועוד טובא פוסקים כמו המרדכי והסמ"ג ומהר"ש ועוד טובא.

ובשו"ע חזר בו מדבריו בב"י ופסק דמדליק כל הלילה ופשוט דמתפרש בברכה [ולא מספק ב' תירוצי הגמ'] והנה השו"ע איירי דמדליק בחוץ כמבו' בסימן תרע"א, וסובר שכוונה הגמ' שזה רק לכתחילה אבל בדיעבד מדליק כל הלילה עם ברכה, וכן פירש במג"א ס"ק ו', דכוונת השו"ע עם ברכה, ופשוט דהכל מתפרש בין מדליק בחוץ ממש על פתח רה"ר בין בפנים ואף שאין אף אחד בשוק מ"מ הוא עושה היכר ופרסום לעצמו ושפיר מברך כל הלילה [ולמהרש"ל עד חצות וצ"ע מאיפה נמציא בזה זמן חצות], וסובר השו"ע דהלכה כהטור ודלא כהרמב"ם, וכבר העיד בשלטי הגיבורים שזו דעת רוב המפרשים ורוב הפוסקים דגם בזמן הגמ' כך הדין דמדליק עם ברכה כל הלילה וכל הגמ' למצוה מן המובחר דידליק בזמן שיש רגל בשוק למצוה מן המובחר, לעשות גם להם פרסום ניסא ולא רק לעצמו.

הפר"ח סובר שגם בפנים צריך ליתן שמן כשיעור שתכלה רגל באותו רחוב, דכיון דאם תעבור הסכנה יחזרו להדליק בחוץ הרי לא זזה תקנה

ממקומה לתת שמן כמו בחוץ והכל לפי אותו בית ולפי אותו רחוב, ופשוט.

הפר"ח כותב שיש פלוגתא לענין ברכה בין הר"י פורת לדעת הר"י בתוס' [ודרך אגב מבו' להדיא ומפורש בפר"ח דנקט דיש מחלוקת בין ב' תירוצי התוס', ועכשיו יבוא הטיפש ויגיד הבל גמור].

וממשיך הפר"ח שדעת הטור ועוד מפרשים שגם בזמן הגמ' ואפי' לשינוייא דאי לא אדליק מדליק היינו שזה לא מצוה מן המובחר אבל ודאי יש מצוה כל הלילה ממילא פשוט שמברך.

ובשם התוס' [והוא ר"י בתוס' החולק על ר"י פורת] כתב דבמדליק בפנים מברך שפיר, וסיים הפר"ח דיש להדליק בברכה עד עה"ש, והנה לא מבו' בפר"ח אם הכוונה דמדליק בברכה רק כשמדליקין בפנים, או גם בחוץ מברך כדעת הטור.

אבל השו"ע הרי לא הזכיר שאירי רק כשמדליקים בפנים, וסתמא כתב שמדליק [בברכה] כל הלילה ממילא גם הפר"ח מתפרש כך שקיי"ל כהטור.

ומש"כ כת"ר שליט"א בשם הפר"ח שכוונת השו"ע דרק כשמדליק בפנים מברך לענ"ד זה שקר וכזב שהשו"ע סתם בזה וא"א לפרש דבריו רק בפנים.

והמג"א נמי כתב כן להדיא שמברך בחוץ ואין כאן ספיקא דדינא אלא שכתב כן בדעת השו"ע.

אבל למעשה סובר המג"א דרק בתוך הבית עם בני הבית מברך.

ונראה דאם מדליק בחלון ורואים בבית וכן בפתח ורואים בבית מברך כל הלילה דרק כשמדליק בפתח החצר אז לא יברך, אבל אם רואים בבית זהו ממש כדברי ר"י בתוס' שכשמדליק בפנים מברך כל הלילה.

ובזמן הגמ' אין עיצה שידליק בבית וזה נכון כי מדליקים בפתח החצר ואין היכר כלל בבית אבל בזמן שמדליקים בחלון או פתח הבית ויש היכר לבני הבית פשוט שיברך כל הלילה.

ומה גרע שרואים גם בחוץ הא רואים גם בבית וא"כ מה חסר כאן להדליק כל הלילה ולברך.

ובפמ"ג א"א ס"ק ו' פירש שיש ספק ספיקא ספק שמא הלכה כתי' בתרא ב. שמא גם לתי' קמא זה רק למצוה [וכדעת הטור], והנה המג"א ודאי לא סובר כך למעשה דהא גם בבני בית ישינים יש ספק ספיקא, דלתי' בתרא מברך אפי' ביחידי בחוץ ולתי' קמא יתכן דזה רק למצוה, אלא ברור שהמג"א סובר למעשה דלא מברכים אא"כ יש בני בית שאז יש פרסום לאחרים ולא רק לעצמו ואז מברך בשופי.

ממילא אם מדליק בחלון ורואים גם בבית וכן בפתח פשוט שיברך אף לאחר שכלתה ממש רגל מן השוק, וכן פסק המ״ב.

המג״א מוכרח מדבריו שפי׳ השו״ע גם במדליק בחוץ אלא דלהלכה לא יועיל לן כיון דסו״ס המג״א פוסק שבמדליק רק בחוץ [בלא היכר לבני הבית] לא יברך ורק כשרואים בבית מברך, וזה מוכרח מסתימת השו״ע ללא ספק וגם הפר״ח פי׳ השו״ע בין במדליק בחוץ בין בפנים.

גם הפר״ח סובר כנראה דלמעשה אין לברך אלא כשיש היכר בפנים לבני הבית, אלא שבאמת בשו״ע גם הוא פי׳ כהמג״א שאיירי גם בחוץ, אבל להלכה חוששים בברכה, ולא מברכים אא״כ יש היכר גם לבני הבית.

נמצא להלכה למעשה שבזמננו שמדליק בחלון ורואים גם בבית וכן בפתח ורואים גם בבית מדליק כל הלילה עם ברכה כשיש בני בית.

וזה אפי׳ אם באמת כלתה רגל, אבל אם יש רגל בשוק עדיין, מדליק לכו״ע עם ברכה וזה מוסכם לכל הפוסקים שאם יש רגל בשוק, וכל רחוב לגופו מדליק עם ברכה, ולית דין צריך בשש.

וכל מש״כ כת״ר שליט״א לא כך זה פטפוטים והבל הבלים, [וניכר מכת״ר שליט״א שלא עיין בפר״ח בפנים דאם היה מעיין היה רואה שנקט שיש מחלוקת בתוס׳].

והפר״ח לא חולק כלל על המג״א ודלא ככת״ר שליט״א דכולם מפרשים בשו״ע דמדליק בברכה גם בחוץ, אלא שלמעשה חששו ופסקו שבברכה יברך רק אם יש היכר גם לבני הבית.

ופשוט שבחלון ויש היכר בבית מברך כל הלילה, וכן בדלת אם ישאיר פתוח יברך בשופי, והגמ׳ מתפרשת בפתח החצר.

[ויש כאן עוד סברא שכיון שנהגו כבר להדליק בפנים ועד היום כך נוהגים אלפי רבבות בנ״י [אף שלכאו׳ צריכים להדליק בחוץ] ממילא כבר אין דין של רגל בשוק לעיכובא, ממילא כל המדליק בביתו יברך כל הלילה וגם המדליק בחוץ ידליק בביתו ויברך, אבל זה כתבתי לרווחא דמילתא].

ולמעשה נראה כנ״ל שאם רואים בבית מברך בשופי כל הלילה.

יג) הפמ״ג כתב שאם אין לו שמן כשיעור תכלה ידליק בלא ברכה כי זה תלוי בב׳ תירוצי הגמ׳, ולא הבנתי דבריו דגם לתי׳ ב׳ הכוונה שצריך ליתן שמן כדי שיהיה היכר לכולם וכגון אם יש לו שמן לרבע שעה ועוברים מאה איש זה לא מספיק אלא צריך עוד שמן כדי שיראו 200 אנשים אבל אטו מאה זה לא מצוה ובודאי יברך בשביל המאה איש, ותירוץ לשיעורה מודה דאי לא אדליק מדליק ואולי סובר עוד יותר שיכול להדליק גם אחרי הזמן אבל ז״פ

שאי לא אדליק מדליק זה לכו"ע והכל מצוה וכמה שיראו יראו, ופשוט.

יד) בלשון החיי"א דין י"ח כלל קנ"ד משמע שיש שיטה של צאה"כ וצע"ג, ואולי יש לדחוק בדבריו דהכוונה בסמוך כשיטת ר"ת.

ובדין י"ט כתב כהמג"א ופר"ח שאם מדליק בפנים ויש בני בית יברך וקשיא להחיי"א סו"ס יברך להיכר לעצמו, וע"ז ביאר בטוב טעם דכמו לדידהו צריך פרסום לאחרים ה"נ במדליקין בפנים צריך פרסום לאחרים, ולא סגי לעצמו, וזה מוכרח מן הגמ' דגם בגמ' יברך וידליק לעצמו אלא מוכרח שאם אין אחרים לא מברך.

בדין כ"א כתב שגם בזה"ז שמדליק בפנים יתן שמן כשיעור התכלה רגל מן השוק, ועיין נשמ"א מש"כ בכ"ז.

נמצא דמש"כ כת"ר שליט"א שלדעת הפר"ח וחיי"א א"א לברך לאחר שכלתה רגל, זה לא נכון כלל כיון שאם רואים בבית הדר הוי כמדליק רק בפנים ומברך בשופי.

ורק זה נכון שאם החלון סגור והבני בית לא רואים לא יברך והכל תלוי בזה אם רואים בבית או לא, וכן אם יש רגל בשוק כמו בזמנינו מברך בשופי.

ועיין שעה"צ ס"ק י"ז בשם חמד משה.

טו) ועיין דרשו הערה 36 הביאו ממרן הגרי"ש זללה"ה דאפשר להדליק בחוץ עם ברכה כל זמן שיש עוברים ושבים ברה"ר וכן המנהג, [ואם אין עוברים ושבים ידליק בחוץ ולא יברך ולא ידליק בביתו בפנים].

ומה שכת"ר מצפצף בשם המ"ב ג"ז שקר שהרי אם רואים בביתו זהו ממש כמו דברי המ"ב שכשמדליק בפנים מברך כל הלילה ואטו בגלל שרואים גם בחוץ [ועכשיו אין עו"ש גרע], ואף שיש לחלק, אבל כן נראה פשוט להלכה.

ודעת מרן הגר"ש ווזנר זללה"ה דמברך כל הלילה אף בלא בני בית כלל, וכדעת החמד משה שכתב בשעה"צ שאין מוחין במי שמברך.

אם אדם גר במקום שאין עוברין ושבין כלל ידליק בתוך הבית ויברך, ולא ידליק בחוץ, וגם לא יכול לברך בחוץ כי אין עו"ש, וזה חשש ברכה לבטלה.

ודעת מרן הגרש"ז זללה"ה שיש הידור להדליק עד שתכלה רגל בזמננו, ולענ"ד זה חיוב גמור מדינא ולא רק הידור.

וכן דעת מרן הגרי"ש שמברך בחוץ כל זמן שיש רגל בשוק והוא איירי בחוץ ממש בפתח החצר ממש, או בפתח החדר מדרגות.

בדרשו הביאו ממרן הגרי"ש שיש פרסום גם לגויים והוכיח כן מרש"י על תרמודאי, והנה יש גירסא ברש"י שם אומנות, וברוב הראשונים

פירשו שזה מוכרי עצים כמבו׳ בספר הישר ופסקי הרי״ד ועוד, וכן בערוך פירש שהם עניים מלקטים עצים ובתשובות פירשו שיש סוג עצים שנקראים תרמודאי, ממילא נראה להלכה שלא מתחשבים בגויים להקל, וכגון שאם יש רגל גויים בלבד לא יכול להדליק בחוץ ולברך, אבל לחומרא ודאי יניח שמן עד שיכלו רגל הגויים.

דעת מרן הגרח״ק שליט״א שחצי שעה זה שעה זמנית לפי זמן הלילה של חנוכה שמתחלק ל-12 חלקים, ולא הבנתי דזה תלוי במציאות של מוכרי עצים ותלוי לפי החשיכה ומה זה תלוי בשעה זמנית, וצע״ג.

טז) מי שמדליק בצאה״כ הוא שיבוש גדול ובודאי צריך לשנות לשקיעה א׳ או ב׳ כר״ת.

מש״כ כת״ר שליט״א בענין מוצאי ש״ק וכתב כת״ר דלהגאונים צאה״כ הוא 20 דק׳ אחרי שקיעה א׳ ולכאו׳ הזמן הוא 13.5 להגאונים.

הביא כת״ר מהגרמ״מ לובין שליט״א שיש חצי שעה לאחר צאה״כ, ואני לא הבנתי הרי גם אם נסכים שיש אומרים צאה״כ מ״מ רוב הפוסקים כתבו שקיעה א׳ או ב׳ וא״כ איך אפשר לברך בחשש ברכה לבטלה שהרי אנחנו מחללים שבת לפי ר״ת ומ״מ אנחנו נוהגים כהגאונים וא״כ הכל לפי שקיעה א׳ וא״כ אין לך אדם שמדליק במוצאי שבת בתוך ח״ש לשקיעה א׳ [וח״ו אם יעשה כן והוא בספק סקילה] וא״כ איך אפשר לברך ומה יועיל כל ההזדרזות במעריב הכל לא מהני מידי כיון דמדליק יותר מחצי שעה לאחר שקיעה א׳ וזה ח״ו ברכה לבטלה.

ומה שאמר הגאון הרב לובין שליט״א להדליק ולברך 65 דק׳ מהשקיעה אין מובן כלל דאטו נמחוק את הגמ׳ שכתוב שקעה״ח ואיך נבטל את רוב הפוסקים שנקטו שהכוונה לשקיעה ולא לצאה״כ.

והאמת יורה דרכו שיש רגל בשוק בשופי ולכן מברכים ותו לא מידי.

והעולה מהנ״ל שגם אם כבר עבר חצי שעה מצאה״כ ידליק ויברך בשופי.

גם אם מתחילים מעריב 40 דק׳ עד שידליק כבר עבר 65 דקות וכך המציאות.

עכ״פ מרן זללה״ה נהג להתפלל בציבור מעריב מוצש״ק חנוכה 50 דק׳ אחרי השקעה״ח וכולם מברכים על נ״ח בשופי וכל דברי כת״ר שטותים הבל ורעות רוח, והוא מצפצף עם כל מיני שטויות נגד מרן זללה״ה ונגד כל רבותינו זללה״ה ושליט״א שכולם מדליקים ומברכים לאחר 65 דק׳ מהשקיעה.

ומרן החוט שני שליט״א כבודו במקומו מונח, אבל להלכה נקטינן כרוב

הפוסקים דמברך בשופי כל זמן שיש רגל בשוק לפי המציאות.

ומי שרואים הנרות גם בבית יוצא ידי כולם.

יז) בשיטת הרמב"ם כבר נתבאר שסובר שמדליק בפנים לפי הרגל מן השוק בחוץ באותו רחוב, דגזרו אטו כשמדליקים בחוץ.

יח) מה שהעיר על דברנו בתשובה הקודמת באות י"א דלכך כתב במ"ב דמעריב קודם כיון דיכול לברך כל הלילה בבית וכתב כת"ר שליט"א דזה שטויות והבלים מאין כמותם דהרי כשמפסיד החצי שעה לפי תירוץ אחד בגמ' מפסיד המצוה, ולא הבנתי כלל דברי כת"ר דכל מה שמפסיד זהו כשמדליקים בחוץ, אבל אם מדליק בפנים כדאיירי המ"ב הרי זמן המצוה לב' תירוצי הגמ' כל הלילה בשופי, והפמ"ג כתב ס"ס זהו רק במדליק בחוץ אבל בפנים מאן דכר שמיה ולכו"ע לא מפסיד כלום, ועכשיו אני שואל למי השטויות האם לי או וכו'.

יט) מש"כ כת"ר שאלו שמדליקים בפנים הם עמי הארצות אני מוחה נמרצות על דברים אלו, וגדולי הרבנים פוסקי הדור הדליקו בפנים ואני מזהירו שייזהר בגחלתן ומנהגן של ישראל שלא יכווה.

כ) מש"כ בס"ק ז' ליבי אומר לי, דכיון דהם ממשיכים במנהגם כמו שהיה בחו"ל ממילא יוצאים יד"ח לכו"ע, ומש"כ כת"ר שמי שהוא נוהג להדליק בחוץ ועכשיו הוא מדליק בפנים בזדון לא יוצא לתי' בתרא לענ"ד אין לזה שחר, דמה שייך אחד לשני ואטו בגלל שמדליק בפנים נקנוס אותו.

בגמ' מדובר שנוהגים בחוץ ממילא אם הדליק בפנים והוציא לחוץ לא יצא למ"ד הדלקה עושה מצוה, אבל הנוהגים תמיד בפנים ודאי שיוצאים.

ואחד שחד פעמי הדליק בפנים אם נגיד שלא יצא הרי גם בשוגג לא יצא וגם באונס לא ידליק דמ"ש שוגג ממזיד, אלא שדין סכנה זה גם בחד פעמי, אבל אם הדליק בפנים בלי סכנה אלא שאין לו כוח לצאת החוצה כי הוא שוכב על מטתו בזה לכאו' לא יצא גם אם הדליק בפנים ולא הוציא החוצה [ע"י אחר], ואולי באונס דומה לסכנה, וצ"ע.

עכ"פ בשוגג ובטעות לא יצא לכאו' גם לתי' בתרא ואף שהמדליק בחוץ ב-2:00 בלילה יוצא למ"ד לשיעורא, מ"מ בפנים גרע כיון דזה לא מקומו, וצ"ע.

ויל"פ שלא יוצא את הפרסומי ניסא למ"ד הדלקה עושה מצוה אבל עצם המצוה יוצא למ"ד לשיעורא, וצ"ע.

כא) והעולה לדינא כמו שנתבאר בתשובה הקודמת ועוד נוסיף כאן:

א. זמן הדלקת נ״ח בשקעה״ח, ומנהגנו כהחזו״א 20 דק׳ לאחר שקעה״ח.

ב. מי שנוהג בצאה״כ אין כזה שיטה וחייב להדליק בשקיעה.

ג. אם עברה מחצית השעה תלוי אם מדליק בפנים ידליק כל הלילה בברכה ביחד עם בני ביתו ואף בארץ הקודש אלו הנוהגים להדליק בפנים ידליקו כל הלילה בברכה.

ואם מדליק בחוץ ויש עוברים ושבים ידליק בברכה כל זמן שיש עו״ש, וכל רחוב לפי הרחוב הזה, וכל מקום יש לו רגל מן השוק לפי מקומו.

אם כבר אין רגל בשוק אם רואים הנר גם בבית כגון שמדליק בחלון או פתח פתוח גם לרה״ר וגם לתוך הבית ידליק בברכה כל הלילה, ואם לא רואים בבית לא יברך, אבל אם יש רגל בשוק אפי׳ ב-12 בלילה יברך.

ד. אם הגיע לאחר חצי שעה יברך כל זמן שיש רגל בשוק, ואין צריך להגיד לאשתו להדליק בזמן אלא תחכה לו עד שיגיע ואז ידליק הוא ויברך.

ד2. חיוב גמור להשים שמן כל זמן שיש רגל ברחוב ואפי׳ אם זה עד 2:00 בלילה חייב להדליק ולהשים שמן עד 2:00 בלילה.

ד3. אין צריך להניח שמן לאחר חצי שעה מהשקיעה, אא״כ יש רגל בשוק וכנ״ל, דאין שום דיעה של צאה״כ ועכ״פ דיעה זו דחוייה מההלכה מכל וכל, ואין לה מקום וזה נגד הגמ׳.

ה. אם מדליק בחוץ ונשאר 5 דקות עד שתכלה רגל ידליק ויברך, וכן אם יש לו קצת שמן ל-5 דקות בלבד ומדליק בזמן או בסוף הזמן ידליק ויברך.

ו. במוצ״ש א״צ להקפיד כלל להדליק בתוך 65 דקות אלא יגמור התפילה בנחת ובכוונה וידליק גם שעתיים אח״כ ובלבד שיש רגל בשוק.

ולא צריך להכין מראש ואין צורך למהר והכל יעשה בנחת כיון שיש רגל בשוק עד מאוחר.

וחלילה לא ידליק בשעווה אם יש לו שמן זית, אף שיקח זמן עד שיגמור להכין.

ז. ויתן לך יגידו בבית הכנסת כרגיל.

ח. הנוהג להדליק בחוץ וטעה והדליק בפנים יחזור וידליק בחוץ בלא ברכה.

המשך בענין זמן הדלקת נ"ח

כבוד וכו' נ"י.

א) מה שכתב [בהקדמת המכתב] שאני חולק על כת"ר רק בזה שחיוב גמור להשים שמן עד שתכלה רגל מן השוק של זמנינו וכל אחד לפי מקומו ולכן אני לא מסכים שלאחר ח"ש א"א להדליק, זה לא נכון כלל, דיש כאן שתי נידונים א. אם צריך להשים שמן לפי הרגל בשוק המציאותי מתחלתו ועד סופו, ב. שיש זמן שמספיק ולא חייבו חז"ל להשים שמן לכמה שעות עד שתכלה הרגל האמיתי וסגי בזמן מסויים, ואולי זה חצי שעה או שעה, ונמצא לפי"ז שגם אם נגיד שלא חייבו יותר מחצי שעה או שעה מ"מ ודאי וודאי שכל זמן שיש רגל בשוק יש המצוה של הדלקת נ"ח, דלמה זה נפקיע המצוה אחר שיש רגל בשוק, ונמשך זמן ההדלקה למשך חצי שעה או שעה משקעה"ח עד שתכלה רגל מן השוק האמיתי בכל מקום לפי מקומו, ממילא פשוט שיכולים לאחר, וכן הוא פשוט בסברא.

השאלה היא מאיפה להמציא כזה דבר שיש זמן של חצי שעה או שעה, והרי בגמ' מבו' רק משקעה"ח עד שתכלה רגל מן השוק ולא מצינו בחז"ל כלל וכלל שקבעו כאן איזה זמן שיותר מכך לא חייבים, ואדרבה הפשטות הוא שחיוב גמור להשים שמן משקיעה"ח עד שתכלה רגל וכל מקום לפי מקומו והיכן שנינו בדברי חז"ל שיש כאן חיוב רק למשך שעה ולא יותר.

ובאמת על דבר זה אין לי הסבר ליישב הדיעות בפוסקים [במקצתם] שסגי בחצי שעה או שעה.

ויתכן על ב' דרכים א. בסוד ה' ליראיו שלא חייבו חז"ל יותר מחצי שעה או שעה, דהיינו שכיון שהמציאות היתה בזמן חז"ל [שלא הפכו את היום ללילה ולילה ליום בעקבות המצאת החשמל], שהיה כלתה רגל לאחר חצי שעה או שעה ממילא למדו מזה הפוסקים בסוד ה' ליראיו שלא חייבים יותר מכך, ואע"פ שכולם יסכימו שאם בזמן חז"ל זה היה 3 שעות ודאי שכך היה החיוב אבל אחרי שהמציאות היא שזה היה רק חצי שעה או שעה ממילא הסוד ה' ליראיו אמר להם שלא חייבו יותר מכך גם לכשיקום דור חדש שימציאו בו את החשמל וממילא יסתובבו אנשים עד 12 בלילה ברחובות מ"מ לא יהיה חיוב של יותר מח"ש עד שעה כמו שהיה בזמן חז"ל.

ב. וי"ל בדרך אחרת שזה לא בסוד ה' ליראיו אלא מסברא שלא צריך יותר משעה, דכיון דכך היה בזמן חז"ל ממילא אין לנו להמציא חיוב יותר מכך, אף שהמציאות השתנתה לגמרי, ויש פרסומי ניסא לכמה שעות אפ"ה לא חייבים.

עכ"פ לב' הדרכים הללו פשוט טפי מביעתא בכותחא שכל זמן שיש רגל בשוק אפשר להדליק ולברך דהרי

יש רגל בשוק ומה קדושה יש בתחלת הלילה ואטו בהמשך אין רגל בשוק, יש ויש בשופי ואין שום ריח וטעם להגיד שצריך להדליק דווקא בהתחלה וזה הבלים לומר כן.

והמחוור יותר והאמת שיש חיוב גמור באמת להדליק כפי המציאות משקעה"ח עד שתכלה רגל בפועל וכך כתוב בגמ' ואין לנו אלא המבו' ומפורש בגמ' שהחיוב משקעה"ח עד שתכלה רגל וכל מקום לפי המציאות ובזמננו זה נמשך כמה שעות ואין עצה ואין תבונה נגד המפורש בגמ'.

וברוב הפוסקים לא מצאנו כלל וכלל שיש כאן רק חיוב של זמן מסויים של חצי שעה או שעה אלא רובם נקטו שהחיוב הוא כפי המציאות השולטת עכשיו ברחוב ובשוק משקעה"ח עד שתכלה רגל מן השוק, וגם אלו בפוסקים שהזכירו חצי שעה כתבו שכך המציאות עכשיו אצלהם ולא שיש כאן דין מחודש ושיעור של חיוב של חצי שעה ולא יותר מזה, וזה המצאה שלא כתובה, ולא רק זה אלא כתוב להיפך שהרי בגמ' אמרינן שצריך עד שתכלה רגל ולמה לא אמרו חז"ל עד שתכלה חצי שעה ותו לא מידי, ובודאי כולם מסכימים שהגמ' מתפרשת לפי המציאות האמיתית עד שתכלה רגל בפועל ממש.

וא"כ זה מה שכתוב בגמ' ואין זכר לומר שיש כאן תקנת חז"ל של חצי שעה או שעה.

הגמ' אומרת המציאות בלבד עד שתכלה רגל דתרמודאי, ומבו' שזה החיוב לפי המציאות, ואיך אפשר לומר ח"ו שיש כאן דינים ושיעורים של זמנים, ומישהו מתווכח שהכליא רגל זה היה באמת לאחר ח"ש או שעה, אין שום ויכוח ע"ז, אבל הויכוח והאמת לאמיתה הוא שלא כתוב כאן שיעור אלא רק מציאות שהולכים לפי רגל התרמודאי ולא לפי רוב בני השוק אבל שוב ושוב הכל במציאות האמיתית בלבד, ולבוא ולומר שיש כאן שיעור של זמן מקודש הוא עקירת דברי הגמ' מפשטותם, ולמה לא אמרו חז"ל משקעה"ח עד חצי שעה זמנית או חצי שעה עגולה או שעה עגולה ולמה זה סיפרו לנו סיפורים שיש תרמודאים ועד שתכלה רגלם צריך להדליק ומה אנחנו צריכים את כל זה שיאמרו חז"ל האמת שצריך להדליק עד חצי שעה אח"כ, וכך יגידו ועד אימתי זמנה חצי שעה.

ומוכרח וזה האמת שכתוב כאן שאין זמן מקודש כלל וכלל של ח"ש ואין שום זמן אלא רק חיוב גמור להדליק עד שתכלה במציאות רגל מן השוק ממילא לא יכולים חז"ל להגיד ח"ש כי זה שקר מוחלט ואין שום זמן מקודש, וכ"ז פשוט מאוד וחבל שצריך להסביר כ"כ הרבה בדבר פשוט כזה, וזיל קרי ביה רב הוא, לך תקרא את הגמ' ותראה שאין פירוש אחר.

וכת"ר שליט"א כותב שהראשונים הביאו שהתקנה היתה על חצי

שעה ואני שואל למה הראשונים לפי דברי כת"ר היו חכמים יותר מחז"ל, שחז"ל אמרו עד שתכלה רגל מן השוק והראשונים התחכמו יותר מחז"ל וכתבו ח"ש, וחז"ל לא רצו שנדע הזמן האמיתי שצריך ורק הראשונים רצו שנדע הזמן האמיתי, ועל כרחך שלא דובים ולא יער אין כאן באמת שום זמן של חצי שעה לא בחז"ל ולא בראשונים ומי שכתב חצי שעה הוא רק כתב את המציאות האמיתית שזה נמשך חצי שעה או שעה כדי שנידע גם אם הוא מדליק וסוגר החלון או הדלת או עולה לבית ומשאיר הנרות בחצר בפתח החצר או הבית ולא צריך להסתכל כל הזמן מתי כלתה רגל, אלא בדרך כלל במקום שאין חשמל הזמן הוא חצי שעה או שעה אח"כ וזה מה שהם כתבו ולא המציאו שום זמן מקודש שלא שערום חז"ל.

מה שהביא מהדרך אמונה פ"ג משמיטה ויובל ה"ג בבה"ל ד"ה או יתר, הנה כל הדוגמאות שהביא שם [לסתור דיוק החזו"א] שהר"מ נוקט או יותר אף שאי"ז חידוש, וכגון שבית שיש בו ד"א על ד"א או יותר חייב במזוזה, וכן בעוד דוגמא מביאין כוס המחזיק רביעית או יותר וכן שיעקור ויניח בשבת על מקום ד' על ד' או יותר וכו' וכו', עכ"פ יש כאן הסבר למילים של הרמב"ם שאם יש בבית ד"א על ד"א או חמש אמות על חמש חייב במזוזה, וזה ההסבר המילולי.

ועכשיו נבוא לדברי רבנו בחנוכה וז"ל בפ"ד ה"ה אין מדליקין נרות חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם שקיעתה ולא מאחרין ולא מקדימין, שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעה"ח מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק וכמה הוא זמן זה כמו חצי שעה או יותר עכ"ל.

ועכשיו הבן שואל מה הפירוש או יותר [פירוש מילולי] וע"ז הביאור שזמן זה שתכלה רגל הוא לפעמים חצי שעה ולפעמים יותר מכך ותלוי במציאות בכל מקום יש מקומות סואנים יותר ויש פחות ממילא זה יכול להימשך גם שעה וגם חצי שעה וגם החצי שעה הפירוש בערך שהרי זה לשון רבנו "כמו" חצי שעה דהיינו בערך פחות או יותר, ונכון שאין לדייק שהרמב"ם בא להשמיענו חידושים נפלאים במילים או יותר, אבל עכ"פ מה כתוב כאן, במזוזה כתוב שאם הבית חמש אמות חייב גם כן ולא רק בד"א, אבל כאן בחנוכה מה כתוב כאן, הרמב"ם שואל כמה זמן זה נמשך שיכול להדליק [אם עבר ולא הדליק בזמן], עד מתי מדליק והולך, וע"ז משיב לנו הרמב"ם שזה חצי שעה או יותר, פירוש שאפשר להדליק אם איחר ולא הדליק בזמן לפעמים גם אחרי שעה כי תלוי במציאות ואין כאן זמן מקודש, ולכן זה חצי שעה או יותר מכך ואף שעה ויותר.

ומה שכתב כת"ר שליט"א שהפירוש ברמב"ם שמותר ואפשרי שידלק

יותר מחצי שעה, כמדו׳ שדבריו דברי הבל, דהרי רבנו לא דן כאן כמה שמן יתן, וזה כתב בסיפא דדבריו, וכאן ברישא הוא דן כמה זמן יכול להדליק באיחר ההדלקה וזהו שכתב וכמה הוא זמן זה כמה זמן מדליק והולך וע״ז כתב שיכול להדליק כמו חצי שעה או יותר, שיכול להדליק גם אחרי חצי שעה אם יש רגל בשוק שאם איחר ולא הדליק בזמן יכול להדליק גם אחרי חצי שעה, זה מה שכתוב כאן ברמב״ם.

ואח״כ כתב רבנו וצריך ליתן שמן בנר כדין שתהא דולקת עד שתכלה רגל, וכאן לא כתב זמן חצי שעה או יותר כי צריך ליתן שמן עד שתכלה רגל וזה מה שכתוב בגמ׳, ואין כאן זמן מקודש של חצי שעה אלא הכל לפי המציאות ולכן כתב שצריך ליתן שמן עד שתכלה רגל מן השוק, וזה גם מה שכתב במדליק והולך עד שתכלה רגל, ורק מסביר לן את האוזן שזה בערך חצי שעה או שעה פחות או יותר [ואם איחר ויבוא להדליק יבדוק אם יש עדיין רגל בשוק ואז ידליק].

והדברים פשוטים, וכל מה שהביא מהדרך אמונה, אינו ענין לכאן וכלל, וכל דבריו של כת״ר הבל ורעות רוח במחילה, [ולא צריך לחפש ב-138 פעמים, אלא כאן בחנוכה יש משמעות למילים או יותר, ועוד איך יש משמעות, ואחרת אין הבנה וביאור ללשון רבינו כלל].

ב) מש״כ באות (2) כבר נתבאר דא״א כלל לומר כן וזה נגד הגמרא, והם כתבו שפחות או יותר בזמנם זה היה חצי שעה או שעה ונפק״מ למי שלא יודע, אבל הם כתבו מפורש שהזמן הוא עד שתכלה רגל לפי המציאות ולא כתבו שיש כאן זמן מקודש, וזה מבו׳ ברמב״ם שכתב עד שתכלה רגל וכתב שהזמן הוא בערך חצי שעה או שעה יותר או פחות ז״א אין כאן שום זמן אין כאן קבלה בידם אין כאן כלום, יש כאן גמרא שכתוב שזמן ההדלקה בין למאחר שיכול להדליק בין לכמות השמן שצריך, עד שתכלה רגל מן השוק וזה מה שיש לנו וזה קבלנו תורת אמת.

ג) באות (3) מה שהוכיח למה לא אמרו לשים שמן עד שהולכים בני הבית לישון, לענ״ד פשוט שבתוך הבית סגי בפרסום הנס לרגע אחד ואפי׳ חצי שעה לא צריך וכש״כ שלא צריך עד שהולכים בני הבית לישון, ודווקא במדליק בחוץ שהפרסום לעוברים ושבים וכל פעם זה אנשים אחרים ולכן צריך עד שתכלה, וזה מבו׳ בפוסקים שמקצתם כתבו דבתוך הבית סגי ברגע אחד ומקצתם כתבו דצריך להדליק שיעור זמן לפי תכלה רגל מן השוק, אבל פשוט שלא צריך עד שהולכים לישון כיון דסגי בפרסום פעם אחת לכל רואה.

ושוב חוזר כת״ר על השקר הגדול כאילו שנקבע ע״י חז״ל שיעור זמן.

ד) מש"כ באות (4) זה דברי שטותים והבלים.

ומה יעשו חז"ל כשצריכים לפרסם הנס לכל בני השוק ואיזה עיצה יש אם לא לומר להדליק עד שתכלה רגל בכל מקום לפי מה שהוא, ואין לומר שיתקנו לכל הלילה, שהשמן ביוקר והתורה חסה על ממונם של ישראל.

ואם אחד טעה והדליק פחות זמן גם קיים המצווה בשופי, וכמו אחד שמאחר, ולכתחילה ישים שמן עד שייצא הספק מלבו, ובפרט בזמננו שהשמן עולה פרוטות.

ה) מש"כ באות (5) שבאמת בזמן הראשונים השתנתה המציאות והתכלה רגל היה כשעתיים ואולי פחות ואולי יותר וזה לא משנה, ואע"פ כן כתבו חצי שעה, כמדו' שעוד לא מצאתי שקר גס יותר מזה, שהרי הרמב"ם העתיק לשון הגמ' אות באות וכתב מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק וכמה הוא זמן זה כמו ח"ש או יותר עבר זמן זה אינו מדליק וצריך ליתן שמן בנר כדי שתהיה דולקת הולכת עד שתכלה רגל מן השוק עכ"ל קדשו של רבינו הרמב"ם.

ועכשיו הסכת ושמע איזה צחוק ח"ו אתה עושה מהרמב"ם, כתוב כאן ברמב"ם שצריך להדליק עד שתכלה רגל מן השוק, ועפ"י האמת [לפי ההבנה של כת"ר] זה שעתיים אחרי שקעה"ח, והנה בא רבנו הרמב"ם וכותב וסותר דבריו מיניה וביה רגע אחד הוא כותב שזה חצי שעה ורגע אחד הוא כותב שצריך להדליק שעתיים שהרי כתב שצריך להדליק עד שתכלה רגל מן השוק וכתב עוד שצריך ליתן שמן בנר עד שתכלה רגל, והנה זה שעתיים או יותר או פחות, והנה כותב וכמה הוא זמן זה חצי שעה, והנה הוא סותר דבריו והנה הוא משקר שקר גמור שכותב עד שתכלה רגל מן השוק וזה שעתיים והנה הוא כותב שזה חצי שעה.

והאמת לאמיתה שדברי הרמב"ם הקדושים פשוטים למאוד ואין שום סתירה ח"ו וח"ו וח"ו, והמציאות בזמן הרמב"ם היתה בדיוק אבל בדיוק כמו בזמן הגמרא והרמב"ם מעתיק להלכה את הגמרא וכותב שזה בערך חצי שעה פחות או יותר ואולי לא פחות אבל יתכן יותר ממילא צריך להדליק בדיוק לפי הזמן של ח"ש או יותר וזהו התכלה רגל של רבנו הגדול בקורדובה אשר בספרד או במצריים או לא יודע איפה, איפה שהיה גר וזה המציאות שהיתה בימיו.

ועכשיו תשאל את עצמך שאיך יתכן שהם חולקים במציאות שזה אומר שכלתה רגל ח"ש לאחר שקיעה דר"ת וזה אומר שכלתה רגל ח"ש לאחר שקיעה א', ובאמת זה קושיא חזקה אבל לא מתים מקושיות, ואין לזוז מהאמת שכך מבו' בגמרא שצריך להדליק עד שתכלה רגל מן השוק לא ח"ש ולא שעה מספיק ולא כלום אלא יש חיוב

של עד שתכלה רגל מן השוק ואם זה באיצקוביץ שיהיה באיצקוביץ ואם זה בכפר מימון שיהיה בכפר מימון וכל מקום הולכים לפי המציאות וזהו זה.

אני כתבתי שאולי כלתה רגל זה שעה וחצי כי כך כתוב ברמב"ם שזה יכול להיות יותר מחצי שעה וזה לא סותר להרי"ף כלל ולא לכל רשימת הראשונים שכתב כבודו נ"י, ואף אחד לא קבע מסמרות בענין של מציאות וכולם כתבו שצריך להדליק עד שתכלה רגל, ומבו' דלכו"ע צריך לפי המציאות האמיתית דכ"ז שלא תכלה צריך להדליק, וחצי שעה זה סילוף של ההלכה כי אין בגמרא שום שיעור זמן ומעולם לא קבעו חז"ל בזה שיעור זמן.

ויסוד המציאות היא שבזמן חז"ל והראשונים כיון שלא הפכו יום ללילה ולילה ליום ממילא כלתה רגל פחות או יותר לאחר זמן מסויים משחשיכה.

וגם הרי"ף הביא הגמ' כצורתה הלכה למעשה והעתיקה לזמנו וז"ל מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק וכו' שצריך ליתן שמן כדי שתהא דולק והולך עד השיעור הזמן [שהוא תכלה רגל] וכו' עד שתכלה רגל עד כמה וכו' כמו ח"ש וכו', ומבו' דהדין של חנוכה לא השתנה כלל והכל לפי האמת והמציאות עד שתכלה רגל מן השוק והרי"ף לא מדבר לימות תרח ואדם הראשון אלא לזמנו ומדבר לבני עמו וכותב תדליקו נ"ח עד שתכלה רגל מן השוק והוא מספר לנו שזה בערך ח"ש כי כך היתה המציאות אצלו, ואם יש רגל והשוק סואן עוד שעתיים לאחר השקעה"ח, א"כ הרי"ף עושה כאן צחוק ח"ו, והוא ח"ו ח"ו כותב דברי שקר מיניה וביה שכותב עד שתכלה רגל וכותב שזה חצי שעה, ובאמת זה שעתיים.

ופשוט שהרי"ף כותב כאן שזה המציאות ואין רגל בשוק אח"כ, ול"צ להאריך בזה, כי המבין יבין ויראה האמת, והשקרן ימשיך לשקר ולבלבל את המוח בדברי כזביו.

ואטו הרי"ף דיבר על זמן הגמרא, הוא מדבר אלינו וכותב לנו [לבני זמנו] עד שתכלה רגל מן השוק.

ועוד לא ראיתי דברי שטות כאלו שבזמן הראשונים היה רגל מן השוק שעתיים וזה בדיחה שגם בפורים לא אומרים אותה מרוב הגיחוך וההבל שבדבר.

גם מרן הגרח"ק שליט"א מסכים שלשון כמו חצי שעה הכוונה שזה בערך חצי שעה ויכול להשתנות ונפק"מ לדינא טובא שזה לא תלוי בח"ש כלל אלא תלוי ברגל מן השוק וזה בערך ח"ש למי שלא יודע כי אסור לו לצאת מהבית וכיוצ"ב אבל זה בערך וזה בערך וזה בערך כי זה הלשון "כמו" חצי שעה, ומרן הגרח"ק מסכים לכל זה בכל לב ובכל נפש.

וגם הרא"ש הקדוש כתב כמו חצי שעה הרי שאין כאן זמן מקודש של ח"ש אלא הכל לפי המציאות וזה בערך ח"ש בזמנם שלא היה חשמל, ולא הפכו יום ללילה ולילה ליום.

והנה לשון הטור עד ח"ש מן הלילה שאז העם עוברים ושבים וכו' ולאחר זה הזמן אין עוברים ושבים עכ"ל קדשו, והרי מפורש בטור מילים ברורות ופשוטות שלאחר הזמן הזה אין עוברין ושבין ומגיע וכו' ואומר שיש עו"ש למשך שעתיים והטור מוכחש, ח"ו ח"ו.

ממילא אני חוזר ואומר שהאמת לאמיתה שאף אחד לא כתב חצי שעה ושוב אני חוזר ואומר אף אחד לא כתב ח"ש ושוב אני אומר אף אחד לא כתב ח"ש.

וכך נהגו חז"ל לומר על דברים אמיתיים שלש פעמים כדמצינו בדוכתי טובא.

הסכת ושמע כת"ר שליט"א, הרי מה כותב ההג"מ וכן פסק ר"י אלפס דהוי שיעור הזמן דכלים רגלי דתרמודאי והוא כותב כן על דברי הרמב"ם, פירוש שברי"ף כתוב בדיוק כמו ברמב"ם, ומה כתוב ברמב"ם שמדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק [והרמב"ם דיבר על זמנו ולא על זמן אדם הראשון], וא"כ אם יש רגל שעתיים איך כותב הרי"ף שזה כחצי שעה וכן איך הרמב"ם כותב כמו חצי שעה או יותר ואטו הוא לא מודע למה שקורה מתחת לביתו שמסתובבים שעתיים אנשים ברחוב שלו, ופשוט שרבותינו כותבים כאן המציאות בזמנם.

ולא איכפת לי לישאר בקושיא על מה שכתב וכן "פסק" אבל מהאמת אין לזוז וא"א לזוז, ויתכן שצריך בזה "פסק" כיון שיש בראשונים שהסבירו שרגלא דתרמודאי היינו שהולכים לפי מיעוט בני השוק ולא לפי רוב בני השוק וע"ז צריך באמת "פסק" [ויש שהסבירו בהיפך שזה רוב בני השוק].

עכ"פ בגמרא נפסק שהולכים לפי המציאות בלבד, וזה מפורש נמי בהג"מ שזהו הזמן המציאותי שכלים רגלא דתרמודאי, ומבו' דאין כאן זמן מקודש אלא אך ורק מציאות בלבד יש כאן וזה מה שנתקבל בגמרא שהולכים לפי המציאות.

ברמב"ם מפורש שמי שלא הדליק עם שקעה"ח מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, ומפורש שאפי' איחר את רוב הזמן ונשאר 5 דקות עד שתכלה רגל מ"מ מדליק והולך, ופשוט שיכול וחייב לברך, וללשון אחת בגמרא כך הוא לכתחלה שלא צריך ליתן שמן עד שתכלה רגל, וללשון שנייה צריך ליתן שמן עד שתכלה וכך פוסק הרמב"ם, ואפ"ה כתב הרמב"ם מפורש שאם עבר רוב הזמן מדליק והולך עם ברכה.

ממילא פשוט מאוד שאף שלכתחילה צריך ליתן שמן שיספיק לכמה שעות עד שתכלה רגל מ״מ מספיק אם יש לו קצת שמן ויכול לברך בשופי.

אני לא אמרתי שיש זמן של חצי שעה שאם יש לו שמן פחות מכך לא יברך, אני רק אמרתי שאם יש איזה פוסקים שכך סוברים שיש כאן שיעור מינימום של חצי שעה, וקשה טובא לכאו׳ מאיפה המציאו כן הרי בגמרא לא מצינו, ובגמ׳ מתפרש הכל לפי המציאות וגם מתפרש שמדליק והולך אפי׳ איחר תחילת הזמן דהרי זה מה שאמרו דאי לא אדליק מדליק וא״נ לשיעורה לא סותר הא דאי לא אדליק מדליק, אלא שעל כרחך לפי הפוסקים שזה לעיכובא בהכרח שהם פירשו [וכמבו׳ בתוס׳] שלישנא בתרא חולק על לישנא קמא שאין יכול להדליק חצי שיעור מהזמן, [והנה בתוס׳ רק סוברים שהלשונות חולקים, אבל הם חולקים רק בזה שלפי לישנא בתרא אפשר להדליק גם אחרי הזמן, ולפי ל״ק א״א להדליק אחרי הזמן, אבל פשוט בדעת תוס׳ שלכו״ע אפשר להדליק גם ל-5 דקות עם ברכות], עכ״פ יהיה איך שיהיה הרי בגמ׳ מבו׳ אך ורק שתלוי לפי המציאות ואין זכר לזמן מקודש של ח״ש, ולכן לכאו׳ צע״ג איך אפשר לומר שצריך שמן של ח״ש ועוד לעיכובא, וע״ז כתבנו שלפי פוסקים אלו צריך לומר שלמדו כן מסוד ה׳ ליראיו שאע״פ שהזמן ארוך ביותר והתכלה רגל ארוך ביותר מ״מ אין חובה אלא רק ח״ש וגם אין אפשרות לברך אם יש לו פחות מכך, וכל זה אין לו שרש וענף בגמרא ולכן צ״ל שזה בסוד ה׳ ליראיו.

[ואם תרצה אפשר לפרש וא״נ לשיעורא שמי שלא הדליק בתחילת הזמן לא יכול יותר להדליק גם אם זה שעתיים עד שתכלה רגל, אבל אין טעם וריח לומר כן].

אבל כל זה ליישב דעת מקצת פוסקים אלו.

אבל ברור כשמש שדעת רוב הראשונים שאין כזה דבר כלל ואין שום זמן מקודש של ח״ש והכל נקבע אך ורק לפי המציאות והם פירשו וא״נ לשיעורה שלכתחילה צריך ליתן שמן עד שתכלה לפי המציאות אבל גם אם איחר ונשאר 5 דקות או פחות מדליק ומברך בשופי וכך מבו׳ ברמב״ם וכל סיעתו ואין סתירה בין ב׳ הלשונות, אלא צריך ליתן שמן עד שתכלה וגם מדליק והולך עד סוף הזמן.

וגם לפי׳ תוס׳ מודו בזה שאם יש לו שמן רק לכמה דקות ידליק ויברך בשופי, וכנ״ל.

ופשוט שכמו שאם נשאר 5 דקות מדליק בברכה, ה״ה מי שיש לו שמן רק ל-5 דקות או פחות מדליק עם ברכה בשופי.

פשוט שמה שחייבים להשים שמן עד שתכלה אף שזה כמה שעות

אינו ענין כלל להנידון שאפשר לברך על זמן מועט, ואין שום שייכות דודאי ונכון שחייבים לפרסם הנס כל הזמן עד שתכלה רגל מ״מ ודאי שמקיים מצוה גמורה גם במקצת מהזמן הזה ממילא יכול לברך ולהדליק.

ממילא מש״כ כבודו נ״י שלא מצאנו אף פוסק ששמן לכמה שעות לעיכובא וכאילו זה סותר לדבריי ואני כאילו חולק על כולם, לא הבנתי שותא דמר, דאטו אני אמרתי שזה לעיכובא, אני אמרתי מה שכתוב בגמ׳ שצריך להדליק עד שתכלה רגל, אבל פשוט שזה לא מעכב, ואם יש לו קצת שמן ידליק ויברך בשופי ואפי׳ פחות מחצי שעה אם יש לו שמן ל-5 דקות ידליק ויברך, וזה מבו׳ ברוב הפוסקים, וכן כתבנו בדינים העולים ס״ק כ״א דין ה׳.

מה שכתבנו ששמן לחצי שעה שרק בשיעור זה אפשר לברך, זה כתבנו רק אליבא דמקצת הפוסקים שכתבו כן, וכתבנו דהם קיבלו כן כנראה בסוד ה׳ ליראיו, ואבאר דברנו, הרי זה ברור ופשוט שבגמרא כתוב עד שתכלה ולא כתוב שיעור זמן כלל לא חצי שעה ולא רבע שעה ולא כלום כתוב בגמ׳ עד שתכלה רגל וכל מקום לפי מקומו כך מתפרשת הגמ׳.

ועכשיו יל״ד לאחר שהחיים השתנו והמציאו את החשמל ואנשים התחילו להיות ערים בלילות והחתונות עושים רק בלילה וכל החנויות פתוחות גם בלילה [ולילה כיום יאיר ובני התורה שוקדים על תלמודם עד השעות הקטנות של הלילה וממילא יש שיירות מצויות כל הזמן ברחובות] ובקיצור אנשים מסתובבים ברחובות שעות רבות בלילה, והשאלה נשאלת מה היו מתקנים חז״ל במצב כזה האם היו מחייבים להדליק כמה שעות או שהיו קובעים זמן מסויים, השכל הפשוט אומר שהיו מתקנים לכל הזמן, אבל זה לא מוכרח שאולי היו חסים על ממונם של ישראל ומתקנים זמן מסויים.

וע״ז צריך סוד ה׳ ליראיו לבוא ולומר שלא צריך להדליק יותר מחצי שעה בערך, ולא המציאו מהבטן זמן ח״ש, אלא מכיון שבזמן חז״ל היה הכלתה רגל בערך חצי שעה או יותר קצת או יותר הרבה, ממילא י״ל שלא מצינו שחייבו חז״ל להדליק יותר זמן ממה שהיה נהוג בזמן חז״ל, ממילא כך הם קבעו, אבל פשוט שגם לשיטתם הזמן של ההדלקה אפשר כל זמן שיש רגל בשוק, שאין טעם וריח לומר שדווקא צריך להדליק בתחילת הלילה דאטו הפרסום הנס הוא מוגבל ואין לזה טעם וריח לומר כן ואדרבה לפעמים יש יותר עוברים ושבים יותר מאוחר, ולכן זה פשוט לכו״ע שאפשר להדליק עד שתכלה, ורק בסוד ה׳ ליראיו קבעו שלא צריך יותר מח״ש.

אבל זה מיעוט מהפוסקים שסוברים כן, וברוב הפוסקים לא מצינו שיש מושג כזה של שמן לחצי שעה וכגון

במדליקים בפנים אין מושג כזה, וגם בחוץ אם יש עוברים ושבים דעת רוב הפוסקים שצריך להדליק עד שתכלה רגל ממש כמבו׳ בגמ׳, וכל מי שלא אומר אחרת הוא בחזקת שכך הוא סובר כיון שאין לנו אלא הגמרא והפוסקים שכתבו שצריך להדליק עד שתכלה רגל.

ממילא פשוט שאם נשאר 5 דקות או יש לו שמן ל-5 דקות ידליק ויברך בשופי.

ואפי׳ אם יהבינא לך שלא חייבים יותר מח״ש מ״מ אפשר לברך גם להדלקה של 5 דקות ומהיכי תיתי שאי אפשר.

ומפורש ברמב״ם ובעוד טובא פוסקים שיכול להדליק למספר דקות עד שתכלה רגל.

עכ״פ גם אם נגיד שיש ח״ש ולא פחות וא״א לברך זה דעת יחידים ממש, וזה המצאה וזה דלא כמבו׳ בגמרא כלל.

עכ״פ מי שכך סובר אין לנו הסבר הגיוני כלל מאיפה המציא חצי שעה אלא בהכרח שזה סוד ה׳ ליראיו.

ואדרבה ואדרבה הם לא דיברו כלל שהתכלה רגל הוא יותר מאוחר דאין כזה מציאות בזמן רוב האחרונים עד המצאת החשמל והם דיברו במדליקים בביתם, וברור כשמש שבזמן שאין חשמל התכלה רגל הוא באיזור חצי שעה עד שעה, וברור כשמש שהסוד ה׳ ליראיו הוא לפי זמן חז״ל של המציאות של תכלה רגל, וברור כשמש שאין כזה מציאות של תכלה רגל יותר מאוחר ברוב המקומות בזמן חז״ל והפוסקים.

אלא שבבית הרי צריך לדון כמה זמן צריך להדליק וע״ז הם כתבו חצי שעה.

ובאמת א״א לקבוע מסמרות של חצי שעה דודאי זה בערך ועד שעה או יותר לא יצאנו מהספק הזה.

ממילא מה שהם כתבו שבבית ידליק גם כן כשיעור, הכוונה בערך חצי שעה, וצריך יותר מכך כדי לצאת מהספק, והם דיברו על זמנם בלבד דבאמת כלתה רגל לאחר כשעה.

ועוד פשוט שגם כשחייבים עד שתכלה רגל אפי׳ כמה שעות מ״מ אפשר לומר בשופי שעל חצי שעה אפשר לברך ופחות לא, ויותר צריך ולא מעכב.

ואפשר גם לומר וזה האמת לאמיתה דאפשר לברך גם על מספר דקות ואפי׳ על דקה אחת.

וכל דברי כבודו נ״י הבלים.

והנה לכאו׳ הראשון שכתב שאם אין לו שמן לח״ש ידליק בלא ברכה הוא הפמ״ג והובא בבה״ל תרע״ב ד״ה ובלבד, ונתבאר להלן בס״ד.

והנה ברא״ש סוף סימן ז׳ כתב דכיון דהדלקה עושה מצוה צריך שיהא

שמן בנר כדי שיעור קודם הדלקה אבל אם בירך והדליק ואח"כ הוסיף שמן עד כדי שיעור לא יצא ידי חובתו, ופסק כן בשו"ע תרע"ה סעיף ב', וי"ל דהא בסימן ג' מבו' ברא"ש דאי לא אדליק מדליק עד שתכלה רגל ומבו' דאפי' אם נשאר 5 דקות מדליק ויוצא יד"ח וא"כ מ"ט בחסר בשיעור לא יצא, ולא עוד אלא מבו' ברא"ש שלפי תירוץ הגמ' א"נ לשיעורה יכול להדליק גם לאחר שכלתה רגל, וכל מה שאמרו עד שתכלה רגל זהו שיתן שמן כדי זמן עד שתכלה רגל, וא"כ אם מדליק לאחר שכלתה רגל כמה שמן יתן ובפשטות אפי' לרגע אחד ויוצא יד"ח, וא"כ אטו המדליק בתוך הזמן גרע ממנו ולא יוצא יד"ח אם אין שמן כשיעור שתכלה רגל.

ובמג"א תרע"ב ס"ק ב' כתב דאם הדליק זמן מה אחר שקעה"ח א"צ ליתן שמן כל כך רק עד שתכלה רגל מן השוק [והנה במג"א כתב דכן משמע מלשון השו"ע, דכתב מדליק והולך עד שתכלה רגל, ומשמע דנותן שמן רק עד שתכלה, ולכאו' אין הכרע דהשו"ע איירי שיכול להדליק ולא איירי בשיעור, דיכול להדליק עד שתכלה רגל].

ולפי"ז צ"ע דאטו זה שהדליק בזמן ונתן שמן רק לרבע שעה אטו גרע מזה שהדליק ברבע שעה אחרונה שנותן שמן רק לרבע שעה, וברמב"ם נמי משמע שנותן שמן כדי עד שתכלה רגל, וכתב להדיא שיכול להדליק ברגע האחרון [בשכח או מזיד] ומדליק עד שתכלה רגל ומשמע שגם ע"ז כתב דצריך ליתן שמן שתהא דולקת עד שתכלה, ואי"ז מוכרח, ועכ"פ הרי רבנו כתב שאם נשארה דולקת אחר שכלתה רגל מן השוק אם רצה יכול לכבותה או לסלקה ומבו' דאין מצוה אלא עד שתכלה רגל, וא"כ פשוט שגם בהדליק מאוחר מ"מ גם ע"ז כתב הרמב"ם שמסלקנה לאחר שתכלה רגל, וא"כ מפורש שא"צ ליתן שמן אלא עד שתכלה ואם זה 5 דקות יתן ל-5 דקות, [ושו"ר שמרן זללה"ה כבר דייק כן מלשון הרמב"ם, עכ"פ נראה דברמב"ם יותר מדוייק כן מלשון השו"ע], וא"כ אטו המדליק בזמן ל-5 דקות לא יוצא יד"ח, ואין טעם לומר כן.

ונראה כוונת הרא"ש דודאי יצא ידי חובה וקיים המצוה, אלא שיש עוד מצוה ליתן שמן עד שתכלה, וכיון דהדלקה עושה מצוה לא קיים מצוה זו של נתינת שמן עד שתכלה, דל"ש מצוות נר חנוכה אלא בשעת הדלקה וכל המצווה והשמן שצריך, צריך הכל להיות מושלם בזמן ההדלקה ואח"כ אין כבר קיום מצווה, ממילא לא יצא יד"ח ומה שהוסיף שמן אינו כלום, אבל ודאי וודאי דקיים הדלקת נ"ח בהידור רק שהרי היה שמן לכמה רגעים.

ואמנם הגרא"מ הורוויץ הקשה בגליון הרא"ש שנתינת השמן נקרא הדלקה והרי בשבת חייב על כך משום מבעיר, וזה גופא ההדלקה, וא"כ יש לו

הדלקה עושה מצוה, ומבו׳ בכוונת קושיית הגרא״מ ז״ל דיהיה כאן ב׳ מצוות מצוה אחת ל-5 דקות שעשה בשעת הדלקה ראשונה, ועכשיו יהיה לו עוד מצוות הדלקה שהדליק לעוד כמה דקות עד שתכלה.

ויל״ד אם לפי קושיית הגרא״מ ז״ל תיקנו ברכה בכל פעם שמוסיף [אם הסיח דעתו] עד שתכלה רגל.

ובאגודה כתב מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק ובספר המימוני פירש דהוא כמו חצי שעה, דאי לא אדליק מדליק לפי׳ התוס׳ ורוב הגאונים מצוה להדליק [בזמן הזה] מתחלת הלילה ואם לא עשה כן ידליק כל הלילה וכו׳ א״נ לשיעורא עד שתכלה רגל מן השוק בספר המימוני משמע שיעור חנוכה יותר ממהלך מיל דהיינו תחום שבת יהיה דלוק, ומיל י״א 18 דק וי״א כ״ב וי״א כ״ד.

ובד״מ ס״ק א׳ הביא מסמ״ק דגם עכשיו שמדליקין בפנים ואין שום היכר לבני רה״ר מ״מ צריך לעשות כשיעורן, דהיינו כמו עד שתכלה רגל לו יצוייר שהיה מדליק בחוץ, ומבו׳ דתיקנו בבית להדליק במשך זמן כמו בחוץ, ויש חולקים שסגי בכל שהוא כמבו׳ בד״מ שם, וכ״כ במג״א ס״ק ג׳ בשם ד״מ ומהרש״ל דאף עכשיו צריך ליתן כשיעור הזה, דהיינו שאף שמדליקים בפנים וסגי בכל שהו מ״מ צריך ליתן כשיעור של תכלה רגל בחוץ, דגזרו אטו כשידליקו בחוץ שלא לשתכח תורת הדין דעד שתכלה רגל מן השוק.

עכ״פ פשוט שמי שהדליק שמן ל-5 דקות קיים המצוה בודאי דכך הוא גם כשמדליק בחוץ כמבו׳ ברמב״ם ובשו״ע וכש״כ כשמדליק בפנים, רק לא יצא יד״ח שיעור השמן כיון שלא שם שמן למשך עד שתכלה והדלקה עושה מצוה.

והנה אם הדליק שמן לרבע שעה ודאי שלא יכבה דהא כבתה אין זקוק לה והוא מפסיד את המצוה וכגון שיש שמן לעשרים דקות והתכלה רגל נגיד שהוא 50 דקות וא״כ יש לו מצוה לעשרים דקות ואם מכבה אין זקוק לה לאותם 20 דקות, ורק אחרי שנכבה יל״ד שיוסיף שמן למשך זמן עד שתכלה ויחזור וידליק, כיון שלא קיים את המצוה של עד שתכלה.

ולפי״ז צ״ע מ״ט בחיי״א כלל קנ״ד דין כ״ב כתב שאם הוסיף שמן לאחר שהדליק ובשעת הדלקה לא הוי שיעור לא יצא ויכבה ויחזור וידליק, ולמה שנתבאר אין מובן דהא ודאי יש לו מצוה למשך עשרים דקות שהניח שמן בשעת הברכה וכמבו׳ ברמב״ם ושו״ע שגם להדליק לכמה דקות יש מצוה גמורה עם ברכה וא״כ ודאי קיים מצווה לכמה דקות, וא״כ אסור לכבות אלא ימתין עד שיתכבה ואז יוסיף שמן וידליק בלא ברכה, או שנגיד שאם הוסיף שמן באמצע ההדלקה יכבה

לאחר שנגמר הזמן של כמות השמן שהיתה בראשונה ויכבה ויחזור וידליק, ועדיין צ"ע דהשמן הראשון מתערבב עם האחרון, וצ"ע.

והנה גם במדליקין בפנים מניחים שמן לפי שתכלה רגל ולפי"ז אם מדליק בפנים 5 דקות לפני תכלה רגל סגי בקצת שמן דהרי כך הוי דינו אם היה מדליק בחוץ, ולא מסתבר לומר כן.

ונראה דכיון דקבעו דכשמדליקים בפנים מ"מ נותנים שיעור עד שתכלה אף שאין לזה טעם מ"מ כך גזרו ממילא קבעו דלעולם כך נותן אף במדליק באמצע הלילה ואין חילוק מתי מדליק, וזה גזרו זכר להדין דמדליק בחוץ דצריך ליתן כשיעור.

נמצא דאם מדליק בחוץ 5 דקות לפני שתכלה יתן רק שמן ל-חמש דקות, אבל אם מדליק בפנים יתן שמן לפי זמן התכלה רגל ואין חילוק באיזה שעה מדליק.

עכ"פ פשוט שאם יש לו שמן ל-5 דקות ידליק ויברך דלא גרע מהמדליק בחוץ שמדליק ל-5 דקות ונותן שמן ל-5 דקות אם איחר, ולא מסתבר שתיקנו במדליקים בפנים שיעור תכלה רגל לעיכובא, אלא ודאי שנשאר הדין כמו בחוץ שאפי' 5 דקות מברכים ואין לחלק בין תחילת הזמן לסוף הזמן ולאחר הזמן.

ומש"כ הרא"ש קיים גם מתי שמדליקים בפנים שלא קיים יד"ח התקנה [לסוברים כן] שצריך ח"ש [אם זה התכלה רגל] כיון שהדלקה עושה מצוה, אבל ודאי דקיים מצוות נ"ח גם בחמש דקות.

ומרן זללה"ה צידד בזה לכאן ולכאן, ומשמע דסובר טפי דלאחר שקבעו שיעור זמן של תכלה רגל גם למדליקים בפנים ממילא צריך שיעור זה לעולם, וסיים שצ"ע בכ"ז, ומשמע דנקט כן גם במדליק בחוץ שלא סגי בחמש דקות, אבל דבריו סותרים לדברי השו"ע והמג"א והרמב"ם דמשמע דסגי בחמש דקות להלכה, ועכ"פ במדליק בחוץ ודאי דכך הדין כיוצא מדברי הרמב"ם ושו"ע, ולא יתכן שאם הדליק בתחילת הזמן גרע ולא יועיל שמן כ"ש, ומרן זללה"ה גופיה כתב כן דאין לחלק בזה, [בין תחילת הזמן לסוף הזמן] ועיי"ש שנתחבט בדברי המג"א.

ונראה להלכה דפשוט דאם יש לו שמן למספר דקות ידליק ויברך, ורק צריך ליתן שמן כשיעור תכלה מיד בהדלקה דאם לא כן לא קיים ולא יצא יד"ח שיעור תכלה רגל.

והנה הדיון שיש שיעור זמן לנ"ח הוא גם למדליקים בפנים משום סכנה כמבו' בברייתא שמדליקה על שלחנו ויל"ד כמה שמן יתן, וי"ל שיתן כ"ש, וי"ל שיתן כמו המצב בחוץ עד שתכלה רגל שלא פלוג רבנן, וכן יל"ד לפי הלשון א"נ לשיעורא דפליגי וסברי דאפשר להדליק גם לאחר שתכלה רגל

וי״ל כמה שמן יתן, וי״ל כ״ש, וי״ל שיתן כשיעור כל יום עד שתכלה רגל, ומרן זללה״ה נקט בדעת תוס׳ דכיון דאפשר להדליק לאחר שכלתה רגל [ללשון דא״נ לשיעורא] ועל כרחך צריך ליתן שמן כשיעור משקיעה״ח עד שתכלה, ממילא ה״נ במדליק סמוך לתכלה רגל יצטרך ליתן שמן כשיעור הזה, ולא הבנתי מה קשה לפרש שיתן כל שהוא דלאחר שכלתה רגל סגי בכ״ש ושיעורא נאמר רק במדליק בשקעה״ח, ואם איחר רבע שעה סגי בשמן לרבע שעה ואם איחר לגמרי סגי בכ״ש ואם בזמן כפי שצריך עד שתכלה, ומה קשה לפרש לשיעורא שזהו השיעור למדליק בשקעה״ח, שצריך ליתן שמן עד שתכלה, אבל המדליק אח״כ אין טעם ליתן כל כך שמן.

עכ״פ נ״פ דגם אם ננקוט פירוש התוס׳ כמרן זללה״ה שלעולם צריך ליתן שמן למשך זמן שתכלה רגל מ״מ זה לא לעיכובא ז״א שאם יש לו קצת שמן לכמה דקות ודאי ידליק ויברך ומהיכי תיתי ששיעורא מעכב והמצוה נמשכת כך וכך זמן אבל ודאי שיש מצוה בכל רגע ויכול לברך על כך.

והרמב״ם העתיק להלכה ב׳ הלשונות שנותן שמן עד שתכלה, ואם מדליק ברגע האחרון נותן שמן כל שהוא שידלק עד שתכלה ולא צריך יותר, וכן שלא יכול להדליק לאחר זמנה, והר״מ סובר דלא פליגי ב׳ הלשונות, ומבו׳ דהר״מ מפרש לשיעורא רק אם מדליק בשקיעה, אבל אח״כ יתן שמן כפי הזמן שנשאר עד שתכלה, [וכשמדליק על שלחנו ודאי סגי בכל שהוא, וכמו מי שמדליק בחוץ בדקות האחרונות דסגי בכל שהוא, ואמנם יש לחלק, עכ״פ ברור ופשוט שהמדליק בחוץ סגי בכמה דקות ומדליק ומברך בשופי], וכן פסק בשו״ע וכן במג״א.

ונמצא להלכה דצריך ליתן שמן עד שתכלה כפי המציאות בכל מקום.

ומרן זללה״ה נקט במכתב שנדפס בחו״ב שי״ל בשנת תשס״ט שדעת הרי״ף והרמב״ם והרא״ש מדכתבו לן שיעור זמן שזה בערך חצי שעה, שהם סוברים שקבעו חז״ל שיעור זה לכל המקומות, והריטב״א שכתב לא כן הוא דעת יחיד, ואני לא הבנתי דאדרבה קשה טובא מהיכן ימציא כן הרמב״ם והרי שנינו בברייתא דמדליק עד שתכלה רגל והיכן נזכר שיעור ח״ש, ובודאי זה קצת קושיא למה כתבו כמה זמן זה, אבל לומר שחידשו כאן זמן לכל העולם זה חידוש נורא שאין לו שרש וענף בגמ׳ ואדרבה מבו׳ להדיא לא כך, ואיך המציאו כן נגד הגמרא, ועוד צע״ג לפי איזה מקום הולכים, [לפי נהרדעא או פומבדיתא או לפי שוקא דארץ ישראל וגם בארי״ יש כמה זמנים בכל שוק ושוק ואיך קבעו דבר זה לפי השוק ולא ביארו על מה מדברים], ובברייתא כתוב עד שתכלה רגל, ואם קבעו חז״ל שיעור מסויים

למה העלימו מעינינו דבר זה שהוא יסוד היסודות בחנוכה, מלבד שברמב"ם כתב ויותר, מלבד שהרי"ף כתב כמו ח"ש הרי דלא קבע בזה שיעור זמן אלא רק נקט המציאות כפי ההווה.

וברור כשמש שהרמב"ם לא התכוון לחדש לנו שאם יקום דור שימציאו בו המצאת החשמל סגי בחצי שעה, ומה קשה לפרש שבאו לומר שלא צריך לעמוד ברחוב שעה ולראות כמה זמן יש רגל אלא שבערך זה בסביבות ח"ש, ויתן שמן בערך שעה ואז יוצאים מהספק ותו לא מידי.

עכ"פ נ"פ דגם אם נסכים שהמדליק על שלחנו [או מדליק לאחר זמנה שכבר אין רגל] צריך ליתן שיעור עד שתכלה הכוונה לפי מקומו ושעתו, וזה יש לו יסוד שי"ל של"פ רבנן ולעולם יתן כמו שנותן בכל יום.

ואם נתעקש לומר כמרן זללה"ה שדעת הראשונים שיש שיעור קבוע וכולם ע"כ זה למדו כן בסוד ה' ליראיו כי בלא זה זה נגד הגמ' דבגמ' אין לנו אלא שיעור לפי תכלה רגל בכל מקום, וברור כשמש שא"נ לשיעורא מתפרש שצריך ליתן שמן עד זמן שתכלה וזה מה שכתוב כאן, ואין זכר לדיון זה האם זה שיעור קבוע לכל העולם.

משא"כ לפרש שבאמת אין שיעור קבוע אלא תלוי לפי המציאות בכל מקום, ואפ"ה במדליק בפנים נמי צריך ליתן שיעור זה לפי מקומו וכן במדליק בחוץ לאחר הזמן, זה יש לו יסוד בגמ' דיל"פ א"נ לשיעורא דיכול להדליק לאחר שכלתה אבל יתן שיעור כפי כל יום, ואף שאין לזה הכרח כלל, מ"מ יל"פ כך.

והנה זה ברור שבכל המקומות בעולם בזמן חז"ל והפוסקים היה הפרשי זמן מועטים בזמן התכלה רגל בין מקום אחד לחבירו, ואם נגיד שגם בפנים וגם לאחר הזמן יש שיעור כמו בחוץ זה מתפרש לפי כל מקום ומקום, שתיקנו בפנים כמו בחוץ.

ועכשיו שהתחדשה מציאות חדשה שהתכלה רגל הוא שעות רבות י"ל דה"ה כשמדליק בפנים צריך ליתן שיעור עד שתכלה, דיסוד זה נשאר שדין בפנים כמו בחוץ.

ואם יבוא מאן דהוא ויגיד שגם בזמננו לא צריך יותר מתכלה רגל של הגמ', על כרחך שהוא יודע לומר כך בסוד ה' ליראיו דאל"כ זה המצאה ממש, עכ"פ גם אם נסכים איתו פירוש הדבר שצריך לדעת מתי היה הזמן הכי מאוחר של תכלה רגל בזמן חז"ל והפוסקים, ולפי"ז לקבוע שזהו הזמן לאחר שהתהפך הנהגת הבריות והעולם והתחילו לעשות את הלילה כיום יאיר, שזה ברור שאין לנו בגמרא זמן מסויים [ודלא כמרן זללה"ה] לפי שוק מסויים, אלא שיל"ד שלא מסתבר לחייב כמה שעות ואם תשאל מאיפה להגיד כך י"ל סוד ה' ליראיו, עכ"פ ודאי שהזמן של

מינימום הוא לפי התכלה רגל הקיצוני של זמן הגמ׳ והפוסקים, ושיעור זה חייבים בחוץ וחייבים בפנים וחייבים לאחר הזמן.

אבל כל זה המצאות וצע״ג, והדרך האמיתית לאמיתה של תורה היא שהתכלה רגל לא משתנה וזאת התורה לא תהא מוחלפת ממילא חייבים בזמננו להדליק לפי תכלה רגל שלנו.

כבודו נ״י כותב שנקטו הפוסקים דמי שיש לו שמן פחות מח״ש לא יברך, ולא הבנתי הא מפורש ברמב״ם ושו״ע ומג״א שסגי בטיפת שמן ומברך על כך, ורק לכתחילה הוא ליתן שמן לכל זמן התכלה רגל.

ואם נמצא איזה פוסק שכותב שאם אין לו שמן למשך התכלה רגל לא יברך ודאי שבזמננו הוא יגיד כך גם למשך כמה שעות, שאם מפרשינן בגמ׳ א״נ לשיעורא שזה לעיכובא הרי ודאי שכך הוא בכל מקום ומקום לפי תכלה רגל שלו.

ואמנם יתכן שנמצא פוסק שיגיד שקבעו זמן של תכלה רגל לפי מקום מסויים וקבעו שזה הקובע לכל העולם ולכל הדורות ממילא הכל יהיה תלוי לפי שיעור זה.

ונחזי אנן, מי ומי כתבו שיעורים בשמן של חנוכה, ובפמ״ג [א״א תרע״ב א׳] כתב שאם ימתין רבע שעה לאחר צאה״כ וכו׳ כבר א״א להדליק דעבר הזמן ומבו׳ דנקט דהזמן הוא משקיעה ב׳ דר״ת ממילא רבע שעה לאחר צאה״כ כבר עבר כחצי שעה ועבר הזמן, וא״כ הוא מחוייב להדליק בצאה״כ, פירוש בשקיעה ב׳ שרק לפי״ז יש ח״ש רבע שעה קודם צאה״כ ורבע שעה אח״כ, ושו״ר שא״א לפרש כך בפמ״ג דהוא כתב דבביה״ש אין להדליק, וא״כ צל״פ שאם ידליק רבע שעה לאחר צאה״כ נהי דיש לו עוד רבע שעה מ״מ אין לו ח״ש וכיון שאין לו ח״ש שלימה לא יכול לברך, ודבריו תמוהים שהם נגד הרמב״ם והשו״ע שכתבו להדיא שמדליק והולך עד שתכלה רגל, וא״כ אם נשאר רבע שעה ודאי יכול להדליק, ול״צ ח״ש, אלא לכתחלה, וצ״ע.

ובפמ״ג אות ב׳ הביא מהפר״ח שהאידנא שמדליקים בפנים נמי צריך ליתן שמן שיעור כח״ש שתכלה רגל, דהיינו דגזרו בפנים אטו בחוץ, וכן כתב בס״ק ג׳ דהמדליק לאחר שתכלה רגל בחוץ נמי יתן כשיעור ח״ש דהיינו דכל שמדליק גזרו שיתן שמן באותו שיעור שיש אצלו תכלה רגל.

והנה הבה״ל כתב שמי שאין לו שמן לח״ש ידליק בלא ברכה, וכמבו׳ בפמ״ג, ודבריו צע״ג לפסוק כהפמ״ג נגד הרמב״ם והשו״ע והמג״א בלא חולק, דהרי כתבו להדיא שאם מדליק דקה אחת קודם תכלה רגל נותן שמן לדקה אחת, ופשוט דהכי נקטינן להלכה ויכול לברך בשופי אף אם יש לו שמן לרגע אחד בלבד.

והבה"ל צע"ג, וכבר העיר הגר"נ קופשיץ שליט"א דהמ"ב בס"ק ה' סותר לדבריו בבה"ל דכתב דסגי ליתן שמן כל שהוא רק עד שתכלה רגל, ונכון שכתב שהאידנא דההיכר לב"ב לעולם בעי שיעור עד שתכלה כיון דתיקנו בפנים כמו בחוץ, מ"מ פשוט שזה לכתחילה דצריך שיעור אבל פשוט שיכול לברך על טיפה אחת כיון דכך הדין כשמדליקים בחוץ, ובודאי בפנים לא נתחדש יותר ממתי שמדליקים בחוץ.

וזה נכון שמתי שמדליקים בפנים אין טעם לחלק בין אם מדליק בתחילת הזמן או בסוף הזמן או לאחר הזמן כיון שבין כך ההיכר רק בתוך הבית, אבל כל זה לכתחילה אבל יסוד הדין שאפשר להדליק ולברך על רגע אחד זה נשאר לעולם בין במדליקים בחוץ בין בפנים ממילא המ"ב סותר עצמו ואולי בכוונה עשה כך להורות לן שהפמ"ג צ"ע.

עכ"פ כך או כך יש לנו את הרמב"ם והשו"ע והמג"א שאפשר לברך על טיפת שמן ואין בזה שום פקפוק, ואף לתירוץ הגמ' א"נ לשיעורא הפירוש שצריך לכתחילה ליתן שמן לשיעור זה אבל פשוט שזה לא מעכב וידליק ויברך בכל כמות שמן שיש לו, דזה מצוה מתמשכת ואין שום טעם לומר דדקות ההדלקה מעכבות זו את זו, וכל רגע זה מצוה בפנ"ע.

ותדע שהגע עצמך במקום שיש תכלה רגל במשך שעה, ובמקום שיש חצי שעה ובמקום שיש שעה וחצי, אטו נימא דאם אין לו שמן לשעה וחצי לא יברך, ומה גרע מהמקום השלישי שסגי לו בחצי שעה ואטו בגלל שיש יותר זמן זה מבטל את המצוה לגמרי, וא"כ פשוט שגם במקום שיש חצי שעה מברך על חמש דקות, והרי אם היה שם רגל בשוק רק חמש דקות פשיטא שסגי בכך וא"כ אטו בגלל שיש ח"ש זה מפסיד את החמש דקות ואין לזה שום טעם, וע"כ דכל דקה זה מצוה ויכול לברך עליה בשופי.

ובכל הראשונים אין זכר לדין זה שפחות מח"ש לא מברכים ופשוט דסתמא כפירושא שמברכים על כל דקה, דהיינו דאם יש שמן רק לדקה אחת שפיר יברך, ויש לו מצוה.

ואם נילך עם הפמ"ג גם בזמננו א"כ אם אין לו שמן לעד 11 בלילה לא יברך וזה לא יתכן וזה גופא ראיה דלא כדבריו, עכ"פ כמדומה אני שיש מפוסקי זמננו שיגידו לזמננו שח"ש זה לעיכובא ולא יברך, ויותר מכך [שיש לו שמן לח"ש ולא יותר] יברך אף שאין לו אלא לח"ש וזה דבר שאין לו טעם, אלא מסוד ה' ליראיו, ויתכן שיהיו כאלו שיגידו של"צ כלל יותר מח"ש, וג"ז מסוד ה'.

וכ"ז פלפולים תמוהים, והאמת יורה דרכו וכבר נתבאר.

בדברי התוס' וביאור דבריהם, אין מן הצורך לחזור, ואם כבודו לא מבין אין בידי להושיעו.

ברור ופשוט שגם אם נימא כמש״כ מרן זללה״ה שיש בראשונים זמן של ח״ש לכל העולם מ״מ זה לא תלוי בשקיעה כלל אלא יש שיעור ח״ש במשך כל זמן שנמשך התכלה רגל, וכגון בזמננו שזה כמה שעות יש לו זמן ח״ש במשך ה-3 שעות, ואין חילוק מתי ידליק ואין שום טעם לומר שדווקא בהתחלה ולא באמצע.

כשהשו״ע כותב איזה דין הוא לא אומר עיין ב״י ותבין הדין, אלא כתב שלחן ערוך המוכן לאכילה, ולכן פשוט כמש״כ המג״א ס״ק ו׳ דכוונת השו״ע דמברך.

ודעת הגר״א דכוונת השו״ע דלא יברך, וכל זה אם מדליק בחוץ ואין רגל בשוק שבזה תלוי בב׳ התירוצים והוי ספיקא דדינא, אבל אם יש רגל בשוק פשוט דיברך כ״ז שיש רגל בשוק, ול״צ לפנים, ממילא בזמננו מברך בשופי כ״ז שיש רגל בשוק.

וזה לא נקרא כלל לאחר הזמן אלא זהו הזמן דאמרינן מדליק והולך, דאי לא אדליק מדליק, וכמפורש בגמ׳.

צא ולמד איך עמא דבר וכולם מברכים מתי שמדליקים גם באיחור רב והעיקר שיש רגל בשוק, וידוע הכלל שכל מקום שהלכה רופפת צא ולמד איך עמא דבר, והחוט שני אינו להלכה ודבריו דברי יחיד ממש, ובפרט כאן שאי״ז הלכה רופפת אלא פשוטה ביותר ובריייתא ערוכה שכל זמן שיש רגל בשוק יכולים ומצוה להדליק נרות חנוכה.

הלח״מ שואל על הרשב״א מתי שאין רגל בשוק שעל זה מבו׳ בגמ׳ דלא ידליק לחד לישנא לכה״פ, אבל כשיש רגל בשוק פשוט שזה הזמן והוא מתארך כמה שעות.

לפי הפמ״ג שפחות מח״ש אין מצוה [ולא יברך עכ״פ] ולפי דברי מרן החוט שני וכת״ר שליט״א, שהזמן אך ורק ח״ש ראשונה, נמצא שאם איחר בכמה דקות כבר לא יכול לברך במדליק בחוץ כמנהגנו, וגם במוצ״ש איך יברך, ומה יועיל שהוא בתוך ח״ש סו״ס אין לו ח״ש וזה כמו שאין לו שמן לח״ש ולא יכול לברך, וע״כ דהפמ״ג צע״ג, או שהחוט שני צע״ג וכן כבודו נ״י צע״ג, וכן הבה״ל שהביא הפמ״ג צע״ג ואף שלא ניתנה תורה למלאכי השרת, מ״מ כ״ז בדקות, אבל המאחר רבע שעה, כמו במוצאי שבת, יוצא ח״ו לדברי ההבל של כבודו נ״י שמברך ברכה לבטלה כיון שאין לו חצי שעה, ומה יועיל שיש שמן בשופי, הרי עובר הזמן.

ג) בפשטות סוגיין [אי נימא דלא כהריטב״א] מבו׳ בגמ׳ דמי שמדליק כל יום בחוץ, ועבר התכלה רגל לא ידליק לא בחוץ ולא בפנים אלא הפסיד המצוה של אותו יום.

אבל הנוהגים להדליק בפנים פשוט שמברכים כל הלילה, ואף אם נשאר מספר דקות קודם עלות השחר, וכמו שנתבאר כבר שאין דין של שיעור חצי שעה כלל לעיכובא.

אני לא אמרתי שמרן הגר"ש ווזנר זצ"ל הדליק באופן אישי בתוך הבית, אני רק אמרתי שבשבט הלוי ח"ז סימן פ"ד כתב ללמד זכות על הנוהגים להדליק בפנים עפ"י תשובות הריב"ש, ולא עוד אלא כידוע כל החסידים בעולם כולו בין בארץ ישראל בין בחו"ל מדליקים בפנים וגם תלמידיו של השבט הלוי שהם ברובם מבני החסידים מדליקים בפנים, וברור שכך הורה להם וח"ו לא אמר שזה עמרצות אלא שלעצמו נהג להדליק בחלון ביתו.

ועיין מנחת יצחק ח"ו סימן ס"ו וז"ל שלא ראינו לצדיקי הדור בחו"ל שנהגו להדליק בחוץ אלא בפנים אף בשאין סכנה וכן בארץ ישראל הרבה נוהגים להדליק בפנים ובפרט ההולכים בדרכם של תלמידי הבעש"ט ותלמידי תלמידיהם וסיים שם שיש טעמים מספיקים ונכונים לנוהגים כן.

ומה שייך להגיד מנהג עמרצות אטו הם לא יודעים את הדין שכתוב שבליכא סכנה מדליקים בחוץ.

וגם בחו"ל בקרית יואל מונרו שאין שם גויים כלל וכן בשכונות יהודיות כמו בורו פארק וכיוצ"ב כולם מדליקים בפנים וגם מרן הדברי יואל עשה כן במונרו איפה שאין גויים כלל, עכ"פ כך הורה לחסידיו גם בארץ ישראל להדליק בפנים, ומבני החסידים יש גדולי וגאוני הדור שפיארו את שמי היהדות בעשרות השנים האחרונות וכולם הדליקו בפנים.

וכבודו נ"י מצפצף מדברי מרן הגרי"ש זללה"ה, אבל כנראה שכח מה שכתב מרן הגרי"ש שמדליקים בחוץ כל זמן שיש רגל בשוק בזמננו עם ברכות, דמתי שזה מתאים לכבודו נ"י הוא מביאו ומתי שלא מתאים לו לא מביאו.

וגם מרן הגרי"ש לא אמר שהם לא מקיימים מצוה ח"ו, ורק אמר שצריכים לשנות ולהדליק בחוץ, אבל פשוט שהם מקיימים מצוות נר חנוכה.

"אני" מעוניין ליישב מנהגם? הרי מרן השבט הלוי מעוניין בזה והוא כתב ע"ז תשובה בשבט הלוי, וכן המנח"י ועוד.

ובעיטור כתב וז"ל ובשעת הסכנה מניחו על שלחנו ודיו ואחר שנהגו על הסכנה נהגו, עכ"ל ומבו' דגם בליכא סכנה כיון שנהגו נהגו.

ועיין נר ישראל כוונת חנוכה.

ועיין בני יששכר כסלו מאמר ב' אות מ"ו.

ועיין ליקוטי מהרי"ח כתב וז"ל ראיתי לגאונים וקדושים שאף שהיה להם חלון לרה"ר מ"מ הדליקו בטפח הסמוך לפתח עכ"ל ומבו' דאף שליכא

סכנה כך נהגו דאם לא כן אלא הוי סכנה מאי קמ״ל.

ובמשמרת שלום כתב נמי להדליק בפתח ולא בחלון וסיים שכ״ה עפ״י כוונת האריז״ל כמו שכתוב בסידור האריז״ל.

ד) ממשיך בדברי חוצפא נוראים נגד הספר היקר והחשוב מאוד מאוד נטעי גבריאל, והדברים מבוארים בסדר היום, וזה לשונו ובענין הדלקת הנרות וכו׳ עד שנמצא בלילה השמינית ח׳ נרות כמניין הימים אשר עברו וצריך כל אדם להזהר בהם ולבקש שמן זית זך ויתן בכל נר שיעור להדליק משקיעה״ח עד שתכלה רגל מן השוק ואע״פ שאנו מדליקים בתוך הבית אפ״ה השיעור הזה לא יחסר גם מצוות ההדלקה משקיעה״ח ואילך ולא ימתין עד שתחשך, ובד״ה כבר אמרו כתב וז״ל ראוי לתקן להדליק נר אחד לבד הנר של מצוה והוא נקרא שמש מפני שאם ישתמשו איזה שימוש לאורן לא יתהנה שהרי נר שמש יש שם ומאורו יכול להתהנות ועושין אותו מיוחד במקום אחד לבדו וכו׳ וכבר נהגו בזה כל ישראל ועושין ט׳ נרות להדליק בהם אחד למעלה להיות מיוחד לשמש וח׳ למטה על הסדר להדליק כל אחד לילו והשמש לעלם עם כולם כשבא להדליק ליל ב׳ ייטיב את הנרות קדם שידליק ויסיר מותר השמן והפתילות שנשארו ויתנם בכלי אחד מיוחד ויקנח הנרות וישים בהם שמן כשיעור ופתילות ראויות וכו׳ ובנר השמש אין צריך הטבה אלא יתן עליו שמן כשיעור ואין חשש וא״צ פתילה חדשה.

ועכשיו נתבונן הרי כתוב כאן מפורש שנותן שמן זית זך גם בשמש, וכל החילוק שלא צריך הטבה.

ועיין מגיד מישרים למרן הב״י [פרשת מקץ מהדו״ב] וז״ל ומדליקינן ח׳ בוציניא לייחדא ז״ס הבנין עם בינה ונהוג לאדלקא האי יתירה וקראו לה שמש למרמז לכנסת ישראל דאיהי משמשא לכולהו ואיהי מנא דכולהו, עכ״ד הקדושים.

ובקונטרס סוד הדלקת נרות חנוכה המיוחס לרבנו יצחק סגי נהור בנו של הראב״ד כתב והזהירונו להדליק בכל לילה נר אחד מיותר סמוך לנרות חנוכה וכו׳ ולכן הזהיר בנרות חנוכה צריך להקדים שני ימים קודם לתקן הנרות ולהזמין שמן זית להדלקה ולהעלות מ״ה פתילות ל״ו פתילות לנרות מצוה וח׳ פתילות של חול לח׳ לילות א׳ בכל לילה כשתצרף חשבון הח׳ פתילות עם הל״ו יעלו מ״ד כחשבון ד״ם והכוונה שהזהיר בהם ינצל מדם ושישוב ה׳ מחרון אפו ויעמוד מכסא דין לכסא רחמים עכ״ל.

עוד כתב שם [רבנו יצחק בן הראב״ד] וז״ל ודע שצריך להזהר באותן הח׳ פתילות של חול שלא לזלזל בהם כמו באותן של מצוה ר״ל שצריך ליתן בכל נר מהח׳ נרות משקל שני דרה״ם ורביע

שעולין י״ח כחשבון ח״י ובסוד כוונת הדלקתן היא השגת חיים ר״ל להנצל מחיוב מיתה וכו׳ עיי״ש עוד בדבריו הקדושים.

ומפורש בדבריו שצריך דווקא שמן זית זך לשמש.

ועיי״ש שכתב ועוד צריך לעשות פתילה אחרת ארוכה כדי לקשור בה כל המ״ד פתילות ועמם יעלה מ״ה [וזה כהמנהג הקדוש להדליק ב׳ שמשים] וענין סוד המ״ה פתילות הוא סוד החותם שעולה מ״ה והוא סוד חותם ספירת החכמה שר״ל כ״ח מ״ה ובכח זה השם נעשה הנס בשמן המנורה בבית שני בשמן שלא היה מספיק אלא ללילה אחת ונעשה נס והספיק לח׳ לילות עכ״ל של רבנו יצחק בן הראב״ד.

ועיין להחיד״א בספרו דברים אחדים [דרוש ל״ב] בדבריו הקדושים והנפלאים עפ״י סוד בענין השמש שבא לרמז שמוסיף על החיוב וכו׳ אבל לדעת הר״ן דמשנתו משנת חסידים מוכח דאף אם יוסיף על חיובו במצוה צריך שיהיה בתורת חסידות שלא ע״מ לקבל פרס ולכן נהגו שלא להשתמש גם בנר הנוסף דאידי ואידי חד שיעורא הוא.

ובבן איש חי אות י״ד כתב שיש מחמירים שלא להשתמש בשמש וכפי הסוד שאם יהנה מאורה יתאחזו החיצונים באור העליון וכנזכר אצל האר״י הקדוש.

ובספר מיכל המים כתב שהשמש הוא חלק הסט״א כמו שעיר המשתלח ושערות התפילין ומים אחרונים ועוד כדי שלא יהיה שום קטרוג על גוף המצוה, ופשוט לפי״ד שצריך שמן זית דצריך חלק מאותו דבר.

ובהגהות שלטי הגיבורים [בהגהות מרדכי פ״ב דשבת], כתב נחש״ת נוטריקון נר חנוכה שמש תדליק, ובמטה משה [מתלמיד המהרש״ל] ח״ה אות קתקפ״ד כתב דאיתא בתנחומא זהב כסף נחשת וכו׳ נחשת זה יון והרוקח כתב דבאותיות א״ת ב״ש נחשבת הוא טסב״א בגימטריא יוון [עם שני יודין].

ועוד כתב בשלטי הגיבורים שם בסימן כל הנרות עם השמשים מ״ד וסימנך נחמד למראה פירוש נר חנוכה מ״ד, ועוד סימן וגל״ה על ראשה בגימטריא מ״ד, ועיי״ש שכתב עוד רמזים מהמקראות על הנרות והשמשים.

ובשלמי חגיגה הוסיף הסמיכות לפרשת תצוה וכל יתדות החצר נחשת ואתה תצוה ויקחו אליך שמן זית זך לרמוז על הנחשת.

ומבו׳ דגם השמש שרמוז בתיבת נחשת [כנ״ל] צריך שמן זית זך.

ובקב הישר [פרק צ״ו אותיות ו׳ ז׳] כתב על הפסוק שרפים עומדים ממעל לו שזה רמז לשמש שעומד מעל הל״ו נרות וכתב וז״ל ולפי״ז יש קדושה

גדולה גם כן בנרות של השמשים אשר הם יותר גדולים מן הנר של חנוכה שהנר של השמש הוא דוגמת הכהן שהיה מדליק נרות בבית המקדש ודוגמת שרפי מעלה המדליקין בוצינין קדישין שיאירו פני כסא כבודו יתברך.

וכן עיין ביסוד יוסף פרק כ׳ בקדושת השמש.

והוסיף שם בקב הישר ומכאן תראה הפגם הגדול וכו׳ ואינם יודעים שהשמשים הם קדושה יתירה יותר מנר חנוכה וכו׳.

ועיין זכרון יהודה שמנהגו של מהר״ם א״ש תלמיד החת״ס לעטר את הסוכה בחג הסוכות ביינות שמנים וסלתות והשמן אשר היה תלוי בסוכה היה מצניעו להדלקת נ״ח.

ועיין הליכות חיים מועדים חנוכה עמוד כ״ג מהגה״ק מצנז זצוקלל״ה כתב דלמנהג סיגט [שמניחים ב׳ שמשים] עולין הנרות למספר מ״ה ולפי מנהג צנז [שמניחים שמש אחד] עולים הנרות למספר ד״ם לבטל כח הטומאה מרציחת עשו הרשע והמדליקים מספר מ״ה מכוונים להמשיך תיקון העולמות שיהיה ה׳ למלך על כל הארץ.

ומי יעמוד בסוד קדושים.

גם במהרי״ל [בהלכות חנוכה] כתב שהיה תוחב השמש למעלה מכל הנרות וסימן לשום שפלים למעלה ועוד סימן שרפים עומדים ממעל לו, ועיי״ש עוד דעם השמשים יש מ״ד נרות וסימנך נחמ״ד למראה ר״ל נ״ח נר חנוכה הם מ״ד וכולם יהיו למראה נס דווקא [ובהגהות ר׳ הירץ כתב שם שזה כמניין ל״ב ח״ד שבשעת הדלקה צריך לכוין ל״ב ח״ד לא״ל אח״ד וג״כ ל״ב ח״ד ר״ת ״ח״יוב ״ד״ליקה ״ל״כבוד ״ב״ורא.

ובשינויי נוסחאות במהרי״ל איתא שהשמש היה משעווה [וכ״מ מלשון ״תוחב״ השמש וכו׳], עכ״פ חזינן כמה קדושה יש בשמש ושאסור להשתמש בו כמפורש במהרי״ל, [ודרך אגב במהרי״ל כתב שמי ששכח ולא הדליק יכול להדליק כל הלילה עד עה״ש, ופשוט שמתפרש עם ברכות].

ואלו שנהגו ב׳ שמשים היו עושים אחד משמן זית ואחד משעווה.

ואלו שנהגו בשמש אחד עשו משמן זית זך.

ועיין בספר יסוד יוסף להגה״ק ר״י מדובנא זצ״ל כתב שמספר הנרות מ״ד ושמונה מהם נקראים שמשים המדליקין את הנרות וכו׳ ומנהג ליתן נר המדליק למעלה מהנרות של חנוכה ורמז לדבר במהרי״ל וכו׳ ורוח הקודש דיבר בו וכו׳ ובאמת קדושה גדולה יש בנרות שמדליקים הנקראים שמשים שהנר זה המדליק הוא דוגמת הכהן וכו׳ ודוגמת שרפי מעלה המדליקין בוצינין קדישין ונשמות ישראל קדושות למעלה שיאירו פני כסא כבודו יתברך, עכ״ל

וזה כעין הקב הישר שהבאנו לעיל, ואף דמשמעות דבריו שזה משעווה שבו מדליקים, עכ"פ למדנו קדושת השמש והענינים הגבוהים שיש בו.

ועיין להגה"ק מרן מסאטמאר זצוקללה"ה כתב דענין השמש הוא דומיא דהדלקת בית המקדש שבזמן היוונים הדליקו נר נוסף [חוץ מהשבע] כדי לתקן את הפרצות שפרצו היוונים בהיכל, והרי אסור להשתמש לאור המנורה [ואף שאין מעילה מ"מ יש בזה איסור] ולכך עשו ח' נרות והוכיח כן מפסיקתא רבתי דרב כהנא שהדליקו בשמונה שפודים של ברזל, וברור ופשוט שהוי בשמן זית זך.

ועיין בספה"ק קדושת לוי הביא שבחנוכה מדליקים מ"ד עם השמשים וכנגדם יש בשמיים מ"ד נרות וביחד הם פ"ח נרות וע"ז הרמז הפ"ח נשבר ואנחנו נמלטנו על ידי הפ"ח נרות נשברה מלכות היוונים וע"י שבירתם מדליקים פ"ח נרות ולכן כתב האר"י הקדוש [פרע"ח שער החנוכה פ"ד] שראשי תיבות "נ"פשנו "ח"יכתה "לה" הוא פ"ח נ'ח'ל', וכן נר חנוכה הוא פ"ח.

וכבר מצינו שהאר"י כבר סובר כן כמה קדושה יש בשמש, ופשוט שצריך בשמן זית זך.

ויש עוד הרבה להאריך בזה, ונגענו קצת על קצה המזלג.

ממילא מש"כ כבודו נ"י שלא דובים ולא יער, אדרבה ואדרבה יש דובים ויש יער.

וכן מה שכתב להעיר עלי כאילו תליתי בוקי סריקי בשם בן הראב"ד, כבר נתבאר לעיל לשונו הזהב של בן הראב"ד ומפורש כתב שצריך השמש בשמן זית.

ומש"כ כת"ר בכל עניין השמש כל דבריו דברי הבל, ואתה יכול לכתוב מה שאתה רוצה אבל האמת מנצחת תמיד.

וכבר הבאנו גם מהבן איש חי פרשת וישב שנה א' אות י"ד מש"כ בקדושת השמש מהאר"י הקדוש.

וכן מפורש בדין י"ג בבן איש חי שהשמש ג"כ משמן זית ורק יעשהו משונה מנרות חנוכה כדי שיהא ניכר שאי"ז ממניין הנרות וכתב להדיא אין להדליק קצת שמן וקצת שעווה, ואם השמש משעוה א"כ זה ההבדל ומוכח דבריו שגם השמש משמן זית, חוץ מהענין הגדול שמבו' עפ"י האר"י שהוא חלק מהנרות ממש ואסור להשתמש לאורו שלא יאחזו החיצונים באור העליון, וכנ"ל.

וכן המנהג ברוב עם ישראל, וכולם הדליקו בשמן זית גם מרן החזו"א וגם מרן זללה"ה וכו' וכו' ואם אינם נביאים בני נביאים הם, ויודעים טוב מה צריך לעשות.

ממילא טענת בל תשחית זה הבל ורעות רוח.

ה) ריח בל תשחית י״ל דנוהג בכל אדם, ולכן דברנו מתיישבים גם לפי׳ המהרש״א.

ואחרי כל האריכות לעיל ס״ק ד׳ דהא דצריך לשמש שמן זית זך כמדו׳ שא״צ להגיב יותר על דברי הטפשות של כבודו נ״י שזה ב״ת.

גם נראה דצריך להקפיד גם על השמש שיהיה משמן של מאכל ולא שמן של מאור שלא ראוי לאכילה, ואדרבה אם אין לו שמן למאכל מספיק, יתכן שעדיף השמש בשמן זית מאכל, וצ״ע.

ז) מה שהביא ממרן הגראי״ל שליט״א שאמר שהטעם שכל אחד מניח שמש, משום שאם כל אחד יסמוך על השני בסוף לאף אחד לא יהיה, ואני לא הבנתי שגם אם בסוף לא יהיה מה כל הרעש הרי יש אור חשמל ואטו מישהו פעם נכשל בשימוש לאור הנרות, ומהיכי תיתי לחוש לכך כשיש כאן שאלה של ״איסור דאו״ של בל תשחית כביכול בהדלקת שמשים מיותרים.

ועוד דזה כמדו׳ נגד המ״ב בתרע״ג ס״ק י״ח שכתב ואפי׳ רבים המדליקים כיון שכל אחד מניח נרותיו במקום מיוחד כנ״ל תרע״א סעיף ב׳ בהג״ה צריך להניח שמש אצל כל אחד ואחד אפי׳ יש נר על השולחן בבית דשמא ישתמש אצל הנרות.

ותמוה דלפי סברת מרן הגראי״ל שליט״א הרי יש כאן טעם פשוט ומספיק למה כל אחד צריך להניח שמש דאם לא כן לא יהיה כלום, ועוד אם זה באותו מקום כולם [ורק כיון שיש בית חנוכיה לכל אחד הוי מספיק היכר] א״כ סגי בשמש אחד, דהא ל״ש החשש שכתב המ״ב כיון דכולם באותו מקום, ואם הם במקום מיוחד ונפרד לגמרי הרי יש לנו את הטעם של המ״ב ומה צריך הטעם של מרן הגראי״ל, ועוד דלא יועיל הטעם של מרן הגראי״ל בזה דאפי׳ אם לא ישכח אחד לכה״פ להדליק שמש אכתי החשש שישתמש לאורה קיים כיון דכל אחד במקום מיוחד.

ונמצא דאם הם ביחד ומן הדין סגי בשמש אחד, יוצא לפי המ״ב שלא צריך לכל אחד שמש ולא חוששים החשש של מרן הגראי״ל, ואם הם בנפרד לא צריך טעם זה, וצע״ג.

והנה כל דברי המ״ב זה לפי ההלכה היבישה שהשמש בא להשתמש לאורו.

אבל פשוט שעפ״י הסוד וכמו שנתבאר כבר באריכות בס״ד יוצא שחיוב גמור לכל אחד להדליק שמש בנפרד.

נמצא להלכה שכל אחד ידליק שמש בנפרד ויש בזה סודות גדולים, ולכן גם לא סומכים על אור החשמל.

ח) אף אחד מהפוסקים לא דן בשמן שלא למאכל, שבזמנם לא היה מצוי

כלל, עכ"פ פשוט שצריך הכי קרוב למנורה ממילא פשוט שידליק בשמן זית הראוי לאכילה ואף שזה עולה הון תועפות נאמן בעל מלאכתך שישלם לך שכרך.

ט) כבר נתבאר בלאו הכי שצריך בשמש שמן זית, ואני הוספתי סברא שאם יחפשו שמנים אחרים יבוא למכשול שפעם יהיה שמן קנולה ופעם שמן שאסור בשבת ולכן הנהיגו בשמן זית שלא ליכשל בזה, ודי למבין.

ט) גם בסברא להלכה פשוט שצריך שמן זית כיון שאם ידליקו בסוגים אחרים נמצא שיתכן שהשמש יתכבה קודם ואז יבואו להשתמש לאור הנרות, משא"כ כשעושים אותו שמן ובאותו כמות של הנרות האחרים אין חשש בדרך כלל.

י) פשוט שאסור לגזול, ולפי השאלה של כבודו נ"י מותר לקחת כל דבר מהשני בלא לשאול אותו ע"מ לשלם וח"ו לומר כן, וגם כשניגב במגבת שדנוהו לגזלן כמבו' בגמ' הרי ודאי ניחא ליה לחבירו בזה כי מקיים מצוות ניגוב, [דאסור לאכול ביד רטובה וכמבו' סוטה ד' ב'].

יא) כל מה שכתב בשו"ע שצריך להדליק בדיוק בזמן, זה נכון אם התכלה רגל הולך להיגמר, וכן זה נכון אם נגיד כדברנו שצריך להדליק שעות רבות.

אבל אם נגיד שסגי בכל מקרה בזמן תכלה רגל של הגמ' שהוא בערך שעה א"כ מה העניין להדליק בזמן, הרי חצי שעה ויותר יהיה לו בשופי בהמשך הלילה ויש רגל בשוק בשופי.

מה שכתב כבודו נ"י שלא צריך לכוין וסגי במסתמא שלא רוצה לצאת בהדלקת בנו זה נכון מאוד.

אבל חשבתי ואולי זה נכון, שכל זה שאדם שעושה מצוה ולא רוצה לצאת לא יוצא זהו במצוה שבגופו, [וגם בזה יש חולקים הטורי אבן ועוד], אבל כאן שהמצוה על הבית ולא צריך שכל אחד ידליק וסגי באחד, וא"כ מה שייך לומר אני לא רוצה לצאת הרי על כרחו יש כאן בבית כבר נר דולק ונתקיימה המצוה וזה שהדליקה נתכוין לשם מצוה והוא יכול לצעוק עד מחר שלא רוצה ולא יעזור כלום.

ממילא אף אם יגיד מפורש שלא רוצה לא יועיל כלום והוא קיים המצוה על כרחו.

והוא יכול לישון ולא לדעת בכלל שהדליקו בבית ואין עליו שום מצוה יותר [אלא רק הידור] ממילא אם בנו יקדים הוא יפסיד טובא שקיים רק מצוות מהדרין בלבד.

ומשלה"ד למי שיש מזוזה בביתו והוא אומר שלא רוצה לצאת בזה, ונ"פ דיוצא ויכול לצעוק מהיום ועד מחר, וזה לא מצוה שבגופו.

עכ"פ זה אני מסכים והעיר יפה בזה, שסגי שרוצה להדליק וזה חשיב שמכוין שלא לצאת, אבל כנ"ל לענ"ד לא יועיל כלום אפי' שיכוין להדיא שלא לצאת.

ואכסנאי שמסתלק מהדלקת הבית שאני שהוא לא בביתו.

יתכן שברוב עם עדיף אף אם יחכו עד שהאבא ידליק נר אחד.

ושמעתי שהטעם שנהג מרן זללה"ה להוציא בניו בברכות משום שחשש שעל מהדרין לא תיקנו לברך, והוא הדליק לפניהם והם שמעו הברכות והדליקו בחדרים אחרים.

יג) אפשר לבלבל את המוח כמה שרוצים, אבל אין אף אחד בראשונים ובקדמונים ובגמרא שאומר שהזמן הוא בצאה"כ וזה פשוט טעות כי כולם רמזו מפורש לשיטת ר"ת וזהו סוף שקיעתה דהיינו שקיעה ב', והגמ' אומרת משתשקע החמה ולא צאת הכוכבים ומפורש בברכות ב' א' שיש שקיעה"ח ויש צאה"כ וזה שתי דברים.

וכל דבריו דברי הבל.

וכוונת המרדכי סמוך לצאה"כ מסוף שקיעתה כמו שכתב להדיא וסוף שקיעתה זה שקיעה ב' דר"ת.

וראיתי המרדכי בפנים ועוד איך ראיתי, אבל זה הפירוש בדבריו, וזה מפורש בתוס' מנחות כ' ב' ד"ה נפסל דכתבו דמשקיעת החמה זה שקיעה א' ומשתשקע החמה הוא שקיעה ב' שנגמרה השקיעה וזה סוף השקיעה שכבר אין זהרורים וזה ג' רבעי מיל קודם צאת הכוכבים והוסיף ר"ת תדע דאמרינן גבי נר חנוכה מצוותה משתשקע החמה ואי בתחילת שקיעה עדיין הוא יום גדול ושרגא בטיהרא מאי מהני, ע"כ דברי תוס'.

ועכשיו הסכת ושמע מה כתוב בר"ת שאין זהרורי חמה לאחר שקיעה ב' אלא זה "סוף" שקיעתה ואחרי 58 דקות לאחר שקיעה א' כבר אין זהרורי חמה ונגמרה לגמרי השקיעה, ונכון שזה עדיין לא הכסיף העליון כמו התחתון אבל כבר נגמר השקיעה וזה מפורש בתוס', ולא מדילי כלל, ומבו' בתוס' שזמן ההדלקה לר"ת הוא בשקיעה ב' וכך כתבו והעתיקו כל הפוסקים שכתבו סוף שקיעתה וכן השו"ע, וברור שאם הוסיפו בלשונם דהיינו צאה"כ הם התכוונו שזה סמוך לצאה"כ שעוד 13.5 דקות זה צאה"כ והתכוונו בעיקר לומר שזה סמוך ממש ללילה, עכ"פ מי חולק על תוס' במנחות, אף אחד לא חולק ויש כאלו שכתבו שקיעה א' ויש שקיעה ב' אבל צאה"כ מאן דכר שמיה.

ואם אתה חושב שהגמ' בחינם כתבה משתשקע כדי להטעות אותנו בבקשה אל תבלבל לנו את המוח עם הבליך.

וגם המרדכי כתב סוף שקיעתה כלשון התוס׳ במנחות ומה עוד יש כאן לדבר ולהוסיף.

ומפורש בתוס׳ שעוד היום גדול זה אך ורק ואך ורק ואך ורק בין שקיעה א׳ לשקיעה ב׳, אבל אח״כ מיד בשקיעה ב׳ צריך להדליק נר חנוכה.

לכן אני חוזר ואומר מי שאומר צאה״כ זה נגד הגמרא ונגד ר״ת ונגד כל הפוסקים כולם, ואף אחד לא אומר שהזמן הוא צאה״כ.

יב) כת״ר שליט״א, מהאמת אין לזוז ולכן אני עומד על משמרתי שכל זמן שיש רגל בשוק אפשר להדליק נ״ח עם ברכה לכתחילה.

הגר״א הזדרז כיון שאצלו היה תכלה רגל כמו בדיוק בזמן הגמ׳.

ולדברי כבודו נ״י הרי עבר לכה״פ רבע שעה וא״כ אסור לברך כי נשאר רבע שעה ואין שמן לחצי שעה זאת אומרת יש שמן אבל אין זמן הדלקה אלא רבע שעה ועל רבע שעה זה חשש ברכות לבטלה כמו שמצפצף כבודו נ״י מהחוט שני ובה״ל ועוד ועוד ככל הבליו וטעויותיו.

אלא האמת שכל זמן שיש רגל יש הדלקה לכל הפוסקים וכך הוא בזמננו ב״ה.

יג) העולה לדינא מכל האמור:

א. יש להשים שמן עד שתכלה רגל והוא בשעות הקטנות של הלילה ברוב המקומות.

ב. יש מצוה גדולה ונוראה להדליק כל זמן שיש רגל בשוק לפי כל מקום ומקום.

ג. כל הלילה מדליק בברכה אם רואים הנרות גם בתוך ביתו.

ד. במוצ״ש לא צריך להזדרז כלום ואומרים ויתן לך בבית הכנסת.

ואפשר לכתחילה להדליק לאחר 65 דקות מהשקיעה וגם יותר מאוחר וזה גם עדיף יותר מאוחר שאז יש יותר רגל בשוק שיוצאים אנשים מהבית.

דהיינו אם יש לו כוס גדולה שתדלק בכל מקרה עד לאחר שתכלה רגל ודאי שעדיף במוצ״ש וכן בכל יום להדליק מוקדם יותר [דהיינו במוצ״ש לאחר מעריב בנחת, ובכל יום לפני מעריב להנוהגים כן] כדי לתפוס עוד ועוד פרסומי ניסא, אבל אם יש לו כוס שידלק למשל רק שעה בזה עדיף לפעמים קצת יותר מאוחר שיש ״יותר״ רגל בשוק שיוצאים מביתם [לכל מיני דברים] יותר מאוחר, וכן חוזרים מחוץ לעיר יותר מאוחר וכו׳ וכו׳.

ה. המדליקים בביתם בפנים יש להם גם את הרמב״ם בשופי, עד שתכלה רגל כפי המציאות.

ו. צריך להדליק בזמן כדי להרויח כמה שיותר פרסום הנס.

ז. בעה"ב מדליק ראשון לכה"פ נר אחד ואחריו בני הבית, ובענין הברכות נוהגים שכל אחד מברך, [משום עובר לעשייתן].

ח. גם בזמננו המדליקים בפנים יוצאים יד"ח ומקיימים מצוות נר חנוכה.

אבל ודאי שהבא לישאל מורין לו להדליק בחוץ.

ט. מי שאביו מדליק בפנים יעשה כמנהג אביו.

י. השמש הוא אחד מהנרות בתוך כוס ויהיה משמן זית זך וידליקוהו כמו שאר הנרות.

יא. השמש צריך דווקא בשמן זית.

בעניני חנוכה

בעזה"י החל"ד
כבוד ידידי הרה"ג הזוכה להגדיל תורה ולהאדירה הרב רועי צבי תמיר שליט"א אחדש"ת

א) במאי דבדיק לן בענין כפייה, בהדלקת נר חנוכה אם כופין אותו עד שתצא נפשו כמבו' בכתובות פ"ו ב', והנידון אם גם במצוות דרבנן כופין, והנה הדוגמאות שהובאו בברייתא סוכה ולולב לכאו' הן דאו', ברם משמע דלולב איירי בכל שבעה ימים ולא רק ביום הראשון, וא"כ לכאו' מוכח דגם בדרבנן כייפינן ליה בשוטים, ויש לדחות דאיירי ביום הראשון וכהלשון עשה סוכה עשה לולב שלא רוצה כלל להכין סוכה ולולב, ולא אמרו טול לולב שב בסוכה, ובחולין קל"ב ב' נזכר נמי עשה ציצית ואינו עושה והכוונה שלובש בגד של ד' כנפות בלא ציצית וכופים אותו להטיל ציצית, אבל אם לא לובש כלל פשוט שלא כופים אותו.

ובכתובות צ"א ב' ברש"י ד"ה מצוה דלא כייפינן בדרבנן, ובתוס' שם פ"ו א' פליגא על רש"י והוכיחו ממצוה לקיים דברי המת דכייפינן גם בדרבנן, והנה בלשון רש"י שם יש לדון דכתב הטעם דבדרבנן אין כופין דלאו מצוה מפורשת היא, וי"ל דבלולב כל שבעה כייפינן גם לרש"י כיון דזה מפורש בתורה אף שמדאו' זה רק ביום ראשון.

ויל"ד דבפורים כייפינן גם לרש"י משום שזה מדברי קבלה וכדאו' דמי ואף בליל פורים י"ל דכופין על קריאת המגילה אף שבלילה זה דרבנן מ"מ כיון דפורים בכללות מדברי קבלה כייפינן אף על קריאת הלילה ועוד דחשיב מצוה מפורשת כסוכה ולולב, וברש"י משמע שאין החילוק בין דרבנן לדאו' אלא אם זה מפורש או לא ומגילה חשיבא מפורשת.

כת"ר שליט"א הביא מהמנח"ח מצוה י' דלרש"י אף על שאר דרבנן אין כופין, וזה מפורש בתוס' כתובות פ"ו דכך נקטו ברש"י, דהוכיחו דלא כוותיה ממצוה לקיים דברי המת דכופין עליה, והרי דסברי ברש"י דבכל דרבנן לא כייפינן.

וכת"ר שליט"א רצה לדון דבחנוכה אין כופין דבעינן בה רצון מיוחד וכו' וכו', ואין נראה כן כלל, דהא מבו' ברמב"ם פ"ב ה"כ מגירושין שאיך מועיל כפייה בגט [כמבו' ערכין כ"א א'], דהוא אנוס בדעתו הרעה ומאחר שהוא רוצה להיות מישראל רוצה הוא לעשות כל המצות ולהתרחק מן העבירות ויצרו הוא שתקפו וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני כבר גירש לרצונו עכ"ד, וא"כ ה"נ בחנוכה ענין המכות להתיש יצרו ואח"כ הוא כבר רוצה בלב שלם, ובאמת נראה דבמומר לא מהני כפייה כיון דאין רוצה להיות מישראל.

ולענין הלכה נקטינן דכופין בכל מצוות דרבנן וגם בנר חנוכה, וכמש"כ תוס' וכהרשב"א ח"ד רמ"ד.

ב) בדין הדלקה בבית הכנסת שמדליקין ומברכין משום פרסומי ניסא כמבו' תרע"א סעיף ז', ובודאי הכוונה דבעינן עשרה משום פרסומי ניסא אמנם י"ל דא"צ עשרה בשעת ההדלקה אלא אם אח"כ יבואו עשרה שפיר דמי ויכול לברך ביחיד כיון דנמצא ההדליק לצורך פרסומי ניסא שיבואו אח"כ, ובשע"ת ס"ק י"ב הביא מהמור וקציעה שכתב דצריך עדה בשעת מעשה ובערב שבת שהשעה דחוקה ואין עשרה ידליק בלא ברכה, ובמ"ב ס"ק מ"ז ובבה"ל ד"ה ויש נוהגין האריך בזה, ומסיק להלכה דלכתחילה בעינן עשרה אבל אם השעה דחוקה ידליק בלא עשרה ויברך, וכן מפורש במג"א ס"ק י' דיברך וידליק מיד דמ"מ איכא פרסומי ניסא שיבואו אח"כ, וכמו במדליק בחוץ בשעה שאין איש דכיון דאח"כ יבואו אנשים שפיר דמי, והביא כת"ר שליט"א מדברי קובץ מראי מקומות פסחים ז' דלכאו' מי יימר שיבואו אנשים ותירץ דסומכים על הרגילות, והביא כת"ר שאלת החת"ס בגר קטן איך מברכים ושמא ימחה לכשיגדל וכן בקידושין על תנאי איך מברכין ברכת אירוסין, אלא סומכים שמסתמא יתקיים התנאי ומסתמא ירצה להמשיך להיות יהודי כיון דהתרגל ביהדות, והעיר בלהורות נתן ח"ד ק"ד מדברי הט"ז בסימן ח' דבציצית לא סמכינן על חזקה כיון דהוי שאלה של ברכה לבטלה, ולענ"ד בביהכ"נ שיש מניין כל יום או בליל שבת זה יותר מחזקה ושאני ציצית שעלול להיקרע אבל בבית הכנסת שיש יום יום תפילות אין לחוש מידי אף לא כשהנידון בברכה לבטלה.

ועוד נראה דל"ק מידי דכך תקנו חז"ל בחנוכה לברך ולסמוך שיבואו אנשים ויראו הנרות, וכן בגירות תיקנו

ברכה גם בגר קטן ולא חוששים שמא יחזור בו דכך תיקנו חז״ל, וכן בקידושין על תנאי תיקנו ברכת אירוסין, [והנה כלה בלא ברכה שאסורה היינו בלא ברכת נישואין אבל אם קידש בלא ברכת אירוסין מותרת].

ג) מה ששאל אם הגיע בין השמשות של כניסת שבת ושכחו להדליק נ״ח אם שרי לומר לקטן להדליק, ולא הבנתי דפשוט שזה איסור גמור והאב מצווה על בנו לשמור שבת וח״ו לתת לו לחלל שבת וכמבו׳ כ״ז בסימן שמ״ג.

ובענין מה ששאל אם אפשר להדליק בלא רשותו ובלא שליחות, הארכנו בזה בתשובות ישראל ח״ג סימן ט״ו וסימן מ״ו קחנו משם.

ובענין השאלה אם יכול לצוות לגוי להדליק בעבורו נ״ח, ופשוט שלא מהני כלום כמבו׳ תרע״ה סעיף ג׳ דהדלקה ע״י חש״ו לא עשה כלום, ועיי״ש בשו״ע לענין קטן שהגיע לחינוך, ובמ״ב ס״ק י״ג מסיק להלכה דאין לסמוך על קטן אפי׳ הגיע לחינוך, עכ״פ פשוט דבעינן בר חיובא והדלקת עכו״ם לא עשה ולא כלום.

והדלקת נר שבת ע״י גוי נמי אינו כלום ומש״כ כת״ר שבמג״א רס״ג ס״ק כ״ג כתב דיוצאין יד״ח ע״י גוי לא מצאתי שם במג״א דבר זה, ובסימן רע״ו סעיף ב׳ מתפרש שאם יש נר אחד הרי כבר יכולים לאכול, ומה שרוצים עוד נרות זה לא נקרא לצורך מצוות סעודת שבת, אבל פשוט שאין כאן היתר להגיד לגוי להדליק לצורך מצוות נר שבת דבין כך מה שהוא מדליק לא מקיימים בזה מצוות נר שבת, דבעינן בר חיובא, ולכן בלשון הרמ״א שם מבו׳ דההיתר לומר לו להדליק לסעודת שבת שיוכל לאכול, ולא בשביל עצם מצוות הדלקת נר שבת דזה ל״ש ע״י גוי.

ד) שבת כ״ג ב׳ ומפני חשד שלא יהיו עוברין ושבין אומרים תבא מארה לאדם שלא הניח פאה בשדהו, ובחכמת מנוח כתב דעברי אלא תקלל חרש, ואף דהוי בשגגה שהם חושבים שהוא לא הניח פאה ובדין מקללים אותו, ופירש כת״ר שליט״א דכדי שלא יעברו על לאו בשוגג לכך אמרה תורה להניח פאה גם בסוף השדה, ופשוט שעוברין ושבין זה כל העולם ולא רק עניים שמפסידים בכך שלא השאיר להם פאה.

ולעיל כ״ג א׳ בסוגיין מבו׳ דגם בנ״ח בחצר שיש לה ב׳ פתחים צריכה שתי נרות משום חשד, ובפשטות מתפרש שה״נ בחנוכה יקללו אותו שלא הדליק נ״ח, ופשוט שמקללים בגלל שמבטל מצוה [ולא קשור להפסד עניים דווקא].

אלא דבפוסקים לא הזכירו כלל ענין הקללה, ולכאו׳ חשדא היינו שיגידו שלא מדליק נ״ח ויבואו לזלזל במצוות נ״ח שלא צריך להדליק, וכן

בפאה שיזלזלו במצוות פאה, ברם בפאה מפורש בגמ' כדי שלא יקללו ובודאי אלו שמקללים אותו שמבטל מצוה לא יזלזלו במצוות פאה, והרמב"ם פ"ב ממתנ"ע הי"ב כתב וכדי שתהא ניכרת לעוברים ולשבים ולא יחשד, והשמיט הא דמקללים אותו המפורש בגמ', ונראה מבו' דעצם החשד זהו הקלקול כאן שיבואו לזלזל במצוות פאה ואפי' המקללים אותו יבואו לזלזל לבסוף, ועכ"פ מבו' בפוסקים הן בחנוכה והן בפאה שמטעם חשד לבד הוא, ולא קשור לקללה כלל, ואף בלא סברת זלזול יל"פ שעצם החשד זה פגם גדול שחושדים ביהודי, והתורה וחכמים מנעו מכך שלא יחשדו ישראל בחינם, [וכתיב והייתם נקיים מה' ומישראל וזה לא בגלל שיקללו אותו אלא שצריך להיות נקי מה' ומישראל, ומה שהגמ' אומרת שיקללו אותו לרווחא דמילתא הוא אבל בגלל עצם החשד אמרה תורה להניח בסוף שדהו].

הגאון רבי אלעזר זומר שליט"א
מח"ס ולקח אלעזר

טעם שלא אומרים בנר חרס של חנוכה משומש זה הדרו

לכבוד קובץ "מעיין הסופר", ולעורך הרה"ג שלמה יצחק שטרן שליט"א

מה ששאל ידידי היקר הרה"ג **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמ"ס גם אני אודך ועוד... בגליון ג' (עמוד קכ"ב), דלמש"כ החת"ס בחדושיו לסוכה (ל"ו) שקילוף ונימור הנעשה באתרוג ע"י נענועים זה הידורו והודו עי"ש דא"כ נאמר כן גם בנר חרס שנמאס בנר חנוכה כמבואר בסימן תרע"ג ס"ג שאין מדליקין בו לילה אחרת, מ"ט הלא נעשה ע"י המצוה מאוס וזהו הדרו והודו. עכ"ד היקרים.

הנה בוש אני מלהרים ראשי בין אדירי התורה אלא דאם הדברים נכונים הרי נתווסף בזה שמן למדורה ומתרבה בזה אור התורה.

נ"ל דאולי אפ"ל בפשטות הדברים דברור הוא שלקנות לכתחילה אתרוג שניקלף ונימר ע"י מישוש ידי הקונים אינו כ"כ הדר לעומת אם הקילוף והנימור נעשה ע"י נענועי מצוה דלזה מחדש החתם סופר דהוא הידורו והודו, אלא דצ"ל דבכדי שישאר על החפץ ההגדרה של הדר צריך קודם כל שיהיה חל על אותה החפץ שם הדר.

והנה נר של חרס הרי מעיקרא אינו נחשב ככלי הדר דהרי מהרגע שמתחילים להשתמש בו נכנס הוא לגדר של מאוס בבחינת מוסיף והולך ואם כן אף פעם לא היה לו הגדרה של הדר ואיך א"כ אפ"ל דמה שנעשה מאוס ע"י המצוה זהו הדרו והודו.

משא"כ אתרוג דלכתחילה הוא פרי עץ הדר ומשתדלים להשיג היפה שבהם, ע"ז מחדש לנו החתם סופר דקילוף ונימור הנעשה ע"י הנענועים זהו הידורו והודו דרצונו לומר בזה דמה שנגרם ע"י שמוש המצוה אינו ממעט מהדרו שהיה לו מאז ומקדם אלא אדרבה גם זה חלק מהדרו.

משא"כ בנר של חרס דלא שייך לומר כך.

החתום: ע"ה אלעזר זומר
מח"ס "ולקח אלעזר"
בני ברק

הגאון רבי רחמים משה שעיו שליט"א
מח"ס צחקרי ארץ ועו"ס

לקח שמן בלי רשות הבעלים והדליק נר חנוכה אם יצא ידי חובה

בס"ד ערב שבת קודש לסדר "פרח מטה אהרן" תשס"ו

אל כבוד הרה"ג החסיד המפואר, חריף ובקי, צנא מלא ספרי, שמן תורק שמו ועליו יציץ נזרו, מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א.

אחדשה"ט.

קבלתי בשמחה גליונות מספריו היקרים "גם אני אודך", וראיתי שם בשאלה כ' שנסתפקתם במי שאין לו שמן ויש לו אפשרות לקחת מחבירו מבלי רשות על מנת לשלם. עיין בזה באורך בספר ברכת יוסף להגאון רבי יוסף ידיד הלוי זצ"ל חלק ג' סימן כ"ה שכתב בדין זה שלא יצא מידי חשש גזל. ובדין גזל שמן אם יכול להדליק אותו לנר חנוכה העלה שם בסימן כ"ג כיון דבשעת קיום המצוה ליכא גזל, ואזדא ליה הגזל שהרי בשעת גמר קיום המצוה כבר כלה השמן שהוא שיעור הדלקה, וא"כ בשעת גמר קיום המצוה אי אפשר בחזרה וכבר קנה השמן במה שכילה אותו ושרפו קודם גמר קיום המצוה, ולכן אם אין לו שמן אחר להדליק ידליק בשמן זה ועל מנת לשלם לו, ולא יברך, ואין צריך לחזור ולהדליק עוד, ואם רוצה להחמיר על עצמו ולהדליק פעם אחרת לא יברך, ואם בירך הויא ברכתו לבטלה, ע"ש. ועיין לו עוד שם בסימן כ"ד בדין גזל מן הגוי.

ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום, ותתברך בכל מילי דמיטב, בשפע ישועה ברכה והצלחה בכל מכל כל, מאת המברך את עמו ישראל בשלום, אכי"ר.

ביקרא דאורייתא
רחמים משה שעיו
פה עיה"ק ירושלים תובב"א

כשהדליק נר חנוכה בשינוי אם יצא

בס"ד נר חמישי דחנוכה שנת ארחותי"ך למדנ"י לפ"ג

אל המאור הגדול, אור יהל, ענותן כהלל, ה"ן גומרין עליו את ההלל, החסיד המהולל, ההוגה בתורה יומם וליל, מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א.

חג האורים לאורה ושמחה.

בדבר שאלתך האם מותר להדליק נר חנוכה כאשר מחזיק את הנר שמדליק ממנו בפה.

נראה דאם אינו מתכוין לבזיון אין כאן איסור של דבר ה' בזה, שהרי כל ענין בזיון תלוי בדעת המתכוין, כדתנן במסכת בבא קמא (דף פו ע"ב) נפל מן הגג והזיק ובייש חייב על הנזק ופטור על הבושת עד שיהא מתכוין. וכן פסק הרמב"ם בפרק א' מהלכות חובל ומזיק הלכה י"ב, ובטור ושלחן ערוך חו"מ סימן ת"כ סעיף ל"ו. וא"כ אם לא התכוין לבזות את המצוה אלא אדרבא התכוין להדליק בפה משום פרסומי ניסא, אין עליו איסור של דבר ה' בזה. אמנם אם הדליק ברגל אע"פ שהיתה כוונתו לשם פרסומי ניסא אין לך ביזוי מצוה גדול מזה, וכשם שאמרו במסכת חולין (דף פז ע"א) לגבי כיסוי הדם שלא יכסה ברגל, הוא הדין בנר חנוכה, ואינו יכול לומר שלא התכוין לבזות המצוה אלא לשם פרסומי ניסא, דכיון דעשה מעשה בזיון מדעתו הוי פסיק רישא של בזיון ואסור להדליק כהאי גוונא. אבל בפה שאינו כל כך בזיון יכול לומר שלא נתכוין לשם בזיון, ואם נתכוין להדליק בכך משום פרוסמי ניסא אף שלכתחילה אין נכון לעשות כן דלא גרע ממדליק כלאחר יד, ומדליק ביד שמאל, שאין לעשות כן לכתחילה, הוא הדין במדליק את נרות חנוכה בפיו דאין לעשות כן לכתחילה, אבל בדיעבד אם הדליק בכהאי גוונא יצא.

הכלל העולה לענין דינא, מי שהדליק נרות חנוכה בשינוי אם עשה דרך בזיון לא יצא ידי חובה, דאין זה מברך אלא מנאץ, ועליו נאמר מי ביקש זאת מידכם רמוס חצרי, אבל אם הדליק בשינוי שלא בדרך בזיון יצא בדיעבד, דאין דין להדליק דוקא ביד אלא להדליק נר חנוכה, וכיון שהדליק יצא ידי חובתו, אלא שלכתחילה צריך להדליק הנרות ביד ימינו.

וה' יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות, ותזכה להגדיל כבוד התורה והיית כעץ שתול על פלגי מים ועל יובל ישלח שרשיו ולא ימיש מעשות פרי לאורך ימים טובים אכי"ר.

בברכה הצעיר
רחמים משה שעיו
פה עיה"ק ירושלים

אכסנאי שהשתתף עם בעה"ב אם ראוי לברך הברכות לעצמו

בס"ד ערב שבת קודש לסדר "פרח מטה אהרן" תשס"ו

אל כבוד הרה"ג החסיד המפואר, חריף ובקי, צנא מלא ספרי, שמן תורק שמו ועליו יציץ נזרו, מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א. אחדשה"ט.

א) קבלתי בשמחה גליונות מספריו היקרים "גם אני אודך", ועברתי עליהם כפי בקשת כת"ר שליט"א, וראיתי כי הם דברים ערבים מתוקים מדבש ונופת צופים, וראוי להעלותן על שלחן מלכים מאן מלכי רבנן, וכבודו אינו צריך להסכמתי, אך לרוב ענותנותו הרבני, ולעשות רצון צדיק הריני שולח לכבודו מה שנתעוררתי מידי עוברי על דבריו הנחמדים.

והנה שלחתם לי ב' קונטריסים בעניני חנוכה, האחד תשובה מאת הרה"ג המפורסם מוה"ר יוסף ליברמן זצ"ל, שכתב לפשוט מה שנסתפק כמע"ת שליט"א בדין אכסנאי המשתתף עם בעה"ב ויוצא בברכת בעה"ב, אם ראוי שברכות שהחיינו ושעשה נסים יברך האכסנאי לעצמו, או עדיף שגם ברכות אלו ישמע מבעה"ב. וכתב הרה"ג הנ"ל שזה דומה למ"ש המשנה ברורה בסימן תרצ"ב סק"י שהנשים יברכו ברכת המגילה לעצמן כששומעות קריאת המגילה מהאיש.

ולקוצר דעתי נראה דאינו דומה, כי שם במגילה האיש אינו יוצא ידי חובה, כי כבר יצא יד"ח בבית הכנסת, ולכן הנשים יברכו לעצמן, אבל הכא בעה"ב מברך לעצמו, כדי לצאת ידי חובתו, וכאשר הוא מברך ובני ביתו שומעים, הרי ברכות אלו נעשות ע"י רבים, ואינו דומה יחיד העושה המצוה לרבים העושים המצוה, וא"כ גם האכסנאי כיון שיוצא בהדלקת בעה"ב עדיף שיצא גם בברכות בעה"ב.

ב) תו חזיתיה להרה"ג הנ"ל שהביא דברי הב"ח, הובא במגן אברהם סימן תרע"ו סק"ד בשם הב"ח, אדם שהדליק יכול להדליק לאשה ולברך, וכגון שעומדת אצלו בשעת ברכה, אבל בענין אחר אין לברך, "כיון שהמצוה מוטלת על גוף האדם". וכתב מהרי"ל הנ"ל לבאר לשון הב"ח שכתב שהמצוה מוטלת על "גוף האדם" שאין הכוונה שההדלקה היא מצוה שבגופו, אלא רק ברכת שעשה נסים היא מוטלת על גופו, דיש במצות נר חנוכה ב' חלקים, א' הדלקה וב' ההודאה בברכת שעשה נסים, ואת מעשה ההדלקה אפשר לעשות ע"י שליח, אבל להודות לה' צריך כל אחד בפני עצמו, עכ"ד.

ולקו"ד אין זה במשמעות לשון הב"ח, באומרו "שהמצוה" מוטלת על גוף האדם, ולא אמר הברכה, עד שנאמר שכונתו לברכת שעשה נסים, אלא כונת הב"ח היא על גוף המצוה שתעשה על ידי האדם עצמו, ורצונו לומר דחז"ל

אמרו (שבת כא ע״ב) מצות חנוכה נר איש וביתו, והיינו שבשעה שמדליקים בבית יהיה אחד מבני הבית נמצא שם בבית, והא דמהני שליח, הוא היות ומספיק בכל בית להדליק נר אחד בהכרח שאין המצוה חייבת להעשות בגוף האדם, שהרי אחד מבני הבית מדליק לכל הבית, וא״כ מהני גם שליח, דאין זה מצוה על כל יחיד ויחיד שיעשה את עצם ההדלקה בגופו, אלא רק שיהיה מודלק בביתו נר, ונר לאחד נר למאה, ולכן בהכרח שאינו דומה לכל מצוה שבגופו, כמו תפילין וציצית שלא מהני שליח, וצריך האדם לקיים מעשה המצוה על גופו, דשם לא שייך שליח, כי מקום קיום המצוה הוא בגוף האדם, ולא שייך להעשות מצוה זו ע״י שליח, משא״כ נר חנוכה שמקום קיום המצוה הוא על פתח הבית, שפיר אפשר לקיים המצוה על ידי שליח, ומה שאנו אומרים שהמצוה מוטלת על גוף האדם, הכוונה שיהיה מצוה זו על ביתו של האדם בהיות האדם שם. ומעתה שפיר מועיל שליח. כשם שמועיל שבעה״ב ידליק לכל בני הבית.

ומיושב בזה קושית כבוד הראש״ל זצ״ל בשו״ת פסקי עוזיאל סימן נ״ח שהקשה על דברי המג״א הנ״ל דמרהיטת דבריו משמע שהוא סובר לחלק בין מצוה שבגוף, למצוות שעל הגוף. אולם דבריו נפלאו ממני שודאי הדלקת נר חנוכה אינה מצוה שעל הגוף, אלא מצוה שבגוף, כלומר שנעשית ע״י כח הגוף כשחיטת הפסח ותרומה וכדומה, עכ״ל. ולפי מה שנתבאר אין כוונתו של המג״א לחלק בין מצוה שבגופו למצוה שעל גופו, אלא בין מצוה שנעשית על גופו למצוה שנעשית על ביתו וכונתו רצויה שביתו חשיב כגופו לענין הדלקת נר חנוכה אבל אין חייב שייעשה דוקא בגופו דודאי מהני שליח, ודו״ק.

וכיוצא בדברים אלו מבואר בדברי מו״ר הגרש״ז אויערבאך זצוק״ל בספרו מנחת שלמה ח״ב סימן נ״ח, שכתב דלכאורה קשה מאי שנא נר חנוכה מכל המצוות שעושין ע״י שליח, כמו מזוזה תרומה ובדיקת חמץ דשפיר מברך השליח וכמבואר בפוסקים, ואפי׳ כשבעה״ב אינו עומד שם. ותירץ דבכל המצוות הנעשות ע״י שליח השליח מברך מפני שהוא עושה המצוה בשביל משלחו ואע״פ שאינו מצווה, וכגון במזוזה כיון שהוא קובע עכשיו המזוזה הרי הוא עושה המצוה, וכן בבדיקת חמץ כיון שהוא בודק את הבית, וכן בתרומה לאחר שיש לו הכח להפריש ועשאו בעלים בשליחותו הרי הוא עושה הכל ושפיר מברך, אולם במצות נר חנוכה כיון שהחיוב הוא דוקא על מי שהבית שלו, הרי זה דומה למי שמניח תפילין לחבירו שרק אותו שהתפילין על ידו מברך ולא המניח לו שהוא הלא אינו עושה שום מצוה כשמניח התפילין על יד חבירו, ורק כשחבירו שומע מברך כדי להוציאו, והוא הדין בהדלקת נר

חנוכה שצריך להדליקו בבית המשלח דוקא והדלקה בבית של אחר אינה כלום, ולכן אף כשעשהו שליח ומדליק בביתו של בעה"ב אינו מברך אלא שהלה שומע את הברכה ומוציאו. ומ"מ בני ביתו של אדם שפיר נפטרים ויוצאין בהדלקת בעה"ב ולא מפני שליחות רק מפני שמעיקרא החיוב חל רק על אחד מבני הבית והשאר נפטרים ממילא, ולכן חושבני שאפילו אם האשה או האיש שוהים במדינה אחרת בזמן שלא נכנס עדיין חנוכה, וכמו"כ בשאר הימים אע"ג שההדלקה היא בזמן שאצלו עדיין הוא בוקר ג"כ מקיימים את המצוה ויוצאים ידי חובתם בהדלקה של הבית, עכ"ל. הרי שכתב שמצות נר חנוכה חשיב כמצוה שבגופו משום שצריך להדליק דוקא בביתו.

ולפ"ז מוכרח הוא שכאשר מדליק שליח שאינו מבני הבית לבעל הבית, צריך שיהיה בעה"ב או אחד מבני הבית עומד על גביו ושומע הברכה, דאל"כ לא מקרי המצוה מתקיימת בגופו, כיון דאין המצוה נעשית על ידי אחד מבני הבית, ורק כשעומד ושומע הברכה בשעת ההדלקה מועיל לו שליח מדין שלוחו של אדם כמותו. ואם אין אחד מהדרים בבית נמצא על ידו ממש אלא בחדר הסמוך. ואינו יכול לשמוע הברכה, נראה שלא יברך השליח כלל, כיון דאין המצוה מוטלת על השליח, אלא על המשלח, ואם זה שנעשית המצוה בעבורו אינו שומע הברכה, עדיף לקיים מצות הדלקה בלא ברכה, כי ברכות אינן מעכבות.

ג) ואם השליח מדליק, ובעל הבית יכול לברך, יברך השליח ברכת המצוה להדליק נר חנוכה, כיון שהוא עושה את גוף המעשה, אבל שעשה נסים ושהחיינו יברך בעה"ב כיון שהמצוה נעשית בשבילו. הא למה זה דומה למצות מילה שיש מצוה לאב למול את בנו, כאשר צוה אותו אלקים, ואליבא דהלכתא מועיל למנות שליח למול את בנו, ועומד אבי הבן על גביו, ומברך המוהל על המילה, כיון שהוא עושה את מעשה המצוה, אבל ברכת להכניסו בבריתו ושהחיינו מברך אבי הבן. וגם כאן בנר חנוכה כאשר מדליק ע"י שליח צריך הוא להיות עומד על גביו, בפתח ביתו (אם ההדלקה שם) ושומע הברכה מדין שומע כעונה, כדי שתחשב המצוה נעשית בגופו, והוא מברך ברכת שעשה נסים ושהחיינו, אבל ברכת להדליק יברך המדליק בעצמו.

ואמנם דעת הבן איש חי בהלכות חנוכה סעיף ו' דאם בעה"ב חולה ואינו יכול לקום להדליק במקום הנחתה יעשה שליח להדליקה במקום הנחתה, ויכול החולה לברך והשליח ידליק בחדר ההוא לפניו תכף ומיד, וכן כתב בספרו רב פעלים ח"ד או"ח סימן י"ד דהיכא דהשליח עושה מצוה שחייב בה אחר, כגון בדיקת חמץ אם ירצה בעה"ב יברך ושלוחו בודק דשלוחו של

אדם כמותו, וה״ה בדין חנוכה היכא דבעה״ב חולה ואינו יכול לקום להדליק ועושה שליח להדליק דמצי בעה״ב לברך והשליח ידליק ע״ש.

מיהו נראה דלכתחילה יברך השליח, כיון דהוא עושה את מעשה המצוה ובעה״ב אין עושה מאומה, דנהי שיש לו חיוב שידליקו בביתו נרות חנוכה אבל אין המצוה נעשית בגופו כדי שנאמר שהוא יברך על מעשה המצוה שנעשית בעבורו, דבשלמא אם נעשה המצוה בגופו יש לו שייכות למעשה המצוה דהוא בהכרח מסייע, אבל במצוה שנעשית בפתח הבית ואין הוא עושה מאומה היאך יברך להדליק והוא אינו מדליק. ואם ירצה בעה״ב בדוקא לברך, נראה שעדיף שישכור אדם שידליק עבורו, דאז דינו כפועל ויד פועל כיד בעה״ב ונחשב כאילו מדליק בגופו, וזה עדיף מסתם שליח שנחשב רק כמותו כדין שלוחו של אדם כמותו, אבל אם שוכר אותו הרי הוא כפועל והוי כידא אריכתא, וכמ״ש המחנה אפרים בהלכות שלוחין סימן י״א, לגבי מעקה ע״י פועל גוי דכתב דיכול משום דיד פועל כיד בעל הבית כדאיתא בפ״ק דמציעא (דף י ע״א) דהמגביה מציאה לחברו לא קנה חברו ועכ״ז אם היה פועל שלו קנה חברו, דשאני פועל דכידו של בעל הבית דמי ע״ש.

ד) מיהו אם בעה״ב היא אשה שאינה יודעת לברך שעשה נסים ושהחיינו אזי יברך השליח כל הברכות, והאשה תכוין לשמוע הברכות מדין שומע כעונה. כי מצוה זו מוטלת על גופה, והיינו כמו שנתבאר דמצות ההדלקה צריך שתהיה על ביתה כשהיא נמצאת שם, אבל אם היא לא בביתה, אי אפשר לקיים המצוה בעבורה, דלא מצינו שליחות בנר חנוכה כאשר בעה״ב אינו בבית ואין המדליק אחד מבני הבית, דאי אפשר לעשות מצוה בשביל אחר אם אין למקיים המצוה שייכות למצוה, ואינו דומה לברית מילה שאם אבי הבן לא עומד על גביו, יברך המוהל על מצות מילה, דהתם שאני דסוף סוף מצות מילת הבן היא שייכת לכל ישראל, דאם לא מהליה אבוה מחייבי בי דינא לממהליה, כנזכר בגמרא קידושין (דף כט ע״א), ולכן אע״ג שאין האב עומד על גביו יכול המוהל לברך, משא״כ מצות חנוכה שהיא מצוה רק על איש וביתו להדליק בפתח הבית, ואם אין איש בבית אין מצוה, ולכן לא נזכר בהלכות חנוכה דין מי שמדליק בביתו ע״י שליח, אלא דין אם אשתו מדלקת עליו בביתו, אבל אם אין איש מאנשי הבית שם בבית רק שליח אינו יכול לברך כלל ועיקר.

ה) תו כתב הרב הגאון רבי יוסף ליברמן זצ״ל שם להביא ראיה דשומע כעונה אינו לכתחילה, ממה שכתבו התוס׳ בברכות (דף כא ע״ב) שאדם המתפלל שמונה עשרה ושמע קדיש או קדושה ישתוק, דשומע כעונה, ולכתחילה לא יעשה כן דעניה חשיב

טפי הידור מצוה, וכ״כ התוס׳ בסוכה (דף לח ע״ב) ד״ה שמע, דמ״מ עונה עדיף ומצוה מן המובחר, ומתוך זה למד מהרי״ל זצ״ל דעדיף שהאכסנאי יברך בעצמו ברכת שעשה נסים ושהחיינו, ולא ישמע מבעה״ב.

ולקו״ד אינו דומה לדברי התוס׳ כלל, דמה שכתבו התוס׳ דעניה חשיב טפי משומע כעונה, היינו כאשר הוא רק שומע, אבל כאן שהוא שומע ואומר אמן, נמצא שבענייתו אמן חשיב כאילו הוא עצמו בירך, שהרי אמר אמן, ועדיף משומע כעונה, דשם שהוא באמצע שמונה עשרה אינו יכול לענות אמן, אלא רק שותק, אבל כאשר עונה אמן שפיר חשיב כמו המברך עצמו. וחילוק זה מבואר בתוס׳ סוכה שם שכל דבריהם הם במי שאינו יודע לקרוא ולא לענות, ועל זה כתבו שמ״מ מי שעונה עדיף ממי שאינו עונה כלל כיע״ש ודו׳ק. וכן מבואר בדברי הרמב״ם בפרק א׳ מהלכות ברכות הלכה י״א וז״ל כל השומע ברכה מן הברכות מתחלתה ועד סופה ונתכוון לצאת בה ידי חובתו יצא ואע״פ שלא ענה אמן, וכל העונה אמן אחר המברך הרי זה כמברך, והוא שיהיה המברך חייב באותה ברכה, ע״ש. וכ״כ הרשב״א בתשובה ח״א סימן קכ״ו ע״ש.

ולפי זה לא קשה ג״כ מה שהקשה מהרי״ל שם באות ד׳, מברכת הבדלה שאחד מברך וכולם שומעים, וכן בברכות המגילה בבית הכנסת, השליח ציבור מברך וכולם שומעים, ואמאי לא אמרינן דמברך בעצמו עדיף משומע. ולפי מה שנתבאר לק״מ, דכאשר אומר אמן חשיב שפיר כמברך עצמו, וכל דברי התוס׳ הנ״ל הם כשאינו עונה אמן.

ולפי זה הדר דינא דאכסנאי עדיף שישמע כל הברכות מבעל הבית ויענה אמן, וגם הרב הגאון ר׳ יוסף ליברמן זצ״ל עצמו הגם שנטה בכל דבריו לומר שעדיף שהאכסנאי יברך בעצמו, לענין דינא הסכים שבעה״ב יברך, וכאשר הורה לכם הגאון רבי חיים קנייבסקי זצ״ל, ותל״מ.

ו) בקונטרס התשובות מהגאון רבי חיים קנייבסקי זצ״ל על חנוכה שאלה י״ד, שאלתם בדין אשה שמדלקת ומוציאה בזה גם את בעלה, דכאשר בעה״ב אינו בבית, יכולה האשה להדליק לכתחילה, מפני שעיקר החיוב מונח על הבית, כמ״ש הביאור הלכה בסימן תרע״ה סעיף ג׳ ד״ה אשה מדלקת. ושאלתם מה הדין כאשר נמצאים במלון, אם גם אז האשה יכולה להדליק להוציא הבעל או רק בבית אמרינן הכי. והשיב לכם בזה״ל ״כמדומה רק בבית״.

ולקו״ד לא זכיתי להבין מה חילוק יש בין בית למלון, כיון ששוכרים בעה״ב ואשתו את המלון, א״כ חשיב כמו ביתם, וכשם שהאשה מדלקת להוציא בעלה בביתה, ה״ה במלון, דשכירות ליומיה ממכר הוא, וחשיב

כביתם לכל דבר. ואולי דבריו הם בנתארחו אצל בעה"ב ולא יחד להם חדר בפני עצמו ודוחק.

ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום, ותתברך בכל מילי דמיטב, בשפע ישועה ברכה והצלחה בכל מכל כל, מאת המברך את עמו ישראל בשלום, אכי"ר.

ביקרא דאורייתא
רחמים משה שעיו
פה עיה"ק ירושלים תובב"א

אם מספיק להניח את השלחן שעליו הנרות בטפח הסמוך לפתח

להגה"צ רבי משה רחמים שעיו שליט"א

סליחה ששאלתי היום כמה שאלות בס"ד, ואני מקווה שלא מפריע חלילה וחס, וזה שאלה למעשה ממש, האם טפח הסמוך לפתח, בנר חנוכה, צריך שיהיה המנורה ממש בטפח הסמוך לפתח, או גם השלחן מספיק שיהיה סמוך לפתח.

בברכת כהנים באהבה כעתירת
גמליאל הכהן רבינוביץ
מח"ס "גם אני אודך" ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים

וזאת תשובתו אלי

בעה"י יום שני בשב"ק לסדר "זאת חוקת התורה" שנת במצותי"ו חפ"ץ מא"ד

לידידי הרב הגאון בעל גם אני אודך שליט"א.

בענין נר חנוכה שאמרו חז"ל במסכת שבת (דף כב ע"א) אמר רבה נר חנוכה מצוה להניחה בטפח הסמוכה לפתח. נראה דגם אם השלחן שעליו מונח נרות חנוכה נמצא בטפח הסמוך לפתח זה מספיק ואין צריך שהנר בעצמו יהיה בתוך הטפח הסמוך לפתח. וזה על פי מה שכתב רש"י שם בד"ה מצוה להניחה, בחצר או ברשות הרבים בטפח הסמוך לפתח, שאם ירחיקנו להלן מן הפתח, אינו ניכר שבעל הבית הניחו שם. הרי שכל עיקר הטעם הוא כדי שיהיה ניכר שנר חנוכה זה שייך לבעל הבית הזה, וכיון שהשלחן שעליו עומד הנר חנוכה הוא סמוך לפתח די בזה. והמ"ב הביא את דברי רש"י הללו בסימן תרע"א ס"ק ל"א וז"ל, שאם ירחיקנה להלן מן הפתח אינו ניכר שבעה"ב הניחו שם. וא"כ אם הניח השלחן שעליו מונח הנרות, הרי ניכר שבעה"ב הניחם שם.

וגם לפי סודן של דברים אין צריך שיהיה הנר דולק ממש בטפח הסמוך לפתח, שהרי כתוב בשער הכוונות לרבינו האר"י בדרוש לחנוכה (דף קח ע"ג) וז"ל סדר הדלקת הנרות היה נוהג כנוסח הכתוב בבית יוסף ז"ל על הטורים, וגם בספר שולחן ערוך. והוא כי בלילה הא' ידליק הנר שבצד ימינו שהוא היותר רחוק מן הפתח מכל

ז׳ נרות, ובליל ב׳ ידליק נר הב׳ לו שהוא יותר סמוך אל הפתח יותר מן הא׳, ואח״כ יפנה אל ימין, וידליק הנר הא׳, וכעד״ז כל שאר הלילות, עד שנמצא כי בלילה האחרונה מדליק הנר שבצד שמאלו שהוא הנר היותר קרוב וסמוך אל הפתח ומתחיל בו, וכו׳ עכ״ל. מבואר יוצא שביום הראשון מדליק הנר הכי רחוק מהפתח. וזה קשה מאד שיהיה המקום של הנר הזה בתוך טפח לפתח, ומבואר שמספיק שהמנורה שבה תלויים הנרות יהיה סמוך לפתח, וא״כ רואים שלא צריך שהנר עצמו ידלק בטפח הסמוך לפתח רק שיהיה ניכר שהוא הדליק, וא״כ גם אם השלחן סמוך לפתח מהני, כי הכל הולך אחר המעמיד, וכיון שכאשר מניח את השלחן שעליו החנוכיה ניכר שהנרות האלו של בעה״ב, הזה הרי זה מקום הדלקת הנרות לכתחילה.

וה׳ יזכה אתכם ואותנו לאור שבעת הימים לראות בתפארת ישועת ה׳ אכי״ר.

הצעיר

רחמים משה שעיו

פה עיה״ק ירושלים תובב״א

אם לחכות לאשה בשביל להדליק נרות חנוכה

לכבוד הגאון רבי משה רחמים שעיו שליט"א.

אשה שהולכת לטבול בחנוכה, האם הבעל ידליק בזמן מיד, או שיחכה לאשתו שתחזור מהטבילה.

וכן מה הדין באופן שהבעל חולה ל״ע, ולא יכול להדליק, ורק האשה מדליקה נרות חנוכה, והבעל צריך לחזור מאוחר, האם תדליק האשה מיד בזמן, או תחכה להדליק כשבעלה יחזור, והטעם.

בברכת כהנים באהבה כעתירת

גמליאל הכהן רבינוביץ

מח"ס "גם אני אודך" ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים

וזה אשר השיב לי

בס"ד יום חמישי לסדר "כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים" שנת להעל"ת נ"ר לפ"ג

לרחימא דנפשאי דיתיב בתווני דלבאי, רב רוחמאי ורב חסדאי, אור עיני ומקים יריעותי, הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א.

בדבר השאלה כשהאשה מתעכבת ולא נמצאת בבית בתחילת זמן הדלקת נרות חנוכה האם להמתין לה עד שתבא, או להדליק בזמן.

נראה דבהיות שחז״ל אמרו (שבת כא ע״ב) מצות חנוכה נר איש וביתו, ואשתו היא ביתו כדאיתא שם (דף קיח ע״ב) אמר רבי יוסי מימי לא קריתי לאשתי אשתי ולשורי שורי אלא לאשתי

ביתי ולשורי שדי. וא"כ גם היא בכלל המצוה, א"כ נכון להמתין עליה שגם היא תשמע הברכה ותענה אמן.

ואע"פ שכתב המגן אברהם בסימן כ"ה ס"ק ב' כל שהויי מצוה לא משהינן אף על פי שי"ל שיעשה אח"כ המצוה יותר מן המובחר, מ"מ בנדון דידן אינו רק מצוה יותר מן המובחר, אלא היא שייכת במצוה והיא חלק מהמצוה לכן יש להמתין לה עד שתשוב ותהיה המצוה כהלכתה נר איש וביתו.

ומכל שכן כאשר האשה מדליקה והבעל מתעכב שתמתין לו שישמע גם הוא את הברכות, דחז"ל אמרו נר חנוכה איש וביתו, האיש קודם לביתו ולכן יש לה להמתין עד שיחזור הבעל.

והנני ידידו הדו"ש ושלום תורתו ומצפה להתברך ממנו בברכת כהנים באהבה.

רחמים משה שעיו

פה עיה"ק ירושלים תובב"א

אם יש להקדים טבילת מצוה לנר חנוכה

לכבוד הגאון רבי משה רחמים שעיו שליט"א.

יש לעיין אשה שצריכה לטבול במקוה באחד מלילות חנוכה והנה יש ענין להסמיך הטבילה לצאת הכוכבים מיד והשאלה מה להקדים, האם שהבעל ידליק קודם נר חנוכה, או שתלך לטבול קודם.

בברכת כהנים באהבה כעתירת

גמליאל הכהן רבינוביץ

מח"ס "גם אני אודך" ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים

וזה אשר השיב לי

בס"ד נר ראשון דחנוכה ה'תשע"ט

לכבוד ידיד נפשי הרב הגדול מעוז ומגדול פאר המחברים, מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א.

בדבר השאלה מה עדיף להקדים נר חנוכה או טבילת מצוה. נראה שעדיף להקדים טבילת מצוה, כדי שתדליק נרות כשהיא טהורה, וגם הדלקת נרות תהיה יותר בשמחה, ומלבד זאת נוהגים חסידים ואנשי מעשה שגם הגברים טובלים לפני הדלקת נרות, וא"כ בודאי שעדיף להסיר קודם את רוח הטומאה בבחינת סור מרע ואח"כ ועשה טוב להדליק נרות חנוכה.

בברכת התורה

רחמים משה שעיו

פה עיה"ק ירושלים תובב"א

אם מועיל להדליק נר חנוכה נר שמחזיק לשמנה ימים

להגאון רבי משה רחמים שעיו שליט"א בעל "מחקרי ארץ" ושא"ס

רציתי לשאול למה לא תיקנו שידליקו בתחילת חנוכה נר שדולק שמונה ימים רצופים,וכל יום יהיה היכר לנס, שהרי דולק שמונה ימים.

ומה הדין באמת אם הדליק כך, אם יצא דהיינו מי שהדליק נר חנוכה ביום ראשון של חנוכה, ודולק כל החנוכה, וביום שני מדליק עוד נר ודולק כל החנוכה, וכן הלאה, [שכל יום מוסיף רק עוד נר אחד], האם יוצא בזה ידי ההידור שיהיו דולקים כל יום מנין הנרות של הימים.

בברכת כהנים באהבה כעתירת
גמליאל הכהן רבינוביץ
מח"ס "גם אני אודך" ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים

וזה אשר השיב לי

בעה"י יום רביעי לסדר "הנני נותן לו את בריתי שלום" ה'תשע"ז

בענין נרות חנוכה לא תקנו חז"ל להדליק נר אחד שידלק כל שמונת הימים, משום שכל יום היה נס בפני עצמו, ולכן צריך לעשות מעשה הדלקה בכל יום, ולכן בכל יום גם מברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו כי כל יום זה מצוה בפני עצמה.

ומה ששאלת אם ידליק נר אחד לכל שמונה הימים ובכל יום יוסיף נר, אינו יוצא בזה ידי חובת ההידור, כי גם לענין לצאת ידי חובת ההידור צריך לעשות בכל יום מעשה הדלקה חדש, ומה שהדליק אתמול לא יועיל להיום, ואע"ג דממילא הוא דולק, מכל מקום המצוה היא להדליק נר חנוכה לפי שהדלקה עושה מצוה, וכמו שמברכים להדליק נר חנוכה ולא שיהיה דולק נר חנוכה.

והספק שלך לכאורה יהיה בשבת אם הדליק נר שמחזיק יותר משבוע, אם בשבוע הבא יצטרך להדליק נרות שבת מחדש או שכיון שכבר ההדליק נרות אלו בשבת שעברה ונשאר גם לשבת זו אינו צריך להדליק שנית. והכי מסתבר כיון שיש נר דולק בשבת יש בזה כבוד ועונג שבת, ויש בזה משום שלום ביתו, וכיון שבשבת הנר דולק והדליק לכבוד שבת יצא ידי חובה.

אלא שלמעשה אסור לסמוך על זה לפי שהנר דלק כל השבוע בימי החול ועכשיו שמגיע שבת לא ניכר שמדליק לכבוד שבת והוי כמי שהדליק לפני פלג המנחה, וכמ"ש השו"ע בסימן רס"ג סעיף ד' וז"ל לא יקדים למהר להדליקו בעוד היום גדול שאז אינו ניכר שמדליקו לכבוד שבת. וגם לא יאחר. ואם רוצה להדליק נר בעוד היום גדול ולקבל עליו שבת מיד, רשאי כי כיון שמקבל עליו שבת מיד אין זו הקדמה,

ובלבד שיהא מפלג המנחה ולמעלה שהוא שעה ורביע קודם הלילה. וכתב הרמ״א ואם היה הנר דלוק מבעוד היום גדול, יכבנו ויחזור וידליקנו לצורך שבת.

וא״כ אם הדליק נר של שבת בערב שבת, ונשאר הנר דולק עד שבת הבאה צריך לכבותה ולהדליקה שנית לכבוד שבת. וכן בנר חנוכה אם הדליק נר והחזיק הנר עד למחרת, אינו יכול לצאת ידי חובת נר חנוכה בנר שהדליק אתמול לא בנר העקרי ולא בנר ההידור. וה׳ יזכנו להדר במצות ויקויים בנו ישראל אשר בך אתפאר.

בכבוד רב
רחמים משה שעיו
פה עיה״ק ירושלים תובב״א

אם מחשבה לכבות את נרות חנוכה של קטן מבטלות את המצוה

לכבוד הגרמ״ר שעיו שליט״א

שני חקירות לחנוכה: א) קטן שהדליק נר חנוכה, על דעת לכבות תוך החצי שעה הראשונה, האם לא יצא, או שיצא, כיון שקטנים אין להם מחשבה.

ב) קטן שהדליק נר חנוכה, ואביו היה דעתו לכבות הנרות תוך החצי שעה הראשונה, האם מחשבת האב פוסלת.

בברכת כהנים באהבה כעתירת
גמליאל הכהן רבינוביץ
מח״ס ״גם אני אודך״ ו״פרדס יוסף החדש״ על המועדים

וזה אשר השיב לי

בס״ד ערב שב״ק לסדר וישב ה׳ שנת נ״ס ש״ל נ״ר חנוכ״ה

לידיד נפשי בעל השאילתות, הרב הגאון החסיד המפואר, מוה״ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט״א.

בדבר חקירותיך בקטן שהדליק נר חנוכה על דעת לכבות תוך הזמן, או שאביו היה בדעתו לכבות הנר תוך הזמן, אם יצא ידי חובה.

נראה בס״ד דתלוי במחלוקת רש״י ותוס׳ במסכת ברכות (דף מח ע״א) דרש״י ד״ה עד שיאכל, פירש דקטן שהגיע לחינוך אפילו מדרבנן לא מיחייב, דעליה דאבוה הוא דרמי לחנוכיה. והתוס׳ שם הקשו על רש״י דדוחק לומר בקטן שהגיע לחינוך קרי אינו מחויב מדרבנן, דאם אינו מחויב אפילו מדרבנן אם כן אינו פוטר את אביו וכו׳ ע״ש. נמצא דהוי פלוגתא דרש״י ותוס׳ אם קטן מחוייב במצות מדרבנן, או כל החיוב הוא על אביו.

וא״כ הכא בנר חנוכה כל החיוב של הקטן הוא מדין חינוך, וכמ״ש הרמ״א בסימן תרע״ה סעיף ג׳, קטן שהגיע לחינוך צריך להדליק. ואם כפי דברי רש״י שכל החיוב הוא על אביו, א״כ ודאי שמחשבת הבן הקטן לכבות

לא מועיל לבטל את המצוה של האב, דכיון שהאב חינך את הקטן להדליק נר חנוכה יצא בזה ידי חובה, ומה שהקטן חשב לכבות אין מחשבת קטן כלום לבטל מהאב את המצוה שלו.

ומאידך גיסא אם האב חשב לכבות בשעה שהקטן הדליק הוא מפסיד בזה את מצות חינוך היות וכדי לקיים מצות חינוך צריך שיהיו כל פרטי המצוה המעכבים, כדאשכחן במסכת סוכה (דף ב ע"ב) גבי הילני המלכה, דאמר רבי יהודה מעשה בהילני המלכה בלוד שהיתה סוכתה גבוהה מעשרים אמה והיו זקנים נכנסין ויוצאין לשם ולא אמרו לה דבר אמרו לו משם ראייה אשה היתה ופטורה מן הסוכה, אמר להן והלא שבעה בנים הוו לה ועוד כל מעשיה לא עשתה אלא על פי חכמים. למה לי למיתני ועוד כל מעשיה לא עשתה אלא על פי חכמים, הכי קאמר להו כי תאמרו בנים קטנים היו וקטנים פטורין מן הסוכה, כיון דשבעה הוו אי אפשר דלא הוי בהו חד שאינו צריך לאמו, וכי תימרו קטן שאינו צריך לאמו מדרבנן הוא דמיחייב ואיהי בדרבנן לא משגחה, תא שמע ועוד כל מעשיה לא עשתה אלא על פי חכמים.

וכתב הריטב"א מהא שמעינן דקטן שמחנכין אותו במצוות צריך לעשות לו מצוה בהכשר גמור כגדול, דהא מייתינן ראיה בשמעתין מסוכה של הילני משום דלא סגיא דליכא בבניה חד שהגיע לחינוך דבעי סוכה מעלייתא, מקרא מלא דבר הכתוב חנוך לנער על פי דרכו עכ"ל. וא"כ אם אביו חשב לכבות לא קיים מצות חינוך.

אבל לפי תוס' שמצות חינוך היא על הבן, אם כן אם הקטן חשב לכבות כיון שלא התכוין לעשות מצוה לא יצא ידי מצות חינוך, וצריך לחזור ולהדליק לצאת ידי חובת חינוך. אבל אם האב חשב לכבות בודאי שאין זה מגרע מהמצוה של הבן, כי בודאי אם אחד הדליק נרות חנוכה וחבירו חשב לכבות לו את הנרות אין מחשבתו של השני מגרעת מהמצוה של המדליק דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, כמו כן כיון שהקטן זכה בנרות אלו להדליק למצות חינוך, אין מחשבה של אביו יכולה להפסיד ממנו את המצוה כיון שהקטן בשעה שהדליק עשה את המצוה בשלימות.

ומשפע קדושת ימי החנוכה יושפע שפע קדושה וטהרה לכמע"ת וב"ב ולכל אשר לו ברכות והצלחות וישועות ובשורות טובות אכי"ר.

בברכה התורה והמצוה
רחמים משה שעיו
פה עיה"ק ירושלים תובב"א

אשה שמדליקה פעם ראשונה ביום שני אם תברך שהחיינו

להגה"צ רבי משה רחמים שעיו שליט"א.

אשה שבעלה הדליק בבית נר חנוכה ביום הראשון עם שהחיינו, ואחר כך ביום השני הבעל נסע מהבית, והאשה מדליקה לבד, והשאלה אם היא תברך שהחיינו שמדליקה לבד פעם ראשונה.

בברכת כהנים באהבה כעתירת
גמליאל הכהן רבינוביץ
מח"ס "גם אני אודך" ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים

וזה אשר השיב לי

בס"ד נר שלישי של חנוכה תשע"ו

לרב כהנא רבא, רב חביבא, רב חינא ורב חסדא, דעסיק באורייתא תדירא, הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א.

בדבר השאלה באשה שמדליקה פעם ראשונה נר חנוכה מיום שני והלאה, האם תברך שהחיינו או שיוצאת בברכת שהחיינו של בעלה. נראה שאם שמעה ביום הראשון את בעלה שמברך שהחיינו אינה יכולה לברך מיום שני והלאה ברכת שהחיינו כיון שיצאה בברכת בעלה, אבל אם לא שמעה הברכות מבעלה ביום הראשון תלוי במחלוקת הב"ח והמגן אברהם בסימן תרע"ו, דדעת הב"ח דאם האשה הדליקה על הבעל ביום הראשון צריך לברך שהחיינו ביום השני דמה שפטרה אותו ביום הראשון הוא ממצות הדלקה, אבל בברכת שהחיינו צריך להיות שומע כעונה, אבל המגן אברהם ס"ק ב' כתב ולי נראה פשוט דלהפוסקים כשאשתו מדלקת עליו א"צ לברך על הראיה א"כ ה"ה דא"צ לברך שהחיינו כשמדליק וכ"מ בר' זירא דסמך על אשתו, ואי ס"ד לא לפטר גופו אם כן ה"ל להשתתף ליפטור גופו, אלא ע"כ נפטר לגמרי וכ"מ מהרי"ל סי' קנ"ז [עמ"ש סי' תרע"ז] וכ"כ הע"ש בשם כ"ג מה"ב, עכ"ל.

ונראה דאין ראיה מרבי זירא דלברכת שהחיינו אין צריך להשתתף אלא רק לשמוע הברכה להיות שומע כעונה, ולזה קאמר רבי זירא השתא דנסיבנא איתתא לא צריכנא, היינו שאין אני צריך להשתתף במצוה ואני יוצא במצוה על ידי שמדליקים עלי בביתי, אבל לברכת שהחיינו וברכת הרואה שפיר יוצא על ידי שומע כעונה מבלי להשתתף. ודברי הב"ח מסתברים שאם לא שמע ברכת שהחיינו ביום הראשון צריך לברך שהחיינו ביום השני.

אך לענין דינא מאחר דיש בזה מחלוקת הפוסקים, נקטינן ספק ברכות להקל, דגם בברכת שהחיינו אמרינן מספק שב ואל תעשה עדיף כמ"ש השדי חמד כרך

ד' באסיפת דינים מערכת ברכות סימן י' אות ה'. וא"כ קשה להורות הלכה לברך שהחיינו גם ביום השני, אבל מי שרוצה לסמוך על הב"ח לברך זמן ביום השני אין מזחיחין אותו.

וא"כ הוא הדין באשה שלא שמעה את בעלה ביום הראשון ומדליקה ביום השני, לדעת הב"ח יש לה לברך שהחיינו ביום השני, ולדעת המג"א יוצאת גם בברכת שהחיינו של בעלה.

וה' יצילנו משגיאות ומתורתו יראנו נפלאות ואתה תגיל בה' תשיש בישועתו ותתברך בשמו.

כעתירת הצעיר
רחמים משה שעיו
פה עיה"ק ירושלים

הגאון רבי פינחס סאמעט שליט"א
מורה צדק העדה החרדית

בירור בדין דאיכא חשדא בהדלקת נרות חנוכה

ב"ה

שלום וברכה וכט"ס, לכבוד מע"כ המופלג בתורה ויראת שמים ותיק מלא עתיק, הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א, בעמח"ס "גם אני אודך" ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים

אחדשה"ט וש"ת באה"ר, הנני בזה על דבר הבירור בדין דאיכא חשדא בהדלקת נרות חנוכה.

הנה בזמן חז"ל הדליקו נרות חנוכה בפתח החצר, ואיכא היכרא לעוברים ושבים, ולהכי איכא משום חשדא, דאם יש לו פתח בפני עצמו, צריך להדליק בפני החשד. ובזמן הרא"ש הדליקו נרות חנוכה בפתח הבית מפנים, ועל זה כתב הרא"ש, דגם בכהאי גוונא שמדליקין מפנים, מכל מקום איכא חשדא, וכן הוא בזמן הטור.

ואמנם כתב הרמ"א בדרכי משה (או"ח סי' תרע"א ס"ק ט'), דבזמן הזה שמדליקין בתוך הבית ממש, תו אין שייך משום חשד, ודי להדליק באחד מהן, וכן מהאי טעמא אין נזהרין גם כן להדליק בטפח הסמוך לפתח.

וכן בשו"ע כתב הרמ"א (או"ח סי' תרע"א סעיף ח'), דבזמן הזה דמדליקין בפנים, לא איכפת לן כלל לעשות היכר לבני רשות הרבים, וביאר המשנה ברורה שם (שער הציון ס"ק ס"ג), דלפי זה מה שכתב הרמ"א לעיל שם (סעיף ז'), שהמנהג להדליק בטפח הסמוך לפתח גם בזמן הזה, אין כוונתו שכך נוהגים, אלא שכך ראוי לנהוג, ובטעמא דמילתא שהנכון לנהוג כך, ביאר המשנה ברורה (סי' תרע"א ס"ק ל"ז), דהיינו כדי שיכנס בין שתי מצוות, דבכדי שיהא מוקף במצוות, נשאר אף בזמן הזה.

ואם כן לפי זה צריך ביאור, הא דהביא הביאור הלכה (סי' תרע"ב סעיף ב' ד"ה ומכל מקום) דהטעם שיש להדליק אף בזמן הזה קודם שתכלה רגל מן השוק, משום שמכל מקום איכא היכרא לעוברים ושבים, וצריך ביאור, מאי שנא בדין זה דחיישינן בזמן הזה לעוברים ושבים משום חשד.

אמנם הנראה בזה, דהנה לשון הרמ"א בזה שיש ליזהר גם בזמן הזה, אבל המעיין בדבריו בדרכי משה יראה שכתב שם בשינוי לשון, דהביא שם דמהרי"ל היה נוהג להדליק בפנים, ואף על פי כן החמיר על עצמו להדליק מיד אחר שקיעת החמה, ולא כתב שיש

ליזהר בזה, ואם כן צריך ביאור אמאי באמת שינה הרמ"א לשונו בזה.

ומזה גופא הוכיח הביאור הלכה, דלהכי שינה הרמ"א לשונו, דבא להורות דלדינא יש ליזהר בזה גם בזמן הזה, ומטעמא שמכל מקום איכא היכרא לעוברים ושבים.

אלא דבאמת זה גופא צריך ביאור, דאמאי רק לענין זה החמיר הרמ"א לדינא לחשוש לעוברים ושבים אף בזמן הזה כמו בזמניהם.

וצריך לומר דשאני בדין זה, הואיל דזהו העיקר טעמו בהדלקת נר חנוכה, דהיא משום פרסומא ניסא, ולהכי בנוגע לדין להדליק קודם שתכלה רגל מן השוק, אף שבזמן הזה הרי לכאורה אינו נוגע לנו אם עדיין עוברים ושבים בשוק או לא, מכל מקום כיון דאיכא היכרא לעוברים ושבים, להכי יש לחוש לזה אף בזמן הזה, וכמו שביאר הלבוש (או"ח סי' תרע"ב סוף סעיף ב'), דהואיל שמכל מקום הפתח פתוח בשעה שיוצאים ונכנסים, ואם כן יש היכרא לעוברים ושבים גם בזמן הזה.

דושה"ט

פינחס סאמעט

הגאון רבי יוסף חיים אוהב ציון שליט"א
מח"ס עתה באתי ועו"ס

קונטרס "ישראל לסגולתו" - סגולות לימי חנוכה

אגב גירסא' ליקוטי גריסין של פעולין פעולות וסגולות רפואות הנפש ורפואות הגוף מפי סופרים וספרים הנמצאים באמתחתי אסף המזכיר מגדולתם של ימי החנוכה הנפלאים

אור הגנוז

בספר אמרי פנחס שער השבת (אות י"ז), כתב וז"ל, בשם הרב ז"ל, בשעת הדלקת נרות יורד אור הגנוז ולכך יש לכל אדם לישב אצל הנרות שלו אחר ההדלקה כל החצי שעה ולכן יש ל"ו נרות נגד ל"ו שעות ששימש אור הגנוז לאדם הראשון והוא האור של ל"ו מסכתות, ועיי"ש בהערות אות ט' מש"כ בזה.

אמונה

כתב בספר עטרת ישועה דיז'קוב במאמריו ליום ז' דחנוכה דבחנוכה באים לאמונת אלוקי עולם כי אותיות אחר חנוכה עולה אמונה כי אחרי הנון בא ג"כ נון פשוטה וע"ע במש"כ בזה לעיל במאמריו ליום א' דחנוכה אות י'.

אתרוג

בספר פניני חסידות (עמוד קכח), כתב שהאדמו"ר בעל ישמח ישראל מאלכסנדר שאל פעם בחנוכה את הרב רבי שרגא פייביל זצ"ל הי"ד בן אחיו בעל התפארת שמואל זי"ע האם היה לו אתרוג מהודר בחג, ואמר בקדשו כי בחנוכה יכולין להתפלל לזכות לאתרוג הדר.

ביטול הקליפות

בספר אמרי פנחס להגאון הנורא ר' פנחס מקורין מאמרי חנוכה (אות ס"א) כתב וז"ל, וזה נעשה בכל חנוכה ביטול הקליפות ומחנוכה נשאר הרשימו לכל השנה.

בנים תלמידי חכמים

איתא בגמ' בשבת כ"ג ע"א הרגיל בנר הווין ליה בנים ת"ח, ועיין להאדמו"ר ממונקאטש במאמר ימי אורה [אות כ"ח ואות ל"ט ואות מ' ואות ע"ו ואות צ"ז ואות ק' ואות ק"מ], עיי"ש בארוכה כל רמזיו הנפלאים, והיום יום יא' חשון תשע"א ראיתי בספר מאור עינים טשארנאביל בפרשת מקץ (עמ' קכ"ט) שכתב וז"ל, זמן

שיעור הדלקת נר חנוכה עד שתכלה רגל מן השוק כי מאן דרגיל בנר חנוכה זוכה "לבנים זכרים" תלמידי חכמים ובודאי ת"ח אינם יוצאים לשוק כי אם עוסקים בתורה וזהו שתכלה רגל מן השוק עד שתכלה רגלי דתרומדאי, והגר"ח פלאג'י בספרו מועד לכל חי (סימן כז אות כ"ה), כתב, ולפי מה שאמרו חז"ל דהרגיל בנר חנוכה הווין ליה בנים ת"ח כמו שאמרו בשבת דהוא כמו סגולת נר שבת א"כ שייכא לאשה טפי סגולה זו ותהא זריזה לתקן הפתילות וליתן השמן ומכל שכן אם מדלקת ברצון בעלה דתועיל במקצת לבניה שיהיו ת"ח ומה גם דהנס היה על ידי אשה יהודית כנודע, עכ"ל ודבר חידוש הוא. וע"ע בספר פלא יועץ (ערך נר חנוכה), ולהגאון יעב"ץ בסידורו חלק ב (פרק נרותיה שבעה, נר ה אות ז), ובחמ"י חנוכה (פרק א, ד"ה ומטעם דנ"א ע"א), ובספר עמק חנוכה (עמוד סב).

גאולה

כתב האדמו"ר הקדוש ממונקאטש במאמר ימי האורה אות צ"ג דבימי חנוכה אין לנו לשתוק מלהתפלל ולזעוק על הגאולה השלימה שאז הוא זמן התגלות אור הגנוז אורו של משיח ב"ב על כן הוא העת רצון לפעול שיבוא לגאלנו באמת ב"ב ועיי"ש מה שהאריך בזה ברמזים נפלאים כדרכו בקודש.

זווג

בספר אביעה סגולות (עמוד 218) סגולה לרווק או לרוקה שימצאו את זווגם באותה שנה שבעת ששורפים את כל הפתילות יחד יעבור מעליהם הרווק או הרווקה שבע פעמים בשעת שריפתם, ובסידור רבי שבתי מראשקוב זצ"ל כתב שהשורף הפתילות והשמן אחר החנוכה ינצל מהריגת דם בעז"ה.

זכרון

כתב החתם סופר בספרו תורת משה על התורה (פרשת מקץ לחנוכה דף קעט ע"ב), שהדקלת נר חנוכה מביאה לאדם הצלחה בתורה הן לחדודי כפתור ופרח בתורה והן לאוקמי גרסא להיות זכרן בתורה, ועיי"ש עוד מה שהוסיף בזה, וכן כתב בספר ליקוטי עצות (ערך מועדי ה', חנוכה אות ב), וע"ע בספר עמק חנוכה (עמוד סא, הערה פח). וכן כתב בספר חמרא טבא שמצות הדלקה בשמן זית בחנוכה הוא סגולה לזכרון. וע"ע בשפת אמת (פרשת מקץ תרמ, ד"ה בזהר), שההסתכלות בנרות חנוכה היא סגולה לזכרון, וע"ע שם (בד"ה כשעמדה), מה שהביא משם מו"ז החידושי הרי"ם, וע"ע בספר פרדס אליעזר (חנוכה א, עמוד רסג).

חיים

בספר עטרת ישועה במאמריו ליום א׳ דחנוכה אות ד׳ כתב וז״ל, איתא בהאריז״ל שצריך למדוד מ״ד דרה״ם על נר חנוכה והוא להנצל מהריגת דם וכן הוא בסידור ר׳ שבתאי כוונות חנוכה (דף צ״ט ע״ב), והענין כי קין ראש לרוצחים והרג את הבל אחיו בחנוכה כמבואר במדרש (ב״ר פרשה כ״ב אות ד׳), ולזאת בחנוכה התיקון לחטא קין ועל כן המצוה למדוד מ״ד דרה״ם להנצל מהריגת דם [ומ״ד דרה״ם הוא 132 גרם דהדרהם הוא 3 גרם כמש״כ מרן הגר״ע יוסף בספרו חזו״ע פסח] וכן במאמריו לזאת חנוכה אות יח׳ כתב וז״ל על כן ביום זה דייקא (יום זאת חנוכה) יזל שפעת הצלחה וממשיכין גם חיים לנו ולכל ישראל. וע״ע בספר והארכת ימים לידידי הגאון רבי יעקב חזקיה פיש שליט״א בהוספות שהביא רמז לזה מדברי הגמרא שבת (כג ע״ב), דהנחה עושה מצוה ו״הנחה״ גימטריא ״חיים״ ע״ש.

יראת שמים

בקונטרס אור הגנוז (עמוד קט), הביא מהספר הקדוש בית ישראל ששמע מכבוד אביו שאמר שחנוכה הוא מסוגל ליראת שמים וכתיב כי נר מצוה ותורה אור על ידי אור התורה בא נר מצוה והתורה מוציאה מהחשכות.

כפרת עוונות

כתב בספר ליקוטי עצות (חנוכה אות ד׳) וז״ל: כפי מה שזוכה כל אחד לפעול ביוהכ״פ בבקשת סלח נא וכו׳, כמו כן הוא זוכה לקדושת חנוכה כי קדושת חנוכה נמשך על ידי הסליחה של יוהכ״פ כי חנוכה הוא בחינת חנוכת הבית המקדש שעל ידי מצות חנוכה אנו ממשיכים על עצמינו קדושת בהמ״ק ועי״ז זוכין לסליחה על העוונות שפועלין ביוהכ״פ עכ״ל.

מיתוק הדינים

כתב בספר עטרת ישועה במאמריו לחנוכה אות ז׳ דעל ידי הדלקת שמן של מנורה ממתיקין דיני יצחק וכוללין אותו ביעקב ומספר יצחק יעקב עולה שמן רומז אשר בהשמן ממתיקין דיני יצחק על ידי יעקב, וכ״כ בספר אמרי נועם במאמריו לחנוכה אות מ״ד וז״ל, ועל ידי נר חנוכה ממתיקין כל גזר דין ונמתק הכל ונהפך לרחמים ועיי״ש שהאריך בזה ברמזים נפלאים.

סגולה לזכרון

כתב בספר עטרת ישועה במאמריו ליום א׳ דחנוכה אות ט׳ וז״ל, בנוסח להשכיחם תורתך הנה היוונים רצו לגרום שכחה בתורה אכן ע״י השמן זית שהוא מבחינת חכמת התורה וכדאיתא במנחות דף פ״ה ע״ב תקוע אלפא לשמן שמרמז לחכמה וזאת מבטל השכחה ועוד הוסיף במאמר שמן ששון לחנוכה

(פרק א׳ אות ג׳) וכתב וז״ל, ולאשר מלכות יון רצתה להשכיח התורה מישראל כמו שאנו אומרים נוסח ההודאה להשכיחם תורתך שכן שכחה אותיות החשך וקליפת השכחה הוא ריב כנודע (ועיין בספר ניצוצי שמשון למהר״ש מאסטראפליע זיע״א בפרשת בא על הפסוק החודש הזה לכם), ולכך אנו אומרים רבת את ריבם לבטל קליפת ריב.

עבירות נהפכות לזכויות

בספר פרי צדיק להגאון הנורא כהנא רבא ר׳ צדוק הכהן מלובלין מאמרי חנוכה (עמ׳ שפ״ט), כתב וז״ל, ובכל שנה בחנוכה הוא זמן שיהיו נחשבין כזכויות שאם יפתח פתח אחד של תשובה כחודה של מחט בהתעוררות מצידו, השי״ת מוכן לעזרו שיעשה תשובה שלימה [א״ה הכונה מאהבה] המהפכת זדונות לזכויות, ע״כ.

עשירות

כתב החידושי הרי״ם והובא בספר אבן בוחן חנוכה (עמ׳ ל״ג) דחנוכה סגולה לעשירות שהרי נרות חנוכה מדליקין בשמאל וכתוב בשמאלה עושר וכבוד וזהו גם הרמז של דמי חנוכה.

פקידת עקרות

כתב בספר בני יששכר מאמרי חודש כסליו (מערכת ב׳ אות י׳) וז״ל: מרגלא בפומייהו דרבנן רבותינו כת הקדמונים אשר בחנוכה יש מקום פקידת עקרים כענין ר״ה ובמיוחד ביום האחרון דחנוכה שנקרא ״זאת חנוכה״, וע״ע בספר סגולות ישראל מערכת ח׳ אות ל״ט וע״ע מש״כ בזה ידידי הדיין המצוין ר׳ אבישי טהרני בספרו עמק חנוכה בלב העמק אות עד.

פרנסה

כתב האדמו״ר ממונקאטש בספרו שער יששכר מאמרי חודש כסליו (מאמר ימי אורה אות מ״ב) וז״ל, ולפי״ז חנוכה הוא עת המשכת פרנסה בעת שיורדת המלכות לתת טרף לביתה ועכ״ז אין זה מהדרך להזכיר זה בפירוש בפיו צרכי מעות ופרנסה כי הר״ז בבחינת נהנה מאור נ״ח וזהו שארז״ל אסור להרצות מעות היינו לבטות בשפתיו בפירוש בשעת הדלקת נ״ח כדי שימשיך מעות ופרנסה ולהרצות מעות הוא כמו לרצות על המים לדבר ולהתפלל על זה אכן ממילא נמשך כל הישועות במזונו רויחי וצרכי גשמיות בשעה שיורדת לתת טרף לביתה וחוק לנערותיה עכ״ד. וכ״כ בספר עטרת ישועה יום ה׳ דחנוכה אות ח׳ ואות ו׳ עיי״ש. וכ״כ במאמריו לחנוכה אות יד׳ ושם רמז דהנה שור הוא בחינת יוסף ונאמר ורב תבואות בכח שור שעל ידו נשפע פרנסה בישראל ועל כן היוונים רצו לבטל זאת וגם מלך יוון ציוה לישראל כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלוקי ישראל היינו שציוה שיכתבו עצמם שאין חפצים בהרמת

קרנם בעניני עוה״ז הרמוזים בשור וזהו שאין לכם חלק באלוקי ישראל כי שם יעקב מכונה בשם שפלות וישראל כשהוא בשררה כמו שנאמר כי שרית עם אלוקים ועם אנשים וזהו שנאמר שאין לכם חלק באלוקי ישראל דייקא והשי״ת הפר עצתו ונעשה נס בנ״ח ונשפע פרנסה וכל טוב, וע״ע מש״כ בזה בספר אמרי נועם בליקוטים בסוה״ס באות מ״ו.

פרנסה ב.

כתב בספר ערוגות הבושם והובא בספר פניני חסידות עמוד קכג דנרות חנוכה מסוגלים לפרנסה טובה על דרך מה שנאמר כי באור פניך נתת לנו תורה וחיים אהבה וחסד וכו׳ ורמז על זה דראשי תיבות של ע׳מך י׳שראל צ׳ריכין פ׳רנסה הוא בגימטריא ״נר״ וכן הוא מרומז בפסוק כי למחיה שלחני אליכם ראשי תיבות שלחנו ל׳הדליק נ׳ר ח׳נוכה ש׳מונה י׳מים. ובספר אביעה סגולות (עמוד 217), הביא רמז מהפסוק לחם לפי הטף ד״טף״ בגימטריא חנוכה.

קדושה לכל השנה

כתב בספר פרי צדיק להגר״צ הכהן מלובלין (עמ׳ שס״ג), וז״ל, וחנוכה הוא לשון חינוך שימי חנוכה מחנכים לנו הקדושה על כל השנה כענין מה שנאמר חנוך לנער עפ״י דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה וכן ימים אלו חינוך על כל השנה.

רפואה

כתב האדמו״ר הקדוש ממונקאטש בספרו שער ישכר מאמרי חודש כסליו (מאמר ימי אורה אות י״ד), שימי חנוכה מסוגלים לרפואה ובפרט ליל ה׳ ובזה ביאר מה שאמרו חז״ל (שבת כ״ג ע״א), אכסנאי משתתף בפרוטה היינו שאז הזמן להמשיך גם צרכי פרטיות לבנ״י ״ישועות ורפואות״ וכתב המג״א ריש הלכות חנוכה שמסבבים הנערים על הפתחים בחנוכה רמוז אם כי הוא מעשה נערות לבקש צרכי פרטיות בימי החנוכה זמן אור הגנוז וניסים כאלו עכ״ז ממלאים צרכנו ובקשתינו גם בענין פרטיות ״ובפרט בעניני רפואה״ ובאות ע״ב שם הוסיף וכתב, דסעודות חנוכה נקראו בשו״ע סימן תר״ע סעי׳ ב׳ סעודות הרשות ויש לרמז בזה עפ״י מה שאמרו חז״ל בברכות ס׳ ע״א מכאן שניתן רשות לרופא לרפאות וע״ע יוכלו להמשיך מסעודות חנוכה רפואה כי על כן נקראת סעודות הרשות כנזכר עכ״ד האדמו״ר ממונקאטש. ומצאתי בדברות קודש מהאדמו״ר מטלנא זצוק״ל בד״ק על נר ו׳ שכתב שהנר השישי מכוון כנגד בורא רפואות ורמז זאת בגימטריא דהמילים ״זה הנר השישי״ בגימטריא ברא רפואות ועוד הוסיף דאחת הרפואות הטובות ביותר לכל המחלות היא השמחה וכדכתיב (משלי יח, יד), רוח איש יכלכל מחלהו ורוח נכאה מי ישאנה, וביאר רש״י שם רוח איש שהוא

גיבור ואינו נותן דאגה בלבו ומקבל כל הבא עליו בשמחה ובחיבה יכלכל מחלהו- אין כחו סר מעליו נמצא שימי חנוכה הם ימים המסוגלים לרפואה כדברי הרמב"ם בהלכות חנוכה (פ"ג ה"ג) ויום זה שהוא כנגד בורא רפואות הוא מסוגל לכך ביותר ועיי"ש עוד מה שהאריך בזה בדברים נפלאים ובעצם מש"כ דימי חנוכה הם ימי שמחה עיין בזה בשו"ת דברי יציב חאו"ח ח"ב סימן רפ"ג שהביא עוד דעות בראשונים כהרמב"ם, וע"ע למו"ר הגאון ר' יעקב חיים סופר שליט"א בקונטרס חוקי רצונך סימן ח' מש"כ בזה.

ועתה מצאתי בספר עטרת ישועה במאמריו לזאת חנוכה אות ז' שכתב דהמילים להדליק עם זאת חנוכה עולה רפואה שלימה עם הכולל ועיי"ש עוד באות ט' ובאות י"ח וע"ע בספר אמרי נועם במאמריו לחנוכה אות ל"ט מש"כ בזה.

רפואה ב.

בספר נפלאות מתורתך מסקאליע (עמ' י"ט) כתב וז"ל: ברמב"ם הלכות חנוכה (פ"ד הלכה י"ב)כתב נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד כי נר חנוכה הוא אור התורה ואחז"ל (עירובין נ"ד) ח"ש ב'ראשו י'עסוק ב'תורה ראשי חבי"ב וכן כתוב רפאות תהי לשריך כן נר חנוכה מרפא כל גופו של אדם.

רפואה ג.

בספר נפלאות הסבא קדישא ראדשיץ (עמוד טו), כתב הנותר מהשמן של נר חנוכה הוא רפואה לחולי הלב והריאה רח"ל.

רפואה ד.

בשם הרה"ק הרמ"מ זי"ע מקאצק סגולה לשושנה (רויז) ליקח שמן הנותר בקנקנן מנרות חנוכה ולמשוח ע"ג השושנה ואמר רמז על זה מנותר קנקנים נעשה נס לשושנים ודייקא מן הקנקן השמן הנותר, ע"כ. (יש להזהר שישתמש רק בשמן שנותר לאחר שעבר חצי שעה).

שידוכין

איתא בספר מהרי"ל (הלכות חנוכה סעי' א') וז"ל: מנהג מהר"י סג"ל שהדליק נרותיו מיד כשיצא מבהכ"נ וכו' כי הרב הנזכר היה דר בבית לבד עם הבחורים אצל בית אשתו הרבנית ובניה עמה בביתה ולא היה נהנה מנכסי אשתו בחייה פרוטה וכו' ומחיית הרב לגופו הרוב היה שכר שדכנות שהיה שולח מכתב ידו בכל המדינה לזווג בתולות ונערים כי כל הארץ היו מקשיבים וכו' עכ"ל עיי"ש, ואפשר שיש לדרוש סמוכים שהובא ענין זה שהמהרי"ל התפרנס בשידוכין בהלכות חנוכה דייקא כי ימי חנוכה מסוגלות לשידוכין שכן בתיבת שידוכין יש אתוון שד"י כ"ן, נר חנוכה הוא

הארת אור הראשון שנקרא כן (עיין בספר הקדוש תוספות חיים פרשת בהעלותך) ועל המזוזה יש שם שדי שע״י שתי מצוות הללו וסגולתם אפשר לזכות לזיווג טוב. וע״ע בספר ליקוטי עצות (ערך מועדי ה׳, חנוכה אות ג).

שמירה

סגולה לשמירה לומר בכל לילה אחר ההדלקה שבעה פעמים ויהי נועם ומזמור יושב בסתר עליון, עיין להגר״ח פלאג׳י בספרו מועד לכל חי ובבא״ח שנה ראשונה פרשת וישב הלכות חנוכה אות כ״ג וכה״ח סופר (סימן תר״ע ס״ק ו׳), ובאו״ח ספינקא (סימן תרע״ו ס״ק ה׳), והיינו שיאמר מפסוק ויהי נועם עד סוף מזמור יושב בסתר עליון שבע פעמים כמו שכתב ידידי הגרי״ח מזרחי נר״ו בסידורו עוד יוסף חי, ע״ש.

תחיית המתים

איתא בספה״ק בני יששכר שהגוף שמדליק נרות בעוה״ז יזכה לעמוד בתחיית המתים והדברים הללו אמורים גם על הרשעים שבחייהם קרויים מתים שבנרות חנוכה יש גילוי אור הגנוז היינו אור הגנוז בפנימיות איש ישראל ואף מי שחשב עצמו כמיואש ואבוד מלהסתפח בנחלת ה׳ רואה שיש אור הגנוז בקרבו ובכן הרואה האור שמתגלה בקרבו נרות חנוכה מברך ברוב שמחה שהחינו כי אף שחשב עצמו כמת נרות חנוכה מגלים שעודנו בקרבו ניצוץ אלוקים חיים, עכ״ל ספר נר דוד סקאליע קונטרס נפלאות מתורתך (עמ׳ מ״ב)

תיקון הברית

כתב בספר פרי צדיק במאמריו לחנוכה (יום ו׳ דחנוכה ור״ח טבת עמ׳ ת״ד), וז״ל, וזהו ענין קדושת נר חנוכה שעל ידי ראיית הנרות נפעל בזה האור זרוע לצדיק בלב נפשות ישראל וכמו שאמרנו שמצות ראיית נר חנוכה פועל להארת תיקון הברית בנפש וכמו שאמרו (שבת כ״ב), נר של חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה הגם שהדליק כדין בכל דקדוקי מצוה והדלקה עושה מצוה מכל מקום פסולה משום דלא שלטה בה עינא וזהו עיקר מצוה של נרות חנוכה לראותם בלבד ועל ידי זה נקבע הארה בלב מאור זרוע לצדיק, עכ״ל. וע״ע בספר עטרת ישועה מדיז׳קוב בחידושיו ליום ה׳ דחנוכה אות ב׳ ואות ח׳ ובחידושיו ליום א׳ דחנוכה אות טז׳ ובאות י׳ שם, ובחידושיו לחנוכה אות ד׳ מש״כ בזה.

תיקון לפגם העינים

כתב בספר עטרת ישועה במאמר שמן ששון אות א׳ וז״ל, ע״י נר חנוכה אנו מתקנים חוש הראיה שבעיניים וזהו

הטעם דאין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד לזאת היו אומרים הכהנים אז מזמור ויהי נועם שיש בו ק"ל תיבות כמנין הכהנים עיין מג"א סימן רצ"ב כי הוא במספר עין, וגם קורין פרשת הנשיאים בחנוכה כי בקרבנותיהם היה נטמן כונה זו שכן הקריבו מזרק אחד שהיה משקלה שבעים שקל שהוא מספר ע' וכף אחת עשרה זהב רומז לאות י' שבתיבת עין והקערה היה משקלה שלשים ומאה העולה מספר עין וע"ע בדבריו ליום א' דחנוכה אות ו' ובמאמריו לחנוכה אות יז'.

תיקון חטא מכירת יוסף

בספר עטרת ישועה דז'יקוב במאמריו ליום ה' דחנוכה אות ו' כתב וז"ל, להבין מדוע חנוכה ניתקן רק להודות ולהלל ולא לאכול ולשתות נראה עפ"י הידוע מהספרים הקדושים אשר חנוכה הוא לתקן חטא מכירת יוסף ועיין במגלה עמוקות פרשת מקץ (דף ס' ע"ב) ובבני יששכר מאמר ד' ממאמרי כסלו טבת אות ל"ד והחטא שם היה ע"י אכילה ושתיה לזאת "לתקן זאת" הוצרך רק להודות ולהלל ולא לאכול ולשתות.

תיקון פגם גיד הנשה

כתב בספר עטרת ישועה דז'יקוב במאמריו ליום א' דחנוכה אות י"ג והנה חנוכה מרמז על מחשבה טובה כי הוא לתקן פגם גיד הנשה שהוא במספר מחשבה טובה.

הגאון רבי אביגדור ברגר שליט"א
עורך קובץ "זכור לאברהם"

אדם שאין לו כסף לקניית שמן לנר חנוכה מה יעשה

שאלה: אדם שאין לו כסף לקנות נר או שמן לחנוכה האם פטור מהדלקת נר חנוכה או צריך להתאמץ להשיג שמן. א. האם צריך לחזר על הפתחים בשביל כך. ב. האם צריך להלוות כסף כדי שיוכל לקנות שמן. ג. האם צריך למכור כסות לצורך זה. ד. האם חייב להשכיר את עצמו כדי שיהיה לו כסף שיוכל על ידי כך לקנות שמן. ה. יש לו רק כסות אחת מה יעשה. ו. לדעת הפוסקים שצריך לשאול על הפתחים האם רק על נר אחד או גם על נרות ההידור.

תשובה:

מצאנו בכמה מצוות שיש על האדם חיוב לעשות כל מיני דברים כדי שיקיים את המצוה. ואלו הם המצוות.

א. כתב הרמב"ם בהלכות שבת [פרק ה הלכה א], אחד אנשים ואחד נשים חייבין להיות בבתיהן נר דלוק בשבת, אפילו אין לו מה יאכל שואל על הפתחים ולוקח שמן ומדליק את הנר שזה בכלל עונג שבת.

ב. כתב הרמב"ם בהלכות מגילה וחנוכה [פרק ד הלכה יב], מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד וצריך אדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו, אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק.

ג. כתב הרמב"ם בהלכות שקלים [פרק א הלכה א], מצות עשה מן התורה ליתן כל איש מישראל מחצית השקל בכל שנה ושנה, אפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב, ושואל מאחרים או מוכר כסות שעל כתיפו ונותן מחצית השקל כסף, שנאמר העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט וכו'.

ד. כתב הרמב"ם [הלכות חמץ ומצה פרק ז הלכה ז], וכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים חייב לשתות בלילה הזה ארבעה כוסות של יין, אין פוחתין מהם, ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה לא יפחתו לו מארבעה כוסות.

א"כ מצאנו בארבעה מקומות בהם מתייחס הרמב"ם לאדם שאין לו מה לאכול או שמתפרנס מהצדקה שהיות וחייב בדברים אלו, חייב להתאמץ יותר ולעשות פעולה כדי שיקיים מצוות אלו:

א. נר שבת. ב. נר חנוכה. ג. מחצית השקל. ד. יין לארבע כוסות.

לגבי נר שבת כתב הרמב"ם שיעשה פעולה אחת "שואל על הפתחים". לגבי נר חנוכה כתב הרמב"ם שיעשה שתי פעולות. א. שואל [עוד מעט נראה מה הביאור במילים אלו]. ב. למכור את כסותו. לגבי מחצית השקל כתב שיעשה שתי פעולות. א. שואל מאחרים. ב. למכור את כסותו. לגבי יין לארבע כוסות כתב רק הרמב"ם שגבאי הצדקה צריכים לדאוג לו, העני עצמו אין לו שום חיוב להתאמץ ולקנות יין לארבע כוסות.

וכתב המגיד משנה מנין לקח הרמב"ם בהלכות חנוכה את דינו וכתב וז"ל, נראה שלמדו ממה שנתבאר פרק ז' מהלכות חמץ ומצה שאפילו עני שבישראל לא יפחות מד' כוסות, והטעם משום פרסומי ניסא וכל שכן בנר חנוכה דעדיף מקדוש היום כמו שיתבאר בסמוך. אולם הקשה הלחם משנה מדוע כתב המגיד משנה שלומדים חנוכה מכל שכן מקדוש היום, היה יכול לכתוב כמו שבחמץ הדין שחייב לדאוג לעצמו והטעם "פרסומי ניסא" הוא הדין חנוכה שהוי "פרסומא ניסא" ולא צריך להגיע לדין של קידוש היום. אולם לפי מה שהבאנו את לשונו של הרמב"ם הרי לא קשה קושית הלחם משנה, כיון שלגבי החיוב של ארבע כוסות לא כתב הרמב"ם שהעני עצמו צריך להתאמץ, אלא רק כתב שגבאי הצדקה ידאגו לו, וא"כ היה קשה למגיד משנה מנין לקח הרמב"ם בהלכות חנוכה שהעני עצמו צריך להתאמץ, ולכן כתב שלומדים מכל שכן מקידוש היום, ושם כתוב מפורש שהעני צריך לשאול על הפתחים והיות ונר חנוכה הוי פירסומי ניסא וודאי שהוא עדיף מקידוש היום ולכן כתב הרמב"ם בהלכות חנוכה שצריך לשאול על הפתחים.

ובאור שמח בהלכות שבת כתב דמנין לקח הרמב"ם שכדי שיהיה לו נר שבת שואל על הפתחים וז"ל, מהא דאמרו פסחים קי"ב ע"א דאף על גב דאמר רבי עקיבא עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, בכל זאת בד' כוסות משום פרסומי ניסא לא יפחתו לעני יעוי"ש, ואמרו [שבת כג, ב] דנר ביתו עדיף מנר חנוכה, אף על גב דבנר חנוכה הוי פרסומי ניסא, שלום ביתו עדיף, כל שכן דמשום שלום ביתו שואל על הפתחים, וברור.

והנה פסק מרן בשולחנו הטהור. בהלכות שבת [סימן רסג סעיף ב] כתב וז"ל, אחד האנשים ואחד הנשים, חייבים להיות בבתיהם נר דלוק בשבת אפילו אין לו מה יאכל שואל על הפתחים ולוקח שמן ומדליק את הנר.

בהלכות חנוכה [סימן תרעא סעיף א] כתב , צריך ליזהר מאד בהדלקת נרות חנוכה, ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן להדליק.

בהלכות פסח [סימן תעב סעיף יג] כתב, אפילו עני המתפרנס מן הצדקה ימכור מלבושו או ילוה או ישכיר עצמו בשביל יין לד׳ כוסות.

הנה בשני המקומות בהלכות שבת ובהלכות חנוכה כתב את לשונו של הרמב״ם. אולם בהלכות פסח לא כתב מרן את לשונו של הרמב״ם, מכיון שהרמב״ם רק כתב שהחיוב הוא על גבאי הצדקה, ואילו מרן סובר דגם על העני יש חיוב לדאוג שיהיה לו יין לארבע כוסות. ולכן נקט את לשונו של הרשב״ם [פסחים צט, ב ד״ה ואפילו]. וז״ל, הוא מתפרנס מתמחוי של צדקה דהיינו עני שבעניים דתנן במסכת פאה [פ״ח מ״ז] מי שיש לו מזון שתי סעודות לא יטול מן התמחוי אפילו הכי אם לא נתנו לו גבאי צדקה ימכור את מלבושו או ילוה או ישכיר את עצמו בשביל יין לארבע כוסות.

ואע״פ שהב״י הביא עוד פירושים לדברי הגמרא, נקט מרן את פירושו של הרשב״ם

והנה הבאנו את לשונו של הרמב״ם בהלכות חנוכה שכך פסק מרן. ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה ״שואל״. ויש לברר מה כוונתו, האם כוונתו לשואל על הפתחים או הכוונה לשואל מאחרים דהיינו ״הלואה״.

והנה כתב האליה רבה [שם ס״ק א] וז״ל, גם צ״ע לי למה אמר ״שואל״ ולא אמר ״לוה״ כמו בד׳ כוסות, ואפשר לי דלשון שואל ר״ל ״על הפתחים״ כדלעיל סימן רס״ג. נטה האליה רבה לומר שמזה שלא כתב המחבר ״לוה״ יתכן שכוונתו ״שואל על הפתחים״. אמנם גם על דבריו קשה, מדוע גם לא דייק הפוך מדברי מרן שלא כתב כמו שכתב בהלכות שבת ״שואל על הפתחים״. ונדייק מכך ששואל הוא לא שואל על הפתחים.

אולם האמת שעל מרן השו״ע אין לדייק כל כך מהלשונות מדוע כתב כך ולא כך, כיון שמרן הבית יוסף כשכתב את שולחנו הטהור העתיק את לשונם הטהור של אותם ראשונים שפסקם להלכה, ולכן בהלכות שבת העתיק את לשון הרמב״ם שכתב במפורש שואל על הפתחים, וגם בהלכות חנוכה העתיק את לשונו של הרמב״ם שכתב ״שואל״ ללא המילים של ״על הפתחים״, ואילו בהלכות פסח כיון שהרמב״ם שם סתם את דבריו, העתיק להלכה את דברי הרשב״ם שכתב ילוה או ימכור את כסותו ולא הזכיר ״שואל על הפתחים״. ולכן גם ראיית האליה רבה וגם מה שהקשנו אין להם לכאורה מקום.

והנה כתב המשנה ברורה [סימן תרעא ס״ק ג], שואל - על הפתחים או מוכר כסותו או משכיר עצמו. עכ״ל.

מדברי המשנה ברורה נראה דצירף את כל ההלכות שהזכרנו שבהם הוזכרו כמה אופנים להשגת המצוה,

ולכן כתב דמה שכתב מרן "שואל" כוונתו "שואל על הפתחים" כמו שכתוב בהלכות שבת. וגם הוסיף המשנה ברורה את מה שנפסק בשו"ע בהלכות פסח או שמוכר כסותו או ישכיר את עצמו.

אולם נראה שהמשנה ברורה לא כתב זאת מדעת עצמו דהנה ציין המשנ"ב על דין זה "הגר"א".

ונראה את לשון הגר"א [ס"ק א], ואפילו עני כו'. דאמרינן בפרק ערבי פסחים ולא יפחתו כו' ואפילו מן התמחוי ופירש רשב"ם שואל או כו' ואמרינן בגמרא מן התמחוי פשיטא לא נצרכה אלא לר"ע כו'. תנא דבי אליהו אע"פ שאמרו עשה כו' אלמא דבר מועט לכבוד שבת צריך לשאול על הפתחים שואל או מוכר כנ"ל, ואמרינן שם דקידוש קודם לכבוד היום וכבוד לילה, ואמרינן בשבת שם דנר חנוכה קודם לקידוש היום, שמע מינה דמוכר כו'. עכ"ל.

ביאור דברי הגר"א. דהביא את הרשב"ם בפסחים דכתב דאפילו העני מתפרנס מן התמחוי אפילו הכי אם לא נתנו לו חייב להתאמץ בעצמו. והגמרא שאלה פשיטא, ואמרה לא נצרכה אלא לרבי עקיבא שאמר עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, וכתוב בתנא דבי אליהו שאע"פ שאמר רבי עקיבא עשה שבתך חול אבל עושה הוא דבר מועט. מוכח שבשביל דבר מועט צריך לשאול על הפתחים. ואומרת הגמרא שם שכבוד יום של שבת וכבוד לילה, כבוד יום עדיף. ואמרינן בגמרא דאם יש לאדם כסף לקנות או נר חנוכה או בשביל קידוש היום של שבת, נר חנוכה עדיף מפני פרסומי ניסא, ואם לצורך כבוד יום אמרנו שצריך לשאול על הפתחים, כל שכן שלצורך נר חנוכה שעדיף מכבוד יום ודאי שצריך לשאול על הפתחים.

והנה המעיין בדברי הגר"א יראה דגרס בדברי הרשב"ם מלה שלא נמצאת ברשב"ם שלפנינו, דכתב ופירש רשב"ם "שואל" וכו'. ומילה זו לא נמצאת לפנינו. ועוד הקשה הדמשק אליעזר על ביאור הגר"א דסותר דברי עצמו, דבסימן רמ"ב ס"ק א' כתב דהאי דבר מועט היינו דוקא משלו כגון ללוות, אבל מי שלא ימצא לו ללוות וצריך ליקח מהבריות לא. וא"כ מדוע כאן כתב שצריך לשאול על הפתחים וצ"ע

וכן כתב בסידור היעב"ץ [נרותיה שבעה נר ראשון אות ז] אפילו עני שואל על הפתחים וכו'.

ומצאנו תנא דמסייע להגר"א, דכתב בסידור היעב"ץ [נרותיה שבעה נר ראשון אות ז] אפילו עני שואל על הפתחים וכו'.

ולכאורה ישנה ראיה גם מהספר מנורת המאור, דכתב [פרק ב תפילה הלכות חנוכה עמוד 206] וז"ל, וחייב כל אדם אחד ואחד מישראל להדליק

נרות בשמונה לילות של חנוכה וכו׳. וצריך כל אדם ליזהר בהן מאד. ואפילו עני הנוטל צדקה מישראל, שואל צדקה או מוכר כסותו וקונה שמן להדליק נר של חנוכה וכו׳. ובפשטות הכוונה שמחזר על הפתחים לבקש צדקה.

ולכאורה נראה דכן דעת הפרי מגדים. דהנה בהלכות שבת על דברי המחבר דכתב דשואל על הפתחים כתב הפרי מגדים דכמו בחנוכה יש חיוב למכור כסותו הוא הדין דגם בשביל נר שבת יש חיוב למכור כסותו. נראה דהבין דשבת וחנוכה אותו דין יש להם, וא״כ כמו בשבת הדין הוא דשואל על הפתחים הוא הדין בנר חנוכה.

ולכאורה נראה דגם מדברי האור שמח הנזכרים לעיל סבירא ליה הכי. דהרי כתב דמקור דברי הרמב״ם בהלכות שבת דשואל על הפתחים, דהרי אפילו רבי עקיבא שאמר עשה שבתך חול, מ״מ כשיש פרסומי ניסא לא יפחתו לעני וכו׳, ובמסכת שבת אמרו שנר שבת שהוא שלום בית עדיף מנר חנוכה, ואם מצאנו שבנר חנוכה שואל על הפתחים כל שכן שמשום שלום בית שואל על הפתחים. הנה היה פשוט לאור שמח שבנר חנוכה ״שואל על הפתחים״.

וכן דעת הגאון רבי מאיר אריק [בהגהותיו לספר אשל אברהם תניינא סימן כה] וז״ל, מיהו צ״ע דהא ע״כ חמורים הם ממצוות דאורייתא לענין להחזיר על הפתחים, דאינו מחויב לחזור על הפתחים בשביל שום מצוה דאורייתא וכו׳, ובנר חנוכה וד׳ כוסות מחויב.

אמנם נראה דדעת רע״א לא כדעת רבי מאיר אריק, והדין של למכור את כסותו לא נאמר בחנוכה. דכתב בהגהותיו לשו״ע, דרק בנר חנוכה הצריכו למכור את כסותו משום פירסומי ניסא ולכן החמירו יותר מחומש בנכסיו, משא״כ שאר מצוות. משמע ממנו שבנר שבת שאין ענין של פרסום הנס אין צריך למכור נכסיו.

והנה מצאנו דבשו״ת כנף רננה [או״ח סימן פד] סבירא ליה דאין הכוונה ״שואל על הפתחים״ אלא הכוונה ״שואל״ היינו ״הלואה לזמן קצר״ וז״ל, ועיין במג״א סימן רמ״ב דלווין ברבית לצורך מצוה. והנה בד׳ כוסות דחייב להשכיר את עצמו, גם ברבית מחויב ללות אע״פ שאין לו לשלם רק כשיטול מן הצדקה, מ״מ משום פרסומי ניסא הוי כמי שיש לו דחייב ללות, עיין תוספות ריש פרק ב׳ דביצה גבי לוו עלי ואני פורע ואפילו ברבית, ולכך גבי ד׳ כוסות בסימן תע״ב כתב מוכר מלבושיו או ילוה או ישכיר עצמו וכו׳, אבל בנר חנוכה כתב שואל או מוכר כסותו, משמע כמו דאינו משכיר עצמו כן אינו לוה ברבית, ולכך נקט שואל דהוי לזמן מועט, עיין רש״י בשבת ריש פרק השואל ומסתמא בשאלה לזמן מועט אינו נותן רבית ולכך שואל עדיף ממוכר

כסותו, וא"כ בנר חנוכה אינו משכיר עצמו ואינו לוה ברבית. ובאמת צע"ג לדינא כי באמת מהרב המגיד משמע דנר חנוכה עדיף מד' כוסות. ועל שינוי הלשון כאן מהלשון בסימן תע"ב אין להעמיד, כי בסימן תע"ב העתיק לשון הרשב"ם וכאן העתיק לשון הרמב"ם.

לפי דבריו בד' כוסות ישכיר את עצמו או ילוה ברבית, אבל בנר חנוכה כיון שלא מוזכר שישכיר את עצמו הוא הדין דאין לו חיוב ללוות ברבית. אבל ללוות בלי ריבית יש לו חיוב וכן יש חיוב למכור את כסותו.

והנה בשו"ת יהודה יעלה [או"ח סימן רב] כתב, דנראה לו דמקור דברי הרמב"ם לקוחים מעובדא דמסכת מגילה כ"ז ע"ב, ר' זכאי ואימיה זקינה מכרה כיפה שבראשה בשביל יין קידוש ועי"ז וכו' זכו לעושר ואריכת ימיה, ורב הונא מישכן חגורו על קידוש היום וברכיה רב יהי רצון דתיטום בשיראי כו'. והרי"ף העתיק האי עובדא דר' זכאי או ר' ינאי ואימיה כו' בהלכות, הרי בהדיא בגמרא שתי אלו עצות דהרמב"ם, אחד מכר כסותו ואחד מישכן כסותו בשביל יין לקידוש, וכיון דנר חנוכה עדיף מקידוש היום בודאי מכל שכן דראוי לעשות כן על חיבוב מצוה דנר חנוכה וכדברי הרמב"ם. ומכל שכן לנר שבת דעדיף גם מנר חנוכה וכדברי הרמב"ם פ"ה משבת. ולפי"ז הני עובדא דמגילה משמע רק ממידת חסידות עשו כן ולא מדינא, ולפי שעלתה בידם שכר גדול על חיבוב המצוה באופן זה קבעום הרי"ף והרמב"ם וטוש"ע להלכה. ובאמת ודאי גם במצוה דאורייתא ראוי כך לבזבז עליו ממדת חסידות לבד. וכדברי היהודה יעלה זכה גם לכוון בהגהות ציוני מהר"נ על הרמב"ם [בסוף ספר הרמב"ם].

אלא דבספר ברכת שמעון על המועדים [הלכות חנוכה] הקשה עליהם, דא"כ מדוע הרמב"ם לא כתב דין זה דיש מדת חסידות בהלכות קידוש בשבת, ורק בהלכות חנוכה כתב שיש מדת חסידות למכור כסותו. וכתב ליישב דבאמת צריכים את שני המקורות, דמהא דמגילה א"א ללמוד כיון דהוא רק ממדת חסידות, אלא דהפוסקים הביאו גמרא זו כדי ללמדנו דיש בזה מדת חסידות, אלא כיון דאנו רואים דיש ענין למכור את כסותו בשביל קידוש היום, ממילא מה דנאמר בארבע כוסות שנותנים לו מן התמחוי ומוכר את כסותו מכיון דיש בזה פרסומי ניסא, ממילא הוא הדין בחנוכה. ולכן בהלכות קידוש לא הביא הרמב"ם את הדין דימכור כסותו מכיון דהוי רק ממדת חסידות, ובד' כוסות אע"פ שצריך למכור את כסותו הביא הרמב"ם את לשון הגמרא כדרכו בקודש, אבל בנר חנוכה דאין גמרא מפורשת הביא הרמב"ם את הדין דימכור כסותו דחייב משום פרסומי ניסא, וידעינן זה ק"ו מקידוש היום.

לסיכום:

נר חנוכה: לדעת המשנה ברורה יש חיוב להשכיר את עצמו ולשאול על הפתחים ולמכור את כסותו, ולכאורה גם להלוות ברבית יש חיוב. לדעת הכנף רננה יש לו חיוב רק ללות לזמן קצר ללא רבית ולמכור כסותו אבל אין לו חיוב לשאול על הפתחים ולהשכיר את עצמו.

יין לשבת: מוזכר בשו"ע רק "שואל על הפתחים" אולם המשנה ברורה כתב בשם הפמ"ג דהוא הדין דמוכר כסותו, וא"כ הוא הדין דישכיר את עצמו וילוה ברבית. אולם לדעת רע"א רק שואל על הפתחים ולא ימכור את כסותו.

ד' כוסות: נפסק בשו"ע או שימכור מלבושו או ילוה או ישכיר עצמו ענין שואל על הפתחים לא מוזכר, אולם הביאור הלכה בסימן תרנו כתב וז"ל, ואגב אעורר וכו' והלא קיימא לן דעל נר חנוכה וד' כוסות צריך לשאול על הפתחים כדי לקיימם וכו'. הרי להדיא דהבין פשוט דגם בד' כוסות שואל על הפתחים.

יש לו רק כסות אחת מה יעשה

לפוסקים שאומרים שבנר שבת אין חיוב למכור כסותו, התעוררה שאלה מעניינת.

אדם שיש לו רק כסות אחת, לכאורה צריך למוכרה כדי שידליק נר חנוכה, אולם הרי הדין שאדם שיש לו כסף לקנות או נר חנוכה או נר שבת, הדין הוא דנר שבת קודם, וא"כ מה יעשה אדם זה, הרי צריך למכור את כסותו רק לנר חנוכה, ברגע שיקנה לנר חנוכה הרי לא יוכל להשתמש בו לנר חנוכה, כיון שצריך להדליקו לכבוד נר שבת, וא"כ יצא שבפועל מכר את כסותו בשביל נר שבת וזה הרי הוא לא מחויב.

ושמעתי בשם הגרי"ש אלישיב והגר"מ פיינשטיין שפסקו שצריך למכור עבור נר חנוכה, אך מאחר והדין הוא שנר של שבת הוא קודם, באמת ישתמש בו לנר שבת ולא לנר חנוכה.

ויש עוד לדון מה הדין כשיש לו שני בגדים. דלפי"ז יוצא שקודם הוא מוכר בגד אחד בשביל חנוכה אולם את הנר שקנה הרי משתמש בו לנר שבת. וא"כ נשאר לו עוד בגד, והדין אומר שאם יש לאדם בגד צריך למכור עבור נר חנוכה, וא"כ יצטרך למכור את הבגד השני לנר חנוכה.

בשביל כמה נרות צריך לחזר על הפתחים

לדעת הפוסקים דצריך לשאול על הפתחים לנר חנוכה, האם מספיק לשאול על הפתחים בשביל נר אחד בלבד, או צריך גם בשביל ההידור.

הנה כתב האליה רבה [סימן תרעא ס"ק א] נ"ל דהא דמחוייב לשאול היינו לנר אחד מה שהוא הדין אבל מה שהוא

ממהדרין בסעיף ב', לא. וכן כתב חיי אדם [כלל קנד סעיף ו], צריך ליזהר מאוד בהדלקת הנרות. ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה, שואל או מוכר כסותו כדי להדליק, להודיע הנס ולהוסיף בשבח ה' והודיה לו על הנסים שעשה לנו. ומכל מקום אינו צריך לשאול ולמכור אלא לנר אחד בכל לילה, שהוא עיקר המצוה. וכן כתב הפרמ"ג [אשל אברהם סק"א] והוא הדין מי שיש לו להדליק בכל לילה נר אחד אין צריך לשאול ולמכור כסותו בכהאי גוונא דמדינא סגי בנר אחד. וכן פסק המשנ"ב [ס"ק ג], אבל אינו מחוייב בכל זה רק בשביל נר אחד בכל לילה. וכן פסק בכף החיים [סופר] [שם אות ג].

אולם באור שמח [הלכות מגילה וחנוכה פ"ד הי"ב] כתב, ולוקח שמן ונרות כו'. פירוש גם להההדור והתוספות, וזה שאמר להוסיף בשבת כו'. עכ"ל. משמע דגם להידור צריך לשאול על הפתחים.

אך יתכן לומר דכל דברי האור שמח נאמרו כשאין לו נר לעיקר המצוה, שם סבירא ליה דאם שואל על הפתחים בשביל עיקר המצוה שישאל גם בשביל ההידור, אך אם יש לו נר אחד, יתכן וגם האור שמח מודה דאין צריך לשאול על הפתחים בשביל ההידור.

הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א
מח"ס גם אני אודך ועו"ס

ענינים נפלאים בכוח העצום של ימי החנוכה

הטעם שמצות נרות חנוכה נקראת מצוה חביבה

צריך ליזהר מאד בהדלקת נרות חנוכה.

והנה הרמב"ם (הלכות חנוכה פ"ד הי"ב) הוסיף טעם לשבח להלכה זו, וז"ל: מצות נר חנוכה "מצוה חביבה היא עד מאד", וצריך אדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל, והודיה לו על הנסים שעשה לנו, אפילו אין לו מה יאכל, אלא מן הצדקה, שואל או מוכר כסותו, ולוקח שמן ונרות, ומדליק.

ויש להבין מדוע דוקא מצוה זו נקראת מצוה חביבה, וכבר עמדו על זה האחרונים, וראה מש"כ בזה בספר חיכו ממתקים להגרש"ז אויערבאך זצ"ל (מועדים עמוד ש"י), ובספר יבקש תורה (סימן י"ט), ובקובץ פעמי יעקב (כסלו תשס"ח עמוג ל"ו), ובקובץ מאורות ירושלים (חלק ו' כסלו תשס"ח עמוד רע"ז)

כמה פרטי דינים הנובעים מכח כלל זה של חביבות המצוה

והלום ראיתי בקובץ זכרו תורת משה, מתורתו של הגאון רבי משה גפן זצ"ל, שהרחיב בביאור ענין חביבות הנס של חנוכה, ואלו דבריו: הנה חביבות מיוחדת מצינו למצות נר חנוכה, וז"ל הרמב"ם (בסוף הל' חנוכה) מצות נר חנוכה חביבה היא עד מאד. והתוס' בשבת (מד.) הקשו מ"ש דבנר חנוכה אמרינן דשמן שנותר עושה לו מדורה, ושורפו לאחר חנוכה, ואילו שמן שנותר בנר שבת, אינו מוקצה לב"ש כלל, ולר"י עכ"פ אחר השבת מותר, וכן נויי סוכה מותרים לאחר החג, ותירצו דמשום חביבות המצוה בנר חנוכה, אינו מצפה שיכבה, ורוצה שידלק כולו. ועוד מצינו בראש בפסחים (ז.) שכתב דהגם דמצוות שאפשר לעשותן ע"י שליח, מברכים ב"על" מ"מ בנר חנוכה מברך להדליק, דמשום חביבות המצוה, כל אחד מקיים בעצמו, ואינו עושה שליח, וצ"ב דהא סוף סוף אינו מחוייב להדליק בעצמו, ואיך שייך הנוסח להדליק, ויש לבאר דמ"מ הרגשת בני אדם כמי שאינו יכול לעשות שליח, וע"כ שייך אצלו מטבע הברכה כמצוה שחייב לעשותה בעצמו. וי"ל עוד, דנהי דעצם המצוה יכולה להתקיים ע"י שליח, אבל ההרגש שבמצוה, שביסודה הודאה, כמ"ש הרמב"ם להוסיף בשבח הקל והודאה לו

על הניסים שעשה לנו, זה אי אפשר ע"י שליח.

והנה התוס' בסוכה (מ"ו ע"א) כתבו דמשום הכי תיקנו ברכה לרואה בנר חנוכה, ואילו בשאר מצוות כגון סוכה ולולב לא תיקנו לברך לרואה, דבנר חנוכה תיקנו משום חביבות הנס.

והנראה מדבריהם ביסוד של ברכת הרואה, דלעולם ס"ל דברכת שעשה ניסים היא ברכת המצוות, ולא ברכת השבח, והמדליק צריך לברך אותה עובר לעשייתן דוקא, והא דהרואה מברך אותה, ס"ל להתוס' דאין זה משום דיש מצוה בראיה, כמ"ש המרדכי, דהא לא מצינו אלא מצות הדלקה, אלא שחידשו בנר חנוכה דאף מי שאינו מקיים המצוה בעצמו, כל שרואה יכול לברך על המצוה, דע"י הראיה יש לו שייכות עם המצוה, ויכול לברך על המצוה שחבירו קיים, ואמנם אינו מברך ברכת להדליק, דלא שייך נוסח זה למי שאינו מדליק, מ"מ מברך מיהא ברכת שעשה ניסים, אבל היא ברכה מדין ברכת המצוות, וברכה שחלה על המצוה, ולא ברכת השבח בעלמא, ומשום הכי הקשו התוס' אמאי לא תיקנו כן בכל המצוות דמי שאינו מקיים המצוה, יוכל לברך ברכת המצוות על הראיה, ויתקנו איזה נוסח שמתאים לרואה, [ובתירוץ הב' באמת תירץ דלא תיקנו נוסח חדש של ברכה מיוחד רק לרואה], ותירץ ע"ז דדוקא בנר חנוכה תיקנו לרואה, משום חביבות הנס. ויש לפרש דבשאר מצוות לא סגי ע"י הראיה להתקשר למצוה, אבל בנר חנוכה משום החביבות המיוחדת שיש למצוה, מתקשר עם המצוה ע"י הראיה. ועוד י"ל עפ"י מש"כ הרמב"ם וצריך אדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח הקל, והודיה לו על הניסים שעשה לנו, עכ"ל, ומבואר דיסוד המצוה של נר חנוכה היא שע"י ההדלקה הוא מביע שבח והודאה, וע"כ שייך זה גם כשמתקשר לזה ע"י הראיה, שיהיה לו חלק במצוה שמתעורר לשבח ולהודות על הניסים שעשה לנו, וע"כ שייך לברך על הראיה.

נמצא דבנר חנוכה יש לנו סגולה מיוחדת ונפלאה שיכולים להתקשר ולידבק במצוה מתוך החביבות יתירה שיש לישראל למצוה זו, ועל זה הרי אנו מבקשים ומתפללים תמיד ודבקנו במצוותיך, שנהיה דבוקים ומקושרים במצוות, ולפי גודל החביבות שיש למצוה, כך מתקשרים אליה יותר ודבוקים בה.

והוסיף עוד הגר"מ גפן זצ"ל לבאר מה באמת הסוד שמצוה זו יש בה סגולה מיוחדת שהיא אהובה וחביבה מאד על כלל ישראל, כמ"ש הרמב"ם, וכפי שרואים כן בכל הדורות, ונראה בזה דהנה שורש ותחילת הגזירות היה כמ"ש הב"ח מפני שנתרשלו בעבודה, וענין נתרשלו, אין הפירוש שלא עשו ולא קיימו את העבודה, אלא שהיה רפיון, ולא עשו זאת עם אהבה וחשק

וזריזות, וכמו שמוכיח הנביא מלאכי וקורא להם הכהנים בוזי שמי, ושואלים במה בזינו את שמך, כיון שקיימו את כל העבודה, אינם מבינים במה בזינו, ומשיב הנביא מגישים על מזבחי לחם מגואל, ועדיין לא מבינים ושואלים במה גאלנוך, ומשיב הנביא באמרכם שלחן ה׳ נבזה הוא, ופירש״י בוזים היו לחלוק איש באחיו במנחות ובקדשים, ואומר מאחר שאסור לחלוק מנחה כנגד מנחה וזבח כנגד זבח, וטורח ועמל הוא לחלוק כל מנחה ומנחה בשביל כזית או כפול המגיע לכל אחד ואחד, ולכאורה מה התביעה, והרי אין חיוב לכל אחד ואחד לאכול מהקדשים, אלא שאם היה את החשיבות הנכונה לקדשים, אז יש חיבה לדבר, ורוצים כל פרור, ועל כרחך דמבזים את הקדשים. וכיון שנתרשלו בעבודה, אין לקב״ה חפץ בכזו עבודה, ולכן שלח את היוונים וגזרו לבטל מהם את העבודה, ואח״כ חזרו בתשובה, ומסרו נפשם על העבודה, וכיון שהראו חשיבות העבודה בעיניהם עד כדי שמסרו נפשם עליה, נעשה להם ניסים במלחמה ע״י כהנים עובדי העבודה, ובעבודה של הנרות נעשה הנס הגדול של פך השמן, ואף שלא היה נצרך כל כך, שהרי טומאה הותרה בציבור להלכה, ואפילו לא בעינן לאהדורי אטהרה, מ״מ עשה להם הקב״ה נס זה להראות גודל הריצוי שמרוצה הקב״ה בעבודתם, שבשביל הידור בעלמא עושה להם נס, וכאן ראו בחוש מש״כ הרמב״ם (פ״ז מהלכות תשובה ה״ו) איך שהבעל תשובה נהפך ממשוקץ ומרוחק לאהוב ונרצה, וזהו שאומרים ובאו בניך לדביר ביתך, דנעשו מקורבים ואהובים כבנים, וכמו שאמרו (פסחים פ״ז ע״ב) במקום שיאמר לא עמי יאמר להם בני קל חי.

וכיון שזהו ענין הנס שנרות חנוכה באים להראות, נס שנעשה במיוחד להראות את הריצוי שיש לקב״ה בעבודה, מחמת החיבה וההתקשרות של ישראל בעבודה, משום הכי יש בהם את הסגולה הזו של החיבה הגדולה למצוה (עכ״ד).

וע״ע בענין זה בספר באר צבי (להג״ר צבי קריזר שליט״א, סימן י״ג) שאף הוא הרחיב בביאור פרטי הדינים היוצאים מכח כלל זה שמצות נר חנוכה היא מצוה חביבה עד מאד, ומדוע באמת היא נחשבת למצוה חביבה.

מהו הכוונה להודיע הנס ולהוסיף בשבח הקל״

והנה בספר דרך שיחה (ח״א פרשת מקץ עמוד קפ״ד) כתב לדייק בלשון הרמב״ם הנ״ל שהוסיף וכתב: וצריך אדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח הקל, והודיה לו על הנסים שעשה לנו״ וכו׳. מה הכונה ״ולהוסיף בשבח הקל״, וכי מתי שיבח והודה לקל, שכתב שמוסיף בה? ואפשר על דרך מה שאמרו בגמרא (מגילה י״ד

ע"א) "קריאתה זו הלילא", וגם כאן הדלקתה זו שבחה.

והביא בשם הגר"ח קניבסקי זצ"ל שהשיב לו: הרמב"ם בריש מנין המצוות ביד החזקה, הקשה איך חז"ל הוסיפו על מנין המצוות, הרי הוזהרנו בבל תוסיף, וכתב: "וציוו לקרות המגילה בעונתה כדי להזכיר שבחיו של הקב"ה ותשועות שעשה לנו והיה קרוב לשועתינו, כדי לברכו ולהללו, וכדי להודיע לדורות הבאים שאמת מה שהבטיחנו בתורה ומי גוי גדול אשר לו אלקים וכו'". וענין זה הוא גם במצות נרות חנוכה, וזהו כוונת הרמב"ם "ולהוסיף בשבח הקל", שעצם ההדלקה זה השבח, וזה הוספת שבח והודאה על מה שאנו משבחים ומודים בכל יום.

ומשום כך אומרים בסוף "על הניסים": "וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו וכו'", כי ב"על הניסים" יש גם ענין לפרסם הנס, וכשאומרים שיש ח' ימים להודות ולהלל לשמך הגדול - זה עצמו בכלל פירסום הנס.

שכרו של הנזהר בנרות חנוכה

איתא בגמרא (שבת כג ע"ב) ואמר רב הונא הרגיל בנר, הויין ליה בנים תלמידי חכמים, והובא בקצרה בטור כאן.

וידידי הג"ר זאב שטיינמץ שליט"א (מח"ס פירות העמל) הוסיף בזה רמז נאה כי 'נר חנוכה' עה"כ בגימטריא 'עמלנו אלו הבנים'. וגם 'נר חנוכה' בגימטריא 'עמלנו אלה הבנים', אלה בה"א ולא בוא"ו. ובפרט כי אלה בגימטריא ל"ו נרות.

ועוד בזה. שבהגדה של פסח אומרים ונצעק אל ה' וגו' וירא את עינינו ואת עמלנו ואת לחצנו (דברים כ"ו, ז'), ואת עמלנו אלו הבנים. ומצות הגדה של פסח היא הגדה לבן, כנאמר שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך (דברים ל"ב ז'), ובברכת אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה, נלמד במסכת שבת (כג ע"א) והיכן צונו וכו', רב נחמיה אמר שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך (עכ"ד).

מדוע אינו זוכה שהוא עצמו יהיה ת"ח

והנה בעיקר הבטחת חז"ל הנ"ל, יש להבין מדוע לא בירכו אותו שהוא עצמו יהא ת"ח, וכדאיתא שם בגמרא כלפי מאן דדחיל מרבנן, דאיהו גופיה הוי צורבא מרבנן

וכבר עמד על זה הלבוש כאן וז"ל: והזהיר בהן יהיו לו בנים תלמידי חכמים, דכתיב (משלי ו', כ"ג) כי נר מצוה ותורה אור, ע"י נר מצוה דשבת או חנוכה, יבוא אור התורה לבניו, ולא שייך לומר הוא עצמו יזכה לתורה, כי עם האיש השלם ידבר שכבר הוא בשלימותו.

והב"ח שם כתב: והא דלא קאמר איהו גופיה הוי צורבא מרבנן, כדקאמר התם אמאן דדחיל מרבנן, יש לפרש דקאמר אי לאו בר הכי הוא, מכל מקום זוכה לבנים תלמידי חכמים, ואף על גב דלגבי מאן דדחיל מרבנן, קאמר ואי לאו בר הכי הוא לישתמעון מיליה כצורבא מרבנן, התם הוי טעמא כי היכי דלידחלו מיניה, כמה דאיהו הוה דחיל מרבנן, אבל הכא לא שייך למימר הכי.

ובאליה זוטא (שם ס"ק ב') כתב: ולענ"ד נ"ל דקרא ע"כ עיקרו לנר שבת אתא שהוא דאורייתא, וקי"ל דעיקר מצות הדלקת שבת הוא בנשים, ובנשים לא שייך איהו גופיה הוי צורבא מרבנן, דכל המלמד בתו תורה וכו'.

והפרי חדש שם כתב בזה"ל: ויראה דהאי דנקט הויין ליה בנים ת"ח, היינו אם הוא כבר ת"ח, או דלאו בר הכי הוא. אי נמי נקט הכי משום נר חנוכה, דכיון דזריז בה, והח' ימים רומזים ג"כ למצות מילה שבטלו מהם, זוכה לתרתי שיהיו לו בנים למולם, ושיהיו ת"ח, והיינו דכתיב ותורה אור, בוי"ו, לרמוז דלא קאי לרישא למי שקיים נר מצוה, אלא דקרא מירי בתרי גברי, ועוד שהוי"ו נוספות שמלבד שיזכה לבנים, יזכה לתורה ג"כ, וניחא נמי דלא מקדים אור לתורה, כי היכי דאקדמיה ברישא, ודו"ק.

מדוע אין לכולם בנים תלמידי חכמים הרי הרגיל בנר יש לו הבטחה שיהא לו בנים תלמידי חכמים

והנה בפירוש עיון יעקב שם הקשה דעכשיו בזמן הזה דכו"ע רגילים במצות נר חנוכה, ונר שבת, יהיו לכולם בנים ת"ח, ובמציאות אין רואים את זה. וכתב בזה"ל: ואי לא דמיסתפינא הייתי אומר דקאי הרגיל בנר, כדי שבני ביתו יכולין ללמוד בלילה אצל הנר, הויא ליה בנים ת"ח.

ובספר מעדני אשר (עניני חנוכה) לידידי הגאון רבי אשר אנשיל שוורץ שליט"א, הביא לתרץ בשם הגאון הצדיק רבי אלימלך בידרמן שליט"א ע"פ מה שכתב בבית הבחירה למאירי (שבת כ"ג עמוד ב') וז"ל, לעולם יהא אדם זריז לקיים את המצות בקלה כבחמורה, שאינו יודע מתן שכרן של מצוות, ומ"מ יהא לבו סמוך שאין השם מקפח שכר כל בריה, ושמדתו לשלם מדה כנגד מדה, דרך הערה אמרו הרגיל בנר חנוכה, דרך חבוב מצוה, ובהערה מפורסמת, הויין לו בנים תלמידי חכמים, לקיים עליו נר מצוה ותורה אור, לפי הנ"ל אתי שפיר דרק מי שמקיים את זה בכזה אופן מקבל הבטחה זו.

והמעדני אשר בעצמו תירץ ע"פ מה שכתב הטור (אור"ח סימן רס"ג) ויהא זהיר לעשות נר יפה, דאמר

רב הונא הרגיל בנר של שבת להשתדל בו לעשותו יפה, והקשה הב"ח הרי בגמ' סתמא קאמר הרגיל בנר, הויין ליה בנים תלמידי חכמים, ומנא ליה לפרשו לעשותו יפה, ולפי הנ"ל אתי שפיר דהטור היה קשה לו קושיא הנ"ל, מדוע אין רואים שהבנים תלמידי חכמים, ולפי הנ"ל אתי שפיר שצריך דווקא שיהא יפה.

והלום ראיתי בכתב יד המיוחס לרבי יצחק בן הראב"ד ז"ל שכבר עמד על קושיא זו, וז"ל: ומ"ש רז"ל הזהיר בנר חנוכה, הויין ליה בנים זכרים שיהיו ת"ח, והרי כ"ע מדליקין נרות חנוכה, ואין כולם, ולא רובם זוכין לבנים זכרים ושיהיו ת"ח, אין לתמוה מזה, שהאמת הוא, חכמים הם אמת ודבריהם אמת, וכפי מה שכל העולם מדליקין נרות חנוכה, שרובא דרובא יוצאים ידי חובתן, אבל מיעוטא דמיעוטא זהירין להדליק כפי כל פרטי המצוות והדיקדוקים, שהזהיר בהדלקתן בכל פרטיה ודקדוקיה, יקנה וישיג בכח המצוה ובסגולתה בנים זכרים ת"ח.

ובהמשך דבריו חזר וכתב: ודע כי נרות חנוכה הם ל"ו בכל הח' לילות, והזהיר בהם יזכה לחכמה, והסוד לו חכמו ישכילו זאת (דברים ל"ב, כ"ט), כל הזהיר בל"ו נרות של מצות חנוכה, יזכה לבנים בעלי חכמה, אימתי אם ישכילו זאת, ר"ל אם יתכוונו להזהר בזאת המצוה בכל פרטיה ודיקדוקיה. ע"כ.

ולענ"ד על פי זה יש ליישב קושיא הנ"ל מדוע לא אמרו שהוא עצמו יהא תלמיד חכם, והיינו לפי שאם הוא מדליק ככל פרטי ההלכות על כרחך שהוא עצמו כבר תלמיד חכם, והבן..

הרגיל בנר של שבת

וראה בדברי האלפסי זוטא להרמ"ע מפאנו שם בשבת, וז"ל: אמר רב הונא הרגיל בנר חנוכה, הויין ליה בנים ת"ח הרגיל בנר שבת, בניו ת"ח. אלמא זכות חנוכה עומדת לו למקצת בניו, ושבת לכל בניו (עכ"ל). והובא בספר ברכי יוסף (כאן בשיורי ברכה).

הרגיל בנר של ברית מילה

ואגב יש לציין כי בספר לדופקי בתשובה (ח"א סימן קכ"ה) נשאלו מאת חכם אחד בזה"ל: כמדומני [ואולי טעיתי] שראיתי ספר שהביא מאחד מן הראשונים דקאי על נר או על נרות שהיו מדליקין בשעת מילה. וכעת נעלם ממני מי הוא הראשון או מי הוא הקדמון שפירש כן, וחיפשתי עד שידי מגעת ולא עלתה בידי. האם שייך לברר האם באמת יש מי שפירש כן דהכוונה הוא על נרות שמדליקין בשעת ברית מילה.

והשיבו לו: מה ששאלת האם יש מקור להרגיל בנר הוי ליה בנים ת"ח,

דקאי אנר שבת וחנוכה, אי יש מ״ד דהוה על נרות שמדליקין בשעת ברית מילה, לא מצינו מקור לכך, וכל הספרים שליקטו והאריכו על עניני הברית והדלקת הנרות בברית, כגון ספר הברית, ואנציקלופדיה לעניני ברית, לרב י׳ ויסברג, וספר זכר דוד שהאריכו בנושא זה הביאו הרבה טעמים להדלקה, ולא הביאו דבר זה.

ושוב הביאו הערה מחכ״א שכתב: בענין מה שכתבתם דלא מצאתם מקור דהרגיל בנר קאי על ברית מילה עיין בספר דרש יעקב (דף רצ״ג) בשם הראבי״ה ״בין נר של כל מצוה כגון נר שנוהגין להדליק ביום המילה.

מעשה נפלא בענין סגולת נר חנוכה

וכעת אעתיק מעשה נפלא שהובא בספר יאיר נרי, השייך לענין זה של הרגיל בנר:

הרה״ק בעל ה״יסוד העבודה״ מסלונים זיע״א, הגיע פעם בליווי גבאי לעיירה אחת, באה לפניהם אשה אחת בוכיה, ושאלה: מי הרבי? הורה ה״יסוד העבודה״ באצבעו על הגבאי, ואילו הגבאי הורה כמובן על הרבי.

נבוכה האשה, וזעקה בכאב, דמי נשפך כמים, ואתם אין אומרים לי מי הרבי!!! נעתר ה״יסוד העבודה״, ואמר שהוא הרבי.

התחילה האשה להתייפח באומרה: בת כשירה היתה לי, ולפתע נכנס בה רוח תעתועים, וברחה מהבית לבית כומר העיירה, ורוצה להשתמד ח״ו, אוי לי שכל עלתה לי!!

הרגיע אותה הרבי, ושאל אותה: האם נשארו בבית בגדים של בתך? השיבה האם: אכן. אמר הרבי: קחי את אחד הבגדים, תרמי ממנו חוטים, ועשי מהם פתילות לנרות שבת.

בערב שבת סמוך לחשיכה, הדליקי את הפתילות האלו לנרות שבת, ואז תתחנני בתפילה של הדלקת הנרות, ותוסיפי ותאמרי: ״רבונו של עולם! כשם שפתילות אלו דולקות, כך ידלק ויבער לבה של ביתי באש של קדושה ותשובה״.

עשתה האשה כאשר צוותה, ואת הדלקת הנרות של שבת והתפילה שלאחריה, ערכה בלב רוגש ותפילה מעומק הלב, ומתוך נחלי דמע שירדו מעיניה.

כאשר ישבו בני הבית לסעודת ליל השבת, נפרצה לפתע הדלת והבת הסוררת נכנסה בסערה ובבכי סוער, וישבה לשולחן השבת, אט אט נרגעה והחלה לספר, אינני יודעת מה קרה לי, האיך עשיתי זאת, נכנסה בי רוח שטות שפעפעה בי כארס, והלכתי

לכומר, ושהיתי בביתו, מתוך רצון להשתמד.

עם רדת צללי שבת, לפתע הרגשתי שליבי בוער, לעזוב את מקום העבודה זרה, ולחזור ליהדות לבתינו, הדלת היתה סגורה, אבל התגברתי על כך, פרצתי אותה, ורצתי מהן הביתה.

על דרך זה פירש נינו של בעל ה"יסוד העבודה", הוא הרה"ק בעל ה"בית אברהם" מסלונים זיע"א, יש לכל אחד להרגיש בהדלקת נר חנוכה, בעת שמברך - "אשר קדשנו במצוותיו וציונו להדליק נר חנוכה", כלומר להדליק ולהבעיר את עצמינו ואת לבנו ע"י נר החנוכה, להיות קרובים להשי"ת. ע"כ.

הגאון רבי משה צבי אריה הכהן טשעסיר שליט"א
מח"ס הליכות משה

כמה נידונים השייכים לברכת הרואה

בגמ' (שבת כג'.) אי' "אמר רב חייא בר אשי אמר רב המדליק נר של חנוכה צריך לברך. ורב ירמיה אמר הרואה נר של חנוכה צריך לברך. אמר רב יהודה יום ראשון הרואה מברך שתים, ומדליק מברך שלש. מכאן ואילך מדליק מברך שתים, ורואה מברך אחת, וכו'".

המחבר (סי' תרעו' ס"ג) כ' "מי שלא הדליק ואינו עתיד להדליק באותו הלילה[א], וגם אין מדליקין עליו בתוך ביתו, כשרואה נר חנוכה מברך שעשה נסים, ובליל ראשון מברך גם שהחיינו, וכו"

ויש לדון בכמה נידונים השייכים לדין 'הרואה נר של חנוכה'. ובאמת כל נידון בפני עצמו תלוי בכמה דברים, ואין כאן אלא קיצור הדברים. ו"תן לחכם ויחכם עוד" - משלי ט' ט'.

א) האם אפשר לברך על נרות שכבר דלקו חצי שעה, דמעיקר הדין מותר להשתמש לאורה, וע"כ שאין לה קדושת נר חנוכה.

ב) האם אפשר לברך על נרות של הידור – אם כבתה נר הראשונה, ורק שאר הנרות דולקות.

ג) האם אפשר לברך על נרות שהדליק קטן.

ד) האם אפשר לברך על נרות בביהכ"נ.

ה) האם אפשר לברך על נרות שנדלקו מפני החשד.

ו) האם אפשר לברך על ראיית הנרות בערב שבת.

ז) האם אפשר לברך על הנרות בליל שבת.

ח) האם אפשר לברך על נרות חנוכה שהם למעלה מעשרים אמה.

ויש לבארם חדא חדא.

א. אבל הרמב"ם (פ"ג ה"ד) כ' "וכל הרואה אותה ולא בירך מברך שתים". ואינו מחלק אם עתיד להדליק. ועי' בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' שלט' שכ' דתלוי אם ברכת שעשה נסים היא ברכת המצוות או נתקנה על הראיה. ומביא שהגר"ח זצ"ל היה נזהר כשיצא מביהכ"נ אחרי מנחה לא להביט בחלונות מבחוץ שלא יתחייב בברכת הרואה לכמה פוסקים, עיי"ש בכ"ד..

לאחר שכבר דלקו השיעור

א) בשו"ת בנין שלמה (ח"ב או"ח סו"ס ס') מבאר דברכת הרואה (בעיקר ברכת שהחיינו) אינו ברכה על ה'זמן', שלא קבעו שום קדושת הזמן בימי חנוכה[ב] (עיי"ש). אלא הוא על מצות הדלקת נרות. ואע"פ שאינו מדליק, מ"מ כיון דיסוד מצות הדלקה הוא לפרסם הנס, נמצא שהרואה יש לו חלק בהמצוה[ג], ולכן מברך.

ועפ"ז כ' שאין הרואה מברך על נרות שכבר דלקו חצי שעה, שכבר נעשה מצותה. ועוד, דכיון דאם רוצים הבעלים לכבותה או להשתמש לאורה, הרשות בידו, לא נחשב אז הנרות לנר מצוה, אלא לנר בעלמא. ולא שייך לברך עליה[ד]. וכ"כ בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סי' סח'), וכ"כ בשו"ת התעוררות תשובה (או"ח סי' תסח')[ה] ומוסיף דאפי'

ב. אולם המאירי במס' שבת כג' כ' שמברכין על עצם הזמן. ולכן אם אין לו נר וא"א לו לראות נר מברך שהחיינו על הזמן. (עי' שעה"צ סי' תרעו' ס"ק ג'). וע"ע במור וקציעה סי' תרעו' שכ' "וגם אם אינו רואה נ"ח, ראוי לברך זמן על היום, ככל מועדי ה', אע"פ שהוא מועד דרבנן (עמ"ש בס"ד בסי' תרצ"ב). ולא הוצרכו לומר הרואה מברך אלא להשמיענו דמברך גם על הניסים, ודוק". ומו"ר הגר"א בערנשטיין שליט"א הוכיח מהגמ' ר"ה יח': דאי' "שאני חנוכה דאיכא מצוה. אמר ליה אביי ותיבטיל איהי, ותיבטל מצותה. אלא אמר רב יוסף שאני חנוכה דמיפרסם ניסא, וכו". עכ"פ מבו' שה'יום' מחייב המצוה. ואם מבטלין היום ממילא תבטל המצוה. וכן דייק מדברי הרמב"ם. וע"ע בשו"ת התעוררות תשובה או"ח סי' תסז' שדן במי שלא בירך 'שהחיינו' בלילי חנוכה האם מברך ביום ח'. וע"ע בלבוש סי' תרעו' ובישועות יעקב תרנא' ס"ק ו' שאינו מברך אלא בשעת הדלקה. וע"ע באשל אברהם סי' תרעו'

שדן בא' שטעה והדליק נרות חנוכה בליל כ"ד ונזכר בשחרית, האם מברך שהחיינו בליל א'. וע' בבנין שלמה שמדייק דמשמע דדווקא הרואה מברך. ומשמע דאפי' אם אין לו נר ולא יראה נר אינו מברך. וע"ע מש"כ בסי' נב' לבאר איך מברכין שהחיינו בערב שבת כשחל יום א' דחנוכה בשבת, הרי עדיין לא הגיע הזמן. וע"ע בשו"ת מנחת אלעזר ח"ב סי' כט'. ובאמת בתוס' מבו' דיכול לברך שהחיינו בשעת בנין הסוכה ואינו מברך בחג.

ג. עי' ברש"י שכ' "הרואה מברך שתים - שעשה נסים ושהחיינו, שאין עליו לברך להדליק, דהא לא אדליק איהו". ומבו' דיש הו"א שהרואה מברך גם ברכת 'להדליק'. וע"כ דברכת הרואה אינו תקנה חדשה מצד עצמה, אלא דשייך למצות הדלקה. אלא שא"א לו לברך 'להדליק' כיון שבפועל אינו מדליק.

ד. והו' בשדי חמד מערכת חנוכה סי' ט' אות ג'.

ה. וכ"כ הגר"ח קניבסקי זצ" בספר שונה הלכות סי' תרעו' ס"ו והו' משמו בספר דולה ומשקה עמ' רלט', שו"ת שבט הקהתי ח"ב סי' רלא' אות א', מקראי קודש סי' יח', ספר אור לציון ח"ד פרק מו' ס"ג ושו"ת רבבות אפרים ח"ה סי' תל' ח"ו סי' שנג' ושנז'. וראיתי בספר שלמי תודה חנוכה סי' כו' אות ד' שכ' דהרואה נ"ח לאחר שכלתה רגל מן השוק אינו מברך. (וצ"ע בזה,

אם מסופק אם עבר חצי שעה מההדלקה לא יברך[ו].

בחידושי מהרצ"א (שיטה שמינית) כ' "הרואה נר של חנוכה, לא אמר נר חנוכה, בא להורות דוקא שדולקת למצותה, משא"כ אחר זמנה". ובשו"ת משנה שכיר (או"ח סי' שה' אות ה') מביא דבריו, והעיר דהרי קי"ל דכבתה אין זקוק לה. א"כ לא הוי זמן מצותה רק בשעת ההדלקה, דתיכף אחר ההדלקה גומר המצוה ועברה מצותה[ז]. א"כ לעולם היה צריך לומר דהרואה יברך רק ברואה ההדלקה. וכ' דזה היה טעמו דאביי דלא רצה לקבל הך דינא דכבתה אין זקוק לה משמיה דרבי ירמיה, משום דזה סותר דינו דאמר גבי הרואה. אבל אחר שאמרו לו משמיה דאחר שפיר קיבלו.

ומבאר דלדידן דקי"ל כבתה אין זקוק לה ואפ"ה קי"ל דהרואה מברך אף בלא ראה ההדלקה, י"ל דודאי אחר דקא משני הגמ' "א"נ לשיעורא", דאף למ"ד כבתה אין זקוק לה עכ"פ מצוה דידלק שיעור חצי שעה, הוי שפיר מצותה אף אחר ההדלקה[ח]. אבל טרם שידענו מתירוץ זה לא הוי מצותה רק למאן דסובר כבתה זקוק לה, ע"כ לא רצה לקבל האי דינא דכבתה אין זקוק לה משמיה דרבי ירמיה, משום דזה סותר הך דין דרואה שאמר ר' ירמיה בעצמו להלן.

וראיתי בשו"ת להורות נתן (ח"ב סי' נב') שמביא משו"ת רבינו עקיבא איגר (מכת"י סי' מב'[ט]) שהק' בשם הג"ר הירשל ז"ל דאיך יברך על הראייה, דילמא כבר דלק הנר כשיעור. אבל מביא (הלהו"נ) מש"כ הב"ח (בסי' תערב') בשם יש מהגאונים, דאפי' אחר שיעור ההדלקה אסור להשתמש לאורה. וביאר המהרש"ל הטעם דאסור מפני הרואה שלא ידע לחלק. אבל מ"מ מותר לכבותם עיי"ש.

דאם יש רואה ע"כ דעדיין יש בנ"א בשוק).

ו. אבל במקו"א מסתפק בזה, דאפשר דאפי' לאחר חצי שעה מברך כיון דנדלק לשם מצוה, וגם עדיין יש קצת מצוה, דיש עוברים ושבים בחוץ. אלא דמעיקר הדין תקנו להדליק בחצי שעה ראשונה. ועוד, דבנר זה זוכר הנס. אבל עמד בצ"ע.

ז. ע"ע בתשו' הרשב"א ח"א סי' תקלט' המובא בר"ן שבת ט'. מדפי הרי"ף ד"ה ש"מ. ועי' בשאילת יעב"ץ ח"א סי' ד' שכ' בפירוש דלמאי דקי"ל כבתה אין זקוק לה תיכף אחר ההדלקה מיקרי אחר זמן מצותה.

ח. ואם כבתה וחזר והדליקה, כ' האדמו"ר מערלוי זצ"ל בספר יומין דחנוכה סי' ז' שא"א לרואה לברך עליה. וכ"כ בשו"ת שבט הקהתי ח"ב סי' רלא' אות ג'. וכן הו' בשם הגר"ח קניבסקי זצ"ל (קו' שערי ציון גליון יא').

ט. ע"ע בהגהות רעק"א בשו"ע מהדורת פריעדמאן.

אבל כ' הלהורות נתן (בדעת הגאונים) דנהי דשרי לכבותו אחר שדלק כשיעור, מ"מ כל זמן שהוא דולק חל עליו שם נר של מצוה. דאע"ג דלא חייבוהו חכמים אלא שידלק כשיעור עד שיכלה רגל מן השוק, מ"מ בכל רגע שדולק יותר הוא מקיים מצוה, דהא יש מציאות לקיום המצוה גם אחר השיעור הנ"ל וכדקיי"ל שאם עבר זה הזמן ולא הדליק מדליק והולך כל הלילה, (עיי"ש בכ"ד). וא"כ הרואה יכול לברך עליה אפי' לאחר שכבר עבר זמן מצותו'. וע"ע בשו"ת רעק"א סי' יג'.

נרות של הידור

ב) בשו"ת להורות נתן (שם סי' נג') כ' דפשוט שיכול לברך כשרואה את הנר הנוסף וכבר כבתה הנר העקרי. דהרי כך היתה עיקר התקנה של חז"ל שהמהדרין יוסיפו נרות. וזה עדיף מהידור מצוה דעלמא, דהכא כשעושה בהידור הרי זה נעשה עיקר המצוה. ואע"פ שברמ"א (סי' תרעד' ס"א) כ' שלא להדליק מהנר הראשון לשאר נרות שאינן עיקר מצוה, עיי"ש, י"ל דהתם היינו טעמא משום דהנר הראשון עדיפי יותר בחשיבותו מהנרות האחרות משום דחובה הוא. וע"כ אין מדליקין מקדושה חמורה לקדושה קלה. מ"מ נר של מצוה הוי, והרואה שפיר מברך גם על הנוסף.

וכן ראיתי בשו"ת באר שרים (ח"ב סי' רעד' אות ב') שכ' דבוודאי אפשר לברך ברכת הרואה על ראיית הנרות של הידור, דגם בנרות של הידור י"א[א] דאסור להשתמש לאורה. אבל הכא לכו"ע מברך דהוא חלק מהמצוה ומהפרסום. ועיי"ש שמביא כמה ראיות דהנרות של הידור הוא המשך מעיקר המצוה[ב]. וכן דעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל[ג].

אולם בשו"ת עמק התשובה (ח"ו סי' רסז') כ' שלא יברך, דכיון דבטלה העיקר בטלה הטפל. וכ"כ

י. וכ"כ בשו"ת באר שרים ח"ב סי' נא' אות ג' וח"ה סי' סו' אות י', שו"ת קנין תורה ח"ג סי' צז' ג', שו"ת משפטיך ליעקב סי' נו' ושו"ת רבבות אפרים ח"ז סי' קצח'. (וע"כ שחזר בו ממש"כ בח"ו שם, וצ"ע). וכן דעת הגר"נ קרליץ זצ"ל והגר"ש וואזנר זצ"ל.

יא. עי' שו"ת כתב סופר או"ח סי' קלג' וערוך השלחן סי' תרעג' ס"ח. וכ"כ במשנ"ב סי' תרעג' ס"ק ז'. וע"ע באור שמח שכ' בדברי הרמב"ם דעני מוכר כסות גם על נרות של הידור.

יב. ע"ע מש"כ בח"ד בליקוטים סי' יא'. וע"ע בשו"ת קנין תורה ח"ג סי' צח'. ובספר יומין דחנוכה להאדמו"ר מערלוי זצ"ל סי' טו' כ' שיברך בהרהור. (ע"ע באשל אברהם סי' תרעט' לענין אמירת הברכות בהרהור). ובספר אגן הסהר עמ' 655 הו' שהגר"א גנחובסקי זצ"ל הוכיח מדברי רעק"א בשו"ת תנינא סי' יג' שהרואה מברך גם על הנרות של הידור, עיי"ש היטב.

יג. עי' שו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' נח' בהערה ובהליכות שלמה. וכן ראיתי בספר שלמי תודה חנוכה סי' כו' אות ד' וכ"כ בספר נטעי גבריאל.

בשו"ת שבט הקהתי (ח"ב סי' רלא' אות ב'). אבל בשו"ת להורות נתן שם כ' דא"א לומר כן, דא"כ נימא שאם כבתה העיקרי יהא מותר להשתמש לאור הנר הנוסף כיון דבטל מצוותו, וזה לא שמענו. ואדרבה י"ל שאם כבתה הנר הראשונה שהוא העיקרי שוב נעשה הנר השניה נר עיקרי, דכיון דכבתה הראשונה הרי נעשה זו הראשונה[יד]. (עיי"ש שדן האם שייך לומר דלאחר שכבה נר העיקר חל הקדושה על נר אחרת. אבל כ' דבוודאי שאין הקדושה של הנרות של הידור פקע בשעה שכבה נר העיקרי).

נרות של קטן

ג) האשל אברהם (סי' תרעט) כ' "בערב שבת נתאחרתי בבואי מהמקוה בליל עש"ק ליל א' דחנוכה הלזה, ולא הדלקתי הנר חנוכה, מאחר שבודאי לא פרח אז שום עוף, וכבר ראו כוכב אחד על ידי ספק אין להדליק. שהרי העמידו חז"ל דבריהם גם במקום מצוה דאורייתא כשופר... אך מכל מקום אמרתי שידליק תינוק, גם שכבר הגיע לחינוך. כי מ"מ הוה ליה שבות דשבות, ספק חשיכה ושבות של קטן, ושבות דשבות התירו חז"ל[טו] במקום מצוה דרבנן גם שאיננה חיובית כ"כ ולא קבועה, וכ"ש בזה... ומ"מ הייתי מסופק אם לברך שעשה נסים ושהחיינו על הנרות שהדליק הקטן בן י"ב, כיון שי"א[טז] שאין יוצאים ידי חובה ע"י קטן, וספק ברכות להקל. והרהרתי הברכות שלשתן, ואמרתי התיבות בלי שם הקדוש, וכו". ובתו"ד כ' דאולי מה שהרואה מברך היינו כשראה נרות שהודלקו ע"י בר חיובא. אך לשיברך גדול על ראיית נר שהדליק קטן, אין זאת כי אם החינוך חיוב שאי אפשר למונעו, "וצריך לי עיון עתה", עיי"ש[יז].

וראיתי שבשו"ת מנחת דוד (ח"ד סי' ז') כ' בשם הגר"ב ראקאוו זצ"ל, כיון דאנן קי"ל דקטן מחויב בהדלקה, נקרא חפצא של נ"ח, והרואה מברך עליה[יח]. וכן דעת הגר"ש וואזנר זצ"ל (קובץ מבית לוי חנוכה עמ' יג') ויבלח"ט הגר"א הלוי נבנצל שליט"א (ירושלים במועדיה – חנוכה עמ' רל') והגר"ש מילר שליט"א (קו' שושנת ישראל עמ' ז'). אולם לדעת הגרי"ש אלשיב זצ"ל (אשרי האיש ח"ג עמ'

יד. ואולי דתלוי במח' המחבר והגר"א בסי' תרעו' ס"ה, ואכמ"ל.

טו. עי' סי' שמב'.

טז. סי' תרעה' ס"ג דיש ב' דעות.

יז. ע"ע בשו"ת רבבות אפרים ח"ג סי' תמה'.

יח. ע"ע מש"כ ח"א סי' נט' אות עו'.

רנז') והגר"ח קניבסקי זצ"ל (מועדי הגר"ח עמ' רצט') א"א לברך[יט].

נרות ביהכ"נ

ד) האשל אברהם (סי' תרעו') כ' "בראיית נרות שמדליקין בבית הכנסת ובית המדרש הקדוש, צריך לי עיון אם לברך על זה "שעשה" ו"שהחיינו" מי שלא הדליק ולא ידליק ולא הדליקו בשבילו, כי כיון שהדלקה זו קבוע בכל תפוצות הגולה על ידי חז"ל האחרונים אחר חיתום הוראה בש"ס הקדוש, ראוי לברך על זה, ומכל מקום צל"ע".

הנה במשנ"ב (סי' תרעא' ס"ק מה') מביא (בשם שו"ת זרע אמת ח"א סי' צו') שש"ץ שמדליק בביהכ"נ חוזר ומברך הברכות כשמדליק בביתו[כ]. אבל בליל א' אינו חוזר לברך ברכת שהחיינו (אם לא שמוציא אשתו וב"ב).

בשו"ת אגרות משה (ח"א סי' קצ') מאריך לבאר מ"ש ברכת 'שעשה נסים' שחוזר ומברך בביתו[כא]. וכ' דע"כ דהזרע אמת ס"ל דברכת שהחיינו הוא ברכה על הזמן, ולכן כיון שכבר בירך על הזמן אינו חוזר ומברך. משא"כ ברכת 'שעשה נסים'. וכ' עוד דנראה דעל נרות ביהכ"נ א"א לברך ברכת הרואה דאינו אלא משום מנהג[כב], עיי"ש בכ"ד. ועמד בצ"ע על דברי הזרע אמת[כג]. ושו"ר בספר שלמי תודה (חנוכה סי' כו' אות ד') שכ' דעפמש"כ הזרע אמת שחוזר ומברך ברכת 'שעשה נסים', ע"כ שלא יצא בביהכ"נ ברכת הרואה. וכן מפורש בספר המכתם (פסחים דף קא')[כד].

וראיתי בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ז סי' פג') שמבאר דעכצ"ל בדעת הזרע אמת דברכת 'שעשה נסים' הוא על מצות הדלקה (כעין ברכת 'שעשה נסים' קודם קריאת המגילה). רק שתיקנו

יט. עי' מש"כ במקום אחר לענין חיוב קטן בנרות חנוכה בכלל ובשיטת הגרישא"א בפרט, וא"ש לשיטתו.

כ. עי' בכף החיים סי' תרעא' ס"ק עה' שכ' דה"ה להיפוך, אם הדליק בתחילה בביתו שאינו חוזר ומברך שהחיינו כשמדליק בביהכ"נ. אולם הזרע אמת מחלק בזה, עיי"ש.

כא. עי' בשו"ת התעוררות תשובה או"ח סי' תס' אות ב' שאכן כ' 'פשיטא לי' דמי שמדליק בביהכ"נ אינו חוזר ומברך ברכת שעשה נסים וברכת שהחיינו. (אם לא שמוציא אשתו וב"ב).

כב. אבל עיי"ש דאך אולי לתירוץ ראשון שבתוס' סוכה דף מ"ו שתקנו משום חביבות הנס שייך גם בראיית נרות ביהכ"נ דג"כ לפרסומי ניסא הודלקו.

כג. ע"ע מש"כ באו"ח ח"ה סי' כ' אות ב' דברכת שהחיינו בוודאי אינו מצד עצם היום, אלא מצד מצות הדלקה. אלא שאמרו דגם הרואה מברך.

כד. וכן דעת המנחת אלעזר שם, והגר"ש מילר שליט"א (קונטרס שושנת ישראל עמ' ז').

דמי שאינו מקיים מצות נר חנוכה יברך על הראיה. וא"כ כמו שמברך 'להדליק' כל פעם שמברך, בין בביתו ובין בביהכ"נ[כה], ה"ה שמברך 'שעשה נסים' כל פעם שמדליק [כו]. אבל לענין ברכת הרואה על נרות ביהכ"נ אינו מכריע[כז]. (עיי"ש בסי' פד' אות טז').

מפני החשד

ה) בשו"ת שיח יצחק (סי' שלה') כ' "המברך על הראיה, כגון שנכנס לעיר ורואה נ"ח דולק שם אצל החצירות, והוא אינו יודע אם הנר שרואה דולק אם הוא נר דחיובא, אם רשאי לברך עליו ברכת הראיה. והרי הוא איש נכרי, ואינו יודע אם הנר שרואה הוא נר החיוב, ורשאי לברך ברכת שעשה נסים, או שמא זה שרואה הוא הדולק מפני חשדא, ואינו רשאי לברך עליו. (דחילוק רב יש בין נר החיוב ובין נר השני שאינו מדליק אלא מפני חשדא, עיין שו"ת בית שערים או"ח סי' ש"ס בד"ה ועוד (השני), וז"ל, הנרות של שני הפתחים הם שני מינים, הא' הוא זכר לנס, והשני לקיים מצות והייתם נקיים שלא יחשדוהו, עיי"ש), או כיון, דעכ"פ שם נר חנוכה עליו, אף שאינו דולק רק מפני חשדא, אין קפידא בדבר אם מברך עליו ברכת שעשה נסים לאבותינו".

ובשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סי' נח') כ' הגרש"ז אויערבך זצ"ל "בנר של חשד כיון שחייב בכך שלא יהא עליו חשד, וכולם יחשבו שזה למצוה, אפשר שפיר להורות ולברך ע"ז שעשה נסים, כי זה באמת מזכיר"[כח], עיי"ש בכ"ד. וכן הוא דעת הגר"ש מילר שליט"א[כט]. וכן הוא דעת הגר"א הלוי נבנצל שליט"א (ירושלים במועדיה – חנוכה עמ' רל'), ובי' משום שחז"ל לא היו מתקנים דבר שיכשיל בני אדם.

כה. עי' בשו"ת פאר הדור להרמב"ם סי' קיא' שאם נזדמנה לו בית אחר ידליק בכל בית, ואפי' מאה פעמים.

כו. ע"ע מש"כ בח"ז סי' פד' אות טו'. ועי' בשו"ת תשובות והנהגות ח"ו סי' קנח' שדן האם ברכת 'שעשה נסים' של המדליק הוא מצד ההדלקה או מצד הראיה. וע"ע מש"כ בח"ב סי' שלט' ובמועדים וזמנים ח"א סי' קמא'.

כז. עי' בשו"ת קנין תורה ח"ג סי' צח' ובספר יומין דחנוכה סו"ס לח' שכ' שאין מברכין ברכת הרואה על נרות ביהכ"נ. וכ"כ בקובץ בית אהרן וישראל שנה יא' גליון ב' בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל. אבל בקובץ מבית לוי הו' בשם הגר"ש וואזנר זצ"ל שאפשר לברך. וע"ע בשו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' נח' בהערה וכן בספר הליכות שלמה שאמר הגרש"ז אויערבך זצ"ל שיתכן שא"א לברך על הדלק"נ בביהכ"נ.

כח. ע"ע בהליכות שלמה שם.

כט. קו' שושנת ישראל שם. (הו' בספר סוכת חיים חנוכה).

אולם בספר פניני חנוכה (עמ' קל') הו' שהעיר הגרי"ש אלישיב זצ"ל דלפי מש"כ הרמ"א (בסי' תרעא' ס"ח) בשם הר"ן דאין מברכין על ההדלקה שמדליק בפתח שני מפני החשד, א"כ ה"ה שאין לברך עליה ברכת הרואה. וא"כ לכאו' יל"ע למה לא חששו שלא יבא הרואה לברך ע"ז ברכת הרואה ותהא ברכתו לבטלה, עכת"ד[ל]. וראיתי בשם הגר"ח קניבסקי זצ"ל (מועדי הגר"ח עמ' ש') שהשיב "כמדומה שאין מברכין, וצ"ע"

בספר אור ישראל (חנוכה עמ' רמד') מביא בשם הגר"ח קניבסקי זצ"ל דמסתברא שא"א לברך עליה. והגר"ש וואזנר זצ"ל (קובץ מבית לוי חנוכה עמ' יג') הסתפק בזה, ולא הכריע.

ערב שבת

ו) בשו"ת התעוררות תשובה (או"ח סי' תסח') מסתפק האם מברכין על ראית נר חנוכה בע"ש. דהרי עיקר מצותו הוא בלילה[לא], ולכן קי"ל דצריך ליתן בה שמן כדי שתדליק ח"ש בלילה. וההדלקה אינו אלא הכשר מצוה (עי' ט"ז תרעג' ס"ק ט' בשם תרוה"ד סי' קג[לב]) א"כ אינו מצוה גמורה. או דלמא כיון דקי"ל דאם בבתה קודם שבת אין זקוק לה משום דהדלקה עושה מצוה ויוצא בזה[לג], א"כ נמצא דבאותה שעה הוא נר חנוכה ויכול לברך עליה. אולם בט"ז מביא מהמהרש"ל דאם כבתה קודם שבת זקוק לה.

ושו"ר בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ו סי' קנח') שמברכין ברכת שעשה נסים בערב שבת כיון דהוא זמן המצוה דומיא דלאחר השקיעה בשאר לילות. ועיי"ש מש"כ לענין ברכה זו בשאר ימי חנוכה קודם שקיעה.

ובשו"ת בצל החכמה (ח"ד סי' נז') ג"כ כ' דבוודאי דגם בערב שבת הרואה מברך, דהוא זמן המצוה, וכבתה אין זקוק לה. וכן מביא מהפמ"ג (סי' תרעט' א"א ס"ק א'). וכן דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (ספר הערות שבת כג':). ושו"ר בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' פא') דאפי' אי אמרי' דאפשר להדליק נר חנוכה מפלג המנחה (עי' בריש סי' תרעא' ובמשנ"ב שם), מ"מ בוודאי אי

ל. עיי"ש בהערה שם שמציין לשו"ת דובב מישרים (ח"ג סי' סה') שחולק על דברי רעק"א (בשו"ע סי' רכו') שא"א לברך ברכת אילנות על אילן של ערלה, דאי אמרי' שא"א לברך עליה, נמצא שמכשיל אחרים בברכה לבטלה, שלא ידעו שהוא של ערלה.

לא. ע"ע מש"כ בסי' תסא' לענין הדלקת נ"ח מבעו"י. וע"ע בשו"ת קנין תורה ח"ג סי' צח' אות ג' ובספר שלמי תודה חנוכה סי' ה' אות א'.

לב. ע"ע בקובץ הערות עמ"ס יבמות סי' יג'

לג. עי' סי' תרעג' ב'.

אפשר לברך ברכה הרואה רק לאחר הזמן, דשרגא בטיהרא ליכא פרסומא ניסא. ולפ״ז גם בערב שבת נהי דהותר להדליק, מ״מ ברכת הראיה לא שייך ביום, איברא לדעת הט״ז (סי׳ תרעג׳ אות ט׳) דמקבלת שבת ואילך גם עיקר חיוב דהמשך זמן הדלקה יוצא, י״ל דמברך גם אראי׳. אמנם אכתי י״ל דמ״מ עדיין יום וצ״ע בזה, עכ״ד[לד].

אולם במשנ״ב (סי׳ תרעט׳ ס״ק א׳) כ׳ דאשה המדלקת נרות שבת, כיון שהמנהג שמסתמא מקבלת שבת בהדלקתה, א״כ לא תדליק שוב של חנוכה אלא תאמר לאחר להדליק והוא יברך אקב״ו להדליק בשבילה. אבל ברכת שעשה נסים וכן שהחיינו ביום א׳ יכולה בעצמה לברך. ובשעה״צ (ס״ק ג׳) מבאר מהפמ״ג דלא גרעא מרואה נרות אצל אחר. ומבו׳ דגם הרואה נ״ח בערב שבת בשעת הדלקה הדלק״נ מברך עליהם.

בליל שבת

ז) בשו״ת אפרקסתא דעניא (ח״א סי׳ קלא׳) דן מהו הדין ברואה נ״ח בשבת בלילה אי מברך, אי אמרי׳ דדוקא ברואה בשעה הראוי׳ להדליק דהרי הדלקה עושה מצוה. או״ד ברכות אלו לא תליין בשעת הדלקה, אלא בזמן שנעשה בו הנס[לה]. ומביא ראי׳ ממש״כ המאירי דמי שאינו עתיד להדליק ואינו במקום שאפשר לו לראות, י״א שמברך לעצמו שעשה ניסים ושהחיינו בלילה הראשונה ושע״נ בכל הלילות. ומבו׳ דברכות אלו על הזמן נתקנו. וא״כ יכול הרואה לברך עליה בליל שבת.

אלא שהעיר דלפ״ז הי׳ לנו לומר דבשכח בשעת הדלקה לברך שע״נ ושהחיינו יוכל לברך גם אחר הדלקה. אבל הלבוש כ׳ שאינו מברך אלא בשעת הדלקה. וכ״כ בישועות יעקב (סי׳ תרנא׳ ס״ק ו׳), וצ״ע, עכ״ד.

בשו״ת בצל החכמה (שם) כ׳ ״ובעניותי לא זכיתי להבין, למה לא יוכל לברך כשרואה נ״ח בליל שבת, ומה בכך שאינו רשאי להדליק באותה שעה, הרי מבואר במג״א (סי׳ רסג׳ ס״ק יא׳) באשה ששכחה לברך על הדלקת נר שבת עד שחשכה יש לסמוך אמהר״ש לברך אז ע״ש. ואף דמשחשכה בודאי שאינו זמן הדלקה, ואפי״ה מברכת. ולדעת מהר״ש כ״ה אפי׳ לכתחילה בנדונו שתדליק בע״ש ולא תברך

לד. ע״ע בשו״ת קנין תורה ח״ח סי׳ לה׳.

לה. עי׳ בשו״ת בצל החכמה שם שכ׳ דמדייק במה שדן ההתעוררות תשובה לענין ברכת הרואה בע״ש, דפשיטא ליה דבליל שבת מברך. ומדברי האפרקסתא דעניא שדן לענין ליל שבת משמע דבערב שבת פשיטא ליה דמברך.

ומברכת אח"כ משחשיכה[לו]". ולכן כ' דאפשר לברך גם בליל שבת[לז] (ובליל א' גם ברכת שהחיינו), עיי"ש בכ"ד. וכן דעת הגר"ח קניבסקי זצ"ל (עלי שי"ח), הגר"נ קרליץ זצ"ל (פסקי שמועות) ויבלח"ט הגר"א הלוי נבנצל שליט"א (ירושלים במועדיה – חנוכה עמ' רכט')[לח].

אבל בשו"ת פני מבין (סי' רכז') ס"ל דאין לברך, כיון דבליל שבת אינו רשאי להדליק. וכ"כ בשו"ת קנין תורה (ח"ג צז' אות ג').

נרות חנוכה למעלה מכ' אמה

ח) בספר אגן הסהר (עמ' 653) הו' שפסק הגר"א גנחובסקי זצ"ל דמי שמדליק למעלה מכ' אמה שדינו הוא שיוצא ידי חובה מחמת בני ביתו, מ"מ העוברים ושבים אינן יכולים לברך עליה ברכת הרואה, דגדר ברכת הרואה הוא שמשתתף בהדלקת חבירו. וכאן שלא שלטא עינא אצלם כמו שעל ידם, הוא עצמו אינו יכול לקיים דין פרסומי ניסא, כמו"כ לא שייך שהם יברכו ברכת הרואה ממרחק זה, עכ"ד. אולם לכאו' יש לדון בזה, דלכאו' ברכת הרואה הוא שמברך על נר שקיימו בהן מצות נ"ח.

לו. ע"ע בהגהות רעק"א (שו"ע מהדו' פריעדמאן) שמציין לדברי המג"א. אבל עי' בספר נטעי גבריאל חנוכה פרק לט' משכ"כ לחלק בין נרות שבת לנרת חנוכה לענין זה. ועי' בשו"ת בצל החכמה שם מה שמבאר דאע"פ דיש מח' לענין נר שבת, מ"מ בנידו"ד לכו"ע מברך.

לז. וכ"כ בשו"ת חקי חיים (לאבד"ק יאקא ח"ה סי' קכ' אות ג'). וכ"כ בספר אור ישראל חנוכה עמ' רמב' בשם הגר"ח קניבסקי זצ"ל.

לח. עי' בהערות שם דתלוי ביסוד תקנת ברכת הרואה, אם הוא שייך לדין ההדלקה שהרי הדלקה עושה מצוה, וא"כ כיון שאינו יכול להדליק, אינו יכול לברך ברכת הרואה. ובנוסח אחר מבאר אם תקנת ברכת הרואה הוא תקנה מחודשת למי שאינו יכול לקיים את המצוה ע"י הדלקה, ולפ"ז כיון שאינו יכול להדליק, ל"ש ברכת הרואה.
ועיי"ש עוד שמציין לשו"ת מהר"ש ענגיל ח"ב סי' ג' אות י' שדן במי שלא הדליק נרות חנוכה ברב שבת, אם יכול לצאת יד"ח כשמדליק נרות בשבת מפני פיקוח נפש. וכ' שאינו יוצא מתרי טעמי, וטעם שני משום שבשבת לא הוא זמן הדלקה, עיי"ש בכ"ד. ועכ"פ מבו' דבשבת הוא הפקעה מהדלקת נר חנוכה.

הגאון רבי דן שכטר שליט"א
מח"ס לחיות כהלכה ושא"ס

ברכת הרואה בנרות חנוכה

לכבוד הרב הגאון ר' יהודה טשזנר שליט"א שלו' וברכה

ראיתי מה שכתבתם בספר הנפלא שערי ימי החנוכה (שער ב' ז' ט', שער ג' ו' ג') דמי שיש ספק אם הוא חייב בברכת הרואה, הוא יכול לצאת מידי הספק על ידי שיהיה אצל מישהוא בשעה שמדליק הנרות חנוכה, ויבקש ממנו שיכוין להוציאו בברכת שעשה נסים ע"כ.

א) ורציתי להעיר דלכאורה אין זה דבר פשוט, כיון שחכמים תיקנו לברך ברכת שעשה נסים בחנוכה (ופורים) לפני המצוה של הדלקת נרות חנוכה (וקריאת המגילה), ובחנוכה ניתוספה עוד תקנה דמי שאינו מדליק נרות חנוכה, שיברך כאשר יראה נרות חנוכה (עיין שו"ע א"ח תרע"ו ג'), ולכן כתוב בשער הציון (תרע"ו י') שאורח המשתתף בפריטי עם הבעל הבית, אם שמע ברכת שעשה נסים מהבעל הבית, אפילו אם לא ראה אז הנרות, לכו"ע אינו מברך אחר כך ברכת הרואה על הראיה, כיון דשומע כעונה, והרי כבר הודה על הנס ע"כ.

והיינו שאפשר לצאת מברכת שעשה נסים לפני ההדלקה (כאשר עדיין אינו רואה הנרות) רק אם יוצא אז בהדלקה, כיון שבזה לא צריך לראות הנרות, שהרי הברכה ניתקנה לפני קיום המצוה בלי קשר לראיית הנרות, אבל אם אינו יוצא אז בהדלקה, נשארה לו רק התקנה של ברכת הרואה, וזה הוא יכול לברך רק אחרי שיראה הנרות.

ולכן לכאורה כאשר יש ספק אם הוא חייב בברכת הרואה, הוא לא יכול לצאת מברכת שעשה נסים שמברך חבירו, כיון שהוא מברך לפני ההדלקה, והחיוב שלו הוא רק מדין ברכת הרואה, שזה אפשר לברך רק אחרי שיראה הנרות, אמנם אם עוד מישהוא מדליק שם, הוא יכול לצאת מברכת שעשה נסים שהשני מברך כאשר רואה לפני הברכה את הנרות שהראשון הדליק.

ב) כתוב במשנה ברורה (תרע"ט א') דאשה שקיבלה שבת מבעוד יום ולא הדליקה נרות חנוכה, היא יכולה לומר למישהוא שידליק הנרות חנוכה והוא יברך ברכת להדליק נר של חנוכה, והיא תברך ברכת שעשה נסים, וכתוב

בשער הציון (תרע"ט ג') בשם הפמ"ג דהטעם שיכולה לברך ברכת שעשה נסים, זה מכיון דלא גרעא מרואה נרות אצל אחר ע"כ.

וצריך עיון למה צריך להגיע לטעם זה (מדין ברכת הרואה), הרי היא יכולה לברך ברכת שעשה נסים כיון שהיא יוצאת אז בהדלקה, ועוד הרי היא עדיין לא רואה הנרות, ומדין ברכת הרואה היא יכולה לברך רק אחרי שרואה הנרות.

כתוב בפמ"ג (א"א תרע"ט א') מי שכבר קיבל שבת, צריך עיון איך יכול לומר למישהוא שידליק הנרות חנוכה בשבילו, דנראה דמטעם שליחות הוא, והרי הוא כבר קיבל שבת, ויש לומר דאין זה שליחות ממש, כיון שממונו הוא, והמדליק עושה רק מעשה קוף, ומכל מקום צריך עיון איך יכול המדליק לברך, אבל ברכת שעשה נסים יכול הבעל הבית לברך בעצמו, כמו הרואה ע"כ.

ומה שכתב הפמ"ג "דאין זה שליחות ממש, כיון שממונו הוא", נראה דכוונתו למה שכתוב בב"ח (תרע"ז ג') דמי שמדליק נרות חנוכה עבור בעל הבית, אע"פ שלכתחילה הבעל הבית צריך לעמוד ליד המדליק בהדלקה, מכל מקום אינו מעכב, ומדינא יוצא אפילו אם אינו שם, כיון דעיקר החיוב הוא על ממונו להדליק נרות לפרסומי ניסא, ולכן אם הבעל הבית נמצא אצל חבירו ודאי שהוא צריך לברך על ראיית הנרות של חבירו [ברכת שעשה נסים], כיון שהוא לא היה בביתו כאשר הדליקו בשבילו ע"כ.

ועל פי זה יש לתרץ מה שהקשינו על השער הציון, דצריך עיון למה צריך להגיע לטעם זה (מדין ברכת הרואה), הרי היא יכולה לברך ברכת שעשה נסים כיון שהיא יוצאת אז בהדלקה, דיש לומר דאמנם היא יוצאת בהדלקה, אבל היות וזה לא נחשב כמו שהיא הדליקה בעצמה או על ידי שליח, אלא המדליק עשה רק מעשה קוף, לכן היא לא יכולה לברך ברכת שעשה נסים שתיקנו לברך לפני המצוה של הדלקת נרות חנוכה.

ובמשנה אחרונה [מהדורה ישנה] (סי' תרע"ט ס"ק ד') ביאר זאת על פי הקובץ הערות, דיש שליחות שהפעולה עצמה צריכה להתייחס למשלח, דהיינו שהמשלח צריך למסור "כוחו" לשליח (וכגון בגיטין וקידושין), ובזה לא מועיל השליחות כאשר המשלח אינו יכול לעשותה, ויש שליחות שצריך רק שהתוצאה תתייחס למשלח, ובזה מועיל השליחות גם כאשר המשלח אינו יכול לעשותה, והיינו שהדלקת השליח אינה נחשבת כמו אם המשלח הדליק, אלא פעולת

ההדלקה עצמה נחשבת רק כמעשה קוף, אבל הדלקת השליח מועילה למשלח, כיון שהתוצאה מתייחסת למשלח ע״כ.

ובזה יתורץ גם השאלה השניה שהקשינו, דצריך עיון שהרי היא עדיין לא רואה הנרות, ומדין ברכת הרואה היא יכולה לברך רק אחרי שרואה הנרות, דיש לומר דאין הכי נמי, רק אחרי שהמדליק הדליק היא יכולה לברך ברכת שעשה נסים מדין ברכת הרואה (וכלשון השער הציון, דלא גרעא מרואה נרות אצל אחר), אבל לא לפני ההדלקה.

ולכן הב״ח כתב שאם הבעל הבית נמצא אצל חבירו ודאי שהוא צריך לברך על ראיית הנרות של חבירו [ברכת שעשה נסים], כיון שהוא לא היה בביתו כאשר הדליקו בשבילו ע״כ, והוא לא כתב שיצא מברכת שעשה נסים שמברך חבירו לפני ההדלקה.

וע״ע קובץ מה טובו אהליך יעקב ח״ו עמ׳ פ״ג, צ׳, רי״ח.

ג) וכן פסק הגר״ח קניבסקי (שליט״א) [זצ״ל]:

מי שאינו נמצא בביתו ומדליקים עליו נרות חנוכה בביתו, יש אומרים שמכל מקום עדיין הוא חייב לברך ברכת הרואה, וספק ברכות להקל (משנה ברורה תרע״ו ו׳), לכן ישמע הברכה מאחר, אמנם הגר״ח קניבסקי אמר דאפשר לברך ברכת הרואה רק אחרי שרואה נר חנוכה דלוק, כיון שזו ברכת הראיה, ולכן אינו יכול לצאת מהברכה של מי שמדליק נרות חנוכה, כיון שהוא מברך לפני ההדלקה, אלא אם כן יראה תחילה נר אחר של חנוכה שכבר דלוק (נר חנוכה ד׳ כ״ט, ס״ק ס״ט).

ד) וכן כתב הגר״ג אדלשטיין (שליט״א) [זצ״ל] בדין ברכת הרואה בנר חנוכה:

כתוב במגן אברהם דאם השתתף בפריטי ושמע הברכה מבעל הבית שפיר דמי ולכו״ע תו אינו מברך כשרואה ע״כ, מיהו ודאי בעי דישתתף בפריטי, ולא סגי בשמע הברכה ממדליק נר חנוכה בעלמא, כיון דבעינן שיברך שעשה נסים דוקא בזמן הדלקת נר חנוכה או ראייתו, ולכן דוקא כשמשתתף בפריטי עם הבעל הבית המברך, והדלקת בעל הבית היא גם הדלקה דידיה, ובה הוא מקיים מצות הדלקת נר חנוכה שלו, הרי כשישמע הברכה מבעל הבית שפיר קיים בזה מצות ברכת השבח דשעשה נסים, דהרי שמע ברכת שעשה נסים בזמן שיוצא ידי מצות הדלקת נר חנוכה (קובץ מה טובו אהליך יעקב ח״ו עמ׳ צ״ד).

ה) ורציתי להעיר עוד הערה, שכתבתם בספר שערי חג הסוכות (שער י׳ ב׳ נ״ז) דאתרוג של ספק ערלה, בארץ

ישראל פסול, ובחוץ לארץ כשר, כדין ספק ערלה של חוץ לארץ שמותר באכילה (ערוך השלחן תרמ"ח מ"ג ע"כ.

והנה כתוב במשנה ברורה (תרמ"ט מ"ה) דאתרוג של ערלת חוץ לארץ הוא כשר אפילו ביום הראשון (מגן אברהם ואליה רבה), וכתוב במגן אברהם (תרמ"ט כ') דהטעם הוא כיון שיכול לכתחילה להאכילו לחבירו שאינו יודע שהוא ערלה, וע"ע שם.

וצריך עיון למה לא הזכרתם כלל את דעת המשנה ברורה, שאפילו ודאי ערלת חוץ לארץ כשר.

בברכה שתזכו להמשיך בהרבצת תורה מתוך בריאות הגוף ומנוחת הנפש, ובפרט על ידי ספרכם החשובים.

הגאון רבי עקיבא יוסף לוי שליט"א
מח"ס עומק הפשט

שריפת הפתילות

הוקצה למצוותו

מבואר במדרש (תנחומא פרשת נשא כט, פסיקתא רבתי ריש פרשה ג), הובא בשאילתות דרב אחאי (וישלח שאילתא כו), ובמרדכי (שבת פרק ב סימן רסו), וברא"ש (שבת פרק ב סימן ט), ונפסק בטור ובשו"ע (סימן תרעז סעיף ד), ובמשנ"ב (ס"ק יז-כ), הנותר מן השמן ביום ראשון, מוסיף עליו ומדליק ביום שני, וכן בשאר הימים. אבל הנותר ביום השמיני מן השמן הצריך לשיעור הדלקה, שורפו בפני עצמו שהרי 'הוקצה למצותו'.

ביטול: מבואר בשו"ע (סימן תרעז סעיף ד), שאסור לערב את השמן שנשאר, בשמן אחר לבטלו לכתחילה. אם כבר נתערב בשמן אחר ואין בו פי שישים מהשמן המותר, יש אומרים שאסור להוסיף עליו ולבטלו, שכן ההנאה ממנו היא תוך כדי שהוא נשרף, ואז הוא עדיין אסור, בשונה מעצי מוקצה שההנאה מהם היא אחר ביעורם ולכן מותר להוסיף עליהן ולבטלן. ויש מתירים בכל איסור דרבנן שנתערב בדבר היתר, להוסיף עליו כדי לבטלו.

טעם האיסור

ופירשו הרמב"ן והר"ן (שבת דף כא: ד"ה ודאמרינן) הובא במחצית השקל, שאינו דומה לעצי סוכה ונויה שמותרים אחר החג, כי עצי סוכה נשארים אף לאחר החג, מעיקרא הקצה אותם רק לקיום מצוות סוכה ודעתו עליהם לאחר שבעה. אבל בנרות חנוכה דעתו שיכלה השמן שבנר, וכיון שדעתו שיכלה למצווה נאסר לו לעולם, וכמו שהקדישו לשמים.

שבת: ומבואר בתוס' (שבת דף מד. ד"ה שבנר) ובבית יוסף (סימן תרעז ד"ה דאיכא), שאינו דומה לשיירי נרות שבת שלא נאסרו בהנאה, שהרי אף בעודו דולק נהנים ממנו. מה שאין כן נרות חנוכה אֵין לָנוּ רְשׁוּת לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם, אֶלָּא לִרְאוֹתָם בִּלְבָד.

המאירי (מגילה דף כו:) חולק על השאלתות, וסובר שיכול לזרקן ולהשתמש בהן לצרכו, כדין תשמישי מצוה שנזרקין ואינם כדין תשמישי מצוה שנגנזין, כי מעיקרא לא הקצה אותם אלא להדלקה ולא שיכלו לגמרי. וראה בערוך השלחן (סימן תרעז סעיף ו) שהביא יש אומרים שמדרבנן

דינו כתשמיש מצוה שכל דינו הוא רק שלא יוטל בבזיון, ומותר להשתמש בשיירי השמן גם שאר תשמישים שאין בהם בזיון. והערוך השלחן עצמו אינו מסכים לשיטה זו.

הכניס יותר מהשיעור

הנשאר בבקבוק: כתב הביאור הלכה (ד"ה הצריך) בשם האחרונים שדין 'הנותר מן השמן' נאמר רק על מה שנשאר בכוסיות החנוכיה. אבל השמן שנשאר בבקבוק, אין בו קדושה כלל.

והנה השלטי גבורים (הובא במגן אברהם ס"ק י, ביאור הלכה ד"ה לשעור) מסתפק, האם הקצאה בטעות אוסרת, כגון ששיער שכמות השמן נצרכת לחצי שעה ולמעשה דלק יותר מחצי שעה (למשל; שהפתילה דקה, והוא חשב שהפתילה בינונית), האם השיירים נאסרים בהנאה.

בצמצום: מבואר במשנ"ב (סימן תרעז ס"ק יח) שהשמן 'הוקצה למצותו', רק אם נתן שמן כשיעור הזמן המחוייב בדיוק, וכבה באמצע הזמן הזה, וכמו בסוכה שנפלה בתוך החג, שיש איסור ליהנות מעציה.

תנאי: אבל אם נתן שמן שמספיק ליותר מחצי שעה, וכבה אחר הזמן; לדעת הטור והבית יוסף והשו"ע (סימן תרעב סעיף ב) מותר לכתחילה להשתמש בשמן, אך לדעת מהר"י אבוהב (הביאו הבית יוסף), כיון שנתן את השמן בסתם, הוקצה כל השמן, ומותר רק אם התנה לכתחילה שאינו מקצה אלא כשיעור. וכתבו האחרונים (הובא במשנ"ב סימן תרעב ס"ק ז) שכדי לצאת מידי מחלוקת, טוב להתנות 'איני מקצה מה שישאר יותר מהשיעור'.

ודייק הג"ר רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל (מנחת שלמה מהדורה קמא סימן מב אות ד והערה 3) מלשון המשנ"ב, שאי אפשר להתנות על תוך הזמן, שהרי זה כמחסר בשיעור ההדלקה. עוד דייק בשו"ת שרגא המאיר (חלק ה' סימן קיח אות ב) מלשון השו"ע שחייב לשורפו, שאסור להשתמש עם השמן אפילו למצוה אחרת כגון נרות שבת או נרות בית הכנסת, כי הוקצו לנרות חנוכה דוקא.

מועד השריפה

מתי: מבואר בשו"ע (סימן תרעז סעיף ד) שאסור להשהות את השמן לשנה הבאה לנר חנוכה, אפילו אם מכניסו בכלי מאוס, בגלל החשש שמא ייהנה ממנו או ידליק בו באיסור, בזמן מרובה כל כך. והמגן אברהם (סעיף קטן יא) ציין לדברי הרמ"א (יורה דעה סימן נז סעיף יח) שבמקום שצריך להשהות י"ב חודש שהוא זמן ארוך חוששים לתקלה בינתיים.

והורו הגר"ח קניבסקי זצ"ל (ספר חנוכה פרק י סעיף לז) והג"ר יצחק זילברשטיין שליט"א (בית דוד וישב תשמ"ה, גנזי הקודש פרק יט

הערה כ) שאם עבר ושייר לשנה הבאה, מותר בחנוכה להשתמש בשיירי השמן משנה שעברה, שבימי החנוכה לא חוששים לתקלה.

בפתחי תשובה (יו״ד סעיף קטן כב) הביא משו״ת חתם סופר (יו״ד סימן נז) שי״ב חודש שכתב הרמ״א הוא לאו דוקא כי מצינו בגמ׳ (ביצה דף יח) לגבי טבילת כלים שחוששים לתקלה בחצי שנה. יש מחלקים (משנה אחרונה על משנ״ב סימן תרעז סעיף ד), שהחשש הוא רק כשמשהה בשביל להשתמש אבל כשמשהה בשביל לשרוף עם החמץ לא חוששים לתקלה.

רבים נוהגים לשרוף את שיירי השמן והפתילות תכף ב׳זאת חנוכה׳, משום חשש תקלה שישכח ויהנה ממנו באיסור. וכן נהג הגראי״ל שטיינמן זצ״ל שהיה שורף אותם מיד, ולא היה שומרם לערב פסח (כאיל תערוג חנוכה תשע״ה). וכן דעת הגר״ח קניבסקי זצ״ל (דברי שי״ח גיליון 258 מקץ תשע״ח) שנשאל האם יש ענין לשמור הפתילות והשמן הנותר מנר חנוכה בשביל לשורפו עם החמץ בערב פסח, משום שכיון שנעשה בו מצוה אחת נעשה בו מצוה נוספת, או שאין לשמור עד אז שמא יבא לידי מכשול, אלא ישרפנו מיד אחר חנוכה. והשיב ׳לא שמענו׳.

שריפת חמץ

איסור שהיה: אכן יש נוהגים, וכן מנהג בעלזא לשמור את השמן והפתילות, ולשורפם ב׳שריפת חמץ׳ בערב פסח. והקשה בפסקי תשובות (סימן תמה אות ה, סימן תרעז אות ט) מדברי הפוסקים שצריך לשרוף מיד, ואסור להשהות אותם לשנה הבאה, מחשש לתקלה שיהנה מהשמן או ידליקנו לצורכו (וראה משנ״ב דרשו סימן תרעב ביאורים ומוספים מספר 28). ותירץ: א. שבזמן מועט פחות מי״ב חודש לא חוששים לתקלה, ודוקא שנה שלימה אסור להשהות. ב. כיום לא מצוי שימוש או הדלקה חוזרת בשיירי שמן ופתילות. ג. ברוב המקרים השמן הנותר הוא אחרי שהנרות דלקו חצי שעה, ולדעת השו״ע אין בו קדושה כלל, ורק האחרונים החמירו עליו, מטעם שלא התנה בפירוש.

איסור הנאה: אך הדגיש בפסקי תשובות, שצריך להניח אותם מעל העצים שבהם שורפים את החמץ, ולא שהם ישרפו את החמץ, שהרי הם אסורים בהנאה. עכ״ד. לפי דבריו יוצא, שאין בזה את המעלה של ״כיון שאיתעביד ביה מצוה חדא ליתעביד ביה מצוה אחריתי״.

דברי הפסקי תשובות שאסור לשרוף את החמץ על ידי שיירי השמן, הוא רק לשיטת הפרי מגדים (אורח חיים משבצות זהב סימן תרעז ס״ק ד) שהסתפק האם מותר להוסיף יותר משישים כדי להדליקו בבית הכנסת, ומכך שדן להתיר רק בהוספה מדין ספק ספיקא, הרי ששימוש של מצוה בלי

ביטול אסור. [יתכן, שגם הפמ"ג מודה להתיר לשרוף את החמץ על ידי השמן, כי אין בשריפת החמץ הנאה לשורף, ויש להתיר מדין 'מצוות לאו ליהנות נתנו'. ואינו דומה לאיסור להדליק בו נר בית הכנסת שעיקרו לכבוד וגם ליהנות מאורו].

אכן לפי מה שנחלק עליו החכמת שלמה (סימן תרעז בהגהות), והתיר להשתמש בשיירי נרות חנוכה לנרות בית הכנסת אף ללא תערובת וביטול, מותר גם לשרוף על ידו את החמץ. ומכמה טעמים; 1. גם כאשר הנר חנוכה דולק, מותר להשתמש בו תשמיש של קדושה לדיעה אחת בשו"ע סימן תרעג סעיף א. 2. 'מצוות לאו ליהנות נתנו'.

ודן מחבר ספר דודאי בני, האם נרות שבת נחשב כלפי זה תשמיש של רשות כי הרי בסוף סימן תרע"ד משמע דנר שבת ובית הכנסת שוין. ובפרט בזמננו שאין קורין ומתפללים בבית הכנסת לאור הנרות ועשויים רק לכבוד, וכן בנר שבת.

החיוב לשרוף, או שמספיק לגנוז?

כמקדש: במדרש ובראשונים ובפוסקים מפורש שצריך לשרוף, אכן מצד גדר הדין שלא יבוא לידי בזיון דבר שהוקצה למצוה, מספיק גניזה. וראה בספר בנין שלמה (חלק ב סימן סב) שדימה דין השריפה כמו 'נותר'. ובמנחת שלמה (תנינא סימן נח) כתב שעשאום כהקדש, כמו 'שיירי הנרות והשמן שבמקדש' שהיו טעונים שריפה, וכן דרש הגה"ק רבי יואל מסאטמר זצ"ל (דברי יואל לחנוכה אות עט עמוד שיט), דנר חנוכה איתקש למנורה, ופירש הר"ן שלכן אסור להשתמש לאורה. כמו שיירי נרות המנורה אסורים בהנאה ונשרפים כך גם בשיירי נר חנוכה. ובספר בני ישששכר (מאמרי כסלו מד אות עב) ביאר טעם פנימי בזה. וכן הורה הג"ר מאיר ברנדסדופר זצ"ל (אור ישראל חלק נו עמוד לג אות סג) שיבער שיירי נר חנוכה על ידי שריפה דוקא.

וכן דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (פניני חנוכה להגרב"צ קוק, עמוד קמח-קמט, אשרי האיש או"ח ח"ג פרק ל"ד אות י"ז, הע' ל"ה), שלכתחילה יותר טוב לשרוף, כמו שיירי הנרות בבית המקדש שטעון שריפה. ואם אי אפשר, מותר לקבור או לשפוך במקום שאין עוברים שם, שכל הדין הוא שלא יבוא לידי תקלה, אבל אין בזה קדושה. ויש להסתפק אם מותר לעטפו ולזרקו לאשפה, שלא בדרך בזיון. אמנם ודאי שאסור לשפוך השמן בבית הכסא, כי זה דרך בזיון. ובספר גנזי הקודש (פרק יט ס"ק כג) כתב בשם הגרי"ש אלישיב שאסור לזרקו לפח האשפה.

מאידך כתב בקובץ הלכות (חנוכה פרק יד סעיף יג) שאין חיוב לשרוף, ומותר לשפוך השמן בכיור שלא בדרך בזיון, ולזרוק הפתילות באשפה מעוטף היטב שלא יתבזה. וראה במה שהובא

בזה בשם הגר״ח קניבסקי זצ״ל (פסקי שמועות עמוד קלה, דולה ומשקה ריש עמוד רמ).

תמה הרב עקיבא שרייבר שליט״א, הרי אין דין שריפה בשיירי המנורה, אלא זורקים אותו במקום הדשן כמפורש במשנה (תמיד פרק ג משנה ט) וברמב״ם (בפירוש המשניות מסכת תמיד פרק ג משנה א, וביד החזקה תמידין ומוספין פרק ג הלכה יב), ואולי הדימוי למנורה רק כלפי זה שאין נזרקין, כפשטות לשון הראשונים - בספר האשכול (חלק ב׳ הלכות חנוכה עמוד כא) ויש להחמיר בכל המותיר, כיון דהדלקה לזכר שמן של מקדש, הוי כתשמישי קדושה שאינן נזרקין. ובספר המנהגות לר״א מלוניל (ב ע״א) נהגו שעושין מדורה מן הפתילות הנשארות, ומן השמן הנשאר, מפני שהיה הנס בפך שמן של קודש, נהגו בו מנהג קודש. [משמעות דבריהם, שאין חיוב גמור לשרוף, אלא שנתנו טעם למנהג].

שריפת השמן והפתילות

הנה בשו״ע ובמשנ״ב לא הוזכר שריפת ׳הפתילות׳, כי אם חיוב שריפת ׳השמן׳, אכן בטור ובית יוסף בשם כמה ראשונים וכן משמע במאירי (מגילה דף כו:), וכן נפסק בחיי אדם (כלל קנד סעיף לא) וקיצור שו״ע (סימן קלט סעיף כ), וערוך השולחן (סעיף ו), שגם ׳הפתילות׳ בכלל הקדושה ויש לשורפן ולא לזורקן. ובמשנה הלכות (חלק טו סימן רג) נימק משום שספוג שמן בפתילות. ועיין בקובץ בנתיבות ההלכה (להרב נחום קסטנר גליון 26) מאמר מהג״ר משה שטרנבוך שליט״א האם יש חיוב שריפה גם ב׳פתילות׳, וראה מה שביאר שם בטעם השריפה.

כלפי דין אכסנאי בחנוכה, שקונה זכות בשמן של בעל הבית לקיום מצות הדלקה, דייק הפרי מגדים בלשון הרשב״א (שו״ת חלק א׳ סימן תקמ״ב) שצריך בעל הבית להקנות לו חלק ב׳שמן ובפתילות׳. אולם המגן אברהם (סימן תרעז) והמשנ״ב (סימן תרעז ס״ק ג) ציטטו את דברי הרשב״א והשמיטו את תיבת ה׳פתילות׳.

ואם כן היה ראוי לקרוא לזה מעמד ׳שריפת השמן׳, ומעניין שהעולם קורא למעמד זה ׳שריפת הפתילות׳, ואולי שפתילות תמיד נשאר, אבל השמן בדרך כלל כולו נשרף. ומסתבר שמה שנשאר קצת שמן דבוק על גבי הכוסית או הבליעות שבתוך הכוסית, אין טעון שריפה, שהרי זה כמו תנאי שלא יחול עליו קדושה בעצם מה שלא נוהגים לשרפו.

חנוכיה של קטן

לדעת הגרש״ז אויערבאך זצ״ל (מנחת שלמה חלק ב סימן נח אות מב, הליכות שלמה מועדים פרק טו דבר

הלכה אות טז) גם שיירי נרות של קטן טעונים שריפה, שכן הוקצו למצוות הדלקת נרות חנוכה. ולדעת הגר"ח קניבסקי זצ"ל (קונטרס גם אני אודך חנוכה אות כ"ח-ל"א, קובץ אור ישראל חלק ח עמוד ק"ג אות י"ח-כ"א), והג"ר שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א (שבט הקהתי חלק ג סימן ר"ד, הובא בפסקי תשובות סימן תרעז אות ח), אם לא הגיע לחינוך אין במעשיו כלום, ואם הגיע לחינוך טעון שריפה.

מאידך דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (אשרי האיש או"ח חלק ג פרק לד סוף אות יז), שיירי שמן של קטן אין טעון שריפה אפילו אם הגיע לגיל חינוך אלא אם כן אביו הקצהו, אבל אם הגיע הקטן לעונת נדרים, יכול להקצות את השמן. ולדעת הג"ר יצחק זילברשטיין שליט"א (חשוקי חמד סוכה דף מו:), זה תלוי במחלוקת ראשונים - לשיטת תוס' אסור, לשיטת רש"י לפי העונג יום טוב לא חל הקצאה של קטן, לשיטת החת"ס חל הקצאה של קטן.

דינים העולים

שריפה: להלכה יש לשרוף את השמן והפתילות שנותרו מהדלקת נרות חנוכה. מצד דין 'איתקצאי' מספיק לגנזם או לשפוך אותם במקום שאין אדם עובר שם, והעיקר שלא יהיה 'ביזוי מצוה', ונחלקו הפוסקים אם מותר להטילו באשפה בתוך שקית. ואם התנה מועיל שלא יהא 'איתקצאי'. המאירי חולק, ומתיר לזרקם ולהשתמש בהם לצורכו, כיון שאינו מקצה אותם כלל, וכדין תשמישי מצוה, שמותר לזורקם ולהשתמש בהן לצרכו.

טעם המנהג לשרוף ולא להסתפק בגניזה, שאין רשות להשתמש בנרות חנוכה כמנורה שבמקדש, ושורפים שיירי החנוכה כשריפת שיירי המנורה שבמקדש.

קטן: נר חנוכה של קטן יש אומרים שטעון שריפה כגדול, יש מחלקים בין הגיע לחינוך ללא הגיע לחינוך, ויש אומרים שתמיד אין טעון שריפה רק אם הגיע לעונת נדרים.

ביטול: לכתחילה אסור לערבו בשמן אחר לבטלו. אם כבר נתערב ואין בו שישים מההיתר, יש מתירים להוסיף עד שישים ולבטלו, ויש אוסרים.

זמן השריפה: לכתחילה שורפים אותו מיד בזאת חנוכה לאחר שחרית, שאסור להשהותו מפני חשש תקלה. ויש נוהגים לשיירו לשריפת חמץ וכן מנהג

בעלזא, ואין חוששים לתקלה שאינו מצוי שישתמשו בזה ועוד שהוא פחות מי״ב חודש. מנהג קרלין לשרוף דוקא ביום כמו שריפת נותר.

מצוה: נחלקו הפוסקים האם מותר להשתמש בשיירי השמן לנרות בית הכנסת. ונפק״מ האם מותר לשרוף את החמץ בערב פסח באמצעות שיירי השמן.

סגולה לשושנה: מפורסם הסגולה למרוח משיירי השמן על ה׳שושנה׳ ברגל, ונרפאת באופן פלאי, יש מתירים רק אם עושה תנאי, ויש מקילים שאם דעתו לכך סתמא חשיב כתנאי.

הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א
מח"ס בית מתתיהו ועו"ס

במנהג חלאב להדליק נר נוסף בחנוכה

אורך ימים ושנות חיים למע"כ יד"נ הרה"ג המפורסם מזכה הרבים רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א, מח"ס גם אני אודך ופרדס יוסף החדש על המועדים, שלום רב. בענין שאלתו שאברר לו מנהג חלאב להדליק נר נוסף בחנוכה.

א'

מנהג חלאב להדליק נר נוסף בחנוכה כל יום, ומניחים הנר במנורה כל יום, וביום השמיני שמדליקים כל הנרות, מניחים הנר הנוסף מחוץ למנורה, ומובא מנהגם בשו"ת בנין אב ח"ו ס' ל"ו עי"ש, ובקובץ המשביר ח"ו עמ' ק"צ ובס' דרך ארץ או"ח עמ' קמ"ג עי"ש. ויש לדון בזה מאיסור בל תוסיף, דהמדליק ביום ראשון נר נוסף לנ"ח, אם הוי כמניח שני זוגות תפילין דעובר בבב"ת וכמבו' בעירובין צ"ה עי"ש, ומש"כ בזה בקובץ שיעורים ח"ב ס' ל"ג או"ז עי"ש, וא"כ המדליק בליל ראשון של חנוכה שתי נרות לנ"ח, לכאו' הוי ב"ת, וכמניח שני זוגות תפילין בראשו דהוי ב"ת.

בל תוסיף בנרות חנוכה ובמצוה דרבנן

והנה בפרמ"ג פתיחה כוללת ח"א אות מ' כתב, והנה במצוות דרבנן צריך לחקור אי שייך בל תוסיף כמו בנ"ח, והמהדרין מן המהדרין מוסיפין וכו' ואם נאמר כתוס' ר"ה ט"ז ע"ב כ"ח ע"ב, דבעשיית מצוה פעמיים ליכא בל תוסיף א"ש, אבל אם נאמר כחי' הרשב"א, ושאר פוסקים דס"ל דכה"ג ג"כ עובר בב"ת ע"כ דבמצוה דרבנן ליכא ב"ת עי"ש, הרי שהוכיח הפרמ"ג מדין המהדרין שמוסיפין נר בכל לילה, ע"כ דבמצוה דרבנן ליכא איסור בל תוסיף, להרשב"א ודעימיה שבעשיית מצוה ב' פעמים עובר בב"ת, ואולם מקו' הפרמ"ג חזינן דפשיט"ל דבנ"ח שייך איסור ב"ת, ולהכי נתקשה בדין המהדרין בנ"ח היאך מוסיפין נר והוי ב"ת, וע"כ ס"ל שגם במצוה דרבנן הוי ב"ת, וא"כ עפ"ז יש לדון במנהג חלאב שמוסיפין נר בכל יום לנ"ח דהוי איסור בל תוסיף, ומה שהמהדרין מוסיפין נר וליכא איסור ב"ת, כתב בשו"ת שבט הקהתי ח"א ס' ר"ב די"ל דשאני נ"ח מכל שאר מצוות דרבנן, ומפני שתחילת התקנה כך הייתה בפירוש שמותר

להוסיף על נר אחד ואדרבה מצוה קעביד והוי בכלל מהדרין מן המהדרין עי״ש, והניף ידו בספרו משא בני קהת פ״ד מחנוכה ה״א. וכ״כ בס׳ אסיפת שמועות חנוכה עמ׳ מ״ג, דודאי המהדרין היה בכלל תחילת עיקר צורת התקנה, ומה שייך זה לב״ת ושכן כתב בקונ׳ משיב צדק אות ל״ח עי״ש, וכ״כ לדחות בקונ׳ בנין אריאל לידידי הרה״ג רבי אריאל טולדנו חנוכה עמ׳ כ״ה עי״ש, ובס׳ כרם אליעזר חנוכה ס׳ כ״ה אות כ״ו, ובס׳ דברי יעקב ר״ה כ״ח ע״ב עמ׳ קי״ט, ובדברי הג״ר משה אורי לינדר זצ״ל בקובץ אוצרות ירושלים חי״ט עמ׳ צ״ז עי״ש.

ולכאו׳ י״ל בזה במשה״ק הפרמ״ג בדין המהדרין בנ״ח דהוספת נר מ״ט אי״ז ב״ת, למש״כ בס׳ מגן גיבורים ס׳ קכ״ח ס׳ כ״ז, באיסור ב״ת אם זהו רק במצוה שבחובה או גם במ״ע קיומית עי״ש, ובס׳ חקר הלכה תפילין אות י״א פשיט״ל שבמ״ע דל״ה חובה ליכא איסור ב״ת עי״ש וכ״כ בשו״ת דברי ישראל ח״א ס׳ ק״ל עי״ש, ומש״כ בזה בבית מתתיהו ח״ב ס׳ י״ח עי״ש.

וא״כ י״ל דהמהדרין בנ״ח להוסיף נר להידור מצוה, כיון שהידור מצוה אי״ז חובה, ועיקר החיוב בנ״ח זהו בהדלקת נר אחד, ושאר הנרות הוי להידור מצוה, א״כ י״ל שבהידור מצוה ליכא איסור ב״ת כיון שאי״ז חובה עליו והוי כמ״ע קיומית די״ל דליכא בזה איסור ב״ת, ואולם למש״כ בס׳ חמד משה ס׳ תרנ״א ס״ה שגם בקיום מצוה איכא ב״ת, ה״ה י״ל בהידור מצוה איכא איסור ב״ת אף שאי״ז חובה עליו, ובל״ה י״ל למש״כ בס׳ גליא מסכתא ס״ו דשאני ההידור מהדרין בנ״ח, הוי כחלק מהמצוה דנ״ח עי״ש, וכ״כ מו״ר הגה״ק רבי יוסף ליברמן זצוק״ל בס׳ משנת יוסף סוגיות או״ח ח״ב ס׳ ל״ו עי״ש, וא״כ י״ל כמו שמוסיף בשיעור האתרוג משום הדר שוודאי אי״ז בל תוסיף ה״ה במוסיף בנ״ח משום מהדרין דאי״ז ב״ת וכ״כ בס׳ אור חדש עמ׳ קי״ח עי״ש.

ב׳

בל תוסיף במקרא מגילה

והנה המרדכי פ״ק דמגילה ס׳ תשע״ה כתב, ומה שלא נהגו לקרות המגילה יום י״ד ויום ט״ו, משום ספיקא כדעבדינן ביו״ט, י״ל דדילמא י״ד נקבע זמנו, ואיכא בט״ו משום ולא יעבור וכו׳, א״נ יש כאן משום בל תוסיף עי״ש. הרי מבואר מהמרדכי דאיכא בל תוסיף במצוה דרבנן כמקרא מגילה, וכן הוכיחו מהמרדכי, בשו״ת השמים החדשים להג״ר משה טולידנו זצ״ל, הנדמ״ח סו״ס ק״א, ובחכמת שלמה להגר״ש קלוגר או״ח ס׳ ל״א, ובשו״ת וזאת ליהודה סו״ס קס״א ובשו״ת להורות נתן חי״א ס׳ נ״ו או״ג.

וא״כ נפשט מש״כ הפרמ״ג לדון אם בנ״ח איכא איסור ב״ת שהוי

מצוה דרבנן, ומהמרדכי חזינן דבקריאת המגילה דהוי מד"ס איכא איסור ב"ת, אכן י"ל עפמש"כ הפרמ"ג ס' תרפ"ז מ"ז סק"ג, דמקרא מגילה מדברי קבלה כד"ת עי"ש, וא"כ י"ל דלהכי ס"ל להמרדכי דאיכא איסור ב"ת במקרא מגילה דהוי מדברי קבלה וכד"ת הוי, וכ"כ לדחות ההוכחה מהמרדכי, דאיכא איסור ב"ת במקרא מגילה, דה"ה לשאר מצוות דרבנן כנ"ח, דשאני מגילה שהיא כד"ת, בשו"ת התעוררות תשובה ח"ג או"ח סו"ס תמ"ז, וכן בשו"ת שבט הקהתי ח"א ס' ר"ב, ובספרו משא בני קהת פ"ד מחנוכה ה"א עי"ש, ובס' תאריך ישראל עמ' תר"ח ס"ק מ"ב, ובשו"ת דעת ישראל ציצית ס' פ"ט או"ז, וכ"כ בשו"ת לב אברהם ח"א ס' י"ב ובשו"ת משיב דבר ח"א ס' ט"ז. ואכן בשו"ע או"ח ס' תרצ"ו ס"ז, דלשמוח בפורים דברי קבלה נינהו שהם כדברי תורה עי"ש, וא"כ י"ל דשאני מקרא מגילה שהיא כד"ת ולהכי איכא איסור ב"ת, ואין מוכח לנ"ח שהיא מדרבנן, ועיקר סברא זו כתב הגר"י ענגיל בגליוני הש"ס מגילה ב' ע"א דשייך ב"ת במגילה דדברי קבלה כד"ת, ועי' בשו"ת אגרות משה ח"א או"ח ס' י"ד סוף ענף א'.

ואמנם י"ל עפמש"כ בתשו' חת"ס או"ח ס' ר"ה דנ"ח דאורייתא לעשות איזה זכר לנס על נס חנוכה די בכל שהוא יעו"ש, וא"כ שההדלקת נ"ח מקיים קיום דאורייתא שפיר יש לדון משום איסור בל תוסיף בהדלקת נ"ח שבהדלקה מקיים מצוה מה"ת, וכמש"כ החת"ס, ועמש"כ ע"ד החת"ס בבית מתתיהו ח"ג ס"ד סוף אות א' עי"ש.

וע"ע בס' צרור המור ענייני ב"ת ס' כ"ו עמ' קצ"ג לחלק בין חנוכה לפורים עי"ש, ובקובץ המאור כסלו טבת תשפ"ג עמ' ל"ח, ומש"כ בקובץ ויען שמואל חי"ט עמ' ת"כ, ובקובץ אליבא דהלכתא ק"ב עמ' ס"ט יעו"ש.

ובתשו' התעוררות תשובה ח"א או"ח ס"ד, כתב דשייך בל תוסיף ובל תגרע גם במצוות דרבנן, ולפי"ז המדליק ט' ימים נ"ח, או רק ז' ימים, או שקורא מגילה בט"ו לשם מצוה עובר בב"ת, וכתב להוכיח ששייך איסור ב"ת במצוה דרבנן, ממש"כ השו"ע או"ח ס' תרס"ד ס"ז, שאין ליטול הושענא ביום הו"ר עם הלולב משום ב"ת, ואף שלולב ביום ז' הוי רק מ"ע מדרבנן, ואי"ז מ"ע מה"ת, אפ"ה חזינן דשייך איסור ב"ת במ"ע דרבנן עי"ש, והניף ידו בהוכחה זו בשו"ת התעוררות תשובה ח"ג או"ח ס' תמ"ז, וכתב דמסתבר דבדרבנן איכא ב"ת כמו שכל מילתא דרבנן הוא משום לא תסור כמבו' בברכות י"ט ע"ב, ושבת כ"ג ע"א, ממילא עליהן משום ב"ת עי"ש, וכן מסיק בשו"ת שבט הקהתי ח"א ס' ר"ב, דאין להדליק בליל ראשון של חנוכה שני נרות דיש לחוש לבל תוסיף אף שהוי מ"ע מדרבנן עי"ש, וכ"כ בס' מעיל קטן עמ' 9, לחוש לב"ת במדליק

שני נרות ביום א׳ עי״ש ובקובץ אוצרות ירושלים חי״ט עמ׳ צ״ז אם איכא ב״ת ובל תגרע בנ״ח עי״ש, ובקונ׳ ולא תגרעו סו״ס ט׳, ובס׳ מועדי ישראל פסח ס׳ ע״ג עי״ש.

ואולם בשו״ת ברכת ראובן שלמה, היוצא לאור על ידי מכון גם אני אודך] חלק י״א סימן צ׳, נשאל על הדלקת נרות חנוכה ביום ט׳, אם יש לחוש לבל תוסיף, וכתב דלא שייך בל תוסיף במצוה דרבנן, וכמש״כ בשו״ת הרדב״ז ח״ג ס׳ תע״ח, דכל מצוה שאין מניינה מפורש בתורה אין עובר משום בל תוסיף כגון ערבה והדס וכו׳, ואע״ג דדרשינן וענף עץ עבות לשלושה הדסים אין מנין זה מבואר ממש, זה הכלל אם מוסיף במצוה עצמה ממה שכתוב בתורה בהדיא ה״ז ב״ת עי״ש, ואישתמיט ליה להברכת ראובן שלמה, דברי המרדכי דגם בקריאת מגילה שהוי מדרבנן יש איסור ב״ת וכנ״ל, ואף שמגילה אינה מפורשת בתורה, וגם בשו״ת מילי דעזרא ח״א ס׳ נ״ט, מסיק דהמדליק נ״ח ביום התשיעי אין עובר בב״ת, דבל תוסיף הוי רק בדאורייתא עי״ש, ואישתמיט ליה כל הנ״ל הסוברים שגם בדרבנן עובר בב״ת, וכמש״כ ההתעוררות תשובה והשבט הקהתי, וכן מפורש בצל״ח סוכה מ״ו ע״ב, דבל תוסיף הוי גם במ״ע דרבנן כלולב ביום ב׳ שהוי מדרבנן עי״ש, ומש״כ בזה בשו״ת גביע הכסף ח״א ס׳ ק״ט.

וראיתי בס׳ חוט שני לרבינו מרן הגר״נ קרליץ זצוק״ל חנוכה ס׳ תרע״א ס״א, דכתב דלהדליק ב׳ פעמים נ״ח, נראה שאין בזה איסור ב״ת, כיון דחזינן ששייך הוספה משום מהדרין, ולהרמב״ם בעה״ב מדליק לכולם, א״כ חזינן שלא הייתה צורת התקנה להדליק נר אחד, ואע״פ די״ל דדווקא התם הייתה התקנה כך, וזוהי הצורה של מהדרין, מ״מ אין נראה שכיון שכן לא תיקנו דווקא נר אחד, ועל כן דמיא לנטילת ב׳ פעמים הלולב, ולא לנטילת ב׳ לולבים עי״ש. הרי שס״ל לחוט שני, מטעם אחר דאי״ז איסור ב״ת להדליק ב׳ פעמים נ״ח, דדמיא למה שנוטל הלולב כמה פעמים שאי״ז ב״ת, ולא לנוטל שני לולבים די״ל דהוי ב״ת, וא״כ עפי״ד מיושב הך מנהג חלאב, להדליק נר נוסף בכל יום, דאי״ז ב״ת, דהוי כמו שנוטל הלולב שתי פעמים, ואולם י״ל דשפיר דמיא לנוטל שני תפילין בראשו שהוי בל תוסיף, ולא לנטילת לולב ב׳ פעמים.

ושו״מ למו״ר מרן הגרי״ג אדלשטיין בס׳ אסיפת שמועות חנוכה עמ׳ מ״ב, דכתב יל״ע אם יש איסור בל תוסיף בנר חנוכה אם מדליק יותר נרות מהחיוב, וכתב ונראה דבדרבנן ל״ש ב״ת, דהא כתיב לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם, אבל מצוות דרבנן אינו בכלל זה, והביא להפרמ״ג הנ״ל אם יש איסור ב״ת בדרבנן, דלהרמב״ם פ״א מממרים ובסה״מ

שורש א', דכל דרבנן יש בזה לאו דלא תסור א"כ יהא בזה משום ב"ת, וכתב ע"ז באסיפת שמועות, ולכאו' צ"ע דהא מדאורייתא אין הנרות חנוכה חפצא דמצוה, אלא יש כאן מצוה כללית לשמוע בדברי חכמים, וא"כ אין כאן הוספה על המצוה, וכתב דבאמת יש הרבה ראיות דגם איסור דרבנן נעשה חפצא דאיסורא, וכן מוכח מיו"ט שני של ר"ה, שיש בו הנהגת דין גם בשמיים, וה"ה בנ"ח שהוא נעשה חפצא דמצוה, ושפיר שייך בל תוסיף, ואמנם לשיטת רש"י ברכות י"ט ע"ב ד"ה כל מילי], דכל מצוה דרבנן הוא משום כבוד חכמים, ולפי"ז ל"ש בל תוסיף דדומה למצות כיבוד אב, שבוודאי אם מוסיף על מה שציווהו אביו ל"ש ב"ת, וכתב לדון שיהא איסור ב"ת במצוה דרבנן, דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, ואפשר שיעשו חז"ל ג"כ איסור להוסיף יעו"ש, ובשו"ת משנה הלכות חי"א ס' תקכ"ד ובס' יקר תפארת להגר"ע קיסטר זצ"ל מועדים עמ' ט"ז, ובס' ברכת אברהם להגר"א ארלנגר זצ"ל סוכה ליקוטים עמ' רע"ד יעו"ש, ומה שהארכנו בבית מתתיהו ח"א ס"כ אות כ"א בגדר מצוה ואיסור דרבנן אם הוי כאיסור בחפצא וכמצוה בעצם יעו"ש.

והלום ראיתי בשו"ת וזאת ליהודה להג"ר יהודה טולידאנו זצ"ל ממקנאס] סו"ס קס"א, אם איכא בל תוסיף במצוה דרבנן כנ"ח אם הדליקה תשעה ימים, או בלילה הראשון הדליק שני נרות, וכתב דנראה פשוט דאיכא איסור ב"ת דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, והוכיח ממש"כ המהר"י עייאש ס' קמ"ח בנשבע לבטל מצוה דרבנן כנטילת לולב בשאר ימים, שהוי בכלל נשבע לבטל את המצוה, שמה"ת מצוה לקיים מצוה דרבנן, וכמו שאמרו לעניין נ"ח, היכן וציוונו מלא תסור, וא"כ ה"ה לעניין בל תוסיף הוי גם במצוה דרבנן עי"ש. ועפי"ד להמבו' בשו"ע יו"ד ס' רל"ט ס"ו, דהנשבע על דבר מצוה דרבנן שלא להדליק נ"ח או לקרוא מגילה השבועה חלה עי"ש, וכן הביא הטור יו"ד ס' רל"ט שם, מהרא"ש, דהנשבע שלא לקיים מצוה דרבנן שבועתו חלה, הרי דמצוה דרבנן אי"ז כנשבע לבטל המצוה, א"כ ה"ה אין איסור בל תוסיף במצוה דרבנן כמקרא מגילה והדלקת נ"ח להשו"ע, למש"כ הוזאת ליהודה לתלות, אם נימא דנשבע לבטל מצוה דרבנן אין שבועתו חלה ה"ה דאיכא איסור ב"ת במצוה דרבנן, וא"כ להשו"ע דהנשבע לבטל נ"ח או מקרא מגילה שבועתו חלה, ה"ה דליכא איסור ב"ת בנ"ח ומקרא מגילה.

אמנם י"ל עפמש"כ בבית מתתיהו ח"ו ס"א אות י"ב, במה שנשבע לבטל מצוה דרבנן, י"ל ששבועתו חלה, דמה שאין שבועה חלה על דבר מצוה, זהו שאין יכול לישבע ולדבר על מה שמפורש בתורה, ולהכי י"ל שבמצוה דרבנן שפיר חל שבועתו כיון שאין

מפורש בתורה עי״ש, וא״כ י״ל דבאיסור בל תוסיף כשמוסיף במצוה דרבנן, ומכוין למצוה שפיר עובר בבל תוסיף דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון וכנ״ל.

ובמועדי הגר״ח ח״א תשו׳ תקצ״ד, שאלתי למרן הגר״ח קנייבסקי זצוק״ל, מי שמדליק בביתו פעמיים נ״ח, אם עובר בבל תוסיף, והשיב ע״ז, אין ב״ת בדרבנן, עי״ש וכן השיב הגרח״ק דאין ב״ת בדרבנן בס׳ שיח הלכה ח״ד ס׳ רל״ה עי״ש.

וכן בס׳ תאריך ישראל עמ׳ תר״ח אות מ״ב, השיב הגרח״ק זצ״ל אם הדליק נ״ח בליל ט׳, אם עובר בב״ת, והשיב ע״ז לא מצינו שגזרו ע״ז, וכן השיב הגרח״ק, בס׳ הליכות חיים ח״א עמ׳ קכ״ט עי״ש, ומש״כ בשו״ת גביע הכסף ח״א ס׳ ק״ט, ואולם בס׳ שמחת אברהם עמ׳ ת״נ השיב הגרח״ק זצ״ל שיש ב״ת במצוה דרבנן, וכן בעמ׳ תפ״ג שם, השיב כן שיש ב״ת בדרבנן. ושאלתי להגר״א נבנצאל, אם יש בל תוסיף במדליק שני פעמים נ״ח בביתו, וכתב לי, לענ״ד לא.

ובפסחים קי״ז, בין הכוסות הללו, אם רצה לשתות ישתה, בין שלישי לרביעי לא ישתה והרשב״ם שם דנראה כמוסיף על הכוסות עי״ש, הרי לכאו׳ דגם במצוה דרבנן כארבע כוסות איכא איסור בל תוסיף, ואולם י״ל דאי״ז בל תוסיף ממש, אלא רק כנראה כמוסיף, ואה״נ אין עובר באיסור בל תוסיף, וכ״כ בשו״ת ברכת ראובן שלמה חי״א ס׳ צ׳ בהמבו׳ בשו״ע או״ח ס׳ תע״ב ס״ז אם לא שתה כוס שלישי או רביעי בהסיבה לא יחזור לשתות בהסיבה דנראה כמוסיף על הכוסות עי״ש, דאה״נ במצוה דרבנן כנ״ח וארבע כוסות ל״ש איסור בל תוסיף אלא דנראה כמוסיף עי״ש ומש״כ בזה בשו״ת לב אברהם ווינפלד] ח״א ס׳ י״ב עי״ש, ואמנם י״ל עוד למש״כ בס׳ כלי חמדה פר׳ וארא, מהירושלמי דארבע כוסות הוי מ״ע מה״ת עי״ש, וכן מבו׳ בשאילתות שאילתא ע״ז עי״ש, וכ״כ בשו״ת אמרי דוד ס׳ קס״ג עי״ש, א״כ שפיר יש לדון בארבע כוסות מאיסור בל תוסיף אם הוי כמ״ע מה״ת, וע״ע בס׳ אמרות אברהם מצוות ומועדים ח״א שער ג׳ ס׳ י״ד, דשורף חמץ ביום השמיני אחר הפסח, אם עובר בב״ת עי״ש. ולכאו׳ אם ביטל החמץ, הביעור הוי מדרבנן, וכמש״כ התוס׳ ריש פסחים עי״ש, וא״כ כששורף החמץ ביום שמיני הוי בל תוסיף במצוה דרבנן, וה״ז תליא אם במצוה דרבנן איכא לאיסור בל תוסיף וכנ״ל עי״ש.

ובמועדי הגר״ח ח״א תשו׳ תקצ״ה שאלתי למרן הגר״ח קנייבסקי זצ״ל, דס״ל שאין ב״ת בדרבנן, ממש״כ המרדכי ריש מגילה ששייך ב״ת במקרא מגילה, והשיב ע״ז, היכא שקבעו עי״ש. ובס׳ שמחת מרדכי עמ׳ תקי״ד השיב הגרח״ק זצ״ל על ב״ת

בדרבנן איני יודע עי"ש, ובס' מעיל קטן עמ' כ"ט השיב הגרח"ק זצ"ל במדליק נ"ח ביום תשיעי אם עובר בב"ת, והשיב, בשבת תיקנו להדליק שני נרות ומותר להוסיף יעו"ש, ובס' סוכת חיים חנוכה עמ' תל"ו.

ואולם בס' ערוך השולחן או"ח ס' תכ"ב סק"ד, הביא מהרא"ם הל' חנוכה, שהקורא הלל בכל יום עובר בבל תוסיף אע"ג דהוי מדרבנן, וכמש"כ המרדכי ריש מגילה יעו"ש, הרי שהוכיח מדברי המרדכי במגילה וס"ל שאי"ז דווקא במקרא מגילה שהוי מדברי קבלה וכד"ת, וכנ"ל.

ויש לדון במדליק נ"ח בבית הכנסת פעמיים, אם עובר בבל תוסיף כיון שהדלקת נ"ח בבית הכנסת הוי ממנהגא, אם שייך במנהג בל תוסיף, דאף אם נימא שבמצוה דרבנן איכא בל תוסיף מנ"ל שגם במנהגא איכא איסור בל תוסיף, למש"כ רש"י סוכה מ"ד ע"ב דאין מברכין על חיבוט ערבה שהוא מנהג נביאים, וא"א לומר וצונו עי"ש, א"כ י"ל דל"ש בל תוסיף במנהג, ואולם להרמב"ם פ"א ממרים ה"ב, דגם במנהג איכא לא תסור עי"ש, וא"כ שפיר יש לדון דאף במנהג איכא איסור בל תוסיף, ואמנם י"ל עוד דשאני הדלקת נ"ח בבית הכנסת דכתב השו"ע או"ח ס' תרע"א ס"ז שמברכין ע"ז, ואף דבאמירת הלל בר"ח ס"ל להשו"ע או"ח ס' תכ"ב שאין מברכין על הלל בר"ח שהוי רק מנהגא יעו"ש, וכתבו רבים מהאחרונים המובאים בבית מתתיהו ח"ו ס' דשאני הדלקת נ"ח בביהכנ"ס דאיכא קיום מ"ע דפרסומא ניסא, ומקיים בו מ"ע דהדלקת נ"ח ולהכי שפיר מברכין ע"ז עי"ש, וא"כ שפיר יש לדון מאיסור בל תוסיף בהדלקת נ"ח בבית הכנסת כשמדליק פעמיים לשם מצוה.

ושו"מ בס' מועדי ישראל ימים נוראים ס"ה שכתב לדון מ"ט תקיעת שופר באלול שהוא ממנהגא אין בזה איסור בל תוסיף וכתב כיון שהוא לפני זמנו ליכא איסור בל תוסיף, וכמש"כ בשו"ת מחנה חיים ח"ג ס' מ"ד דהיושב בסוכה בערב סוכות או ישן בסוכה אין עובר בב"ת שהוי לפני זמנו עי"ש, ואולם בס' שיח הסוכות עמ' שי"ח השיב הגרח"ק זצ"ל אם יש לחוש לבל תוסיף כשישן בסוכה קודם החג והשיב מחזי כבל תוסיף, ובקובץ בנתיבות ההלכה כ"ה עמ' שהגרח"ק זצ"ל נזהר לא לשבת ללמוד בסוכה קודם חג הסוכות עי"ש, ומש"כ בזה בס' שומרי מצוה פ"ז ס"ט ובס' שערי יוסף סוכות עמ' 2 עי"ש. ולהנ"ל י"ל בטעם דתקיעת שופר באלול ליכא בל תוסיף שהוי ממנהגא ובמנהג ל"ש בל תוסיף.

ג'

ספר ספירת העומר ביום חמישים אם עובר בבל תוסיף

ונפק"מ י"ל בסופר ספירת העומר ביום חג השבועות, אם עובר בבל

תוסיף, דספירת העומר בזה״ז לרוב פוסקים הוי מדרבנן, וכמש״כ הפר״ח ס׳ תפ״ט סק״ד, ולהכי בספיה״ע אצ״כ למצוה, דבמצוה דרבנן אצ״כ עי״ש. וא״כ י״ל אם ספר ספיה״ע ביום חמישים, אם נימא שגם במצוה דרבנן איכא איסור ב״ת, וכנ״ל, דגם בנ״ח י״ל שעובר בב״ת, ה״ה י״ל בסופר לשם מצוה ביום חמישים, עובר בב״ת, ואולם אם נימא שבמ״ע דרבנן ליכא איסור ב״ת, אף הסופר ביום חמישים לשם מצוה אין עובר בב״ת, ואמנם לדעת הרמב״ם פ״ז מהל׳ תמידין ומוספין הכ״ב, דספיה״ע בזה״ז הוי מה״ת, וכן ראיתי לזקיני הגה״ק רבי שלום הדאיה זצ״ל, בשו״ת ודבר שלום או״ח ס״ח, שכתב בדעת השו״ע דספיה״ע מה״ת עי״ש, ובמנ״ח מ״ע ש״ו בדעת החינוך עי״ש, ועפ״ז שייך איסור ב״ת כשסופר לשם מצוה, דספיה״ע מה״ת, ואולם למש״כ הברכ״י או״ח ס׳ תפ״ט ס״א, דספיה״ע לרוב פוסקים הוי מדרבנן עי״ש, וכ״כ בשו״ע הגר״ז ס׳ תפ״ט ס״ב עי״ש, ובשו״ת אור לציון ח״ג פט״ז ס״ב יעו״ש, ועפ״ז דספיה״ע מדרבנן, ה״ז תליא אם במ״ע דרבנן איכא איסור בל תוסיף, וכ״כ לתלות בס׳ דברי יעקב להג״ר יעקב עדס ר״ה כ״ח ע״ב עמ׳ קי״ט עי״ש.

ואולם בשו״ת שרידי אש הנדמ״ח ח״ב יו״ד ס׳ צ׳ כתב דהסופר ספיה״ע ביום חמישים אין עובר בב״ת, שמצות ספיה״ע אינה למנות ימים סתם אלא ימים שבין פסח לשבועות, ואח״כ לא עשה מצוה כלל עי״ש, ובשו״ת רבבות אפרים ח״ד ס׳ קכ״ו או״ד, ובשו״ת עדות משה ח״ב ס׳ מ״ג, ובס׳ שומר אמת עה״ת עמ׳ תרל״א ובקונ׳ קרואי מועד ספיה״ע ס״ח, ובס׳ רביד הזהב להגרב״ד דיסקין עה״ת עמ׳ תרמ״ז, ובס׳ צרור המור ענייני ב״ת עמ׳ ר״א, ובס׳ מצות ספירת העומר עמ׳ של״ט בהערה עי״ש.

ובמועדי הגר״ח ח״א תשו׳ קפ״א שאלתי למרן הגר״ח קנייבסקי זצוק״ל, הסופר ספירת העומר בחג השבועות, אם עובר בבל תוסיף, וכתב, אם מכוון למצוה עובר עי״ש, ולכאו׳ ה״ז סותר למה שהשיב במועדי הגר״ח הנ״ל במדליק נ״ח בביתו פעמיים דאין עובר בב״ת דאין ב״ת במצוה דרבנן, וא״כ ה״ה י״ל במצות ספיה״ע דהוי לרוב פוסקים מדרבנן אף כשמכוין למצוה אין עובר בב״ת שהוי מדרבנן, ואולי כוונתו לחוש להרמב״ם ודעימיה דס״ל דספיה״ע אף בזה״ז מה״ת, וא״כ שפיר הוי בל תוסיף כשמכוין למצוה, וכן פשיט״ל בשו״ת תשובות ישראל ח״ו ס׳ ס״א או״ד, דהסופר בחג השבועות, עובר בבל תוסיף עי״ש, ומש״כ בזה בשו״ת צמח יהודה ח״ג או״ח ס׳ קל״ז, ובס׳ ספירת העומר פ״א סוף הערה ה׳ ובס׳ תספרו חמישים יום לידידי הרה״ג רבי משה כהן פ״ט ס׳ ל׳.

וע"ע מה שהארכנו בבית מתתיהו ח"ב ס"כ, בנוסח לשם יחוד בספיה"ע אם הוי ב"ת כשמכוין למצוה דאורייתא עי"ש, ובמועדי הגר"ח ח"א תשו' ק"נ עי"ש, וע"ע מש"כ בזה בשו"ת תפארת יעקב להג"ר יעקב מוצפי זצ"ל ס' ר' ובס' הליכות אמרי סופר ח"ב עמ' קי"א ובשו"ת מחקרי ארץ ח"ח ס' ק"ג ובס' מדושני עונג ס' נ"ז ובס' תספרו חמישים יום פט"ו ס"ו ובס' שער המועדים ספיה"ע עמ' קס"ז ובס' מסורת משה ח"ג עמ' קל"ט ובדברי ידידי הג"ר יהודה חטאב בקובץ יתד המאיר אייר תשע"ח ס' קכ"ה, ובס' ברכת אברהם סוכה ליקוטים עמ' רע"ה או"ט.

ד'

בל תוסיף בקטן ובסומא

ולכאו' י"ל נפק"מ עוד בכ"ז, בקטן שפטור מהמצוות אם שייך אצלו איסור בל תוסיף, ואף שחייב במצוות מדרבנן מדין חינוך, ה"ז תליא במח' רש"י ותוס' ברכות מ"ח, אם מצוות חינוך ה"ז מוטל על אביו לחנכו ואין חיוב על הקטן כלל, ואולם אם נימא שהקטן בעצמו חייב במצוות מדרבנן, ה"ז תליא אם במצוה דרבנן איכא בל תוסיף וכנ"ל, ואמנם י"ל עוד לעניין קטן די"ל שמוזהר בלאוין ואיסורים ורק שאינו נענש ע"ז, וכמו שהארכנו בזה בבית מתתיהו ח"א ס' י"א יעו"ש, וא"כ שפיר שייך בקטן איסור בל תוסיף כיון שהקטן עצמו חייב במצוות מדרבנן, שפיר שייך בו איסור בל תוסיף, וע"ע בס' אור אברהם חגיגה ס"ג, ובקובץ שיעורים ח"ב ס' ל"א או"ג.

וכמו"כ י"ל נפק"מ עוד לעניין סומא דפטור מהמצוות, אם שייך אצלו בל תוסיף כשמקיים מצוה, ולכאו' י"ל דנהי שפטור מהמצוות, מ"מ אם מקיים מצוה יש לו קיום מצוה כאינו מצווה ועושה וכאשה במ"ע שהז"ג, וא"כ ה"ז תליא בהנ"ל אם איסור בל תוסיף הוי רק במצוה שמחוייב בה או גם במצוה קיומית, ועמש"כ בבית מתתיהו ח"א ס"א אות מ"ד, לעניין אשה במ"ע שהז"ג אם יש בה בל תוסיף עי"ש. ועמש"כ בשו"ת תורה לשמה או"ח ס' קע"ג באשה היושבת בסוכה בשמיני אם עוברת בב"ת עי"ש, ובברכי יוסף או"ח ס' י"ז, ובשו"ת שבט הקהתי ח"ו ס' רל"ה, ובשו"ת יד נתן ח"ג ס' כ"ח ובשו"ת עקדת משה ח"ז ס"ח ובשו"ת תשובות ישראל ח"ו ס' פ"ו ובס' תורת אמך ויסברג] עמ' תצ"ד ובס' סוכת חיים ארבעה מינין עמ' תר"כ השיב הגרח"ק זצ"ל שיתכן שיש איסור לאשה עי"ש והגר"א נבנצאל כתב לי אם מתכוונת למצוה עוברת. וראיתי בס' ישועת יעקב או"ח ס' י"ז סק"א לחלק בין סומא לאשה, דסומא פטור מכל המצוות, ואין שום מצוה שחייב בה ול"ש ביה עניין בל תוסיף, דאין לו שום מצוה שהוא חייב בה, שיהא מוסיף

עליה, ואילו אשה שחייבת במצוות שאין הזמן גרמא, שייך בה בל תוסיף עי״ש. ומש״כ ע״ד בס׳ דברי ירוחם ס׳ מ״א עי״ש, ובשו״ת תשובת חן ס״א די״ל אם נימא דסומא פטור מהמצוות, ומלאוין חייב וכמש״כ הפרמ״ג פתיחה כוללת אות כ״ט עי״ש, ומה שציינתי בזה בבית מתתיהו ח״א ס׳ י״ז אות ט״ז, אם סומא מוזהר מלאוין אם לאו עי״ש, ובספר גם אני אודך מתשובותי, חלק ח׳ סימן י״ח עמוד קס״א, שאלתי להגר״א נבנצאל לר״י דסומא פטור מהמצוות אם שייך בסומא בל תוסיף, וכתב על זה, לא, ובספר גם אני אודך מתשובותי, חלק ט׳ סימן י״ג, עמוד קל״ה, השיב על זה הג״ר שמאי גרוס בעל שבט הקהתי, לתלות אם שייך בל תוסיף בסומא, אם סומא חייב בלאוין, עיין שם. ואמנם י״ל בזה למש״כ המשנ״ב ס׳ נ״ג ס״ק מ״א, דלהלכה קי״ל שסומא חייב במצוות עי״ש, א״כ שפיר שייך בסומא בל תוסיף, ואולם י״ל למש״כ בס׳ המכריע ס׳ ע״ח, דאף לר״י דסומא פטור מהמצוות, מ״מ מדרבנן חייב עי״ש ובתוס׳ ב״ק פ״ז. ועירובין צו., וא״כ שסומא חייב במצוות מדרבנן, יהא נפק״מ אם עובר בבל תוסיף וה״ז תליא בהנ״ל אם במצוה דרבנן כשמוסיף עובר באיסור בל תוסיף אם לאו, ועמש״כ עוד לעניין סומא אם עובר בב״ת בשו״ת נזר הקודש ס׳ י״ח ובשו״ת בית שערים או״ח ס׳ של״ד ובשו״ת גורן דוד סו״ס ס״ג, ובס׳ בני ציון ס׳ נ״ג ס״ק ל״ז, ובשו״ת חיי אשר ס׳ קס״ב ובס׳ משאת משה להגר״מ חברוני קדשים ליקוטים ס׳ י״ב ובס׳ משנת חיים דברים סו״ס ע׳ ובס׳ עבודה ברורה ר״ה ל״ג ובס׳ נאות אפרים בראשית ס׳ כ״ד, ובס׳ חבצלת השרון דברים א׳ עמ׳ רל״ז ובס׳ משאת המלך חולין י״ג ע״ב ובפסחים צ״א ע״ב ובדברי הרה״ג רבי אליהו ברכה, בקובץ בתורתו חו״ק ח״א עמ׳ תט״ו עי״ש.

ה׳

המדליק ביום ראשון שני נרות אם יצא

והנה בתשו׳ האלף לך שלמה להגר״ש קלוגר זצ״ל או״ח ס׳ ש״פ כתב, אם הדליק בלילה ראשונה שני נרות אם יצא, וכתב דנ״ל שיצא, דתוספת על דבר אינו מזיק בכה״ג, וכמש״כ הרמ״א או״ח ס׳ רס״ג, דיכול להוסיף נגד מנין המכוון ובלבד שלא יפחות וה״ה בזה עי״ש, והניף ידו בזה בחכמת שלמה או״ח ס׳ תרע״א ס״ב עי״ש, ומש״כ בזה בשו״ת קנין תורה ח״ה ס׳ מ״ו, ולמו״ר הגה״ק רבי יוסף ליברמן זצוק״ל בשו״ת משנת יוסף חי״ג ס׳ רל״ג עי״ש, ובשו״ת דברי יציב או״ח ס׳ רפ״ז.

ואולם בשו״ת משנה שכיר או״ח ס׳ רצ״ב פליג בדברי הגר״ש קלוגר, וס״ל דבנ״ח דנתקן כל יום נגד הנס שנעשה בו וצריך היכרא באיזה יום עומד אם מדליק שני נרות ביום א׳,

מגרע הנר הראשון, דלא יהא היכר לרואה באיזה יום עומד, ולהכי פשוט דהמדליק ביום ראשון שני נרות דלא יצא, עי"ש. ועפ"ז יש לדון במנהג חלאב להדליק ביום ראשון נר נוסף, ולמש"כ המשנה שכיר, ה"ז מקלקל מה שהדליק ומגרע ההדלקה ולא יצא יד"ח, וכ"כ לדון עפ"ז במנהג חלאב להדליק נר נוסף בחנוכה, די"ל שלא יצא יד"ח הדלקה, בשו"ת בניין אב ח"ו ס' ל"ו עי"ש, ובירחון האוצר כ"ג עמ' פ"ב עי"ש, ובקובץ המשביר ח"ו עמ' ק"צ עי"ש.

ובמועדי הגר"ח ח"ב תשו' תקצ"ג, שאלתי למרן הגר"ח קנייבסקי זצוק"ל, אם הדליק ביום הראשון שני נרות אם יצא יד"ח, וכתב יצא, אבל עשה שלא כהוגן עי"ש, ובמועדי הגר"ח ח"א תשו' תקצ"ג השיב ע"ז אם יצא, אולי יעו"ש, ומש"כ בזה בשו"ת שבט הקהתי ח"א ס' ר"ב ח"ג ס' ר"ח, ובשו"ת רבבות אפרים ח"א ס' תל"א ח"ג ס' תנ"ח, ובס' חוט שני הנדמ"ח עמ' ש"ג, ובס' ירושלים במועדיה חנוכה עמ' ר"ט, וכדברי המשנה שכיר שלא יצא יד"ח, במדליק ביום ראשון דחנוכה שני נרות, כ"כ בשו"ת אהל משה צוויג] ח"ב ס' ס"ט ח"ג ס' כ"א אות ה' עי"ש, ומש"כ בשו"ת משנת יוסף ח"א ס' קי"ד.

ו'

וראיתי בשו"ת בנין אב ח"ו ס' ל"ו, שכתב לדון במנהג חלאב שמדליקים בנ"ח כל יום נר נוסף, אם אין במנהג זה משום לא תתגודדו, ומי שאינו נוהג כן, ייחשב הדבר כעשיית אגודות אגודות, ורבים אינם יודעים טעם הך מנהג להדליק נר נוסף יש לחוש ללא תתגודדו עי"ש. והנה בבית מתתיהו ח"ד בפתיחה הארכנו באיסור לא תתגודדו, ובסוף אות ג' הבאנו מהמבואר בשבת כ"א ע"ב, אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן שני זקינים היו בצידון אחד עשה כב"ש, ואחד עשה כב"ה עי"ש, והיאך הדליקו נ"ח אחד כב"ש ואחד כב"ה ומ"ט אי"ז לא תתגודדו, וכתבנו לדון אם נימא דאיסור עשיית אגודות קאי לב"ד שלא להורות במחלוקת, ולא קאי לציבור דכל אחד רשאי לעשות כמנהגו וליכא איסור לא תתגודדו, ובאות ד' שם כתבנו עוד לתרץ, עפמש"כ הריטב"א שבת כ"א ע"ב, דמח' ב"ש וב"ה הוא על הידור מצוה בעלמא, וא"כ י"ל למש"כ הערוך השולחן או"ח ס' תרנ"א ס' כ"ב, דלא תתגודדו הוי רק בדבר שהוא חובה, ובדבר שאי"ז חיוב ליכא לא תתגודדו יעו"ש, וא"כ מש"ה י"ל דליכא לא תתגודדו כשמוסיף נר נוסף כשאי"ז חובה לו, והוי להידור מצוה, בהכי ליכא איסור עשיית אגודות, וע"ע בס' מהר"ם שיק חנוכה עמ' קט"ו מ"ט ל"ה לא תתגודדו במח' ב"ש וב"ה עי"ש, ובס' מצות נר איש וביתו להגר"א שלזינגר בחלק הסימנים ס' כ"ט עמ' תע"א,

ובשו״ת השואל לידידי הרה״ג רבי מרדכי ציון.

איסור אכילה קודם שהדליק נרות ההידור בנרות חנוכה

אורך ימים ושנות חיים למע״כ יד״נ הרה״ג המפורסם מזכה הרבים רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט״א, מח״ס גם אני אודך ופרדס יוסף החדש על המועדים, שלום רב. בענין מה שדן עימי על איסור אכילה קודם שהדליק נרות ההידור בנרות חנוכה.

א׳

עובדא הוי במי ששמע אזעקה אחר שהדליק נר ראשון ורץ למקלט ושהה שם זמן, והסתפק אם יכול לאכול קודם שהדליק שאר הנרות, דאין לאכול קודם שהדליק נ״ח, וכמש״כ השעה״צ ס׳ תרע״ב ס״ק י״ד דאסור לאכול קודם שידליק נ״ח עיי״ש, או״ד כיון שיצא יד״ח עיקר נ״ח בנר איש וביתו כשהדליק נר אחד, ושאר הנרות הוי הידור מצוה, יכול לאכול קודם שהדליק שאר הנרות.

ואולם המג״א ס׳ תרע״ב סק״ה הביא מס׳ מנהגים: וטוב להדליק קודם אכילה יעו״ש, וצ״ע מ״ט כתב רק בלשון וטוב להדליק קודם אכילה, ולא בלשון איסור לאכול עד שידליק וכמש״כ המשנ״ב, וככל איסור אכילה לפני מצוות, וכמבו׳ בשו״ע או״ח ס׳ תרנ״ב ס״ב, אסור לאכול קודם שיטול לולב עיי״ש, וזהו גם בשאר ימים דנטילת לולב מדרבנן, עיי״ש. וכן ברמ״א או״ח סו״ס תרצ״ב, אסור לאכול קודם שישמע קריאת המגילה עיי״ש. וא״כ ה״ה י״ל דאסור לאכול קודם הדלקת נ״ח, ואף שהשו״ע לא הזכיר הך איסור אכילה קודם הדלקת נ״ח, כתב במועדי הגר״ח ח״א תשו׳ תרי״א דלא בכל מצוה הזכיר זה, ואה״נ ודאי דאיכא איסור אכילה קודם הדלקת נ״ח. וא״כ צ״ע מ״ט הביא במג״א שזהו רק בלשון טוב להדליק קודם אכילה, ומצאתי בשו״ת מקדש ישראל חנוכה הנדמ״ח סו״ס קמ״א, שעמד בלשון וטוב להדליק וקדם אכילה אף שאסור לאכול קודם הדלקה, י״ל דמיירי שיאכל פחות מכביצה פת או שיעמיד עליו שומר עיי״ש, והיינו גם בגוונא דליכא איסור אכילה קודם מצוה כאכילה פחות מכביצה, או כשמעמיד שומר, מ״מ גם בזה טוב להדליק קודם שיאכל וצ״ע דאם מעמיד שומר, או אכל פחות מכביצה, מ״ט גם בהכי טוב להדליק קודם שיאכל, ולא מצינו כן בשאר מצוות, ושו״מ בשו״ת באר הלכה ח״ב ס״ד דכתב דמלשון המג״א דטוב להדליק קודם אכילה, הרי שלא קבע בזה מסמרות עיי״ש.

וראיתי בס׳ אמת ליעקב להגר״י קמנצקי זצ״ל ס׳ תרע״ו. דאף בני הבית שרוצים לאכול קודם הדלקת נ״ח. קודם ידליקו נ״ח לעצמם ואח״כ יאכלו עיי״ש, ולכאו׳ אף להרמ״א או״ח

ס׳ תרע״א ס״ב דהמהדרין זהו שכל בני הבית מדליקין נ״ח, זהו מדין המהדרין והוי כהידור מצוה, דעיקר חובת הדלקת נ״ח קאי לאב שידליק, ובני הבית שמדליקים כל אחד בפ״ע הוי משום המהדרין ולא חובה מעיקה״ד, וא״כ חזינן מדבריו דאין לאכול קודם קיום מצות המהדרין, ולכאו׳ ה״ה י״ל דאף כשבעה״ב הדליק נר ראשון, אין לו לאכול עד שידליק כל הנרות אף שהוי מהידור מצוה דהמהדרין, וביותר השיב מרן הגר״ח קניבסקי זצוק״ל בספרי מועדי הגר״ח ח״ב תש״ו תר״מ דאף הנוהגים כהשו״ע שרק בעה״ב מדליק נ״ח, מ״מ אין לבני הבית לאכול עד שידליק בעה״ב נ״ח עיי״ש, ולכאו׳ בני הבית אין חייבים לשמוע ההדלקה, דהוי חובת בית, ושפיר יהא שרי להם באכילה, וכתב לי מח״ס שיח הלכה [שטרנפלד] בדעת הגרח״ק דבני הבית ג״כ חייבים במצות נ״ח, רק יוצאים בהדלקת בעה״ב אף שלא שומעים, אבל אם בעה״ב לא מדליק חייב אחד מבני הבית להדליק, וא״כ אף שלא חייבים בשמיעת ההדלקה אבל חייבים במצות נ״ח, ולהכי אסורים באכילה, ואולם בס׳ דברי שלום להגר״ש כהן זצ״ל מועדים פס״ג ס״י, דבני הבית שאין מדליקין רשאים לאכול לפני ההדלקה עיי״ש, ובס׳ שולחן מלכים מועדים ח״ב ע״מ רס״ז עיי״ש.

ואולם צ״ע ממה שהביא בס׳ תורת המועדים שונה הלכות ס׳ תרע״ב סק״ט. בשם מרן הגר״ח קניבסקי זצ״ל, דאשה שאין מדלקת נ״ח אלא הבעל מדליק דמותר לאשה לאכול קודם שהדליק הבעל עיי״ש, וכ״כ בס׳ קובץ מבית לוי ח״י עמ׳ כ״ב בשם בעל שבט הלוי זצ״ל עיי״ש, ובס׳ שבט הלוי חנוכה פ״ו ס״ב, וא״כ צ״ע דבאשה שחייבת בנ״ח ס״ל להתיר לה לאכול אף שעדיין לא הדליק הבעל, ואילו בני הבית שפטורים מהדלקת נ״ח להשו״ע, ס״ל דאין להם לאכול עד שישמעו הדלקת נ״ח, ואכן בס׳ הליכות שלמה חנוכה פט״ז ס״ג, דאין לאשה לאכול עד שהבעל ידליק נ״ח אף שאין היא מדליקה בעצמה, וכ״כ בס׳ חוט שני חנוכה עמ׳ שיח עיי״ש.

ושו״מ בקובץ אליבא דהלכתא ק׳ עמ׳ ק״מ שכתב ידידי הג״ר אליעזר רבינוביץ בעל הכרם אליעזר, נפק״מ היכא שבעל הבית הדליק נ״ח אבל בני הבית לא הדליקו, אם מותר לבני הבית לאכול קודם שהדליקו, וכתב לתלות בחקירת השפת אמת שבת כ״א בגדר המהדרין, אם י״ל שבני הבית כבר יצאו בהדלקת בעה״ב, שפיר רשאים לאכול קודם שהדליקו וקיימו מצות מהדרין, דלא מצינו איסור אכילה קודם קיום הידור מצוה עיי״ש, וא״כ ה״ה באכילה קודם שהדליק בעה״ב שאר הנרות שהם הידור מצוה ליכא איסור אכילה, ואמנם י״ל למש״כ בשו״ת גליא מסכת ס״ו דהנרות הנוספים להידור מצוה אינם טפלים משום הידור מצוה בעלמא, אלא

הוי כעיקר המצוה, יעו״ש בס׳ יקח מצוות עניני הידור מצוה בחלק הסימנים ס׳ י״ב עמ׳ תנ״א, ובספר כרם אליעזר לידידי הג״ר אליעזר רבינוביץ חנוכה [הנדפס בסוף ספר פרדס יוסף החדש על חנוכה לידידי הגר״ג רבינוביץ שליט״א] סימן כ״ו או״ד עיי״ש, ובקונ׳ בירורי סוגיות [טופיק] ס״ז, ומה שהארכנו בבית מתתיהו ח״א סי׳ אות ג׳ בגדר הידור מצוה אם הוי כחלק מהמצוה עיי״ש, וא״כ עפ״ז אין לאכול קודם שהדליק שאר הנרות שהם מעיקר המצוה, ושאני מכל הידור מצוה.

ב׳

אכילה קודם נענועים

והנה בס׳ עץ השדה [פוסק] סו״ס תרנ״ב, דאם נטל הלולב בלא נענועים והתחיל לאכול, לא יפסיק בשביל הנענועים, הרי רק אם התחיל לאכול אינו פוסק, ואולם אין לאכול קודם הנענועים ואף שכבר יצא יד״ח לולב בנטילה, דמדאגביה נפק ביה, וכמבו׳ בסוכה מ״ב עיי״ש, וא״כ שכבר יצא יד״ח נטילת לולב מ״ט יהא אסור לאכול קודם שנענע, הא אין הנענוע מעכב, ואין הנענוע אלא כהידור מצוה, וא״כ נפיק מדבריו שגם אין לאכול קודם הידור מצוה וכנענועין, ולכאו׳ ה״ה י״ל דאין לאכול קודם שהדליק שאר נרות חנוכה שהם הידור מצוה אף שיצא עיקר הדין בהדלקת נר אחד, ואולם הגר״א נבנצאל כתב לי דאם נטל לולב ולא נענע שרי לאכול קודם שנענע, וכ״כ בס׳ הלכות חג בחג ארבעת המינים פי׳ ס״ג, ובס׳ ולקחתם לכם ח״ב ס״ב ס׳ י״ד, דשרי לאכול קודם נענועים עיי״ש.

ובבית מתתיהו ח״ה סו״ס כ״ח כתבנו לתלות אם שרי לאכול קודם שנענע כשכבר נטל הלולב ויצא יד״ח המצוה, אם הנענועים כחלק ממצות לולב, וכמו שחקר הגרי״ז הלוי זצ״ל ערכין ב׳, או דהנענועים כמצוה בפ״ע יעו״ש, ומש״כ בזה נפק״מ בבית מתתיהו ח״א סי׳ י׳ אות ב׳ עיי״ש, וא״כ י״ל דאם נימא דהנענועים כחלק ממצות הנטילה שפיר י״ל דלא יאכל קודם שינענע, אף שכבר נטל האתרוג, דאכתי חסר לו נענועים שהם כחלק ממצות הנטילה, וכיון שאין לאכול קודם נטילת לולב, ה״ה אין לאכול קודם שנענע, ואולם אם נימא שמצות נענועים הוי מצוה בפ״ע ואי״ז ממצות נטילת לולב, שפיר י״ל כיון שכבר יצא יד״ח עיקר נטילת לולב, יכול לאכול קודם שינענע דאין הנענוע מעכב.

והנה הרמ״א או״ח ס׳ תרנ״א ס׳ י״א כתב: וכל הנענועים אינם מעכבים, ובאיזה דרך שנענע יצא בדיעבד, והמג״א שם ס״ק כ״ב הקשה ע״ז צ״ע דהא אפי׳ לא נענע כלל יצא, וי״ל דאם לא נענע טוב לחזור וליטלו ולנענע, והקשה ע״ז הפרמ״ג בא״א שם, ממש״כ התוס׳ בסוכה ג׳, וכן בברכות י״א, דאם לא עשה כתיקון חז״ל אף

דבר תורה לא יצא, א"כ למה אפשר לצאת בנטילה בלא נענוע עיי"ש, וכתב ע"ז הביכורי יעקב ס' תרנ"א סק"מ דלא דמי, דהתם פסלו חכמים סוכה שיושב על פתחה ושולחנו בתוך הבית, ולהכי לא יצא יד"ח סוכה מדאורייתא דהתורה מסרה לחכמים כדאמרי' וצונו, אבל הכא לא אמרו חכמים שהנוטל לא יצא, רק שאצל מצות נטילה תיקנו ג"כ מצות נענוע לעכב הפורענות, והרי אפי' בקרבן דתנופה דאורייתא לא מעכבת וכמבו' במנחות צ"ג ע"ב, כ"ש בלולב דאם לא נענע רק ידי נענוע לא יצא, אבל ידי נטילה שהיא מצוה אחרת יצא עיי"ש, וכתב בס' דברות מנחם להגרמ"מ פוקס ארבעת המינים ס' ט"ז אות ה' דפליגי הפרמ"ג והביכור"י בגדר מצות נענועים, דהפרמ"ג ס"ל דהנענועים ממצות הנטילה, ולהכי הקשה דכל שלא נענע לכאו' גם עיקר מצות הנטילה לא יצא, ואילו הביכור"י ס"ל שהנענועים כמצוה בפ"ע דאינה קשורה למצות הנטילה, ושפיר יוצא עיקר הנטילה ללא נענוע.

ואמנם י"ל במשה"ק הפרמ"ג, מ"ט יצא יד"ח נטילת לולב אף שלא נענע ממש"כ התוס' בסוכה דכל שלא עשה כתיקון חז"ל אף דבר תורה לא יצא, ע"פ מה שהבאנו בבית מתתיהו ח"ג ס"ג או"ד משמיה דמו"ר מרן הגרי"ג אדלשטיין זצוק"ל, דשאני במצות סוכה עיקר הגזירה זה בצורת קיום המצוה, דאם ימשך חוץ לסוכה לא יקיים המצוה כלל מה"ת, ולהכי תיקנו חכמים בצורת המצוה דכל שלא ישב בשולחנו בסוכה לא יצא מה"ת, אף שראשו ורובו בסוכה עיי"ש, וא"כ י"ל דשאני נענועים כשלא נענע יצא עיקר המצוה, וס"ל שהנענועים כמצוה בפ"ע ואי"ז ממצות הנטילה, ושפיר יצא יד"ח עיקר המצוה, ואולם הפרמ"ג אזיל לשיטתו במש"כ באו"ח ס' תפ"ה א"א סק"א, אם לא היסב במצה וארבע כוסות לא יצא יד"ח המצוה דמצה וארבע כוסות, וצריך לחזור ולקיים המצוה, זהו כמבו' בתוס' סוכה ג', דכל שלא עשה כתיקון חז"ל אף דבר תורה לא יצא עיי"ש, אף די"ל דמצות הסיבה הוי מצוה בפ"ע, וכמו שהארכנו בבית מתתיהו ח"ג ס"ג שם.

ג'

אכילה קודם ברכת הלבנה

ולכאורה יש להוכיח בזה, דליכא איסור אכילה אלא קודם מצוה שבחובה, ולא במצוה שאינה חובה, ממה שלא מצינו איסור אכילה קודם קידוש לבנה שהיא מצוה דרבנן, ומ"ט ליכא איסור אכילה קודם ברכת לבנה, ולכאו' יהא מוכח כדעת הגרא"ז מלצר זצ"ל, ומובא בס' מעשה איש ח"ד עמ' קי"ט, דברכת לבנה אי"ז מצוה שבחובה לילך ולברך, ורק כשרואה הלבנה צריך לברך, ולהכי שאי"ז חובה ליכא איסור אכילה קודם המצוה שהוי מצות רשות, ואולם דעת החזו"א שם, שברכת לבנה הוי מצוה שבחובה, ועמש"כ בזה

נפק״מ בבית מתתיהו ח״א ס׳ ט״ז אות י׳, ומה שציינתי בהך מח׳ במועדי הגר״ח ח״ב תש״ו כ״ב, אם ברכת לבנה מצוה שבחובה או רשות, ומש״כ להוכיח בזה עוד בס׳ מים רבים לידידי הג״ר מרדכי קוט ברכת הראיה פכ״ב ס״ד, ובס׳ לבנה בחידושה בחלק העיונים ס׳ ע״ה, ובשו״ת אדרת תפארת ליד״נ הגר״א דורי ח״ו ס׳ ל״א, עיי״ש, ומש״כ נפק״מ בזה עוד בבית מתתיהו ח״ד ס״ג אות י׳.

ואמנם י״ל להסוברים דברכת לבנה הוי מצוה שבחובה אה״נ איכא איסור אכילה, ומה שהשו״ע לא הזכיר כן אף שאיכא איסור אכילה, דלא בכל מצוה הזכיר איסור אכילה קודם עשיית המצוה, וכמו שהשיב מרן זצוק״ל במועדי הגר״ח הנ״ל, במה שלא הזכיר השו״ע איסור אכילה קודם מצות הדלקת נ״ח, דלא בכל מצוה הזכיר זה, ואה״נ איכא איסור אכילה.

ואולם י״ל למש״כ הרמב״ם פי׳ מברכות הט״ז, הרואה לבנה בחידושה מברך, והרמב״ם כתב ברכת לבנה בהדי ברכת הראיה כהרואה קשת בענן מברך עיי״ש, ומש״כ נפק״מ בזה בבית מתתיהו ח״ד ס״ד או״ז, ובס׳ י״ב שם, וכן בשו״ע או״ח ס׳ תכ״ו ס״א, הרואה לבנה בחידושה מברך עיי״ש, וא״כ י״ל עפמש״כ בשו״ת בצל החכמה ח״ה ס׳ כ״ט מה דלא מצינו איסור אכילה קודם ברכת החמה, דמבו׳ בברכות נ״ט ע״ב הרואה חמה בתקופתה וכו׳, אומר ברוך מעשה בראשית, וכן בשו״ע או״ח ס׳ רכ״ט ס״ב, הרי לא קתני שמצוה לראות חמה בתקופתה ולברך, ורק ׳הרואה׳ היינו אם נזדמן לו לראותה אז עליו לברך, דומיא דהרואה מקום שענשו בו ניסים לישראל, או הרואה הים הגדול מברך, שאין כל חיוב לראות את הים הגדול, וגם לא מקום שנעשו בו ניסים לישראל, אלא שאם רואהו חייב לברך, וכיון שאין כאן מצוה לראות חמה בתקופתה אין כאן מקום לאסור האכילה קודם שראה עיי״ש, וא״כ ה״ה י״ל לענין ברכת לבנה דלא קתני בשו״ע וברמב״ם לשון מצוה אלא הרואה, וכל שלא ראה ליכא איסור אכילה קודם שמברך ברכת לבנה, ועי׳ בס׳ מעשה חמד ליד״נ הג״ר אליהו כהן ח״ב פי״ח ס״י דליכא איסור אכילה קודם ברכת האילנות דאי״ז מצוה שבחובה ל״ש לאסור האכילה קודם שמברך ברכת האילנות, וכשאר ברכות הראיה עיי״ש, ועפ״ז שפיר י״ל אם נימא שברכת לבנה מברכת הראיה וכמש״כ השו״ע הרואה, וכן הוכיח מהשו״ע בשו״ת תשובות ישראל ח״ו ס׳ נ״ו אות ט״ז, דמלשון השו״ע ׳הרואה׳ משמע שאין חיוב לצאת ולראות עיי״ש, וא״כ עפ״ז להכי ליכא איסור אכילה קודם ברכת לבנה.

ואולם י״ל עפמש״כ בתשו׳ מהר״ם שיק או״ח ס׳ רפ״ז, דשרי לאב לאכול קודם שמל בנו או שפודה בנו, דאפי׳ אם ימשך אחר האכילה ויעבור היום

ולא ימול ולא יפדה, עדיין גוף המצוה לא עברה ולא נתבטלה, דאפשר לקיימה למחר, וגם כשלא מל היום יכול לפדות ולמול לאחר זמן עיי"ש, ובשו"ת פרי השדה ח"ג ס' ע"ה מש"כ ע"ד עיי"ש, ובס' דעת תורה יו"ד ס' רס"ב עיי"ש, ובשו"ת בית נפתלי ס' כ"ו, ובשו"ת ישכיל עבדי ח"ח או"ח ס"כ אות ס', ובשו"ת בירורי חיים ח"ו ס' צ"ו או"ב, ובס' ויזרח אור חנוכה ס"א עמ' נ', ובס' נוצר הברית [דהוקי] עמ' צ"ט, ובס' מסורת הברית פ"ח ס' י"א, ובשו"ת יוסף דעת [יזדי] ח"א יו"ד ס' י"ח, ובשו"ת ברכת יהודה ח"ה יו"ד ס' כ"ג, ובשו"ת ישיב אברהם ח"א ס' מ"ו, ובקובץ גם אני אודך חלק ה' עמוד תקע"א, ובס' תורת הברית עמ' תקפ"ז.

ועפ"ז י"ל לענין אכילה קודם ברכת לבנה כשהגיע זמנה, כיון שיש לו שהות כמה ימים לברך ברכת הלבנה אין לאסור לאכול עד שיברך ברכת הלבנה, דנהי שלא יברך היום כשהגיע הזמן לברך, מ"מ יכול לברך במשך כמה ימים, ורק אם עומד ביום אחרון של ברכת לבנה י"ל שיהא אסור לאכול עד שיברך, ואולם בס' דרך אמונה פי"א מביכורים צה"ל ס"ק ק"ד, דאין לאב לאכול קודם פדה"ב עיי"ש, ודלא כהמהר"ם שיק דשרי לאכול קודם פדה"ב, כיון דאף אם יאכל לא תתבטל המצוה, אכן י"ל למש"כ הלבוש או"ח ס' תקנ"א דכל יום שאין פודה מבטל מ"ע עיי"ש, ומש"כ בזה בבית מתתיהו ח"א ס"ה אות ל' עיי"ש, א"כ שפיר אין לאכול קודם פדה"ב שמא לא יפדה ויעבור בעשה, ואולם למש"כ בנחלת צבי שם דאף במילה של"ב שרי לאב לאכול קודם המילה, אף דאם לא ימול עובר כל יום בעשה כמש"כ הרמב"ם פ"א ממילה וה"ה בפדה"ב, יהא שרי לאכול קודם שפדה אף שיעבור בעשה, ואמנם י"ל דשאני פדה"ב ביום ל' אי"ז אלא זריזין, ואין עובר בעשה, וכ"כ בשו"ת יוסף דעת יו"ד סו"ס י"ח עיי"ש.

ושו"מ בשו"ת יוסף דעת [יזדי] ח"א ס' פ"ה, שעמד בזה אם שרי לאכול קודם ברכת לבנה, וכתב שקודם שהגיע לילה אחרון אין ספק שמותר לאכול כשיש לפניו כמה לילות לברך, ואולם כשעומד ביום אחרון אם מותר לו לאכול קודם שבירך ברכת לבנה, וכתב לתלות בגדר ברכת לבנה אם הוי חובה י"ל דיהא אסור לאכול עד שיברך, אך אם אי"ז חיוב אלא רשות, מהיכ"ת שאסור לאכול עד שיברך, וכתב שם בדעת הרמב"ם פ"י מברכות הט"ז שברכת לבנה הוי חיוב גמור, והביא מהגר"ש בעדני זצ"ל, דכיון שלא מצינו דחז"ל גזרו ע"ז דאין לברך ברכת לבנה עד שיאכל, אפשר שאין בזה חשש עיי"ש.

ועיקר סברא זו דבמצוה שאין לה זמן מוגדר שרי לאכול קודם קיומה, ראיתי בס' אוצר רב ח"א עמ' רי"ג משמיה דהגר"א גניחובסקי זצ"ל שהעיר ע"ד המהרי"ל דיסקין פר' חיי שרה,

במה שאמר אליעזר עבד אברהם "לא אוכל עד שדיברתי דברי", כיון שיש איסור אכילה קודם קיום השבועה שאליעזר נשבע לאברהם אבינו, והעיר ע"ז הגר"א גניחובסקי דהאיסור לאכול קודם מצוה הוא דווקא במצוה כעין לולב שהמצוה עכשיו, אבל לא במצוה כגון שבועה שיש לה זמן שאינו מוגדר למצוה זו עיי"ש.

וראיתי בשו"ת יוסף דעת [יזדי] ח"א יו"ד ס' י"ח, שהביא סברא להתיר מהגר"ש בעדני זצ"ל לאבי הבן לאכול קודם המילה, דמה שאסרו חז"ל לאכול קודם המצוה בזמנה אלא כאשר אין לו שום מניעה לקיים המצוה, אז אסור לו לאכול עד שיקיים המצוה, וזה שייך בזמן קדמון שלא היו מוגבלים באולם וקרואים, ממילא נאסר על אבי הבן לאכול עד שיקיים המצוה, אבל בזמנינו שאבי הבן קובע שעה מסוימת להזמנת קרואים באולם, ולפעמים אין האולם פנוי אח"כ כי אם בשעה מסוימת, עד שלא תגיע אותה שעה אין עליו איסור לאכול, ובשו"ת יוסף דעת הקשה ע"ד ממש"כ בס' בית דוד ס' קנ"א, ומובא בכה"ח או"ח ס' תל"א דאף מי שאין כעת יכול לבדוק חמץ בביתו וכגון שנאבד ממנו המפתח ושלח לאומן לתקנו וצריך להמתין שהות מה, אין לו לעשות מלאכה בזמן זה אף שבל"ה אין יכול לבדוק עיי"ש.

ועיקר סברא זו כתב גם בשם בעל שבט הלוי בקובץ מבית לוי ח"י עמ' כ"ב, במי שנמצא בנסיעה ומתעכב מלהדליק, אין יכול לאכול קודם שידליק, אף שבל"ה אין יכול להדליק עי"יש, ולכאו' צ"ע למש"כ רש"י בסוכה ל"ח, דאין לאכול לפני המצוה זהו שמא ישכח לעשות המצוה עיי"ש, וכ"כ הלבוש או"ח ס' תרנ"ב דאיסור אכילה לפני מצוה מחשש שכחה עיי"ש, וא"כ י"ל דכ"ז כשיכול לקיים המצוה אין לו לאכול שמא ישכח ולא יקיים המצוה, אולם אם בל"ה אין יכול לקיים המצוה גם אם ירצה, מ"ט אין להתיר לו לאכול, ואולם מהבית דוד חזינן אף בגוונא שאין לו מפתח לבדוק הבית מחמץ אסור בעשיית מלאכה, וזהו כסברת השבה"ל, ואולם בס' שבט הלוי חנוכה פ"ו ס"ג דשרי לאכול בנסיעה קודם שהדליק, וכ"כ בשו"ת דברי בניהו חכ"ד סו"ס מ"ח עיי"ש, ומה שכתב בספר גם אני אודך תשובות הגר"מ חליוה, חלק ל"ב סימן י"א, עיין שם, וראיתי בס' במחיצת חכמי ישראל ר"ה סו"ס כ"ג לענין אכילת אבי הבן קודם המילה אחר שכבר מינה למוהל לשליח, וכתב דאחר שמינה המוהל לשליח ל"ש שכחה לאסור באכילה, דחזקה דשליח עושה שליחותו, ואולם אם נימא מה שאין לאכול קודם מצוה משום ביזיון מצוה, בהכי איכא לביזוי מצוה גם כששלח לעשות המצוה עיי"ש, וע"פ טעם זה דאין לאכול לפני מצוה משום ביזוי מצוה, י"ל דאין לאכול אף קודם מצוה שאין חייב בה, דאין לבזות גם

מצוה קיומית, אל"ה דנימא דכל שעושה המצוה מרצונו ל"ח ביזוי וצ"ע, ואולם לטעם דאין לאכול קודם עשיית המצוה שמא ישכח לעשות המצוה י"ל שכ"ז במצוה שחייב בה חיישינן שמא ישכח, ובמצוה שאין חייב בה ורק יש לו קיום מצוה לא איכפ"ל אם ישכח, ולא אסרו אכילה במצוה קיומית.

ד'

מוהל שמל אם אסור באכילה קודם שמל

והנה בהגהת נחלת צבי יו"ד ס' רס"ב כתב דאפשר דהמוהלים אסורים באכילה קודם המילה עיי"ש, וראיתי בשו"ת בצל החכמה ח"ד ס', שכתב ע"ד הנחלת צבי דלא מצינו בשום מקום שיהא אסור לאכול בשביל קיום מצוותו של אחר, ואע"פ שמעשה המצוה נעשה על ידו, ובכל המקומות שמבואר בש"ס ובשו"ע איסור אכילה קודם קיום מצוה איירי במצוה דרמיא עליה גופא, כמתני' שבת ט' ע"ב, לא יאכל סמוך למנחה עד שיתפלל, ומתני' סוכה ל"ח, מי שבא בדרך וכו' יטול על שלחנו, ובגמ' ברכות י' ע"ב, לא תאכלו קודם שתתפללו, ובשו"ע או"ח ס' ע' ס"ה לענין ק"ש של שחרית, ובשו"ע או"ח ס' פ"ט ס"ג לענין תפילת שחרית, ובשו"ע ס' רל"ב ס"ב לענין תפילת מנחה, ובס' רל"ה ס"ב לענין תפילת ערבית, ובשו"ע או"ח ס' רע"א ס"ד לענין קידוש של ליל שבת, ובס' רפ"ט ס"א לענין קידוש שחרית בשבת, ובס' רצ"ב ס"א לענין הדלקה במוצ"ש, ובשו"ע או"ח ס' תל"א ס"ב לענין אכילה לפני בדיקת חמץ, ובס' תע"א ס"ב לענין אכילת מצה, ובס' תפ"ט ס"ד לענין אכילה לפני ספירת העומר, ובס' תרנ"ב לענין נטילת לולב, ובס' תרצ"ד ס"ד לענין אכילה לפני מקרא מגילה, ובשערי תשובה ס' תקפ"ד סק"ג לענין תקיעת שופר, בכל אלה המצוות איירי במצוה דרמיא עליה גופיה אם ימשך ע"י אכילה יעבור הזמן ויתבטל מהמצוה, ואילו במצוה דלא רמיא עליה והוא בא לעשות המצוה רק בשליחות חבירו, כמל בן חבירו, י"ל דלא חששו לאסור אכילה קודם קיום המצוה עיי"ש, ולכאו' חזינן מהנחלת צבי דאיסור אכילה לפני מצוות אי"ז דווקא במצוה שבחובה עליו דווקא, ואף שליח מצוה נהי שאין חייב לעשות המצוה דהמצוה מוטל על האב, מ"מ כיון שהוא השליח מצוה ומקיים בזה מצוה, גם בקיום מצוה איכא איסור אכילה לפני מצוה, ואולם י"ל דס"ל דאחר שנתמנה המוהל לשליח הוי כמחוייב בעשיית המצוה, ושאני ממצוה קיומית די"ל דליכא איסור אכילה.

ואמנם י"ל דס"ל להנחלת צבי דשליח מצוה חשיב כמחוייב במצוה, וכדחזינן שמברך 'וצונו', והאיך מברך וצונו וכמשה"ק המג"א ס' תל"ב סק"ו יעו"ש, וכתב בתשו' כתב סופר יו"ד ס' ק"נ, דכוונת המג"א דהשליח מברך

וצונו דקעביד מצוה, היינו מדין ערבות, דכל ישראל ערבין זל״ז עיי״ש, ומש״כ בזה בבית מתתיהו ח״ז ס׳ ט״ו אות ה׳ עיי״ש, וא״כ י״ל שמדין ערבות נעשה בר חיובא במצוה וכמחוייב בדבר, וכמש״כ הר״ן ר״ה כ״ט [על הרי״ף], ושפיר אין לשליח מצוה לאכול עד שיקיים שליחותו, ומצאתי בס׳ תורת המועדים שונה הלכות ס׳ תרע״ב סק״ט, דאף מי שמינה שליח שידליק נ״ח אין לשליח לאכול עד שידליק לחבירו, כיון שהשליח חייב להדליק בשביל חבירו מדין ערבות אסור לו לאכול, ולמשלח מותר כיון שמסר חיובו לשליח יעו״ש.

וראיתי בס׳ מסורת הברית פ״ה סו״ס ז׳ שהביא דאין לסנדק לאכול קודם הברית סעודת קבע, וראוי להמנע גם מסעודת עראי עיי״ש, ובס׳ אוצר הברית ח״א פ״ג סי״ד הערה ל״ה, שכך נהג הבית ישראל זצ״ל עיי״ש, ובס׳ זוכר הברית ס׳ י״ט ס״ז עיי״ש, והנה להיות סנדק ודאי שאי״ז מצוה שבחובה אלא קיום מצוה, ולהנ״ל ליכא בהכי איסור אכילה, ורק במצוה שבחובה י״ל שאין לאכול עד שיקיים המצוה, ומצאתי בס׳ תורת הברית פ״ו ס׳ כ״ד דשרי לסנדק לאכול, דאין חייב להיות סנדק עיי״ש.

ה׳

אכילה לפני עשיית סוכה

והנה המשנה ברורה ס׳ תרכ״ה סוף סק״ב בדין בניית הסוכה אחר יוה״כ, כתב: ומי שאין מדקדק, עכ״פ ביום המחרת אחר יציאה מבית הכנסת יתחיל ויגמור כולה עיי״ש, וראיתי בס׳ שיח הלכה [שטרנפלד] סוכות ס׳ תרכ״ה שם, דכתב לפרש מש״כ המשנ״ב לעשות הסוכה למחרת מיד אחר יציאה מביהכנ״ס, דיל״ע אם מותר באכילה לאחר שיוצא מביהכנ״ס לפני שמתחיל בעשיית הסוכה, דאין לאכול קודם מצוה, וכתב דאפשר דמש״ה כתב המשנ״ב דאחר יציאה מביהכנ״ס יתחיל ויגמור כל עשיית הסוכה, היינו לפני שיאכל, דאין לאכול לפני מצות עשיית סוכה, ואולם הביא השיח הלכה שם לדחות, דלא מצינו איסור אכילה לפני קיום מצות סוכה, שאינה מצוה חיובית, ואדם יכול לקיים מצות סוכה ז׳ ימים בלא שקיים מצות עשיית סוכה, וכגון שאחרים עשו לו סוכתו, או שאוכל בסוכת אחרים, ולא מצינו איסור אכילה לפני קיום מצות ציצית שאינה חיובית, ומצינו רק לענין שופר לולב ומגילה וכיו״ב, שהם מצוות חיוביות עיי״ש, ולכאו׳ ממש״כ העץ השדה הנ״ל דאין לאכול קודם נענועים, ואף שנענוע אין מעכב, א״כ אין מצות נענועים כמצוה חיובית ואפ״ה ס״ל דאין לאכול קודם נענועים, אכן י״ל דנהי שאין נענוע מעכב, אולם לכתחילה צריך לנענוע, ושפיר אין לאכול קודם נענוע.

אמנם י״ל בזה עמש״כ בבית מתתיהו ח״ו ס״א אות א׳, הא דמבו׳ במתני׳ שבועות כ״ט, נשבע שלא

לעשות סוכה הוי שבועה לבטל את המצוה, ומ"ט הוי נשבע לבטל המצוה הא אחר יכול לעשות לו סוכה ויקיים מצת סוכה, או שנמצא בסוכת אחרים, וא"כ שפיר קיים מצות סוכה ומ"ט הוי נשבע לבטל המצוה, והוכיח בס' נפש חיה ס' תרכ"ה שיש מ"ע בעשיית הסוכה, גם אם לא ידור בסוכה, דמ"ע לבנות סוכה משום מ"ע דעשיית סוכה, ולהכי הוי נשבע לבטל את המצוה עיי"ש, ובשו"ת מעשה ניסים [בן שמעון] ח"א ס' כ"ו או"ד, ועפ"ז שפיר יש לדון דיהא איסור אכילה קודם עשיית סוכה, דאיכא מצוה חיובית לבנות סוכה אף שלא ידור בה, וצ"ע.

ו'

אכילה קודם מצות קידושין וגירושין

וראיתי בס' אפיקי מגינים ס' רל"ב סק"ד, דכתב מה שהחתן צריך להתענות ביום חופתו, כמבו' באהע"ז ס' ס"א ס"ג ברמ"א עיי"ש, די"ל דכיון שמקיים באותו היום מצות קידושין ונישואין, אסור לו לאכול קודם קיום המצוה, וכמו שאין לאכול קודם נטילת לולב, וכן אסור לאכול קודם סיפור יצ"מ כמבו במג"א ס' תע"ג ס"ק כ"ו, וכן קיי"ל דאסור לאכול קודם שנקבר המת כמובא במג"א ס' תקכ"ו עיי"ש, וא"כ להכי החתן מתענה ביום חופתו, כיון שמקיים מצות קידושין ואין לאכול קודם שמקיים המצוה, וכתב דגם בימים שאין מתענים נפק"מ דאין החתן יאכל קרוב לזמן החופה אלא אכילת עראי ורק טעימה בעלמא, והביא האפיקי מגינים מסדר הגט אות י"ד דטוב לחוש שלא יאכל וישתה עד אחר נתינת הגט עיי"ש, דכיון שמצות גירושין מ"ע כמבו' בשו"ע אהע"ז ס' קי"ט, אין לאכול קודם שמקיים מצות גירושין עיי"ש, וחזינן מהאפיקי מגינים דדין איסור אכילה קודם מצוות זהו גם קודם מצוה קיומית, דמצות גירושין אי"ז מצוה שבחובה אלא מצוה רשות, וכמו שהשיב מרן הגר"ח קנייבסקי זצוק"ל בבית מתתיהו ח"ב ס"א אות ז' בזה"ל: כשמגרש בספר כריתות כדין מקיים מצוה, אבל אין מצוה לעשות זה עיי"ש, והיינו דמקיים מצוה קיומית כשמגרש, ואין חובה לגרש, ואמנם י"ל כה"ג שמצא בה ערות דבר, הוי מצוה שבחובה לגרשה, ובהכי מצות גירושין הוי מצוה שבחובה, ועמש"כ בזה בס' שלחן ערוך המוסר ח"ג אהע"ז ס' קי"ט עיי"ש, ובס' חשוקי חמד גיטין צ', דעוסק במצות גירושין אם פטור מהמצוה עיי"ש, ובס' תל תלפיות ח"ב תשו' תרט"ז, ואולם האפיקי מגינים לא חילק במצות גירושין מ"ט מגרש, וס"ל דאין לאכול קודם שמגרש, וע"כ ס"ל דגם במצות רשות אין לאכול קודם המצוה, וכן במצות קידושין נהי שהוי מ"ע לקדש, הוי כמצות רשות, וכמש"כ בס' מנחת אשר קידושין ס' מ"ד עיי"ש, ומש"כ נפק"מ בזה בבית מתתיהו ח"ב ס"ב או"ד עיי"ש, ועפ"ז צ"ע דאטו

בשחיטה כשרוצה לשחוט ומקיים מצוה וכמבו׳ ברמב״ם בסה״מ מ״ע קמ״ו, והוא שצוונו לשחוט עיי״ש, וודאי ששחיטה הוי מצות רשות יהא אסור לאכול עד שישחוט, ומ״ט לא מצינו שיהא בתענית עד שישחוט, וכמו חתן ביום חופתו שמתענה עד שיקדש, וע״כ י״ל דאין זמן מוגדר לקיום מצות שחיטה או קידושין וגירושין, ויכול לעשותם בכל זמן שירצה, ליכא בהכי איסור אכילה קודם המצוה וכנ״ל.

ולכאו׳ י״ל בזה עוד, דליכא איסור אכילה קודם מצות גירושין וקידושין, ע״פ מה שהשיב מרן הגר״ח קנייבסקי זצוק״ל בס׳ מעשה כהן שבת ומועדים ח״א עמ׳ רצ״ט אות כ״ג, בענין אכילה לפני מצות כיבוד אב, דכשהאב מצווה לבנו לכבדו במשהו, אין איסור אכילה לפני הכיבוד, אפי׳ בכיבוד שקבוע לו זמן, כיון שניתן למחילה עיי״ש, ובס׳ אוצר רב ח״א עמ׳ רי״ד ס״ק ק״ע ביאר כיון שניתן למחילה אינה מצוה חשובה, כיון שהיא יכולה להתבטל אז אינה מעכבת אכילה עיי״ש, וא״כ עפ״ז י״ל לענין אכילה קודם מצות קידושין או גירושין דליכא איסור אכילה, שמא האשה לא תרצה להתקדש, וכמש״כ הראב״ד פ״ג מאישות, דמה״ט מברכים ברכת אירוסין אחר הקידושין שמא לא תרצה האשה להתקדש עיי״ש, ובבית מתתיהו ח״א ס״ט אות י״ב עיי״ש, וכן במצות גירושין י״ל שמא הבעל יתחרט ולא יתן גט, ובמצוה שיכולה והתבטל ליכא איסור אכילה, ואולם במהרי״ל דיסקין עה״ת פר׳ חיי שרה, במה שאליעזר לא רצה לאכול לפני שידבר את דבריו לבתואל, דאין לאכול קודם המצוה דכבוד אברהם עיי״ש, הרי אף במצוה שניתנה למחילה איכא איסור אכילה קודם מצוה.

ולכאו׳ י״ל נפק״מ בזה לענין מצוות שילוח הקן כשבידו לקיים המצוה מיד, אם שרי לו לאכול קודם שיקיים המצוה, וה״ז תליא במה שהארכנו בבית מתתיהו ח״ב בס״ג אות ג׳ בגדר מצות שילוה״ק, אם הוי מצות רשות, או״ד הוי מצוה שבחובה, והוכחנו מלשון השו״ע יו״ד ס׳ רצ״ב ס״ג, דכתב חייב לשלח, דס״ל שהוי מצוה שבחובה עיי״ש, וא״כ עפ״ז שפיר אין לאכול עד שיקיים מצות שילוח הקן, ואולם אם נימא דשילוה״ק הוי מצות רשות וכהסוברים כן כמובא בבית מתתיהו שם עיי״ש, ובס׳ נהר יאיר ס׳ רצ״ב ס״ז עיי״ש, שפיר יכול לאכול קודם שילוה״ק, די״ל שרק במצוה שבחובה אין לאכול עד שיקיים המצוה, ולא במצוה קיומית, ואמנם למש״כ האפיקי מגינים הנ״ל דאין לאכול קודם מצות גירושין וקידושין אף שהוי מצות רשות, לכאו׳ ה״ה אין לאכול קודם מצות שילוה״ק אף שהוי מצות רשות.

ואמנם י״ל דרק במצוות שהם חובת היום אין לאכול קודם קיום מצוותם, וכמש״כ בס׳ קובץ הלכות

להגר"ש קמנצקי פורים פ"א ס"ב, לענין אכילה קודם פרשת זכור, דליכא איסור אכילה, דאי"ז חובת היום דווקא ויכול לקיים המצוה כשירצה, ובהכי ליכא איסור אכילה עיי"ש, ומש"כ בזה בשו"ת לבושי מרדכי מה"ת או"ח ס' צ"ט לענין איסור אכילה קודם פר' זכור עיי"ש, וא"כ י"ל דה"ה שילוה"ק יהא שרי לאכול קודם עשיית המצוה, דאי"ז חובת היום דווקא ויכול לקיימה למחר, ואולם יש לדון אם חיישינן שמא תברח ולא יקיים המצוה.

ועיקר ד"ז דליכא איסור אכילה קודם פר' זכור, כתב גם בשו"ת בצל החכמה ח"ו ס' מ"ה ע"פ דרכו דלא אסרו אכילה קודם עשיית המצוה רק במצוה חיובית, ופר' זכור לא עדיף מקריה"ת שרגילים לאכול קודם קריאתה עיי"ש, ובבית מתתיהו ח"ה סו"ס כ"ט בזה, ואולם צ"ע בזה לענין אכילה קודם קריה"ת להסוברים שקריה"ת הוי חובת יחיד על כל אחד ואחד, וכמו שהארכנו בבית מתתיהו ח"ד סי' י"א עיי"ש, א"כ שפיר יהא אסור לאכול עד שישמע קריה"ת, ואולם ראיתי בס' הליכות אבן ישראל להגר"י פישר מועדים ח"ב פנ"ב ס"ב, דאף שהיה עושה קידוש כל שבת קודם קריה"ת, בשבת זכור לא עשה קידוש קודם קריה"ת עד ששמע זכור עיי"ש, וע"כ ס"ל דשאני זכור שהיא מצוה חיובית אין לאכול עד שישמע זכור, ואילו קריה"ת די"ל שהיא חובת ציבור ולא חובת יחיד ליכא איסור אכילה קודם קריה"ת, וע"ע מש"כ בבית מתתיהו ח"ב ס"ט אות י"ח לענין אכילה קודם משלוח מנות עיי"ש.

ז'

וילהס"ת אם יש איסור אכילה קודם מנהג כחביטת ערבה שהוא מנהג נביאים, ולכאו' מנהג זה הוי בגדר חובה ושפיר איכא איסור אכילה עד שיחבוט ערבה, ואולם יש לדון במנהג כהדלקת נ"ח בביהכנ"ס, למי שמדליק בקביעות בבית הכנסת ומוטל עליו להדליק, אם מותר לו לאכול קודם שידליק בביהכנ"ס, או"ד כיון שאי"ז אלא מנהג ולא חובה ליכא בהכי איסור אכילה קודם שידליק בביהכנ"ס, כמו שאסור לאכול עד שידליק נ"ח בביתו.

בברכה מרובה

מתתיהו גבאי

הגאון רבי משה חליוה שליט"א
מח"ס ענפי משה ועו"ס

שו"ת שונות בהלכות חנוכה - א

יום א' לסדר ויהי מקץ, ז"ך כסלו, נר ג' דחנוכה, תשפ"ד לפ"ק
לכבוד וכו' וכו' רבי משה חליוה שליט"א,

אחרי וכו' באתי בזה לשאול ממעלת כבודו כמה ספיקות בענינא דיומא, ואשמח מאד לשמוע ולקבל תשובה מאהבה ממע"כ, ותודה רבה למפרע (ובדרך צחות הלא זה מרומז בדברי חז"ל "מאי חנוכה" "דתנו רבנן", הולכין לרבנן לשאול ולבאר הספיקות).

א.

שואל ומוכר כסותו עבור הלל בחנוכה

בספר קהלת יעקב (להגה"ק רבי שלמה קלוגער זצ"ל, על עניני חנוכה, דרוש ו'), והובא גם בהגהות חכמת שלמה בשו"ע הלכות חנוכה, דיני אמירת הלל כתב חידוש נפלא, וזל"ק: בגמ' שבת (כא:) שאל "מאי חנוכה", דתנו רבנן, עד לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה, והנה לשון "מאי חנוכה, אין לו הבנה, אך הכוונה לשאול "מאי חנוכה", אם הנרות או ההלל והודאה, לכך סיים לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה, זה הוי עיקר חנוכה ולא הנרות (ע"ש שמביא עוד ראיות לזה).

והנה קמ"ל בזה, גם דין להלכה, על דרך מה שכתבו בהלכות ראש השנה באו"ח סי' תקצ"ה, כשיש לפניו שני מקומות באחת תוקעין ובאחת מתפללין לאיזה ילך, הכא נמי נפק"מ כאן, אם אחד בדרך, ואם ילך לאיזה כפר וישיג שם נרות בלילה, אבל לא יוכל להגיע בבוקר למקום שמתפללין בהלל, ולאידך גיסא, אם ילך לאיזה מקום שמתפללין, לא יהיה לו נרות בלילה.

או אם היה בתפיסה, ונתנו לו רשות לעשות איזה מצוה שירצה, האם יבחר יותר בנרות או בתפילה, יבחר יותר בתפילה והלל, וילך למקום שמתפללין בבוקר ולא למקום הנרות מטעמים הנ"ל, עכ"ל של הגה"ק רבי שלמה קלוגער זצ"ל.

ויש לעיין לפי זה, האם גם כאן נימא דיש לו חיוב של שואל או מוכר כסותו, כגון שנמצא בתפיסה, ובאם יתן כל ממונו יוכל לצאת ולקיים מצוה אחת, ולהנ"ל דמוטב יותר לצאת

מתפיסה עבור אמירת הלל יותר מהדלקת המנורה, האם נימא דבכה"ג יש ג"כ חיוב של שואל מוכר כסותו עבור זה?

ב.

שואל ומוכר כסותו עבור הדלקת נר חנוכה בביהכנ"ס

יש לעיין אם הדין דשואל או מוכר כסותו נאמרה גם כן לגבי חיוב הדלקה דבית המדרש, דהא כל הטעם דבעינן לשאול על הפתחים או למכור כסותו הוא משום דנר חנוכה הוא פרסומי ניסא, ולהריב"ש שהובא בבית יוסף, עיקר הפרסום מקיימין בבית המדרש ששם איכא רבים, אם כן אולי גם בבית המדרש יש אותה חיובא של שואל או מוכר כסותו.

ואם תימצי לומר דחייבין, צ"ב על מי מוטל מונח החיוב, על הגבאי, או על כל הציבור, דכיון דכל הציבור מדליקין בביתם ואינם מפרסמים הנס כראוי, אם כן יתכן לומר דכל אחד מהציבור מוטל עליו החיוב של שואל או מוכר כסותו, בכדי להשיג שמן.

ג.

ביאור בדרכי משה הל' חנוכה לענין מצות הדלקת נ"ח בביהכנ"ס

נתקשיתי מאד בדברי הדרכי משה סימן תרע"ב סק"א וזל"ק:

"**ודלא** כרבים הנוהגים לעשות נרות שדולקים עד חצי הלילה והוא ללא צורך, וגם אין בו הידור מצוה, דהא לאחר שיעורן מותר בהנאה, ולא שייך הידור מצוה אלא בשעת המצוה. ואין ראיה מנרות חנוכה של בית הכנסת, שהמנהג לעשותן רק גדולות, דשאני התם דאיכא מצוה להדליק נרות כל היום".

וסתם ולא פירש כוונתו, למה בנרות חנוכה של בית הכנסת איכא מצוה כל היום?

ואין לומר הטעם משום הקרא "באורים כבדו את ה' ", דהרי הדגיש "נרות חנוכה – של בית הכנסת", ונרות חנוכה לא ניתן רשות להשתמש בהן, ואין להם שום שייכות עם הנרות שמדליקין משך כל השנה בבית המדרש, לפאר ולרומם בית אלקינו?

ד.

במי שנשאר לו זמן או לקרוא ק"ש דערבית או להדליק נר חנוכה

עוד רגע אחד אדבר במה שנסתפקתי במי שלא התפלל ערבית ולא הדליק נר חנוכה, ונזכר כמה דקות סמוך לעלות השחר, ואי אפשר לקיים שתיהם – כי הוא ממש סמוך לעלות השחר, איזה מהן קודם, קריאת שמע או הדלקת המנורה?

ויתכן לומר דהדלקת המנורה קודם, דהרי הדלקת המנורה יכולים

להדליק רק עד עלות השחר, וכמו שכתב במגן אברהם (סי׳ תרע״ב ס״ק ו׳), וקריאת שמע איתא בשו״ע או״ח (סי׳ נ״ח סעיף ה׳) אם נאנס ולא קרא קריאת שמע של ערבית עד שעלה עמוד השחר כיון שעדיין לא הנץ החמה קורא קר״ש ויוצא בה ידי חובת קר״ש של ערבית, והטעם דכיון דאיכא עדיין אנשים שישנים אז ממילא בשעת הדחק קרינן ביה ״ובשכבך״, אם כן אולי הדלקת הנר קודם, ואשמח מאד לשמוע חוו״ד של מעכ״ת בתשובה מאהבה.

ואסיים בברכת מודים לרבנן אלהבא, עבור התשובה מאהבה, ובברכת א פרייליכער לעכטיגער חנוכה, ומי שעשה ניסים לאבותינו, הוא יעשה לנו ניסים ונפלאות, בימים ההם בזמן הזה, אמן.

מינאי
ישכר בעריש מאנדל,
רב דק״ק טעגלאש – פה לונדון יצ״ו

תשובה

בעזה״י יום ב׳ נר ד׳ דחנוכה תשפ״ד לפ״ק

שלמא רבא ונהורא מעליא למע״כ הרה״ג מוה״ר ישכר בעריש מאנדל שליט״א רב דק״ק טעגלאש – לונדון יע״א,
אחדשה״ט וש״ת,
אמש קבלתי מכתבו רצוף אהבה ע״י כבוד ידידנו הרה״ג מוה״ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט״א בעמח״ס גם אני אודך ושא״ס.

ושאלותיו מחכימות בעניני חנוכה ודבר בעתו מה טוב והנני משיבו מאי דנראה לפענ״ד מקופיא, ואת אשר יבחר יקרב.

א. לכאורה אף לדברי מהרש״ק ז״ל דהלל והודאה הוא העיקר מ״מ לא מצינא גדר שואל ומוכר כסותו עבור זה רק עבור הדלקת נ״ח גופי׳ מה״ט דפרסומי ניסא, ובמ״ש מע״כ נ״י בתו״ד ובאם יתן כל ממונו יוכל לצאת ולקיים מצוה אחת וכו׳ עי׳ שו״ע סי׳ תרנ״ו גבי בזבוז יותר מחומש עבור קיום מצות עשה, ומ״מ גבי נ״ח דנו האחרונים אי מיחייב למיהב אף טפי מחומש ואכמ״ל (ועי׳ בספרנו ענפי משה בהלכות ועניני פסח (סי׳ רכ״ה) מ״ש גבי היכא דיכול לקנות יין לארבע כוסות או מצה הי מינייהו קדים ע״ש ועי׳ בספרנו הנ״ל (סי׳ רכ״ו) מ״ש בגדר שואל ומוכר כסותו, ע״ש).

ב. בדברי הריב״ש ז״ל מבואר דקאי אימיהם שיד האומות היתה תקיפה ולא יכלו להדליק בפתח ביתם וע״י הדלקת הנרות בביהכנ״ס נתקיימה שלימות פרסום הנס, אך מסתבר דאף לדבריו ליכא בזה שואל ומוכר כסותו מאחר דמיקיים להמצוה בביתו, ומטין דבשו״ת שאילת יעקב (ח״א, סימן קכ״ד) כתב לדון אם מיחייב למכור כסותו להדלקת נ״ח כשרואה נ״ח ומברך ברכת הרואה, ועי׳ בספרנו ענפי משה בהל׳ ועניני חנוכה (סי׳ י״ב) מ״ש בענין הדלקת נ״ח בביהכנ״ס ע״ש.

וע״ד השאלה על מי מוטל להביא השמן להדלקת נ״ח בביהכנ״ס

לכאו' הוי זה ככל צרכי ביהכנ"ס שקונים מקופת ביהכנ"ס, וטפי מינה עי' בספר **פרדס יוסף החדש על חנוכה** (ס"ק תפ"ה) דאייתי מהמועדים וזמנים (ח"ח, סי' פ"ט) דס"ל דלכתחילה צריך שיהא השמן להדלקת נ"ח בביהכנ"ס משל ציבור דאי הוי משל יחיד חיישינן שמא אינו בקי למוסרו לציבור יפה, וע"ע בפרדי"ה (שם, ס"ק תפ"ו) מ"ש מהגרש"א שטרן שליט"א בקובץ שערי הוראה (חלק י"א) לדון בדברי המועדים וזמנים, ע"ש.

ג. לכאורה כוונתו דהדרכי משה דבביהכנ"ס איכא מצוה לעשות נ"ח גדול' מה"ט דמעיקרא דדינא אחר חצי שעה מותר ליהנות מהם (עי' טור ושו"ע סי' תרע"ב) ואם כן יתקיים בהני נרות באורים כבדו ה' דשייך כולי יומא בביהכנ"ס (עי' שו"ע או"ח סי' קנ"א ס"ט).

ד. הנה קמן שאילתא חמירתא דמחד גיסא אמן נכון הדבר דבשו"ע סי' נ"ה (סעיף ח') כתב דאם נאנס ולא קרא ק"ש ערבית עד שעלה עמוה"ש כיון שעדיין לא הנץ החמה קורא ק"ש ויוצא בה יד"ח ק"ש ערבית, ומבואר דמיירי בהיכא דעבר זמן דעמוה"ש, ובמ"ב (שם, ס"ק כ' ד"ה החמה) כתב וז"ל ומקצת אנשים ישנים באותו הזמן לכן בשעת הדחק קרינן ביה ג"כ ובשכבך אבל בלאו הכי אפילו בדיעבד לא יצא, ע"ש. ובשאלתו דמע"כ נ"י הלא בידו לקרוא ק"ש קודם עמוה"ש ואם כן יוכל לקיים מצות ק"ש דאו' לכתחילה ומאן מפיס דבכה"ג אית לי' תקנתא למקרי עד הנץ החמה, ואת"ל דמצות נ"ח דהויא גדר מצוה עוברת מדחי להא הנה אף אי נימא דכה"ג יוכל לקרוא ק"ש עד הנה"ח מ"מ מנ"ל דעדיפא לקיומי ק"ש דהויא דאורייתא על צד דדיעבד ע"מ לקיומי מצות נ"ח דהויא דרבנן, ואדרבה נימא דהו"ל כאניס גבי הדלקת נ"ח, ותו דיל"ע בגדר המדליק נ"ח זמן מועט קודם עמוה"ש מהא דדנו רבוותאי במתחיל המצוה בזמנה וסיום המצוה יהא אחר זמנה, והכא הלא רוב זמן ההדלקה הו"ל אחר זמנה ומ"מ אי מהא הא חזינן במ"ב סי' תרע"ב (ס"ק י"א) דמבואר מיני' דבכה"ג נמי מדליק ומברך, ויל"ע. ואפשר דיש מקום לומר דאם אמנם יוכל יקרא ק"ש ואחר פרשה ראשונה (או שניה, עי' לקמן) ידליק הנרות בלי ברכה והוא עפימ"ש בשו"ע סי' ס"ג (סעיף ז') היה עוסק במלאכה ורצה לקרות ק"ש יתבטל ממלאכתו עד שיקרא פרשה ראשונה כדי שלא יהא כקורא עראי, ועי' במ"ב (שם, ס"ק י"ח) דיש מחמירין גם בפרשה שניה ע"ש. והגם דדנו הפו' גבי קיום מצוה בלא ברכה מ"מ לכאו' בדליכא לי' אלא אופן זה כו"ע מודו דהכי אית לי' למעבד, ויש לפלפל בכל זה.

ביקרא דאורייתא ובברכה נאמנה
משה חליוה

שו"ת שונות בהלכות חנוכה – ב'

כבוד הרב משה חליוה שליט"א
אחדשה"ט וכט"ס באהבת עולם.

א.

רצה להדליק נר חנוכה ביום שלישי ולא נדלק הנר

מעשה באחד שהדליק ב' נרות ביום שלישי של חנוכה וכשבא להדליק את הנר השלישי נגמרה לו קופסת הגפרורים אשר ברשותו ולא נשאר לו גפרור כדי להדליק את הנר השלישי. ויש להסתפק האם כיוון דמעיקר הדין צריך להדליק נר אחד אלא שמהדרין להדליק כמנין הימים, א"כ כיוון שאינו יכול להדליק את הנר של היום השלישי יכבה את הנר השני ויהיה דלוק רק נר אחד שהרי כעת ביום השלישי לא יהיה ניכר שהדליק שלושה נרות דהרי דלוקים אצלו רק שני נרות או שמא לא יכבה את הנר השני כלל שהרי בשעה שהדליקו הדליקו כדין.

ב.

להדליק בשמן זית מזיתי ארץ ישראל או מזיתים שגדלו בחו"ל

הסתפקנו מה הדין באחד שיכול לקנות שמן זית מזיתים שגדלו בארץ ישראל או שיכול לקנות שמן מיבול חו"ל, מה עדיף? דהנה לכאורה מצינו כמה דינים שהדלקת נר חנוכה דומה להדלקת המנורה (ראה רש"י שבת כב, א ד"ה אי הדלקה) ושמא היה מקום להקפיד בזה שתהיה ההדלקה דוקא מזיתים שגדלו בארץ ישראל או שמא אין להקפיד בזה ואולי אין אפילו מעלה בזה, ועיין שו"ת בית יצחק יו"ד סי' קמה דבדבר העומד לשריפה לא קפדינן משום הא דלא הוכשרו למלאכת שמים יעו"ש.

ג.

בענין הידור מצוה עד שליש באינו מוציא מעות אם מחויב להדר יותר

שנינו בגמ' בבא קמא (ט, ב) דהידור מצוה עד שליש, וביאר מרן זצוק"ל בספרו אילת השחר (שם) דמה שנאמר בדין הידור מצוה עד שליש במצוה הוא דוקא בלהוציא ממון, משמע דבלי שיוציא מעות מחויב להשתדל שיהיה המהודר ביותר שאפשר אלא שלהוציא ממון הגבילו עד שליש. וכתב שם נפק"מ באחד שבין כך לוקח אתרונים מאחרים לצאת ידי חובה דמחויב לברך על היפה ביותר שמזדמן לו אם בעל האתרוג מסכים ליתן לו בחפץ לב גמור יעו"ש. ולכאורה אם בין כך לוקח מאחרים ולחבירו נרות ולחבירו האחר שמן ושניהם ביחד יתנו לו בחפץ לב גמור יעדיף ליקח מזה שיתן לו שמן דמצוה מן המובחר להדליק בשמן זית וכמובא ברמ"א סי' תרע"ג סעי' א'.

ד.

בענין השתמשות בנר חנוכה לאור המראה

בקונטרס טוב הארץ הביא ספק בשם הגאון המופלא הרב אברהם גניחובסקי זצ"ל אם מותר להשתמש לאור המראה שכנגד נר חנוכה או שמא אף בזה נימא דאסור להשתמש לאורה וחשיב כמו נר. והעיר מגמ' ביומא נד, א: "אמר רב קטינא בשעה שהיו ישראל עולין לרגל מגלגלין להם את הפרוכת ומראין להם את הכרובים ואומרים להם ראו חיבתם לפני המקום, מתיב רב חסדא ולא יבואו לראות את הקדש. ולכאורה אם נאמר דכשמסתכל במראה לא חשיב הנאה, א"כ לא מובנת קושית הגמ' הא היו יכולים לראות על ידי מראה, עכת"ד. והנה על עצם הספק העיר מו"ר הגאון הרב אביגדר נבנצל שליט"א דכיון דהמראה שוברת קרני האור ומחזירה אותן קרנים עצמן א"כ אין להשתמש לאור המראה שכנגד נר חנוכה, עכת"ד. ומה שכתב להעיר מהגמ' ביומא, י"ל בהקדם דהנה בשו"ת חבצלת השרון (ח"ב סי' נד) כתב דראיה במראה נחשבת כידיעה ולא כראיה ממש, ולפי"ז כתב בספר ישועת דניאל (להרה"ג דניאל יהושע גולדשמיט שליט"א הל' חנוכה סי' תרעו סעי' ג') דנראה דאין לברך ברכת הרואה כשרואה נר חנוכה במראה יעו"ש. והנה עפ"י מש"כ בשו"ת חבצלת השרון דראיה ע"י מראה לא נחשבת ראיה אלא ידיעה, י"ל בימי הרגלים רצו שעם ישראל יראה את הכרובים ולא שידע ממציאות הכרובים על ידי מראה ואף אי ליכא הנאה אין זו ראיה אלא ידיעה, ואשר על כן הקשה רב חסדא והא כתיב ולא יראו את הקדש, דאף אם יראה על ידי מראה, אין זו ראיה אלא ידיעה ובאופן שידעו ממציאות הכרובים בודאי אתי שפיר, אלא שרצו להראות להם ראיה בפועל ועל זה הקשה רב חסדא הא כתיב ולא יבואו לראות את הקדש, נשמח לשמוע חוות דעתכם הגדולה.

וכעת אסיים, אחוז בצפיה עצומה לשמוע חוות דעתכם הגדולה.

השואף להגדיל תורה ולהאדירה
רועי תמיר

תשובה

כבוד הרה"ג החו"ב מוה"ר רועי תמיר שליט"א בעמח"ס מאיר נתיבים, ועוד לו בכתובים,
שלו' וברכה וכט"ס,

מכתבו קבלתי ע"י כבוד ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס **ובירא** מילתא דמע"כ נ"י א"צ לדידי ולמטלעתי דמה אדע לא ידע מע"כ נ"י איברא דלעשות רצונו הנני בזה בקוצר אמרים על סדר שאלותיו לפלפולא בעלמא.

א.

בדבר שאלתו באדם שהדליק ב' נרות ביום ג' דחנוכה וכשבא להדליק

הנר השלישי נגמרה לו קופסת הגפרורים אשר ברשותו ולא נותר לו גפרור בכדי להדליק את הנר השלישי, ונסתפק אי כיון דמעיקרא דדינא יש להדליק נר אחד אלא דמהדרין להדליק כמנין הימים א"כ כיון שאינו יכול להדליק את הנר של היום הג' יכבה את הנר השני ויהיה דלוק רק נר אחד דהא באם יהיו דלוקין ב' נרות בלא"ה לא יהא מינכר דהדליק ג' נרות, או דילמא דלא יכבה הנר השני כלל ולפי שבשעה שהדליקו הדליקו כדין, אתו"ד.

נלפע"ד דיש לתלות זה בהפלוגתא דהאחרונים בגוונא דיש לו ביום ג' דחנוכה רק ב' נרות אם ידליק שניים או א' בלבד, עי' במשנה ברורה הל' חנוכה (תרע"א, ה') דכ' וז"ל ואם יש לו תשעה נרות ידליק בליל שני שתי נרות ואם יש לו עשרה נרות אף על פי כן לא ידליק רק בליל שני שתיים, ובליל שלישי לא ידליק שתים רק אחת [חיי אדם], עכ"ל. ועי' בחיי"א (כלל קנ"ד, סכ"ה) ובשעה"צ (שם, ס"ק ה') כתב דהכי מצא אח"כ בשו"ת כתב סופר (או"ח, סימן קל"ה) ע"ש היטב.

אמנם עי' בספר אבי עזרי למרן הגראמ"מ שך זלה"ה (הל' חנוכה פ"ד ה"א) דפליג אהא ע"ש בלישני'. ועי' עוד בספר מכתבים ומאמרים (ח"ו, מכתב תרנ"ח ותרנ"ט), ע"ש. ולדינא מצאתי בס' פרדס יוסף החדש על חנוכה לידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א (עמוד קפ"ח) דמייתי מספר שונה הלכות למו"ר מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל (תרע"א, ו') דאחר דהביא להוראת המ"ב ז"ל כתב בזה"ל ועיין בספר אבי עזרי הלכות חנוכה שחולק על זה, ע"כ. וע"ע בס' דולה ומשקה מתשובות מו"ר מרן הגרח"ק שליט"א (עמוד רל"ג) דהשיב דלמעשה צ"ע, עיין שם. ולפי"ז לדעתי' דמרן הגראמ"מ שך זלה"ה פשיטא דלא יכבה הנר ויתכן כן אף לדברי מו"ר מרן הגרח"ק שליט"א דהניח בצ"ע, דלפי"ז שוא"ת עדיפא כה"ג. ברם להמבואר בשו"ת כתב סופר (שם) דבתו"ד כ' וז"ל "לפע"ד פשוט דמוטב שלא ידליק רק נר אחד דעל ידי שמוסיף ואינו מוסיף כמנין הראויה לאותה לילה כל המוסיף בזה גורע המנין וממעט בנס של לילה זו וכשאינו מדליק רק נר אחד אינו בבל תגרע כי נר אחד אינו לזכרון רק לגוף הנס ולא למספר הימים כנ"ל פשוט", עכ"ל. משמע דאיכא בזה גריעותא וא"כ לכאורה אף בשאלתו דמע"כ נ"י עדיפא לי' לכבות הנר, ויש לדון בזה.

אמנם יש להעיר בזה דקיי"ל כבתה אין זקוק לה ע"י שו"ע הל' חנוכה (תרע"ג, ב') דכ' וז"ל הדלקה עושה מצוה לפיכך אם כבתה קודם שעבר זמנה אינו זקוק לה ואפילו כבתה בערב שבת קודם קבלת שבת שעדיין הוא מבעוד יום אינו זקוק לה וכו' ע"ש בכ"ד. ולפי"ז בגוונא דהדליק ג' נרות ונכבה נר א' לא מצינו דיחייבוהו

להדליקו שוב, ולפי שאין זקוק לה. והא לכאורה לשי' הכת"ס ז"ל אינו כמצוותו וגריע, וא"כ נימא דיכבה גם הנר השני דישאר חדא דהוי עיקרא דדינא, ברם יש לחלק בהא לפום פשטי' דאף הכת"ס ז"ל קמודי דעיקר הקפידא דבזה הוי אשעת ההדלקה גופי' ובהא הוא דקפדינן כמה הדליק, אך הא דכבתה איז"ל זהו דין אחר דאחר ההדלקה שוב לא קפדינן אהא, וק"ל. ועי' בביאוה"ל (תרע"ג, ב' ד"ה אם כבתה וכו' אינו זקוק לה) דכ' בתו"ד וז"ל ונראה לי דכמו כן בעינן שבעת הדלקה יהיה כל הנרות לפי חשבון הימים ועל כן אם כבתה אחת קודם שהשלים ההדלקה צריך לחזור ולהדליקה. ודע עוד, דמה שאמרו אינו זקוק לה היינו אפילו כבו כולם דלא בעינן פרסומי ניסא רק בעת ההדלקה, עכ"ל, ודוק.

שוב ראיתי בקונטרס מאי חנוכה ממו"ר מרן הגראי"ל שטינמן זצוק"ל (י"ל ע"י ישיבת גאון יעקב, חנוכה תש"ע לפ"ק) דהתם (עמוד נ') מייתי לדברי המ"ב ז"ל (תרע"א, ה') וכ' וז"ל נסתפקו בכהאי גוונא שהדליק מספר הנרות שצריך להדליק באותו יום אלא שאחד מהנרות נכבה מיד וקיי"ל דכבתה אין זקוק לה האם אז צריך לכבות שישאר דלוק רק אחד, ונראה דאע"פ דלכתחילה לא היו מדליקים כך מ"מ לא מכבים, עכ"ל. ולכאורה הוא כדכתיבנא בעזהי"ת.

ברם בעיקר שאלתו דמע"כ נ"י יש לדון אי יש למצוא בזה תקנתא אחרינא לפום מאי דכתב השו"ע ז"ל (תרד"ע, א') וז"ל: מדליקין נר חנוכה מנר חנוכה ודוקא להדליק זה מזה בלא אמצעי אבל להדליק מזה לזה על ידי נר של חול אסור, ויש מתירים גם בזה, אלא אם כן הוא בענין שיש לחוש שיכבה הנר של חול קודם שידליק נר אחר של חנוכה, עכ"ל. וכתב עלה רמ"א ז"ל וזה לשונו הגה: ונהגו להחמיר בנרות חנוכה שלא להדליק אפילו מנר לנר דעיקר מצוותו אינו אלא נר אחד והשאר אינו למצוה כל כך, ולכן אין להדליק זה מזה (הגהות מיימוני ומרדכי) וכל זה אינו רק בעוד שדולקים למצותן, אבל אחר שעבר זמן המצוה מותר בהנאה כל שכן שמותר להדליק מהן (נמוקי יוסף, הלכות קטנות), עכ"ל, ועי' מש"כ המ"ב (שם).

אכן בכף החיים (שם, ח') כ' אהא דכ' השו"ע ז"ל ויש מתירין וכו' וז"ל בתו"ד ולענין דינא כבר כתבנו לעיל סימן י"ג אות ז' דדעת הש"ע כל היכא שסותם לחומרא ואחר כך מביא י"א לקולא דדעתו לפסוק כסתם ורק בשעת הדחק יש לסמוך על המתירין יעו"ש. אכן בענין זה של נרות חנוכה המנהג להחמיר כדברי מור"ם בהג"ה, עכ"ל.

אמנם דנו בפו' אי לדעת רמ"א ז"ל שרי להדליק הנר השלישי מהשני ועי' בס' כרם אליעזר להרה"ג ר"א הכהן רבינוביץ שליט"א (סימן כ"ז) דהרחיב

בזה היריעה – ולפום מאי דהעלה שם (דינים העולים, אות ג׳) משמע דד״ז אף לרמ״א ז״ל שרי מדתרוויהו שוים בדרגתם והוו הידור. אלא דיש הסוברים דמצד המנהג יש למנוע גם כה״ג, ועל כן יש לעיין לדינא בשאלתו דמע״כ נ״י אם יש מקום להקל דידליק הנר השלישי מן הנר השני, וצ״ע.

ב.

בהא דנסתפק אם עדיף לקנות שמן לנר חנוכה מזיתי ארץ ישראל ופלפל בזה בחכמה, יעויין בספר פרדס יוסף החדש על חנוכה (עמוד ש׳) דהביא מס׳ מרי״ח ניחוח דבספר נטעי גבריאל להגר״ג ציננער שליט״א על חנוכה (לא צוין שם מקור ואינו לפני כעת) כ׳ וז״ל ויש מהדרין ליקח שמן זית מארץ ישראל. ובהערות דשם כ׳ דכ״כ באמרי נועם (ח״ג, סימן ב׳) שכן מנהג גדולי הדור, וכן נהג הגה״ק מוהרי״א מזידיטשוב ז״ל ודכ״כ בספר ספרן של צדיקים (אות כ״ח) דכן נהג הגה״ק רבי ירחמיאל משה מקאזניץ ז״ל, עיין שם, ואפשר לפי״ז יש ענין בזה וצ״ע. (וע״ע מאי דכ׳ שם בשם מו״ר מרן הגרח״ק שליט״א ואכמ״ל).

ולכל הדברות הן עתה בעמדינו בשנת השבע נחלקו הפוסקים אם מותר להדליק נ״ח בשמן דשביעית עי׳ דיני שביעית השלם מהדו׳ דגל ירושלים תשע״ה לפ״ק עמוד שע״ה דעות הפו׳ בהא, ועי׳ בשו״ת משנת יוסף למו״ר הגה״צ רבי יוסף ליברמן זצ״ל (חלק י״ב, סימן פ״ט) דהחמיר בהא, ודכן נראה דעת רוה״פ דיש להחמיר בזה, ע״כ פשיטא דאף אם חפץ ליעביד בהידור מזיתי א״י (להדעות דנראה דיש בזה הידור) יקח משמן דא״י בלא חשש שביעית ואם אין לו שמן מא״י רק דשביעית פשיטא דיש לו להדליק בשמן דיבול חו״ל ולא דשביעית אחר דרוה״פ כאמור החמירו בזה, ופשוט.

וע״ע דברים יקרים בענינא דשמן זית בספר ברכת דוד על עניני ט״ו בשבט להגרד״א מנדלבוים שליט״א (עמוד קל״ו ואילך), ותרוה נחת.

ג.

מאי דמייתי משום מו״ר מרן הגראי״ל שטינמן זצוק״ל בספרו אילת השחר עמ״ס ב״ק (דף ט׳ ב׳ ד״ה בהידור מצוה עד שליש במצוה) דכ׳ וז״ל היינו להוציא ממון, משמע דבלי שיוציא מעות מחויב להשתדל שיהיה המהודר ביותר שאפשר, אלא שלהוציא ממון הגבילו עד שליש, ולפי״ז א׳ שבין כך לוקח אתרוג מאחרים לצאת יד״ח מחויב לברך על היפה ביותר שמזדמן לו אם בעל האתרוג מסכים לו בחפץ לב גמור וכו׳, ע״ש. ועפי״ז כ׳ מע״כ נ״י דלכאורה בגוונא דלוקח מאחריני עבור הדלקת נ״ח ואיכא לפניו ב׳ אפשרויות או ליקח נרות מראובן או שמן משמעון ותרוויהו יחד יתנו לו בחפץ לב גמור יעדיף ליקח משמעון דנותן לו שמן

דהוא מצוה מן המובחר כמ"ש רמ"א (תרע"ג, א'), אתו"ד.

אפשר דיש לדון בזה דכל הא דייקא באתרוג מהודר דל"ל חסרון לבעה"ב, דבהא מחויב להשתדל מאן דלית לי' אתרוג לקיים המצוה באופן המהודר ביותר, וכה"ג באופן דראובן ושמעון תרוויהו מציעין לו כ"א ליקח מדילהון חד נרות וחד שמן דבזה כאמור יעדיף השמן, אך באופן דנצרך הוא עצמו לבקש הגם דישראל קדושים והם מעצמם יתנו לו ההידור הגדול טפי מ"מ יל"ע אם איהו גופי' יש לו חיוב לבקש דיתנו לו שמן לקיים בהידור טפי, ונ"מ בהיכא דנתנו לו נרות שעוה אם יש לו להשתדל לבקש מאחריני דיתנו לו שמן (או דנתנו לו מעות עבור נרות שעוה אם יש לו כאמור לבקש מעות עבור שמן).

ושוב נתבוננתי דיש לעיין בהא טובא דהא מעיקר הדין סגי להדליק נר אחד, אמנם מדליקין כמהדרין מן המהדרין דהוי לפום מנין הימים, ובכל זאת עי' בשו"ע (תרע"א, א') דפסיק "ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן להדליק", ע"כ. וכתב עלה המ"ב (שם, ג' ד"ה שואל) וז"ל "על הפתחים או מוכר כסותו או משכיר עצמו אבל אינו מחויב בכל זה רק בשביל נר אחד בכל לילה", עכ"ל. ועיין נמי בכף החיים (שם, ס"ק ג') דכ' וז"ל והא דמחייב לשאול היינו לנר אחד מה שהוא מן הדין אבל מה שהוא ממהדרין בסעיף ב' לא, אליהו רבה (אות א'), ע"כ, וע"ש.

הא קמן דאדם דלית ליה כלל מידי לקיומי מצות נ"ח מחויב לחזר על הפתחים בכדי הדלקת נר א' לכל לילה וסגי ליה בהכי, ואי נימא דכשאין לו ממון כלל מחויב לקיים המצוה בהידור הגדול טפי אמאי לא חייבוהו לחזר עה"פ בכדי שיהיה לו כמנין הימים.

אלא דאמנם שפיר יש לחלק בהא דבעת דחיזר עה"פ ואסף מעות כשיעור נר אחד שוב חשיב דאית ליה מעות מדיליה עבור הדלקת נ"ח וכה"ג שוב לא חייבוהו לקיים מהדרין מן המהדרין מדהוי כאדם דאית ליה אתרוג שאינו מהודר כ"כ ובכ"ז אינו מחויב לבקש מאחרים וכמ"ש מו"ר מרן הגראי"ל זצוק"ל באילה"ש (שם) דהכי מבואר במ"ב (תרמ"ה, י"ח), ע"ש ודוק.

אשר עפי"ז יש לומר דאם אסף מעות לשיעור נר שעוה שוב אינו צריך לחזר עה"פ בכדי שיהיה לו מעות עבור שמן, הגם דהדלקה בשמן הוי מהודר טפי, ורק בהיכא דראובן ושמעון מדנפשייהו מציעין לו חד נרות וחד שמן עדיפא ליה ליקח השמן, ודוק בזה הדק היטב, ועיין נמי בביאור הלכה (תרע"א, א' ד"ה ואפילו עני), ע"ש.

ואם איכא מצות צדקה עבור חפצי מצוה עיין מאי דהאריך בהא הרה"ג רבי אליעזר הכהן רבינוביץ שליט"א בספרו כרם אליעזר (סימן

כ״ח) הנדפס בשלהי ספרו דאחיו ידידנו הרה״ג מוה״ר גמליאל שליט״א פרדס יוסף החדש על חנוכה (עמוד תתמ״ה ואילך) ומשם בארה. ועי׳ בספרנו ענפי משה בהלכות ועניני פסח (סימן ד׳), ע״ש באורך.

ד.

בהא דמייתי מקונטרס טוב הארץ דהביא משום הגר״א גנחובסקי זצ״ל דמספק״ל אי שרי להשתמש לאור המראה שכנגד נ״ח או״ד דאף בזה הוא דאסור להשתמש לאורה וחשיב כנר, והעיר אהא מגמ׳ דיומא (נ״ד, א׳) דקאמר רב קטינא דבשעה שהיו ישראל עולין לרגל היו מגלגלין להם הפרוכת ומראין להם הכרובים ואו׳ להם ראו חבתכם לפני המקום ואהא מתיב רב חסדא ולא יבואו לראות כבלע את הקודש וכו׳. ואי נימא דהמסתכל במראה לא חשיב הנאה צ״ע בקו׳ הגמ׳ דהא מיהא יכולין לראות ע״י מראה. וכתב מע״כ נ״י די״ל בזה עפימש״כ בשו״ת חבצלת השרון (ח״ב, סימן נ״ד) דראיה במראה נחשבת לידיעה ולא כראיה ממש, ועפי״ז י״ל דבימי הרגל רצו שעמ״י יראה הכרובים ולא רק שידע ממציאות הכרובים ע״י מראה ואף אי ליכא הנאה אי״ז ראיה אלא ידיעה ולזה קמותיב ר״ח והא כתיב וכו׳ דאף אם יראו ע״י מראה אי״ז ראיה רק ידיעה ובאופן דידעו ממציאות הכרובים ודאי א״ש אלא דרצו להראות להם ראיה דבפועל ולזה כאמור הקשה ר״ח והא כתיב וכו׳, אתו״ד.

והנה אין אצלי שו״ת חבצלת השרון לידע טעמו ונימוקו, ברם נראה לפענ״ד דראיה במראה דאין בה נ״מ להלכה כענין עדות ע״י מראה וכיו״ב שפיר מקרי דרואה אלא דהוי ראיה פחותה מראיית החפץ גופי׳, דסו״ס החפץ משתקף בהראי, אלא דכאמור לענין עדות לא סגי בזה ויש לראות החפץ גופי׳ ודכן נמי י״ל ברואה גדול בישראל דיש לברך עליו שחלק מחכמתו ליראיו דרך הראי דאין לו לברך כיון דלא ראה הגדול עצמו רק דרך ראיה פחותה דמשתקף כאמור בהראי אבל הוי טפי מידיעה גרידא.

הגע עצמך אילו יחזה אדם לרעהו דקעביד מעשה פלוני דרך מראה (ואין בזה נ״מ לעדות) מי לא יאמר דראהו ממש, והיינו דסו״ס הוי בזה ג״כ גדר ראיה מסוימת אלא דלא הוי ראיה מעלייתא, וודאי דהוי טפי מיודע ידיעה בעלמא אף דשמעה מהמקור האמין ביותר דשייך מ״מ היכא דאיהו ראה במראה חשיב טפי וז״פ וברור, ולפי״ז יל״ד במ״ש מע״כ נ״י מגמ׳ דיומא (שם).

והא דמייתי מס׳ ישועת דניאל (הל׳ חנוכה תרע״ו, ג׳) דכ׳ עפי״ד החבצלת השרון (שם) דנראה דאין לברך ברכת הרואה כשרואה נ״ח

במראה, דל"ה ראיה רק ידיעה, ע"ש. הנה להא דכתיבנא פשיטא דאין לו לברך ברכת הרואה ולפי דהגם אי נימא דהוי גדר מסוים דראיה מ"מ לא תקון רבנן לברוכי ברכת הרואה רק היכא דרואה הנר עצמו ולא את השתקפותו.

ומ"מ שימוש לאור הנ"ח דמשתקף במראה נראה שפיר דאסור וכדמייתי מע"כ נ"י משום הגר"א נבנצאל שליט"א, והרבה יש להאריך בזה ואכמ"ל.

והנה יותר משרשמתי למע"כ נ"י איכא לאוסופי עוד כהנה וכהנה ומה שהלב חושב הפנאי עושק ובזה אשים קנצי למילין בברכת הדיוט גמור שיזכה להוסיף להפיץ מעיינותיו חוצה מתוך בריות גופא ונהורא מעליא.

הכו"ח לכבוד התורה ונושאי דגלה
הק' משה חליוה

בחילוק מצות נר חנוכה שמדליק בחוץ מאכילת מצה שאוכלים בבית

כבוד הרה"ג החריף ובקי מוה"ר אשר אנשיל שוורץ שליט"א בעמח"ס מעדני אשר, רמת בית שמש יע"א,
שלו' וברכה וכט"ס,

קבלתי מידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א את חיבורו החדש של מע"כ נ"י מעדני אשר ובו חקירות הלכתיות בעניני חנוכה, ותשוח"ח.

מידי עיוני בספרו ראיתי (עמוד כ"ח) דכ' וז"ל איתא בגמ' שבת כ"א ע"ב ת"ר נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ. יש להקשות מאי שנא מצות פרסום הנס של חנוכה שיש חיוב לפרסמו בחוץ משא"כ שאר מצוות של פרסומי ניסא כגון אכילת מצה שאין חיוב לפרסמו בחוץ ולאכלו בחוץ, כך מקשה החתם סופר בדרשות חלק א' עמוד ס"ד שנת תקס"ח וכן בפני שלמה שבת כ"א ע"ב, עכ"ל. ומע"כ נ"י הביא איזה תירוצים בהא.

הנה אין כעת תח"י דרשות חת"ס ופני שלמה לעיוני בדבריהם אך אם אמנם מקשו ממצה לכאורה יל"ע דהא א"א למיכל מצה בשוקא מה"ט דהאוכל בשוק דומה לכלב וכמבואר בקידושין (דף מ' ע"ב) וכמ"ש התוס' (שם) משמי' דר"ת ע"ש היטב.

אי נמי אפשר די"ל דכיון דבפסח אמרינן כל דכפין ייתי ויכול כל דצריך ייתי ויפסח, ממילא מתקיים עי"ז פרסומי ניסא ולא בעי לצאת דוקא חוץ לבית דהרוצה יכול ליכנס תוך הבית ולראות משא"כ בנר חנוכה, וק"ל.

והנה כל זה יהני לחילוקי בין מצה לנ"ח ואה"נ דיש להעיר ולדון משאר מצוות ואכמ"ל.

ביקרא דאורייתא
הק' משה חליוה

הגאון רבי יוסף אביטבול שליט"א
מח"ס שערי יוסף ושא"ס

הפסקת צום למי שהדליק נרות בערב חנוכה בפלג המנחה

בס"ד, כסלו ה'תשפ"ד

לכבוד הגאון רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א במח"ס גם אני אודך ושא"ס.

בגליון אוהלי שבת 45 במדור שואלין ודורשין הובא שכתב מרן רה"י הגרד"ל שליט"א ע"ד השו"ע סי' תר"ע ס"א ואסורים בהספד בתענית, שלכאורה הוא דין בזמן ההדלקה ואף שמדליק קודם, וכתב שם שנפק"מ לחתנים שמתחתנים בערב חנוכה, שיפסיקו תעניתם אחר ההדלקה, עכת"ד, ולכאורה הוא חידוש עצום לומר שדין חנוכה בזמן ההדלקה [ונפק"מ לחתן שמדליק בזמן השקיעה או מעט קודם כגון בפלג המנחה, היכא שלא יכול להדליק ע"י שליח] שהרי בשו"ע שם כתב "בכ"ה בכסליו מתחילין שמונת ימי חנוכה ואסורים בהספד ותענית". ונראה דהוא דין בימי החנוכה בכ"ה בכסליו, ואף שאפשר להדליק מפלג המנחה מ"מ אינו כ"ה בכסליו, ומבואר בב"י סי' תרע"ב שהמקור להדליק בפלג המנחה הוא ממש"כ מהר"י אבוהב שכתב בארחות חיים (שם טו) וז"ל: מי שהדליק מבעוד יום אפילו בחול מפני שהוא טרוד יצא והוא שיהיה בפלג מנחה האחרון דלא חמיר מהבדלה דאמרינן בה (ברכות כז:) צלי של מוצאי שבת בשבת מיהו צריך ליתן בה שמן יותר משיעור הדלקה כדי שתדליק עד דכליא רגלא דתרמודאי עכ"ל, ומבואר ממה שצריך לתן שמן שתדלק בזמן המחויב בהדלקה א"כ חתן שידליק בפלג המנחה בודאי שאין עליו דיני חנוכה. וצ"ב.

בברכת התורה
יוסף אביטבול
מח"ס שערי יוסף ושא"ס

גדרי ודיני איסור עשיית מלאכה לאור נרות חנוכה

בס"ד, כסלו ה'תשפ"ד

לכבוד הגאון רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א במח"ס גם אני אודך ושא"ס.

באשר ששאל גדרי ודיני איסור עשיית מלאכה לאור נרות חנוכה.

בגמ' בערכין דף י' ע"ב איתא, והא חנוכה דלא הכי ולא הכי וקאמר, ובר"ג שם כתב, דלא הכי ולא הכי, לא

חלוק בקרבן ולא מקודש לחג ולא אסור בעשיית מלאכה עכ"ד, וכן כתב ברש"י בשבת דף כא ע"ב ד"ה ה"ג וז"ל: עשאום ימים טובים בהלל והודאה, לא שאסורין במלאכה שלא נקבעו אלא לקרות הלל ולומר על הנסים בהודאה עכ"ל, הנה בטור כתב, לשנה אחרת קבעום וכו' אבל מותרין הן בעשיית מלאכה, ונוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות ואין להקל להן, וגם אם יש מקומות שנוהגין איסור בכל היום אין להקל להן משום דברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור אי אתה רשאי להתירם בפניהם עכ"ד, וכתב שם בב"י שכן הוא בברייתא בפסחים דף נא ע"א דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור וכו', ומ"מ ס"ל לטור שאף בדבר שאין בענינו שום צד איסור לומר דגזרו הא אטו הא מיתניא ומפני כך כתב דבחנוכה אע"פ שאין שום זמן ממנה אסור בעשיית מלאכה לא ביום ולא בלילה אם היו נוהגים איסור בכל היום אין להקל עליהם, ואינו מוכרח דאיכא למימר דכיון דאין בו צד סרך איסור לית לן בה עכ"ד. ואמנם בב"ח כתב שהרי דומה כמו תענית בערב ר"ה שהרי הוא צריך התרה ושכן כתב בספר צידה לדרך שכיון ששויה עליהו כדין יו"ט הרי שויא עליהו כחתיכה דאיסורא ואין להקל להם יעו"ש, ועיין עוד מש"כ בזה בב"ח. ולדינא כתב בשו"ע סימן תרע ס"א להביא ב' הדעות וז"ל: ונוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות ויש מי שאומר שאין להקל להם עכ"ל.

ומצינו ב' טעמים באיסור עשיית מלאכה, והטעם העיקרי [שנפסק לדינא וכמו שיבואר לקמן] כדי שיהיה היכר לנרות, וכן כתב בב"י כתב הטעם הוא שיהיה להם היכא שאסור להשתמש לאורן יעו"ש, וכן כתב בכל בו חנוכה (סימן מד) וז"ל: וכתב ה"ר אשר שנהגו הנשים שלא לעשות מלאכה משעת הדלקה עד שעת כבביתן ונראה הטעם להכיר שאסור להשתמש לאורן, ועוד שמא יכבה הנר שיתמשו כנגדו וע"כ יכשלו להשתמש לאורה עכ"ד, ומוכח דעיקר האיסור הוא דוקא לאור הנרות, ובשלטי גיבורים על הגהות מרדכי יעו"ש, וכן כתב הטעם הנ"ל בפרי חדש סימן תרע סק"א, ובא"ר סק"ד, וכן כתב לדינא במשנ"ב סימן תרע סק"ד שהאיסור כדי להכיר שאסור להשתמש לאורה והוא כחצי שעה, וכן כתב הטעם הנ"ל בכה"ח סק"ח, ואמנם מצינו בזה עוד טעם שכתב בט"ז סק"ב שהרי הוא דמי לר"ח שמותר מן הדין בעשיית מלאכה ואפ"ה נהגו הנשים שלא לעשות מלאכה והוא מנהג טוב להם לשכר שלא נתנו נזמיהם לעגל והוא הדין בחנוכה נהגו הנשים שלא לעשות מלאכה כיון שנעשה הנס ע"י עכ"ד. [וכן נראה הטעם הנ"ל בספר מטה משה סימן תתקעד שמה שנהגו דוקא הנשים שלא לעשות מלאכה הוא

משום שנעשה הנס ע״י אשה, ושכן כתב בב״ח שם, וכן ראה בחמדת ימים חנוכה פ״א מה שע״פ הסוד הנס הנ״ל יותר שייך לנשים] ואולם בכה״ח אות ז׳ כתב עוד טעם בשם הלבוש [שהביא את הטעם הא׳ שע״י שאין עושים מלאכה יהיה היכר שלא להשתמש לאורן] והוא כדי שלא יסיחו דעתם מזכר הנס ועושים אותה לפחות אותה שעה כמו יו״ט ועוד שמא יכבה הנר שמתמשים בו ויכשלו להשתמש לאורה, יעו״ש, ויש לעיין מדוע המשנ״ב לא הביא הטעם הב׳, ובע״כ דעיקר הטעם הוא הא׳ ולכן בזמנינו שאין אור החשמל אין איסור, ואמנם אף שבמשנ״ב בסק״ג ובסק״ד הזכיר לב׳ הטעמים ובכל דין הזכיר טעם אחר, ויש שהוכיחו מזה שאזלינן כב׳ הטעמים לחומרא, [ואיכא בזה כמה נפק״מ] מ״מ נראה שעיקר הטעם הוא כמ״ש ב״י משום היכר שלא יבואו להתמש לאורם, והכי נראה שהבין לדינא במשנ״ב סק״ד שכתב בביתו ובע״כ שלא אסור אלא בית שהוא משום היכר, והוא הטעם שנפסק לדינא, ואף שלכאורה אפש״ל שהמשנ״ב הביא לב׳ הטעמים שיש להחמיר כב׳ הטעמים, מ״מ העיקר לדינא כפי דעת השו״ע וכמו שכתב בב״י שהוא היכר שלא להשתמש לאורן, [והוא גם נפק״מ האם בזמנינו צריך להדליק גם ניכר היכר, והוא יתבאר בהמשך]. וראה עוד בבא״ח פרשת וישב סכ״ז מש״כ בזה טעם ע״פ הסוד יעו״ש, וראה עוד מש״כ בזה לקמן.

עוד טעם מצינו בזה בשו״ת משנה שכיר (ח״א סימן ב) שכתב הטעם למה נשים החמירו על עצמם וגם שהטור בסי׳ תר״ע מוסיף וכתב שאם יש מקומות שנוהגין איסור בכל מוסיף מקומות שנוהגין היום אין להקל להן וע״ז כ׳ המ״ב שיש למחות כי הבטלה עבירה היא ומביאה לידי שיעמום והוא משום שהיות והאנשים עושים איזה הזכרות שימי ניסים הם כגון מדליקין נרות ואומרים הלל והודאה וכד׳ לזאת סילקו איסור מלאכה מעליהם אכן הנשים אינן מדליקות בפני עצמן משום דאשתו כגופו או משום שבתחילה הדליקו בחוץ והלכו המהדרין לחוץ להדליק ולא נמצאת שום אשה שתהיה מן המהדרין כי כל כבודה בת מלך פנימה ועי׳ חידושי חתם סופר על מס׳ שבת כא ד״ה והמהדרין ומההודאה אשה פטורה דהרי פטורה מתפילה כמו דאיתא במג״א סי׳ ק״ו ס״ק ב׳ ומהלל ג״כ פטורה כדאיתא במג״א סי׳ תכ״ב ס״ק ה׳ ולא נשאר לפניה רק להסיר חנוכה בברהמ״ז ואין זה פרסומי ניסא כ״כ ועי׳ בתוס׳ שבת כד ד״ה מהו וגם אם רצונה שלא לאכול כל אותן הימים דבר המחייב ברהמ״ז הרשות בידה והיות שאינן עושות בפועל לפרסומי ניסא קיימו וקיבלו הנשים עליהן לדורות להיות עושות כמנהג הראשון שלא לעשות מלאכה בימים אלה

ולכה"פ בזמן שהנרות דולקים וכ"ה בשו"ת שיח יצחק או"ח סי' שכ"ה.

ומ"מ נפקא לן ב' טעמים בין דברי הב"י לדברי הט"ז, ולכאורה איכא בהא ב' נפק"מ האם המנהג הנ"ל דוקא לנשים או אף לגברים שלטעם שכתב הט"ז הרי המנהג הנ"ל הוא רק לנשים, אבל לטעם שכתב בב"י שהוא משום היכר א"כ ה"ה אף בגברים לכאורה יש להזהר שלא לעשות מלאכה, ועוד נפק"מ אם לא נמצאים במקום הנרות דאם הטעם הוא משום היכר שלא לעשות מלאכה א"כ אין לאסור, אבל אם הטעם הוא על הנשים א"כ אף אשה במקום עבודתה שלא נמצאת בבית הרי היא צריכה שלא לעשות מלאכה, והנה בב"י שכתב הטעם משום היכר א"כ ה"ה לגברים, ואכן ראיתי בספר ויאר לנו חנוכה סימן תרע ששם הביא שאכן הגרח"ק זצוק"ל לא הסכים לעשות חלקאה בחצי שעה שאחרי ההדלקה משום איסור עשיית מלאכה, אבל מ"מ לטעם שהנס נעשה ע"י הנשים א"כ לכאורה הרי הוא שייך רק לנשים, ובע"כ דלא פסקינן הכי לדינא לדברי הגרח"ק, וצ"ב הרי בב"י כתב הטעם של היכר, ושוב ראיתי בחזו"ע חנוכה שכתב שהאיסור הנ"ל רק על נשים, ומ"מ בהערה מש"כ להגאון יעב"ץ בספר מור וקציעה שכ' ג"כ שיש סמך למנהג חומרת הנשים, כדי שלא יבאו להשתמש לאור נרות החנוכה, הילכך מנהג ותיקין הוא. ובפרט שהנשים דעתן קלה ושמא יבאו להשתמש לאור הנר של החנוכה, ולכן החמירו הנשים בזה יותר מן האנשים. ע"ש. וא"כ לפי"ז י"ל שמשו"ה נהגו בזה רק נשים ולא אנשים כי רק בנשים חששו שמא יבואו לעשות מלאכה לאור הנרות, ושוב ראיתי עוד בזה בילקו"י חנוכה מהדורת תש"פ עמ' מ' בהערה שם שכתב ג"כ שהאיסור הנ"ל רק לנשים, ונראה שהרגיש בזה מדוע האיסור הוא רק לנשים, והביא דברי היעב"ץ הנ"ל, והביא בזה עוד מש"כ בכלבו סימן מד וז"ל: וכתב ה"ר אשר שנהגו הנשים שלא לעשות מלאכה משעת הדלקה עד שעת כבייתן ונראה הטעם להכיר שאסור להשתמש לאורן, ועוד שמא יכבה הנר שישתמשו כנגדו ועל כרחם יכשלו להשתמש לאורה עכ"ל, יעו"ש עוד מש"כ בזה, ונראה מדבריו שעיקר המנהג רק הנשים נהגו כן, ויש לבאר עוד בזה שאפשר שדוקא הנשים נהגו כן כיון שעוסקות במלאכה תדיר ועוד שלא יודעות ההל' כראוי, ומשו"ה נהגו להחמיר בזהומכל האי דינא נראה דאין שום חשש להסתפר בחנוכה, כן כתב לדינא בשו"ת שבט הקהתי ח"ב סימן רכז, וכן הובא לדינא בשו"ת ודרשת וחקרת ח"א ב' סימן סט, וכן בשו"ת רבבות אפרים ח"ו סימן שסד אות א' יעו"ש.

ובילקו"י חנוכה עמ' מא שכתב בתו"ד להסתפק בזה"ל: ויש לעיין אם המנהג הוא רק על עקרת הבית או

כל בנות הבית ולכאורה לא מצינו טעם לחלק בזה, וכן יש לעיין אם שייך בזה גם חינוך לבנות הקטנות עכ״ל, ונראה לענ״ד דאם הוא דין משום שמא יבואו לעשות מלאכה לאור הנרות א״כ הוא בכל נשות הבית, וכן לפי הטעם שכתב הט״ז משום שהנס נעשה ע״י הנשים, א״כ הוא הדין לכל נשות הבית, ומה שהסתפק לגבי קטנות נראה דאף קטנות בכלל זה, וששייך בזה דין חינוך. ושוב כתב לי בזה הרה״ג יוסף משדי שליט״א, וז״ל: ברור גם לכל בנות הבית [ויש ראשונים ג״כ אפילו באנשים דלא קימ״ל הכי] וכן מחנכים קטנות עכ״ל.

ואמנם מה שנהגו שלא לעשות מלאכה שמונה ימים, כתב בארחות חיים (סימן כא) וז״ל: ועל מה שנהגו הנשים שלא לעשות שום מלאכה משעת הדלקתן עד שעת כבייתן וכו׳ ולפי״ז המנהג טועות הנשים שאין עושות מלאכה כל ח׳ הימים והבטלה הרחיקו ז״ל שהיא מביאה לידי שעמום ע״כ טוב לבטל להן מנהגן, ויש נשים רבות בטילות יום ראשון ושמיני ודי להן בזה כדין תורה בפסח וסוכות עכ״ל, ומבואר דלמעשה אין לנהוג כן שלא לעשות מלאכה כל ימי החנוכה, אבל למעשה אין לנהוג איסור מלאכה אלא ביום א׳ וח׳ ולכאורה משמע שלדבריו אין לנהוג אפילו חצי שעה שאחר ההדלקה, ושמא אפשר דהכוונה דאין לנהוג איסור מלאכה כל היום, אבל ביום הראשון וביום השמיני נהגו שלא לעשות כלל מלאכה, וכן נראה מדברי המג״א סימן תר״ע סק״א, וכן מדברי הב״ח בסימן תר״ע ס״ד, וראה עוד בנתן פריו עהשו״ע סימן תר״ע ס״א שהביא מש״כ במדרש (אוצר המדרשים חנוכה עמ׳ קצג) וז״ל: בא יון הרשעה וגזרו וחשכו עיניהם של ישראל והיה שם משומד אחד שהיה יועץ עצות רעות על ישראל ואמר מצוה אחת יש להם שאם לא יעשו אותה יאבדו מן העולם, וזו הדלקת נר בבית המקדש שנאמר להלעות נר תמיד וכתוב עליו תן חלק לשבעה וגם לשמונה, תן חלק לשבעה שכל מי שיש לו חלק בשבע נרות שהן מאירות תמיד בבית המקדש וגם לשמונה ימי החג אין בריה יכולה להם, עמדו וטמאו כל השמנים שבבית המקדש ולא נשתייר כ״א פך שמן שלא היו יודעים שהיה מונח תחת המזבח ונעשה נס והדליקו מאותו פך שמונה ימים, ועמד הקב״ה וקבע להם שמונה ימי חנוכה של אהיה מועד עד עכשיו, עכ״ל המדרש, וכתב שם בנתן פריו שהרי מבואר שח׳ ימי חנוכה הם לעומת ח׳ ימי החג שרצו היונים לבטל וע״כ נוהגים בו איסור מלאכה בראשון ובאחרון דומיא דחג, וכן כתב במועד לכל חי סימן כז אות סב, וכן כתב בבן איש חי פרשת וישב סכ״ז שכתב להביא מש״כ בשלחן גבוה שראוי שיזהרו הנשים שלא לעשות כיבוס ומעשה מחט וכן אשר מלאכות ביום ראשון וביום

אחרון של חנוכה וכ"ש בר"ח, וכתב הבא"ח, וכך אני דורש בציבור שטוב להזהר בזה ורק לאותם הנשים שפרנסתם ע"י מלאכה אין להחמיר בזה, ושאלתי להרב הגאון החסיד מורנו הרב אליהו מני נר"ו להודיעיני מנהג עיר הקודש תובב"א בדבר זה, וכתב לי שמנהגם לעשות מלאכה בכל ימי חנוכה, אמנם כתב יש להם קסלה שאם אשה נפלה בסכנה, סגולה לה, שתדור נדר שלא לעשות מלאכה בחנוכה וע"י זה תנצל, ויש נודרים יום אחד, ויש נודרים שני ימים כפי מה שירצו עכ"ל, ואמנם כתב במשנ"ב סק"ה בשם השלטי גבורים ושכן כתב בתשובת חכם צבי שבמקום שנהגו אסור מלעשות מלאכה כל היום יש למחות בידם כי הבטלה עברה היא ומביאה לידי שעמום עכ"ד, ובשער הציום שפ אות ח' שבדרך החיים והחיי אדם לא העתיקו כלל המנהג הזה מכלל דלא ס"ל, עכ"ד, ואפשר משום דס"ל דאין לנהוג האיסור הנ"ל שלא לעשות מלאכה כלל כדי שלא יבואו לידי בטלה והבטלה מביאה וכו'.

ונפק"מ מטעמי איסור מלאכה, איזה מלאכות נאסרו לעשותם, שלפי הטעם שלא יעשו מלאכה לאור הנרות או משום היכר לכאורה הרי הוא כל מלאכה, ואמנם בפוסקים לא ס"ל הכי וכדלקמן, ואמנם עתה ראיתי שבגליון דברי שיח מס' 499 כתב בשם הגר"ח קנייבסקי זצוק"ל שאיסור מלאכה שנהגו הנשים בזמן הדלקת נר חנוכה הריהו כדרי איסור מלאכה בחול המועד, וחמור ממנו שבחול המועד מותר לשטוף את הבית ולאפות ולבשל לצורך המועד, אבל בחצי שעה של זמן הדלקת נר חנוכה יש להימנע מכל דבר, אבל אין איסור להכניס עיסה לתנור קודם ההדלקה, ולהוציאה אחר חצי השעה עכ"ד, ולדבריו הרי הוא לכאורה לפי הב' הטעמים, [ובעיקר דעת הגרח"ק יש שהביאו בשם הגרח"ק שאסור מלאכות כמו בר"ח, וכדלקמן] ומ"מ העיקר לדינא שאינו אסור אלא מלאכות האסורות ביו"ט, וכן כתב בשו"ת קנין תורה (ח"ו סו"ס כב) שלא נהגו איסור אלא במלאכות האסורות ביו"ט ולא של אוכל נפש בלבד וכיו"ב ע"ש, ועוד כתב די"ל דלא עדיף מחול המועד וכל מה שמותר בחול המועד אין לאסרו בשעת הדלקת הנרות, והביא שכן כתב בס' יומין דחנוכה (עמ' רלג) שלא נהגו אלא במלאכות האסורות בחוה"מ ור"ח דלא עדיף חנוכה מחוה"מ מותרות גם בחנוכה ע"ש, והביא שכ"כ בס' הלכות חנוכה או"ח עמ' ד, בשם הגר"מ פינשטיין שרק עבודות האסורות בחול המועד אסורות בשעת הדקלת המנורה, והובא בשו"ת רבבות אפרים (ח"ד סימן קפג אות ו) ובס' חנוכה (פ"ב הערה ט) כתב בשם מרן הגרח"ק שלא יתכן שיהיה חמור מחול המועד וכל המלאכות המתורות בחול המועד בודאי מותרות כאן וכ"ש

אפיה ובישול שהם מותרות אפ׳ ביו״ט, וי״ל דדוקא מלאכה גמורה וכבידה כמו תפירה החמירו אבל לא בצרכי הבית, וכ״כ בשו״ת שרגא המאיר ח״ו סי׳ פז אות ב שדוק א במלאכה גמורה כגון תפירה החמירו אבל לא בבישול וטיגון ושאר צרכי הבית ע״ש הנה בחזו״ע חנוכה עמ׳ יב כתב שהעיקר כדברי האחרונים דהיינו דוקא מלאכות האסורות בחול המועד כגון תפירה וסריגה וכדו׳ אבל אפיה או בישול ושאר צרכי הבית מותרים שהרי לא עדיף חנוכה מחול המועד, וכן כתב בשו״ת אור לציון ח״ד פרק מא ס״א, וכן הו״ד הגר״ש וואזנר זצוק״ל בקובץ מבית לוי ח״י עמ׳ ג׳, וכן הו״ד הגרח״ק בספר תורת המועדים סק״ח אות ג׳ וכן הו״ד הגרנ״ק בספר נר חנוכה פ״א הערה מד, ובאור לציון שם כתב עוד שנראה עוד שמותר להדליק גם מכונת כביסה בזמן שהנרות דולקים אולם כיון שאין צריך להמתין זמן רב יש להמנע מכך ותדחה האשה את הפעלת המכונה עד חצי שעה אחר ההדלקה יעו״ש

ואמנם יש מחמירים כטעם הלבוש והכה״ח, הו״ד הגריש״א בספר פניני חנוכה עמ׳ קלא וכן כתב בשו״ת רבבות אפרים ח״ו סימן תט אות ב׳ שנהגו הנשים שלא לעשות שום מלאכה שיש בה היסח הדעת אפילו בישול ואפיה וה״ה אפילו שטיפת כלים, וכן הו״ד הגרח״פ שיינברג בשו״ת רבב״א שם, וכן כתב בשו״ת רבב״א ח״א סימן תלו יעו״ש, וכן נהגו בבית הגרשז״א בספר הליכות שלמה חנוכה פרק טז ארחות הלכה הערה 14 שלא לעשות שום מלאכה חוץ מטיגון סופגניות וכדו׳ יעו״ש.

ולגבי עבודות מחשב, הנה ע״פ המבואר בחזו״ע שם לכאורה יש להחמיר בזה שהרי בחול המועד גם הוא אסור, אם הוא לא לצורך המועד, ומ״מ נראה שיש להקל בזה וכמ״ש בשו״ת אור לציון שם שכתיבה מותר, וכן נראה להקל בזה ע״פ מש״כ להאריך בספרי שערי יוסף חול המועד שבכתביה במחשב אין איסור מדאורייתא, ואולם הו״ד הגריש״א זצ״ל בספר אשרי האיש או״ח ח״ג פרק ל״ג אות ב׳ שיתכן שאף שימוש במחשב אסור, יעו״ש, ואולם העיקר לדינא כמ״ש מו״ר הגר״ע פריד שליט״א בגליון אזמרה לשמך חנוכה שנחלקו הפוסקים האם המנהג הוא כמו המלאכות שנהגו בהן איסור בר״ח והן מלאכת כיבוס ותפירה בלבד או כמו גדרי מלאכה שנאסרה בחול המועד, וכתב שם שלהלכה נראה להקל ולאסור רק כיבוס ותפירה עכ״ד. ולענ״ד גם נראה שיש להקל בזה בזמנינו כמו שמעיקר הדין אין צריך להדליק נר השמש כיון שבזמנינו יש אור החשמל ואין חשש שמא יבוא להשתמש בו, וא״כ ה״ה לגבי עשיית מלאכה בפני הנרות, וכן הו״ד בעמח״ס שו״ת נשמת שבת בקובץ אור ישראל חי״ח עמ׳ צ׳ אות א׳, שכתב בזה״ל: בכלל לפי מה

שכ׳ במ״ב טעם המנהג שהוא להכירא שאסור להשתמש לאורה, אולי בזמנינו אין להחמיר בזה, שכמעט אינו מצוי בזמנינו שיבואו להשתמש לאורה, שהרי יש ריבוי נרות של עלעקטער דולקים בכל פינה ועבר עכ״ד, וכן ראה עוד בילקו״י חנוכה עמ׳ מד בהערה שכתב שבכ״ז יש לצרף כמה סבורת להקל א׳ דקימ״ל שכל ספק במנהג אזלינן לקולא ב׳ שבלא״ה היום שיש אור החשמל אין חשש שמא יבואו להשתמש לאורו, ועכ״ם שלא להחמיר מספק ג׳ ובפרט שמנהג זה שלא לעשות מלאכה בעת שהנרות דולקות אינו מוכרח כ״כ שברמב״ם ועוד ראשונים לא הוזכר כלל והוזכר רק בשבלי הלקט ובארחות חיים ובכלבו וטור ובצידה לדרך, וכמו שמשמע ממש״כ בסדר רב עמרם גאון חנוכה נשים חייבותב נר חנוכה ובמשונת ימי חנוכה מותרות בעשיית מלאכה עכ״ד, ומבואר שגם הנשים מותרות בעשיית מלאכה, ויעו״ש שהאריך בזה בילקו״י שכן משמע בעוד כמה ראשונים, אבל מ״מ נראה שיש להחמיר בזה כיון שיש בזה עוד טעמים שלא לעשות מלאכה וכמבואר לעיל. ושוב כתב לי בזה הרה״ג יוסף משדי שליט״א בזה״ל: לא מבעיא להנ״ל רק בכיסות ותפירה שבודאי מותר, אלא אף לאוסרים הרי גם בחוה״מ מותר מחשב רק לא עבודות מורכבות. עכ״ל.

ונפק"מ בין הטעמים הנ״ל, הנה שאלה מצויה טובא בנשים שעובדות מחוץ לבית האם הם בכלל איסור מלאכה, ויסוד הנידון בזה האם הטעם הוא משום היכר א״כ לכאורה אין איסור בזה, אבל אם הטעם הוא משום שהנס נעשה ע״י הנשים א״כ בכל מקום שהאשה נמצאת לכאורה יש להחמיר בזה, אבל כיון שלפי השו״ע הטעם הוא משום היכר א״כ לכאורה יש להקל בזה, אלא שראיתי להגאון רבי יוסף משדי שליט״א בספר הורני חוקיך חנוכה עמ׳ ט׳ שכתב להחמיר בזה וכתב להביא בזה כמה ריאות חדא שהרי בכל הדלקת נרות חנוכה שהלכה היא שמדליקין בחוץ בפתח הבית ואעפ״כ נגהו איסור במלאכה, וכתב שם שדוחק לומר שכל האיסור הוא למה שנוהגים להדליק בפנים, ואמנם י״ל שאכן עיקר התקנה שלא להשתמש לאורן היתה למה שמדליקין בפנים ועל חלון ביתו, וכמו שנראה מדברי השו״ע בסימן תרע״א, ועוד כתב שם להוכיח שהרי בכל הנרות ישנו שמש שעושים כדי שלא להשתמש לאורו ואעפ״כ אסור לעשות מלאכה, ואמנם הכא הוא משום היכר ולא משום שמש, [ולקמן נאריך בהאי דינא, ויעו״ש בספר הנ״ל מה שעוד פלפל בזה], ולכן הנראה עיקר לדינא שיש מקום להקל בזה,והנה נראה דאף לפי דברי הגריש״א הנ״ל מ״מ בכה״ג אין להחמיר בזה, ומ״מ הו״ד הגריש״א שם אות ו׳ ובספר פניני חנוכה עמ׳ קלב שאסורה בעשיית מלאכה כיון שאיסור עשיית מלאכה אינו דוקא במקום הדלקת הנרות ואם

יש באפשרותה להחליף את עבודתה עם מי שמותר במלאכה כגון איש או להחליף עם אשה שנוהגת להדליק בזמן אחר מן הראוי שתעשה זאת, אכן אם אין באפשרותה לעשות זאת חייבת היא לעבוד כרגיל כיון שהיא משעובדת לעבדותה אם היא שכירה יעו״ש, ועוד ראיתי בספר שונה הלכות תורת המועדים סימן תרע אות ח׳ סק״ד שהו״ד הגרח״ק זצוק״ל להחמיר בזה וז״ל: ואשה שנמצאת בזמן הדלקת נר חנוכה מחוץ לבית תימנע מלעשות מלאכה כנ״ל ולכן אם עוסקת במסחר צריכה להפסיק את עבודתה לחצי שעה, ואם תפסיד מזה כסף, דינו כחוה״מ שאם בחוה״מ מותר משום דבר האבד ה״ה כאן ואם אסור בחוה״מ א״כ ה״ה כאן תמנע מלעשות, עכ״ל. ואמנם לענ״ד נראה שיש להקל בזה וכ״ש שהיא לא שם וכ״ש בזמנינו, וכן נראה ע״פ מש״כ בילקו״י שם, וכן כתב בזה בילקו״י שם עמ׳ שיש לחקור בזה, האם יש איסור עשיית מלאכה והאריך בזה בדברי האחרונים, ולא כתב שם הכרעה, ונראה מדבריו שיש להקל בזה, אבל כאמור לענ״ד העיקר להקל בזה, ושוב מצאתי בילקו״י חנוכה תש״פ במילואים והוספות לילקו״י אות ז׳ שכתב שם בזה״ל: הנה אשה העוסקת בצרכי רבים, וגם לפרנסת בני הבית, יכולה להמשיך בעבודתה, וגם אם יכולה למצוא מחליף אחד, כמו מזכירה, שיש משהו אחר שישב במקומה, כיון שעושה מלאכה קבועה שלה, אין הכרח ממנהג הנשים לחייב אותה להפסיד עבודתה. ואינו דומה שכיר בעבודתו, למי שהוא בעל הבית, שבעל הבית יכול להפסיק עבודתו וללכת לביתו להדליק ולהיות חצי שעה עם הנרות, ולא שכיר. ומניעת מלאכה לנשים בשעת הדלקת הנרות, אינו איסור גמור, אלא מנהג טוב, וקיל אפי׳ מראש חודש. וע׳ בשו״ת חכם צבי (סי׳ פט). ובספר אשרי האיש (ח״ג עמ׳ רלד) כתב, שמזכירה רפואית העובדת במרפאה בשעת הדלקת הנרות, כיון שמשועבדת לעבודתה, חייבת להמשיך כרגיל. ורק אם יכולה להחליף עבודתה עם אחר, מן הראוי שתעשה כן, כי מנהג איסור מלאכה בחצי שעה, אינו דוקא בביתה מקום שהדליקו הנרות, אלא בכל מקום שנמצאת. וכן אם יכולה ללכת הביתה לשמוע את הברכות מבלי לפגוע בשיעבוד עבודתה, מן הראוי שתעשה שכן. עכ״ד. עכ״ד הילקו״י והעולה מדבריו שם שלמעשה יש להקל בזה, ושוב שאלתי בזה להגר״א נבנצל שליט״א רב העיר העתיקה בירושלים עיה״ק תובב״א [ע״י ידידי הגרי״א סקוצילס שליט״א במח״ס אוהל יעקב ושא״ס] והשיב לי שאין את האיסור אם עובדת מחוץ לבית, וכן כתב לי עתה הגאון רבי יהודה אריה דינר שליט״א רב בית הכנסת דברי שיר, וז״ל: לא שמענו שצריכות לעשות כן. עכ״ד, והגאון רבי שמאי קהת הכהן גראס שליט״א במח״ס שו״ת שבט הקהתי ושא״ס ששאלתיו

בדין הנ"ל השיב לי שלכתחילה צריכות להפסיק מעבודתן אף שהן במקום אחר כדי לקיים את המנהג, וכעי"ז השיב לי הגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א במח"ס שו"ת שואלין ודורשין ושא"ס וז"ל: ראוי לנשים לצאת מוקדם מעבודה ולהיות בבית בזמן הדלקת נרות, וק"ו מגברים שצריכים להקפיד להיות בזמן ההדלקה בבית עכ"ד, ושוב כתב לי לגבי השאלה אם עבודת מחשב הרי הוא בכלל האיסור שלא לעשות מלאכה וכתב לי בזה"ל: עבודת מחשב המנהג להקל אף שראוי לדבר מענייני החג ונסים שעושה ויעשה עכ"ל, ומ"מ העיקר לדינא שכל האיסור הוא עשיית מלאכה בזמן ההדלקה והנמצא בזמן ההדלקה, ולכן אשה שלא נמצאת בזמן ההדלקה, ובעלה מדליק בזמן, [במקום שהאשה מסכימה, ויתבאר לקמן] אין עליה איסור לעשות מלאכה וכ"ש בעבודת מחשב שלא ע"ז איכא איסורא, ואני לענ"ד כתבתי, ועיין עוד בשו"ת משנה הלכות חלק יא סימן תקל, ובסימן תקלב, ע"ש.

ושוב כתב לי בזה הרה"ג יוסף משדי שליט"א בזה"ל: אחר המחילה, ישנם ב' ענינים, א' כשאינה עובדת לפרנסתה והיא חות לביתה מ"מ אסורה שלא חילקו חכמים בזה, ב' בעובדת לפרנסתה לא גזרו, ועפי"ז מבוארים א"כ דעת החכמים בהערה כאן, ומ"מ בנידו"ד אסור ואין נפק"מ אם היא שם או לא, ופשוט מדהיכ"ת לחלק בין אם בחדר הפהימי או בבית או ברחוב אחר וכו' עכ"ל.

ולגבי אם יש איסור עשיית מלאכה לאנשים, שיש מבני אשכנז שמחמירים בזה, וכמו שכתב במשנ"ב סק"ג, ולכאורה י"ל שכן הוא לפי הטעם שכתב בב"י, וראה עוד שו"ת שבט הלוי ח"א סימן רה שבספר חסידים סימן קכא משמע שגם לאנשים יש להחמיר בזה.

ומ"מ בני ספרד לא נהגו בזה, כן כתב בברכי יוסף סק"ד שאין אחד שיאמר שהוא איסור מלאכה גם לאנשים, וכן כתב בכה"ח אות ט' שלאנשים אין שייכות למנהג זה, וכן כתב בחזו"ע חנוכה עמ' יד, וכ"ש לדידן שהבית מואר תמיד באור החשמל ואין חשש כלל שמא יבוא להשתמש לאורה, וכן הו"ד הגריש"א בספר אשרי האיש ח"ג פרק לג אות ד' שבזמנינו אין האנשים מחמירים בזה, וכן הו"ד הגרח"ק בספר עלי שיח חנוכה אות ג' עמ' קפח ואולם הו"ד הגרח"ק בספר ויאר לנו חנוכה שהגרח"ק לא עשה חלקאה לקטן בחצי שעה שאחר ההדלקה מחמת איסור עשיית מלאכה.

והנה מצינו שנח' הפוסקים האם עיקר האיסור הוא לנשים או דהוא שייך לגברים, דהנה במור וקציעה (סימן תרע) כתב וז"ל: וביחוד לנשים הוא דבר ראוי ונכון לפי שהן קלות דעת ויבואו לעשות מלאכתן לאור הנר של מצוה וכמו שכ' לקמן בטעם האיסור

אבל לומר שנס חנוכה נעשה ע״י הנשים זה דבר בדוי כי באמת אין שייכות כלל לנשים בנס חנוכה יותר מהאנשים ולא אמרו ז״ל אלא שאף הן היו באותו הנס וזה כפירש״י ז״ל שהיוונים גזרו על כל ארוסה שתבעל להגמון תחילה שגזרותיהם הרעות היו כוללות לנשים כמו לאנשים אבל לא שהן הי סיבה וגורם לנס כנודע מספר מלחמות החשמונאים ומדברי היוסיפון וגם הפייטן האשכנזי ביוצר דשבת חנוכה ערבב שני מעשה ניסים מתחלפים ורחוקים מאד בזמניהם זה מזה ולא קרב זה אל זה אם לא שנאמר שרצה לתת זיכרון גם לנס יהודית שאירע בזמן קדמון בימי גלות בית ראשון ולא מצא מקום מיוחד וצירפו לנס חנוכה ועי׳ בא״ח שנה א׳ פ׳ וישב הל׳ חנוכה אות כ״ד וכמו שאמרו לאכול זרעונים בפורים זכר לנס דניאל ע״ש אלא העיקר שנקבע מנהג זה לנשים הוא לקלות דעתן והוא הנכון עכ״ל וכן עי׳ יומין דחנוכה בהגהותיו לשו״ע סי׳ תר״ע שכ׳ ברור לענ״ד דלפי השו״ע שטעם של המנהג דנוהגות שלא לעשות מלאכה כשהנרות דולקים הוא כדי שיהא היכר שאסור להשתמש לאורה או משום שמא יכבה הנר שמשתמשים לאורה ויבואו להשתמש לאור נר חנוכה כיון דעפ״י רוב דרך הנשים לעשות מלאכתן בבית לעת ערב חששו שתבואנה להשתמש לאורן ועי׳ שו״ת כנף רננה או״ח סי׳ פ׳ ושו״ת חת״ס או״ח סוס״י קנ״ה שהק׳ שלפי הטעם שהוא היכר שאסור להשתמש לאורה מדוע אסרו בנשים יותר מאנשים ונ״ל לחדש שאולי אפשר לומר שכיון שנוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה הוי היכר ג״כ בשביל האנשים.

וכן יש לדייק מדברי המשנ״ב בסק״ד שם, שכתב בביתו ולמה לא כתב בביתה או בבית, ובע״כ כתב בס׳ שמחת ישראל עמ׳ טז שהוא הדין לאנשים.

וכן כתב בבאר היטב סימן תרע סק״ב שכתב בשם המהרי״ל בהל׳ חנוכה סעיף יא שקבלה היא בידינו שאין לאדם לעשות מלאכה בשעה שהנרות דולקים ולכאורה הדיוק הוא שכיון שכתב אדם משמע שג״כ האנשים החמירו בזה, והביאו דבריו באחרונים, וראה עוד בדרכי חיים ושלום (אות תתטו) שכתב שאחר הדלקת נר חנוכה לא כתב כלל כל זמן שהנרות היו דולקין עד קרוב לחצות הלילה, וראה עוד במור וקציעה שכתב שאם נהגו האנשים איסור שלא לעשות אז מלאכה מנהגן מנהג ונאסור להם אף בודאי אם מטעם היכר הנס כדאמרן או משום דשייך איסור מלאכה ע״י קבלה כמו בפורים, ששניהם יו״ט לזכר נסי ה׳ הם וישנן מדברי קבלה ע״ש כ״ד. ומ״מ היום בזמנינו אין מחמירים בזה כן הו״ד מרן הגריש״א בקונ׳ לקנות חכמה (עמ׳ 3). וראה עוד מש״כ בזה בספר אשרי האיש או״ח ח״ג.

אלא דיש לדון לפי מש"כ במטה משה (סימן תתקצד) שהוסיף שמה שנהגו כן דוקא הנשים הוא משום שנעשה הנס ע"י אשה וכן כתב הב"ח שכיון שנעשה הנס ע"י אשה נהגו כן הנשים, וכן י"ל ביותר ע"פ מש"כ בחמדת הימים (חנוכה פרק א) שיש בזה טעם ע"פ הסוד ששיך מנהג זה יותר לנשים, אלא שהזהיר שמחמת ביטול המלאכה לא יצאו לטייל ברחובות הקריה ע"כ, ואז אתו לידי תקלה.

וכן נראה מדברי הבא"ח דאין זה דין בהדלקת הנרות, שכתב (ש"א הל' חנוכה) וז"ל: צריכין הנשים להזהר שלא יעשו מלאכה בעוד שהנרות של חנוכה דולקות כי כך קבלו עליהם מזמן קדמון ומפורש בב"י ובלבוש טעמים על מנהג זה ואנא עבדא אמרתי טעם על פי הסוד כי מצינו מפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות שיש תוספת קדושה אל המלכות העליונה בחנוכה כמו ענין ראש חודש דבחנוכה מקבלת הארותיה מן ההוד על ידי עצמה שלא על ידי בחינת התפארת שאינה טפילה אל בחינת התפארת כמו בימי החול ולכן מאחר שהנשים מושרשים הם במלכות שיש לה תוספת בחנוכה על כן עשו תוספת לעצמן באיסור עשיית מלאכה להתקדש בכך בשעת הדלקת הנרות דוקא והוא טעם נכון בעזה"י עכ"ד.

ועוד יש להוסיף בזה, שהנה יש להקשות לטעם שהנס נעשה ע"י הנשים משו"ה יש איסור מלאכה על נשים, ולכאורה לפי מש"כ בתוס' במגילה דף ד' ע"א שאף הן היו באותו הנס היינו שהיו בספק דלהשמיד ובגזירת היוונים צריך ביאור מ"ש אנשים מנשים גבי איסור מלאכה בחנוכה, וכתב בחידושי הרי"ם לישב דנראה דהיינו משום דלדידן דקיי"ל הדלקה עושה מצוה ממילא כשנגמר המצווה נשלם היו"ט, אבל הנשים העיקר אצלם הוא פרסומי ניסא כל זמן שהנרות דולקות וזה ההלל וההודיה שלהן וממילא הוי אצלם יו"ט ואסור להם לעשות מלאכה, ונראה דלדברי חידושי הרי"ם, הא דלאנשים לא נאסרה מלאכה, היינו בשעה שהנרות דולקות, אבל בשעת מעשה ההדלקה יאסרו האנשים במלאכה, לבד ממה שאין לעשות מלאכה בשעת עשיית מצוה, יהא אסור במלאכה מחמת הנרות חנוכה, דשעת ההדלקה לאנשים, הוי כשעה שהנרות דולקים לנשים. עכ"ד, ומ"מ לדבריו א"ש מדוע דין זה נוהג רק בנשים ולא באנשים. וראה עוד בקונטרס מתורת ימי החנוכה גוטמן עמ' 24 מה שהאריך בזה.

ושוב כתב לי בזה הרה"ג יוסף משדי שליט"א בזה"ל: למה להחמיר אם גם בר"ח מותר, (וכמו שכתבנו שם בסי' תי"ז) וכן בער"ש (בסי' רמ"ב) וגם בחוה"מ אילולי הטעם שלא יכנס מנוול לחג ואיו שייך כאן. [אמנם מי שנוהגת להחמיר בכל הדברים שפיר דמי, אך

אינו מעיקר הדין]. עכ״ל, וכן שמעתי ממו״ח הגר״ש יאיר שליט״א שכיון שמעיקר הדין אינו חשוב מלאכה, לכן יש להתיר אף לאחר חצי שעה מההדלקה להדליק את המכונת כביסה.

ולענין גדר שיעור זה, מבואר באחרונים שהגדר הוא עד חצי שעה, וכן מבואר באליה רבה סקי״ב, ואף שהמג״א סק״ב כתב בשם מעגלי צדק (דיני חנוכה) שכל זמן שהנרות דולקות דהיינו עד חצות לא יעשה מלאכה, מ״מ כתבו בפוסקים דזה לא אתיא כפי הטעם שלא יבואו להשתמש לאורה, אלא דזה צ״ב דאדרבה הרי לטעם זה הרי גם לאחר חצי שעה איכא איסור להנות מהנרות. וע״ע בשילטי גיבורים (שבת עח ע״ב) שכתב דשמא יכבה הנר שמתשמש בו ויכשל להשתמש אצל נר חנוכה, ומבואר דהיינו בזמן שהנרות דולקים בביתו והיינו רק חצי שעה. ומ״מ במעגלי צדק כתב ימי חנוכה מותרין הן בעשיית מלאכה ונוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שישערו שנרות של ביהכ״נ דולקות והוא עד כחצות לילה ואין להקל להם ואפילו במקומות שנהגו איסור כל היום אין להקל להן עכ״ל. ומוכח דהוא עד חצות, ומ״מ י״ל דכ״ז לטעם שהוא משום שמא יבואו להנות מהנרות.

ובשו״ת משיב דברים (יו״ד סימן רלה) כתב שטעם המנהג בכמה קהילות להדליק נרות חנוכה בשחרית בבית הכנסת משום שנהגו הנשים שלא לעשות מלאכה כל זמן שהנרות דולקות וכתב המג״א בשם מ״צ דהיינו כל זמן שנרות ביהכ״נ דולקות והוא עד חצות על כן הדליקו גם בתפלת השחר בביהכ״נ ובזה קבלו ע״ע שלא לעשות מלאכה גם ביום עכ״ד, אולם בפמ״ג א״א סק״ב כתב שאף אם דולקין בתפלת שחרית ג״כ מכל מקום כוונתו בלילה עד חצות וסיים וע׳ בסי׳ תרע״ב סעיף דאחר חצי שעה מותר להשתמש לאורה ואם כן לאחר חצי שעה מותר בעשיית מלאכה וכמ״ש הא״ר ולטעם שנעשה הנס ע״י הנשים י״ל חצי שעה שדולקין נהגו איסור למאן דנהג ונרות בית הכנסת אי שרי להשתמש לאורו בבית הכנסת להתפלל וכדומה ראה מ״ש להלן סי׳ תרעג ס״א ע״כ ולענין הלכה הבו דלא לוסיף עלה ואין הכרח כ״כ למה שלא נתפשט בכל ישראל וגם אם באיזה מקום נהגו כן לפי נרות בהכנ״ס אין בזה כל הכרח לשאר מקומות ודיינו בזמן שהנרות דולקות שאז אסור להשתמש לאורה וכ״כ המשנה ברורה סק שדוק א בעוד שהנרות דולקות בביתו בכדי להכיר שאסור להשתמש לאורה והוא כחצי שעה ובשעה״צ שם אות ז שכן כתב הגר״א בשם הגהות חדשות והוא השלטי גבורים ולאפוקי ממה שהביא המג״א בשם המ״צ וכ״כ בא״ר דכן מוכח בלבוש דלא כוותיה וכן העתיק בדרך החיים דעוד שהנרות דולקות היינו בביתו ע״כ, וראה עוד בילקוט יוסף (סימן תרע).

ויש לעיין אם אשה העושה מלאכה שאסורה, אינה רואה סימן ברכה, ובספר חסידים סימן קכא כתב בזה"ל: שנו חכמים העושה מלאכה בערבי שבתות ובערבי יו"ט בחנוכה ובפורים אינו רואה סימן ברכה עכ"ל, ויש לעיין בכוונת דבריו האם הכוונה לאיסור מלאכה כל ימי החנוכה, ובפשטות כוונתו לזמן שאחרי ההדלקת הנרות שהוא אסור במלאכה, וכן כתב בנוהג כצאן יוסף (עמ' קפג) שמי שעושה מלאכה בשעה זו אינו רואה סימן ברכה, [ויש שהוכיחו בזה שבע"כ שהכוונה הוא שאיסור מלאכה היינו איסור מלאכה כמלאכת חול המועד] ואמנם יש להעיר בזה דמדבריו לכאורה משמע שגם לאנשים יש להמנע מעשיית מלאכה בר"ח וחנוכה, והעיר בזה הרב החיד"א שם בהגהות ספר ברית עולם על הספר חסידים, וראה עוד בשו"ת יוסף אומץ סימן כ' מש"כ לבאר בזה שהיינו בזמן שהנרות דולקות יעו"ש. וכן נראה מדברי המהרי"ל הל' חנוכה סי"א שהובא בדברי האחרונים, ועיין עוד בספר יפה ללב סימן תרע סק"ג כתב שנהגו להקל בזה כיון דאיסורא ליכא יעו"ש, ובספר הורני חוקיך חנוכה ופורים עמ' ז' כתב דאפשר שבמקומו של רבי יהודה החסיד נהגו כן אבל אינו לדינא יעו"ש, וראה עוד בזה בספר אשרי האיש חנוכה עמ' מו ששם כתב לדון דשמא הנשים שנהגו שלא לעשות מלאכה הם בנוסף לכך אינם רואות סימן ברכה, ואולי זה כוונת הספר חסידים אבל אנשים לא, וכתב שם שקשה להעמיס כן בדבריו, וגם אצל הנשים לא ראינו בפוסקים שכתב כן, ויל"ע עוד בכ"ז.

בברכת התורה
יוסף אביטבול
מח"ס שערי יוסף ושא"ס
החונה פה עיה"ת בני ברק